SYNOPSIS
THEOLOGIÆ DOGMATICÆ

SPECIALIS,

AD MENTEM S. THOMÆ AQUINATIS,

HODIERNIS MORIBUS ACCOMMODATA.

TOMUS PRIMUS

de Fide, de Deo Uno et Trino, de Deo Creante et Elevante, de Verbo Incarnato,

Auctore AD. TANQUEREY, S. S.

Editio quarta, stereotypa.

TORNACI (Belg.)
DESCLÉE, LEFEBVRE et SOC.

PARISIIS,
LETOUZEY et ANÉ.

NEO-EBORACI et CHICAGO,
BENZIGER BROTHERS.

BALTIMORE,
ST. MARY'S SEMINARY.

1899.

SACRATISSIMO ET AMANTISSIMO

CORDI JESU

CŒLESTIUM DONORUM FONTI

VIRGINIQUE DEIPARÆ

EORUMDEM DISPENSATRICI

OPUS HUMILITER DEDICATUM.

Jus proprietatis auctor sibi vindicat.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
400422
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
1907

Quarta editio Synopsis theologiæ dogmaticæ specialis, auctore AD. TANQUEREY, SS. duobus tomis comprehensa, imprimatur Baltimoræ, die 7ª Januarii 1899.

✠ J. Card. GIBBONS.
Arch. Balt.

IMPRIMATUR.
Tornaci, die 20a Februarii 1899.
J. HUBERLAND, Can. Cens. libr.

Praefatio.

Seminarii Baltimorensis alumnis.

VOBIS, dilectissimi in Christo discipuli, hanc *Synopsim theologiæ dogmaticæ specialis* scripsi, ut in eâ sub formâ brevi, simplici, licet aliquatenus scientificâ, catholicæ veritatis medullam habeatis, et amplectentes "eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem" potentes sitis exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt arguere"[1]. Otiosis igitur quæstionibus omissis, minus utiles nonnisi obiter attingo, illisque præsertim insto quæ sive *prædicationi* verbi, sive *hodiernorum errorum* confutationi inserviunt: hinc non semel ipsissima adversariorum verba refero, ut difficultates ab ipsis propositæ, clarius perspici et efficacius dilui possint.

Argumenta ex Scripturâ desumpta paulo fusius quam in ceteris Compendiis evolvi, non solum quia inter Protestantes versamur, qui sacræ Bibliæ studio tam sedulo operam navant, sed etiam quia "omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus"[2]. Hinc merito *Leo XIII* ait[3]: "Illud autem maxime optabile est et necessarium, ut ejusdem divinæ Scripturæ usus in universam theologiæ influat disciplinam ejusque prope sit anima: ita nimirum omni ætate Patres atque præclarissimi quique theologi professi sunt et re præstiterunt". Quo melius autem horumce argumentorum vim capiatis, sacras paginas

"Nocturna versate manu, versate diurnâ".

---

[1] *Tit.* I, 9. — [2] *II. Tim.* III, 16-17. — [3] Encycl. *Providentissimus*, 18 nov. 1893.

Omnia loca in hâc Synopsi citata in ipso contextu legite[1], eademque secundum hermeneuticæ regulas scrutamini, parallelis etiam locis sedulo inspectis : sic enim tum in biblicis tum in theologicis disciplinis mirum in modum proficietis[2]. Optandum sane foret ut eâdem methodo argumenta ex Traditione expenderentur : quum autem res difficilis sit propter defectum temporis et librorum, satis erit Ecclesiæ definitiones et S. Pontificum declarationes attente legere apud *Denzinger*, Enchiridion Symbolorum et definitionum, præcipuaque Patrum testimonia in *Selectis opusculis* a cl. *Hurter* editis.

Nec sufficit dogmata *Scripturâ* et *Traditione* probare; *ratio* enim "fide illustrata, cum sedulo, pie et sobrie quærit, aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum quæ naturaliter cognoscit analogiâ, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo"[3]; hinc, præeunte præsertim *Angelico Præceptore*, quomodo dogmata fidei nostræ non solum rationi non repugnent, sed cum sanæ philosophiæ principiis conveniant breviter ostendere conatus sum, et ad fusiorem horum argumentorum explanationem discipulos meos ad opera *S. Thomæ* remitto, quæ studiosus theologiæ candidatus indesinenter perlegere debet[4].

Brevitati simul et perspicuitati studeo : *brevitati* quidem, ut quæ nonnisi summatim hic attinguntur, *proprio labore* tum meditando, tum alia opera legendo pro opportunitate ampliare possitis; *perspicuitati*, ut clare doctrinam fidei

---

[1] Nonnulli textus, frequenter a sacris oratoribus et theologis citati, ex industriâ omissi sunt, quum, contextu inspecto, illos ad rem non pertinere compertum fuerit.

[2] Quum omnes textus in hâc Synopsi citati, nonnisi ægre possent memoriæ commendari, opportunum duxi discipulis veniam dare ut, dum lectiones recitant, sacris Bibliis uti valeant : sic enim ingenii acum potiusquam memoriam colere possunt.

[3] *Vatican.*, Sess. III, cap. 4.

[4] Qui doctrinam S. Thomæ apprime cognoscere volunt, non solum Summam theologicam, sed etiam alia Sancti Doctoris opera legant, præsertim vero *Summam contra Gentiles*, *Quæstiones disputatas*, *Compendium theologiæ*, et *Contra errores Græcorum*.

intelligentes eamdem dilucide fidelibus exponatis : quod logicis divisionibus, stylo simplici multisque comparationibus præstare contendi, auspice B. Virgine Mariâ.

Si quis error, præter auctoris intentionem, in hasce paginas irrepserit, a benevolis lectoribus emendetur.

Baltimoræ, die 7ª Martii 1894, in festo S. Thomæ Aq.

MONITUM.

Nostra facimus verba Perrone (*de Verâ Relig. p. 1, n. 177*) : "*Moneo quod, cum ad auctores* protestantes *remitto, eo consilio id faciam ut indicem eos qui de aliquo argumento scripserunt; ad quos tunc tantum recurrere poterunt auditores quum debitam facultatem impetraverint : quod et de catholicis scriptoribus accipiendum est, quorum opera in Indicem relata sunt*".

Praefatio in quartam editionem.

Quum hoc opus nostrum, qualecumque sit, non solum in Americâ, sed etiam in plerisque catholici orbis regionibus, multos patronos sibi conciliaverit, apud clerum tam regularem quam sæcularem, quartam editionem stereotypam edere opportunum duximus. In quâ nonnulla emendata vel addita sunt, sive ad nova decreta Sanctæ Sedis referenda, sive ad novos errores confutandos; hodiernorum pariter auctorum verba, quæ vulgari idiomate in notis allegabamus, latino sermone versa suo loco apparent, ut sic ab omnibus intelligi valeant. Quia vero conscii sumus hoc breve Compendium non esse omnibus numeris absolutum, enixe rogamus ut omnes, qui de ejus emendatione sunt soliciti, suam mentem candide nobis aperire velint, quum prudentium judicio morem gerere parati simus. Interea vero gratias ago maximas iis omnibus qui, dictis vel scriptis, opus laudârunt, vel menda quædam corrigenda benigne mihi nota fecerunt.

Baltimoræ, die 6ª Januarii 1899, in Epiphania Domini.

Approbationes.

Cardinal's Residence,
408, N. Charles Street, Baltimore.
January 26th, 1895.

REV. AND DEAR FATHER,

I take a special pleasure in congratulating you on the favorable impression which your "*Synopsis Theologiæ Dogmaticæ specialis*" has already produced in discerning theological critics, including professors and students of our ecclesiastical Institutions.

What specially commends your work to my judgment, — apart from its perspicuous style and clearness of expression, — is your discussion of the great scientific and social questions of the day in the light of theology.

The student will thus be enabled not only to ascertain the nature of the great problems which agitate the modern world, but will find in the pages of your book, satisfactory solutions of them, as far as they are susceptible of being solved by the researches which have hitherto been made in these departments of human knowledge.

The call for a new edition is a grateful evidence of the warm manner in which the first edition has been received.

I am yours faithfully in CHRIST,
✠ JAMES, Cardinal GIBBONS

Reverend A. TANQUEREY, S.S.
Saint Mary's Seminary, Baltimore

EVÊCHÉ DE COUTANCES ET AVRANCHES.
Coutances, le 15 Octobre 1894.

CHER MONSIEUR TANQUEREY,

J'ai reçu les deux premiers volumes de votre *Synopsis Theologiæ*. C'est un devoir et une joie pour moi de vous adresser, avec mes meilleurs remerciements, mes vives et sincères félicitations.

L'œuvre que vous entreprenez répond à l'un des plus pressants besoins de notre époque. Adapter les principes de S. Thomas à nos temps modernes, emprunter des armes au docteur angélique pour combattre les erreurs contemporaines, laisser dans l'ombre les questions moins utiles pour faire une place plus large aux questions actuelles, telles que l'œuvre des six jours, le transformisme, l'hypnotisme, la divinité de Notre-Seigneur JÉSUS-CHRIST, l'éternité des peines, réfuter les dernières formes du Rationalisme et du Protestantisme par les arguments de l'Ange de l'école, tel est, mon cher Abbé, le but que vous poursuivez au prix des plus consciencieuses recherches et d'un énergique labeur.

Vous puisez d'ailleurs aux vraies sources, et c'est au texte même de vos adversaires que vous demandez les objections qu'il s'agit de résoudre.

Indiquer le but de votre ouvrage et la méthode que vous employez, n'est-ce pas en faire ressortir clairement l'importance et le mérite?

Pour moi, j'applaudis du fond du cœur à vos généreux efforts et leur souhaite de même tout le succès qu'ils méritent.

Votre idéal est magnifique. Dieu vous donne force et courage pour le réaliser pleinement!

C'est le vœu de quiconque a souci de voir l'erreur démasquée, la vérité vengée, le règne du Christ s'étendre en ces jours où il n'est hélas! que trop répudié.

Laissez-moi vous dire quel bonheur et quelle fierté c'est pour moi de voir un fils de notre chère Eglise de Coutances consacrer à une telle œuvre les talents qu'il tient du Ciel, et rendre un tel service à la Religion et en particulier aux Elèves de nos Grands Séminaires.

Recevez de nouveau, cher Monsieur Tanquerey, l'assurance de mes sentiments tout dévoués en N.-S.

✠ ABEL, Ev. de Cout. et Avr.

De Fide.

Præcipui auctores qui de Fide scripserunt.

Patres scientificos tractatus de Fide non scripserunt quidem, sed sæpe de Fidei necessitate, præstantiâ et objecto sermonem habuerunt; inter quos : — **S. Cyrillus Hierosolymit.** (f. a. 350), Catecheses ad Illuminandos, ubi (Catech. V) Fidei vim, dignitatem ac necessitatem commendat; **S. Hilarius Pictav.** (f. a. 355), Libri XII de Trinitate, ubi (lib. I) de Fidei necessitate disserit. **S. Basilius Cæs.** (f. a. 365), Libelli duo, seu Procœmium de Judicio Dei et *de Fide;* **S. Ephrem** (f. a. 362), Sermones 7 de Margaritâ, seu de Fide; Sermones tres de Fide; **S. Chrysostomus** (f. a. 398), Homiliæ tres de verbis Apostoli : " *Habentes eumdem spiritum fidei* "; **S. Augustinus** (f. a. 429), Liber de Fide et Symbolo; Enchiridion, seu Liber de fide, spe et caritate; De utilitate credendi; **S. Cæsarius Arelat.** (f. a. 502) Sermones de Fide et necessitate bonorum operum.

Theologi catholici, jam a sæc. XIII scientifice de Fide disseruerunt, ut virtute theologicâ, cujus objectum, actum, subjectum, naturam ac necessitatem declarant; inter quos : — **Alexander Halensis** O. M. († 1230), Summa theologiæ, part. III, q. 68 sq.; **S. Thomas Aq.** O. P. († 1274), 2ª 2æ, q. 1-16; De Veritate, q. 14; **S. Bonaventura,** O. M. († 1274), In Sent. III, dist. XXIII sq.; **Michael de Medina,** O. M., Christiana Paræneses, sive de rectâ in Deum fide, Venetiis, 1564; **J. Maldonat,** S. J. († 1583), Disputatio de Fide; **Fr. Suarez,** S. J. († 1517), De Fide; **Gregorius de Valentia,** S. J. († 1603), Analysis Fidei catholicæ; **Mart. Becanus,** S. J. († 1624), Summa theologiæ, part. III, De Virt. theol.; **Joannes de Lugo,** S. J. († 1660), De virtute Fidei divinæ; **Salmanticenses,** Cursus theologicus, De Fide, Lugduni, 1679; **J. B. Gonet,** O. P. († 1681), Clypeus Theologiæ Thomisticæ, de Virtutibus theolog. disp. I-VIII; **C. R. Billuart,** O. P. († 1757), Summa S. Thomæ, De Fide; **H. Kilber,** S. J. († 1783), De Fide, in *Theologiâ Wirceburgensi;* **Holden,** († 1662), Divinæ Fidei Analysis, ap. *Migne* Theol. Curs. VI, p. 791 sq; **D'Argentré,** († 1740) Analyse de la Foi divine; **Montagne,** S. S., († 1777), De Censuris seu notis theologicis, apud *Migne* Theol. Curs. I, 1409 sq; **J. Doyle,** O. S. A. († 1834), Analysis of divine Faith;

Perrone, S. J. († 1876), De Virtutibus theologicis; **J. B. Franzelin**, S. J. († 1886), De Traditione; **J. H. Newman**, († 1890) Grammar of Assent; Oxford University Sermons; **M. J. Scheeben**, Dogmatik, *gallice* redditum *La Dogmatique*, vol. I, Paris, 1877, n. 616 sq.; *anglice* abbreviatum, A Manual of Catholic Theology, London, 1890, p. 111; **C. Mazzella**, S. J., De Virtutibus infusis, Romæ, 1884; **Pesch**, S. J., t. VIII de Virtutibus, 1898, n. 120 sq.; **T. Bouquillon**, de Virtutibus theol., Brugis, 1890; **Vacant**, Etudes théologiques sur les Constitutions du Concile du Vatican, Paris, 1895, t. II; **Gaudeau**, S. J. Libellus fidei, Parisiis, 1898; **Bonal, Vincent, Hurter**, ceterique Compendiorum auctores.

Protestantes autem de Fide disserunt in Introduct. ad Theologiam, vel ubi de Justificatione, aut in specialibus Tractatibus; inter quos : — **C. Hodge**, Systematic Theology, New York, 1884, vol. I, p. 49-60; vol. III, p. 41-10; **G. Faber**, The Primitive Doctrine of Justification, 1839; **Th. Christlieb**, Modern Doubt and Christian Belief, 5 th. ed. 1885; **H. Griffith**, Faith the Life-root of Science, Philosophy, Ethics and Religion, 1882.

Alia opera circa speciales quæstiones in decursu Tractatûs allegabuntur.

Concilii Vaticani decreta et canones de Fide (*Sess. III.*)[1]

Cap. III. De Fide.

1. Quum homo a Deo tanquam Creatore et Domino suo totus dependeat, et ratio creata increatæ Veritati penitus subjecta sit, plenum revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium fide præstare tenemur. Hanc vero fidem, quæ humanæ salutis initium est, Ecclesia catholica profitetur virtutem esse supernaturalem, qua, Dei aspirante et adjuvante gratiâ, ab eo revelata vera esse credimus non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nec falli nec fallere potest. "Est enim fides, testante Apostolo, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium."[2]

Ut nihilominus fidei nostræ obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa jungi revelationis suæ argumenta, facta scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias, quæ cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinæ revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiæ accommodata. Quare tum

[1] Caput I hujus sessionis *De Deo rerum omnium Creatore* invenies initio *Tr. de Deo Uno*, cap. II ad calcem *Synopsis Theol. Fundamentalis*. [2] *Hebr.* XI, 1.

Moyses et Prophetæ, tum ipse maximus Christus Dominus multa et manifestissima miracula et prophetias ediderunt; et de Apostolis legimus : Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus signis.[1] Et rursum scriptum est : Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco.[2]

3. *Necessitas gratiæ ad fidem.*

Licet autem fidei assensus nequaquam sit motus animi cæcus, nemo tamen evangelicæ prædicationi consentire potest, sicut oportet ad salutem consequendam, absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti, qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati.[3] Quare fides ipsa in se, etiamsi per caritatem non operetur, donum Dei est, et actus ejus est opus ad salutem, pertinens, quo homo liberam præstat ipsi Deo obedientiam, gratiæ ejus, cui resistere possent, consentiendo et cooperando.

4. *Objectum fidei.*

Porro fide divinâ et catholicâ ea omnia credenda sunt, quæ in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesiâ sive solemni judicio, sive ordinario et universali magisterio, tanquam divinitus revelata credenda proponuntur.

5. *Necessitas fidei; Ecclesia fidei custos et magistra.*

Quoniam vero sine fide impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire, ideo nemini unquam sine illâ contigit justificatio, nec ullus, nisi in eâ perseveraverit usque in finem, vitam æternam assequetur. Ut autem officio veram fidem amplectendi, in eâque constanter perseverandi satisfacere possemus, Deus per Filium suum unigenitum Ecclesiam instituit, suæque institutionis manifestis notis instruxit, ut ea tanquam custos et magistra verbi revelati, ab omnibus posset agnosci. Ad solam enim catholicam Ecclesiam ea pertinent omnia, quæ ad evidentem fidei christianæ credibilitatem tam multa et tam mira divinitus sunt disposita. Quin etiam Ecclesia per se ipsa, ob suam nempe admirabilem propagationem, eximiam sanctitatem et inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, ob catholicam unitatem invictamque stabilitatem, magnum quoddam et perpetuum est motivum credibilitatis, et divinæ suæ legationis testimonium irrefragabile.

6. *Ecclesia ipsa est credibilitatis motivum.*

Quo fit, ut ipsa veluti signum levatum in nationes,[4] et ad se invitet eos qui nondum crediderunt, et filios suos certiores faciat, firmissimo niti fundamento fidem, quam profitentur. Cui quidem testimonio efficax subsidium accedit ex supernâ virtute. Etenim benignissimus Dominus et errantes gratiâ suâ excitat atque adjuvat, ut ad agnitionem veritatis venire possint; et eos, quos de tenebris transtulit in admirabile lumen suum, in hoc eodem lumine ut perseverent, gratia sua confirmat, non deserens nisi deseratur. Quocirca minime par est conditio eorum, qui per cœleste fidei donum

[1] *Marc.* XVI, 20. — [2] *II Petr.* I, 19. — [3] *Syn. Arausic. II*, can. 7. — [4] *Isa.* XI, 12.

catholicæ veritati adhæserunt, atque eorum, qui ducti opinionibus humanis, falsam religionem sectantur; illi enim, qui fidem sub Ecclesiæ magisterio susceperunt, nullam unquam habere possunt justam causam mutandi aut in dubium fidem eamdem revocandi. Quæ cum ita sint, gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, tantam ne negligamus salutem, sed aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem.

Cap. IV. De Fide et Ratione.

Distinguitur fides et ratio.

Hoc quoque perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit et tenet, duplicem esse ordinem cognitionis, non solum principio, sed objecto etiam distinctum : principio quidem, quia in altero naturali ratione, in altero fide divinâ cognoscimus; objecto autem, quia præter ea, ad quæ naturalis ratio pertingere potest, credenda nobis proponuntur mysteria, in Deo abscondita, quæ, nisi revelata divinitus, innotescere non possunt. Quocirca Apostolus, qui a gentibus Deum per ea, quæ facta sunt, cognitum esse testatur, disserens tamen de gratiâ et veritate, quæ per Jesum Christum facta est,[1] pronuntiat : Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit : nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.[2] Et ipse Unigenitus confitetur Patri, quia abscondit hæc a sapientibus et prudentibus, et revelavit ea parvulis.[3]

Fides est pro ratione.

Ac ratio quidem, fide illustrata, cum sedulo, pie et sobrie quærit, aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum, quæ naturaliter cognoscit, analogiâ, tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo; nunquam tamen idonea redditur ad ea perspicienda instar veritatum, quæ proprium ipsius objectum constituunt. Divina enim mysteria suapte naturâ intellectum creatum sic excedunt, ut etiam revelatione traditâ et fide susceptâ, ipsius tamen fidei velamine contecta et quâdam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hac mortali vitâ peregrinamur a Domino : per fidem enim ambulamus, et non per speciem.[4]

Nulla dissensio fidem rationem.

Verum etsi fides sit supra rationem, nulla tamen unquam inter fidem et rationem vera dissensio esse potest : cum idem Deus, qui mysteria revelat et fidem infundit, animo humano rationis lumen indiderit; Deus autem negare seipsum non possit, nec verum vero unquam contradicere. Inanis autem hujus contradictionis species inde potissimum oritur, quod vel fidei dogmata ad mentem Eccle-

[1] *Joa.* I, 17. — [2] *I Cor.* II, 7-9. — [3] *Matth.* XI, 25. — [4] *II Cor.* V, 7.

siæ intellecta et exposita non fuerint, vel opinionum commenta pro rationis effatis habeantur. Omnem igitur assertionem, veritati illuminatæ fidei contrariam, omnino falsam esse definimus.[1] Porro Ecclesia, quæ, una cum apostolico munere docendi, mandatum accepit fidei depositum custodiendi, jus etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi, ne quis decipiatur per philosophiam, et inanem fallaciam.[2] Quapropter omnes christiani fideles hujusmodi opiniones, quæ fidei doctrinæ contrariæ esse cognoscuntur, maxime si ab Ecclesiâ reprobatæ fuerint, non solum prohibentur tanquam legitimas scientiæ conclusiones defendere, sed pro erroribus potius, qui fallacem veritatis speciem præ se ferant, habere tenentur omnino.

10. *Fides et ratio mutuam opem sibi ferunt.*

Neque solum fides et ratio inter se dissidere nunquam possunt, sed opem quoque sibi mutuam ferunt, cum recta ratio fidei fundamenta demonstret, ejusque lumine illustrata rerum divinarum scientiam excolat; fides vero rationem ab erroribus liberet ac tueatur, eamque multiplici cognitione instruat. Quapropter tantum abest, ut Ecclesia humanarum artium et disciplinarum culturæ obsistat, ut hanc multis modis juvet atque promoveat. Non enim commoda ab iis ad hominum vitam dimanantia aut ignorat aut despicit; fatetur imo, eas, quemadmodum a Deo, scientiarum Domino, profectæ sunt, ita si rite pertractentur, ad Deum, juvante ejus gratiâ, perducere. Nec sane ipsa vetat, ne hujusmodi disciplinæ in suo quæque ambitu propriis utantur principiis et propriâ methodo; sed justam hanc libertatem agnoscens, id sedulo cavet, ne divinæ doctrinæ repugnando errores in se suscipiant, aut fines proprios transgressæ, ea quæ sunt fidei, occupent et perturbent.

11. *Qualis progressus est admittendus.*

Neque enim fidei doctrina, quam Deus revelavit, velut philosophicum inventum proposita est, humanis ingeniis perficienda, sed tanquam divinum depositum, Christi Sponsæ tradita, fideliter custodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit sancta Mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu, altioris intelligentiæ specie et nomine, recedendum. Crescat igitur et multum vehementerque proficiat, tam singulorum, quam omnium, tam unius hominis, quam totius Ecclesiæ, ætatum ac sæculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia; sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eâdemque sententiâ.[3]

12. Canones : De Fide.

1. Si quis dixerit, rationem humanam ita independentem esse, ut fides ei a Deo imperari non possit; anathema sit.

[1] *Conc. Lat.*, Bulla *Apostolici Regiminis.* — [2] *Coloss.* II, 8. — [3] *Vinc. Lirin.*, Commonit., n. 28.

2. Si quis dixerit, fidem divinam a naturali de Deo et rebus moralibus scientiâ non distingui, ac propterea ad fidem divinam non requiri, ut revelata veritas propter auctoritatem Dei revelantis credatur; anathema sit.

3. Si quis dixerit, revelationem divinam externis signis credibilem fieri non posse, ideoque solâ internâ cujusque experientiâ aut inspiratione privatâ homines ad fidem moveri debere; anathema sit.

4. Si quis dixerit, miracula nulla fieri posse, proindeque omnes de iis narrationes, etiam in Sacrâ Scripturâ contentas, inter fabulas vel mythos ablegandas esse; aut miracula certo cognosci nunquam posse, nec iis divinam religionis christianæ originem rite probari; anathema sit.

5. Si quis dixerit, assensum fidei christianæ non esse liberum, sed argumentis humanæ rationis necessario produci; aut ad solam fidem vivam, quæ per caritatem operatur, gratiam Dei necessariam esse; anathema sit.

6. Si quis dixerit, parem esse conditionem fidelium atque eorum, qui ad fidem unice veram nondum pervenerunt, ita ut catholici justam causam habere possint, fidem, quam sub Ecclesiæ magisterio jam susceperunt, assensu suspenso in dubium vocandi, donec demonstrationem scientificam credibilitatis et veritatis fidei suæ absolverint; anathema sit.

13. De Fide et Ratione.

1. Si quis dixerit, in revelatione divinâ, nulla vera et proprie dicta mysteria contineri, sed universa fidei dogmata posse per rationem rite excultam e naturalibus principiis intelligi et demonstrari; anathema sit.

2. Si quis dixerit, disciplinas humanas eâ cum libertate tractandas esse, ut earum assertiones, etsi doctrinæ revelatæ adversentur, tanquam veræ retineri, neque ab Ecclesiâ proscribi possint; anathema sit.

3. Si quis dixerit, fieri posse, ut dogmatibus ab Ecclesiâ propositis, aliquando secundum progressum scientiæ sensus tribuendus sit alius ab eo, quem intellexit et intelligit Ecclesia; anathema sit.

Prolegomena.

I. Theologiæ dogmaticæ specialis objectum et divisio.

14. Theologia (a græcis vocibus Θεός, λόγος) idem sonat ac sermo seu doctrina de Deo, et in sensu stricto definiri potest: scientia supernaturalis disserens de Deo et creaturis quatenus ad Eum referuntur. Dividitur in *dogmaticam* quæ veritates credendas complectitur et est *regula credendorum*, et in *moralem*, quæ circa *mores* seu *agenda* versatur, propterea que *regula agendorum* nuncupatur. Iterum theologia dogmatica subdividitur in *generalem* seu *fundamentalem*, et *specialem*: *prior* quæstiones magis *generales* et *fundamentales* investigat circa credenda, sc. *christianæ revelationis veritatem*, *Ecclesiæ* catholicæ in veritatibus revelatis custodiendis et interpretandis *infallibilitatem*, *fontesque* ex quibus dogmata catholica hauriri possint:[1] *posterior* autem *singula fidei dogmata* exponit, declarat et demonstrat. Quum vero hæc in *Symbolo Apostolorum* substantialiter contineantur, theologia dogmatica specialis nihil aliud est nisi *scientifica Symboli expositio*.

15. Ordo quem sequimur ipsius Symboli præcipuis articulis respondet, ut paulo attendenti patebit:

I. **De Fide.** . . .	*Credo...*
II. **De Deo uno** . . .	*in Deum...*
III. **De Deo trino.** . .	*Patrem... et Filium etc.*
IV. **De Deo Creante et Elevante**	*Creatorem cœli et terræ.*
V. **De Verbo Incarnato et Redemptore** . . .	*et in Jesum Xtum etc...*
VI. **De Deo Sanctificante** { *formaliter* per **gratiam**, *instrumentaliter* per **sacramenta.** }	*in Spiritum sanctum...*
VII. **De Deo Remuneratore.**	*carnis resurrectionem, vitam æternam.*

[1] Hæc omnia expenduntur in *Synopsi Theologiæ Fundamentalis*.

II. Tractatûs de Fide objectum, utilitas et divisio.[1]

16. Quum prima vox Symboli sit *credo*, quid sit credere, seu quid sit fides, imprimis exponere debemus; siquidem in *Theologiæ Fundamentalis Synopsi* Deum nonnullas veritates revelâsse probavimus, quas Ecclesîa nobis credendas proponit; remanet igitur ut de *assensu* his veritatibus præbendo disseramus. Moralistis tractandas relinquendo quæstiones practicas de Fidei necessitate ac vitiis huic virtuti oppositis, *objectum* atque *actum* fidei declarare conabimur.

17. *Utilitas* hujus disputationis elucet : (**A**) ex ipsâ *dignitate objecti :* fides enim est (**a**) "*humanæ salutis initium*, fundamentum et radix omnis justificationis, sine quâ impossibile est placere Deo et ad filiorum ejus consortium pervenire"[1]; (**b**) *novum lumen* rationis lumini superadditum, quo veritates humanæ rationi impervias attingere valemus : sicut igitur ratione distinguimur a brutis, ita fide ab incredulis et filiis hujus sæculi secernimur; (**c**) *tutum præsidium* contra multiplicium errorum pericula, et veluti stella maris recti itineris semitam salutisque portum, inter errorum procellas, ostendens; (**d**) *speciale Dei donum* et simul *rationis* nostræ præstantissimum *obsequium*, quo voluntatem et intellectum divinæ auctoritati subjicimus; (**e**) *roboris et solatii fons perennis :* fides enim, æterna præmia vel tormenta præ oculis exhibendo, vires voluntati addit; siquidem credentes, ut ait *Paulus*, "per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones...."[2] iterum, mentis cordisque desideria satiando, pacem inducit et per animam diffundit; (**f**) *aurora et prælibatio visionis beatificæ* nam vita æterna essentialiter consistit in visione Dei : "hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum et quem misisti Jesum Christum"[3]; atqui per fidem jam incipimus profunda Dei scrutari, Deum unum et trinum modo obscuro cognoscere, et quem misit J. Christum. Tantum igitur the

[1] *Trident.*, sess. VI, cap. 8; cujus integrum textum vide initio *Tr. d. Gratiâ.* — [2] *Hebr.* XI, 33. Integrum legas caput. — [3] *Joa.* XVII, 3.

saurum investigare quanti momenti sit nemo est qui non videat.[1]

(B) *Ex erroribus* hâc de re ubique grassantibus : hodie enim naturam fidei *hæretici* multi pervertunt, ejus fundamenta *Rationalistæ* evertere conantur, eamque impugnant quasi rationi oppositam : maxime igitur interest ejus naturam, objectum, motivum et legitimitatem declarare, ut sic demonstremus rationabile esse obsequium fidei nostræ.

18. Quum actus fidei nobis innotescere nequeat nisi prius determinetur objectum circa quod versatur, dicemus : I de Fidei *objecto;* II de Fidei *actu;* et per modum *Appendicis* relationes fidem inter et rationem exponemus.

Divisio.

- Caput I. De objecto fidei
  - materiali
    - fidei divinæ.
      - de veritatibus formaliter revelatis.
      - de veritatibus virtualiter revelatis.
      - de revelationibus privatis.
    - fidei catholicæ.
    - De incremento utriusque.
  - formali
    - thesis catholica.
    - quæstiones disputatæ.
- Caput II. De actu fidei
  - præparatio
    - per propositionem revelationis.
    - per motiva credibilitatis.
  - productio
    - causæ ad id concurrentes.
    - modus quo fit.
  - proprietates
    - firmitas.
    - infallibilitas.
    - obscuritas.
    - libertas.
  - subjectum
    - de iis qui sunt in termino.
    - de hominibus viatoribus.
- Appendix. De habitu inter fidem et rationem.
  - Fides et ratio vere distinguuntur.
  - Nulla vera dissensio inter fidem et rationem.
  - Fides et ratio mutuam sibi opem præstant.

[1] De præstantiâ fidei præclare disserunt *Hurter*, Theol. Dogmat. Compend., vol. I, n. 606 sq.; *Lacordaire*, 12e Confér.; *Largent*, Une Station de Carême, Paris, 1881, p. 33 sq.

III. Fidei definitio et species.[1]

1° Definitio quoad *nomen*. Vocabulum *fides* ex verbo *fido*, græce πίστις, (πείθω, πείθομαι, fido, mihi persuasum habeo), etymologice designat persuasionem. Apud sacros vel ecclesiasticos auctores varias significationes obtinuit: interdum *voluntatis*, interdum vero *intellectûs* actum vel habitum designat.

19. (**A**) Prout refertur ad *voluntatem*, significat: (**a**) *fidelitatem* in promissis: "numquid incredulitas illorum *fidem* Dei evacuabit?"[2] (**b**) *promissionem* ipsam: "primam *fidem* irritam fecerunt"[3]; (**c**) *fiduciam* quam generat fidelitas in promissis: "modicæ *fidei*, quare dubitastis?"[4]

20. (**B**) Prout refertur ad *intellectum*, designat (**a**) *quemlibet assensum* sive certum sive incertum, propter auctoritatem loquentis vel propter intrinsecam evidentiam præstitum: hoc sensu intelligi potest illud *Augustini* (de Prædest. c. 2): "*credere* est cum assensione cogitare"; (**b**) *veritatem* seu *veracitatem* loquentis, propter quam ejus verbis assensus præbetur: "periit *fides* et ablata est de ore eorum"[5]; (**c**) *dictamen conscientiæ*: "omne quod non est ex *fide* peccatum est"[6]; (**d**) omnem *assensum testimonio* fundatum; si testimonium sit humanum, fides humana erit, si divinum, fides divina vocatur; (**e**) presertim vero *assensum veritatibus a Deo revelatis* præstitum; quo sensu dicitur: "est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium."[7] Fides autem divina, de quâ hic agitur, triplici sensu accipitur, ut *actus* quo credimus: "secundum *fidem* vestram fiat vobis"[8]; ut *habitus* quo ad credendum inclinamur: "nunc autem manent tria hæc: *fides*, spes, caritas"[9]; ut *objectum* quod credimus, imo ut summa totius christianæ religionis: "non negâsti fidem meam"[10]; "multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei."[11]

---

[1] Cf. *Suarez*, *op. cit.* disp. I, sect. I; *Mazzella*, *op. cit.* n. 273 sq.; *Bouquillon*, *op. cit.* n. 4 sq.; *Scheeben*, op. cit. n. 617 sq.; *Vacant*, op. cit. n. 557 sq. — [2] *Rom.* III, 3. — [3] *I Tim.* V, 12. — [4] *Matth.* XIV, 31. — [5] *Jerem.* VII, 28. — [6] *Rom.* XIV, 23. — [7] *Hebr.* XI, 1. — [8] *Matth.* IX, 29. — [9] *I Cor.* XIII, 13. — [10] *Apoc.* II, 13. — [11] *Act.* VI, 7.

21. 2° Definitio quoad *rem.* (A) A *S. Paulo* (l. c.) definitur "sperandarum *substantia* rerum, *argumentum* non apparentium", i. e. juxta *S. Thomæ* interpretationem,[1] prima *inchoatio* rerum quas speramus, et *convictio* rerum quas non videmus; seu, aliis verbis habitus mentis quo inchoatur vita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus; *substantia* enim solet dici prima inchoatio cujuscumque rei, *argumentum* autem sumitur pro argumenti effectu seu convictione. Juxta alios vero, præsertim modernos, *substantia* (gr. ὑπόστασις) idem sonat ac firma exspectatio, ita ut fides sit firma exspectatio rerum quas speramus firmaque mentis adhæsio rebus quæ non videntur.[2]

22. (B) Fides vero ut *habitus* scholastice definiri potest: *virtus supernaturalis et theologica, mentem disponens ad assentiendum firmiter, propter divinam auctoritatem, omnibus a Deo revelatis.*[3] Dicitur:

(a) *Virtus*, i. e. qualitas bona ex se permanens, et sic ab actu fidei distinguitur, qui ex se transitorius.

(b) *Supernaturalis*, i. e. vires et exigentias totius naturæ creatæ superans, ratione *objecti*, quod est revelatum et mysteria complectitur superrationalia; ratione *motivi*, quod est auctoritas Dei revelantis proindeque medium cognoscendi nobis prorsus indebitum; ratione *principii*, quod est non intellectus solus, sed intellectus supernaturali auxilio adjutus.

(c) *Theologica;* nam virtus theologica ea est cujus objectum *materiale* est ipse Deus, et objectum *formale*, seu motivum unum ex Dei attributis; atqui objectum primarium fidei est ipse Deus, motivum autem auctoritas Dei revelantis, ut infra probabitur.

(d) *Disponens mentem*, i. e. totam animam, sive intellectum,

---

[1] *S. Thom.* 2ª 2æ, q. 4, a. 1.

[2] Ad majorem Paulinæ descriptionis elucidationem cf. *Corluy*, Spicilegium dogmatico-biblicum, t. 2, p. 204 seq.

[3] Quæ definitio non differt ab eâ quæ in Conc. *Vaticano* invenitur, ubi declaratur fidem "virtutem esse supernaturalem quâ, Dei aspirante et adjuvante gratiâ, ab eo revelata vera esse credimus, non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis" (*supra*, 1).

sive voluntatem; nam fides ab intellectu quidem elicitur, sed sub influxu voluntatis, ut infra declarabitur.
(e) *Ad assentiendum firmiter:* hic indicatur proprius *actus* ad quem virtus fidei inclinat, sc. assensus mentis, et quidem firmus, quum omne dubium prorsus excludat.
(f) *Propter auctoritatem....* quibus verbis designatur *objectum formale*, seu motivum fidei, quod est non intrinseca rerum evidentia, nec testimonium hominum, sed ipsa Dei auctoritas, qui nec falli nec fallere potest.[1]
(g) *Omnibus revelatis:* hic declaratur *objectum materiale* fidei quod complectitur omnes et solas veritates a Deo revelatas sensu infra explicando.

23. Hinc fides differt (a) ab *opinione*, quæ certitudine caret, dum fidei assensus est certissimus; (b) a *religioso sensu*, qui imaginatione præsertim et sensibilitate innititur, non autem rationabili motivo; (c) a *scientiâ*, quæ solâ ratione acquiritur, circa veritates ordinis naturalis versatur, et evidentiâ naturali fundatur, dum fides supernaturalis est ratione principii, objecti et motivi; (d) a *visione beatificâ*, quæ clare et immediate videt ea quæ nonnisi obscure et mediate fides percipit; (e) a *fiduciâ* protestantium, quæ est potius actus voluntatis quam intellectûs; ait siquidem *Melanchton* (Loc. theol. p. 93): "Habes in quam partem fidei nomen usurpet scriptura, nempe pro eo quod est *fidere gratuitâ Dei misericordiâ*, sine ullo operum nostrorum, sive bonorum, sine malorum respectu." Non negamus quidem *fidem* aliquando fiduciam significare, sed contendimus eam a fiduciâ distingui; nam, juxta Paulum, *fiducia* per *fidem* causatur, ideoque ab eâ differt sicut effectus a causâ: "in quo habemus fiduciam... per fidem ejus."[2] Aliunde in *Tr. de Gratiâ* (n. 123) demonstrabimus fidem ad justificationem

[1] Objectum *materiale* fidei est id quod creditur, dum objectum *formale* est id propter quod creditur; si amatur medicina propter sanitatem, medicina est objectum materiale quod amatur, sed sanitas est objectum formale, quia quasi informat et vestit medicinam, quæ secundum se non moveret voluntatem (Cf. *Lugo*, disp. I, s. I, n. 1).
[2] *Ephes.* III, 12.

requisitam, non esse fiduciam sensu protestantico acceptam, sed fidem theologicam supra definitam.[1]

24. 3° *Variæ species.* (**A**) Ratione *objecti*, fides est (**a**) simpliciter *divina*, quando id quod creditur, est a Deo revelatum, sed nondum ab Ecclesiâ authentice definitum, v. g. S. Pontificis infallibilitas ante Conc. *Vaticanum;* (**b**) *catholica*, quando id quod creditur, non solum est a Deo revelatum, sed etiam ab Ecclesiâ definitum, v. g. infallibilitas S. Pontificis post Conc. *Vaticanum.*

25. (**B**) Ratione *subjecti*, fides dividitur in (**a**) *formatam*, seu *vivam*, quæ cum caritate seu gratiâ sanctificante conjungitur; caritas enim est veluti forma virtutum, vitaque animæ; (**b**) *informem*, seu *mortuam*, quæ sine caritate in peccatoribus existit.[2]

26. (**C**) Ratione *modi* quo credimus, fides est (**a**) *explicita*, quando alicui veritati formaliter in se cognitæ assentimus, v. g. si quis Incarnationem Verbi cognoscens eidem assentiat; (**b**) *implicita*, quando alicui articulo assentimus qui in alio explicite credito continetur, v. g. qui explicite in auctoritatem Ecclesiæ credit, implicite omnibus veritatibus quæ ab Ecclesiâ docentur assensum præbet.

[1] Interea, ut constet *fidem* sæpe in Scripturâ designare *assensum* veritatibus revelatis datum, confer *Joa.* III, 16, 36; VI, 29, 47; XI, 42; XII, 44; *Marc.* XVI, 16; *Hebr.* XI, 6 etc. Quod optimi inter Protestantes exegetas libenter hodie concedunt, v. g. *Sanday*, A Critical and exegetical Commentary on the Epistle to the Romans, New York, 1895, p. 31-34.

[2] *S. Thom.*, 2ª 2æ, q. 4, a. 3-4.

Caput I.

DE OBJECTO FIDEI.

Art. I. De objecto materiali fidei.

Dicemus 1° de objecto materiali fidei *divinæ;* 2° de objecto materiali *fidei catholicæ;* 3° de *incremento* utriusque.

§ I. De objecto materiali fidei divinæ.

27. Objectum materiale fidei divinæ est id omne quod creditur propter auctoritatem Dei revelantis. Jamvero principium generale est omnem et solam veritatem a Deo revelatam propter auctoritatem Dei esse credendam; quum autem veritas multiplici modo revelari possit, quædam distinctiones sunt proponendæ. Veritas enim potest revelari *formaliter* vel *virtualiter*: (a) veritas *formaliter* revelata ea est quæ directe, immediate, et in suo proprio conceptu a Deo declarata fuit; sic v. g. quando dicitur "Verbum caro factum est", formaliter Incarnatio Verbi revelatur; (b) veritas *virtualiter* revelata ea est quæ mediate solum a Deo declaratur, ac proinde non directe revelatur, sed ex aliâ propositione formaliter revelatâ vere deducitur, in quâ continetur tanquam in principio, causâ vel radice; v. g. sic arguere possum: "Christus est Deus-Homo; atqui Homo-Deus nunquam gratiâ efficaci carere potest; ergo Christus nunquam gratiâ efficaci caruit"; hæc conclusio *virtualiter* revelata dici potest, quia, licet non fuerit directe a Deo declarata, aliquo modo continetur in aliâ propositione revelatâ "Christus est Homo-Deus" et ex eâ deduci potest.

I. De veritatibus formaliter revelatis.[1]

28. 1° *Quænam sunt generis?* Veritates formaliter revelatæ sunt explicite vel implicite revelatæ: ***explicite,***

---

[1] Cf. Kilber, de Fide, p. 1, a. 2; *Migne*, Theol. Curs. VI, 441 sq.); *Montagne*, de Censuris; *Migne*, I, 1131; *Marcellin*, n. 402 sq.

quando propriis terminis a Deo enuntiantur: sic dogma creationis formaliter-explicite continetur his verbis: "In principio creavit Deus cœlum et terram [1]": *implicite*, quando non propriis terminis, sed solum æquivalentibus a Deo enuntiantur. Quod ut melius intelligatur, quatuor regulæ tradi possunt.

29. (A) Quando explicite revelatur propositio, *implicite* revelantur omnes veritates quæ *substantialiter eumdem sensum* habent ac propositio explicite revelata: v. g. si dicatur "Verbum *caro* factum est", implicite revelatur Verbum *hominem* factum fuisse, quia in præsenti casu *caro* idem significat ac *homo;* iterum quando Deus Messiam sic alloquitur: "Filius meus es tu" [2], implicite revelat se esse ejus Patrem, quia termini *filius* et *pater* sunt *correlativi*, ita ut unus non possit sine alio revelari; tandem si reveletur insipiens esse in corde suo dicere: "non est Deus," [3] implicite declaratur sapiens esse Dei existentiam agnoscere; nam duæ contradictoriæ non possunt esse simul falsæ, proindeque qui revelat unam e contradictoriis esse falsam, eo ipso declarat alteram veram esse et vice versâ.

30. (B) Quando explicite revelatur *totum actuale*, i. e. *in se* habens partes actu existentes, eo ipso implicite revelantur omnes partes ejus *essentiales*, nam totum nec esse nec concipi potest sine hujusmodi partibus; sic Deus revelando Christum esse hominem, *implicite* declarat eum corpore et animâ constitui, quum hæ sint essentiales hominis partes. Idem vero dici nequit de partibus *accidentalibus*, sine quibus totum existere potest.

31. (C) Positâ revelatione *totius potentialis*, quod habet *sub se* partes subjectivas, qualia sunt genus respectu specierum, species respectu individuorum, propositiones universales respectu singularium, *implicite* revelantur omnes partes quæ *essentialiter* in eo continentur; sic v. g. revelatâ universali propositione "omnes homines resurgent", implicite declaratur Petrum esse resurrecturum.

[1] *Gen.* I, 1. — [2] *Ps.* II, 7. — [3] *Ps.* XIII, 1.

32. (D) Quando duæ præmissæ alicujus syllogismi explicite revelantur, implicite revelatur conclusio quæ ex eis legitime deducitur, nam conclusio in hoc casu solummodo clarius declarat quod jam in præmissis dicitur; v. g. si reveletur omnes Apostolos Spiritum S. accepisse et simul Petrum Apostolum esse, eo ipso implicite revelatur Petrum accepisse Spiritum Sanctum.

33. 2° *Utrum veritates formaliter revelatæ sunt objectum fidei divinæ?*

Prænotamus aliquid esse *de fide quoad se* tantum, quando est sufficienter revelatum quin tamen hæc revelatio nobis sufficienter constet, esse vero *de fide quoad nos*, quando de revelatione et ejus sensu sufficienter nobis constat; iterum aliquid esse *credibile*, quando fide divinâ credi potest, et *credendum*, quando credi debet.

34. (A) *Certum est omnes veritates formaliter-explicite revelatas esse objectum fidei divinæ.* Illud enim est objectum fidei divinæ quod cadit sub testimonio Dei revelantis, ut patet ex ipsâ definitione fidei; atqui ita est de propositione formaliter-explicite revelatâ, quum a Deo propriis terminis proferatur; ergo.

35. (B) *Certum est pariter veritates formaliter-implicite revelatas esse quoad se objectum fidei*, excepto forsan casu speciali infra explicando. Etenim a) illud est objectum fidei quod cadit sub testimonio Dei revelantis: atqui ita est de veritatibus formaliter-implicite revelatis, quum a Deo proponantur non quidem propriis terminis, sed æquivalenter et quoad sensum; ergo. b) Insuper Deus loquitur more humano, et ejus verba ex communi sensu hominum sunt interpretanda; atqui, juxta leges dialecticæ et universalem æstimationem, propositio universalis æquivalet omnibus particularibus in ea contentis. Ergo Deus revelando universalem propositionem eo ipso revelat omnes particulares in ea contentas.

36. (C) Remanet tamen casus dubius expendendus: utrum sc. propositio particularis in universali contenta, mediante aliquo facto [illegible], sit objectum fidei; v. g. utrum hæc propositio singularis "Leo XIII est infallibi-

lis" contenta in propositione universali "omnis S. Pontifex rite electus est infallibilis", mediante facto contingenti, sc. facto canonicæ electionis, sit de fide?

37. (**a**) Quidam inter antiquos theologos, v. g. *Bannez*, *Cajetanus*, negaverunt; nam, aiebant, ut aliqua propositio sit objectum fidei, necesse est ut sit absolute vera : atqui propositio singularis, de quâ agitur, non est absolute vera, quum illius veritas a facto contingenti pendeat, quod incertum esse potest; ergo.

38. (**b**) Hodie autem plerique theologi affirmant talem propositionem esse de fide, dummodo factum contingens sit absolute certum certitudine omnem formidinem excludente, sed eamdem de fide non esse, si factum contingens sit dubium. Etenim statim ac factum contingens certo constat, eo ipso evidenter apparet propositionem particularem contineri in universali, ac proinde a Deo revelatam fuisse; v. g. in casu allato, statim ac factum canonicæ electionis Leonis XIII certum evadit ex unanimi consensu Ecclesiæ, eo ipso evidenter apparet Leonem esse unum ex his legitimis Pontificibus, qui a Christo privilegio infallibilitatis donati sunt. E contra si factum contingens non sit certum, tunc omnino verificatur ratio a prima opinione allata, sc. conclusio incerta remanet nec de fide esse potest.

39. *Corollaria :* (**A**) Hinc, juxta hanc ultimam sententiam, quæ communior est, de fide sunt sequentes propositiones singulares, aliæque similes : "C. *Vaticanum* est infallibile, talis infans fuit in originali peccato conceptus" quia certo continentur in propositionibus universalibus revelatis.

(**B**) E contra non est de fide *quoad nos* Christum esse præsentem sub tali hostiâ, quia non absolute constat talem hostiam fuisse valide consecratam, aut hunc puerulum neobaptizatum esse in statu gratiæ, quia non absolute certum est eum fuisse valide baptizatum, nisi forsan pro sacerdote qui Baptismum ministravit : ipse enim scire potest certitudine omnem formidinem excludente baptismum rite fuisse collatum.

II. De veritatibus virtualiter revelatis.

40. 1° *Definitio.* Veritates virtualiter revelatæ sæpe sæpius vocantur *conclusiones theologicæ*, quia deducuntur per modum conclusionis e principiis formaliter revelatis, in quibus includuntur. Conclusio theologica stricte sumpta definitur : *propositio deducta certo et evidenter e duabus præmissis, quarum una est formaliter revelata et altera naturaliter cognita, nec aliunde formaliter revelata.* Dicitur :

(a) *Deducta*, i. e. illata per verum discursum, per syllogismum vere *discursivum* non autem mere expositivum ; v. g. si dico : "omnes homines resurgent ; atqui Petrus est homo ; ergo Petrus resurget" ; talis syllogismus non est vere deductivus sed solum expositivus, ostendens videlicet propositionem particularem in universali esse contentam. E contra si dico : "Deus reddet unicuique secundum opera sua ; atqui Deus non potest ita agere nisi homo sit liber ; ergo homo est liber" ; illa propositio est vere conclusio theologica, qui ex præmissâ revelatâ deducitur per discursivum syllogismum, in quo scil. minor non est expositiva, sed continet conceptum distinctum ab eo qui in majori exprimitur.

(b) *Certo et evidenter*, ut sic theologica conclusio distinguatur a merâ hypothesi, vel probabilitate.

(c) *E duabus præmissis*, etc. ita theologica conclusio differt a conclusione quæ defluit ex duabus præmissis revelatis, aut a conclusione naturali, quæ ex duabus præmissis naturali ratione cognitis deducitur.

(d) *Nec aliunde formaliter revelata* : si enim illa conclusio aliunde formaliter revelaretur, etiamsi posset sub aliquo respectu vocari conclusio theologica, non haberetur ut conclusio mere et stricte theologica, sed nomen nobilius assumens, vocaretur formaliter revelata. Exempla conclusionum theologicarum esse possunt sequentes propositiones : Verbum procedit ex intellectu Patris ; Spiritus S. ex amore Patris et Filii ; hæc enim ex veritatibus revelatis deducuntur, nec aliunde sunt formaliter revelatæ.

Hinc una eademque propositio potest esse simul philosophice certa, conclusio theologica, et tandem formaliter reve-

lata; v. g. existentia humanæ libertatis est veritas philosophica, insuper deducitur ex principio revelato "reddet unicuique secundum opera ejus"[1]; ac proinde sub hoc respectu est conclusio theologica, et tandem est veritas formaliter revelata, ut constat ex textibus allatis in *Tr. de Act. Humanis.*

41. 2° *Utrum conclusiones theologicæ sint objectum fidei?* Controvertitur inter Theologos utrum veritas virtualiter revelata, seu conclusio mere theologica, sit objectum fidei vel non; tres sunt hac de re opiniones :

42. (**A**) Juxta *M. Canum*, *Vega*, aliosque,[2] conclusio theologica est objectum fidei, etiam ante definitionem Ecclesiæ. Illud enim, aiunt, est objectum fidei quod est sufficienter revelatum et propter Dei auctoritatem credi potest et debet : atqui ita est de conclusione theologicâ : nam (**a**) sufficienter revelatur, quia Deus, utpote cognoscens necessariam connexionem inter præmissam revelatam et conclusionem, non potest unam revelare quin alteram revelet; (**b**) aliunde credi potest et debet propter auctoritatem Dei, quia quando Deus revelat aliquam propositionem, eo ipso vult nos credere quidquid cum eâ necessario connectitur. Illa sententia communiter hodie rejicitur propter argumenta negantium hic et nunc afferenda.

43. (**B**) Plerique *Thomistæ*,[3] cum multis theologis omnium scholarum, absolute negant conclusionem theologicam esse objectum fidei. Etenim (**a**) illud non est objectum fidei divinæ quod credi nequit unice propter auctoritatem Dei revelantis; atqui conclusio theologica credi nequit unice propter auctoritatem Dei revelantis, quia creditur partialiter quidem propter ejus testimonium, sed partialiter etiam propter evidentiam naturalem unius e præmissis ex quibus deducitur; ergo.

(**b**) Ut aliquid sit objectum fidei, necesse est ut Deus inten-

[1] *Matt.* XVI, 27.

[2] Cf. *Milch. Cano*, de locis theol. lib. VI, c. 8, ad 10; *Vega* in Trident. l. IX, c. 39; *Vasquez*, I p. disp. 5, c. 3.

[3] Cf. *Salmanticenses*, de Fide, disp. I, dub. 4; *Kilber*, p. I, a. 3; *Montagne*, de Censuris, apud *Migne*, T. C. vol. I. 1140.

dat illud nobis revelare, et illa intentio certo constet; atqui neutrum existit in præsenti casu; nam licet theologica conclusio connexa sit cum præmissâ revelatâ, ab eâ tamen distinguitur realiter, ac proinde Deus unam revelare potest quin eo ipso revelet alteram; quamvis enim ipse cognoscat necessariam connexionem inter utramque, liberum ipsi est unam manifestare et alteram humanæ rationis investigationi relinquere, ergo.

44. (C) Alii tamen cum *Suarez* et *De Lugo*[1] distinguunt: tenent theologicas conclusiones non esse quidem fidei objectum ante definitionem Ecclesiæ, bene vero post hanc definitionem. Priorem partem thesis probant iisdem argumentis ac Thomistæ, posteriorem autem sic demonstrant:

(a) Deus ipse testificatur et sua auctoritate firmat quidquid ab Ecclesiâ definitur, juxta illud: "Ille (Spiritus S.) vos docebit omnia et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis"[2]. Atqui ex hypothesi conclusio theologica fuit ab Ecclesiâ definita; ergo cadit sub auctoritate Dei, et est objectum fidei divinæ. Ita *Suarez*.

(b) *De Lugo* paulo aliter suum argumentum exponit: de fide est, inquit, omne quod ab Ecclesia definitur esse infallibiliter verum; atqui conclusio theologica de quâ agitur, fuit ab Ecclesiâ definita: ergo de fide est illam conclusionem esse veram ac proinde objectum fidei divinæ.

45. Huic autem duplici argumento *Thomistæ* respondent: (a) Suarezium et Lugonem duas res plane distinctas omnino confundere, sc. inspirationem et assistentiam divinam. Ecclesia quidem assistentiæ privilegio gaudet, proindeque errare nequit, sed non inspiratur a Deo, ac consequenter quod Ecclesia definit est quidem verum, sed non necessario revelatum; potest enim aliquam veritatem duplici modo definire, uno modo declarando ipsam fuisse a Deo revelatam, et tunc illa veritas est objectum fidei divinæ, altero modo declarando ipsam esse simpliciter veram, vel connexam cum aliâ veritate revelatâ, et tunc illa veritas

[1] Cf. *Suarez*, de Fide, disp. III, s. XI; *De Lugo*, disp. I, n. 270 sq.
[2] Jo. XIV, 26.

certa est, imo objectum fidei *ecclesiasticæ*[1], sed non est objectum fidei divinæ.

(b) Insuper addunt : Ecclesia nova non condit dogmata, sed solum explicat et proponit fidei nostræ veritates jam in se revelatas; atqui Ecclesia nova conderet dogmata, si per aliquam definitionem de fide faceret quod antea divinæ fidei non erat objectum; ergo.

46. *Conclusio :* Thomistarum sententia probabilior videtur, ac proinde : (a) non datur stricta obligatio credendi tanquam *objectum fidei* conclusiones theologicas, antequam ab Ecclesiâ definiantur; attamen qui tales conclusiones negat, errat, et propositio quæ directe opponitur conclusioni theologicæ merito erronea vocatur.
(b) Quando Ecclesia definit aliquam theologicam conclusionem ut veram, hæc, stricte loquendo, non fit objectum fidei divinæ, et qui hanc negat non est proprie loquendo hæreticus; sed merito vocatur *præsumptive hæreticus*, quia præsumitur, videtur negare infallibilem Ecclesiæ auctoritatem eamdem definientis.

III. De revelationibus privatis.[2]

47. Hucusque de revelatione publicâ diximus, quæ *per se* et directe *ad utilitatem totius Ecclesiæ*, tendit; pauca de revelationibus privatis addenda sunt, quæ non ad universam Ecclesiam, sed ad *homines privatos diriguntur, propter ipsorum vel aliorum utilitatem*, licet indirecte in bonum totius Ecclesiæ cedere possint; inquiremus : 1° utrum sint credibiles; 2° utrum credendæ; 3° qualis auctoritas approbatis revelationibus accedat.

48. 1° *Revelationes privatæ possunt esse objectum fidei divinæ, et credi eâdem virtute fidei quâ credimus veritates publice revelatas.* Ita communiter contra quosdam asserentes assensum eis præstitum non ex fide oriri, sed ex alio lumine vel prophetiæ vel discretionis spirituum.

49. (A) S. *Paulus* laudat fidem Noe, qui, Deo jubente, arcam exstruxerat, fidem Abraham, qui " obedivit in locum exire, quem

[1] Fides ecclesiastica est assensus, propter infallibilem Ecclesiæ auctoritatem, iis veritatibus præstitus quæ non sunt revelatæ, sed cum revelatis connectuntur.

[2] Cf. *Suarez*, de Fide, disp. III, s. 10; *Salmantic.*, de Fide, disp. I, n. 134 sq.; *Lugo, op. cit.*, d. I, n. 225 sq.

accepturus erat in hereditatem", fidem Saræ etc.[1] Atqui in his omnibus casibus assensus præbebatur revelationibus privatim factis; ergo tales revelationes possunt esse objectum fidei vere divinæ. (B) *Tridentinum*[2] declarat nonnisi *ex speciali revelatione* sciri non posse quos Deus sibi elegerit, et conferendo hanc declarationem cum can. 15 : "Si quis dixerit hominem renatum ... teneri ex fide ad credendum se certo esse in numero prædestinatorum; A. S.", colligitur mentem *Tridentini* esse hoc ex speciali seu privatâ revelatione credi posse.

50. (C) Illud est objectum fidei divinæ quod propter solam ejus auctoritatem creditur; atqui veritas privatim, æque ac publice revelata, propter solam auctoritatem Dei revelantis creditur; ergo.

51. 2° *Revelationes privatæ, quæ certo constant, credi debent ab eis quibus fiunt, aut ab eis propter quos fiunt* et ad quos diriguntur, imo *probabilius ab eis ad quos non diriguntur*, dummodo tamen cum *sufficientibus argumentis proponantur*. Etenim illud credere debemus quod certo scimus a Deo revelari, propter reverentiam Dei auctoritati debitam; atqui, quando revelatio etiam privata nobis cum sufficientibus argumentis, v. g. miraculis, proponitur, certo scimus illud a Deo revelari; ergo. Raro autem evenit ut privatæ revelationes cum certitudine probari valeant. Ut de his judicium ferri possit, hæc præsertim attendantur.

52. (A) Ex parte *materiæ*, si res revelata cum sacris Litteris, apostolicis traditionibus, Ecclesiæ definitionibus aut bonis moribus non consentiat, manifesta est deceptio, nam, ut ait S. *Paulus* : "Licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit"[3]; idem dic, si unanimi Patrum et theologorum aut communi Ecclesiæ sensui opponatur; si vero sit contra communem theologorum sententiam, suspecta est et severe examinanda. Iterum si revelatio vel mala suadeat, vel majus bonum impediat, vel bonis mala misceat, a Deo non est; si circa vana, inutilia et frivola versetur, valde suspecta est. Si revelationes sint inter se contradictoriæ, prout de facto sunt nonnullæ circa passionem Christi, pro divinis haberi nequeunt, saltem omnes.

53. (B) Ex parte *personæ*, si persona, cui fit revelatio, sit virtutibus, maxime *humilitate* et *obedientiâ* ornata, si a peccatis etiam levioribus abhorreat, si visiones non desideraverit, si sit sanâ mente et recte judicandi facultate prædita, si imaginationi non nimis indulgeat, si nullo morbo præsertim hysterico laboret, ejus testimonium accipi potest.

54. (C) Ex parte *effectuum*, revelatio divina non erit, si ad aliquid indecens vel impudicum excitet, vel superbiam foveat, si animam inquietam relinquat et ad mortificationem non inclinet, si revelationis subjectum de eâ facile loquatur et glorietur : hæc enim omnia

[1] *Hebr.* XI, 7-12. — [2] Sess. VI, cap. 12. — [3] *Galat.* I. 8.

spiritui Deo contraria sunt. Caveant igitur animarum directores ne cito revelationibus credant, et a piis feminis decipiantur![1]

55. 3° Quando Ecclesia privatas revelationes approbavit, v. g. revelationes *B. Hildegardis*, *S. Birgittæ*, *S. Catharinæ Senensis*, *S. Theresiæ*, "sciendum est approbationem istam nihil aliud esse quam permissionem ut edantur ad fidelium institutionem et utilitatem post maturum examen: siquidem hisce revelationibus taliter approbatis licet *non debeatur nec possit adhiberi assensus fidei catholicæ, debetur tamen assensus fidei humanæ* juxta prudentiæ regulas, juxta quas nempe tales revelationes sunt *probabiles* et pie credibiles."[2] Ex hâc igitur approbatione concludi nequit illas revelationes genuinas et veras esse, sed solum probabiles; possunt tamen pie et prudenter accipi et a fidelibus ad ædificationem legi, nec licet eas contemnere; non possunt autem in probationem alicujus theologicæ thesis ut *certum* argumentum adduci.

§ II. De objecto materiali fidei catholicæ.

Tria exponemus: 1° notionem fidei catholicæ; 2° notionem hæreseos, quæ directe ipsi opponitur; 3° notionem censurarum theologicarum.

1° *Notio veritatis fidei catholicæ.*[3]

56. Ut aliqua veritas sit objectum fidei catholicæ, duæ conditiones requiruntur et sufficiunt: ut sit a Deo formaliter revelata sensu supra explicato, et ab Ecclesiâ tanquam revelata proponatur sive *solemni* sive *ordinario* et universali magisterio. Hæc sunt enim verba C. *Vaticani*[4]: "Porro fide divinâ et catholicâ ea omnia credenda sunt, quæ in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesiâ, sive *solemni* judicio, sive *ordinario* et *universali magisterio*, tanquam divinitus revelata credenda proponuntur."

57. Jamvero sub nomine *solemnis* judicii veniunt: (a) *Definitiones ex cathedrâ R. Pontificis*, v. g. definitio dogmatica Pii IX de Immaculata Conceptione B. V. M.
(b) *Definitiones dogmaticæ Conc. œcumenicorum.* Non tamen omnia quæ inveniuntur in conciliis sunt de fide, sed solum

[1] Regulas hic breviter indicatas evolutas invenies apud *Benedict.* XIV, de Canon. Sanct., l. II, cap. 32; lib. III, cap. ult.; *Schram*, Institut. theol. mysticæ, part. II, cap. 4; *Ribet*, La Mystique divine, c. XVI.

[2] Ita *Bened. XIV*, op. cit., c. 32, n. 11. — [3] Cf. *Scheeben*, l. I, § 29; *Hurter*, I, n. 503 sq. — [4] Sess. III, c. 3.

ea quæ explicite vel implicite declarantur a Deo revelata, dogmata fidei, in verbo Dei contenta, ab omnibus credenda etc., ut fusius explicatur in *Tr. de Fontibus theol.* (n. 14 sq.). Notandum est tamen veritates fidei proponi posse non solum in canonibus, sed etiam in capitibus quæ illa præcedunt, dummodo clare constet ex contextu talem esse Ecclesiæ intentionem. Sola differentia inter capita et canones est priora positive exponere veritates tenendas, posteriores autem declarare errores vitandos.

(c) *Definitiones conciliorum particularium dogmaticæ*, quando sunt ab Ecclesiâ *universali recepta, vel approbata a S. Pontifice in formâ solemni*, ut Conc. *Arausicanum* II adversus Semi-Pelagianos, etc. (*De Font. theol.*, n. 13).

(d) *Tandem symbola vel professiones fidei ab Ecclesiâ edita vel approbata.*[1]

58. Sub nomine *ordinarii* et universalis magisterii veniunt: (a) *Praxis universalis Ecclesiæ cum dogmate connexa* quando sc. Ecclesia in suâ liturgiâ, aut publicâ sacramentorum administratione, expresse docet aut manifeste supponit existentiam alicujus dogmatis; v. g. existentia angelorum custodum clare proponitur fidei nostræ per festum in eorum honorem institutum. (*De Fontibus theol.*, n. 23-24.)

(b) *Consensus moraliter unanimis Patrum et theologorum*, aut *Episcoporum, per orbem dispersorum*, quando loquuntur ut divinæ traditionis testes, et asserunt tale vel tale dogma esse a Deo revelatum; v. g., juxta plurimos graves theologos, Assumptio B. V. M. in cœlo jam esset de fide propter unanimem consensum Episcoporum.[2] (*De Fontibus theol.* n. 25 sq.)

(c) *Definitio implicita*, quæ, juxta communem sententiam theologorum, existit pro omnibus veritatibus quæ in *Script.* aut *Trad.* ita clare continentur, ut ab *omnibus primo intuitu* tanquam *revelatæ* percipiantur, v. g. nativitas Christi in Bethlehem. Ratio est quia quando Ecclesia Scripturam et Traditionem nobis tanquam verbum Dei exhibet, implicite

[1] De his omnibus fusius agitur in *Tr. de Fontibus theologicis*, n. 16 sq.

[2] Cf. *Acta Concilii Vaticani*, Postulata, n. VIII.

fidei nostræ proponit quæ in eisdem clare et manifeste continentur.

2° *Notio hæreseos.*

59. Propositio hæretica ea est quæ directe et immediate opponitur, sive contrarie sive contradictorie, veritati fidei catholicæ. Sit igitur hæc propositio de fide catholicâ "omnes homines resurgent"; *contraria* propositio "nullus homo resurget", et *contradictoria* "aliquis homo non resurget" sunt hæreticæ, quia in utroque casu directe et immediate negatur quod de fide catholicâ tenendum est.[1] Si vero aliqua propositio ut hæretica damnetur, contradictoria quidem, non autem contraria, de fide catholicâ erit, quia, juxta logicæ leges, duæ contradictoriæ nequeunt esse simul falsæ, dum e contra duæ contrariæ possunt esse simul falsæ.

3° *De censuris theologicis.*[2]

60. (A) *Notio et species.* Propositiones quæ non directe et immediate fidei catholicæ adversantur, sed ab eâ plus minusve deflectunt, variis censuris plecti possunt. Duplex distinguitur censura: *ecclesiastica*, quæ personas directe afficit, et a canonistis vel moralistis explicatur, et *theologica*, quæ directe ad doctrinas refertur, et communiter definitur: *judicium*, seu *sententia, quâ nota prava et maligna cuidam inuritur doctrinæ tanquam fidei aliquo modo nocivæ.*

61. Censura autem theologica dividitur in *doctrinalem* et *judicialem*: prior a theologis fertur, et solum vim habet judicii a peritis prolati; hoc munus olim sacræ Universitatum facultates, sub directione magisterii ecclesiastici, exercuerunt, et quidem utilissime contra novos serpentes errores: prohibetur tamen ne privati theologi opinionibus, quæ libere in scholis propugnantur, ullam inurant censuram; nam, ut merito ait *Suarez*, "tales censuræ sine delectu prolatæ

[1] Quandonam incurrantur peccatum hæreseos et pœnæ contra hæreticos latæ, declaratur in prælectionibus theologiæ moralis vel juris canonici.

[2] De censuris theologicis fuse disseruerunt *Antonius de Panormo*, Scrutinium doctrinarum; *Montagne*, de censuris seu notis theologicis (Migne, theol. cursus, I, IIII.); *Melchior Canus*, de Locis theol., lib. XII, c. 9.

scandalum generant, et injuriosæ sunt, quia et infamiam inurunt, et interdum inducunt alia incommoda et detrimenta."[1] Posterior a legitimâ auctoritate fertur, quæ si de censurâ universali et infallibili agatur, non competit nisi Rom. Pontifici et generali Concilio; Episcopi in propriâ diœcesi censuras ferre possunt, non autem infallibiles. Duplici modo possunt illæ censuræ ferri: propositiones sigillatim referendo *singulisque* debitam apponendo censuram, vel propositiones sigillatim referendo easque *in globo* condemnando, asserendo videlicet notas quasdam, in unum congestas, propositionibus respective convenire. Exempla utriusque habes apud *Denzinger*, Enchiridion, 966, 1082 etc.

62. (**B**) *De auctoritate censurarum.* (**a**) Agimus primum de censuris a Rom. Pontifice vel œcumenico Concilio latis. Ex dictis in *Tr. de Ecclesiâ* (n. 193 sq.), Ecclesia est infallibilis in ferendis censuris circa res dogmaticas vel morales aut cum eis certo et indivulse connexas, proindeque omnes internum firmumque assensum censuræ judiciali dogmaticæ præbere debent: Ecclesiæ enim docenti non solum voluntatis sed etiam mentis obsequium præstare tenemur. Hinc *Vaticanum* (Const. *Dei Filius*, circa finem) ait: "quoniam vero satis non est hæreticam pravitatem devitare, nisi ii quoque errores diligenter fugiantur, qui ad illam plus minusve accedunt, omnes officii monemus *servandi etiam Constitutiones et Decreta, quibus pravæ hujusmodi opiniones, quæ isthic diserte non enumerantur, ab hâc S. Sede proscriptæ et prohibitæ sunt.*"[2] Igitur, cum Ecclesia quasdam propositiones uti erroneas, vel temerarias etc. sive speciatim, sive in globo damnat, unicuique persuasum esse debet nullam esse ex damnatis propositionibus quæ aliquam ex enumeratis notis non mereatur.

63. (**b**) Si agatur de censuris a Rom. Congregationibus

[1] *De Fide*, disp. XIX, s. II, n. 21. Cf. decretum *Innoc. XI*, 2. mart. 1679 apud *Denzing*, 1083. Hæc pariter attendantur quæ recte scripsit *P. de Smedt*, S. J., Des devoirs des Ecrivains catholiques dans les Controverses contemporaines, in periodico *Annales de Philosophie chrétienne*, avrii 1886, p. 35.

[2] Cf. Encyc. *Quanta cura*, 8 Dec. 1864, et prop. 22 syllabi.

latis, omnes fatentur eas *non esse infallibiles*, etiamsi Pontificis nomine et auctoritate edantur, nisi tamen S. Pontifex ea decreta *propria* faciat et proprio nomine edat cum illis adjunctis quæ ad declarationem *ex cathedrâ* requiruntur. Maximâ tamen auctoritate pollent, tum propter potestatem quam a S. Sede acceperunt, tum propter prudentiam, quâ in suis decisionibus procedere solent. Proinde doctrinalia Congregationum responsa cum maximâ reverentiâ accipi debent, et, juxta omnes, saltem *reverentiale silentium* exigunt, ita ut nullus docere possit quod temerarium vel non tutum declaratum est. Controvertitur autem utrum *internum exigant mentis obsequium*, ut exposuimus in *Tr. de Font. theol.*, n. 32; in praxi assensum internum præbere prudentia et obedientia generatim suadent *non* quidem *absolutum*, quum decreta hujusmodi non sint infallibilia, sed *prudentialem*, quum præsumptio stet pro superiore; si tamen graves et solidæ rationes in contrarium militent, licitum erit viro prudenti assensum suspendere, donec innotescat consensus Ecclesiæ universalis vel Romani Pontificis.

64. (C) *De præcipuis censuris.* Jam definivimus propositionem hæreticam. *Erronea* autem dicitur ea propositio quæ directe alicui conclusioni theologicæ opponitur, seu veritati virtualiter tantum revelatæ; sic ut erronea damnata fuit a *Pio VI* propositio asserens Episcopum accepisse a Christo omnia jura necessaria pro bono regimine suæ diœcesis. (*Denzing.*, 1369.)

65. *Proxima hæresi* dicitur ea propositio quæ opponitur veritati ex *communi* consensu theologorum, paucis tamen dissentientibus, de fide tenendæ, vel contradicit veritati non adhuc definitæ sed prope definibili, ut si quis Immaculatum B. Virginis Conceptum negavisset paucis annis antequam definitus fuerit.

66. *Sapiens hæresim* est propositio æquivoca, sensum catholicum et hæreticum admittens, ita tamen ut, ratione circumstantiarum, sensus pravus prævaleat: v. g. "*unus de Trinitate passus* est, *fides justificat.*"

67. *Temeraria positive* ea propositio dicitur quæ doctrinæ communiter in Ecclesiâ receptæ adversatur, nec aliunde ullâ ratione vere probabili innititur, sic v. g. ut temeraria damnata fuit a *Pio VI* propositio rejiciens doctrinam de limbo puerorum velut fabulam pelagianam; *negative temeraria* est propositio quæ, sine ullo probabili fundamento, aliquid asserit in rebus theologicis, ut si quis contendat alium, præter B. Virginem, a peccato originali immunem fuisse

68. *Scandalosa* vocatur propositio quæ proximo occasionem ruinæ spiritualis præbet, sive inclinando ad peccata, sive a virtutibus avertendo, v. g. "si Deus prævidit vos esse damnandos, quidquid feceritis, in peccato vestro moriemini."

69. *Male sonans* vel *piarum aurium offensiva* propositio illa dicitur quæ, licet in bonum sensum exponi queat, nihilominus ex circumstantiis malum sensum præ se fert, qui pias aures offendit; sic ab *Alexandro VIII* hâc ratione damnata est propositio: "confessiones, apud religiosos factæ, pleræque vel sacrilegæ sunt vel invalidæ."

70. *Schismatica* ea est propositio quæ unitati Ecclesiæ adversatur viamque scissioni parat; quando negat R. Pontificem supremâ potestate gaudere, *hæretico-schismatica* vocatur, utpote hæresim continens; quando solum obedientiam R. Pontifici detrectat, simpliciter schismatica dicitur.

71. *Seditiosa* ea est quæ ad tumultus in republicâ excitandos tendit: v. g. "populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere" (*Denz.*, 493).

72. *Non tuta* ea dicitur quæ, attentis omnibus, propugnari nequit, quia periculosa videtur: hoc modo damnatæ sunt a *S. Cong. O.* propositiones septem ad Ontologismum pertinentes (18 Sept. 1861), item quatuor dogma transsubstantiationis spectantes (7 Jul. 1875).

§ III. De incremento objecti fidei.[1]

73. *Status quæstionis.* Post dicta de objecto fidei tum divinæ tum catholicæ, inquirendum manet utrum aliquod incrementum in utroque admitti possit. 1° Jamvero quidam hac de re peccant *per excessum:* (A) imprimis *Rationalistæ* contendunt religionem christianam nihil aliud esse nisi humanum inventum, quod successive evolutum fuit variasque vicissitudines habuit sicut ipsa philosophorum systemata. Hi jam confutati manent ex dictis in *Tr. de Religione et de Ecclesiâ*, ubi demonstratum est christianam doctrinam a Deo fuisse revelatam et ab Ecclesiæ infallibili auctoritate in suâ integritate servatam. — Inter christianos ipsos, non defuerunt qui, prout *Montanistæ*, *Manichæi*, *Fra-*

[1] Hâc de re optime disputârunt *J. H. Newman*, An Essay on the Development of Christian doctrine, ed. 1890; *Oxenham*, The Catholic doctrine of the Atonement, ed. 1881, Introduction; *Franzelin*, de Traditione, th. XXII-XXVI; *Scheeben*, vol. I, n. 597 sq.; *Vacant*, op. cit., n. 838 sp.; *Abbé de Broglie*, Religion et Critique, Paris, 1896, p. 293 sq.; *Livius*, The B. Virgin in the Fathers, London, 1893, p. 1-34.

ticelli, nostrisque temporibus nonnullæ Protestantium sectæ v. g. *Anabaptistæ*, *Swedenborgiani* ac *Irwingiani*, docuerint novam ac perfectiorem œconomiam a Spiritu S. instituendam esse : de quibus jam dictum est in *Tr. de Ecclesiâ*, n. 106. Præterea quidam Semi-Rationalistæ, præsertim *Guntherus*, talem progressum in dogmatum interpretatione admittunt, ut definitiones Ecclesiæ intelligi possint sensu prorsus diverso ab eo quem primæva Ecclesia admisit.

(**B**) Alii autem peccant *per defectum*, nullum vel certe insufficiens incrementum admittentes. Ita multi Protestantes, qui contendunt " Scripturam eamque solam totam esse Protestantium religionem," Ecclesiæ nullum jus esse dogmata auctoritative explicandi, omnesque definitiones esse totidem corruptelas quæ rejici debent. Nonnulli tamen, præsertim *Anglicani*, concedunt definitiones, a primo ad quartum vel quintum sæculum ab Ecclesiâ indivisâ conditas, accipiendas esse, quia tunc temporis Ecclesia quodam infallibilitatis privilegio gaudebat.

74. 2° Quo melius doctrinam catholicam statuamus, quædam distinctiones sunt necessariæ. (**A**) Dogmata dupliciter crescere possunt: (**a**) *per novam revelationem*, quando scilicet illud quod antea non erat revelatum, postea a Deo revelatur; tunc adest *progressus simpliciter*, v. g. talis est existentia septem Sacramentorum, quæ in A. Lege abscondita, postea a Christo revelata est; (**b**) *per explicitam propositionem* alicujus veritatis antea obscure et implicite revelatæ, et tunc adest *progressus secundum quid*, ut in casu infallibilitatis S. Pontificis, quæ jam a Christo fuerat revelata, sed nonnisi in C. *Vaticano* clare et explicite ut dogma fidei proposita fuit.

75. (**B**) Item inter veritates revelatas, (**a**) aliæ sunt *substantiales* seu *principales*, quæ scilicet respiciunt finem hominis et media ad finem attingendum necessaria; quatuor a Theologis computantur, scilicet duæ *generales*, existentia Dei et ejus providentiæ circa salutem, et duæ *particulares*, mysteria S. S. Trinitatis et Incarnationis; (**b**) aliæ sunt *accidentales* seu *secundariæ*, quæ ad salutem *ex se* non per-

tinent, sed tamen de facto cum ea in præsenti ordine connectuntur, v. g. præcepta Dei positiva, sacramenta, sacrificia etc.

(**C**) Tandem duo tempora distinguere oportet: (**a**) unum quod ab Adamo usque ad Christi et Apostolorum tempora inclusive se protendit; (**b**) alterum ab Apostolis, i. e. a morte *S. Joannis*, ultimi Apostolorum, usque ad nos.

76. *Thesis I*^{a}: **Ab Adamo usque ad Christum substantia fidei quoad duos generales articulos fidei, eadem omnino fuit, sed alii articuli creverunt simpliciter.** *Certum est.*

77. (**A**) *Prob. I*^{a} *Pars.* Duo articuli, de quibus agitur, sunt Dei existentia ejusque Providentia generalis circa salutem. Unde sic: illud non crevit simpliciter quod jam ab initio fuit revelatum; atqui duo præfati articuli ab initio revelati fuerunt, ut constat (**a**) *ex Genesi*[1] ubi clare constat Deum Adamo locutum fuisse, ipsique manifestavisse quasdam conditiones ad salutem necessarias; (**b**) ex S. Paulo[2]; dicit enim Apostolus illas duas veritates esse ad salutem necessarias: "credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit"; atqui Deus non potuit non revelare ab initio ea quæ ad salutem sunt necessaria; quum enim sincere velit omnes salvos fieri, in necessariis deficere nequit; ergo.

78. (**B**) *Prob. II*^{a} *Pars.* Ibi adest progressus simpliciter, ubi veritas nondum revelata a Deo manifestatur; atqui ab Adamo ad Christum inclusive, multæ fuerunt novæ revelationes,[3] non solum circa articulos secundarios, v. g.

[1] *Gen.* II, 15-17: "Tulitque ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret eum; præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede; de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas; in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris."

[2] *Hebr.* XI, 6.

[3] Aliis verbis revelatio fuit *successiva* et *progressiva*, Deo benigne hominum ingenio ac necessitatibus sese accommodante, eorumque mentes pedetentim præparando ad altiorum mysteriorum manifestationem.

circa præcepta positiva, Christi præsentiam realem in Eucharistiâ, peccatorum confessionem, Ecclesiæ auctoritatem, cultum, sacrificia, etc., sed etiam circa mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis; quidquid enim dicatur ab aliquot Theologis, mysterium SS. Trinitatis non fuit sufficienter revelatum in A. Lege, ita ut esset objectum fidei pro gente hebraicâ; demonstrabitur in *Tr. de Trinitate* (n. 29 sq.) mysterium illud ab initio insinuatum quidem fuisse, sed non plene revelatum, et nonnisi successive realem personarum distinctionem et æqualitatem fuisse manifestatas. Hinc recte ait *S. Thomas* (2^a 2^{ae}, q. 174, a. 6): "Fides autem nostra in duobus principaliter consistit: primo quidem in verâ Dei cognitione.... secundo in mysterio Incarnationis.... Si ergo de prophetiâ (revelatione) loquamur, in quantum ordinatur ad fidem deitatis, sic quidem crevit secundum tres temporum distinctiones. Nam *ante legem*, Abraham et alii patres prophetice sunt instructi de his quæ pertinent ad fidem deitatis; *sub lege* facta est revelatio.... excellentius quam ante... Postmodum vero *tempore gratiæ* ab ipso Filio Dei revelatum est mysterium SS. Trinitatis."

79. Quoad mysterium Incarnationis, in suo conceptu generico, quatenus includit solummodo Redemptoris promissionem, fuit quidem Adamo revelatum post suum peccatum; sed in suo conceptu specifico, quatenus includit unionem hypostaticam Verbi cum humanâ naturâ non fuit revelatum ab initio, sed solum progressu temporum.[1] Ergo constat secunda pars.

80. *Corollarium*: Fides antiquorum patriarcharum eadem fuit ac nostra ratione *habitus infusi*, qui in eis idem erat ac in nobis est; ratione *motivi*, quum et illi crederent propter auctoritatem Dei revelantis; et ratione *objecti principalis*, quia credebant in Deum remuneratorem: quæ quidem veritas implicite, licet remote, ceteras veritates fidei continet; sed *diversa* fuit ratione *objecti secundarii*, quum multo plura et magis distincte credamus quam Patriarchæ.

[1] Ad rem melius intelligendam, vide quæ diximus de evolutione ideæ messianicæ in *Tr. de Verâ Relig.*, n. 240 sq.

Thesis II[a]*:* **Post Apostolorum tempora, articuli fidei non creverunt simpliciter, sed secundum quid.** *Certum est.*

81. 1° *Non creverunt simpliciter*, i. e. non fuerunt novæ revelationes *publicæ*, (A) ad novam œconomiam instituendam, christianæ œconomiæ successuram. Quod asseritur contra *Montanistas*, *Swedenborgianos*, aliosque asserentes novam et abundantiorem Spiritûs Sancti effusionem fuisse vel futuram esse, ad complendam revelationem a Christo factam.

(a) In *Scripturis*, præsertim in *Ep. ad Hebræos* Novum Testamentum cum Veteri comparatur tanquam perfectum et consummatum cum imperfecto et inchoato, ita ut Novum, propter suam perfectionem, sit firmum et immobile, dum Vetus, propter suam imperfectionem, abrogandum erat: "Nam si illud *prius* (Vetus Test.) culpa vacasset, non utique *secundi* locus inquireretur... Dicendo autem *Novam*, veteravit prius...[1]" Exinde Apostolus, exponens prophetiam Aggæi ubi dicitur: "Adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed et cœlum", ait: "Quod autem *adhuc semel* dicit, declarat mobilium translationem tanquam factorum, ut maneant ea quæ sunt *immobilia*. Itaque *regnum immobile* suscipientes, habemus gratiam...[2]" Ergo Novum Testamentum vere est immobile, nec per aliam œconomiam mutandum. (b) Ex doctrinâ S. Pauli[3] sacerdotium tam intime cum religiosâ œconomiâ connectitur, ut, eo immutato, necesse est ut religionis forma seu œconomia pariter immutetur: "translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat"; atqui, teste eodem Apostolo, sacerdotium novæ Legis perpetuum est, nec unquam abrogandum: "hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium"; ergo nunquam erit nova religionis forma. Quod argumentum non parum firmatur ex eo quod, juxta Prophetas, Novum Fœdus, a Messiâ instituendum, perpetuo duraturum erat, ut diximus *de Ecclesiâ*, n. 106.

[1] *Hebr.* VIII, 7, 13. — [2] *Hebr.* XII, 27-28. — [3] *Hebr.* VII, 11 sq.

82. (B) Nec augebitur fidei depositum novis revelationibus, ut constat *Script.* (a) Nova revelatio non est exspectanda, si Apostolis manifestata fuerint omnia quæ revelanda erant, eorumque successores sint solummodo dogmatum jam revelatorum *custodes* et *expositores.* Atqui utrumque constat; *prius* quidem, nam Christus aperte declarat se Apostolis jam revelâsse, aut per Spiritum S. revelaturum esse ea omnia quæ manifestare intendit: "Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem... Ille vos docebit omnia, et suggeret (in memoriam revocabit) omnia quæcumque dixero vobis"[1]; quæ quidem verba, contextu inspecto, satis clare ostendunt Apostolis revelanda fuisse, sive in die Pentecostes, sive in decursu vitæ ea omnia quæ Christus revelare volebat. Insuper Apostolis præcipit omnia docere quæ ipsis revelata sunt, ita ut nil novi post eorum mortem sit exspectandum: "Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis."[2] — *Posterius* autem constat ex his aut similibus verbis: "*Formam* habe sanorum verborum, *quæ a me audisti*... O Timothee, *depositum* custodi, devitans profanas vocum novitates"[3]; ex quibus constat Apostolorum successores ea solum, quæ ab eis didicerunt, docere debere, eaque ut sacrum depositum custodire cui nil addi, vel a quo nil detrahi licet. Hinc egregie ait *Vincentius Lirinensis*[4]: "*Depositum*, inquit, *custodi.* Quid est *depositum?* id est quod tibi creditum est, non quod a te inventum: quod accepisti, non quod excogitâsti; rem non ingenii, sed doctrinæ, non usurpationis privatæ, sed publicæ traditionis; rem ad te perductam, non a te prolatam: in quâ non auctor esse debes, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens." (b) Confirmatur his Apostoli verbis: "Sed licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit"[5]; ex quibus liquet novum evangelium, *diversum* ab eo quod Apostoli prædicârunt

[1] *Joa.* XVI, 12-13; XIV, 26. — [2] *Matth.* XXVIII, 20. — [3] *II Tim.* I, 13; *I Tim.* VI, 20. — [4] *Vinc. Lirin.*, Commonit. n. 22. — [5] *Galat.* I, 8.

eique *contrarium* minime exspectandum esse. Fatemur tamen his verbis non absolute excludi revelationes prioribus non contrarias.

83. *Tradit.* (a) Semper enim viguit in Ecclesiâ fides nil addi posse doctrinæ ab Apostolis traditæ, nil ab eâ detrahi; ait enim auctor Epistolæ, quæ *S. Barnabæ* ascribitur: "Regula lucis est: custodi quæ accepisti, neque addens aliquid, neque detrahens" (n. 19). Hinc *novitas* doctrinæ ut hæresis nota, dum econtra *apostolicitas* ut veritatis criterium semper habita fuit. (b) Quotiescumque de definiendo dogmate actum est, inquisitio ad hoc unum directa est utrum doctrina in Scripturâ vel apostolicâ traditione contineretur, ut ex Actis Conciliorum liquet; quod hæreticorum praxi firmatur, qui suos errores Scripturâ probare conabantur. (c) Accedit auctoritas C. *Vaticani*[1] dicentis: "Neque enim Petri successoribus Spiritus Sanctus promissus est, ut eo revelante *novam* doctrinam patefacerent, sed ut eo assistente *traditam* per Apostolos revelationem seu *fidei depositum sancte custodirent, et fideliter exponerent.*" Ergo constat *prima pars.*

84. 2° *Articuli fidei creverunt secundum quid*, triplici præsertim modo: *explicitâ propositione* eorum quæ antea implicite tradebantur; *lucidâ explicatione* eorum quæ obscure in deposito fidei continebantur; *disertâ et instanti prædicatione* eorum quæ nonnisi obiter antea erant proposita. Quod quidem præsertim contra illos Protestantes dirigitur, qui vel nullum in dogmatibus progressum admittunt, vel aliquem agnoscunt progressum a primo sæc. ad quartum vel quintum, ceteras vero Ecclesiæ definitiones ut *corruptelas* prorsus rejiciunt.

85. *Script.* (a) Ut adsit progressus secundum quid, duo requiruntur et sufficiunt: ut sint aliquæ veritates obscure et implicite tantum revelatæ, et Ecclesia jus habeat eas diserte et dilucide explicandi et proponendi. Atqui utrumque Scripturâ constat: *prius*, nam S. Petrus, de epistolis

[1] Sess. IV, cap. 4.

S. Pauli scribit[1]: " In quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas, ad suam perditionem"; quod quidem experientiâ confirmatur, nam etiam hodie, post tot edita a peritis viris commentaria, multa remanent Scripturæ loca, de quorum interpretatione non constat sive apud Catholicos, sive apud Protestantes. *Posterius* probatur tum ex auctoritate docendi quæ Ecclesiæ a Christo collata fuit, juxta illud: " Euntes ergo docete omnes gentes" (Cf. *Tr. de Ecclesiâ*), tum ex officio *doctoris* quod Christus instituit: " ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios autem pastores et *doctores*"[2]; atqui officium Doctoris est ambigua dilucide explicare, implicita distincte proponere, et insuper revelata contra falsas contradicentium interpretationes defendere, " ut potens sit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt arguere "[3]. Ergo admittendus est progressus secundum quid.

(b) Confirmatur variis parabolis, quibus Christus utitur ad describendum regnum Dei, seu Ecclesiam, ac proinde doctrinam ab Ecclesiâ propositam; hanc siquidem comparat grano sinapis, quod seminatur in agro, et, licet minimum sit omnibus seminibus, crescit et fit majus omnibus oleribus, ita ut volucres cœli veniant, et habitent in ramis ejus,[4] vel fermento quod absconditur in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum[5]; atqui hæ comparationes manifeste supponunt veritates revelatas non esse lapidum instar, qui crescere non possunt, sed velut semina, quæ quotidie augentur.

86. *Tradit.* (**A**) Auctoritate *Patrum*, inter quos eminet *Vincentius Lirin.*, opere jam laudato (n. 23): " Sed forsitan dicit aliquis: Nullusne ergo in Ecclesiâ Christi profectus habebitur religionis? Habeatur plane et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen ut *vere profectus*

[1] *II Petr.* III, 16. Hanc Scripturæ obscuritatem fusius declaravimus *De Ecclesiâ*, n. 168.

[2] *Ephes.* IV, 11. — [3] *Tit.* I, 9. — [4] *Matt.* XIII, 31-33. — [5] *Marc.* IV, 26-32.

sit ille fidei, *non permutatio.* Siquidem ad profectum pertinet ut in semetipsum unaquæque res amplificetur, ad permutationem vero ut aliquid ex alio in aliud transvertatur." Quod quidem postea illustrat exemplo *corporis humani*, quod processu annorum evolvitur, sed tamen suam identitatem perfecte retinet: ita pariter doctrina christiana, licet in dies evolvatur et explicetur, eadem quoad substantiam semper remanet.

87. (**B**) *Ecclesiæ praxi.* Siquidem Ecclesia ab initio munus dogmata explicandi et definiendi exercuit, et quidem triplici modo supra exposito: (**a**) *obscura clare declarando;* sic mysterium SS. Trinitatis primum obscure traditum fuit sub hâc generali formulâ: "Credo in Deum Patrem, et Filium et Spiritum sanctum", in quâ non declaratur sub quo respectu Deus sit unus, sub quo respectu sit trinus; hinc ortæ sunt controversiæ, et Ecclesia successive definivit Deum esse *naturâ unum* et *trinum personis*, Filium Patri esse consubstantialem, Spiritum S. una cum Patre et Filio esse adorandum, Filium a Patre procedere per viam generationis, Spiritum S. ab utroque procedere, etc.; quæ quidem omnia plus minusve obscure in Scripturâ continebantur. (**b**) *Explicite docendo* ea quæ nonnisi implicite credebantur: ita v. g. jam ab initio modo generali prædicata fuerat gratiæ necessitas ad opera supernaturalia; sed nonnisi post exortas Pelagianorum et Semi-pelagianorum hæreses definitum fuit gratiam esse necessariam ad omnia et singula opera ordinis supernaturalis, etiam ad initium fidei etc. (**c**) *Diserte proponendo* ea quæ obiter tantum edocta fuerant; sic v. g. validitas baptismi ab hæreticis collati non fuerat quidem ab initio diserte tradita, sed implicite continebatur in praxi non rebaptizandi ab hæresi conversos, quæ Romæ et in præcipuis vigebat ecclesiis; postea vero, ortâ inter S. Cyprianum et S. Stephanum controversiâ, res diserte definita fuit. Jamvero si in dogmatibus maximi momenti quæ recensuimus aliquod fuit incrementum, nonne etiam majus expectandum est in illis fidei veritatibus quæ veluti sunt consectaria fundamentalium dogmatum, v. g. quoad cultum Christi, B. Virginis et Sanctorum, quoad sacramentorum

elementa et efficaciam aliaque hujusmodi? Protestantes plerique hoc legitimum fuisse, imo necessarium primis Ecclesiæ temporibus libenter fatentur, quo melius errores vitarentur; si vero Ecclesia talem habuerit potestatem prioribus sæculis, cur eamdem retinere non potuit et exercere posterioribus? Numquid Spiritus S., a quo tunc illuminata fuerat, eam subito deseruit contra manifesta Christi promissa qui Apostolis eorumque successoribus dixerat: "Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi"[1]?

88. Hinc tria veluti *stadia* in præcipuorum dogmatum explicatione distinguere licet: *primum*, quando, nullâ urgente controversiâ, veritas implicite solum tenetur vel in principio universaliori, vel in usu et praxi magis quam in distinctâ prædicatione; *secundum*, quando doctrinæ punctum obscure vel implicite antea propositum a nonnullis impugnatur, ita ut per aliquod tempus veritas apud multos obscurior fiat; *tertium*, quando, inquisitione factâ, sub assistentiâ Spiritûs S., res sive solemni judicio sive communi Ecclesiæ sensu in manifestam prædicationem transit et omnibus credenda proponitur.

89. *Rat. theol.* Licet ratio thesim apodictice demonstrare non valeat, argumenta præbet quibus aliquis progressus probabilissime exspectari possit: (a) doctrina christiana, quamvis sit a Deo revelata, menti nostræ exhibetur ut *factorum* et *principiorum* series et concatenatio, quæ intellectus noster, propter nativam infirmitatem, uno intuitu complecti et comprehendere nequit; ea enim est humani ingenii natura ut veritates apprehendat *non intuitive*, sed eas *analysi* dividendo, *synthesi* componendo, *comparationibus* et *analogiis* conferendo.[2] Aliunde mens nostra in hisce veritatibus percipiendis non se habet mere passive, sed agri instar plus minusve

[1] *Matt.* XXVIII, 20. — Quod argumentum optime urget *Oxenham* (op. cit. p. 17) contra Anglicanos; si definitiones Nicænas et Chalcedonenses, necnon symbolum Athanasianum ut fidei normam admittunt, quâ ratione sequioris ævi definitiones rejiciunt?

[2] Quod optime declarat *J. H. Newman*, op. cit., præsertim part. I, c. I, p. 33 sq., c. 11, p. 55 sq.

fertilis, in quo idearum semina, proprii laboris et divinæ illuminationis ope, crescere possunt fructusque novos proferre; ergo post aliquod temporis intervallum doctrina clarius et perfectius cognoscetur, proindeque aliquis erit progressus.

90. (b) Insuper doctrina catholica, utpote *universalis*, omnibus temporibus, et nationibus accommodari debet; atqui talis accommodatio fieri nequit sine fusiori principiorum explicatione, et eorumdem variis circumstantiis locorum temporumve applicatione, seu aliis verbis sine progressu, dogmata enim, quæ modo simplici et minime philosophico in Scripturâ declarantur, possunt ac debent, decursu temporis, modo magis scientifico expoliri; quod fit *philosophiæ* ope, quæ verborum sensum accuratius determinat, exponendo videlicet quid sit intelligendum per *naturam*, *personam*, *substantiam*, *accidentia* etc.; ex quo profundior ac plenior enascitur dogmatum cognitio. Aliunde veritates revelatæ tam *profundæ* et *multiformes* sunt, ut successu temporum, novi aspectus in earum investigatione detegantur, præsertim quum ratio humana, lumine fidei adjuta, revelationis majorem intellectum assequendi sit cupida. Nonne Protestantes ipsi Scripturæ studio incumbunt eo præcise fine ut magis explicite cognoscant ea quæ nonnisi obscure in eâ continentur? Nonne pariter gloriantur suam de justificatione doctrinam per multa sæcula plerisque saltem fuisse penitus ignotam, et a *Luthero* in sacris Litteris tandem feliciter inventam? Porro hoc nihil aliud est nisi progressus in cognitione dogmatum; ergo talis progressus admittendus est.

91. *Corollaria:* (**A**) Rejicienda est theoria *Guntheri*, germani theologi, juxta quem talis haberi potest progressus in rebus fidei, ut ope scientiarum progressus, dogmatum sensus haberi possit alius ab eo quem Ecclesia definierat. Hoc enim admisso, jam non esset progressus in eodem dogmate, eodem sensu, eâdem sententiâ, sed mutatio substantialis: Ecclesia enim, dum definit, non verba, non inanes formulas, sed veritates per verba naturaliter expressas, fidei nostræ proponit. Hinc C. *Vaticanum* præfatum errorem hisce verbis condemnavit (*supra*, n. 11): " Sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus quem semel declaravit

Sancta Mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu, altioris intelligentiæ specie et nomine, recedendum."

92. (B) Contra secundam partem thesis nostræ aliquando a *Protestantibus* objiciuntur hæc *Vincentii Lirin.* (*op. cit.* n. 2): "Id teneamus quod *ubique*, quod *semper*, quod ab *omnibus* creditum est." Sed immerito; nam præfata verba intelligenda sunt sensu *affirmativo*, quatenus sc. doctrina omnis quæ præ se fert *universalitatem*, *antiquitatem* et omnium *consensionem* certe ad fidem pertinet; non autem sensu *negativo et exclusivo*, quatenus illæ solæ veritates sunt fidei objectum quæ semper, et ubique et ab omnibus explicite creditæ fuerunt; nam *Vincentius* hic impugnat illos hæreticos qui *novas* doctrinas conantur invehere; sed ut ipse fatetur, definiri possunt veritates circa quas ortæ sunt controversiæ, et in capitibus sequentibus adducit exempla ex quibus constat veritates, de quibus magno æstu disputatum erat, fuisse deinde ab Ecclesiâ definitas.

Art. II. De objecto formali seu motivo fidei.[1]

93. *Prænotanda.* (A) Assensus, quem veritatibus a Deo revelatis præbemus, non est cœcus animi motus, sed aliquo motivo vere rationabili fundatur. *Motivum fidei*, quod vocatur etiam objectum *formale*, est *id propter quod immediate assentimus veritatibus revelatis;* dicitur "*id propter quod*" seu ratio quæ mentem ad credendum impellit, causa *moralis objectiva* quæ nos ad assentiendum movet, et sic distinguitur ab *habitu fidei*, qui est causa *efficiens subjectiva*, quâ fidei actus elicitur; "*immediate*", ut sic motivum fidei a *motivis credibilitatis* distinguatur, quæ nonnisi remote intellectum ad credendum impellunt, ut infra dicetur (n. 106).

94. (B) Circa motivum fidei errant: (a) *Rationalistæ*, qui duplicem fidem distinguunt, fidem *simplicium*, quam vocant cœcum animi assensum imaginatione et sensu innixum, et fidem *rationalem*, quam definiunt scientiam rerum divina-

[1] Cf. *Suarez*, disp. III; *Lugo*, disp. I; *Kilber*, ed. *Migne*, p. 513 sq. *Mazzella*, n. 301 sq.; *Scheeben*, op. cit. n. 667 sq.; *Bouquillon*, op. cit. n. 47 sq.: *Vacant*, op. cit., n. 560 sq.; *Didiot*, Morale surnaturelle spéciale, Paris, 1897, p. 158 sq.

rum ratione rite excultâ acquisitam : ex quo sequitur fidem æque ac scientiam evidentiâ fundari; (b) *Guntheriani*, qui nomine fidei intelligunt omnem cognitionem de rebus divinis, etiam cognitionem causæ ex effectu, seu cognitionem deductivam quam de Deo habemus per creaturarum inspectionem; quæ quidem sententia eadem fere est ac Rationalistarum. Inter antiquos theologos, alii asseruerunt motivum fidei esse supremum Dei dominium, alii dixerunt illud esse ipsum fidei habitum, alii tandem communiter id esse Dei auctoritatem. Hodie vero, post C. *Vaticanum*, ab omnibus admittitur motivum fidei esse *auctoritatem Dei revelantis*, i. e. ejus *infallibilitatem in cognoscendo* et *veracitatem in dicendo:* "Revelata vere esse credimus non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius Dei revelantis, qui nec falli, nec fallere potest." (*Supra*, n. 1). Quæ declaratio percellit tum rationalistas tum semi-rationalistas seu Guntherianos; ex hâc enim clare colligitur motivum propter quod credimus, non esse intrinsecam rerum evidentiam, vel argumentum mere naturale, vel humanum testimonium, sed *auctoritatem ipsius Dei*, qui sive externe sive interne, sive mediate sive immediate nobis revelat veritates credendas. Assensus autem veritatibus a Deo revelatis merito vocatur *fides*, quia qui credit non videt intrinsecam rei evidentiam sed *fidens* divinæ veracitati, ejus testimonio acquiescit.

95. I. *Thesis:* **Motivum fidei, saltem partiale, est auctoritas Dei, i. e. infallibilitas in cognoscendo et veracitas in dicendo.** — De fide est ex definitione Vaticanâ jam citatâ. Dicitur "*saltem partiale*", quia, juxta multos, ipsa revelatio est aliud partiale motivum fidei, ut infra dicetur.

1° *Script.* (A) Christus enim, dum vult fidem excitare in auditoribus suis, pro motivo assignat tum infallibilitatem scientiæ Dei, tum divinam veracitatem; dicit enim Nicodemo: "Amen, amen dico tibi, quia *quod scimus* loquimur, et *quod vidimus* testamur"[1]; quasi diceret: ea quæ doceo credere potes, quia ea certissime scio (en infallibilitas in cognoscendo), alibi addit: "Qui me misit *verax* est, et ego quæ

[1] Jac. III, 11.

audivi ab eo, hæc loquor in mundo"[1]; ex quo apparet fidem pariter fundari super veracitatem divinam. Ergo. (B) Confirmatur Apostolorum praxi, qui dum Evangelium prædicarent, fidem expostulabant non propter intrinsecam rerum evidentiam, aliudve motivum, sed propter revelationem Christi Jesu ac proinde *auctoritatem Dei:* "Notum enim vobis facio, fratres, evangelium... neque enim ego ab homine accepi illud, sed *per revelationem Jesu Christi*"[2]; et alibi: "Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi."[3] Hinc Fideles credebant non propter argumenta intrinseca, vel humanum testimonium, sed propter testimonium ipsius Dei: "Cum accepistis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud *non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei.*"[4]

96. 2° *Ratione.* Illud enim est motivum fidei per quod movemur ad credendum Deo loquenti; atqui auctoritas Dei nos efficaciter movet ad credendum; nam ejus infallibilitas in cognoscendo prohibet ne fallatur, ejus autem veracitas prohibet ne nos fallat, et sic divina auctoritas omnem formidinem errandi removet, et hoc utrumque necessarium est; nam si posset falli, quamvis non posset fallere, aut si posset fallere, quamvis non posset falli, ejus verbis firmissime assentire non possemus; utroque autem habito, assensus noster jam firmissimus evadit.

97. II. **Quæstiones disputatæ.** Attamen, etiam post C. *Vaticanum*, duæ quæstiones inter theologos disputatæ remanent: 1° utrum sc. revelatio ipsa sit motivum partiale fidei, vel solum conditio sine quâ non; 2° utrum motivum fidei per fidem ipsam credi debeat, vel propter ejus intrinsecam evidentiam accipi.

1° Quoad *primum*, omnes theologi fatentur factum revelationis esse saltem conditionem sine quâ non fidei; ad hoc enim ut credamus non sufficit ut Deus sit infallibilis et verax, sed requiritur ut aliquid revelaverit. Sed dubitatur utrum revelatio sit, simul cum auctoritate Dei, partiale motivum fidei.

[1] *Joa.* VIII, 26. — [2] *Gal.* I, 11-12. — [3] *Rom.* X, 17. — [4] *I Thes.* II, 13.

(A) *Thomistæ* plerique, cum *Suarez*, *Lugo*, *Mazzella* etc., docent revelationem esse motivum partiale fidei, ita ut actus fidei sic enuntiari debeat: "Credo, quia Deus est verax et revelavit." Probatur

(a) *Script.* Illud est motivum partiale fidei quod æque necessarium est ad credendum ac auctoritas Dei; atqui in textibus supra allatis declaratur fidem fundari non solum super veracitatem Dei, sed etiam supra ejus *testimonium*, ejus *locutionem* "quia quod scimus loquimur, quod vidimus testamur", super divinam *revelationem* "per revelationem Jesu Christi", ac proinde eadem vis tribuitur revelationi ac auctoritati divinæ. Ergo.

(b) *Vaticanum*, quamvis rem non definiverit, insinuare videtur revelationem esse partiale motivum fidei, dum declarat nos credere propter *auctoritatem Dei revelantis*. Insuper in plerisque catechismis, præsertim vero in eo qui, jubente C. *Baltimorensi*, recenter scriptus fuit, revelatio assignatur ut motivum partiale fidei, "because *Thou hast revealed* them, who canst neither deceive nor be deceived."

(c) *Rat.* Illud est partiale motivum fidei quod necessario requiritur ut ratio nostra videat connexionem inter auctoritatem Dei et veritatem credendam; atqui talis connexio non apparet nisi per factum ipsum revelationis, ut evidenter apparet in sequenti syllogismo: "quidquid Deus revelat est fide tenendum; atqui Deus revelavit mysterium Trinitatis; ergo". Ergo factum revelationis est motivum partiale fidei; nam, ut ait *Lugo*, "non minus assentio mysterio Trinitatis, quia Deus revelat, quam quia Deus est prima veritas, nec minus me movet unum quam aliud, sed utrumque se habet per modum duplicis præmissæ formalis vel virtualis ad credendam Trinitatem."

98. (B) *Scotistæ*[1] autem dicunt revelationem esse solum *conditionem sine quâ non*, ac proinde actum fidei ita exprimendum esse: "credo quia Deus, qui revelavit, verax est"; dicunt enim illud non esse partiale motivum fidei, quod *ex se* non movet intellectum ad assentiendum veritati revelatæ;

[1] Cf. *Aureolus*, in Prologo, quæst. de Unit. theol., a. 3; *Vasquez*, in I. p. disp. 7, a. 3.

atqui factum revelationis *ex se* non movet intellectum ad assentiendum, quum sola assertio per se non sit probatio; potest esse enim falsa; ergo. Respondent *Thomistæ* factum ipsum revelationis ex se quidem non esse sufficiens, seu totale fidei motivum, sed sumptum simul cum veracitate divinâ, vere intellectum movere ad credendum; affirmatio enim alicujus personæ veracis certe nos movet ad assentiendum eis quæ dicuntur.

99. 2° Ex dictis, auctoritas Dei revelantis est motivum fidei. Jamvero illa auctoritas potest cognosci per *rationem* et per *revelationem*. Quærunt igitur theologi utrum auctoritas Dei, quatenus est motivum fidei, credi possit et debeat per revelationem, vel per rationem cognosci.

(**A**) *Suarez*, *Kilber*, *Mazzella*[1] multique alii contendunt motivum fidei, seu auctoritatem Dei revelantis, per fidem credendum esse, ita ut quotiescumque assentimus veritati revelatæ, v. g. mysterio Trinitatis, tres actus fidei elicere debeamus, sc. credo Deum esse veracem, credo Deum revelasse Trinitatem, credo Trinitatem. Sic enim argumentatur: virtus fidei est prorsus supernaturalis: atqui virtus supernaturalis inniti debet motivo supernaturali; ergo motivum fidei debet esse supernaturale; porro supernaturale non esset, si cognosceretur solius rationis ope: ergo per fidem seu revelationem cognosci debet.

100. (**B**) Thomistæ, et insuper *Ripalda*, *Lugo*, *Franzelin* etc. tenent auctoritatem Dei revelantis, naturaliter cognitam per intrinsecam evidentiam, sufficere saltem ad primum fidei actum; cui opinioni assentimus; nam,

(**a**) Fides nostra rationabilis esse debet, ita ut unicuique rationem poscenti de fide nostrâ, parati sumus satisfactionem reddere, "parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe", (ac proinde fide, super quam spes fundatur). Atqui in systemate thomistico fides nostra omnino rationalis apparet; siquidem postulanti cur

[1] Cf. *Suarez*, disp. III, s. 6; *Kilber*, (edit. *Migne*, T. C. p. 533 sq.); *Mazzella*, qui tamen in recentiori editione (1884) Suarezii sententiæ *valedicit*, *n. 810-821.*

credamus Trinitatem, respondetur: credo, quia *ratio* mihi testificatur Deum esse veracem, et simul hoc dogma revelavisse. E contra Suarezii discipuli respondere debent: Credo Trinitatem quia Deus est verax, et credo Deum esse veracem quia Ipse revelat se esse veracem; quod est circulus vitiosus, quum credatur revelatio propter veracitatem, et veracitas propter revelationem.[1] Ergo.

(b) Ad solvendam autem adversariorum difficultatem, Thomistæ dicunt: Non est mirum in primo actu fidei aliquid inveniri naturale et aliquid supernaturale; nam ille actus est veluti transitus de ordine naturali ad ordinem supernaturalem et de naturâ utriusque participare debet. Hoc autem posito, ostendi potest veracitatem divinam, per rationem cognitam, esse motivum sufficienter supernaturale; nam auctoritas Dei revelantis est *in se* quid supernaturale, quum non debeatur homini; insuper, quando apprehendimus illam auctoritatem tanquam fidei motivum, *gratiâ actuali* juvamur ut huic veritati firmiter adhæreamus, et ex hoc capite pariter motivum fidei apprehenditur modo supernaturali.[2]

101. 3° *Corollarium.* Exinde quærunt theologi utrum fides sit *discursiva* vel non? Ratio dubitandi est quia actus fidei ad sequentem syllogismum reduci videtur: Quod a Deo revelatur, summâ veritate, est credendum; atqui Incarnatio a Deo revelatur; ergo est credenda.

(A) *Lugo*,[3] cum nonnullis aliis, censet formalem esse discursum in assensu fidei: possumus enim seorsim et successive has duas propositiones enuntiare: *Deus est summe verus: atqui Deus Incarnationem revelavit*, et ex illarum notitiâ

[1] Ad rem *Lugo*, l. c., n. 82: "Quæro cur credas Deo dicenti se esse summe veracem? Dicis, quia Deus est summe verax: ecce Deo dicenti credis summam ejus veracitatem, quia ipse summe verax, et rursus hoc totum credis, quia Deus dicit se esse summe veracem; quod quantumcumque explicetur, *totum est ludere verbis.*"

[2] Qui plura hâc de re desiderat potest legere *Suarez*, disp. 3, sect. 6 et 12; *Mazzella*, n. 761 sq.; *Lugo*, disp. I, s. 6; *Franzelin*, op. cit. Append. de Fide, cap. 4.

[3] Cf. *Lugo*, disp. VII.

infertur veritas Incarnationis, quæ proinde *partialiter* creditur propter bonitatem illationis seu discursûs.

(**B**) *Suarez* autem [1] cum plerisque aliis, tenet assensum fidei per se non fundari in discursu, tanquam *motivo*, sed illum supponere solum ut *conditionem sine quâ non;* statim ac cognoscimus Deum revelavisse Incarnationem, jam non discurrimus, sed propter solam ejus auctoritatem simplici assensu credimus; sic igitur prævius discursus est quidem medium quo utimur ad cognoscendum tale vel tale mysterium sub auctoritate Dei cadere, sed non motivum etiam partiale cur credamus. Quam opinionem ut probabiliorem amplectimur.

[1] Cf. *Suarez*, disp. VI, s. 4.

Caput II.

DE ACTU FIDEI.

Expositis iis quæ fidei *objectum* tum *materiale* tum *formale* spectant, jam declarare licet ea quæ ad *actum fidei* referuntur : de quo quatuor investiganda sunt, videlicet *præparatio* actûs fidei, ejus *productio*, *proprietates* et *subjectum*.

Art. I. De præparatione actûs fidei.

102. Jamvero ad præparationem actus fidei tria præsertim requiruntur : 1° *revelatio* alicujus veritatis ; 2° ejusdem *propositio* seu manifestatio ; 3° *motiva credibilitatis*, quibus utrumque constat. De revelatione jam supra dictum est; requiritur quidem, nam si nulla esset revelatio, nulla esset veritas credenda ; sufficit autem quælibet revelatio *formalis*, sive interna sive externa, sive mediata, sive immediata, sive publica sive privata, dummodo certo constet ; ut vero animadvertimus, difficile constat de certitudine revelationis privatæ. Remanet igitur dicendum de *propositione* veritatis revelatæ et de *motivis credibilitatis*.

I. De propositione revelationis.[1]

103. 1° *Notio :* Revelationis propositio est manifestatio seu declaratio veritatis revelatæ iis quibus Deus non immediate locutus est. Duplex est : (**a**) *publica*, quæ fit a Pastoribus infallibili auctoritate gaudentibus et totam societatem respicit; (**b**) *privata*, quæ fit per inferiores pastores, catechistas, parentes aut alios infallibilitate non gaudentes.

104. 2° *Necessitas.* (**A**) Ad actum fidei *catholicæ* requiritur absolute propositio publica, seu definitio Ecclesiæ,

---

[1] *Suarez*, disp. III, sect. 10, n. 9-10; *Lugo*, disp. I, s. 12; *Franzelin*, op. cit. p. 689 sq.; *Dublanchy*, De Axiomate : Extra Ecclesiam non datur salus, Parisiis, 1895, p. 306 sq.; *Pesch*, n. 251 sq.

saltem implicita, ut supra exposuimus ; patet ex ipsâ notione fidei catholicæ.

105. (B) Ad actum fidei *divinæ* non requiritur propositio publica, sed sufficit privata propositio, vel sufficit ut quis per seipsum certo cognoscat aliquam veritatem esse revelatam. Quod quidem statuitur contra paucos auctores catholicos,[1] qui incaute hac de re scripserunt, asserentes nullum fidei actum elici posse ab eis qui etiam bonâ fide ad acatholicam sectam pertinent, quia, juxta ipsos, veritas revelata credi nequit, nisi ab Ecclesiâ infallibili proponatur. Quod tamen rejiciendum est ; nam,

(a) Ut quis eliciat actum fidei, requiritur et sufficit, juxta *C. Vaticanum*, ut assentiat veritatibus revelatis *propter auctoritatem Dei revelantis* : atqui, independenter a propositione Ecclesiæ, potest quis cognoscere aliquot veritates fuisse a Deo revelatas, et eisdem assentire propter auctoritatem Dei ; quamvis enim auctoritas Ecclesiæ sit ordinarium et optimum medium, quo certiores fieri possumus de revelatione alicujus veritatis, adsunt alia media, v. g. privatum studium, vel propositio privata, quibus certo constare potest Deum locutum fuisse ; siquidem *historice* constare potest, ex dictis in *Tr. de Verâ Relig.*, Christum esse divinum legatum, ac proinde quidquid docuit esse verbum Dei, et ut tale credendum ; ergo acatholicus, qui in bonâ fide versatur, elicere potest actum fidei divinæ.

(b) Si Ecclesiæ propositio exigeretur ab ipsâ fidei naturâ, nullus actus fidei, etiam primus, fieri posset sine tali propositione ; atqui saltem primus actus fidei fieri potest et debet sine infallibili propositione Ecclesiæ ; antequam enim definitiones Ecclesiæ *logice* accipiamus ut infallibiles, necesse est ut fide divinâ credamus, proprio studio, sine ullâ publicâ propositione, esse Ecclesiam infallibilem ; secus enim adesset circulus vitiosus ; ergo

[1] Cf. *Brownson*, opera, vol. V. Faith not possible without the Church, p. 573 ; *Müller*, The Cath. Dogma : Extra Ecclesiam..., p. 80, sq. et alibi passim. Jam animadvertimus (*De Ecclesiâ*, n. 163) hanc opinionem non solum communi theologorum doctrinæ, sed etiam *Pii IX* declarationibus adversari.

(c) Revelationes privatæ credi possunt fide divinâ, quando certo constant, ut supra probatum est; atqui illæ veritates, seu revelationes, nunquam publice et authentice proponuntur fidei nostræ ab Ecclesiâ; ergo.

Auctores igitur præfati duo plane distincta confundunt, sc. *motivum* fidei quod est *absolute necessarium* ad actum fidei eliciendum, et *regulam* fidei quâ *ordinarie* veritates nobis credendæ proponuntur.

II. De motivis credibilitatis.[1]

106. Motiva credibilitatis sunt rationes quibus judicari potest aliquam veritatem esse revelatam, et proinde credibilem, v. g. miracula, prophetiæ, etc. Distinguuntur proinde a motivo fidei: hoc enim est *ratio cur credamus*, illa autem sunt *motiva quibus convincimur Deum* aliquam veritatem *revelavisse*, proindeque rem esse credibilem vel credendam; igitur credibilitatis motiva præcedere debent actum fidei, dum fidei motivum ad illius productionem concurrit. Quæritur 1° utrum motiva credibilitatis sint *necessaria*; 2° qualem *certitudinem* præbere debeant.

107. 1° *Thesis:* **Ad actum fidei requiruntur motiva credibilitatis, ordinarie externa, quæ veritatem revelatam faciant evidenter credibilem.** *Certum est.*

Dico: *ordinarie externa*, quia de facto Deus generatim utitur signis externis, quæ magis sunt humanæ naturæ accommodata, ad probandum revelationis factum; posset tamen aliquando dare alicui motiva credibilitatis solummodo interna, prout sæpe fit in privatis revelationibus. Dicitur: "*evidenter credibilem*" non autem "*evidenter veram*", quia veritas evidenter vera ea est quæ intrinsecâ evidentiâ gaudet, ut prima principia, vel conclusiones ab eis clare deductæ; jamvero nostræ fidei mysteria non sunt intrinsece evidentia, sed possunt fieri *evidenter credibilia*, quando scilicet certo apparet ea fuisse a Deo revelata.

108. Prob. (A) *Scripturâ.* Ex *S. Petro*[2] fides nostra

[1] *Suarez*, disp. IV, s. 4-6; *Lugo*, disp. V; *Kilber*, ed. Migne, p. 543 *sq.*; *Mazzella*, n. 677 sq.; n. 727 sq.; *Bouquillon*, n. 58 sq.; *Vacant*, *n. 566 sq.* — [2] *I Petr.* III, 15.

rationabilis esse debet : " Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de eâ, quæ in vobis est, spe" (ac proinde fide, supra quam spes fundatur) ; atqui fides nostra non esset vere rationabilis, nec possemus de eâ rationem reddere, nisi motivis credibilitatis sufficienter certis inniteretur; nec sufficiunt ordinarie *interna experientia* vel *testimonium spiritus*, quia his internis signis vix revelatio vera a fictitiâ discerni potest. Item Scriptura modo generali reprehendit eos qui sine sufficienti motivo credunt: " Qui credit cito, levis corde est" [1] ; atqui si hoc verum est de fide humanâ, a fortiori de fide divinâ, quæ firmior esse debet; ergo.

(B) *Traditione. Vaticanum* hæc de re dicit : " Ut nihilominus fidei nostræ obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritûs S. auxiliis externa jungi revelationis suæ argumenta, facta scilicet divina, atque imprimis miracula et prophetias, quæ *divinæ revelationis signa sunt certissima*" [2] (*sup.* 2). Iterum anathemate plectit eos qui asserunt Catholicos justam causam habere posse fidem suam in dubium vocandi (*supra*, 12. can. 6); atqui si nulla motiva credibilitatis essent necessaria, vel si sufficerent probabilia hujusmodi motiva, catholici justam possent habere dubitandi causam; ergo.

109. (C) *Ratione.* Assensus veritatibus revelatis debet esse firmissimus, ita ut parati simus rejicere omne quod eis opponitur, etiamsi ab angelo prædicaretur, imo et mori pro fide nostrâ ; atqui tam firmus assensus produci nequit nisi per motiva credibilitatis certa [3]; nemo enim vitam suam dare tenetur pro opinione mere probabili. Ratio autem cur gene-

[1] *Eccli.* XIX, 4.

[2] Quæ verba diriguntur contra eos, qui, rejectis externis criteriis, unice provocant ad *sensum religiosum*, ad *testimonium spiritûs*, ad *immediatam certitudinem fidei;* hæc omnia possunt quidem esse interna præparatio, quâ melius percipitur vis motivorum fidei, sed præter casus extraordinarios non sufficiunt. Cf. *Acta C. Vat.*, ed. Lac. p. 528 sq.

[3] Hinc recte ait *S. Thomas* (2. 2. q. 1, a, 4 ad 2.) : " Non enim crederet, nisi videret ea esse credenda vel propter evidentiam signorum vel propter aliquid hujusmodi."

ratim non sufficiant motiva interna, in *Tr. de Ecclesiâ* (n. 169) exposita fuit, ubi de *privatâ inspiratione :* sic enim facile via aperitur illusionibus et fanatismo.

2° *Qualis certitudo a motivis credibilitatis præberi debet?*

Juxta omnes, certitudo quæ producitur per motiva credibilitatis est solum certitudo *moralis*, seu historica, quæ fundatur in testimonio humano, saltem quando agitur de illis qui testes miraculorum non fuerunt, aut quibus revelatio non facta fuit immediate. Sed illa certitudo moralis, quæ omnem *prudentem* errandi formidinem excludit, duplex esse potest : (a) *absoluta*, quæ innititur motivis ita validis, ut excludat dubium respectu cujuslibet intellectûs etiam sagacis et acuti; (b) *relativa*, quæ licet aliquod dubium in doctiorum mente relinquat, proportionatur captui intellectuali cujusque et sufficit ad certitudinem producendam in simplicibus, v. g. auctoritas parentum, pastorum, etc. Jam vero controvertitur inter Theologos utrum sufficiat ad actum fidei certitudo *relativa.*

110. (**A**) Pauci theologi, præsertim antiqui, docuerunt requiri *absolutam* certitudinem. Nam certitudo relativa excludit quidem dubium actuale, non autem dubium radicale seu futurum; qui enim credit cum certitudine tantum relativâ, v. g. ex auctoritate pastoris, potest, mutatis circumstantiis, concipere dubium circa fidem suam; atqui ad fidem veram requiritur illa certitudo quæ excludit omne dubium, etiam radicale et futurum ; secus fides firmitate careret; ergo.

111. (**B**) Plerique tamen theologi moderni, ut *Suarez, Lugo, Kilber, Mazzella, Franzelin*, etc. tenent relativam sufficere certitudinem.[1] Etenim (a) ex *Script.* apparet Deum voluisse homines ab aliis hominibus edoceri, et ex ore eorum accipere doctrinam revelatam : " Labia sacerdotis custodient scientiam et *legem requirent ex ore ejus*[2]; " Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi, majores tuos, et dicent tibi "[3]; Christus ipse ad turbas et discipulos dicebat : " Super Ca-

[1] Cf. *Suarez*, disp. IV, s. 5-6 ; *Lugo*, disp. V, n. 25 ; *Kilber*, ed. Migne, p. 545 sq.; *Mazzella*, n. 750.

[2] *Malach.* II, 7. — [3] *Deuter.* XXXII, 7.

thedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia quæcumque dixerint vobis, servate et facite." [1] Atqui hoc supponit auctoritatem sacerdotum et parentum sufficiens esse motivum credibilitatis. Revera multa ex eis quæ ad vitam physicam vel moralem necessaria sunt nonnisi ex parentibus cognoscuntur; aliunde sæpe pueri et rudes majorem certitudinem obtinere nequeunt.

(b) Nec dicatur requiri certitudinem, quæ omne dubium etiam futurum excludat; sufficit enim ad actum fidei ut actuale dubium tollatur. Si postea mutentur circumstantiæ, Deus providebit, rudibus præbendo media ad majorem certitudinem acquirendam, et ita etiam dubium futurum expelletur. In praxi autem parentes et parochi ita instruere debent pueros circa religionem, ut illi credant, quantum fieri potest, propter motiva credibilitatis non solum respective, sed etiam absolute certa; agitur enim de re ad salutem necessaria.

112. 3° *Corollarium.* Exinde sequitur neminem a verâ fide jam susceptâ secedere posse sine aliquo gratiæ abusu; ait enim *Vaticanum*: "Etenim benignissimus Dominus et errantes gratiâ suâ excitat atque adjuvat, ut ad agnitionem veritatis venire possint; et eos *quos de tenebris transtulit in admirabile lumen suum*, in hoc eodem lumine *ut perseverent gratiâ suâ confirmat, non deserens nisi deseratur.* Quocirca minime par est conditio eorum, qui per cœleste fidei donum catholicæ veritati adhæserunt, atque eorum, qui ducti opinionibus humanis, falsam religionem sectantur; illi enim, qui fidem sub Ecclesiæ magisterio susceperunt, *nullam unquam habere possunt justam causam mutandi*, aut in dubium fidem eamdem revocandi" (*supra*, n. 6). Ex quibus duo colligere fas est: (a) Deum gratiâ suâ nos juvare ut in fide perseveremus, ita ut si divino auxilio fideliter cooperemus, eam retinere valeamus; (b) nullam exstare causam *objective justam* fidem in dubium revocandi vel negandi.

Animadvertimus tamen, post *Granderath*[2] a Concilio non definitum fuisse, nunquam fieri posse, ut homo catholicus

[1] *Matt.* XXIII, 2-3.

[2] Cf. *Granderath*, Constitutiones C. Vat. explicatæ (1892), p. 61.

sine *peccato formali contra fidem* divinitatem Ecclesiæ in dubium vocet vel ab eâ deficiat. Siquidem *Vaticanum* hic solum condemnare voluit *Hermesii* errorem, qui causam objective justam dubitandi adesse docuit, imo doctis dubium commendavit,[1] ut aperte declaratur ab ipsis scriptoribus schematis Patribus Concilii propositi: "Neque etiam in propositâ declaratione doctrinæ et condemnatione erroris illud attingitur, quod aliqui veteres theologi concedere non dubitant, posse *per accidens*, et in certis quibusdam adjunctis, conscientiam rudis cujusdam hominis catholici ita induci in errorem invincibilem, ut sectam aliquam heterodoxam amplectatur sine peccato formali contra fidem, quâ in hypothesi fidem non amitteret, nec formalis, sed materialis hæreticus foret (*Tanner*, de fide q. 2. dub. 5. n. 139; *Platelius*, de fide, n. 61). Hæc quidem nisi cautissime explicentur, periculose disputantur; sed ab hæresi, quæ sacro Concilio examinanda proponitur, sunt alienissima."[2] Quod hic de sectâ heterodoxâ dicitur, extendi etiam potest ad infidelitatem seu rationalismum, quum eadem sit ratio.

Art. II. De productione actûs fidei.[3]

Ad explicandum quomodo producatur actus fidei, 1° describemus varias *causas* quæ ad illius productionem concurrunt; 2° exponemus *modum practicum* quo actus fidei elici potest a *pueris* et *indoctis* aut ab eis qui *fidem amiserunt*.

I. De analysi seu resolutione actus fidei.

113. Analysis, seu resolutio fidei, est designatio causarum quæ ad fidem producendam concurrunt; nam, sicut analysi chimicâ materia composita in suas partes componentes resolvitur, ita analysi logicâ fides in sua principia, seu causas resolvi potest. Jamvero causæ fidei duplicis sunt generis: 1° aliæ sunt effectivæ, seu subjectivæ, quibus ipse actus fidei

[1] *Hermes*, Introd. positiv. ad theol. p. 30. — [2] *Acta et decreta C. Vaticani*, edit. Lacensis, p. 534 sq.; *Vacant*, op. cit. n. 731 sq.

[3] Cf. *Suarez*, disp. VI, sect. 1, 6, 7, 8; *Lugo*, disp. X; *Mazzella*, n. 562 sq.; 656 sq.; *Bouquillon*, n. 75 sq.

efficitur; 2° aliæ sunt motivæ, seu objectivæ, quatenus movent seu impellunt mentem ad credendum.

1° Causæ *subjectivæ* seu *effectivæ*, tres sunt: *intellectus*, qui proprie elicit actum fidei; *voluntas*, quæ imperat assensum intellectûs; *gratia actualis* quæ illuminat intellectum et movet voluntatem, ut actus fidei sit supernaturalis; insuper in illis qui jam acceperunt virtutem infusam fidei, *habitus* simul cum intellectu concurrit ad productionem actus. Quod probandum est per partes:

114. (A) *Actus fidei proprie elicitur intellectu. Certum est.*

(a) *Script.* de fide loquens, tales expressiones adhibet quæ manifeste thesim nostram supponunt. S. Paulus de fide ait[1]: "*Videmus* nunc per speculum, in ænigmate"; atqui actus visionis certe ad cognitionem, ac proinde ad intellectum refertur; ergo. Alibi addit[2]: "In captivitatem redigentes omnem *intellectum* in obsequium Christi," ubi fides vocatur intellectûs obsequium.

(b) *Vaticanum* idem confirmat: "Revelanti Deo *intellectus* et voluntatis obsequium præstare tenemur" (*supra*, 1).

(c) *Ratione* etiam probatur; nam, ex dictis, credere est assentire alicui veritati propter auctoritatem Dei; atqui facultas, quæ veritatem percipit, eique assensum præbet, est intellectus[3], ut in Philosophiâ probatur; ergo.

115. (B) Attamen *actus fidei elicitur etiam sub imperio voluntatis liberæ*, quæ potest assensum imperare vel non. *Certum est.*

(a) Innuitur in *Script.* ubi dicitur: "Si credis ex toto *corde*[4]"; "*corde* enim creditur ad justitiam[5]"; nam vox *cor* sæpe sæpius in Scripturâ usurpatur ad voluntatem designandam. Quod confirmatur ex locis ubi fides exhibetur ut *obedientiæ* actus[6], quem quis præstare vel denegare potest.[7]

---

[1] *I Cor.* XIII, 12. — [2] *II Cor.* X, 5.

[3] "Credere autem immediate est actus intellectûs, quia objectum hujus actûs est verum, quod proprie pertinet ad intellectum." (*S. Thom.* 2. 2. q. 4, a. 2.)

[4] *Act.* VIII, 37. — [5] *Rom.* X, 10.

[6] *Rom.* I, 5. — [7] *Marc.* XVI, 14; *Joa.* III, 15.

(b) Item *Trident.* de illis qui convertuntur ait: "Fidem ex auditu concipientes *libere* moventur in Deum"[1]; quibus verbis indicatur fidem esse liberam motionem ac proinde aliquomodo imperari a voluntate; *Vatic.* autem addit: "Si quis dixerit assensum fidei Christianæ non esse liberum, sed argumentis humanæ rationis necessario produci, A. S." (*Supra* n. 12, Can. 5).

(c) *Ratione.* Voluntas duo præstat relate ad fidem: intellectum determinat ad consideranda credibilitatis motiva, quæ nos ad credendum movent; nisi enim intellectus a voluntate sic determinaretur, indifferens maneret ad hoc vel illud considerandum. Præterea voluntas intellectum movet ad credendum; nam intellectus, utpote facultas de se indifferens, determinari debet ad actum per aliquam causam, sc. vel per evidentiam *intrinsecam*, quæ sola potest intellectum efficaciter movere, vel per voluntatem; atqui in rebus fidei non datur evidentia intrinseca; ergo remanet ut intellectus noster ad credendum determinetur per voluntatem.[2]

116. (C) *Actus fidei perfici nequit absque gratiâ actuali illuminationis pro intellectu et inspirationis pro voluntate. De fide est ex Vaticano* infra citando.

(a) *Script.* Christus enim dixit: "Nemo potest venire ad me (per fidem) nisi Pater meus traxerit eum"[3] (i. e. per gratiam suam moverit). Similiter Paulus: "Gratiâ enim salvati estis *per fidem*, et hoc non ex vobis: *Dei enim donum* est."[4] Confirmatur ex iis textibus quos adducemus in *Tr. de Gratiâ* (n. 51) ad probandam necessitatem gratiæ actualis pro omnibus actibus ad justificationem præparatoriis.

(b) *Trad.* Hæc veritas aperte declaratur a *Conc. Vatic.*: "Nemo tamen evangelicæ prædicationi consentire potest

---

[1] Sess. VI, cap. 6.

[2] "Assensus autem scientiæ non subjicitur libero arbitrio, quia sciens *cogitur* ad assentiendum per efficaciam demonstrationis, et ideo assensus scientiæ non est meritorius. Sed consideratio actualis rei scitæ subjacet libero arbitrio; est enim in potestate hominis considerare vel non considerare..... Sed in fide *utrumque* subjacet libero arbitrio." (*S. Thom.* 2. 2. q. 2, a. 9, ad 2.)

[3] *Joa.* VI, 44. — [4] *Ephes.* II, 8.

sicut oportet ad salutem consequendam, absque illuminatione et inspiratione Spiritus S." (*Supra*, n. 3.)

(c) *Rat. theol.* Gratia actualis necessaria est ad quemlibet actum vere supernaturalem, maxime vero ad actum difficilem et passionibus oppositum, ut probatur in *Tr. de Gratiâ;* atqui actus fidei est vere supernaturalis, quum sit fundamentum omnium mediorum quibus ad finem nostrum supernaturalem ordinamur, et prælibatio visionis beatificæ quæ vires naturæ cujuslibet excedit; aliunde est actus valde difficilis, quum importet intellectûs et voluntatis plenum assensum veritatibus captum hominis superantibus, ideoque superbiæ opponatur, et insuper practicas conclusiones involvat, sc. vitæ innovationem virtutumque praxim, quæ humanis passionibus maxime adversantur; ergo ad actum fidei requiritur gratia sive illuminationis pro intellectu sive inspirationis pro voluntate.[1]

117. Ex quo sequitur fidem esse *donum Dei speciale* quod oratione instanter postulari debet, quum oratio sit medium ordinarium quo gratia obtineri valeat, juxta illud : " Petite et dabitur vobis; quærite et invenietis; pulsate et aperietur vobis."[2] Quia vero Deus nostram cooperationem requirit, nonnullæ dispositiones ex parte nostri desiderantur, præser-

[1] Quod egregie declarat *J. H. Newman*, Discourses to Mixed Congregations, XI, p. 224 ed. 1886 : " Fides est donum Dei, non vero actus solius virtutis humanæ quem nos pro lubitu ponere possumus; et omnino ab actu rationis distincta, licet hæc illam præcedere debeat. Vim alicujus argumenti divinam Ecclesiæ originem probantis experior, credendi necessitatem profiteor, et fieri nihilominus potest ut credere non valeam. Fides non est tantum rationis convictio, sed firmus assensus, certitudo clara omni certitudine præstantior. Hujusmodi assensus a gratiâ divinâ, et ab eâ tantum generatur in nobis. Dari potest convictio quin actio ipsi respondeat, ita pariter dari potest convictio quin fides eam excipiat. Paucis : religionis motiva neminem ad credendum, sicut moralia motiva neminem ad obedientiam cogunt. Nemo nisi volens obedit, nemo nisi volens credit. Possumus quidem in fidei materiâ vel obedientiæ quid bonum sit perpendere, minime vero velle sine Dei gratiâ." — Cf. *W. Ward*, The Wish to believe; *Dubois*, La Raison suffit-elle pour aller à la Foi? in periodico *Science Catholique*, août 1895, p. 811 sq.

[2] *Matt.* VII, 7.

tim vero animi humilitas, profundissima erga divinam majestatem reverentia, prompta obedientia; qui enim hisce dispositionibus carent vel motiva credibilitatis non considerabunt, vel eorum vim non intelligent.

118. 2° Causæ *motivæ*, seu *impellentes*, tres sunt pariter: (A) *Motiva credibilitatis* sunt causa *dispositiva* actus fidei, quia factum revelationis probando, nos certiores faciunt Deum revelasse tale mysterium, ac proinde disponunt, seu inducunt ad illi assentiendum.

(B) *Auctoritas infallibilis Ecclesiæ* est *causa directiva* actus fidei, non tamen essentialis; nam hæc auctoritas est regula proxima fidei, nobis authentice declarans quænam sint veritates credendæ; non est tamen essentialis, quia aliunde quasdam veritates revelatas cognoscere possumus.

(C) Tandem *auctoritas Dei revelantis* est *causa formalis* seu verum motivum fidei; quando enim jam constat per motiva credibilitatis vel per propositionem Ecclesiæ talem veritatem fuisse a Deo revelatam, jam remanet ut ei assentiamus propter auctoritatem Dei revelantis.

119. *Corollarium.* — Ex hoc intelligi datur quomodo regulariter actus fidei eliciatur ab adulto qui nondum fidem christianam amplexus est. Supponimus eum esse recte dispositum, ita ut veritatem accipere paratus sit, etiam præjudiciis aut passionibus oppositam: secus enim vim argumentorum vix capere poterit. (a) Imprimis *Dei existentiam* ejusque *infallibilem veracitatem naturaliter* agnoscere debet sive ratiocinio, considerando videlicet argumenta quæ in *Prælect. Philosophicis* exponuntur, sive aliis mediis naturalibus, v. g. auctoritate parentum vel doctiorum qui has veritates proponunt. Ad cognitionem hujusmodi sufficit *per se* concursus Dei naturalis. (b) Postea *revelationis factum* investigari debet, historiæ ac criticæ ope, motiva credibilitatis considerando quæ exponuntur in *Tr. de Verâ Religione*, præsertim argumenta quibus divinitas missionis Christi probatur. Ad hoc sufficit etiam *per se* concursus Dei naturalis, licet Deus auxilio præternaturali tum intellectum tum voluntatem in hoc studio juvare possit; hinc valde expedit ut auxilium Dei frequenti oratione postuletur. — Ex

hâc duplici consideratione jam efformari poterit judicium *speculativum* de *possibilitate* et *obligatione* credendi : nam si Deus infallibiliter verax quasdam veritates revelavit, eisdem assensum præbere tenemur. Tale judicium *in se* est naturale, sed, cum sit proxima et positiva præparatio ad ipsum actum fidei, facultates nostræ jam gratiâ supernaturali de facto ad illud efformandum juvantur. (c) Huic succedit actus *fidei implicitæ*, seu judicium practicum intellectûs assentientis modo generali omnibus veritatibus a Deo revelatis, propter auctoritatem Dei revelantis. Hic est vere actus fidei supernaturalis, ab intellectu elicitus, sub imperio liberæ voluntatis, excitante ac cooperante gratiâ Dei quæ intellectum illuminat ac voluntatem movet. (d) Postea inquirendum remanet quænam sint *in specie* veritates a Deo revelatæ, ut explicite credi valeant. Jamvero una e veritatibus a Christo manifestatis, est infallibilis auctoritas Ecclesiæ concessa ad auctoritative proponendas veritates credendas : huic veritati assensus supernaturalis est actus fidei explicitæ ab intellectu elicitus sub imperio voluntatis et influxu gratiæ. Quo peracto, jam facilis erit via ad credendum explicite quidquid Ecclesia infallibilis tanquam de fide proposuerit.

II. Modus quo fidei actus a rudibus et incredulis elici potest.

Maximi momenti est scire quomodo homines ad fidem duci vel reduci possint. Scientifica methodus, quæ cum doctis adhiberi potest, eadem est ac ea quæ traditur in *Theologiæ fundamentalis* compendiis.[1] Quando autem agitur de pueris et rudibus vel de incredulis, speciales difficultates existunt, ac proinde specialis methodus est adhibenda.

120. 1° *De Pueris ac Rudibus.*[2] (A) Imprimis pueri et rudes, quando adhuc simplices et recti sunt, propriam igno-

[1] Hujus methodi exemplum habes in opusculo *Card. Manning*, cui titulus *Religio viatoris.*

[2] Cf. *Lefranc de Pompignan*, Controverse pacifique sur la foi des enfants (*Migne*, T. C. VI, 1070); Dechamps, Entretiens sur la Démonstration cathol., 1er et dernier Entretien.

rantiam circa religionem libenter agnoscunt, necessitatem alicujus auctoritatis sentiunt, ideoque paratos sese exhibent ea omnia credere quæ a viris gravibus honestisque serio proponuntur; insuper qui baptismum susceperunt, habent habitum infusum fidei, ac actuales gratias recipiunt, quibus facilius credere possunt; imo etiam non baptizati his gratiis non carent.

(B) His positis, illi pueri et rudes primum Dei existentiam et ejus perfectam veracitatem cognoscere possunt, sive ratiocinio eorum intellectui accommodato, sive saltem auctoritate parentum vel parochi.

(C) Insuper, ope ejusdem parochi vel parentum, discunt adesse *Societatem religiosam*, in toto orbe dispersam, quæ Ecclesia catholica vocatur, et docet omnes veritates religiosas scitu necessarias. Hujus auctoritatem facile admittunt simplices: nam ex unâ parte naturaliter sunt veritatis discendæ cupidi, et ex alterâ suam ignorantiam agnoscunt; sufficit igitur ut ipsis ostendatur Ecclesiam *maximâ auctoritate* pollere tum propter numerum, scientiam et sanctitatem membrorum suorum, tum propter inexhaustam in omnibus bonis fecunditatem, etc.; huic plane fidere non dubitabunt.

(D) Admissâ auctoritate ut ita dicam *humanâ* Ecclesiæ, facile ad ejus *divinam et infallibilem* auctoritatem devenient; illa siquidem Ecclesia, quæ humane loquendo tantâ auctoritate gaudet, testatur se accepisse a Deo infallibilem potestatem docendi quidquid ad religionem pertinet; quum igitur sit testis omni exceptione major, et aliunde testimonium operibus suis confirmet, rudes ejus divinæ auctoritati assentire rationabiliter possunt, proindeque prudenter credere quidquid definit, propter auctoritatem Dei revelantis, cujus interpres constituta fuit.[1]

[1] Hoc sane intellexit *Mallock*, rationalista, dum de Ecclesiâ catholicâ hæc scribit (Is Life worth living, c. XII, p. 304): "Primum quod a nobis postulat Ecclesia, est ut eam cognitam habeamus, in ejus oculis nostros defigamus, verba oris ejus audiamus, vias ejus et opera investigemus, interiorem ejus spiritum experiamur; quo peracto, ait: "Potestisne vos meæ fidei committere? Mihi in omnibus credendum est; illico enim vobis dico me numquam mentitam fuisse. Potestisne usque adeo mihi credere? Audite: meam narrabo vobis historiam."

121. 2° *De Incredulis.* Conversio incredulorum eorum sc. qui fidem amiserunt, est opus difficile; ad hæc præsertim attendendum est.[1]

(**A**) *Ante disputationem;* (**a**) plus orationi quam arti dialecticæ fidendum est, quia fides est donum Dei, precibus præsertim obtinendum; (**b**) mansuetudo et patientia sunt omnino necessariæ, ne per duras increpationes increduli in malo confirmentur; (**c**) sedulo inquiri debet quid admittat, quid neget adversarius, ut sciatur unde incipiendum sit: inutile enim foret revelationis factum demonstrare, nisi prius existentia Dei admitteretur.

(**B**) *In ipsâ disputatione:* (**a**) *paranda est via demonstrationi, manifestando perversum agendi modum coryphæorum incredulitatis,* qui ex unâ parte credere nolunt millenis testibus pro religione catholicâ loquentibus et ex alterâ tam facile admittunt, etiam sine sufficienti probatione, ea quæ contra ipsam proferuntur; v. g. originem hominis a simiâ libenter admittunt, et simul dogma catholicum quod omnes homines ab unâ stirpe descendunt impossibile censent; *inculcando quædam principia generalia* circa insufficientiam rationis, præsertim in eis quæ ad alteram vitam referuntur, circa moralem impossibilitatem completum inveniendi legum codicem, absque revelatione; *ostendendo quot veritates ex humano testimonio admittamus,* etiam in rebus humanis et quam imprudenter agant qui omne prorsus testimonium religioni Christianæ favens, sine scientificâ inquisitione rejiciunt.

(**b**) Postea *proponenda sunt quædam motiva credibilitatis,* captui et ingenio adversarii magis accommodata, curando ne de unâ quæstione ad aliam transitus fiat, antequam prior elucidetur; quæ motiva exquiri debent non solum in libris theologicis, sed etiam in vitis eorum qui suam conversionem ad fidem christianam vel catholicam narraverunt.[2]

(**c**) Tandem *incredulitatis radices removere oportet;* si causa

---

1 Cf. *Hurter,* op. cit. vol. I, n. 145 sq.

2 Inter hujusmodi opera, legi possunt: *J. H. Newman,* Apologia pro vitâ suâ; *O. Brownson,* The Convert; *Baunard,* La Foi et ses victoires, Paris, 5e ed. 1887, etc.

ejus fuerit *corruptio morum*, in memoriam revocandi sunt dies innocentiæ et pacis, et addendum cum gratiâ Dei omnia obstacula superari posse ; si sit *superbia*, provocare licet ad tot viros doctos, qui post accurratam veritatis inquisitionem, fidem catholicam sunt amplexi strenueque propugnârunt ; si *judicii levitas*, animadvertendum est res æternas serio considerandas esse, quum maxima damna ex earum neglectu oriri valeant ; si fuerint *scandala*, quæ etiam inter catholicos imo et sacerdotes non desunt, non denegentur quidem, quando certo constant, sed humanâ fragilitate explicentur, ipsisque opponantur heroica virtutum exempla a tot christianis præbita.

(C) *Disputatione finitâ*, (a) cavendum est ne increduli nimis festinanter ad fidem impellantur; conversio enim non est opus unius diei, sed patienter exspectanda ; (b) interea inculcanda est orationis necessitas, ut a Patre luminum gratiam fidei obtinere valeant : fides enim est donum Dei omnino gratuitum, nec solius argumentationis fructus.

Art. III. De proprietatibus actûs fidei.

Quatuor præcipuæ numerantur fidei proprietates : *firmitas, infallibilitas, obscuritas* et *libertas*.

I. De fidei firmitate.[1]

122. Fidei firmitas, de quâ hic agitur, est status mentis sine formidine adhærentis veritati revelatæ propter infallibilem Dei auctoritatem. Fidem nostram omnino firmam esse debere constat ex eo quod ipsâ Dei auctoritate nitatur, qui nec falli nec fallere potest. Sed quæstio est insuper utrum fides sit firmior seu certior scientiâ naturali ; quæ ut recte solvatur, tria in certitudine distingui possunt : *claritas*, seu splendor, quem certitudo intellectui præbet, *exclusio dubii*, et tandem ipsa *firmitas adhæsionis*. Jamvero (a) sub respectu *claritatis*, fides est scientiâ inferior ; nam quædam principia naturalis scientiæ, v. g. "totum est majus suâ parte" ita sunt intrinsece evidentia ut statim omnium mentibus

1 Cf. *S. Thom.*, 2. 2. q. 4, a. 8 ; *Suarez*, disp. VI, sect. disp. VI ; *Kilber*, ed. *Migne*, p. 570 sq.; *Mazzella*, n. 594

effulgeant; econtra mysteria fidei, licet evidenter credibilia, v. g. mysterium SS. Trinitatis, nobis peregrinantibus obscura remanent: "videmus nunc per speculum in ænigmate."[1] (b) Sub respectu *exclusionis dubii*, fides et scientia æquales sunt, quum utraque omne prorsus dubium excludat. (c) Remanet igitur expendendum utrum sub respectu *firmæ adhæsionis* fides scientiam superet.

123. *Thesis :* **Certum est assensum fidei esse omnino firmum; et probabilius est eumdem esse firmiorem assensu veritatibus ordinis naturalis præbito, exceptis tamen veritatibus metaphysice evidentibus.**

124. *Probatur 1ª pars* (A) *Script.* (a) Exigitur enim in credentibus firma adhæsio ex his et similibus textibus : " *Certissime* sciat ergo omnis domus Israel quia et Dominum eum, et Christum fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis "[2]; " si credis ex *toto corde*, licet "[3]; credere enim ex toto corde est firmissime credere. (b) Insuper omnis hæsitatio et dubitatio reprobatur : " Et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis, quia iis qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt "[4]. (c) Tandem ratio cur hæc firma adhæsio requiratur, his verbis declaratur : " Si testimonium hominum accipimus, *testimonium Dei majus est* "[5]; ex quo colligitur fidem, quæ testimonio Dei innititur, majorem certitudinem præbere quam testimonium humanum.

(B) *Tradit.* Conc. *Vatic.* ait : " *Plenum* revelanti Deo intellectus et voluntatis obsequium præstare tenemur " ; et addit " *firmissimo* niti fundamento *fidem* quam profitentur " [catholici] ; (*supra*, nn. 1, 6).

125. *Probatur 2ª pars ;* fidei assensus firmior est generatim assensu scientifico ex duplici capite : (a) ex ipso *motivo fidei ;* nam tale motivum est auctoritas Dei revelantis ; atqui magis repugnat falsum esse quod sub testimonio Dei cadit quam quod ratione nostrâ cognoscitur ; (b) *ex imperio voluntatis et viribus gratiæ ;* voluntas enim per gratiam elevata et adjuta, imperare potest adhæsionem veritatibus

[1] *I Cor.* XIII, 12. — [2] *Act.* II, 36. — [3] *Act.* VIII, 37. — [4] *Marc.* XVI, 14 ; cf. *Luc.* XXIV, 25. — [5] *I Joa.* V, 9.

revelatis super omnia firmam : gratia enim novas vires facultatibus nostris præbet, quarum ope suo objecto firmius adhærere valent ; hinc ab *Innocentio XI* damnata est hæc propositio : "Voluntas non potest efficere ut assensus fidei in seipso sit magis firmus quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium" *(Denz.* n. 1036). Attamen merito animadvertit *Kilber* (l. c. p. 576), assensum fidei non esse firmiorem, etiam ex parte adhæsionis, assensu veritatibus metaphysicis evidentibus dato ; nam in vero metaphysice evidenti immobiliter ac indubitabiliter sistit ac quiescit intellectus.

126. Nec dicatur fidem nostram certiorem non esse quam motiva credibilitatis, quæ moralem tantum certitudinem præbent ; nam motiva credibilitatis sunt solum media quibus cognoscimus Deum locutum fuisse; motivum autem propter quod credimus, est ipsa auctoritas Dei, quæ absolutam certitudinem confert. Res comparatione declaratur : si quis, scalæ ope, tectum domûs ascenderit, firmiori stabit fundamento quam scala ipsa ; ita pariter, quando, motivorum credibilitatis ope, veritatem attigimus, quæ ab ipso Deo revelata fuit, eam amplectimur propter auctoritatem Dei, quæ firmiori nititur fundamento quam motiva credibilitatis. Aliunde, spectatâ Dei providentiâ, majorem certitudinem attingere valemus quam quæ directe præbetur motivis credibilitatis, sequenti videlicet argumento : impossibile est ut *Deus, verus et sapiens*, permittat falsam religionem hominum fidei proponi cum credibilitatis motivis, quæ moralem certitudinem gignere possint; si enim hoc permitteret, eo ipso nos deciperet in re ad salutem pertinenti ; atqui mysteria fidei nostræ, v. g. Incarnatio et Redemptio, nobis credenda proponuntur cum motivis credibilitatis, quæ talem certitudinem causare valent. Ergo, attentâ Dei providentiâ, impossibile est illa mysteria esse falsa.

II. De fidei infallibilitate.[1]

127. 1° Fidei infallibilitas consistit in necessariâ connexione assensus cum veritate, ita ut nequeat fidei subesse fal-

[1] Cf. *S. Thom.* 2. 2. q. 1, a. 3; *Lugo*, disp. IV ; *Salmantic.* disp. II; *Mazzella*, n. 617 sq.

sum. Hæc infallibilitas ex certitudine fidei deducitur, sed insuper sequenti probatur argumento : si quid falsum fidei subesse posset, illud esset vel quia Deus potest falsum revelare, vel quia homo fide verâ credere valet quod existimat revelatum, cum revelatum non sit ; atqui neutrum dici potest ; non *prius*, quia, quidquid dixerint pauci antiqui theologi, Deus nec mentiri nec falsum dicere potest, quum sit ipsa veritas : " Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur " [1] ; non *posterius :* fatemur equidem aliquid posse credi quod nullomodo revelatum fuit, v. g. posset quis per ignorantiam credere aquam benedictam esse sacramentum ; talis autem assensus non esset actus fidei, sed assensus mere naturalis ; nam ad genuinum fidei actum, requiritur assensus auctoritati Dei innixus ; atqui in casu de quo agitur, assensus errori datus, certe auctoritati Dei non innitur, qui talem errorem nunquam revelavit ; ergo est assensus merâ existimatione fundatus, non autem actus fidei.

128. 2° *Corollaria :* (**a**) Qui per ignorantiam propositioni falsæ assentit, quam revelatam putat, non peccat, sed, juxta communem sententiam, opus præmio dignum facit, ob piam illius dispositionem : Deus enim intuetur cor.
(**b**) Qui negaret propositionem quam revelatam esse existimat, licet revelata non sit, esset hæreticus *affective* et in foro interno, quia eo ipso auctoritatem Dei revelantis negaret.

III. De obscuritate fidei.

129. 1° *Status quæstionis.* (**a**) Omnes theologi fatentur fidem esse obscuram, *ratione motivi ;* nam fidei motivum non est intrinseca rei evidentia, sed solum Dei auctoritas ; atqui auctoritas Dei rei existentiam quidem manifestat, sed ejus *intrinsecam rationem* non explicat, nec proinde menti nostræ eam claram efficit.
(**b**) Iterum fatentur omnes fidem esse *generatim* obscuram *ratione objecti*, quia præcipuæ veritates revelatæ, sunt mysteria quæ rationis captum omnino superant.

[1] *Num.* XXIII, 19.

(c) Sed quæstio agitatur magno æstu inter Theologos, utrum fidei objectum sit *necessario* obscurum, seu aliis verbis, utrum veritas, quæ naturaliter est evidens, possit simul esse fidei objectum.

130. 2° *S. Thomas*, ejusque discipuli, imo præcipui *Scotistæ*, docent *fidei actum* dari non posse in *eodem subjecto* simul cum *actu scientiæ*, circa veritatem naturaliter evidenter cognitam,[1] v. g. Dei existentiam ; possumus, inquiunt, illam admittere veritatem, tum propter evidentiam, tum propter Dei auctoritatem ; sed talis actus non est actus fidei, nam, (a) juxta *S. Paulum*, circa res *non apparentes* fides essentialiter versatur : " Fides est sperandarum substantia rerum ; argumentum *non apparentium* "[2] (*Hebr.* XI, 1) ; atqui res naturali evidentiâ demonstratæ, sunt res apparentes ; ergo fides circa res evidentes versari nequit ; (b) insuper actus fidei debet esse essentialiter liber ; atqui actus, quo assentimus veritati intrinsece evidenti, non est liber, quia intellectum nostrum ad assentiendum evidentia cogit ; ergo.

131. 3° *Suarez* autem, cum multis Theologis, præsertim modernis, docet fidei actum dari posse circa veritatem naturaliter evidentem, dummodo assensus detur, non propter rei evidentiam, sed propter Dei auctoritatem ; nam, (a) ex *S. Paulo*,[3] credere debemus Dei existentiam ejusque providentiam : " Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit " ; atqui illæ duæ veritates sunt naturaliter evidentes ; ergo. Thomistæ vero respondent hic agi de Deo, prout est auctor ordinis *supernaturalis ;* quæ quidem veritas naturali ratione non percipitur. (b) Non repugnat ut idem homo veritati evi-

[1] Thomistarum sententiam egregie propugnârunt inter-alios, præter *S. Thom.* (2. 2. q. 1, a. 4-5), *Gonet*, Clypeus, de Fide, disp. I, art. 5-6 ; *Salmanticenses*, de Fide, disp. III. dub. 2. ; *Berthier*, de Locis theolog., n. 504 sq. ; oppositam autem sententiam advocârunt *Suarez*, de Fide, disp. III, sect. 8 ; *Mazzella*, 638 sq. ; *R. F. Clarke*, On the obscurity of Faith, ap. *American. Cath. Quart. Rev.*, july 1893, p. 481 sq. Concedunt tamen plerique Thomistæ *habitum scientiæ* in homine mortali cum *habitu fidei* consistere posse, pariter *habitum fidei* cum *actu scientiæ*, aut *actum fidei* cum habitu scientiæ consistere posse.

[2] *Hebr.* XI, 1. — [3] *Hebr.* XI, 6.

denti assentiat propter ejus intrinsecam evidentiam, tum propter auctoritatem Dei; atqui prior actus erit actus scientiæ, posterior autem fidei actus; ergo. Thomistæ vero secundam minoris partem negant; nam assensus scientificus et fidei assensus sunt contradictorie oppositi, quum prior sit *clarus*, posterior vero necessario *obscurus;* ergo assensus veritati evidenter cognitæ non erit actus fidei.

132. Utraque opinio probabilis est,[1] et in praxi veritates hujusmodi accipi possunt, tum propter earum evidentiam, tum propter Dei auctoritatem; postea autem divino judicio relinquenda est quæstio utrum talis assensus sit vel non actus fidei.

IV. De libertate fidei.[2]

Ex dictis supra (115) actus fidei elicitur quidem ab intellectu, sed a *voluntate imperatur*, et ex hoc capite liber est tum quoad *exercitium*, quatenus possumus attentionem nostram ab objecto credendo avertere, tum quoad *specificationem*, quatenus elicere possumus actum contrarium, dubitando vel negando.

133. 1° *De fide est actum fidei esse vere liberum*, ex *Vaticano:* "Si quis dixerit assensum fidei christianæ non esse liberum, sed argumentis humanæ rationis necessario produci.... A. S." (can. 5).

134. (**A**) *Script.* (**a**) Ille enim actus liber est qui cadit sub præcepto, et præmio vel pœnâ dignus existimatur; atqui ita est de fidei actu: "Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur"[3];

[1] Nonnulli contendunt post Conc. *Vaticanum* opinionem thomisticam vix propugnari posse, quum ibi fidei nostræ propositæ fuerint veritates de Dei existentiâ et attributis, quæ naturali rationis lumine cognosci valeant. Sed immerito; nam ex hoc solummodo sequitur has veritates ab omnibus accipi debere, minime vero eos, qui jam harum veritatum scientiam acquisierunt, teneri de eisdem specialem fidei actum elicere distinctum ab actu scientificæ adhæsionis. Cf. *Vacant*, n. 758.

[2] Cf. *Suarez*, disp. VI, sect. 6; *Lugo*, disp. X; *Salmantic.* disp. V; *Mazzella*, n. 656 sq.; *Bouquillon*, n. 75 sp.; *Pesch*, n. 136 sq.; *Vacant*, n. 608 sq.; *Didiot*, n. 216, sq.

[3] *Marc.* XVI, 16; cf. *Rom.* IV, 3.

(b) insuper, positâ Evangelii prædicatione, alii credunt, et alii non credunt: "Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum; cum audissent autem resurrectionem mortuorum quidam quidem irridebant.... quidam vero viri, adhærentes ei, crediderunt"[1]; quod quidem supponit eos liberos esse, eo magis quia credentes laudantur, dum increduli reprehenduntur.[2]

135. (B) *Rat. theol.* Actus fidei liber est ex duplici capite: (a) quia possumus considerare vel non motiva credibilitatis quibus revelationis factum innotescit; nam, ex dictis (n. 115), credere est assensus ex imperio voluntatis elicitus, et nisi voluntas intellectum jubeat motiva credibilitatis attendere, assensus rationalis dari nequit; (b) quia, etiam post motivorum considerationem, possumus assentire veritati revelatæ vel non; nam veritas revelata, licet certe *credibilis*, non est tamen *intrinsece evidens*, sed solum extrinsece, propter testimonium Dei; atqui sola evidentia intrinseca intellectûs assensum cogere potest; ergo.

136. 2° *Corollaria:* (a) Hinc intelligi datur cur tam multi non credant, etiamsi motiva credibilitatis sufficienter ipsis proponantur; nam ad credendum, non satis est veritatis propositio, sed requiritur insuper voluntatis seu cordis recta dispositio, seu aliquod pium credendi desiderium, quo quis ad consideranda credibilitatis motiva efficacius inducatur, et ad assentiendum veritatibus revelatis suaviter impellatur; secus enim præjudicia, superbia, horror difficultatis aliaque hujusmodi homines a credendo retardant.[3]

137. (b) Hinc etiam fides non est in omnibus æqualis, sed ejus perfectio a dispositionibus voluntatis maxime pendet, et in eodem subjecto augeri potest; unde Apostoli Christo dicebant: "Domine, adauge nobis fidem."[4] Revera *intellectus*, gratiâ *illuminationis* adjutus, motiva credibilitatis et ipsas veritates revelatas perfectius penetrare

[1] *Joa.* XII, 37; *Act.* XVII, 32-34. — [2] *Apoc.* II, 19; *Isa.* LXV, 1-3.
[3] Cf. *Ward*, The wish to believe; *Ollé-Laprune*, De la Certitude morale, c. VII, 348-376.
[4] *Luc.* XVII, 5.

valet, et aliunde *voluntas*, gratiâ *inspirationis* roborata, veritatibus revelatis firmius adhærere potest. Recte igitur ait *S. Thomas*[1]: "Potest ergo fides in aliquo dici major uno modo ex parte *intellectûs*, propter majorem certitudinem et firmitatem; alio modo ex parte *voluntatis*, propter majorem promptitudinem, seu devotionem vel confidentiam."

Art. IV. De subjecto fidei.[2]

Per subjectum fidei intelligimus eos qui actum fidei elicere possunt. Quæstio expendi potest pro iis qui sunt in *termino*, et pro hominibus *viatoribus*.

1° *De iis qui sunt in termino.*

138. (A) *Angeli et Beati non eliciunt actum fidei proprie dictum saltem circa ea quæ in Verbo clare vident.* Certum est.

(a) Ait enim *S. Paulus*: "Ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus; quum autem venerit quod perfectum est (i. e. visio beatifica), evacuabitur quod ex parte est."[3] Quibus verbis intelligitur fidem esse quid imperfectum relate ad visionem beatificam et per ipsam evacuandam esse; quod ex sequentibus confirmatur: "Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem" (12).

(b) *Ratione.* Fides est assensus testimonio Dei fundatus; atqui angeli et beati in cœlo non amplius indigent credere propter auctoritatem Dei, quum jam omnia clare videant; ergo fides jam non amplius existit in cœlo, sed ejus locum supplet visio beatifica.

139. (B) *Animæ in Purgatorio detentæ habitum fidei retinent, et fidei actus, licet non meritorios, exercere possunt.* (a) Illæ animæ sunt capaces fidei, quum ex unâ parte sint in statu gratiæ, et ex alterâ non videant Deum facie ad faciem; ergo nil impedit quin eliciant actus fidei. (b) Attamen illa fides non est meritoria, quia merendi facultas in

---

[1] 2. 2. q. 6, a. 4.

[2] Cf. *Suarez*, disp. VII, s. 3-5; *Lugo*, disp. XVII; *Salmant.* disp. VIII.

[3] *I Cor.* XIII, 9-10.

ipso mortis instanti finem accipit, ut declaratur in *Tr. de Gratiâ*, n. 186.

140. (C) *Dæmones et damnati actum fidei proprie dictum seu supernaturalem elicere non possunt.* Nam actus fidei supernaturalis elici nequit nisi sub influxu gratiæ actualis et ex piâ motione voluntatis; atqui dæmones et damnati gratiam non amplius recipiunt, nec piarum affectionum sunt capaces; ergo non possunt amplius supernaturaliter credere, nec proinde facultatem seu habitum fidei retinent; si igitur credunt et contremiscunt, ut ait *S. Jacobus*,[1] illa fides est naturalis et veluti coacta (*S. Th.* 2. 2. q. 5, a. 2).

2° *De hominibus viatoribus.*

Homines in terra degentes sunt vel justi, vel peccatores, vel hæretici, vel infideles. Nulli dubium est *justos* fidem habere, quum sine fide impossibile sit placere Deo; pariter extra controversiam est *infideles* habitu fidei carere, ut ipsa vox indicat. Quæstio igitur solum agitari potest quoad *peccatores* et *hæreticos.*

141. **(A) Fidei habitus in peccatoribus remanere potest, seu, aliis verbis, fides non amittitur per ipsam amissionem caritatis et gratiæ sanctificantis.** *De fide* ex *Tridentino* (sess. VI, c. 28): "Si quis dixerit amissâ per peccatum gratiâ simul et fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva, A. S."; quod contra Protestantes dirigitur; dicunt enim, solam fidem justificare, proindeque fidem cum justificatione essentialiter connecti, ita ut caritate seu justificatione amissâ, eo ipso amittatur fides vera et sanctificans.

142. Prob. (a) *S. Paulus*, de caritate disserens, hæc habet: "Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum"[2]; atqui hæc verba manifeste supponunt fidem sine caritate existere posse. Item *S. Jacobus*[3] dicit: "Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?" ibi enim supponitur fidem sine operibus, ac proinde sine caritate et

[1] *Jac.* II, 19. — [2] *I Cor.* XIII, 2. — [3] *Jac.* II, 14.

gratiâ existere posse. Nec dicatur fidem sine operibus *mortuam* esse, juxta eumdem (26), nec proinde veram esse fidem; nam fides a Jacobo mortua dicitur eo quod a caritate non informatur, quæ est animæ vita; hoc autem non impedit quin fides, a caritate separata, sit *vera* fides, licet imperfecta; nam caritas *non* est forma *essentialis* fidei, sed solum *accidentalis*, ita ut fides vere existere possit quin caritati uniatur (Cf. *S. Th.* 2. 2. q. 4, a. 4 ad 2).

143. (b) *Ratio* assertionis nostræ in Dei voluntate reponenda est, qui, propter suam misericordiam, noluit per peccatum mortale totum spirituale ædificium destrui, ut, virtute fidei remanente, peccatores facilius converti possint. Attamen addi potest argumentum valde probabile: peccatum mortale, ex se, fidei non est contrarium, sed caritati, nec ejus objectum formale destruit, quod est auctoritas Dei revelantis. Atqui habitus non destruuntur nisi per actus eisdem contrarios, formale eorum objectum tollentes; v. g. virtus castitatis non tollitur per actus iræ, sed solum per actus luxuriæ.

144. (B) *Fidei habitus destruitur peccato hæreseos formali, non autem peccato hæreseos materiali.* Certum est; hæresis est *formalis* quando quis *scienter* veritatem revelatam negat aut in dubium vertit; est *materialis*, si *bonâ fide* aut ignoranter rejicitur veritas revelata, ab eo scilicet qui nescit eam esse revelatam.

145. *Prima pars* constat (a) ex *S. Paulo*, dicente: "Quam (fidem) quidam repellentes, circa fidem *naufragaverunt:* ex quibus est Hymenæus et Alexander.[1]" Unde sic: hæretici de quibus agitur unum fidei articulum negabant, sc., resurrectionem carnis; atqui tamen dicuntur omnino amisisse fidem: "circa fidem *naufragaverunt*"; ergo.
(b) Idem e *Trident.*[2] constat, ubi declaratur per infidelitatem amitti fidem: vox enim *infidelitas*, ut apparet tum ex usu loquendi tempore Concilii, tum ex contextu, indicat modo generali omne peccatum directe contra fidem, sive sit hæresis, sive apostasia.
(c) *Ratio* idem probat; nam illud fidem e medio tollit quod

[1] *I Tim.*, I, 19. — [2] *Trident.* sess. VI, cap. 15.

ipsius objectum formale seu motivum destruit; atqui ita est de hæresi; nam qui negat unam veritatem quam scit de fide, eo ipso negat auctoritatem Dei revelantis, quæ est motivum fidei; ergo (*S. Th.* 2. 2. q. 5, a. 3).

146. *Secunda pars* probatur contra quosdam auctores catholicos qui contendunt fidem amitti etiam per *materialem* hæresim.[1]

(a) Unanimi consensu theologorum, qui, sine ullâ distinctione scholarum, uno ore id docent; unus audiatur *Suarez:* "Infidelitas positiva subdistinguenda est in materialem, seu excusabilem a culpâ, et formalem, seu culpabilem; prior est in eo qui, cum receperit aliquando habitum fidei, per ignorantiam invincibilem in erroribus fidei contrariis versatur; nam ille quidem potest hac ratione dici infidelis materialiter, nihilominus tamen ille *numquam poterit privari fide jam habitâ per illam solam infidelitatem* (sc. materialem)"; et addit: "hæc certa sunt et extra controversiam" (de *Grat.*, l. XI, c. 7, 3-4).

(b) *Rat. theol.* Status gratiæ et a fortiori fides amitti nequit nisi per peccatum mortale; imo fides non destruitur per quamlibet culpam contra fidem, sed solum per *deliberatam* et *pertinacem* culpam, vi cujus ipsum motivum fidei destruatur; atqui hæresis materialis non est peccatum mortale, quum incurratur sine cognitione ex parte intellectûs et idcirco sine libero voluntatis consensu; nec per eam negatur auctoritas Dei revelantis; ergo. Revera Deus injuste ageret, si fidei habitu privaret eos qui conscientiæ dictamen sequuntur, et parati sunt ea omnia credere quæ ut revelata sibi constabunt.

147. Hinc pariter rejiciendum est quod dicit *Brownson*, sc. fidei habitum destrui posse *solâ omissione actûs fidei*[2]; talis enim omissio fidem non tollit, nisi quando ex positivo et culpabili oritur dubio contra fidem; si oriatur solum ex negligentiâ, vel humano respectu vel etiam ne quis christiane vivere cogatur, potest esse peccatum plus minusve grave secundum varias circumstantias, sed non est peccatum contra fidem, nec virtutem fidei destruit (*Mazzella*, n. 231).

[1] Cf. *Müller*, *op. cit.* p. 180 et alibi passim; *Brownson*, *op. cit.* p. 572 et seq. — [2] *Brownson's* Works, vol. V, p. 573.

Appendix.

DE HABITU INTER FIDEM ET RATIONEM.[1]

148. *Status quæstionis:* Antequam finem imponamus Tractatui de Fide, mutuas relationes fidem inter et rationem recte exponere juvat, ut duos scopulos hac in re vitare possimus, *Fideismum* sc., qui nimis extenuat rationis vires, et *Rationalismum*, qui e contra ejus vim plus æquo extollit; quod quidem præstabimus, explicando decreta *Vaticani* de Fide et Ratione (*supra*, n. 7-12).

149. (A) *Fideismus*, cui affinis est *Traditionalismus*, error fuit quorumdam Catholicorum, qui docuerunt rationem humanam per se imparem esse veritatibus ordinis *moralis*, etiam naturalibus, adipiscendis, et ejus incapacitatem per *fidem* aut per *traditionem*, sive divinam sive humanam, supplendam esse.[2] Ille error, qui fuse exponitur et confutatur in *Philosophic. Prælect.*, damnatus fuit tum a S. Cong. *Indicis*, tum præsertim a C. *Vatic.* (*De Deo uno*, n. 8 sq.) et hodie a nemine propugnatur; de eo igitur silebimus, animadvertentes solummodo omnia vulnera, a Catholicis rationi inflicta, ipsam fidem attingere, quæ supra rationem fundatur.

150. (B) *Rationalismus* est error eorum qui solam rationem tanquam unicam veri falsique normam habent, ac proinde fidem omnino rejiciunt, sive ut rationi contrariam, sive ut saltem inutilem ac rationali fundamento carentem.[3] Tres præcipuæ formæ hodie existunt:

---

[1] Hanc quæstionem fusius evolutam invenies apud *Perrone*, De loc. theol., part. III; *Franzelin*, *op. cit.*, de Habit. rat. hum. ad fidem; *Mazzella*, *op. cit.*, 1026-1078; *Chastel*, De la valeur de la raison humaine; *Hettinger*, Apologie des Christenthums, t. 5, c. XIX-XX; *Mig. Mir.*, Harmonia entre La Ciencia y la Fe, 1885, *Dublin Review*, jan. 1889, p. 87.

[2] *Fideismi* præcipui propugnatores fuere *Petrus D. Huet*, Abrincensis Episcopus († 1721), et *Bautain* († 1867); *traditionalismum* vero propugnaverunt *de Bonald* († 1840), *Ubaghs* († 1875). *Protestantes* diu similes errores propagârunt, docentes rationem humanam ita per peccatum originale obscuratam fuisse ut, absque lumine fidei, Deum cognoscere non valeat. Hodie vero multi ex adverso in Semi-Rationalismum inciderunt.

[3] Rationalismi origo et variæ formæ fusius in *Synopsi theologiæ fundamentalis* evolvuntur (*De Verâ Relig.* n. 26 sq.).

(a) *Semi-Rationalismus*, seu *Rationalismus theologicus* qui aliquam revelationem confusam agnoscit, sed eo tantum fine ut melius exponantur veritates ordinis naturalis, ita ut in Scripturâ illud solum retinendum sit quod est rationi consentaneum : talis est generalis doctrina *Unitariorum*, imo Protestantium qui se *liberales* dicunt ; injuste tamen ille error omnibus Protestantibus imputaretur; quamvis enim eorum systema logice ad Rationalismum ducat, illud consectarium a multis adhuc rejicitur. Ab his erroribus non satis recesserunt *Hermesiani*, seu discipuli *Hermetis*, germani philosophi († 1831), qui contenderunt mysteria fidei per rationem rite excultam intelligi et explicari posse ; idem fere docuit *Günther* († 1863), qui Viennæ in Austriâ philosophiam docuit.[1] (b) *Rationalismus biblicus*, qui sacros Libros ut opus mere humanum habet, ideoque earum inspirationem respuit; quidquid in eis supernaturale vel miraculosum est, *a priori* rejicit, vel modo naturali explicare conatur; christianam tamen ethicam in suis fundamentalibus principiis tanquam optimam agnoscit, Christumque ut omnium virtutum perfectissimum exemplar. (c) *Rationalismus philosophicus*, seu *Deismus*, qui, argumentis metaphysicis, revelationis possibilitatem, necessitatem et existentiam impugnat, docendo rationem esse prorsus *independentem* ac *sibi sufficientem*, nec aliquid admittendum esse nisi sit *intrinsece evidens*.

Hæc triplex Rationalismi forma jam in *Synopsi Theol. Fundamentalis* confutata est ; attamen, ut fidei jura vindicemus, breviter exponemus doctrinam quam *Vaticanum* tradit *De Fide et Ratione*, ostendendo fidem et rationem esse duo media cognoscendi 1° *vere distincta*, 2° *minime tamen opposita*, 3° *sed mutuam opem* sibi præstantia.

I. Fides et Ratio sunt duo media cognoscendi plane distincta, et omnino legitima.

151. 1° Fides et Ratio, seu scientia naturalis, differunt ratione *motivi*, *principii* et *objecti*. (A) *Motivi :* nam motivum propter quod ratio veritatibus naturalibus adhæret est evidentia *naturalis*, sive intrinseca, quando agitur de scientiis naturalibus, sive extrinseca, testimonio sc. humano innixa, quando agitur de scientiis historicis; dum e contra motivum propter quod credimus est evidentia *supernaturalis*, testimonio divino innixa, ut supra demonstravimus (n. 95).

(B) *Principii :* principium enim, quo cognoscimus veritates ordinis naturalis, est *intellectus solus*, cum vi suâ nativâ et concursu Dei generali ; dum principium, quo cognoscimus veritates fidei, est intellectus quidem, sed *gratiâ adjutus* supernaturali, et speciali illustratus lumine revelationis.

(C) *Objecti :* nam ratio humana non potest attingere nisi veritates.

[1] Quorum errores percellere voluerunt *Patres Vaticani*, ut constat ex *Act. Conc. Vat.*, ed. Lac., p. 525.

quæ intra proprium ambitum continentur; dum fides versatur etiam circa res quæ superant captum rationis, *mysteria* sc. quæ sola ratio nunquam attingere posset. Errant igitur illi *Rationalistæ* qui contendunt fidem et rationem non differre inter se nisi *gradu*, seu fidem nihil aliud esse nisi imperfectam cognitionem earumdem veritatum, quas perfectius per rationem rite excultam cognoscimus; ex dictis enim differentia inter utramque est *in modo*, et non simpliciter *in gradu;* aliunde, fidei ope, Deum resque divinas melius ac distinctius, quam solâ ratione cognoscimus, ut infra declarabitur. Errant pariter *Semi-Rationalistæ*, qui contendunt mysteria semel revelata, jam posse intrinsecis principiis mere naturalibus intelligi ac demonstrari; nam, ut ait *Vaticanum.* (*supra*, n. 8), " divina mysteria suapte naturâ intellectum creatum sic excedunt, ut, etiam revelatione traditâ et fide susceptâ, ipsius tamen fidei velamine contecta et quâdam quasi caligine obvoluta maneant, quamdiu in hâc mortali vitâ peregrinamur a Domino: *per fidem enim ambulamus et non per speciem.*[1]" Revera dogmata *Trinitatis*, *Incarnationis*, *Transsubstantiationis* aliaque hujusmodi, etiam postquam revelata fuerunt, ratione demonstrari nequeunt, variæque explicationes a scholâ Güntheri inventæ dogmata ipsa pervertunt, ut suo loco probabimus.[2]

152. 2° *Rationem esse legitimum cognoscendi medium* nullus dubitat; sed *idem de fide omnino asserendum est* contra Rationalistas, qui contendunt fidem esse cæcum animi assensum.

(A) Ille enim assensus non est cæcus, sed rationabilis et legitimus, qui ab *ipsâ ratione* imperatur; atqui ita est de assensu fidei; nam *ratio ipsa* luculenter ostendit Deum multa cognoscere quæ nos ignoramus et eadem revelare posse; item *ratio ipsa* demonstrat Deum de facto quasdam revelavisse veritates et quidem non probabilibus solum, sed certis argumentis; ac tandem *ratio* clare affirmat nos non solum posse sed debere veritatibus a Deo revelatis firmum assensum præbere, quum Deus sit supremus Dominus non solum in ordine morali sed etiam in ordine intellectuali; ergo assensus fidei est omnino rationabilis.

(B) Econtra qui credere recusat, irrationabiliter agit; si enim tot veritates accipimus ex testimonio hominum, quando moraliter constat de illius validitate, nonne irrationabilem sese exhibet qui testimonium Dei, validioribus etiam argumentis firmatum, prorsus rejicit, sub illo prætextu quod primum Novæ Criticæ principium sit

[1] *II Cor.*, V, 7.

[2] " Sensum mysteriorum..., transmutant in alium plane, atque hoc ipso in sensum veritati revelatæ repugnantem; nec verentur aliquando dogma eo sensu quo a Catholicis credendum est, appellare absurdum, quia eo modo, quo ipsi volunt, intelligi non potest." (*Act. C. Vatic.*, p. 526.)

omne factum supernaturale penitus eliminare? Si ita in rebus humanis arguerent, nonne tanquam præjudiciis imbuti despicerentur?

153. 3° *Coroll.* Ex hoc concludi potest *fidem esse rationi seu scientiæ præstantiorem* sub triplici respectu : (a) ratione *principii*, quia fides, nedum rationem exstinguat, ei novum lumen addit, sc. lumen revelationis, ac proinde ejus capacitatem ad verum cognoscendum perficit.

(b) Ratione *objecti*, quia objectum fidei latius patet quam objectum rationis, et philosophus Christianus, lumine fidei instructus, comparari potest astronomo, qui telescopo utitur ; sicut telescopo plures stellas et quidem distinctius videmus, ita pariter cum fide melius et tutius quasdam veritates ordinis naturalis cognoscimus, et insuper veritates rationi impervias attingimus.

(c) Ratione *motivi*, quia motivum fidei est Dei auctoritas, quæ majorem certitudinem quam ipsa ratio, conferre potest sensu alibi explicato (n. 123 sq.).

II. Inter Fidem et Rationem nulla vera dissensio esse potest, sed solum apparens.

154. 1° *Nulla vera dissensio.* Etenim (A) non possunt sibi invicem contradicere illæ res quæ *unum eumdemque auctorem* habent, sc. Deum ; atqui fides et ratio Deum auctorem habent, nam idem Deus, qui rationem condidit, lumen fidei in animas nostras infundit ; fides et ratio sunt igitur veluti duæ sorores ab eodem Patre luminum genitæ, duo rivuli ab eodem fonte manantes, nec sibi contradicere possunt nisi contradictio in Deo ipso admittatur ; ergo.

(B) Iterum duo habitus, quorum uterque tendit ad *verum* per *legitima media*, sibi contradicere nequeunt ; atqui fides, sicut et ratio ad verum tendit, et quidem per legitima media ; siquidem ratio per intrinsecam evidentiam et testimonium hominum veritates naturales prosequitur, fides autem, per testimonium Dei, veritates supernaturales percipit : uterque cognoscendi modus legitimus est, et si recte adhibeatur, verum semper assequitur ; jamvero verum vero opponi nequit. Nec dicatur mysteria fidei nostræ esse *indemonstrabilia, inintelligibilia, contradictoria* in ipsis terminis ; nam demonstrari possunt non intrinsece quidem sed extrinsece per testimonium Dei : termini quibus exprimuntur sunt perfecte intelligibiles, ut in hâc propositione "*Deus homo factus est*", quamvis non videamus quomodo inter se conveniant ; nec contradictionem involvunt, quia si credimus v. g. Christum esse simul Deum et hominem, nullomodo admittimus eum esse Deum et hominem sub eodem respectu, sed affirmamus eum Deum esse quia a totâ æternitate naturam divinam possidet, eumdemque hominem esse, quia in tempore humanam assumpsit naturam.

155. 2° Attamen *potest esse aliquando apparens contradictio* ex duplici capite.

(A) Ex *culpâ theologorum*, qui mentem Ecclesiæ non intelligentes, tanquam *de fide* docent ea quæ revera non sunt de fide ; quod præsertim evenit, quando contendunt Scripturam modo *scientifico* de rebus naturalibus disserere : omnibus siquidem notum est, v. g. theologos *S. Officii* hoc modo in casu Galilæi erravisse. Sedulo igitur caveant scriptores catholici, ne tanquam dogmata tradant ea quæ magisterio Ecclesiæ infallibili definita nondum fuerunt, præsertim quando agitur de rebus scientificis, quæ sæpius a Scripturâ describuntur, non secundum objectivam rei veritatem, sed secundum *ea quæ apparent*, ut alibi notavimus (*De Fontibus theolog.* nn. 57, 79).

(B) Ex *culpâ scientiæ cultorum*, qui sæpe sæpius *meras hypotheses* tanquam indubitata facta exhibent præsertim quando videntur S. Scripturæ esse contraria ; tales sunt v. g. qui indubitanter asserunt hominem creatum fuisse mille millibus annis ante Adamum, quia invenerunt quosdam silices in stratis humi perantiquis, quos nonnisi ab hominibus confectos fuisse clamant. Caveant igitur scientiæ cultores ne hypotheses pro factis assumant ! Hinc recte ait *Leo XIII* (*Providentissimus*, 18 nov. 1893) : " Nulla quidem theologum inter et physicum vera dissensio intercesserit, *dum suis uterque finibus se contineant*,[1] id caventes, secundum S. Augustini monitum (in Gen. op. imperf. IX, 30), ne aliquid temere et incognitum pro cognito asserant... Quod vero defensio Scripturæ sanctæ agenda strenue est, non ex eo omnes æque sententiæ tuendæ sunt, quas singuli Patres aut qui deinceps interpretes in eâdem declarandâ ediderint : qui, prout erant opiniones ætatis, in locis edisserendis ubi physica aguntur, fortasse non ita semper judicaverunt ex veritate, ut quædam posuerint, quæ nunc minus probentur. Quocirca studiose dignoscendum in illorum interpretationibus, quænam reapse tradant tanquam spectantia ad fidem aut cum ea maxime copulata, quænam unanimi tradant consensu; namque in his quæ de necessitate fidei non sunt, licuit Sanctis diversimode opinari, sicut et nobis, ut est *S. Thomæ* sententia (in Sent. II. dict. II, q. 1, a. 3). " Revera nullum dari potest exemplum alicujus veritatis ab Ecclesiâ catholicâ definitæ quæ scientiis aut rationi certo et evidenter contradicat, ut ex decursu hujus *Synopsis* colligetur.

---

[1] Quod animadvertit rationalista *Brunetière* (*Rèv. des Deux Mondes*, 1 janv. 1895) cujus verba retulimus de *Verâ Relig.*, p. 79, n. 1. Cf. Mgr *Freppel*, Discours prononcé le 6 avril 1891 au Congrès Scientifique internat., Compte-Rendu, Introduct. p. 92.

III. Fides et Ratio non solum sibi invicem non opponuntur, sed etiam sibi mutuam opem præstant.

156. *Ratio fidei opem præstat.*

Ut ostendamus quantam opem ratio fidei præstet, explicabimus munus rationis ante et post actum fidei.

1° *Ante actum fidei*, ratio fidei fundamenta demonstrat, et aliquam intelligentiam mysteriorum præbet.

(A) *Fidei fundamenta demonstrat;* fides enim tria essentialiter supponit, sc. Dei existentiam ac veracitatem, existentiam revelationis, et detectionem veritatis revelatæ; atqui hæc tria a ratione rite excultâ præbentur; (a) ratio siquidem Dei existentiam et præcipua attributa invicte demonstrat, præsertim vero ejus infallibilem scientiam necnon perfectam veracitatem; imo ex relationibus inter Deum et creaturas necessitatem naturalis religionis logice deducit, ut videre est in *Philosophiæ prælectionibus*, vel in *Tr. de Verâ Relig.*, n. 9 sq.; (b) item ratio possibilitatem, moralem necessitatem et existentiam revelationis probat: ad ipsam siquidem pertinet determinare quænam sint signa, sive interna sive externa, quibus factum revelationis constare possit; iterum illius juris est investigare, ope criticæ, utrum signa quæ ad divinitatem religionis Christianæ probandam afferuntur, sint sufficientia necne; imo ratio ipsa determinare potest et debet quænam, inter societates christianas, sit authentica revelationis custos et interpres, ut videtur in *Tr. de Verâ Rel. et Ecclesiâ;* (c) tandem ratio potest detegere in libris sacris quasdam saltem ex veritatibus revelatis, utendo sc. regulis quæ communiter in hermeneuticâ traduntur; dico "*quasdam*", quia ad detegendas modo certo omnes illas veritates requiritur infallibilis auctoritas Ecclesiæ.

(B) *Aliquam intelligentiam mysteriorum præbet.* Ratio non potest quidem comprehendere mysteria, sed percipere valet sensum veritatis credendæ, juxta illud *S. Augustini*[1]: "Credimus Jesum Christum natum de virgine quæ Maria vocabatur, quid sit autem *virgo*, quid sit *nasci*, et quid sit *nomen proprium* non credimus, sed *novimus*." Ita v. g., si agatur de mysterio *SS. Trinitatis*, ratio investigabit quid sit *essentia*, quid *persona* sive in genere, sive in Deo; ideoque dabit intelligentiam hujus propositionis: "Tres sunt personæ in unâ et eâdem divinâ essentiâ."

157. 2° *Post actum fidei*, ratio quatuor præsertim efficit in rebus fidei:

(A) *Veritates revelatas analysi simul et synthesi explorat atque expolit.* Per arduum enim studium, ratio modo distinctiori et magis explicito detegit in Scripturâ et Traditione veritates quæ antea nonnisi confuse et implicite tantum percipiebantur; insuper ex princi-

[1] S. August., de Trinit., lib. VIII, c. 8.

piis fidei, cum principiis naturalibus comparatis, deducit alias veritates, quæ conclusiones theologicæ vocantur, et theologiæ fines extendunt.

(B) *Easdem vi comparativâ illustrat;* licet enim dogmata revelata rationem excedant, illustrari possunt analogiis ex rebus naturalibus desumptis; quod quidem Christus ipse fecit, dum turbas docebat parabolis et similitudinibus ex rebus terrenis desumptis; ita Ecclesiam comparabat *grano sinapis* quod in arborem crescit, vel *regno*, aut *civitati*, vel *domui*, ut exinde melius intelligeretur ejus natura. Ita etiam Patres mysterium Incarnationis illustrabant comparatione unionis quæ inter corpus et animam existit.

Sed insuper ratio comparando mysteria ad invicem, aut cum ultimo fine hominum, majorem intelligentiam uniuscujusque præbet; sic v. g. comparando mysterium Trinitatis cum Incarnatione, melius utrumque intelligimus; item cognitio mysterii gratiæ aliquomodo illustrat mysterium Trinitatis et vice versa.[1]

(C) *Eas vi syntheticâ colligit et ordinat:* siquidem dogmata fidei non revelata sunt sub formâ scientificâ, ad instar philosophici systematis, sed modo *historico*, et ad instar factorum. Jamvero ad rationem pertinet ea omnia dogmata coordinare, ex illis conclusiones deducere, omnia logico ordine exponere ac probare et ex illis veram scientiam conficere quæ merito scientia theologica vocatur. (*De Font. theol.* n. 75.)

(D) Tandem *eas veritates defendit contra impugnatores;* siquidem contra *incredulos* ratio ostendit mysteria nostra esse quidem supra, sed non contra rationem, imo esse demonstrabilia non quidem intrinsece, sed *extrinsece*, ex testimonio Dei; præterea difficultates solvit e scientiis rationalibus depromptas, ostendendo eas vel falso niti fundamento, vel saltem argumentum cogens non præbere. Contra *Protestantes* et *hæreticos* in genere, ratio, hermeneuticæ regulis utens, ostendere potest tale vel tale dogma fuisse a Deo revelatum; imo contra quosdam auctores catholicos, qui sensum dogmatum pervertunt, ratio potest demonstrare eorum opiniones esse a sensu *S. Script.* alienas, et doctrinis jam definitis oppositas.

158. *Fides etiam maximam opem rationi præstat, et quidem triplici præsertim modo:*

(A) *Rationem multis erroribus liberat;* siquidem fides, infallibiliter condemnando quosdam errores non solum theologicos sed etiam

[1] Quo autem spiritu hæc dogmatum intelligentia sit comparanda, optime declarat *S. Anselmus*, (Proslog. c. 1): "Non tento, Domine, penetrare altitudinem tuam, quia nullatenus comparo illi intellectum meum; sed desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit et amat cor meum. Neque enim quæro intelligere, ut credam; sed credo, ut intelligam: nam et hoc credo, quia nisi credidero, non intelligam."

philosophicos, qui cum religione connectuntur, Christianam philosophiam ab illis erroribus gravissimis liberavit, circa Dei naturam, Providentiam animæ immortalitatem etc. in quos inciderant etiam præclarissimi inter paganos, ut fusius ostenditur in *Tr. de Verâ Relig.* (n. 55 sq.) Hinc jure meritoque vocatur *stella rectrix*, et comparari potest lumini prope scopulos posito, quo errorum dubiorumque pericula facilius vitare possumus.

159. (B) *Eamdem multiplici cognitione instruit;* quod quidem facile probatur comparationem instituendo inter paganam et christianam philosophiam; ut aliquot afferamus exempla, dogma *creationis*, quo innititur magna pars veritatum philosophicarum quæ communiter hodie traduntur, fuit antiquis philosophis ignotum, et per fidem manifestatum; iterum circa *Dei unitatem, naturam*, perfectiones et *Providentiam* multa docuit fides, quæ Paganis ignota nunc libenter a Deistis accipiuntur; præterea circa *animæ immortalitatem* vitamque futuram multa fides revelavit, quæ antea aut ignota aut saltem valde incerta erant.

160. (C) *Progressui scientiarum et artium favet:* (a) hoc imprimis luculenter demonstrat historia, ex quâ aperte constat verum progressum genuinamque civilizationem multo magis floruisse inter Christianas quam inter paganas nationes, ita ut hodie illi populi civilizati vocentur qui simul Christiani sunt, dum e contra populi pagani etiam immensi, ut Sinenses, Indi, Mahumetani, vel sunt omnino tardi in progressu admittendo, vel, post imperfectam et transitoriam civilizationem, jam ad barbariem retrogrediuntur.[1] (b) Nec mirum est, nam fides, ut crescere possit, scientias humanas excolere indiget; sic v. g. quum *philosophia* sit theologiæ fundamentum, a theologis speciali modo semper exculta fuit; præsertim vero notiones circa naturam et personam, circa corporum constitutionem intimam etc., ex studio dogmatum multum elucidatæ sunt[2]; idem dicendum de *historiâ*, quæ nobis argumenta præbet quibus confirmari possit divinitas religionis Christianæ, ac proinde specialiter excolitur; quod pariter verum est de studiis *linguarum*, præsertim orientalium, de *archæologiâ* sacrâ et profanâ, de *palæographiâ*, necnon de *arte criticâ et hermeneuticâ*, quæ sedulo edocentur, ut melius explanentur Scripturæ sacræ; imo *scientiæ naturales*, ut

[1] Cf. *Balmès*, Protestantism and Catholicity compared, Ch. III, XIV, XX-XXIII et alibi passim; *Guisot*, History of Civilization, passim præsertim lect. II, V-VI; *Brin et Laveille*, La Civilisation chrétienne, Paris, 1895; *Monsabré*, Exposition du Dogme Catholique, Carême, 1899.

[2] Qui hâc de re dubitat, legat oportet *S. Thomæ* opera *Summam* C. Gentiles, Sum. theol., Commentaria in Aristotelem, vel *Suarezii* Disputationes metaphysicas.

Geologia, *Cosmologia*, etc. utpote explanationi Scripturæ inservientes, a Catholicis indefesse investigantur.[1] Nonne pariter Ecclesia semper fovit *artes*, *architecturam*, *picturam*, *statuariam*, quibus utitur ad templa exornanda? Hoc adeo verum est ut præcipua monumenta, quæ usquedum servantur, religiosa sint, et inspirante fide confecta fuerint.[2]

161. Objiciunt quidem *Rationalistæ* fidem libertati inimicam esse, et cujusvis scientiæ progressum retardare, ut constat ex multis propositionibus ab Ecclesiâ damnatis, libris ab *Indice* prohibitis, et præsertim ex condemnatione Galilæi.

162. *Resp.* (a) Fides non magis libertati nocet quam ipsa evidentia naturalis: tenemur quidem in rebus *ad religionem spectantibus* fidei obedire, quia veritas est, prout evidentiæ naturali assensum præbere debemus, nisi irrationabiles judicari velimus; sed ex hoc libertas minime læditur, quippe quæ non in prosequendo errorem consistit, sed in assentiendo veritati evidenter perceptæ; aliis verbis libertas intellectus non magis per infallibiles definitiones destruitur, quam libertas voluntatis per leges morales quibus dirigitur.[3] Cæteroquin in rebus *mere scientificis* fides liberis physicorum investigationibus non obstat, dummodo infra debitos scientiæ fines se continuerint; ait enim *Vaticanum*: "Nec sane ipsa vetat ne hujusmodi disciplinæ in suo quæque ambitu propriis utantur principiis et propriâ methodo; sed justam hanc libertatem agnoscens, id sedulo cavet, ne divinæ doctrinæ repugnando, errores in se suscipiant, aut fines proprios transgressæ, ea quæ sunt fidei, occupent et perturbent" (*supra*, n. 10). Si vero scientiarum cultores hos fines transilierint, fideique veritates impugnaverint, Ecclesia jure meritoque eos condemnat, sicut civilis societas in eos animadvertit qui ejus fundamenta concutere conantur.[4]

[1] Hæc omnia nonnisi factis probari possunt, pro quibus vide Scriptores Eccles. historiæ, aut specialia opera, v. g. *Tiraboschi*, Storia della Letteratura Italiana; *Crevier*, Histoire de l'Université de Paris; *Launoy*, de Scholis Celebrioribus; Histoire Littéraire de France; *Pertz*, Monumenta Germaniæ historica; *Healy*, Ireland's Ancient schools; *Drane*, Christian schools and scholars; *Ronayne*, Religion and Science; *Balmès*, *op. cit.*

[2] Cf. *Lindsay*, History of christian art.

[3] "Curnam intelligentiam nostram catenis vincire fidei non licebit, eo modo quo mores vinciunt humanos actus? Virtusne libertate nos spoliat? Cur vero fidei hoc adscribetur? Nonne vera libertas statuto in loco se exercet? Nonne ipsa attractionis centro indiget et fundamento cui adhæreat?" (*Madame Swetchine*, Choix de Méditations, Tours, 1867, p. 223.)

[4] Cf. *Perrone*, l. c. n. 262.

163. (b) Relate ad *Indicem* fatemur equidem paucos libros prohibitos fuisse qui censurâ digni non erant posteaque ab Indice expuncti sunt[1]; sed plerique justâ de causâ in catalogo relati sunt, utpote fidei vel moribus nocivi, et nonnisi post diligens examen, juxta regulas a Rom. Pontificibus sapienter præscriptas.[2] Quum illud tribunal infallibile non sit, aliquando errare potest, licet raro id fiat : sed incommoda quæ ex his erroribus contingunt, certo minora sunt eis quæ ex effrænatâ quoscumque libros legendi licentiâ orirentur; institutio igitur Indicis in se legitima est, nec veræ scientiæ progressui adversari potest. De casu autem Galilæi alibi diximus, *De Ecclesiâ*, n. 190.

[1] Hujusmodi sunt *Bellarmini Controversia de potestate R. Pontif.* jussu Sixti V in indicem relata, eoque defuncto sublata; *P. Segneri* opus *de Concordiâ inter laborem et quietem* ad tempus prohibitum, etc.

[2] Cf. Constit. *Bened. XIV*, quæ præmitti solet Indici librorum probitorum.

De Deo Uno.

Auctores consulendi.

Inter **Patres** : — *Sæc. II*, **Tatianus**, Oratio adversus Græcos; **Athenagoras**, Legatio pro Christianis ; **S. Theophilus**, Tres ad Autolycum libri ; **S. Irenæus**, Adversus Hæreses, præsertim lib. II; **Tertullianus**, De testimonio animæ. — *Sæc. III*, **Clemens Alex.**, Cohortatio ad Gentes. — *Sæc. IV.* **L. F. Lactantius**, Institutionum divin. libri VII ; Liber de Irâ Dei ; De opificio mundi ; **S. Gregorius Naz.**, Orationes de Theologiâ, præcipue orat. I et II[a]; **S. Gregorius Nyssen.**, Oratio catechetica magna, in Prologo ; **S. Chrysostomus**, Homiliæ VI in illud : " *Vidi Dominum*" (Isa., c. VI); Homiliæ XII contra Anomæos, seu de Incomprehensibili. — *Sæc. V*, **S. Augustinus**, Libri XXII de Civitate Dei ; Epistolæ dogmaticæ, præcipue ep. 92, 118, 147, 148, 160, 162, 187 ; Lib. de Prædestinatione Sanctorum ; **Salvianus**, De Gubernatione Dei ; **Pseudo-Dionysius**, De divinis nominibus. — *Sæc. VI*, **Boetius**, De Consolatione philosophiæ libri V. — *Sæc. VIII*, **S. Joannes Damascenus**, Expositio Fidei Orthodoxæ.

Inter **Theologos** : — *Sæc. XII*, **S. Anselmus**, Monologium, seu De Divinitatis essentiâ ; Prosologium, seu alloquium de Dei existentiâ ; **Petrus Lombardus**, Sententiarum libri IV, opus a plerisque Scholasticis expositum. — *Sæc. XIII*, **Alexander Halensis**, O. M., Summa theologiæ ; **S. Thomas Aq.** O. P., Summa theol., cum Commentariis *Cajetani*, I, q. 1-26 ; Contra Gentiles, cum Commentariis *Ferrariensis*, lib. I ; de Veritate, q. 2, 5, 6 ; **S. Bonaventura**, O. M., Commentaria in Magistrum Sentent., lib. I. — *Sæc. XIV*, **Joannes Duns Scotus**, O. M. In quatuor libros Sentent., lib. I. — *Sæc. XV*, **Joannes Capreolus**, O. P. In quatuor libros Mag. Sentent., lib. I. — *Sæc. XVII*, **Suarez**, S. J., Commentaria ac Disputationes in I p. D. Thomæ ; **L. Lessius**, S. J., De Perfectionibus moribusque divinis ; **D. Ruiz de Montoya**, S. J., Commentaria et disput., De Ideis, de veritate ac de vitâ Dei ; De Voluntate Dei et propriis ejus actibus ; De Visione et nominibus Dei ; de Prædestinatione ac reprobatione ; **Dionysius Petavius**, Theologica dogmata, De Deo Deique attributis ; **L. Thomassinus**, Orat., Dogmata theologica, De Deo Deique proprietatibus ; **Gonet**, O. P. Clypeus theologiæ

Thomist., de Nat. et attributis divinis; **Goudin**, O. P., Tractatus theologici, De Scientiâ Dei, etc. — *Sæc. XVIII*, **Salmanticenses**, O. Carm., De Scientiâ Dei; de Visione Dei; de Voluntate Dei; de Prædestinatione; **Billuart**, O. P., Summa, De Deo; **Lafosse**, SS., De Deo ac divinis attributis, ap. *Migne*, Theol. Curs., t. VII; **Kilber**, S. J., De Deo uno et trino, in *Theologiâ Wirceburgensi*; **V. Gotti**, O. P. Theologia scholastico-dogmata. — *Sæc. XIX*, **Perrone**, S. J., Prælectiones theologicæ, De Deo; **F. P. Kenrick**, Theologia dogmatica, t. II, De Deo Creatore; **Liebermann**, Institut. theolog., De Deo et divinis attributis; **Knoll**, O. M. Instit. theolog., De Deo; **Franzelin**, S. J., De Deo Uno; **Kleutgen**, S. J., De Deo Uno; **Stentrup**, S. J., Prælect. dogmat. de Deo Uno, 1879; **Hontheim**, S. J., Institut. Theodicææ, Friburgi, 1893; **Billot**, S. J., De Deo Uno et Trino, Prati, 1895; **Solesmenses**, De Deo Uno, Solesmis, 1895; **Vacant**, Etudes théol. sur les Constitutions du C. du Vatican, t. I, Paris, 1895; **Scheeben**, Dogmatik, vol. II; **Card. Satolli**, In Summam S. Thomæ, vol. I, De Deo Uno; **A. Farges**, S. S., L'Idée de Dieu d'après la raison et la science, Paris, 1894; **Pesch**, Prælect. dogmat., De Deo Uno secundum naturam, 1895; **Ginouilhac**, Histoire Du Dogme Catholique, 2 ed., Paris, 1866, vol. I, De Dieu considéré en lui-même; **Jungmann**, **Hurter**, **Egger**, aliique Compendiorum auctores.

Inter **Protestantes**: — **S. Charnock**, Discourses upon the Existence and Attributes of God (*Works*, t. I-III, 1815); **J. Sengler**, Die Idee Gottes, Heidelberg, 1845-52; **T. J. Grawford**, The Fatherhood of God, Edinburg, 1867; **Pearson**, Exposition of the Creed; **Œhler**, Old Testament Theology, transl. by *Day*, New York, 1889; **C. Hodge**, Systematic theology, vol. I; **A. Hovey**, Manual of Systematic theology, etc.

Alia opera in decursu Tractatûs allegabuntur.

Concilii Vaticani decreta et canones.

(*Sess. III.*)

Cap. 1. De Deo rerum omnium Creatore.

Sancta, Catholica, Apostolica, Romana Ecclesia credit et confitetur, unum esse Deum verum et vivum, Creatorem ac Dominum cœli et terræ, omnipotentem, æternum, immensum, incomprehensibilem, intellectu ac voluntate omnique perfectione infinitum; qui cum sit una, singularis, simplex omnino et incommutabilis substantia spiritualis, prædicandus est re et essentiâ a mundo distinctus, in se et ex se beatissimus, et super omnia, quæ præter ipsum sunt et concipi possunt, ineffabiliter excelsus.

Hic solus verus Deus bonitate suâ et omnipotenti virtute non ad augendam suam beatitudinem, nec ad acquirendam, sed ad mani-

festandam perfectionem suam per bona, quæ creaturis impertitur, liberrimo consilio simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam quasi communem ex spiritu et corpore constitutam.

Universa vero, quæ condidit, Deus providentiâ suâ tuetur atque gubernat, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter. Omnia enim nuda et aperta sunt oculis ejus, ea etiam, quæ liberâ creaturarum actione futura sunt.

Canones.

1. Si quis unum verum Deum visibilium et invisibilium Creatorem et Dominum negaverit : anathema sit.

2. Si quis præter materiam nihil esse affirmare non erubuerit : anathema sit.

3. Si quis dixerit, unam eamdemque esse Dei et rerum omnium substantiam vel essentiam : anathema sit.

4. Si quis dixerit, res finitas, tum corporeas tum spirituales, aut saltem spirituales, e divinâ substantiâ emanasse ;

aut divinam essentiam sui manifestatione vel evolutione fieri omnia ;

aut denique Deum esse ens universale seu indefinitum, quo sese determinando constituat rerum universitatem in genera, species et individua distinctam : anathema sit.

5. Si quis non confiteatur, mundum, resque omnes, quæ in eo continentur, et spirituales et materiales, secundum totam suam substantiam a Deo ex nihilo esse productas ;

aut Deum dixerit, non voluntate ab omni necessitate liberâ, sed tam necessario creasse, quam necessario amat seipsum ;

aut mundum ad Dei gloriam conditum esse negaverit : anathema sit.

Objectum, utilitas et divisio Tractatûs.

1. Primarium fidei nostræ objectum est Deus unus et trinus, juxta illud : " Fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in trinitate, et trinitatem in unitate veneremur." (*Symb. Athanas.*) Absolutis igitur ad fidem præambulis, et explicato fidei actu, de *Deo uno* agendum est. Quum vero multa jam de Deo in *Philosophicis Institutionibus* tradita fuerint, pauca tantum addemus, e fontibus revelationis præsertim desumpta, de ejus *existentiâ, attributis* et *operationibus.*

2. *Utilitas* dicendorum facile colligi potest: (a) ex *dignitate objecti;* nam eo præstantior et utilior est scientia quo excellentius est ejus objectum; atqui nihil est Deo melius, quum sit ipse omnis perfectionis fons et origo, ita ut quidquid veri, boni et pulchri in entibus fulgeat, nihil aliud sit nisi vestigium quoddam divinarum perfectionum; hinc merito Deus ipse homines sic alloquitur: "Non glorietur sapiens in sapientiâ suâ, et non glorietur fortis in fortitudine suâ, et non glorietur dives in divitiis suis: sed in hoc glorietur, qui gloriatur, *scire et nosse me*, quia ego sum Dominus.[1]" (b) Ex *effectibus hujus scientiæ:*[2] Dei enim contemplatio *a rebus terrenis mentem avocat*, quæ, dum ad res cœlestes comparantur, ut stercora existimantur; "propter quem omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam"[3]; ad *amorem Dei* cor rapit, quum Supremum Bonum cognosci nequeat quin diligatur, et consequenter ad *virtutum praxim* ducit, præsertim humilitatis, reverentiæ, confidentiæ et obedientiæ erga divinam majestatem: "Nosse enim te consummata justitia est, et scire justitiam et virtutem tuam, radix est immortalitatis"[4], et ita nos *ad finem nostrum* dirigit, qui Deus est: "Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti, J. Christum."[5] (c) *Ex erroribus circa Deum:* prætermissis enim *atheismo* et *pantheismo*, qui alibi confutantur, *Rationalistæ* de divinis perfectionibus, præsertim de ejus scientiâ et providentiâ multipliciter errant; quos errores exponere et refellere necesse est.

3. *Divisio.* Angelicus Præceptor[6] tribus quæstionibus doctrinam de divinâ essentiâ absolvit: *an* Deus sit, *quomodo* sit, quid *operetur;* ejus vestigiis inhærentes de *existentiâ* Dei,[7] de divinis *attributis*, et *operationibus* agemus.

---

[1] *Jerem.*, IX, 23 sq. — [2] Cf. *Lessius*, *op. cit.*, Præfat. — [3] *Philip.* III, 8. — [4] *Sap.* XV, 3. — [5] *Joa.* XVII, 3. — [6] *S. Thom.* I. q. 2., prœm.

[7] In prœviis editionibus argumenta de Dei existentiâ prætermisimus, quum ad Philosophiam pertineant; suggerentibus tamen quibusdam professoribus, ea breviter exponimus, quo melius intelligantur ea quæ de divinis attributis ac operationibus sequuntur.

- CAP. I. De Dei existentiâ.
  - Ejus demonstrabilitas.
  - Argumenta quibus demonstratur.
  - De divinis nominibus.
- CAP. II. divinis attributis
  - Negativis
    - Simplicitate.
    - Immutabilitate.
    - Æternitate.
    - Immensitate.
    - Infinitate.
  - Positivis
    - Sapientiâ.
    - Potentiâ.
    - Sanctitate.
    - Bonitate.
    - Justitiâ.
- CAP. III. e divinis operationibus.
  - de Scientiâ
    - objectum.
    - dotes.
    - medium.
  - de Voluntate.
  - de Providentiâ.
  - de Prædestinatione.

Caput I.

DE DEI EXISTENTIA.

Dicemus : 1° de possibilitate ac modo demonstrandi Dei existentiam rationis ope ; 2° de argumentis quibus Dei existentia demonstratur ; 3° de divinis nominibus.

I. De possibilitate ac modo demonstrandi Dei existentiam naturali humanæ rationis lumine.

1° *De possibilitate naturalis Dei cognitionis.*[1]

4. Nonnulli philosophi ac theologi contenderunt existentiam Dei non posse naturali rationis lumine certo demonstrari ; inter quos *Fideistæ* et *Traditionalistæ*, qui putant certitudinem de hâc veritate haberi non posse nisi per fidem, seu revelationem, aut per traditionem a majoribus acceptam; quibus accedunt ii qui censent ideam Dei acquiri non posse nisi esset innata, aut eam non ratiocinio sed sensu quodam intimo ac religioso percipi. Scholastici autem, Scripturæ ac Traditioni innixi, merito docuerunt ac docent hanc veritatem fundamentalem naturaliter demonstrari posse.

5. *Thesis :* **Existentia Dei per ea quæ facta sunt, naturali rationis humanæ lumine certo cognosci potest.** *De fide est*, juxta illud *Vaticani*[2] *:* " Si quis dixerit Deum unum et verum, Creatorem et Dominum nostrum, per ea quæ facta sunt, naturali rationis humanæ certo cognosci non posse, A. S."

Scripturâ. (a) Sapientia[3] declarat vanos esse, i. e. stultos (gr. μάταιοι) illos homines qui Deum ignorant nec ejus existentiam ex ipsius operibus intelligere potuerunt : " *Vani*

---

[1] *S. Thomas*, I, q. 2, a. 2 ; *Hurter*, n. 5 ; *Pesch*, n. 3 ; *Solesm*, p. 60; *Vacant*, n. 267 sq.; *Granderath*, Constit. dogmaticæ C. Vatic., Friburgi, 1892, p. 32.

[2] *Vatic.*, can. 1 de Revelat. — [3] *Sap.* XIII, 1.

autem sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei; et de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque *operibus* attendentes agnoverunt quis esset artifex." Atqui homines vani ac stulti vocari nequirent ex eo quod Deum ignorent, nisi hæc veritas ita certo cognosci valeat ut sapiens de eâ dubitare nequeat; aliunde hic agitur de naturali Dei cognitione, de eâ scilicet quæ ex ejus *operibus* agnosci potest. Hinc alibi [1] dicitur solum insipientem hanc veritatem negare: "Dixit *insipiens* in corde suo: non est Deus."

(b) Paulus [2] pariter docet Gentiles, qui revelationis lumine carebant, Deum e rebus creatis agnoscere potuisse, et de facto generatim agnovisse: "Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, a creaturâ mundi, *per ea quæ facta sunt*, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus et divinitas: ita ut sint inexcusabiles, quia, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt." Jamvero Dei cognitio, quæ *per ea quæ facta sunt* obtinetur, est cognitio naturalis et deductiva.

6. *Trad.* (a) Patres idem tradunt præsertim in suis Commentariis in *Ep. ad Rom.;* ita *Chrysostomus*, inquirendo quâ ratione Deus Gentilibus sese manifestaverit, scribit [3]: "Vocemne ad illos misit? Minime; verum id effecit, quod magis illos quam vox quælibet attrahere poterat; creatum orbem in medio posuit: ita sapiens, idiota, scytha, barbarus ex solo intuitu visibilium pulchritudinem edoctus ad Deum conscendere potest."

(b) *Vaticanum* id etiam definivit, ejusque doctrinam ex *Actis* ipsius Concilii exponere juvat; declaravit siquidem "Deum, rerum omnium *principium* et *finem*, *naturali* humanæ *rationis* lumine e *rebus creatis certo cognosci* posse." [4] Hic non est quæstio *de facto*, utrum singuli homines cognitionem Dei hauriant e rebus creatis, sed de *potentiâ* rationis, quando jam fuit *sufficienter evoluta;* dicitur "*naturali*", nec Patres addere voluerunt "uti nunc est, vel in statu naturæ

[1] *Ps.* XIII, 1. — [2] *Rom.* I, 19-21. — [3] *Chrysost.*, homil. 3 in ep. ad Rom. n. 2. — [4] Sess. III, cap. de Revelatione.

lapsæ", "cum ea, quæ in istâ doctrinâ docentur, generatim vera habenda sint, sive sumatur homo in statu naturæ puræ sive in statu naturæ lapsæ."[1] Itaque docetur a Concilio Deum ratione humanâ *rectè evolutâ*, etiam in statu *naturæ lapsæ et rebus creatis* cognosci posse, atque id quidem *cum certitudine.* Quæ quidem definitio dirigitur contra eos qui Dei existentiam nullis firmis argumentis probari dicunt, nec proinde certo cognosci; *directe* igitur attingit illos *fideistas* et *traditionalistas* qui docuerunt certitudinem de existentiâ Dei haberi non posse nisi per fidem. Quoad *mitiores traditionalistas,* qui tenent humanam rationem ad certam Dei cognitionem pervenire non posse nisi juvetur *traditionibus* in societate humanâ existentibus, si dicant illas traditiones non a supernaturali revelatione acceptas esse, sed naturali quâdam viâ, v. g. ideis infusis, a Concilio non damnantur; si vero admittant illas traditiones nonnisi a revelatione accipi potuisse, indirecte a Concilio damnantur. Ex *Actis Concilii* constat Patres noluisse directe hoc decreto *Ontologismum* proscribere, imo emendationem rejecerunt, quâ condemnabatur, "quia, inquit Relator, gravissimum hoc systema ontologismi non potest quasi accidentaliter et incidenter pertractari"[2]; indirecte tamen attingitur illa Ontologismi forma, quæ negat Deum e rebus creatis naturali rationis lumine certo cognosci posse. Aliunde *S. Inquisitio* (18 Sept. 1861) jam declaraverat aliquas propositiones ontologisticas *tuto tradi* non posse,[3] et eadem Congregatio (14 Dec. 1887) nonnullas propositiones ejusdem generis ex operibus Rosminii excerptas damnavit.[4]

Quæri potest etiam utrum definitum fuerit ratione naturaliter cognosci posse Deum esse *creatorem* (can. 1). Jamvero in expositione rationum, quæ Patribus propositæ sunt ad hunc canonem explicandum, hæc leguntur: "Etsi in canone legatur vocabulum *creator*, non ideo definitur creationem proprie dictam ratione demonstrari posse; sed retine-

[1] Ita Rmus *Gasser*, Episc. Brixinensis, apud Acta et Decreta Concilii Vaticani (tom. septimo *Collectionis Lacencis*), p. 131.

[2] *Acta C. Vatic.* p. 128. — [3] Cf. *Denzinger*, Enchiridion, n. 1515 sqq. — [4] Cf. *Acta S. Sedis*, t. XX, p 397 sqq.

tur vocabulum, quo Scriptura (*Sap.* XIII, 5) hanc veritatem revelans utitur, nihil ad ejus sensum adjecto." [1] Non definitum fuit igitur naturaliter certo cognosci posse Deum *ex nihilo* res produxisse.

2° *De modo quo Deum cognoscere possumus.*

7. *Anomœi*, seu *Eunomiani*, quorum duces fuerunt *Aetius* et *Eunomius*, (IV sæc.), contendebant se perfecte Deum divinamque essentiam in hâc vitâ videre et comprehendere. *Ontologistæ* nonnulli tenebant mentem humanam posse in præsenti vitâ naturali quâdam et directâ visione Deum videre.[2] Contra quos sit:

8. *Thesis:* **Intellectus humanus non potest, in hac mortali vitâ, Deum in se naturaliter intueri, sed indirecte solum eum cognoscere per causalitatem, remotionem et eminentiam.** *Certum est.*

(A) *Prob. 1ª pars:* (a) *Scriptura* enim Deum perhibet ut Regem immortalem et *invisibilem*, qui lucem inhabitat *inaccessibilem*, quem *nullus* hominum *vidit*, sed *nec videre potest:* "Regi sæculorum immortali et *invisibili*, soli Deo honor et gloria... qui solus habet immortalitatem et lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest," [3] atqui hæc verba generalia sunt, et excludunt visionem non solum per oculos corporeos, sed etiam per intellectum, quum ratio pro illâ invisibilitate assignata, sit ipsa eminentia naturæ divinæ quæ omnibus hominibus est prorsus inaccessibilis; ergo. (b) Asseritur insuper Deum solum seipsum videre, ita ut nemo ipsum cognoscere valeat prout in se est nisi per revelationem supernaturalem: "Deum nemo vidit unquam, unigenitus qui est in sinu Pa-

[1] Cf. *Acta C. Vatic.* p. 79.

[2] Ontologismi præcipui defensores fuerunt *Malebranche*, *Gioberti*, *Ubaghs:* — *Malebranche* (1638-1715) docuit omnia in Deo immediate videri, essentiam autem divinam a nobis videri non absolute ut in se est, sed ut est idea archetypa omnes res creatas repræsentans; *Ubaghs*, cum Ontologistis moderatis, tenuit non singularia, sed solum universalia in ideis divinis videri. Cf. *Zigliara*, Summa philos., Theol. nat., lib. I, c. I, a. 1: Della luce intellettuale e dell' Ontologismo.

[3] *I Tim.*, I, 17; VI, 15-16.

tris, ipse enarravit "[1]; quibus verbis excluditur naturalis Dei visio. (c) Hinc ex declaratione *S. Officii* (18 Sept. 1861) tuto tradi non potest hæc ontologistica propositio: "Immediata Dei cognitio, habitualis saltem, intellectui humano essentialis est, ita ut sine eâ nihil cognoscere possit: siquidem est ipsum lumen intellectuale."[2]

9. (B) *Prob. 2ª pars*, scil. Deum naturaliter cognosci posse triplici modo:

(a) Viâ *causalitatis;* est enim nobis a naturâ insitum, ut viso aliquo effectu, causam ejus investigare incipiamus; inspecto igitur mundo, cum ordine et pulchritudine ejus, concludimus aliquam esse *causam primam*, quæ illum creaverit; insuper ex cognitione perfectionum, quæ creaturis insunt, aliquid de *naturâ et perfectione causæ* a quâ procedunt cognoscere valemus, sicut ex inspectione picturæ nonnullas pictoris qualitates merito concludimus; sed hæc cognitio est valde imperfecta, quum effectus creati virtutem causæ adæquare non possint. Hanc methodum Scriptura commemorat, dum dicit: "Invisibilia enim ipsius a creaturâ mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas..."[3]; "A magnitudine enim speciei et creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri."[4]

(b) Viâ *remotionis*, quatenus omnes creaturarum imperfectiones removemus a Deo; quum enim Deus sit *actus purus*, nulla imperfectio in eo concipi potest; hoc modo dicimus Deum esse *infinitum*, i. e. nullis limitibus circumscribi; *simplicem*, i. e. omnem compositionem excludere; *immutabilem*, i. e. nulli mutationi obnoxium etc.; quo sensu dicitur: "Apud Patrem luminum non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio."[5] Notandum est tamen illis negationibus verissimas perfectiones includi, v. g. dum negamus Deum spatio circumscribi, ejus omnipræsentiam et immensitatem affirmamus, et sic de ceteris.

(c) Viâ *excellentiæ*, quatenus quidquid perfectionis est in crea-

[1] *Joa.* I, 18; cf. *Joa.* VI, 46; *Matt.* XI, 27.

[2] Argumenta ex ratione vide apud Philosophos; — cf. *S. Th.*, 1. q. 12 a. 11; Contra Gentil., lib. III, c. 45.

[3] *Rom.* I, 20. — [4] *Sap.* XIII, 5. [5] *Jac.* I, 17.

turis, hoc *eminentiori* modo Creatori tribuimus; ita v. g. quia in creaturis est essentia, sapientia, potentia, affirmamus Deum esse superessentiam, supersapientiam et omnipotentiam. Quo sensu dicitur: "Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, *supervalebit enim adhuc....* major est omni laude."[1] Notari tamen oportet tres illos Deum cognoscendi modos simul uniendos esse, ut divinam essentiam meliori quo fieri potest modo cognoscamus. Cujus rei exemplum exhibetur apud *S. Thomam*[2]: "Tripliciter ista de Deo dicuntur, primo quidem *affirmative*, ut dicamus, Deus est sapiens, quod quidem de eo oportet dicere propter hoc quod in eo est similitudo sapientiæ a Deo fluentis; quia tamen in Deo non est sapientia, qualem nos intelligimus et nominamus, potest vere *negari* ut dicatur: Deus non est sapiens. Rursum quia sapientia non negatur de Deo quia ipse deficiat a sapientiâ, sed quia *supereminentius* est in ipso quam dicatur aut intelligatur, ideo oportet dicere quod Deus sit *supersapiens*.[3]"

II. De argumentis quibus existentia Dei demonstratur.[4]

Inter varia argumenta quibus existentia Dei demonstrari valeat, ea seligimus quæ S. Thomas exposuit, utpote effi-

[1] *Eccli.* XLIII, 32-33. — [2] Quæst. disp., de Potent., q. 7, a. 5, ad 2.

[3] Cf. 1. q. 12, a. 12; C. Gent. l. III, c. 49; in 1 dist. 35 q. 1, a. 1. Ex hoc intelligitur omnino falli *Agnosticos* dum dicunt *Primam Causam* a nobis cognosci non posse: comprehendi quidem seu perfecte, adæquate intelligi nequit; sed tum ex dictis, tum ex dicendis manifestum est Eam ita cognosci posse, ut a quolibet alio ente secernatur, sit *supreme intelligens*, et eminenter possideat quidquid perfectionis in creaturis elucet; nam, ut acute notat *Max Müller* (ap. *Nineteenth Century*, Dec. 1894, p. 893) causa fortuita et intelligentiâ carens, neque explicat, neque unquam explicare poterit *certa intelligentiæ facta*, quæ in homine invenire licet: "*Sa Majesté le Hasard* i. e. fatum jam diu e solio excidit in rebus scientificis; nec *Selectio naturalis*, nec *Pugna pro existentiâ*, nec *Medii efficacia*, aut similia sesquipedalia verba numquam rationem referent τοῦ Logos, cogitationis nempe, qui per naturæ translucens velum innumeris oculis nos conspicit, postulans ut ὁ Logos qui in nobis est ipsum agnoscat." — Agnosticismi confutationem invenies apud *G. W. Ward*, Essays on Theism; *G. J. Lucas*, Agnosticism and Religion, Baltimore, 1895.

[4] *S. Thom.*, 1 q. 2, a. 3; C. Gent. lib. 1, c. 13; *Billot*, th. 4; *Hontheim*, n. 181 sq.; *Solesm.* p. 65 sq.; *Farges*, p. 59 sq.

caciora ac magis nota. Jamvero hæc omnia e rebus creatis desumuntur quintuplici modo spectatis: videlicet e rebus creatis *mobilibus* ascendimus ad primum Motorem immobilem; e *causis efficientibus* assurgimus ad primam Causam efficientem; e *contingentibus* ad Ens necessarium devenimus; e rebus *plus minusve perfectis* Ens supreme perfectum attingimus; e rebus *ordinatis* ad supremum Gubernatorem concludimus.

1° *Argumentum ex parte motûs.*

10. Motus, prout a scholasticis hic intelligitur, non est solum mutatio localis, seu translatio ab uno loco in alium, sed transitus de potentiâ in actum: "movere, ait *S. Thomas* l. c., nihil aliud est quam educere aliquid de potentiâ in actum." Unde sic: *Certum est aliqua moveri in hoc mundo. Atqui hic motus supponit primum motorem immobilem;* nam *omne quod movetur, ab alio movetur; et aliunde non est possibile procedere in infinitum in moventibus et motis; ergo est primum movens immobile.* Declaratur et probatur per partes: — (a) *Certum est aliqua moveri;* si agatur de motu locali, id certo sensibus constat; si agatur de motu in sensu scholastico, quotidie pariter videmus entia transire de statu potentiæ in actum nascendo, crescendo, alterationes ac mortem patiendo.

(b) *Omne quod movetur, ab alio movetur.* Si agatur de entibus *inorganicis*, res evidenter constat; nam, licet non omni activitate destituantur, sunt tamen *inertia* eo sensu quod sponte suâ motum acquirere vel jam acceptum modificare vel extinguere non possunt, proindeque ex se sunt indifferentia ad motum vel quietem. Atqui quod est indifferens ad motum vel quietem, non a se, sed ab alio hanc determinationem accepit; nam de potentiâ nihil potest reduci in actum, nisi per aliquod ens in actu; secus idem esset simul in potentiâ et actum secundum idem; quod repugnat. — Quod *viventia*, recte dicuntur movere seipsa, quatenus partialiter ad suum motum concurrunt, sed non seipsa movent sub omni respectu; nam viventia initium et finem habent, et sub hoc respectu ab alio moventur; siquidem omne quod intrinsece mutatur, nunc habendo aliquod

esse, nunc eodem esse carendo, non est sibi tota causa habendi hoc intrinsecum esse, sed hanc determinationem ad esse ab alio accepit, quum hæc ipsa determinatio sit transitus de potentiâ in actum. Ergo quidquid movetur ab alio movetur.

(c) *Non est possibile procedere in infinitum in moventibus et motis*, seu aliis verbis necesse est admittere motorem immobilem, qui in se habeat omnes perfectiones ad quas movet, nec indiget ab alio moveri. Nam si mobilia moventur a motore mobili, ipse fuit ab alio motus, et sic deinceps in infinitum. Atqui numerus *actu* infinitus repugnat, quum quilibet numerus, quantumvis magnus, possit semper augeri[1]; et, etiamsi daretur infinita series entium quæ movent et simul moventur, necesse esset invenire, extra hanc seriem, motorem immobilem, qui causa esset omnium motuum; secus enim esset aliquod ens quod sub eodem respectu totaliter moveret seipsum et ab alio moveretur; quod est contradictorium. Quod sic etiam ostenditur: motor mobilis *ex se* insufficiens est ad seipsum movendum, et quidem vi essentiæ suæ, quum sit in potentiâ ad motum. Porro hæc insufficientia non tollitur si ab uno motore mobili ad alium confugis, nisi tandem devenias ad motorem, qui ab alio moveri non indigeat.

(d) *Ergo admittendus est primus motor immobilis*, qui videlicet sit *movens*, quia motum ceteris præstat, et sit *immobilis*, i. e. non indigens ab alio moveri. Hic autem motor merito vocatur Deus; est siquidem ens *a mundo distinctum*, quum cetera entia mundana moveat, — *immateriale*, quum materia sit iners et mobilis, — *perfectum*, quum sit actus purus, non indigens ab alio moveri seu perfectionem accipere.

---

[1] Diximus numerum *actu* infinitus; admittimus siquidem posse esse numerum *potentiâ* infinitum, seu indefinitum, qualis est numerus actuum quos Beati in cœlo elicient; sed numerus *actu* infinitus repugnat. Si enim daretur v. g. numerus infinitus hominum, esset numerus duplo major oculorum, quum singulis hominibus duo sint oculi, et ita haberemus numerum majorem numero infinito; atqui repugnat unum infinitum esse altero majus.

2° *Argumentum ex ordine causarum efficientium.*

11. Hic jam non agitur de mutationibus, quæ in mundo occurrunt, sed de causis efficientibus a quibus procedunt res permanentes, ut plantæ, animalia, homines, et exinde deducitur existentia primæ Causæ. Siquidem *invenimus in mundo causas efficientes sibi invicem subordinatas*, v. g. hic homo ab alio homine procedit, hoc animal ab alio, hæc planta ab aliâ. *Atqui hujusmodi causæ supponunt causam primam incausatam.* Nam ex unâ parte impossibile est ut aliquid sit causa efficiens suiipsius, quia si res ita se haberet, aliquod ens esset prius seipso; ex alterâ autem parte impossibile est in causis efficientibus procedere in infinitum, sed admitti debet causa prima incausata. Nam, si rejiciatur talis causa, series causarum et effectuum admitti debet vel in lineâ rectâ vel in lineâ circulari; atqui neutrum dici potest: non *prius*, nam in causis efficientibus ordinatis, primum est causa medii et medium causa ultimi, ita ut si removeatur prima causa, eo ipso removeantur causæ intermediæ et effectus; — non *posterius*, quia in hâc hypothesi duo entia causa et effectus sibi mutuo simul essent. Pone v. g. circulum quatuor entibus *a*, *b*, *c*, *d* constantem; *a* proxime generat *b*; *b* generat *c* et *c* generat *d*; ergo *a* remote generat *d*; aliunde *d* in hoc circulo generat *a*; proindeque *d* simul generat *a* et ab ipso generatur: quod repugnat. Ergo constat minor. Ergo admittenda est, extra seriem causarum efficientium *causa prima* quæ causam non habeat, seu *causa incausata.*

3° *Argumentum ex existentiâ entium contingentium.*

12. *Contingens* id dicitur quod potest esse et non esse, esse hoc vel alio modo, seu indifferens est ad esse vel non esse, ad esse tali vel tali modo. *Necessarium* e contra est id quod non potest non esse, seu quod habet in se rationem suæ existentiæ et est *a se.* Quibus positis sic arguitur: *invenimus in rebus quædam quæ sunt contingentia, i. e. possibilia esse et non esse;* teste enim scientiâ, tempus fuit quo non erant in mundo creaturæ rationales, quo non erant animalia vel plantæ, quo corpora cælestia non existebant qualia sunt, sed solum in statu nebuloso; aliunde quotidie viventia pereunt, seu desinunt esse, proindeque multa sunt entia quæ

esse vel non esse, aut etiam hoc vel alio modo esse possint. *Atqui hæc contingentia præsupponunt ens necessarium;* nam (a) quod contingens est, quandoque non fuit; si igitur omnia sunt contingentia, aliquando nihil fuit in rebus. Sed si hoc est verum, etiam nunc nihil esset, quia quod non est, non potest sibi dare existentiam, sed eam accipere debet ab alio; hoc autem aliud debet esse necessarium, seu in se habere rationem existentiæ suæ; secus enim exigeret aliam causam contingentem et sic in infinitum : quod repugnat. (b) Probatur minor alio modo : entia contingentia quæ sunt in mundo, aliquas determinationes habent, nec existere possunt sine aliquâ determinatione; atqui contingentia has determinationes accipere nequeunt a seipsis, quum ex se indifferenter se habeant ad esse vel non esse; ergo determinari debent ab alio quod naturâ suâ sit determinatum ad esse et in seipso rationem suæ existentiæ habeat; secus enim, hoc aliud ab alio determinari deberet; et ita porro usquedum tandem attingamus ens *vere et absolute necessarium*, quod in seipso rationem propriæ existentiæ habeat, aliaque entia determinare valeat ad esse vel non esse. Ergo existit *ens vere et absolute necessarium.*

4° *Argumentum e gradibus perfectionis in entibus.*

13. Prænotamus perfectiones duplicis esse generis : quædam non suscipiunt majus et minus, prout elementa quæ constituunt ens in aliquâ specie, v. g. animalitas et rationabilitas pro homine; aliæ autem magis et minus suscipiunt ac per varios gradus ab infimo in summum progrediuntur; ita vivere plus est quam esse, vita animalis perfectior est vitâ vegetativâ etc. Jamvero argumentum nostrum hisce posterioribus perfectionis gradibus innititur.

Invenitur in rebus aliquid magis et minus bonum, et verum et nobile; quædam enim habent solum *esse*, ut lapides; aliæ præterea habent *vivere*, ut plantæ; aliæ movent, sentiunt et appetunt, ut bruta; aliæ intelligunt et volunt, velut homines; et in his generibus adsunt varii perfectionum gradus. Atqui *hi varii perfectionum gradus arguunt existentiam alicujus entis summe perfecti, a quo entia imperfecta suum perfectionis limitatum gradum accipiunt.* Nam magis et minus dicuntur de diversis secundum quod appropinquant diversi-

mode ad aliquid quod est maxime perfectum; ita v. g. quod est solum partialiter bonum, ita vocatur quia est participatio quædam limitata supremæ bonitatis. Quod sic illustrari potest: id quod est minus in aliquâ perfectione, hanc perfectionem a seipso non habet; si enim hanc a seipso haberet, eam possideret summo gradu; nam bonitas ex se non dicit magis hunc gradum quam illum, sed ex se est illimitata; si igitur de facto limitata invenitur in aliquo ente, hoc non venit ex eo quod bonitas sit ex se limitata, bene vero ex eo quod bonitas non essentialiter huic enti conveniat; sed ei ab alio communicata fuerit. Hoc autem aliud vel est infinitæ perfectionis, vel non: si prius, habemus intentum; si posterius, hoc aliud, utpote limitatâ perfectione gaudens, suam bonitatem ab alio accepit, et ita deinceps, usquedum perveniatur ad Ens summe et infinite perfectum quod aliis communicet varios perfectionis gradus. Ergo existit *Ens summe et infinite perfectum.*

Hoc argumentum toto cœlo distat ab argumento Anselmiano: in hoc enim consideratur solummodo *idea* entis perfecti, et fit transitus de ordine ideali ad realem: quod logicum non est. S. Thomas vero proficiscitur a *realibus* perfectionis gradibus, ideoque reale Ens perfectum attingit; sicut enim rivuli aquarum a fonte reali, non ideali, originem ducunt, ita entia imperfecta sed actualiter existentia a reali perfectionis Fonte originem trahunt.

5° *Argumentum e gubernatione rerum.*

14. Si, post considerationem mundi sub variis respectibus, ejus universalem ordinem attendimus, *videmus corpora naturalia, quæ cognitione carent, operari propter finem. Atqui id fieri nequit, nisi dirigantur ab aliquo supremo intellectu, qui sit a mundo distinctus* et merito Deus vocatur. Ergo.

Major declaratur: Corpora naturalia, etiam cognitione carentia, operantur propter finem. Nam in universo datur evidentissima ordinatio mediorum ad finem, ut variæ scientiæ testantur. Si astronomiæ studeas, miraris sane quanto ordine planetæ, cum satellitibus suis, circa solem rotent et quomodo vis centrifuga ac centripeta ita moderentur ut in suo orbe astra incredibili celeritate simul ac perfectâ tran-

quillitate moveantur. Si geologiæ attentionem præbeas, haud ægre percipis quantâ curâ ac providentiâ terra, per longa sæcula variasque vicissitudines, disposita fuerit ut hominis habitaculum fieret. Prætermittendo scientias chimicas, physicas ac mechanicas, quanta unitas simul ac varietas in viventibus! Nonne systematice a viventibus imperfectissimis ad perfectissima per omnes gradus ascendimus? Si unumquodque viventium attente consideres, maxima sapientia evidenter apparet sive in evolutione ovi, quod virtualiter totum organismum continet, sive in ipsis organis, quæ, pro diversis viventium speciebus, ad diversas functiones aptissime adaptantur. Idem dici debet a fortiori de homine, qui solus inter animalia erectus stat ut cœlum tueri possit, de ejus oculis ad videndum tam recte dispositis, manibus ad palpandum, pedibus ad ambulandum etc.

Minor probatur: hæc ordinata dispositio mediorum ad finem arguit ens supramundanum supreme intelligens. Etenim hæc ordinatio vel a casu procedit, vel a naturâ ipsâ, vel ab ente supramundano ac supreme intelligenti. Atqui duo priora repugnant: — (**a**) *prius*, nam casu fieri nequit ut elementa, cognitione carentia, non semel, sed frequentius aut semper ad finem tendant eumque attingant mediis proportionatis; v. g. casu fieri nequit ut, si confusa multitudo characterum in terram projiciatur, frequentius ita inter se disponantur ut efforment orationem quamdam logico ordine compositam vel poema versibus apte dispositum. Hinc si quis legat poemata Virgilii aut Homeri, vel orationes Tullii, statim agnoscet ea ab aliquo intelligente ordinata esse; si quis videat horologium accurate horas diei ac astrorum motum indicans, statim intelligentem artificem agnoscet. Atqui singula entia organica vel inorganica ordine pulchriori ordinantur quam poemata Homeri vel orationes Tullii, et tota machina mundi sane perfectiorem intellectum supponit quam perfectissimum horologium. (**b**) Nec *posterius* dici valet, scil. ordinem hujusmodi esse *a naturâ:* hoc enim nomine designatur vel tota collectio entium intellectu carentium, — et tunc redit idem argumentum ac supra, — vel causa intelligens intramundana, scilicet homo; atqui impossibile est hominem esse causam ordinis universi, tum quia

pleraque entia jam existebant et ordinata erant antequam homo existeret, tum quia multa sunt etiam hodie homini ignota, et multo plura, ut astra vel interiora terræ in quæ homo influere non potest. Remanet ergo ut sit Ens extra et supra mundum, supreme intelligens, quo cetera entia ad suum finem dirigantur.

Notandum est tamen ex hoc argumento solo non probari Ens hujusmodi esse infinitum, quum absolute loquendo Ens supreme, sed non infinite intelligens, potuisset hæc omnia ordinare.

Conclusio: Deus est ens infinitum ac unicum.

15. Omnes igitur creaturæ clamant Deum esse, et quidem infinitum, si omnia argumenta simul sumantur. (a) Entia enim mobilia, quæ transeunt de statu potentiæ in actum, clamant esse primum motorem immobilem, seu actum purum, qui non indiget transire de statu potentialitatis in actum; atqui hoc soli infinito convenit; nam si aliquod ens sit finitum, eo ipso est in potentiâ relate ad aliquam perfectionem et potest transire de potentiâ in actum. (b) Causæ efficientes arguunt existentiam Causæ primæ incausatæ, i. e. *entis a se*, et entia contingentia probant existentiam *entis necessarii;* porro ens a se et ens necessarium est infinitum; quum enim non causetur ab alio, sed in seipso inveniat rationem suæ existentiæ, a nullo alio potest limitari; aliunde quum sit necessarium, non potest seipsum limitare; habet igitur plenitudinem entis; sed illam plenitudinem non haberet, si esset limitatum, quum omnis limitatio est negatio et restrictio entis. (c) Entia imperfecta pariter arguunt existentiam entis supreme perfecti; porro ens supreme perfectum habet plenitudinem entis, nec eam habere potest nisi sit illimitatum seu infinitum.

16. Ex quo pariter sequitur Deum esse ens unicum, seu unum esse Deum. Ens enim infinitum totam entis plenitudinem in se continet, ita ut nulla perfectio in ullo ente inveniatur quod non sit saltem æqualiter in ipso. Jamvero non possunt esse duo entia hujusmodi, quum non haberent quo differrent; utrumque videlicet eamdem entis plenitudinem possideret. Ergo Deus est infinitus ac unicus.

Corollarium : Judicium de argumentis a simultaneo.

17. Nonnulli philosophi putârunt existentiam Dei demonstrari posse, si non a priori, saltem *a simultaneo*, i. e. ex ipsâ notione Dei. Ita inter alios *S. Anselmus*[1] sic arguit : Nomine Dei intelligitur id quo nihil majus cogitari potest. Atqui id quo majus cogitari nequit, existit non solum in intellectu, sed in re; si enim in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re; quod majus est : nam quod existit in intellectu et re simul, certo majus est quam quod existit in mente solum. Ergo existit aliquid quo majus cogitari non valet, et in intellectu et in re; quod vocatur Deus.

Idem argumentum sub aliâ formâ renovavit *Cartesius*[2] : De aliquo ente affirmare debemus quidquid in ideâ clarâ hujus entis continetur. Atqui existentia necessario in Dei conceptu continetur, quum sit vera perfectio. Ergo.

Leibnitzius,[3] qui Cartesianum argumentum ut insufficiens habebat, ita instauravit argumentum : Ens, ex cujus essentiâ sequitur existentia, si possibile est, i. e. si habet essentiam, eo ipso existit. Atqui Deus est ens e cujus essentiâ sequitur existentia, quum sit ens necessarium, aliunde Deus est possibilis, quum a nobis concipiatur. Ergo.

18. Jamvero omnia hujusmodi argumenta eodem substantiali vitio laborant, scilicet de ordine ideali ad ordinem realem transeunt : quod logice fieri nequit. Siquidem prædicatum convenit subjecto juxta ordinem in quo subjectum ipsum ponitur; v. g. si subjectum ponitur in ordine reali, quæcumque de ipso prædicabuntur, erunt etiam in ordine reali; si subjectum in ordine ideali consideratur, quæcumque de eo prædicabuntur, erunt solum in ordine reali; ita conceptum trianguli invenire possumus et ex eo trianguli proprietates deducere; sed ex hoc conceptu nullomodo concludi potest existentia trianguli. Atqui in argumentis *a simultaneo*, principium demonstrationis est solum *idea* Dei, ut ex dictis patet. Ergo ex hoc conceptu deducere quidem possumus quædam Dei attributa in ordine ideali, non autem ejus realem existentiam.

[1] *S. Anselmus*, Proslog. c. 2-3; lib. apologet. contra Gaunilonem, c. 1.
[2] *Descartes*, Médit. V^e^; Princip. phil. p. 1, c. 14, 18.
[3] *Leibnitz*, Monadol. Nouveaux Essais, l. IV, c. 9, 7.

400422

3° *De divinis nominibus.*[1]

Deus non solum per rationem, triplici modo supra exposito, cognoscitur, sed etiam per *revelationem:* pauca igitur de nominibus, quibus Deus in *Scripturâ* appellatur, præmittere oportet. His nominibus non plures dii, sed variæ perfectiones unius et ejusdem Numinis designantur.

19. (**A**) *El* videtur esse antiquissimum nomen Supremo Numini a Semitis datum[2]; sæpe usurpatur a sacris scriptoribus in formâ plurali *Elohim;* sed exinde non sequitur Hebræos primitus fuisse polytheistas; nam illud nomen construitur cum adjectivis et verbis in singulari, et est plurale *majestativum*, indicans in divinâ essentiâ multiplicem esse virtutem. Prædicatur quidem sæpius de vero et unico Deo, juxta illud: "Scito ergo hodie quod Dominus sit Deus (*Elohim*) in cœlo sursum et in terrâ deorsum, et non sit alius"[3]; sed haud raro dicitur etiam de falsis *numinibus*,[4] et analogice de *angelis* et *magistratibus*, quatenus auctoritatem divinam aliquo modo participant.[5] Unde probabiliter inferri potest *El* et *Elohim* designare eum qui *potens est. Eloah*, juxta nonnullos, idem significat; sed probabilius a radice arabicâ *aliha* derivatur, quod significat "*stupuit, pavore perculsus est*", ita ut sensus sit "*terribilis Dominus.*" *El-Elyon*, vel simpliciter *Elyon* idem significat ac *Altissimus*, et est nomen quo Melchisedech Supremum Numen designat[6]. *El-Shaddai*, quod, juxta plerosque, venit ab hebraicâ voce *shâdâh* (vehemens, potens), *Omnipotentem* designat, quatenus virtutem suam modo extraordinario manifestat[6]; attamen, juxta alios, venit a *shad* (ubera), et ubertatem seu fecunditatem designat.

20. (**B**) *Jehovah*, quod, juxta eruditos, pronuntiandum

---

[1] Cf. *Franzelin*, th. XXII; *Corluy*, Spicilegium, I, 97, 167 sq.; *Oehler*, Theology of the O. Testament, § 36 sq.; *Vigouroux*, La Bible et les Découvertes modernes, t. III, c. 4, p. 42-63 ed. 1889.

[2] *Gen.* IV, 8; XXV, 13; XXXVI, 43. De radice hujus vocabuli silemus, quia hâc de re disputant eruditi, et adhuc sub judice lis est, ut fatetur recens editor *Gesenii*, Leipzig, 1895.

[3] *Deut.* IV, 39. — [4] *Exod.* XXII, 20.

[5] *Ps.* CVII, 7; VIII, 6; *Exod.* XXII, 8. — [6] *Gen.* XIV, 18.

est *Jahweh* vel *Yahweh*,[1] derivatur a radice *havah* (*fuit*), et, juxta multos, significat illum cujus proprium est *esse*, nullis limitibus circumscriptum, seu eum qui habet plenitudinem entis ; sed, juxta hodiernos non paucos, *Jahweh* est forma *hiphilica*, seu causativa, et significat *qui causat esse*, seu creator. Quidquid sit, Deus ipse hoc nomen Moysi revelavit, quando eum jussit ut filios Israel educeret de servitute Ægypti : " Dixit Deus ad Moysen : *Ego sum qui sum.* Ait : sic dices filiis Israel : *Qui est* misit me ad vos "..., et postquam declaravit se esse *Jahweh*, addit : " hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum in generationem. "[2] Igitur *Jahweh* nomen est quo Deus designatur, quatenus est specialis protector Israelis, a quo salutem et victoriam sperant. Exinde quæritur utrum hoc nomen Israelitis ante Moysen fuerit ignotum ; ratio dubitandi desumitur ex his verbis quæ postea Dominus ad Moysen locutus est[3] : " Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, et Jacob in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai (hebr. *Jahweh*) non indicavi eis." Probabilior sententia est hoc nomen jam fuisse notum patriarchis, sed plenam ejus explicationem eis non fuisse manifestatam ; nam occurrit 160^ies in Genesi, et expresse declaratur[4], Enos, filium Seth, invocare cœpisse nomen *Jahweh*. Quum *Jehovah* designet sive *Supremum Esse*, cui competit tum æternitas tum immutabilitas, sive *Creatorem*, nomen est incommunicabile, quod nunquam de creaturis prædicatur.[5]

[1] Nomen illud apud Judæos vocabatur *tetragrammaton*, quia ex quatuor litteris constabat ; et hi non audebant, propter reverentiam, illud pronuntiare, ita ut quando occurrebat in Scripturâ legerent *Adonai* : hinc vera ejus pronuntiatio plerisque ignota erat. Vocales vocis *Adonai* in *tetragrammaton* insertæ, dederunt pronuntiationem *Jehovah*, quæ proinde non est vera pronuntiatio, nec aliunde in usu fuit ante sæc. XVI. Attamen in plerisque libris servatur lectio *Jehovah*, quia jam communis evasit.

[2] *Exod.* III, 14-15. — [3] *Exod.* VI, 2-3. — [4] *Gen.* IV, 26.

[5] Circa nomen *Jehovah*, cf. *J. P. Van Kasteren*, Jahve et El-Shaddai, ap. *Science Catholique*, 15 mars 1894, p. 296 ; *Ch. Robert*, La Révélation du nom divin Jehovah, ap. *Revue Biblique*, avril 1894, p. 161 ; *Driver*, Origine and nature of the Tetragrammaton, ap. *Studia Biblica*, Oxford, 1885, vol. I, II.

21. (C) *Adonai* idem significat ac *Dominus* (*the Lord*), proindeque supremum Dei dominium designat.[1]

(D) *Jehovah Sabaoth* primâ vice occurrit in I *Reg.* I, 2, et in Vulgatâ redditur per "*dominus exercituum*" : quo nomine declaratur Deum esse dominum non solum castrorum Israel, sed etiam corporum cœlestium et angelorum, ut constat ex his verbis : " Tu ipse, Domine solus, tu fecisti cœlum, et cœlum cœlorum, et omnem exercitum eorum ; terram et universa quæ in ea sunt... et exercitus cœli te adorat.[2]

Ex iis quæ diximus de præcipuis Dei nominibus, liquet Deum exhiberi in Scripturâ ut *potentem* et *fortem*, qui in unitate essentiæ suæ *multiplici virtute* gaudet, ut *Supremum Numen*, in cujus conspectu *stupent* homines, ut *Altissimum*, cui omnes servire debent, ut *Omnipotentem*, qui præter leges naturæ operari valet, ut *Ens simpliciter*, quod habet plenitudinem entis, et est *causa* aliorum entium, ut *Dominum* qui mundum *regit et gubernat*, populumque suum specialiter protegit, qui *exercitibus præest*, dat victoriam cui vult, *cœlestia corpora regit*, et *angelos ministros habet.*

Ex quibus evidenter colligimus Judæorum theologiam toto cœlo distare a Paganorum mythologiis : in his enim plures dii, et quidem multis vitiis obnoxii agnoscuntur, dum apud Judæos unus perfectusque Deus agnoscitur : " Scito ergo et cogitato in corde tuo, quod Dominus ipse sit Deus in cœlo sursum et in terrâ deorsum, et *non sit alius*... Videte quod ego sim *solus*, et non sit alius Deus præter me."[3]

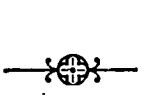

[1] *Gen.* XV, 2. — [2] *Nehem.* IX, 6.

[3] *Deut.* IV, 39 ; XXXII, 39 ; *Exod.* XX, 1-6. — Cf. *Abbé de Broglie*, Conférences sur l'Idée de Dieu dans l'Ancien Test., Paris, 1891.

Caput II.

DE ATTRIBUTIS DIVINIS.

22. *Prænotanda :* (**A**) Attributa Dei sunt perfectiones, quæ, juxta nostrum concipiendi modum, divinam essentiam consequi intelliguntur. Multipliciter dividi possunt : (**a**) alia sunt *negativa*, quibus sc. imperfectiones a Deo removentur, ut simplicitas, immensitas, etc.; alia *affirmativa*, seu *positiva*, quibus perfectiones de Deo prædicantur, v. g. sapientia, amor etc.; (**b**) alia sunt *absoluta*, quæ Deo in seipso spectato conveniunt, ut simplicitas, æternitas ; alia *relativa*, quæ relationem implicant inter ipsum aliaque entia, ut creatio, providentia etc.; (**c**) quædam sunt *quiescentia*, quæ exprimunt modum quo Deus est, ut infinitas, æternitas ; alia vero *actuosa*, quæ ejus modum operandi declarant.

(**B**) Quæri potest quomodo attributa divina tum ab essentiâ tum inter se distinguantur. Jamvero *Gilbertus Porretanus* (1070-1154), Pictaviensis episcopus, tenuit attributa divina *realiter* ab essentiâ et inter se distingui, proptereaque a C. *Remensi* (1148) damnatus fuit; in eumdem errorem incidit *Abbas Joachim* (sæc. XII), in C. *Lateranensi IV* damnatus. Insuper *Scotistæ* docuerunt divina attributa ab essentiâ et inter se distingui *formaliter*.[1] Contra quos sta-

[1] Distinctio *realis* ea est quæ existit inter unam rem et aliam; dividitur in *realem majorem*, quæ viget inter substantiam et substantiam, vel inter substantiam et accidens, aut inter accidentia ejusdem substantiæ, et *realem minorem*, quæ existit inter rem et modum ejus, v. g. inter lineam et ejusdem lineæ curvitatem. Distinctio *logica* ea est quæ existit inter varios conceptus ejusdem rei ; si fundamentum sit in ipsâ re ad illos diversos conceptus distinguendos, distinctio erit *virtualis*, seu *rationis ratiocinatæ;* ita v. g. anima humana, licet *una realiter*, *virtualiter* triplex dici potest, quum revera sit simul rationalis, sensitiva et vegetativa; si vero nullum sit fundamentum in re, distinctio est *mere logica*, seu *rationis ratiocinantis*, qualis v. g. existit inter hominem et

tuimus *attributa divina nec ab essentiâ nec inter se realiter distingui, sed virtualiter.*

(a) *Certum est imprimis attributa divina nec ab essentiâ nec inter se realiter differre.* Nam in Sacris Litteris essentia divina et attributa de se invicem prædicantur in abstracto: "Ego Sapientia habito in consilio[1]; Deus lux est ... Deus caritas est[2]; Ego sum via, veritas et vita"[3]; atqui si esset distinctio realis inter essentiam et attributa divina, non possent de se invicem prædicari, seu identificari. Hinc *Eugenius III* in Conc. *Remensi* errorem *Gilberti* his verbis damnavit[4]: "Credimus et confitemur simplicem naturam divinitatis esse Deum, nec aliquo sensu catholico posse negari quin *Divinitas sit Deus, et Deus divinitas*".

(b) *Communiter tenetur divina attributa ab essentiâ et inter se virtualiter distingui.* Nam in Scripturis Deus exhibetur ut diversis attributis ornatus, imo opposita de illo prædicantur: dicitur enim justus et misericors, parcens et puniens, etc. "Qui facis misericordiam in millibus, et reddis iniquitatem patrum in sinum filiorum eorum post eos: fortissime, magne et potens, Dominus exercituum nomen tibi"[5]; atqui illud fieri nequit nisi fundamentum haberetur pro variis hisce appellationibus; ergo.

Revera distinctio virtualis ea est quæ fundamento nititur in re ipsâ; atqui tale fundamentum in Deo existit, nam divina natura, propter suam infinitatem, æquivalet omnibus perfectionibus quæ in creaturis divisim reperiuntur, et quum diversos effectus ad extra producat, diversas exhibet potentias variasque relationes cum creaturis obtinet. Quod sic declarat *S. Thomas*[6]: "Omnia enim hujusmodi dicuntur de Deo et creaturis non æquivoce, sed secundum rationem analogiæ. Unde cum in creaturâ ratio sapientiæ non sit

---

animal rationale: nam a *parte rei* nulla differentia existit inter hominem et animal rationale. Hæc communiter admittuntur; sed *Scotus* aliam præterea distinctionem invenit quam vocat *formalem actualem*, quæ existit inter varias formalitates unius et ejusdem rei. De his vide Prælectiones philosophicas.

[1] *Prov.* VIII, 12. — [2] *I Joa.* I, 5; IV, 8. — [3] *Joa.* XIV, 6. — [4] Apud *Labbe*, Concilia, t. X, p. 1108. — [5] *Jerem.* XXXII, 18. — [6] I Dist. XXII, q. 1, a. 3 ad 4.

ratio bonitatis, oportet quod etiam hoc in Deo sit verum. Sed in hoc differt quod in Deo idem sunt re, in creaturis autem differunt re, et non solum ratione."

(c) *Rejicienda est igitur Nominalistarum et Scotistarum opinio.* Nominalistæ, ut *Ockamus* et *Gregorius Ariminensis*, negârunt ullam esse distinctionem inter essentiam divinam et attributa vel inter attributa ipsa, quæ nihil aliud sunt nisi varia nomina eamdem rem designantia. Hoc autem admitti nequit; nam si nullum sit fundamentum in distinctione divinorum attributorum, revelatio divina, quâ hujusmodi attributa manifestantur, vana est, et theologia, quæ de eis disserit, nihil aliud est nisi verborum congeries. *Scotistæ* autem admittunt inter essentiam divinam et attributa distinctionem specialem, quam vocant *formalem ex naturâ rei*, quæ neque realis est neque solius rationis. Sed si res attente consideratur, satis patet illam distinctionem nihil aliud esse nisi eam quæ *virtualis* dicitur, distinctionem videlicet logicam cum fundamento in re; jamvero novæ distinctiones non sunt multiplicandæ sine ratione.

Art. I. De attributis Dei negativis.

Quinque numerari possunt: *simplicitas*, *immutabilitas*, *æternitas*, *immensitas*, *infinitas*, quibus a Deo removentur imperfectiones *compositionis*, *mutationis*, *temporis*, *mensurationis*, et *limitationis*.

I. De Simplicitate Dei.[1]

23. 1° *Notio.* Simplicitas compositioni opponitur, et illud dicitur simplex quod non est compositum. Tres sunt autem species compositionis, *physica*, *metaphysica* et *logica*, proindeque tres species simplicitatis: simplicitas *physica*, eam compositionem excludens, quæ ex partibus vel principiis realiter distinctis oritur, et invenitur v. g. in lapide ex variis moleculis constituto, aut in homine, qui corpore et animâ constat; *metaphysica*, eam compositionem excludens, quæ resultat ex reali distinctione potentiæ et actus, substantiæ et accidentium, essentiæ et existentiæ; *logica*, illam compositionem excludens quæ oritur ex genere pro-

[1] Cf. *S. Th.* I p. q. 3; C. Gent. l. I, c. 16 sq.; *Suarez*, l. I, c. 5; *Billuart*, disp. III. a. 1; *Lafosse*, ed. Migne 118 sq.; *Petavius*, lib. II; *Franzelin*, th. 26-27; *Hurter*, n. 39 sq.; *Pesch*, n. 123 sq.; *A. Farges*, op. cit. p. 311 sq.; *Solesm.*, p. 104 sq.

ximo et differentiâ specificâ. Jamvero Dei simplicitatem negaverunt *Pagani* communiter, etiam Platonici, qui putârunt Deum esse universalem mundi animam ubique diffusam. Contra idem dogma erraverunt monachi quidam Ægyptii, *anthropomorphitæ* dicti (sæc. IV), qui ignorantiâ laborantes, humanam figuram Deo affinxerunt; *Gilbertus Porretanus*, qui realem distinctionem inter essentiam et attributa divina docuit, necnon *Joachim Abbas*, qui inter essentiam divinam et personas realem distinctionem posuisse videtur.

24. *2° Thesis:* **Deus est substantia omnino simplex, et a quacumque compositione immunis.** *De fide est* ex *Vaticano:* "Qui cum sit una, singularis, *simplex omnino* et incommutabilis substantia spiritualis" (*supra*, n. 1).

(**A**) *Script.* (**a**) Imprimis a Deo *removetur* quidquid *corporeum* est: "Cui ergo similem fecistis Deum? Aut quam imaginem ponetis ei?"[1] "Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro, aut argento, aut lapidi, sculpturæ artis et cogitationis hominis, Divinum esse simile"[2]; quibus verbis declaratur Deum nullo modo repræsentari posse, eo quia immaterialis omnino sit. Huc pariter pertinent ea omnia quæ de Dei æternitate, immensitate et immutabilitate prædicantur, quum hæc omnia compositionem physicam excludant. (**b**) Sed insuper Deus dicitur *spiritus purus* et proprie dictus: "*Spiritus* est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare"[3]; item Apostolus ostendit christianam œconomiam esse spiritualem, eo quod Deus spiritus sit: "Dominus autem spiritus est"[4]; atqui vocem *spiritus* hic proprie intelligendam esse tum *contextus*, tum *scopus* Christi et Pauli aperte demonstrant. (**c**) Præterea Deus ita spiritualis est, ut in eo non sit compositio ex essentiâ et attributis; creaturæ quidem habere dicuntur vitam, sapientiam, veritatem, caritatem ceterasque perfectiones, sed Deus est *ipsa sapientia, ipsa vita, ipsa veritas, ipsa lux, ipsa caritas*[5]; atqui si distinctio realis esset inter essentiam

[1] *Isa.* XL, 18. — [2] *Act.* XVII, 29. — [3] *Joa.* IV, 24. — [4] *II Cor.* III, 17.
[5] *Prov.* I, 20; *Joa.* I, 4, 8-9; XIV, 6; IV, 8; *I Joa.* IV, 8.

et attributa divina, Deus posset quidem dici sapiens, vivens, verus etc., non autem sapientia, vita, veritas; ergo. (d) Quod nervose sic contrahit *S. Augustinus:* " Ideo simplex dicitur Deus, quoniam quod habet, hoc est"[1].

25. (B) *Rat.* Angelicus Præceptor[2] hanc Dei simplicitatem multis probat argumentis, quæ breviter sic contrahimus: (a) In Deo *nulla est compositio physica:* nam physica compositio ea est quæ ex partibus quantitativis reipsa distinctis exsurgit, et reperitur in materiâ, vel corporibus, vel componentibus; atqui Deus *non est materia*, quum hæc sit pura potentia, dum Deus est actus purus; *nec corpus*, quum hoc sit pariter aliquomodo in potentiâ propter suam divisibilitatem; *nec pars compositi*, v. g. anima mundi, nam Deus est *causa efficiens* omnium rerum: porro causa efficiens non potest esse simul causa formalis intrinseca ejusdem rei.

26. (b) In Deo *nulla est compositio metaphysica;* non compositio *actus et potentiæ;* nam actus perficit potentiam eique novam realitatem addit; atqui Deus est plenitudo entis, nihilque ei addi potest, ut colligitur ex argumentis ejus existentiam demonstrantibus; ergo omnia quæ in eo sunt, actu sunt; non compositio *substantiæ et accidentium;* nam Deus est ipsum esse, seu plenitudo entis; atqui si attributa ab essentiâ distinguerentur, aliquid divinæ essentiæ seu divinæ plenitudini adderent; quod est impossibile; non compositio *essentiæ et existentiæ;* nam ubi existentia et essentia differunt, essentia comparatur ad existentiam sicut potentia, in quâ existentia recipitur; atqui in essentiâ divinâ nulla est potentialitas, quum Deus sit actus purus; ergo.

27. (c) In Deo *nulla est compositio logica;* seu aliis verbis Deus *non est in aliquo genere, neque directe*, sicut species quæ sub genere continentur; nam in iis quæ sub aliquo genere continentur invenitur genus, quod est quædam potentia, et differentia specifica, quæ est veluti actus, aliquid generi ad-

[1] *S. August.*, De Civit. Dei, lib. XI, c. 10, n. 1. Cetera Patrum testimonia et argumenta videre est apud *Petavium*, l. c., c. 1-2.

[2] Cf. S. Theol. I p. q. 3; C. Gentil. lib. I, cc. 16-27.

dens; atqui in Deo non est compositio actûs et potentiæ; ergo; — *neque indirecte*, sicut principia quæ ad aliquod genus reducuntur; nam principium, quod ad aliquod genus reducitur, non se extendit ultra illud, dum Deus a nullo genere limitatur, sed sese extendit ad omne ens. Hinc Deus est quidem *ens*, sed modo prorsus diverso ac creaturæ; siquidem est ens infinitum, a se subsistens, imparticipatum, necessarium, dum creaturæ sunt entia finita, dependentia, contingentia. Iterum Deus est *substantia*, sed modo perfectiori quam creaturæ; subsistit enim a se, per se, et in se, dum substantiæ creatæ non a se, sed a Deo accipiunt ex quo subsistere valeant[1]. Hinc pariter divinæ perfectiones nonnisi analogice creaturis communicari possunt.

28. 3° *Solv. diffic.* Scriptura manifeste supponit Deum esse extensum, figuratum, membris et sensibus præditum: "Excelsior cœlo est, et quid facies? Profundior inferno, et unde cognosces? Longior terrâ mensura ejus et latior mari[2]. Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram[3]. Oculi Domini super justos, et dextera Domini fecit virtutem"[4].

29. Respondet *S. Thomas*[5]: "Sacra Scriptura tradit nobis spiritualia et divina sub similitudinibus corporalium. Unde, cum trinam dimensionem Deo attribuit, sub similitudine quantitatis corporeæ quantitatem virtualem ipsius designat; utpote per profunditatem, virtutem ad cognoscendum occulta; per altitudinem, excellentiam virtutis super omnia; per longitudinem, durationem sui esse; per latitudinem, affectum dilectionis ad omnia. Vel, ut dicit *Dionysius* (De div. nom. cap. 9): "Per profunditatem Dei, intelligitur incomprehensibilitas ipsius essentiæ; per longitudinem, processus virtutis ejus omnia penetrantis; per latitudinem vero, superextensio ejus ad omnia; inquantum scilicet sub ejus protectione omnia continentur".

Ad *secundum* dicendum, quod homo dicitur esse ad imaginem Dei non secundum corpus, sed secundum id quo homo excellit alia ani-

[1] Quod intellexit *H. Spencer*, qui scribit (First Principles, New York, 1888, p. 81) infinitum non posse in aliquo genere poni cum finito, nec absolutum cum relativo. Exinde auctor quidem concludit Ens infinitum et absolutum minime cognoscibile esse; sed hæc conclusio in præmissis non continetur; nam cognoscere *Ens absolutum* esse super omne genus, nullisque limitibus circumscribi, est cognitio quædam, licet imperfecta, Supremæ Causæ.

[2] *Job.* XI, 8. — [3] *Gen.* I, 26. — [4] *Ps.* XXXIII, 16; CVII, 16. Cf. *Isa.* III, 13; VI, 1 et alibi passim. — [5] *S. Theolog.* I, q. 3, a, 1., ad 1, 2, 3, 4.

malia. Unde (*Gen.* I, 26) postquam dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, subditur, *ut præsit piscibus maris*, etc. Excellit autem homo omnia animalia quantum ad rationem et intellectum. Unde secundum intellectum et rationem, quæ sunt incorporea, homo est ad imaginem Dei.

Ad *tertium* dicendum, quod partes corporeæ attribuuntur Deo in Scripturis, ratione suorum actuum secundum quamdam similitudinem; sicut actus oculi est videre. Unde oculus de Deo dictus significat virtutem ejus ad videndum modo intelligibili, non sensibili; et simile est de aliis partibus.

Ad *quartum* dicendum, quod etiam ea quæ ad situm pertinent, non attribuuntur Deo, nisi secundum quamdam similitudinem; sicut dicitur *sedens*, propter suam immobilitatem et auctoritatem; et *stans*, propter suam fortitudinem ad debellandum omne quod adversatur ei.

Ad *quintum* dicendum, quod ad Deum non acceditur passibus corporalibus, cum ubique sit, sed affectibus mentis; et eodem modo ab eo receditur. Et sic accessus et recessus sub similitudine localis motus designant spiritualem affectum."

II. De Immutabilitate Dei[1].

30. 1° *Notio:* Immutabilitas mutationi opponitur; mutatio autem est transitus ab uno statu essendi ad alium. Doctrina catholica est Deum esse *immutabilem* non solum quoad *substantiam*, sed etiam quoad *cognitionem* et *volitionem*, quatenus nil novi cognoscere aut decernere valet, quum omnia a totâ æternitate cognoverit et decreverit. Hanc immutabilitatem negârunt *Stoici* inter Gentiles, quos secuti sunt *Hegel* et *Renan* cum hodiernis sophistis, qui contendunt ens perfectum non esse *actu*, sed *in fieri*[2]; et *Sociniani* inter Christianos; contendunt enim Deum esse mutabilem in suis decretis, ut sic facilius ejus libertatem explicent.

31. 2° *Thesis:* **Deus est omnino immutabilis.** *De fide est ex Vaticanò* (supra, n. 1.): "Qui cum sit una, singularis, simplex omnino et *incommutabilis* substantia".

(**A**) *Script.* (**a**) ex verbis: "Ego sum qui sum"[3] nam ut

[1] Cf. *S. Th.* I, q. 9; *Suarez*, l. II, c. 3; *Billuart*, disp. III, a. 7; *Petavius*, l. III, c. 1-2; *de Augustinis*, De Deo uno, p. II, a. 8; *Liebermann*, de Deo et divinis attributis c. 3, a. 1, l. I, § IV; *Hurter*, n. 68 sq.; *Pesch*, n. 159 sq.; *A. Farges*, op. cit. p. 325 sq.

[2] *Renan*, Averrhoés, Préf., p. VII. — [3] *Exod.* III, 14.

ait *S. Augustinus* (serm. 7, n. 7), "*Esse* est nomen *immutabilitatis.* Omnia enim quæ mutantur, desinunt esse quod erant, et incipiunt esse quod non erant. Esse verum, esse sincerum, esse germanum non habet nisi qui non mutatur.... Quid est: *ego sum qui sum*, nisi æternus sum; quid est: *ego sum qui sum*, nisi mutari non possum?" (b) Ex verbis, in quibus omnis mutatio de Deo negatur: "Ego Dominus (Jehovah) et non mutor"[1]; "Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio"[2]. (c) Præsertim ex locis, ubi consilii mutatio denegatur; "Porro triumphator in Israel non parcet et *pœnitudine non flectetur;* neque enim homo est, ut agat pœnitentiam"[3]; "Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur"[4]. (d) Hinc *S. Augustinus* ait[5]: "Non invenies in Deo aliquid mutabilitatis; non aliquid, quod aliter nunc sit, aliter paulo ante fuerit. Nam ubi invenis aliter et aliter, facta est ibi quædam mors: mors enim est, non esse quod fuit"[6].

32. (B) *Rat.* (a) Sic arguit S. Doctor:[7] omne quod mutatur, est aliquomodo in potentiâ ad statum novum qui acquiritur, et insuper motu suo aliquid novi acquirit; atqui in Deo nulla est potentialitas, quum sit actus purus, nulla possibilitas aliquid acquirendi, quum sit infinite perfectus; ergo Deus non mutatur. — Ex quo patet hanc immutabilitatem soli Deo convenire; cetera enim entia, utpote contingentia et imperfecta, sunt in potentiâ tum relate ad esse tum relate ad perfectiones acquirendas. (b) Ratio autem cur Deus in decretis suis est immutabilis, in eo sita est quod ens intelligens voluntatem suam non mutat, nisi motiva, antea ignota, ejus menti occurrant, quibus a proposito desistere movetur; atqui Deus, a totâ æternitate, omnia illa motiva perfecte cognoscit, et unâ volitione immobili omnia decernit[8].

Licet autem immotus in se permanens, velle potest rerum mutationem; siquidem ab æterno vult creationem fieri in tempore, variasque rerum mutationes successive occurrere.

---

[1] *Mal.* III, 6. — [2] *Jac.* I, 17. — [3] *I Reg.*, XV, 29. — [4] *Num.* XXIII, 19. — [5] *S. August.*, in *Joa.* tr. XXIII, 9. — [6] Cetera Patrum testimonia vide apud *Petavium*, l. c. — [7] Cf. *S. Th.*, I, q. 9, a. 1. — [8] *S. Th.*, q. 19, a. 7.

Hinc haud inutilis est oratio; quum enim Deus preces nostras ab æterno prævideat, eventus secundum petitiones nostras dirigere valet.

33. 3° *Solv. diffic.* In Scripturâ Deo tribuuntur affectus iræ, vindictæ, pœnitentiæ, qui mutationem involvunt; ergo.

Resp. Hanc difficultatem quoad pœnitentiam sic solvit *S. Thomas*:[1] "Illud verbum Domini *metaphorice* intelligendum est secundum similitudinem nostram. Cum enim nos pœnitet, destruimus quod fecimus; quamvis hoc esse possit absque mutatione voluntatis, cum etiam aliquis homo absque mutatione voluntatis interdum velit aliquid facere, simul intendens postea illud destruere. Sic igitur Deus pœnituisse dicitur, secundum similitudinem operationis, in quantum hominem, quem fecerat, per diluvium a facie terræ delevit." Quod quidem principium aliis affectibus, qui de Deo prædicantur, applicari potest; hinc recte *S. Augustinus*[2] de Deo scribit: "Immutabilis mutans omnia, nunquam novus, nunquam vetus, innovans omnia... amas nec æstuas, zelas et securus es, pœnitet te et non doles, irasceris et tranquillus es, opera mutas nec mutas consilium".

III. De Dei Æternitate[3].

34. 1° *Notio.* Æternum multa significat: *lato sensu* interdum sumitur pro longâ duratione utrimque tamen terminatâ: quo sensu possessio Palæstinæ Judæis promissa fuit *in æternum;* sæpe significat id quod, licet initium habuerit, fine tamen carebit: quo sensu justorum gaudia malorumque tormenta æterna dicuntur; *stricto autem sensu* æternum dicitur quod initio simul et fine caret. Omnibus nota est æternitatis divinæ notio a *Boetio*[4] tradita: "interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio." Dicitur *interminabilis*, quia nec principium nec finem habet; *tota simul*, quia non est successiva, prout creaturarum existentia quæ perpetuo fluit, sed simultanea: Deus enim vitam infinitam totaliter possidet in uno instanti, ita ut in divinâ essentiâ nihil præteriti vel futuri sit, sed perpetuum præsens;

[1] Cf. *S. Th.* q. 19, a. 7, ad 1.

[2] *S. August.*, Adv. Marcion., lib. II, c. 27.

[3] Cf. *S. Th.* q. 10; *Suarez*, l. II, c. 4; *Billuart*, l. c. a. 8; *Petavius*, l. III, c. 3-6; *Liebermann*, l. c. § II; *Pesch.* n. 164 sq.; *A. Farges*, p. 331; *Solesm.*, p. 174 sq.

[4] De Consol. philos. lib. V, pr. 6.

perfecta possessio, quia omnis actus intellectûs et voluntatis, omnis cognitio, omnis amor, omnis felicitas, omnia gaudia, quæ successu temporis infiniti in Deum cadere possent, unico æternitatis instanti, plene et totaliter ab eo habentur.

35. 2° *Thesis:* **Deus est vere et perfecte æternus.** *De fide* est ex *Vaticano :* "Sancta Catholica Apostolica Ecclesia credit et confitetur unum esse Deum verum et vivum.... omnipotentem, *æternum*, immensum...."

(A) *Script.* (a) "Ego sum α et ω, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est et qui erat, et qui venturus est"[1]; quibus verbis significatur Deum principio et fine carere, ita ut præsens sit omnibus rebus præteritis, præsentibus ac futuris. (b) Iterum Scripturæ dicunt Deum ante omnia tempora fuisse et post tempora futurum esse : "Priusquam montes fierent aut formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus[2]. Opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur: tu autem *idem ipse es*, et anni tui non deficient"[3]; quibus verbis pariter declaratur æternitatem Dei carere successione : "tu autem idem ipse es".

(B) *Rat.*[4] Æternitas Dei ex ejus summâ perfectione et immutabilitate necessario dimanat; nam quod est infinitum, temporis limitibus circumscribi nequit; et quod est immutabile, initio, fine et successione caret; nam omne quod incipit esse vel desinit, aliquam mutationem patitur.[5] — Ex

[1] *Apoc.* I, 8. — [2] *Ps.* LXXXIX, 2.

[3] *Ps.* CI, 26-28; cf. *II Petr.* III, 8; *Joa.* VIII, 58; *I Tim.* VI, 16 etc.

[4] Cf. *S. Th.* I, q. 10, a. 2; Cont. Gentil. l. I, c. 15.

[5] Divinam æternitatem egregie describit *J. H. Newman* (Discourses to Mixed Congreg. XIV, p. 287 sq.): "Cum Deus ab æternitate existat et in principio temporis omnia creaverit, ante creationem in æternum vixit. O cogitatio obstupescens! Erat aliquando talis rerum conditio in qua Deus solus erat, et nihil aliud præter seipsum. Terra non erat, nec firmamentum, nec sol, nec sidera, nec spatium, nec tempus, nec creatura aliqua, nec homo nec Angeli, nec Seraphim : non *ministri, non famuli* ejus circumstabant thronum. Undequaque silen*tium, undequaque* quies : Deus tantum erat\... Æternitatem vixit;

quo sequitur æternitatem proprie dictam soli Deo competere. Nam radix hujus æternitatis est immutabilitas, quæ solius Dei est.

36. 3° *Corollarium.* Quando de Deo loquimur, usurpare possumus *verba temporis tum præsentis, tum præteriti, tum futuri.* Quod sic illustrat *S. Augustinus* (in *Joa.* tr. 99, n. 5): "In eo autem quod sempiternum est, sine initio et sine fine, cujuslibet temporis verbum ponatur, sive præteriti, sive præsentis, sive futuri, non mendaciter ponitur. Quamvis enim natura illa immutabilis et ineffabilis non recipiat *fuerit* et *erit*, sed tantum *est*: ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest... tamen, propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mortalitas et nostra mutabilitas, non mendaciter dicimus et *fuit*, et *erit* et *est*. Fuit in præteritis sæculis, est in præsentibus, erit in futuris. Fuit, quia nunquam defuit; erit, quia nunquam deerit; est, quia semper est". Ex consideratione divinæ æternitatis fluit consectarium practicum, scil. rerum temporalium contemptus, nam quod æternum non est, nihil est.

IV. De Immensitate Dei.[1]

37. 1° *Notio.* Immensitas est illud attributum, vi cujus Deus nullo loco circumscribitur, sed est præsens substantialiter omnibus rebus existentibus, et præsens esse potest omnibus rebus possibilibus. Triplex immensitas in Deo distinguitur: siquidem ubique est non tantum ratione *scientiæ*, quatenus omnia cognoscit, aut ratione *potentiæ*, quatenus

æternus non premitur somno! Suam potestatem nec detinet, nec suspendit. Numquam suipsius satietate, neque suæ infinitatis tædio afficitur. Ab æterno erat semper actuosus et semper quietus, semper in tranquillitate et profunda ac ineffabili, in spiritus sibi perenniter præsentis actuosâ vitâ, semper sui dominus, semper sui compos, se ipsum intelligens, vim habens in hac intellectione perseverandi, semper in quiete ac eam in se ipse inveniens, sibimet dives, finis ac suæ contemplationis et beatitudinis objectum." — Cf. *Fénelon*, Traité de l'Existence de Dieu, IIe Part., ch. 5, a. 3, p. 143-148, vol. I, ed. Vivès, 1854.

[1] Cf. *S. Th.* I p. q. 8; C. Gent., lib. III, c. 68; *Suarez*, l. II, c. 2; *Petavius*, lib. III, c. 7-10; *Billuart*, disp. III, a. 6; *Ginoulhiac*, Histoire du Dogme Cathol., *Paris*, *1866*, vol. I, p. 97 sq.; *Hurter*, *n. 61 sq.*; *A. Farges*, *p. 338.*

in omnibus entibus agit, sed ratione *substantiæ*, quatenus omnibus rebus substantialiter præsens est non *circumscriptive*, modo corporum quorum variæ partes variis loci partibus respondent, neque *definitive*, sicut Angeli, qui licet toti in quâlibet parte loci sint, in loco tamen continentur, sed modo quodam ineffabili, quatenus *totus* et *ubique*, *totus in omni loco*, et *totus sine loco*, quum in loco non contineatur[1]. Hanc Dei immensitatem impugnârunt non solum antiqui philosophi qui Deum in *primo cœlo* collocabant, sed etiam quidam *Calvinistæ*, ut *Vorstius* et *Sociniani*, juxta quod Deus per suam substantiam summo cœlo insidet, et nonnisi *potentiâ* terris præsens est; et nonnulli *Rationalistæ*, inter quos *Hauréau*, *Rémusat*, *Crombie*[2], qui dicunt Deum non esse ubique per suam substantiam.

38. 2° *Thesis:* **Deus est vere immensus, rebusque omnibus præsens est per scientiam, potentiam et essentiam.** *De fide* est ex *Vaticano* Deum esse immensum; modus autem quo præsens est, certo Scripturâ ac ratione determinatur.

(**A**) *Script.* (**a**) Deus omnibus præsens est *cognitione:* "Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis"[3]; (**b**) ubique præsens est *potentiâ*, quatenus omnia ipsi sunt subjecta: "Attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter... portans omnia verbo virtutis suæ"[4]; (**c**) in omnibus adest per *essentiam*: "Non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus"[5]; nec tamen rebus creatis circumscribitur: "Si cœlum et cœli cœlorum non te capiunt, quanto magis domus ista, quam ædificavi?"[6] Graphice describitur illa ubiquitas in *Psalmis:* "Quo ibo a spiritu tuo et quo a facie tuâ fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas diluculo et habitavero in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me et tenebit me dextera tua"[7]. Hinc

[1] Cf. *Liebermann*, lib. I, c. 3, a. 1, § III. — [2] *Crombie*, Natural Theology, I, p. 64. — [3] *Hebr.* IV, 13. — [4] *Sap.* VIII, 1; *Hebr.* I, 3. — [5] *Act. XVII, 27.* — [6] *II Parap.* VI, 18. — [7] *Ps.* CXXXVIII, 7 sq.; cf. *Jer. XXIII, 24; Isa.* XL, 12; *III Reg.* VIII, 27; *Baruch*, III, 25.

S. Augustinus[1] merito ait: "Est ergo Deus per cuncta diffusus... in solo cœlo totus, et in solâ terrâ totus: et nullo contentus loco, sed in seipso ubique totus."

39. (B) *Ratione.* Deus, utpote causa prima, in omnibus rebus agit ad eas producendas, conservandas et regendas; atqui non potest agere ubi non est; oportet enim omne agens conjungi ei in quod immediate agit, et suâ virtute illud contingere; jamvero virtus Dei ab ejus essentiâ non distinguitur, ut probatum est ubi de simplicitate; ergo Deus est in omnibus etiam per essentiam. Neque hoc Pantheismo favet, ut quidam Rationalistæ contendunt, nam substantia divina, licet ubique præsens, est ab omnibus substantiis creatis realiter distincta, nec proprie in eis continetur, sed potius eas continet, ut recte ait *S. Thomas*[2].

40. 3° *Solv. diff.* Objicitur quidem Deum esse in cœlo tantum, ita ut de cœlo descendat, quando homines visitat: "Dominus in cœlo sedes ejus"; "descendit autem Dominus, ut videret civitatem et turrim"[3]. Sed merito respondetur Deum esse in cœlo *non exclusive*, sed *excellenter*, quia ibi potentiæ ac munificentiæ suæ divitias perfectius exhibet; "Descendere dicitur, ait *S. Augustinus*[4], quando curam humanæ fragilitatis habere dignatur"; insuper *metaphorice* propius accedit animæ oranti, quatenus ejus preces exaudire paratus est, juxta illud: "prope est Dominus invocantibus eum"[5]; modo speciali in animâ justi habitat tanquam amicus et protector, ut probabitur in *Tr. de Deo Trino*, (n. 165); sed hæc omnia cum perfectâ Dei immensitate non pugnant.

41. 4° *Corollaria.* Divinæ præsentiæ consideratio est maximum virtutis incentivum, juxta illud: "Ambula coram me, et esto perfectus"[6]; siquidem (a) *gaudium* affert: quis enim in rebus angustis, vel quando tentationes occurrunt, lætitiam non concipiet, si recordetur in animâ suâ, in corde suo, in omnibus animæ viribus adesse Deum ipsum unum et trinum, quem protectorem et solatium habere possit? (b) *Fiduciam* excitat: "Si enim Deus non solum intra nos est, intime nos penetrans et sustentans, sed etiam undique exterius circumdat et ambit, quis poterit nobis nocere, nisi ipse id peculiariter permittat? Quod si permiserit, certe de manu ipsius patienter et libenter debemus accipere, qui facit ut diligentibus ipsum omnia

[1] Ep. ad Dardan. n. 14. — [2] *S. Thom.* q. 8, a. 1, ad 2. — [3] *Ps.* X, 5; *Gen.* XI, 5. — [4] Serm. 70 de tempore, n. 6. — [5] *Ps.* CXLIV, 18. — [6] *Gen. XVII, 1.*

cooperentur in bonum"[1]. (c) Nos *a peccato removet*, nam, ut Scriptura testatur[2], ideo peccamus quia Dei præsentiam non recordamur: "Non est Deus in conspectu ejus: inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore." Quis enim peccare auderet, dum recogitat Deum nobis esse præsentem, corda et renes scrutantem, brachioque potenti armatum, ad nos pœnâ æternâ plectendos? (d) Ad *majorem perfectionem* incitat; qui enim de Deo cogitat, quem sanctitatis fontem esse noscit, melius intelligit se omnibus virtutibus ornatum esse debere, ut divinæ majestati placeat: "Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est"[3]; præterea sicut miles magis strenue certat sub oculis ducis, ita et nos ad majores conatus incitamur dum cogitamus ducem nostrum nobis certantibus adesse. "Unde qui attente hanc Dei præsentiam considerat, eamque semper ob oculos habet, nunquam audebit illum offendere: sed assidue ad ejus amorem et timorem excitabitur"[4].

V. De Infinitate Dei[5].

42. 1° *Notio.* Infinitum in genere est id quod limitibus caret. Duplex distingui potest: infinitum *absolute*, seu in ratione entis, quod omnibus modis infinitum est; infinitum in *certo genere*, quod continet omnem perfectionem possibilem in illo genere. Jamvero Deus est infinitus priori sensu, seu *absolute:* nullos habet limites, sed totam entis plenitudinem complectitur, omnesque perfectiones, et quidem gradu infinito. Porro perfectiones triplicis generis distingui possunt:[6] (a) *simpliciter simplices*, quæ nullam habent sibi adjunctam imperfectionem, et quas melius est habere quam non habere, quales sunt sapientia, bonitas, justitia, etc.; (b) *simplices*, quæ nullam habent adjunctam imperfectionem, sed quæ possunt per alias æque perfectas suppleri, quales sunt relationes divinæ paternitatis, filiationis etc.; (c) *mixtæ* seu *secundum quid*, quæ aliquid habent imperfectionis, et majori perfectioni opponuntur, ut vis ratiocinandi, quæ in homine perfectio est, sed in se multo imperfectior virtute res uno intuitu intelligendi. His positis, Deus possidet perfectiones simplices *formaliter*, i. e. secundum suum proprium conce-

[1] Cf. *Lessius*, op. cit., ubi egregie de divinis attributis disputat, lib. II, c. 3, n. 21. — [2] *Ps.* IX, 26. — [3] *Matt.* V, 48. — [4] *Lessius*, l. cit. n. 22. — [5] Cf. *S. Thom.* I p. q. 7; *Suarez*, l. II, c. 1; *Billuart*, disp. III, a. 2; *Lessium*, lib. I, c. 6; *Hurter*, n. 34 sq. — [6] Cf. *S. Anselmus*, Monologium, c. 15.

ptum, perfectiones autem mixtas *eminenter*, i. e. non cum imperfectionibus, quas adjunctas habent, sed altiori modo.

43. 2° *Thesis:* **Deus est infinite perfectus, seu omnes perfectiones possidet, et quidem gradu infinito.** *De fide est ex Vaticano* declarante Deum esse "intellectu ac voluntate *omnique perfectione infinitum*".

(**A**) *Script.* (**a**) ex verbis Dei ad Moysen jam pluries citatis: "Ego sum qui sum"; his enim verbis declaratur, juxta Patres ac theologos, Deum esse τὸ esse simpliciter, seu plenitudinem entis habere[1]; porro qui plenitudinem entis habet nullâ perfectione carere potest; (**b**) ex illis textibus, in quibus ita extollitur Dei magnitudo ut nullos limites habeat: "Magnus Dominus et laudabilis nimis et magnitudinis ejus non est finis"[2]; (**c**) ex locis ubi repræsentatur tanquam omnis boni dator, a quo omnis perfectio fluit: "Ipse dat omnibus vitam, inspirationem et omnia"[3], præsertim quum alibi addatur eum esse ipsam vitam, sapientiam, caritatem etc. (*supra*, n. 23): quod dici nequit nisi de eo qui est infinite vivens, infinite sapiens etc.; (**d**) ex verbis quibus asseritur eum esse *solum* potentem, justum, æternum: "beatus et *solus* potens... qui solus habet immortalitatem"[4]; hæc enim omnia ostendunt illas perfectiones soli Deo competere per antonomasiam, seu gradu excellentissimo.

44. (**B**) *Ratione.* Illud est infinitum simpliciter et absolute quod neque ab extrinseco neque ab intrinseco limitatur; atqui Deus non limitatur *ab extrinseco*, quia est prima causa absolute independens; neque *ab extrinseco*, nam quum sit *ens a se* et ens tendat ad essendum quam maxime, habet totum esse quod potest haberi, proindeque esse infinitum. Quod sic illustrat Angelicus Doctor[5]: "Manifestum est

[1] Qui vero dicunt his verbis directe significari Deum ut *Causam totius entis*, eamdem conclusionem deducere possunt: Deus enim non potest causare quidquid existit, nisi in se habeat plenitudinem entis.

[2] *Ps.* CXLIV, 3.

[3] *Act.* XVII, 25; cf. *Rom.* XI, 36; *I Cor.* VIII, 6.

[4] *I Tim.* VI, 15-16; cf. *II Mac.* I, 8.

[5] *S. Th.* I, q. 4, a. 2; cf. q. 7, 1-2; C. Gent. l. I, c. 43. Infinitam Dei perfectionem accurate describit *J. H. Newman* (*Idea of a Uni-*

enim quod si aliquod calidum non habeat totam perfectionem calidi, hoc ideo est, quia calor non participatur secundum perfectam rationem; sed, si calor esset per se subsistens, non posset ei aliquid deesse de virtute caloris. Unde cum Deus sit ipsum esse subsistens, nihil de perfectione essendi potest ei deesse." Cfr. supra n. 15.

45. 3° *Corollaria.* Triplex præsertim fructus, juxta *Lessium*, (l. cit.) ex consideratione divinæ infinitatis colligi potest: (A) Primus est ut summâ reverentiâ et humilitate cum Deo agamus: quo enim major princeps, eo majorem ei reverentiam exhibemus. Itaque cum Dei majestas sit infinita, infinito honore dignus est. Porro ad reverentiam excitandam, duo concurrere debent: consideratio divinæ excellentiæ, et nostræ vilitatis, juxta illud: "Loquar ad *Dominum* meum, cum sim pulvis et cinis[1]".

(B) Secundus est ut Deum supra omnia sincerissimâ caritate et benevolentiâ amemus. Quo enim excellentius est aliquid, eo dignius amore. Jamvero in Deo est omne bonum, omne pulchrum, omne delectabile, omnes thesauri, omnis nobilitas, omnis sapientia, omnis bonitas, quidquid possumus concupiscere, et infinite amplius. Ergo super omnia diligendus est; ex quo amore sequetur promptitudo ad vires omnes vitamque ipsam expendendam, ut gloria Dei maxime promoveatur, ejusque bonitas ab omnibus agnoscatur.

(C) Tertius fructus est, ut cognoscamus Dei servitium esse nobilissimum: quo enim princeps aliquis est major, eo nobilius est ei famulari. Quare, cum Deus sit præstantior omnibus regibus terræ, infinite nobilius est ei servire quam alicui principi; imo Deo servire, regnare est. Quod quidem obsequium præstabimus præsertim per religionis officia et custodiam mandatorum.

---

versity, Dis. II, p. 36 ed. 1888): "Deus est ens individuum, a nullo nisi a se dependens, omnino perfectum, immutabile, intelligens, vivens, personale et præsens; omnipotens, omnia videns et omnium memor. Deum inter et creaturas abyssus profunda jacet. Principio carens, sibimet est absolute sufficiens. Universa creavit et servat; unumquemque nostrum serius ocius judicabit secundum legem boni et mali scriptam in cordibus nostris. Regnat absolute, potenter operatur etiam absque legibus quibus non subjacet. Omnia sunt in manibus ejus; in eventibus consilium, in actionibus finem habet, atque ita se referre voluit ad cujuslibet scientiæ objectum. Ob miram ejus perennis actionis potentiam, creationis historiæ, naturæ constitutioni, mundi vitæ, societatis origini, nationum vicissitudinibus adest."

[1] *Gen.* XVIII, 27.

Art. II. De attributis Dei positivis.

Quinque præcipua numerari possunt : *sapientia*, *potentia*, *sanctitas*, *bonitas* et *justitia*, de quibus seorsim disputandum[1].

I. De Sapientiâ Dei[2].

46. 1° *Notio.* Sapientia sæpe sumitur pro notitiâ rerum per altissimas causas : de hâc agetur, ubi de divinis operationibus. Sapientia autem, de quâ nunc disputamus, est summus amor ordinis, quo fit ut Deus fines intendat naturæ suæ perfectionis respondentes, eosdemque assequatur per media optima. Sapientia igitur supponit *scientiam*, quæ perfecte cognoscit quid sit bonum, quid melius, et quæ sint optima ad finem assequendum media ; supponit *voluntatem*, quæ fertur in bonum, necnon *potentiam*, quum in rebus agendis versetur.

47. 2° *Thesis :* **Deus est infinite sapiens, licet operando non teneatur ad optimum.** *Certum est.*

(**A**) *Script.* (a) In sacris Litteris sæpe dicitur Deum omnia in sapientiâ fecisse, imo ejus sapientiam esse infinitam : "Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in *sapientiâ* fecisti... et *sapientiæ* ejus *non est numerus*...[3] O altitudo *sapientiæ* et scientiæ Dei![4] (b) Sed insuper additur eum esse omnis sapientiæ fontem : "Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum...[5] Si quis autem vestrûm indiget sapientiâ, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter"[6]. (c) Tandem fuse et graphice divinæ Sapientiæ naturæ, dotes et commoda describuntur apud *Prov.* III, 10 sq., *Sapient.* VII-VIII; *Eccli.* XXIV.

---

[1] De his attributis plerique theologi silent, vel obiter solum disserunt ubi de intellectu et voluntate Dei ; pauca tamen de eis tradere juvat, ut sic natura Dei melius nobis innotescat.

[2] Cf. *Ruiz*, de Scientiâ Dei, disp. 18; *Liebermann*, op. cit., n. III, a. 3, § I; *Knoll*, p. I, s. I, c. 3, a. 10; *Scheeben*, n. 469 sq.

[3] *Ps.* CIII, 24; CXLVI, 5. — [4] *Rom.* XI, 33. — [5] *Eccli*, I, 1. — [6] *Jac.* I, 5.

48. (B) *Ratione.* (a) Ex consideratione Dei operum, in quibus pulcherrimus ordo et optima mediorum ad finem adaptatio cernitur, ut probatur ubi de existentiâ Supremi Rectoris: porro hæc omnia sapientem ordinatorem exhibent, sicut domus bene exstructa sapientem architectum demonstrat. (b) Præterea ibi perfecta sapientia est, ubi intelligentia summa est, cum voluntate optimâ et virtute operandi conjuncta; atqui hæc tria in Deo invenire est, ex infra dicendis; ergo. Deum vero non teneri ad optimum in operibus ad extra probabitur ubi de libertate divinâ.

49. 3° *Corollaria.* (A) Si non intelligamus cur et quomodo Deus hæc vel illa agat aut permittat, hoc tribuendum est infirmitati mentis nostræ, quæ secreta Dei scrutari non valet: "Sapientiam Dei præcedentem omnia quis investigavit?"[1] ignorantiam igitur nostram fateamur, sed Dei sapientiam non impugnemus.

(B) In rebus adversis, aut si videamus impiis prospera cedere, non conqueramur: Deus enim sapientissime omnia disponit; quidquid decernit, vel permittit, id facit vel ut peccata castiget, vel nos ad bonum excitet[2]. Aliunde impiorum felicitas cito transit: "Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat"[3].

II. De potentiâ Dei[4].

50. 1° *Notio:* Potentia in genere duplici sensu accipitur: quatenus *activa*, est principium ad aliquid producendum; quatenus *passiva*, est principium ad aliquid recipiendum. Nulla est in Deo potentia passiva, quippe quæ imperfectionem involvit. Potentia autem activa vera est perfectio, proindeque in Deo existit et quidem infinito gradu, quia operatio sequitur esse. Deus vere est *omnipotens*, quia facere potest omnia possibilia absolute, i. e. quidquid habet, vel habere potest rationem entis, non autem quod contradictionem involvit: "ea vero quæ contradictionem implicant sub divinâ potentiâ non continentur, quia non possunt habere possibilium rationem. Unde convenientius dicitur quod ea non possunt fieri, quam quod Deus ea non possit facere".[5]

[1] *Eccli.* I, 3. — [2] Cf. *Lessius*, op. cit. l. VI, c. III, n. 28. — [3] *Ps.* XXXVI, 35-36.

[4] Cf. *S. Thom.* I p. q. 25; *Suarez*, l. III, c. q.; *Petavius*, l. V, c. 5-11; *Scheeben*, n. 346 sq.; *Solesm.*, p. 423. — [5] *S. Th.* I, q. 25, a. 3.

51. 2° *Thesis:* **Deus est omnipotens, seu facere potest quidquid non est impossibile,** i. e. quod nec objectivam in se repugnantiam habet, nec subjectivam contrarietatem cum divinis attributis. *De fide est* tum ex variis Symbolis, tum ex *Vaticano* quod confitetur "unum esse Deum verum et vivum, Creatorem cœli et terræ, *omnipotentem.*

(A) *Script.* (a) In V. Test. plusquam septuaginta loca numerantur in quibus Deus vocatur *Shaddai*, i. e. omnipotens, v. g. "Ego Deus omnipotens"[1]; (b) declaratur Deum omnia posse, ita ut nihil difficile aut impossibile sit apud eum, et nemo possit ejus voluntati resistere: "Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo, et in terrâ, in mari et in omnibus abyssis...[2] Numquid Deo quidquam est difficile?...[3] Non erit impossibile apud Deum omne verbum...[4]; Domine, rex *omnipotens*, in ditione enim tuâ cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati"[5].

52. (B) *Ratione.* Virtus activa alicujus entis proportionatur principio unde ejus actiones dimanant, vi hujus axiomatis: *operatio sequitur esse;* atqui principium quo Deus agit est ipsa ejus essentia, quum in eo facultas operandi ab essentia realiter non distinguatur; jamvero essentia Dei est infinita; ergo infinita est ejus potentia[6].

Contendit *J. S. Mill*[7] Deum omnipotentem non esse, eo quia *mediis* utitur ad finem suum attingendum: nam qui omnia potest, effectus producere valet absque mediis. Hoc esse sophisma nemo est qui non videat; licet enim Deus phænomena producere valeat sine causis secundis, et quandoque id faciat, v. g. miracula patrando, potest sane mediis uti ad finem suum attingendum aptis, ut sic sapientiam suam manifestet, quin hoc limitatam potentiam arguat; sicut enim sapiens magister, qui, per discipulos quos ipse instituit, populum docet aliquas veritates quas directe ipse docere valeret, impotentiæ minime arguitur; ita pariter Supremus Artifex, causis secundis utendo quas ipse condidit, non potest dici minus potens quam si immediate ageret:

[1] *Gen.* XVII, 1. — [2] *Ps.* CXXXIV, 6. — [3] *Gen.* XVIII, 14. — [4] *Luc.* I, 37. — [5] *Esth.* XIII, 9. — [6] *S. Th.* l. cit. a. 2. — [7] Essays on Religion, p. 176-177.

imo major vis ac virtus requiritur ad producendum causas secundas idoneas ad effectus determinatos peragendos, quam ad eosdem directe causandum.

53. 3° *Corollaria.* (A) Potentia Dei infinita est tum ratione *sui*, quum sit ejusdem naturæ ac essentia divina; tum ratione *actionis et modi agendi*, quum sit plane independens, nullo egeat instrumento, nullâ præjacente materiâ, statimque uno verbo omnia producere valeat: "Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt"[1]; tum ratione *objecti*, quia alia perfectioraque sine fine producere potest, quum sit inexhausta.

Frustra objicitur Deum multa non posse, quæ tamen in se possibilia sunt, v. g. nec dolere, nec mori, nec mentiri valet; respondet enim *S. Augustinus:* "Deus omnipotens est, et cum sit omnipotens, mori non potest, falli non potest, et quod ait Apostolus[2], seipsum negare non potest. Quam multa non potest! Et omnipotens est; et ideo omnipotens est, quia ista non potest"[3].

Theologi distinguunt potentiam Dei *ordinatam* ab ejus potentiâ absolutâ: prior ea est quæ versatur circa ordinem a Deo, pro suâ sapientiâ, electum; posterior circa ordinem quem potuisset eligere; ita v. g. potuisset, *potentiâ absolutâ*, homini assignare finem naturalem; non potest autem id facere *potentiâ ordinatâ*, quia de facto alium elegit ordinem.

54. (B) Ex consideratione divinæ potentiæ duo potissimum nascuntur affectus[4]: (a) *humilis Deo submissio:* "Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis"[5]; quis enim cogitans suam imbecillitatem et illius omnipotentiam, non ei submittat se in omnibus, tanquam habenti in nos summum jus et summam potestatem? (b) *fiducia in Deum:* si enim omnipotens nobis assistit, qui omnium causarum continet habenas, ita ut absque ejus nutu nil agere valeant, cur timeamus? Nihil enim nobis inferri potest mali nisi ipse annuerit; non annuet nisi id nobis ad vitam æternam conferat: "Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum[6]."

III. De Dei sanctitate.

55. 1° *Notio.* Sanctitas, quæ sæpe justitia in S. Litteris nuncupatur, est immunitas ab omni malo morali, et conformitas cum supremâ regulâ morum. Quum autem Deus ipse sibi sit lex, sanctitas divina bene dicitur immutabilis voluntas perfectionibus suis conformiter agendi[7]. Ex quo

[1] *Ps.* XXXII, 9. — [2] *II Tim.*, II, 13. — [3] Sermo de Symb. ad catech. c. I. — [4] *Lessius, op. cit.* lib. V, c. 3. — [5] *I Petr.* V, 6. — [6] *Rom.* VIII, 28. — [7] Cf. *Liebermann*, l. c. a. 3, § 2.

sequitur magnum discrimen esse inter sanctitatem Dei et sanctitatem creaturarum : (a) Deus est sanctus per seipsum, seu per essentiam suam, dum creaturæ sanctæ fiunt per infusionem supernaturalis qualitatis : "Hic secundum plenitudinem majestatis suæ perfectus est : nos autem perfecti sumus secundum virtutis accidentis profectum"[1]. (b) Sanctitas Dei, utpote infinita, nec crescere nec minui potest, dum creaturarum sanctitas potest crescere sine termino, minui, imo et amitti.

56. 2° *Thesis :* **Deus est infinite et substantialiter sanctus**. *Certum est*[2].

(A) *Script.* (a) Deus *ab omni malo morali immunis* prædicatur : "Deus fidelis, et absque ullâ iniquitate justus et rectus"[3] ; imo tam sanctus est ut ad iniquitatem respicere non valeat : "Mundi sunt oculi tui, ne videas malum : et respicere ad iniquitatem non poteris"[4]. (b) Ut *Sanctus* ab Angelis adoratur : "Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituum"[5]. Nec dici potest in his et similibus textibus agi non de sanctitate propriâ, sed de majestate Dei ; nam hanc sanctitatem imitari jubemur : "Sancti estote, quia ego sanctus sum..."[6] "Et ipsi in omni conversatione sancti sitis : quoniam scriptum est : sancti eritis, quoniam ego sanctus sum"[7].

57. (B) *Ratione.* Sanctitas consistit in conjunctione cum Bono per affectum, et conformitate voluntatis cum supremâ regulâ morum ; atqui Deus Supremo Bono, quod a divinâ essentiâ non differt, arctissime conjungitur, et aliunde ejus voluntas deficere non potest a regulâ morum, quæ pariter a divinâ essentiâ non distinguitur ; ergo Deus est essentialiter sanctus.

58. 3° *Coroll.* Infinitam Dei sanctitatem non solum admirari sed etiam, in quantum licet, imitari debemus : "Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est"[8]. Quod fieri

[1] *S. Ambrosius*, de virt. perfect. l. 5, c. 3.

[2] *Lessius*, op. cit. lib. VIII ; *Liebermann*, l. cit. ; *Scheeben*, n. 656 sq. ; *Ginoulhiac*, op. cit., p. 190 sq. ; *Pesch*, n. 312.

[3] *Deut.*, XXXII, 4. — [4] *Habac.* I, 13. — [5] *Isa.* VI, 3. — [6] *Levit.* XI, 44. — [7] *I Petr.* I, 15. — [8] *Matt.* V, 48.

nequit nisi per separationem a creaturis et unionem cum Deo. "Munditia enim necessaria est ad hoc quod mens Deo applicetur, quia mens humana inquinatur ex hoc quod inferioribus rebus conjungitur, sicut quælibet res ex immixtione pejoris sordescit, ut argentum ex immixtione plumbi. Oportet autem quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur, ad hoc quod supremæ rei possit conjungi; et ideo mens sine munditiâ Deo applicari non potest"[1].

IV. De Dei bonitate et misericordiâ[2].

59. 1° *Notio:* Triplex bonitas distingui solet: ***naturalis***, quæ in ipsâ naturæ perfectione consistit; ***moralis***, quæ est voluntatis conformitas cum regulâ morum, et a sanctitate non differt; et ***relativa***, quæ est propensio aliis impertiendi bona. De bonitate Dei naturali jam egimus ubi de infinitâ ejus perfectione, de bonitate morali ubi de sanctitate; dicendum igitur superest de ***bonitate ejus relativâ***, quæ idem est ac *amor Dei* erga creaturas: nam in quantum eas diligit in tantum eis bona vult et confert. Hæc divina bonitas varia accipit nomina, pro variis creaturarum quas afficit conditionibus: dicitur ***benevolentia***, quatenus in affectu voluntatis consistit, ***beneficentia***, dum factis sese manifestat, ***gratia***, quum creaturis non merentibus bona supernaturalia dispensat, ***liberalitas***, quum copiose beneficia largitur, ***misericordia***, quando miseris succurrit, ***patientia*** seu ***longanimitas***, cum malos punire retardat, ***clementia*** seu ***magnanimitas*** quando peccata condonat pœnasque remittit.

60. 2° *Thesis:* **Deus est infinite bonus et misericors.** *Certum est.*

(A) *Script.* (a) Modo generali Deus dicitur omnes creaturas diligere, omnibusque bona sua largiri: "Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti..."[3] "Oculi omnium in te sperant, Domine; et tu das escam illorum in tempore opportuno: aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione"[4]. (b) Exhibetur ut *pater* optimus, qui nos tanquam filios carissimos diligit, et dat superabundanter

[1] *S. Th.*, 2. 2, q. 81, a. 8.

[2] *S. Thom.* I, q. 21, a. 3; *Liebermann*, l. c. § IV; *Knoll*, l. c. a. XIV; *Lessius*, *op. cit.* l. IX et XII; *Scheeben*, n. 619 sq.

[3] *Sap. XI, 25.* — *Ps.* CXLIV, 15-16.

ea quibus indigemus: "Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te?... Tu, Domine, pater noster, redemptor noster, a sæculo nomen tuum... Numquid oblivisci potest mulier infantem suum ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non oblviscar tui"[1]. (c) Sæpe etiam vocatur *misericors, clemens, patiens, longanimis*, et innumera misericordiæ exempla in S. Litteris referuntur: "Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se; Domine Deus, misericors et clemens, patiens et multæ miserationis... Apud Dominum misericordia et copiosa apud eum redemptio... Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam... Miserator et misericors Dominus: longanimis et multum misericors, non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur", etc.[2] (d) Idem constat ex parabolâ boni Pastoris amissam ovem quærentis, et eamdem humeris suis impositam ad ovile reportantis; ex ratione agendi Christi cum muliere *samaritanâ*[3], *Magdalena*[4], *Zachæo*[5], *latrone* in cruce[6] etc.; sed præsertim ex eo quod Deus "proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis tradidit illum"[7]. Quæ quidem omnia sic optime contrahit *Contenson*[8]: "Deus autem bona sua non parce sed effusissime emittit: nam quod magnum est, *omnibus* beneficia donat; quod majus est, donat *indignis;* quod maximum est, donat *ingratis;* quod maximo majus, donat *invitis;* quod divinum est, post dona sua dat seipsum, dat Filium suum, dat osculum cordis sui, qui est Spiritus S.: ire ulterius non potest divina misericordia, nisi aliquid quæramus post omnia".

61. (B) *Rat. conven.* (a) Ex dictis in Philosophiâ, Deus est summum Bonum supreme perfectum; atqui bonum est

[1] *Deut.* XXXII, 6; *Isa.* LXIII, 16; XLIX, 15. — [2] *Ps.* CII, 13; *Exod.* XXXIV, 6; *Ps.* CXXIX, 7; *Sap.* IX, 24. Cf. *Ps.* CII et CXXV ex integro; *Isa.* LV, 7; *Ezech.* XXXIII, 11; *Joel*, II, 12-13; *Matt.* V, 45; *Luc.* V, 31; *Rom.* II, 4; *II Petr.* III, 9; *II Cor.* I, 3 etc. — [3] *Joa.* IV. — [4] *Luc.* VII, 37 sq. — [5] *Luc.* XIX, 2 sq. — [6] *Luc.* XXIII, 42. — [7] *Rom.* VIII, 32. — [8] *Theolog.* mentis et cordis, l. 1, dis. 3, c. 2. *spec. 3.*

sui diffusivum; ex eo enim quod res sit perfecta in se, naturaliter propendet ad communicationem sui, sicut vas perfecte plenum ad effusionem liquoris quem continet; ergo Deus naturaliter ad diffusionem suarum perfectionum tendit. Nec tamen ex hoc colligi potest communicationem bonorum creaturis factam, esse necessariam; nam Deus seipsum totaliter Filio et Spiritui S. communicat, et hoc plene sufficit ad divinæ bonitatis exercitium, quin aliquid creaturis largiri teneatur. (b) Quoad misericordiam, Deo tribuenda est secundum *effectum*, non autem secundum passionis affectum. Siquidem misericors ille dicitur qui de miseriâ alterius quasi sibi propriâ tristatur, et exinde ejus miseriam tollere nititur; atqui tristari de miseriâ alterius Deo non competit, quia est impassibilis, sed hanc miseriam tollere ei convenit, quia bonus est; ergo[1].

62. 3° *Coroll.* (A) Nihil est quod nos magis ad *amorem Dei* sollicitet quam consideratio divinæ bonitatis; quis enim, multiplicia Dei beneficia, ejusque paternum amorem recogitans, non exclamabit: sic nos amantem quis non redamabit? "Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus dilexit nos"[2].

(B) Ex eâdem consideratione *fiducia* excitatur; quis enim fiducialiter ad Deum accedere formidabit, dum divinam liberalitatem et misericordiam recordatur, præsertim vero parabolam filii prodigi? Surgant igitur peccatores, et ad patrem suum redeant, et ille misericordiâ motus, obviam illis occurret, pacis osculum daturus: "Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio opportuno"[3].

(C) Bonitatem et misericordiam Dei *imitari* etiam oportet; non enim propius ad eum accedere possumus quam aliis benefaciendo et parcendo: "Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos"[4].

V. De Dei justitiâ[5].

63. 1° *Notio.* Justitia *lato sensu* omnium virtutum complexum significat, et sic a sanctitate non distinguitur; *stricte*

[1] *S. Th.* I. q. 21, a. 3. — [2] *I Joa.* IV, 19. — [3] *Hebr.* IV, 16. — [4] *Matt.* V, 46; cf. *I Joa.* IV, 7, 11, 16.

[5] *S. Th. I*, q. 21. a. 1-2; *Lessius*, op. cit., lib. XIII; *Scheeben*, n. 630 *sq.*; *Ginoulhiac*, lib. IV, c. 4, p. 218 sq.; *Solesm.* p. 417.

sumpta est virtus quâ voluntas inclinatur ad reddendum unicuique suum. Duplex est: *commutativa*, quâ redditur alteri quod ei debetur pro accepto vel ablato, et *distributiva*, quâ communitatis Rector officia et onera, juxta subditorum dignitatem dividit, et præmia vel pœnas pro meritis rependit. Justitia *commutativa* proprie Deo non competit, quia nihil a nobis accipere potest: "Quis prior dedit illi, et retribuetur ei?" (*Rom.* XI, 35); opera quidem nostra, ex gratiâ facta, juste remunerantur, sed quum ex se non præmium adæquent, et nonnisi ex promissione divinâ vitam æternam mereantur, potius sub justitiâ distributivâ cadunt. Justitia autem *distributiva* vere in Deo est, sive *remuneratoria*, sive etiam *vindicativa*, ut asseritur contra *Hermesium*, qui contendit hanc in Deo existere non posse, quia, inquit, Deus amore nostri operatur quidquid operatur.

64. 2° *Thesis:* **Admittenda est in Deo justitia distributiva.** *Certum est.*

(**A**) *Scriptura* (**a**) modo generali declarat Deum justum esse: "Justus es, Domine, et rectum judicium tuum..."[1] Justus es, Domine, et omnia judicia tua justa sunt, et omnes viæ tuæ misericordia, et veritas, et judicium"[2]. (**b**) Affirmat modo speciali esse in Deo justitiam *remuneratoriam*: "In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die justus judex"[3]; imo et *vindicativam*: "Mihi vindicta: ego retribuam..."[4] Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium"[5]. Quod luculenter exemplis confirmatur; nam Deus "angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos"[6]; iterum protoparentes e paradiso ejecit, homines diluvio punivit, Sodomam delevit etc.

65. (**B**) *Rat.* (**a**) Voluntas divina, utpote sanctissima, bonum essentialiter amat malumque odio prosequitur; atqui in Deo amare, est velle et facere bonum, odisse autem est subtrahere gratiam pœnamque infligere; ergo Deus bonos

[1] *Ps.* CXVIII, 137. — [2] *Tob.* III, 2. — [3] *II Tim.* IV, 8. — [4] *Rom.* XII, 19. — [5] *Ps. V, 7; cf. Rom. I, 18.* — [6] *II Petr.* II, 4.

remunerat malosque punit. Nec tamen dicendum est vindictam in Deo aliquid inordinatum esse; nihil aliud est enim nisi illius justitiæ manifestatio, quæ in sapientibus communitatis rectoribus fulgere debet: nisi enim puniantur rei, leges impune violantur moxque tota societas perturbatur.

(b) Si autem quæratur quomodo justitia cum misericordiâ concilietur, respondetur cum Angelico Doctore "quod Deus misericorditer agit, *non* quidem *contra* justitiam suam faciendo, sed aliquid *supra* justitiam operando: sicut si alicui, cui debentur centum denarii, aliquis ducentos det de suo: talis non contra justitiam facit, sed liberaliter vel misericorditer operatur. Et similiter si aliquis offensam in se commissam remittat. Qui enim aliquid remittit, quodammodo donat illud"[1].

66. 3° *Coroll.* Divinæ justitiæ meditatio duos præsertim effectus nata est producere: (a) *timorem Dei*, de quo dictum est: "Initium sapientiæ timor Domini"[2]; hoc enim salutari timore a peccato deterremur, et ad pœnitentiam excitamur, ut constat ex conversione Ninivitarum[3], prædicatione Joannis Baptistæ (*Matt.* III, 7), et ipsius Christi verbis: "Si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis"[4]; qui enim amore a peccato nondum cohibetur, timore saltem æternæ pœnæ compescitur: hinc exclamat *Psalmista*[5]: "Confige timore tuo carnes meas: a judiciis enim tuis timui"; (b) *spem*, nam si in hâc vitâ rebus adversis obruimur, certissime scimus passiones hujus temporis nihil aliud esse nisi totidem gradus quibus majorem gloriam consequi possumus, quum præmia laboribus et conatibus proportionentur; hinc cum Apostolo[6], "gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit."

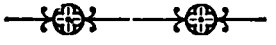

[1] *S. Th.* I, q. XXI, a. 3, ad 2. — [2] *Ps.* CX, 10. — [3] *Jon.* III, 4 sq. — [4] *Luc. XIII*, 5. — [5] *Ps.* CXVIII, 120. — [6] *Rom.* V, 3-5.

Caput III.

DE OPERATIONIBUS DIVINIS.

67. (A) Duplex distinguitur operatio: *immanens*, seu *ad intra*, cujus terminus in ipso agente sistit, et *transiens*, seu *ad extra*, cujus terminus est extra principium a quo procedit. Operationes Dei ad extra sunt *creatio*, *conservatio*, *concursus*, *gubernatio*, *redemptio* etc. de quibus alibi dicitur. Operationes autem ad intra sunt *scientia*, quæ ad *intellectum* pertinet, *volitio*, quæ ad *voluntatem* refertur, necnon *providentia* et *prædestinatio*, quæ ad utrumque spectant. Quæ quidem immanentes operationes vere *vitales* sunt, vitamque divinam constituunt.

68. (B) Vita definitur principium intrinsecum substantiale, vi cujus ens seipsum movet; hinc recte ait *S. Thomas*[1]: "Illa proprie sunt viventia, quæ seipsa secundum aliquam speciem motûs movent; sive accipiatur motus proprie, sicut motus dicitur actus imperfecti, i. e. existentis in potentiâ; sive motus accipiatur communiter, prout motus etiam dicitur actus perfecti, prout intelligere et sentire dicuntur moveri." *Infimus* vitæ gradus est in *plantis*, "quæ secundum formam inditam eis a naturâ movent seipsas, solum habito respectu ad executionem motûs secundum augmentum et decrementum"[2]; quæque triplici facultate gaudent *nutritivâ*, *augmentativâ* et *generativâ*. *Secundo* gradu sunt *animalia*, quorum motûs principium est forma, non a naturâ indita, sed per sensum accepta, licet non per seipsa præstituant sibi finem suæ operationis, sed instinctu a naturâ indito ducantur; præter dotes quæ plantis insunt, triplici gaudent facultate *sensitivâ*, *appetitivâ* et *locomotivâ*. Supra animalia sunt illa-entia

[1] *S. Th. I, q. 18, a. 1.* — [2] *S. Th.* l. c. a. 3.

quæ movent seipsa, etiam habito respectu ad finem quem sibi præstituunt, ut sunt *entia intellectu ac voluntate prædita.* Unde perfectior modus vivendi est eorum quæ habent intellectum, quia perfectius movent seipsa. Atqui Deus est summe et infinite intelligens; ergo in eo maxime est vita.

Art. I. De scientiâ divinâ[1].

69. In Deo perfectissima est scientia. Etenim in tantum ens cognoscitivum est, in quantum est immateriale; cognitio enim perficitur in quantum forma cogniti est in cognoscente; atqui quo immaterialior est aliqua substantia, eo facilius in seipsâ recipere potest formam alterius rei; hinc plantæ cognoscere nequeunt propter suam materialitatem, bruta jam cognoscunt quia materiæ aliquomodo dominantur, et intellectus est magis cognoscitivus, quia magis separatus est a materiâ. Atqui Deus est in summo immaterialitatis gradu, ut supra probatum est; ergo est summe intelligens. Hinc a Græcis recte vocatur Θεός, i. e. *videns.* Dicemus de *objecto, qualitatibus, speciebus* ac *medio* scientiæ divinæ.

I. De objecto divinæ scientiæ.

70. 1° *Status quæstionis.* (A) Duplex est objectum divinæ scientiæ: Deus ipse et res extra Deum. Deus seipsum intuitive et adæquate cognoscit, et comprehendit: "Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei"[2]. De hoc nemo dubitat. Relate ad res externas, Deus pariter omnia cognoscit, sive *existentia,* præterita, præsentia et futura, sive *possibilia,* sive etiam *futura conditionata.*

[1] Cf. *S. Th.* I, q. 14; *Suarez,* l. III, c. 1-5; *Petavius,* l. IV; *Salmantic.* de Scientiâ Dei; *Billuart,* disp. V-VI; *Franzelin,* th. 40-46; *de Augustinis,* part. III, p. 173 sq.; *Ginoulhiac,* l. III, c. 2-7; *Scheeben,* n. 405 sq.; *Pesch,* n. 177 sq.; *A. Farges,* p. 346 sq.; *Monsabré, 8e Confér.,* Carême, 1874; *Solesm.,* p. 309 sq.

[2] *I Cor. II,* 10-11.

71. (B) Nonnulli tamen hâc de re sunt errores : (a) Multi Gentiles, inter quos *Cicero*, quidam hæretici ut *Marcion* et *Sociniani*, et plerique hodierni *Rationalistæ* futurorum præscientiam Deo denegârunt, quo melius humanam libertatem salvarent; de quibus prædicari potest quod *S. Augustinus* de Tullio scripsit[1] : "ut homines faceret liberos, fecit sacrilegos." (b) Pauci inter Thomistas, ut *Ledesma*[2], putârunt Deum non cognoscere cum absolutâ certitudine futura contingentia conditionata, i. e. ea quæ sub certâ conditione futura essent, sed de facto nunquam futura sunt, quia conditio a quâ pendent nunquam verificatur; hujusmodi exemplum habemus in his Christi verbis ; "Si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent"[3]. Contra quos duæ erunt theses.

72. 2° *Thesis I^a^ :* **Deus omnia cognoscit etiam futura libera.** *Certum est.*

(A) *Script.* (a) Modo generali asseritur Dei scientiam esse *universalem :* "Cognovit Dominus omnem scientiam... non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus; omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus"[4]. (b) Cognoscit *omnes creaturarum actiones*, imo et *arcanas cogitationes :* "Vidit omnes filios hominum... qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum... omnia corda scrutatur Dominus, et universas mentium cogitationes intelligit... scrutans corda et renes Deus"[5]. (c) Cognoscit omnia *futura* sive *necessaria* sive *libera :* "Ecce, Domine, tu cognovisti omnia, novissima et antiqua... scit præterita et de futuris æstimat... intellexisti cogitationes meas de longe... et omnes vias meas prævidisti"; hinc de Christo dicitur : "Sciebat ab initio Jesus qui essent non credentes"[6]. (d) Novit etiam *possibilia*, nam dicitur : "Vocat *ea quæ non sunt*, tanquam ea quæ sunt"[7].

---

[1] De Civ. Dei, l. V, c. 9. — [2] Lib. de auxiliis, disp. 2 de scientiâ fut. conting. p. 582. — [3] *Matt.* XI, 21. — [4] *Eccli.* XLII, 19; *Hebr.* IV, 13. — [5] *Ps.* XXXII, 13-15; *I Reg.* XVI, 7; *I Parap.* XXVIII, 9. — [6] Ps. *CXXXVIII, 3, 5; Joa. VI, 65.* — [7] *Rom.* IV, 17.

73. (B) *Rat.*[1] (a) Deus enim perfecte seipsum intelligit; alioquin suum esse non esset perfectum, cum suum esse sit suum intelligere; atqui seipsum perfecte cognoscere nequit nisi etiam cognoscat omnia ad quæ virtus sua se extendit, i. e. omnia entia tum existentia, tum possibilia, quum virtus ipsius ad hæc omnia se extendat; ergo. (b) Omnia quæ sunt, vel erunt in tempore, ab æterno sunt Deo præsentia; nam æternitas tota simul existens ambit totum tempus, et omnibus instantibus præteritis et futuris respondet, ita ut Deus tanquam *præsentia* videat ea omnia quæ fuerunt vel erunt; ergo futura tam clare et certo cognoscit ac præsentia.

74. 3° *Thesis 2ª:* **Deus infallibiliter cognoscit futura conditionate libera.** Ita communis et certa sententia.

(A) *Script.* (a) Ex textu supra allato (n. 70) colligitur Christum certo cognovisse Tyrios Sidoniosque pœnitentiam acturos fuisse, si apud illos facta fuissent miracula quæ in Corozaim et Bethsaida facta sunt; (b) ex eis quæ de David narrantur[2]; quum ingressus esset Ceilam, a Domino postulat utrum, si remaneret in civitate, Saul esset venturus ad eam obsidendam, et utrum in hoc casu Ceilitæ illum traditurі essent: "et ait Dominus: descendet... tradent"; atqui hoc importat cognitionem futurorum conditionatorum; ergo.

75. (B) *Rat.* Deus cognoscit quidquid est verum et habet rationem entis; atqui futura conditionata sunt in se aliquid verum; quod adeo certum est, ut a nobis conjecturaliter prævideri possint; ergo Deus ea cognoscit, et quum ejus scientia perfecta sit, ea non conjecturaliter, sed infallibiliter prænoscit.

4° *Conciliatio divinæ præscientiæ cum libertate.*

76. Difficilis admodum sive indoctis sive etiam doctis semper visa est hæc conciliatio. Sed notandum est imprimis utramque veritatem esse certam tum ex revelatione, tum ex ratione: tota difficultas est circa modum quo ambæ veritates consistunt; jamvero ignorantia modi non tollit certitudinem facti. His positis,

[1] *S. Th. I, q. 14, a. 5, 6, 9, 13.* — [2] *I Reg. XXIII, 11 sq.*

(A) Deus cognoscit omnia futura præcise eo modo quo futura sunt, et quum actiones humanæ sint liberæ, eas prævidet ut liberas: igitur præscientia Dei, licet infallibilis, non aufert, sed supponit libertatem: falleretur enim Deus, si actiones quas futuras esse prænoscit, libere non peragerentur.

77. (B) Quum respectu Dei omnia futura sint præsentia, scientia divina se habet ad futura sicut scientia nostra ad præsentia; atqui ea quæ a nobis videntur, licet non possint non existere tempore quo ea cernimus, libere tamen a suis agentibus peraguntur, v. g. video jacentem aliquem: necessitas ei non infertur a visione meâ ut jaceat, sed potius a jacente mihi infertur necessitas ut videam; ergo idem dicendum est de scientiâ futurorum in Deo. Quod *S. Augustinus*[1] comparatione illustrat: "Sicut enim tu memoriâ tuâ non cogis facta esse quæ præterierunt, sic Deus præscientiâ suâ non cogit facienda quæ futura sunt."

78. (C) Tandem, ad solvendas difficultates, sedulo distinguendum est inter id quod *infallibiliter* atque id quod *necessario* contingit: *prius certo* quidem evenit, sed potest esse necessarium vel liberum prout agens ex necessitate vel ex liberâ electione sese determinat; *posterius* non solum certo contingit, sed etiam ita ut non fuerit in agente facultas ad oppositum. Atqui quod Deus prævidet, *infallibiliter* quidem, i. e. *certo* eveniet, sed non semper necessario: quædam enim prævidet ut certo simul et libere eventura.

[1] De libero arbit. l. III, c. 4. — *S. Thomas* (In Perihermen. Aristotelis, lib. I, lect. 14) rem egregie exponit: "Deus est omnino extra ordinem temporis, quasi in arce æternitatis constitutus, quæ est tota simul, cui subjacet totus temporis decursus, secundum unum et simplicem intuitum. Et ideo uno intuitu videt omnia, quæ aguntur secundum temporis decursum, et unumquodque secundum quod est in seipso existens, non quasi sibi futurum... sed omnino æternaliter sic videt unumquodque eorum quæ sunt, sicut oculus humanus videt Socratem sedere in seipso, non in causâ suâ. Ex hoc autem quod homo videt Socratem sedere, non tollitur ejus contingentia, quæ respicit ordinem causæ ad effectum... Sic igitur relinquitur, quod Deus certissime et infallibiliter cognoscat omnia quæ fiunt in tempore, et tamen ea quæ in *tempore eveniunt, non sunt vel* fiunt ex necessitate, sed contingenter."

79. (D) Ex hoc intelligi datur quomodo solvi possit hæc trita objectio: Deus prævidit me vel salvum fore, vel damnandum; si prius, quidquid egerim, in tuto est salus mea; si posterius, quidquid fecerim, certa est damnatio mea. Minor siquidem hujus argumenti omnino falsa est; nam si Deus prævidit me salvum fore, eo ipso prævidit me bene acturum, pariter si prævidit me esse damnandum, prævidit etiam me male acturum; proinde minor contradictionem involvit. Ut vero hujus sophismatis vitium detegatur, contra arguentem sic retorqueatur: Deus prævidit te futurum esse divitem vel non: si prius, quidquid feceris, dives eris; si posterius, frustra desudas, nam semper remanebis pauper; ergo otiosam vitam agere debes. Falsa est conclusio; ergo peccat argumentum.

II. De dotibus scientiæ divinæ.

80. Quatuor præcipuæ sunt; videlicet scientia Dei est non solum universalis, ut probatum est, sed etiam,

1° *Una et simplicissima*, quatenus *unico actu* immutabiliter permanente Deus seipsum videt, et in *suâ essentiâ* cognoscit essentias omnium, et quæcumque eis accidere possunt; nam in Deo idem est esse et intelligere, ut probatum est ubi de ejus simplicitate; atqui esse divinum est unum et simplex; ergo et ejus intelligere. "Et sic patet ex omnibus præmissis quod in Deo intellectus, intelligens, et id quod intelligitur, et species intelligibilis, et ipsum intelligere, sunt omnino unum et idem" [1].

Sunt tamen plures ideæ in mente divinâ; nam Deus cognoscit suam essentiam non solum secundum quod in se est, sed secundum quod est participabilis a creaturis. Jamvero unaquæque creatura habet propriam speciem, secundum quod modo proprio participat divinæ essentiæ similitudinem. Ergo Deus intelligit plures rationes proprias rerum, et sub hoc respectu plures habet ideas. Hæc autem pluralitas divinæ simplicitati non officit; nam pluralitas se tenet ex parte objectivorum conceptuum, seu ex parte eorum quæ objective intelliguntur, non autem ex parte intellectûs divini.

[1] *S. Th. I*, q. 14, a. 4.

81. 2° *Intuitiva, non autem discursiva*, quatenus *unico intuitu*, sine ullo discursu seu ratiocinio, omnia plene perspicit; discursus enim duplicem imperfectionem involvit, sc. successionem idearum, et progressum a magis noto ad minus notum; atqui in Deo nulla est successio, nihil ignotum; ergo uno intuitu omnia simul perfecte intelligit[1].

82. 3° *Independens*, i. e. nullo externo indigens objecto, a quo ideas suas emendicare debeat; nam, ex dictis, Deus perfecte suam essentiam comprehendit; atqui omnes creaturæ sunt in essentiâ divinâ sicut in causâ efficiente simul et exemplari, quatenus Deus eas creare potest, et quidem secundum exemplaria, seu ideas quæ in ipso sunt; "si Deus indigeret respicere in aliquod exemplar extra se, esset imperfectum agens; sed hoc non contingit, si essentia sua exemplar omnium rerum ponatur"[2]. Ergo omnia in suâ essentiâ cognoscere valet, quin ideas a rebus externis emendicet.

83. 4° *Infallibilis*, i. e. nulli errori obnoxia; nam veritas est adæquatio rei et intellectûs; atqui inter res et intellectum divinum perfecta est adæquatio; nam intelligere divinum est mensura et causa omnis alterius esse, et omnis alterius intellectus. Unde sequitur quod non solum sit in ipso veritas, sed quod ipse sit prima et summa veritas; ergo scientia Dei est infallibilis.

5° *Efficax*, quatenus est causa rerum, non per se sola, sed in quantum adnexam sibi habet voluntatem[3]. Etenim scientia Dei se habet ad res creatas sicut scientia artificis se habet ad artificiata. Atqui scientia artificis est causa artificiatorum; siquidem artifex operatur per suum intellectum, seu per ideam mente conceptam, nec instrumentis indiget nisi propter materiæ resistentiam. Quum igitur mens supremi Artificis tanta sit ut valeat aliquid exterius producere absque instrumentis, vere est effectiva rerum quas vult producere. — Scientia tamen *per se* sola non est effectiva, quia per se non agit, sed solum mediante voluntate; secus enim,

[1] *S. Th.* l. c. a. 7. — [2] *S. Th.*, I Sent., dist. 36, q. 2. a. 1 ad 2.
[3] *S Thom. q. 14, a. 8.*

etiam possibilia existerent, quum a Deo cognoscantur, et Deus esset causa mali, quia malum cognoscit. Unde scientia, quæ est causa rerum, est scientia cum voluntate conjuncta, seu scientia approbationis. Et ita explicari possunt Patrum dicta quæ videntur sibi opposita: quando loquuntur de scientiâ speculativâ, absque cooperatione voluntatis, dicunt res non fieri, sed supponi a scientiâ divinâ; quum autem loquuntur de scientiâ practicâ, dirigente voluntatem, asserunt res non supponi, sed fieri a scientiâ divinâ.

84. Hinc divinæ scientiæ consideratio *piis solatium*, et *impiis terrorem* affert: (a) novit enim Deus justorum vota, lacrymas, luctam adversus vitia, bona opera, omniaque, etiam potum aquæ frigidæ remunerabit; novit pariter quibus gratiis indigeamus: "Scit Pater vester quia his omnibus indigetis"[1]; et si speremus in eum, non confundemur; (b) sed videt pariter impiorum cogitationes etiam secretissimas, et secreta eorum delicta stricte puniet[2].

III. De speciebus et medio scientiæ divinæ.

85. Quamvis scientia Dei sit simplicissima ex parte *cognoscentis*, ex parte tamen *cogniti* divisionem admittit. Sic distingui solet scientia *speculativa*, quæ res contemplatur, et scientia *practica*, quæ, quatenus cum voluntate conjungitur, res operatur; iterum scientia est *approbationis*, quando adjunctum habet actum voluntatis *complacentiæ*, et *improbationis* seu *reprobationis*, quæ adjunctum habet actum *displicentiæ* seu aversionis. Sed in scholis potior est alia *divisio*, quæ desumitur ex *medio* in *quo* Deus perspicit res a se distinctas.

86. Medium *quo* Deus omnia cognoscit est essentia divina, quæ veluti *species intelligibilis* omnia perfecte repræsentat. Medium autem *in quo* est id cujus cognitio includit cognitionem alterius. Quo posito, theologi inquirunt *in quo* Deus omnia a se distincta cognoscat. Jamvero omnes fere theologi omnium scholarum hodie hæc admittunt: (a) Essentia divina est medium, *in quo cognito* Deus cognoscit omnia a se distincta; res enim creatæ veritatem non habent

[1] *Matt.* VI, 32.

[2] Cf. *Knoll*, l. c. c. III, a. 6, § 35, *nota; Monsabré*, Carême 1874, 7e Conférence.

nisi participatam ex essentiâ divinâ, proindeque Deus, essentiam suam videndo, in eâdem essentiâ videt omnes res creatas quæ suam essentiam aliquo modo participant. (b) Nihilominus Deus novit res in *seipsis*, seu in propriâ naturâ, non uti in medio cognitionis, sed uti *in termino* cognitionis suæ.[1] Si enim Deus cognosceret res in seipsis tanquam in medio cognito, hæc cognitio a rebus ipsis emendicaretur nec esset perfecta, quum res non cognoscerentur e suâ altissimâ causâ, quæ est essentia divina. (c) Deus cognoscit *futura necessaria* et in essentiâ suâ quatenus participabili, et in decreto suæ voluntatis quo hujusmodi futurorum causas necessarias præparavit. Sed difficultas est quoad *futura contingentia* et *libera;* hâc de re magna est controversia inter *Thomistas* et *Molinistas*[2].

87. 1° Juxta *Thomistas*, duplex est tantum scientia:

(A) Scientia *simplicis intelligentiæ*, quâ Deus videt omnes essentias rerum *possibilium;* eas videt in suâ essentiâ, quæ est omnis entis creabilis exemplar; siquidem, quum Deus suam essentiam perfecte cognoscat, eam contemplatur non solum prout in se est, sed etiam prout participabilis est a creaturis: quod idem est ac videre possibilia.

(B) Scientia *visionis*, quâ cognoscit omnia *existentia* sive sint præsentia, sive præterita, sive futura. Quæ quidem videt non præcise in suâ essentiâ, sed in libero *decreto* suæ voluntatis: seu aliis verbis ideo ab æterno ea cognoscit, quia ipse ab æterno voluit et determinavit ea esse futura[3]. Etenim Deus videt omnia *in seipso* tanquam *in medio:* secus enim scientiam suam e rebus creatis emendicare cogeretur; atqui non potest ea cognoscere in suâ essentiâ ut essentia est, quæ directe nonnisi possibilia repræsentat, neque in

[1] Id negârunt quidam Scotistæ ac Molinistæ; sed hodie hæc sententia communis est etiam inter Molinistas. Cfr. *Pesch*, n. 231.

[2] Thomistarum opinionem inter alios advocant *Alvarez*, *Bannez*, *Gonet*, *Salmanticenses*, de Scientiâ Dei, disp. VII-XII; *Goudin*, de Scientiâ Dei, q. II.; *Billuart*, de Deo, disp. V-VI; Molinistarum autem systema propugnant *Molina*, concordia; *Suarez*, opusculum de Scientiâ Dei; *de Augustinis*, de Deo uno, th. XXV-XIX; *Franzelin*, th. XLV-XLVI; *Pesch*, n. 244 sq.

[3] *Zigliara*, Summa Philos. Theol. n. 24.

intellectu, qui ex se nihil aliud continet nisi archetypa possibilium; ergo ea cognoscit in voluntate, quatenus ab æterno decrevit quædam possibilia præ aliis producere in actum. Si quæratur quomodo peccata prævideantur, respondent ea cognosci *non* in decreto *approbativo*, sed in decreto *permissivo*, quatenus Deus ab æterno decernit in tali vel tali casu suspendere seu denegare speciale auxilium, quo vitaretur peccatum. Quoad futura conditionata, dicunt ea cognosci in decretis subjective absolutis et objective conditionatis; v. g. ab æterno Deus vult quod Tyrii convertantur, si ipsis Evangelium prædicetur; decretum illud est absolutum subjective "volo Tyrios converti", sed conditionatum ex parte objecti "posito quod ipsis Evangelium prædicetur"[1].

88. *Objiciunt* quidem Molinistæ his decretis destrui libertatem; si enim voluntas divinis decretis determinatur ad agendum, non videtur quomodo sese determinet. *Respondent* Thomistæ: quidquid Deus ab æterno decernit, certo quidem et infallibiliter evenit, non autem necessario. Siquidem, ut ait *S. Thomas*[2]: "Cum igitur voluntas Dei sit efficacissima, non solum sequitur quod fiant ea quæ Deus vult fieri, sed et quod eo modo fiant quo Deus ea fieri vult. Vult autem quædam fieri Deus necessario, quædam contingenter, ut sit ordo in rebus ad complementum universi". *S. Augustinus* rem illustrat exemplo Petri, pro cujus perseverantiâ in fide Christus oravit: quæ quidem oratio fuit efficax ita ut Petrus certo et infallibiliter in fide perseveraverit, sed efficacitas orationis libertatem ejus non destruxit sed

[1] Alii tamen rem aliter exponunt, dicentes Deum videre *futura contingentia* in eorum *rationibus intelligibilibus* penes se existentibus, suppositâ tamen *liberâ determinatione divinæ voluntatis* ad alteram partem contradictionis; nam ideæ divinæ, quæ per se non repræsentant nisi quidditates rerum earumque essentiales proprietates, non possunt rerum existentias cunctaque accidentia contingentia repræsentare, nisi supposito actu divinæ voluntatis, ex quo omnia ista dependent. *Futura autem conditionata* Deus in seipso cognoscit, *supposito actu cooperativo suæ voluntatis*, objective conditionato, seu qui effectum sortiretur, posità conditione. Ita *Card. Pecci*, S. Tommaso circa l' influsso divino e la scienza mezza; *Card. Satolli*, op. cit.; *A. Paquet*, De Deo Uno et Trino, Quebeci, 1895, disp. IV, q. I, a. 6-7, p. 241 sq.

[2] S. Th. I, q. 19, a. 8.

potius perfecit: "Quando rogavit ergo ne fides ejus deficeret, quid aliud rogavit nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem? Ecce quemadmodum secundum gratiam Dei, non contra eam, libertas defenditur voluntatis"[1]. Quod de efficacitate orationis Christi prædicatur de decretis divinis pariter dici potest. Aliunde Deus determinat quidem voluntatem ad agendum ut *prima causa*, sed voluntas sese determinat ut *causa secunda*, et ita salvatur libertas; non enim de essentiâ causæ secundæ, etiam liberæ, est ut agat independenter a primâ causâ[2].

89. 2° Juxta *Molinistas*, præter scientiam simplicis intelligentiæ et visionis, alia admittenda est, quæ versatur circa futura conditionata, et *media* vocatur, quia ejus objectum inter mere possibilia et absolute futura interjacet. Docent siquidem futura libera non in divinis decretis cognosci, sed in seipsis, in suâ *veritate objectivâ*. Hoc, inquiunt, non significat ea non videri in essentiâ divinâ tanquam in medio; "sed significat, ait *Pesch* (n. 271), ea non videri in ullo medio, quod præcedat eorum futuritionem, sed videri in eo tantum signo rationis, quod simultaneum est cum eorum futuritione." Quod varie a variis auctoribus explicatur; sed hodie generatim sic arguunt: Deus ab æterno cognoscit quidquid est determinate verum; atqui futura libera sunt in seipsis determinate vera; hæc enim aliquando erunt vera, quando sc. adimplebuntur; atqui quod est determinate verum in tempore, potest a Deo ab æterno videri, quum ejus

[1] De Corrept. et grat. c. VIII, n. 17.

[2] Nil dicimus de famosâ distinctione sensus *compositi* ac *divisi*, quæ communiter a Thomistis affertur, quia ejus expositio nobis paulisper obscura visa est: principium S. Thomæ supra enuntiatum, aptius videtur ad difficultatem solvendam, in quantum solvi potest. Quod recte intellexit *Bossuet* (Traité du Libre Arbitre, c. 8) qui ait nos ideo liberos esse quia Deus vult nos esse liberos, et actiones nostras ideo liberas esse quia Deus facit easdem esse liberas. Hæc quidem mysterio plena sunt, sed, ut ait idem auctor (ibid. c. 4), prima logicæ regula est firmiter adhærendum esse veritatibus semel cognitis, quamvis difficile sit eas simul conciliare; ac diligenter tenenda esse duo extrema catenæ, quamvis annuli quibus connectuntur, minime videantur.

æternitas omnia tempora coæquet. Idem docent quoad *conditionate futura:* Deus siquidem ea cognoscit immediate in seipsis, ante ac independenter ab omni actuali decreto; sic enim arguunt: ex duabus propositionibus contradictoriis, ex: g., "si Petrus in his adjunctis constitueretur, *peccaret*", et "si Petrus constitueretur in his adjunctis, *non peccaret*", una est determinate vera, et altera determinate falsa; atqui Deus cognoscere potest quidquid est determinate verum.

90. *Respondent* autem Thomistæ futura hujusmodi non esse determinate futura nisi ex decretis divinis; sumatur enim hæc propositio: "Petrus in his adjunctis peccabit vel non"; in *se* non est certe vera, neque certe falsa, sed indeterminata, quum voluntas Petri libera sit essentialiter indifferens ad oppositos actus; proindeque non potest fieri determinata nisi ex divinis decretis. Quod tamen Molinistæ negant; nam, ait *Pesch* (n. 278), "hoc non provenit ex decreto Dei, sed ante omne decretum Dei verum est, neque ullo decreto Dei mutari potest. Nam cum sit impossibile, ut res in ullis circumstantiis existat indeterminate, sed necessario habeat determinatam existentiam, etiam Deus hoc non potest mutare, quia non potest impossibilia et contradictoria reddere possibilia".

91. Ceterum fatemur undique angustias esse, et libenter cum *S. Augustino* dicimus: "Ne forte hoc a me, fratres, exspectetis, ut explicem vobis, *quomodo* cognoscat Deus; hoc solum dico, non sic cognoscit ut homo; non sic cognoscit ut angelus; et quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniam et *scire non possum.* Unum tamen scio, quia et antequam essent, omnia noverat Deus"[1].

Art. II. De voluntate divinâ.[2]

92. Voluntatem esse in Deo ratio facile demonstrat;

[1] In Ps. 49, n. 18. — Cfr. *Kleutgen*, n. 548.

[2] Cf. *S. Th.* q. 19; *Suarez*, l. III, c. 6-8; *Petavius*, lib. V, c. 1-4; *Billuart*, disp. VII; *de Augustinis*, p. IV; *Hurter*, n. 95 sq.; *Scheeben* n. 503 sq.; *Ginoulhiac*, l. III, c. 8-9; l. IV, c. 1 sq.; *A. Farges*, p. 383 sq.; *Pesch*, n. 299 [illegible] cit. 9° Confer

nam, ut recte ait *S. Thomas*,[1] voluntas intellectum consequitur, proindeque in quolibet habente intellectum est voluntas, sicut in quolibet habente sensum est appetitus animalis. Voluntas autem divina ab essentiâ non realiter distinguitur, sed "sicut suum intelligere est suum esse, ita et suum esse est suum velle". Dicemus de *objecto*, *prærogativis* et *divisionibus* divinæ voluntatis.

I. De objecto divinæ voluntatis.

93. 1° Objectum voluntatis divinæ *bonum* esse, nemo est qui dubitet, quum solum bonum sit appetibile. Duplex autem objectum divinæ voluntatis distingui potest: *primarium* est ipsa divina essentia, seu bonitas, *secundarium* sunt creaturæ. Voluntas enim perfectissima, prout est voluntas Dei, fertur in objectum pro modo et mensurâ boni quod ipsi inest; atqui essentia divina est summum bonum, dum creaturæ non habent nisi bonum participatum; ergo Deus vult se primario, creaturas autem secundario. Quod sic breviter contrahit *S. Thomas:* "Sic igitur vult et se et alia: sed se ut *finem*, alia vero ut *ad finem*"[2].

94. 2° Relate ad *malum*, hæc statuenda sunt: *Deus nullum malum per se intendit; malum physicum, seu defectus naturales et malum pœnæ vult per accidens; malum autem culpæ non intendit neque per se neque per accidens, sed solum permittit.* Certum est contra antiquos hæreticos, sc. *Florinianos*, qui II° sæculo docuerunt Deum creasse mala, et auctorem esse peccati necnon nonnullos ex *Novatoribus*, qui tenuerunt Deum ab æterno velle, decernere et prædestinare peccata, et in tempore creaturas directe vel indirecte ad peccatum impellere[3].

95. (A) *Deus nullum malum per se intendit;* nam voluntas appetere nequit nisi quod est bonum sive reale sive ap-

[1] *S. Th.* I, q. 19, a. 1. — [2] *S. Th.* l. c. a. 2.

[3] Ita *Melanchton*, — qui postea tamen in *Augustodunâ Confessione* hunc errorem repudiavit, — *Zwinglius*, *Calvinus* etc. "Unum igitur atque idem facinus, puta adulterium aut homicidium, quantum Dei auctoris, motoris, impulsoris opus est, crimen non est, quantum autem hominis est, crimen ac scelus" (*Zwinglius*, de Providentiâ, c. VI, Opera, t. 1, p. 365).

parens: jamvero nihil mali Deo tanquam bonum apparere potest, quum nullus error in ejus intellectum cadere possit.[1]

96. (B) *Deus malum physicum non intendit, nisi per accidens.* Illud enim per accidens appetitur quod quis vult non ratione sui, sed propter conjunctionem cum alio; atqui Deus non vult malum ratione sui, ut probatum est, sed, quum majus bonum, sive physicum sive morale, ex aliquo malo physico sequi possit, nil impedit quin malum physicum *per accidens* velit propter majus bonum; quo sensu dicitur: "Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum"... "Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt... Ignis, grando, fames et mors, omnia hæc ad *vindictam* creata sunt"[2]: his enim et similibus verbis declaratur mala physica, de quibus agitur, intenta fuisse non per se, sed in pœnam peccati.

97. (C) *Deus malum morale non intendit, sed solum permittit. De fide est ex Trident.*[3]: "Si quis dixerit... mala opera ita ut bona Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium opus ejus non minus proditio Judæ quam vocatio Pauli, A. S."

(a) *Scriptura* enim diserte affirmat Deum odisse et abominari peccatum: "Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit juxta te malignus... Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus"[4]; Deum neminem tentare: "Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur, Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat"[5]; imo Deum non posse ad iniquitatem respicere, sed eam æternis suppliciis punire: "Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris"[6]... "An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt?"[7] atqui hæc omnia omnem prorsus peccati volitionem excludunt.

98. *Objici* solet in divinis Litteris nonnulla esse loca, in quibus asseritur Deum homines excæcare, indurare, etc.; hæc autem omnia, inspecto contextu, significant Deum permittere homines excæ-

[1] *S. Th.* l. c. a. 9. — [2] *Sap.* I, 13; *Eccli.* XI, 14; XXXIX, 35. — [3] *Trid.*, sess. VI, c. 6. — [4] *Ps.* V, 5, 7. — [5] *Jac.* I, 13. — [6] *Hab.* I, 13. — [7] *I Cor.* VI, 9.

cari et indurari. Sumamus v. g. casum Pharaonis, de quo dicitur: "Induravitque Dominus cor Pharaonis"[1]; hoc de eo non prædicatur nisi postquam pluries declaratum est Pharaonem cor suum indurâsse, v. g. "Videns autem Pharao quod data esset requies, *ingravavit cor* suum, et non audivit eos, sicut præceperat Dominus"[2]; ipse Pharao rem agnoscit, dicendo: "*Peccavi* etiam nunc; *Dominus justus:* ego et populus meus, impii"[3]; hinc merito auctor *Sapientiæ*[4] infert Deum Ægyptios plagis afficiendo eorum correctionem et pœnitentiam intendisse.

99. (b) Peccata autem fieri *permittente Deo*, constat ex eo quod nihil contingat nisi Deo volente vel permittente, qui est omnium Supremus Rector et Gubernator: "non fit aliquid, ait *S. Augustinus*[5], nisi omnipotens fieri velit vel *sinendo ut fiat*, vel *ipse faciendo*". Si autem inquiratur cur Deus peccatum permittat, hæ rationes cum *Lessio*[6] afferri possunt: "*Prima* causa est generalis; quia decet gubernatorem universalem et supremum, ut, postquam res optime et sufficientissime ad omne bonum instruxit, sinat eas agi suis motibus: alioquin auxilium collatum non videretur fuisse sufficiens, et bonum opus videretur coactum, nec esset tantâ laude dignum. *Secundo*, ut creatura rationalis sese excitet ad bonum faciendum et malum vitandum, semper intenta et sollicita ne gratiæ desit... *Tertio*, quia ex malo novit elicere maxima bona". Unde ait *S. Augustinus*[7]: "Neque Deus omnipotens, rerum cui summa potestas, cum summe bonus sit, ullo modo sineret mali aliquid esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens et bonus, ut benefaceret etiam de malo". Præcipua vero bona quæ ex malo eliciuntur sunt ostensio *justitiæ* in puniendis peccatis, aut *misericordiæ* in eis condonandis, virtutum exercitium, v. g. *patientiæ* ex afflictionibus irrogatis ab impiis, *humilitatis* ex proprii lapsus consideratione etc. Ergo Deus, ut sapiens provisor, peccata permittere potest.

II. De prærogativis voluntatis divinæ.

100. Voluntas Dei plurimis gaudet prærogativis: quum Deus sit actus purus, ejus voluntas ab ejus essentiâ non differt, nec voluntas ab actu, ita ut in Deo *unicus sit actus;* qui,

[1] *Exod.* IX, 12. — [2] *Exod.* VIII, 15, 18, 32 etc. — [3] *Exod.* IX, 27. — [4] XI, 5, 15. — [5] Enchiridion, n. 95. — [6] Op. cit. l. XI, n. 27. — [7] Enchiridion, n. 11.

suâ infinitâ virtute, innumeris æquivalet distinctis actibus amoris vel odii, misericordiæ vel justitiæ etc. Notandum est tamen Deum non vere commoveri, irasci vel tristari, sed solum metaphorice, quatenus externos effectus producit quos in hominibus commotis vel iratis invenire est. Insuper voluntas divina necessario cum suo primario objecto, i. e. supremo bono, conjungitur, ita ut in eâ nulla sit inquisitio, sed plenissima fruitio boni convenientis[1]. Præcipua autem prærogativa est libertas. *Libertas*, de quâ agitur, est immunitas a necessitate tum externâ tum internâ, et definiri potest *potestas inter plura eligendi.* Deum non esse liberum in operibus ad intra ab omnibus conceditur: necessario enim seipsum vult et amat, sed in *operibus ad extra est vere liber*, licet, ex dictis, malum morale facere non possit, propter perfectionem suæ naturæ. Hanc libertatem negârunt *Abælardus* (1116), *Wicleffus* (1375), *Calvinus* (1536), qui docuerunt Deum facere non posse nisi ea quæ fecit; *Leibnitzius* et *Optimistæ*, qui contenderunt Deum esse liberum eo sensu quod possit creare vel non, sed, posito quod creare velit, optimum elicere teneri; præsertim vero *Rationalistæ*, ut *Cousin*, *Saisset*, qui tenent creationem esse necessariam[2].

101. 1° *Thesis:* **Deus liber est in omnibus operibus ad extra.** *De fide est*, quoad creationem, ex *Vaticano:* "Si quis... Deum dixerit non voluntate ab omni necessitate liberâ, sed tam necessario creasse, quam necessario amat seipsum, A. S."

(A) *Script.* (a) De operibus enim *naturalibus* dicitur: "Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cœlo, in terrâ, in mari et in omnibus abyssis[3]... Juxta voluntatem suam facit, tam in virtutibus cœli quam in habitatoribus terræ"[4]. (b) Idem de operibus *supernaturalibus* declaratur: "Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus dividens singulis prout vult"[5]... Operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ"[6]: porro quod operamur ex consilio voluntatis,

[1] *Dupeyrat*, Manductio, Theologia, p. II, c. II, a. 6.

[2] "Deus, si causa est, creare potest, et si causa absoluta est, non *potest non* creare." (*Cousin*, Introd. à l'Hist. de la Philos. leç. 5.)

[3] *Ps. CXXXIV*, 6. — [4] *Dan.* IV, 32. — [5] *I* Cor. XII, 11. — [6] Ephes. I, 11.

non ex necessitate volumus. (c) Deum autem *non teneri optimum elicere* colligitur ex his et similibus textibus: "Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia"[1]; ex hoc enim patet Deum meliora instrumenta eligere potuisse ad evangelium prædicandum; sed demonstratur præsertim ex eo quod Incarnatio, quæ est Dei opus optimum, libere decreta fuerit, ut infra probabitur.

102. (B) *Rat.* Voluntas divina, quum a sapientiâ dirigatur, necessario vult ea quæ necessaria sunt ad finem suum, libere vero ea quæ necessaria non sunt ad finem; sic et nos non ex necessitate volumus ea quæ sunt ad finem, nisi sint talia sine quibus finis esse non potest; atqui nihil eorum quæ sunt extra Deum, ipsi necessarium est, quum nihil ei perfectionis ex eis accrescat: ergo Deus licet *in se* sit ens *absolutum*, alia a se vult libere[2].

103. 2° *Conciliatio libertatis cum immutabilitate Dei.* Difficultas in eo sita est quod, ex unâ parte, quidquid in Deo reperitur, immutabile et necessarium sit, et ex alterâ, actus liber aliquomodo contingens esse debeat, quum possit esse vel non esse. Sed imprimis notandum est veritates jam certo demonstratas negari non posse eo quod conciliari non possint: hoc enim intellectus imbecillitatem arguit, non intrinsecam rerum impossibilitatem. His positis, duplex systema a theologis excogitatum est ad hanc difficultatem, quam fere insuperabilem esse fatemur, aliquo modo solvendam.

104. (A) *Scotistæ*, cum paucis aliis, duplicem in Deo actum admittunt, unum quidem essentialem et necessarium, quo seipsum vult et amat, alterum vero accidentalem et liberum, quo creaturas vult et diligit. Quo pacto facile libertatem explicant; ad salvandam vero immutabilitatem, dicunt non quamlibet mutationem ab eâ excludi, sed solum eam mutationem, quâ Deus pejor vel melior foret; jamvero actus liber, quo creaturas creat vel diligit, eum nec pejorem nec meliorem facit. Illud tamen systema communius rejicitur, quia in Deo modos accidentales supponit, qui ejus perfectissimæ simplicitati repugnant.

[1] *I Cor. I, 27.* — [2] *S. Th. I, q. 19, a. 3.*

105. (B) *Thomistæ* autem, cum aliis theologis communiter, docent unicum esse actum in Deo, qui, propter suam infinitam perfectionem, potest esse simul necessarius et liber, necessarius, prout ad esse divinum terminatur; liber, prout ad creaturas terminatur. Sic optime salvatur Dei immutabilitas, quum unus in eo sit actus. Libertas autem sic explicatur: in libero actu tria distinguere licet: subjectum volens, rem volitam, et relationem inter utrumque; jamvero, ut aliqua res libere producatur, sufficit ut relatio inter subjectum et rem volitam sit libera; atqui res ita se habet quando Deus vult creaturas: nam licet actus volitionis, in Deo spectatus, sit necessarius, relatio quam habet ad rem volitam non est necessaria, quum res illa sit ex se contingens et possit existere vel non[1].

III. De divisionibus divinæ voluntatis.

Quamvis voluntas Dei sit in se unus ac simplicissimus actus, multipliciter tamen dividitur ratione *objectorum* ad quæ fertur et *effectuum* quos operatur: quæ tamen divisiones non sunt reales, sed solum *virtuales*, seu secundum nostrum concipiendi modum.

106. 1° Primum dividitur in voluntatem *beneplaciti*, et voluntatem *signi: prior* est voluntas proprie dicta, seu interna volitio; *posterior* est solum externum divinæ voluntatis signum, quod per metaphoram voluntas dicitur. Quinque hujusmodi signa vulgo numerantur: *præcipit, et prohibet, permittit, consulit, implet*, quæ sic explicat S. Doctor[2]: "Vel potest dici quod *permissio* et *operatio* (implet) referantur ad præsens, permissio quidem ad malum, operatio vero ad bonum. Ad futurum vero *prohibitio* respectu mali; respectu vero boni necessarii *præceptum;* respectu vero superabundantis boni *consilium*".

107. 2° Voluntas beneplaciti dividitur in *antecedentem* et *consequentem;* sed hæc divisio non eodem modo declaratur a variis theologis:

(A) Juxta *Thomistas*, voluntas dicitur *antecedens*, quatenus fertur in objectum secundum se consideratum, et præcisum

[1] Cf. *Billuart*, de Deo, disp. VII, a. 4. — [2] *S. Th.* I, q. 19, a. 12.

a circumstantiis; *consequens*, quatenus fertur in objectum vestitum omnibus suis circumstantiis; sic v. g. judex *antecedenter* vult omnem hominem vivere, sed consequenter vult homicidam suspendi; similiter Deus considerans homines secundum se, vult *antecedenter* omnes salvare, considerans vero pluribus de causis expedire ut permittat aliquos in peccatum labi, *consequenter* vult quosdam propter peccata sua damnari[1].

(B) Juxta *Molinistas*, voluntas *antecedens* illa est quâ Deus, antecedenter ad absolutam prævisionem boni vel mali usus libertatis, aliquid decernit facere; voluntas *consequens* ea est quâ Deus vult aliquid, consequenter ad absolutam prævisionem boni vel mali usus liberi arbitrii[2].

108. 3° Voluntas Dei est *conditionata*, si ejus exsecutio ab aliquâ conditione pendet; *absoluta*, si a nullâ pendet conditione. Iterum est *efficax*, quando intentum effectum obtinet, vel *inefficax*, quando intento frustratur effectu. Quidquid Deus vult simpliciter, absolute et consequenter, semper impletur[3]: quo sensu in Scripturâ legitur: "Omnis voluntas mea fiet... Quæcumque voluit fecit"[4]. Sed illud quod Deus vult antecedenter vel conditionate, aliquando non fit; v. g. "mundare te *volui*, et *non es mundata*... Quoties *volui* congregare filios tuos... et *noluisti*"[5].

Art. III. De Providentiâ Dei.[6]

109. 1° *Notio.* Providentia definiri solet: *ordinatio rerum ad debitum finem, per media apta ad illum finem assequendum.* Providentia est formaliter actus intellectus, cujus est *providere* finem et media ad illum, sed supponit etiam actum voluntatis, quia importat intentionem finis et mediorum determinationem. Hinc recte animadvertit *S. Thomas*[7]:

[1] Cf. *Billuart*, de Deo, dis. VII, a. 5.

[2] Cf. *de Augustinis*, de Deo uno, pars IV, a. 6; *Pesch*, n. 321.

[3] Cf. *S. Th.* I, q. 19, a. 6.

[4] *Isa*, XLVI, 10; *Ps.* CXIII, 3.

[5] *Ezech.* XXIV, 13; *Matt.* XXIII, 37.

[6] Cf. *S. Th.* I, q. 22; *Suarez*, l. III, c. 10; *Petavius*, l. VIII; *Billuart*, disp. IX, a. 1; *Lessius*, l. XI; *A. Farges*, p. 499; *Pesch*, n. 323 sq.; — *Monsabré*, Carême 1876, 19-23e Confér. — [7] *S. Th.* l. c., a. 1 ad 2.

" Ad providentiæ curam duo pertinent : scilicet *ratio ordinis*, quæ dicitur providentia et dispositio, et *executio ordinis*, quæ dicitur gubernatio. Quorum primum est æternum ; secundum temporale".

Existentiam divinæ providentiæ impugnârunt *Epicurei*, qui Deum finxerunt otiosum nec de creaturis curantem; *Stoici*, qui putârunt nobiliora non autem minuta ipsi curæ esse; plerique *Deistæ* seu Rationalistæ, juxta quos mundus legibus naturalibus gubernatur sine ullo Dei interventu; necnon *Pessimistæ*, ut *Schopenhauer* et *Hartmann*, qui contendunt mundum, prout existit, esse absolute malum.

110. 2° *Thesis :* **Deus omnium rerum curam habet, easque ad determinatum finem dirigit.** *De fide est ex Vaticano :* " Universa vero quæ condidit, Deus providentiâ suâ tuetur atque gubernat, attingens a fine usque ad finem fortiter, et disponens omnia suaviter".

111. (**A**) *Script.* (**a**) Declaratur modo generali Deum *omnibus* rebus providere : " Attingit a fine ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter" ... " Non est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus"[1]. (**b**) Quæ quidem providentia etiam ad *minima* sese extendit : " Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro?"[2] (**c**) Etiam quæ *fortuita* esse videntur, Deo tribuuntur : " Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur"[3]. (**d**) *Speciatim* tamen *hominibus* prospicit sive quoad temporalia, sive quoad spiritualia : " Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini... Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis... Vestri enim capilli capitis omnes numerati sunt : nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos"[4]. (**e**) Eadem providentia ad *actus liberos* se extendit, quibus homines ad finem suum tendunt : " Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus..." " Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini"[5]. (**f**) *Eventus* etiam a Deo

[1] *Sap.* VIII, 1; XII, 13. — [2] *Matt.* X, 29; cf. VI, 25 sq. — [3] *Prov.* XVI, 33. — [4] *Matt.* VI, 25 sq.; X, 29 sq. — [5] *Prov.* XVI, 9; XXI, 1.

diriguntur, et quidem ita ut ad electorum salutem conferant: " Vos cogitâstis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum... " Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt..." " Omnia enim propter vos, ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei"[1].

112. (**B**) *Rat.*[2] (**a**) Providentia enim duo importat: assignationem finis et mediorum ad finem assequendum; atqui hæc duo supremo Numini conveniunt; quum enim omne agens agat propter finem, Deus, varia entia creando finem determinatum habuit ad quem ea ordinavit; insuper qui vult finem, vult media, proindeque Deus media determinavit idonea ad illum finem attingendum; et quum illa media efficacia non essent, nisi ipse creaturas ad suum finem dirigeret, ipse de omnibus curam habet; ergo. (**b**) Si Deus rebus creatis non provideret, hoc esset ex defectu scientiæ, vel potestatis, vel voluntatis; atqui nullum ex his dici potest: nam Deus, *infinite sapiens*, perfecte novit tum finem attingendum, tum media quibus obtinendus est, tum impedimenta quibus retardari potest, aut media quibus obstacula removentur; utpote *omnipotens*, solo voluntatis nutu omnia quæ sapienter ordinavit efficaciter exsequi valet; nec ipsi deest *voluntas*, nam creaturas quas condidit, despicere et deserere nequit, sine bonitatis aut sapientiæ jacturâ; ait enim *S. Ambrosius*[3]: " Cum aliquid non fecisse nulla injustitia sit, non curare quod feceris summa inclementia".

113. 3° *De legibus divinæ Providentiæ.* Has leges nonnisi imperfecte cognoscimus; nam, ut ait *S. Thomas*,[4] " et si ipsæ naturæ rerum essent nobis cognitæ, ordo tamen earum, secundum quod a divinâ providentiâ et ad invicem disponuntur et diriguntur in finem, tenuiter nobis nutus esse posset, quum ad cognoscendam rationem divinæ Providentiæ non pertingamus". Pauca tamen hâc de re adnotabimus.

114. (**A**) Finis propter quem Deus omnia creavit, et ad quem omnia tendunt, duplex est: (**a**) finis *operis* est gloria

[1] *Gen.* L, 20; *Prov.*, VIII, 15; *II Cor.* IV, 15; cf. *I Cor.* III, 22-23. — [2] *S. Th.* I, q. 22, a. 1-2. — [3] De offic. lib. I, c. 13. — [4] C. Gentiles, l. IV, c. 1.

Dei et bonum hominis, ita tamen ut hoc gloriæ Dei subserviat, juxta illud : " *Gloria* in altissimis Deo, et in terrâ *pax* hominibus bonæ voluntatis... Omnia propter semetipsum operatus est Dominus"[1]. Hinc *Vaticanum* definivit : " Si quis... mundum ad Dei gloriam conditum esse negaverit, A. S." (b) Finis autem *operantis*, quem sibi Deus constituit, fuit desiderium propriam bonitatem aliis communicandi, ad manifestandam perfectionem suam, non autem aliquid acquirendi[2]: " Hic solus verus Deus, ait *Vaticanum*, bonitate suâ et omnipotenti virtute non ad augendam suam beatitudinem, nec ad acquirendam, sed ad manifestandam perfectionem suam per bona, quæ creaturis impertitur", etc. Ex quo sequitur gloriam Dei et veram hominis beatitudinem in idem incidere : nam summa Dei gloria externa est ipsum a nobis perfecte cognosci, amari et gustari ; summum autem bonum nostrum est Deum videre, amare et gustare[3].

115. (B) Deus omnia præordinat, sive naturalia sive supernaturalia, ad salutem animarum ; dicitur enim : " Omnia enim propter vos, ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei"[4]. Revera opus Dei excellentissimum, ad quod cetera referuntur, sc. Incarnationis mysterium, decretum fuit *propter nos et propter nostram salutem.*

116. (C) Providentia semper assequitur finem *generalem* et *primarium* ad quem omnia dirigit, sc. manifestationem attributorum Dei, nam in ipsâ impiorum reprobatione elucet perfectio justitiæ ; sed non semper assequitur finem *specialem* et *secundarium* singulis creaturis assignatum ; nam Provisor generalis bonum universale bono privato præferre debet ; jamvero bonum universale requirere potest ut adsint leges generales, vi quarum bonum privatum læditur, aut creaturæ rationales et liberæ a suo fine deficere possunt.

117. (D) Licet Providentia ad omnia, etiam infima, sese extendat, et omnibus immediate provideat quoad finis et mediorum *determinationem*, tamen, quoad *ordinem exsecutionis*, inferiora gubernat per superiora, non propter defectum

[1] *Luc.* II. 14; *Prov.* XVI, 4. — [2] *S. Th.* I, q. 44, a. 4. — [3] Cf. *Lessius*, op. cit. l. IV, c. n. 62. — [4] *II Cor.* IV, 15.

suæ virtutis, sed propter abundantiam suæ bonitatis, ut dignitatem causalitatis etiam creaturis communicet[1]. Hinc *Dionysius* ait[2]: "Ista lex est divinitatis immobiliter firmata, ut inferiora reducantur in Deum per superiora". Ita mineralia subserviunt plantis, plantæ animalibus, animalia homini, homo autem Christo, ac tandem Christus Deo: "Omnia enim vestra sunt; vos autem Christi, Christus autem Dei"[3].

118. 4° *Solv. diffic.* Difficultates quæ contra Providentiam urgeri solent, desumuntur præsertim ex *malorum* existentiâ in ordine tum *physico* tum *morali;* et ex *inæquali*, imo injustâ, ut aiunt, *bonorum distributione.* Hæc autem divinæ Providentiæ non obstant, ut ex sequentibus patebit.

119. (A) *Mala physica*, quatenus sunt defectus naturales, dolores, morbi, calamitates publicæ etc, ideo dicuntur mala quia sunt contra ordinem particularem alicujus creaturæ, sed in se non sunt essentialiter mala. His positis, sed explicari possunt:

(a) Ordo physicus, utpote inferior ordini morali, ei subjacere debet, proindeque mala in ordine physico per accidens intendi possunt, dummodo illa ad bonum universale et gloriam Dei conducant; atqui res ita se habet; nam, ut ait *S. Thomas*[4], "si omnia mala impedirentur, multa bona deessent universo. Non enim esset vita leonis, si non esset occisio animalium; nec esset patientia martyrum, si non esset persecutio tyrannorum"; ergo Deus, utpote provisor universalis, permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius. Fatemur equidem haud raro nobis ignotas esse rationes cur Deus hoc vel tale malum permiserit, quia nobis non satis innotescit ordo universi; sed, ut recte animadvertit *S. Thomas*[5], "ex hoc quod nescimus quâ de causâ divina Providentia singula dispenset, non est tamen dubium, quin in omnibus bonis et malis, quæ eveniunt sive bonis sive malis, sit recta ratio, secundum quam divina Providentia omnia ordinat. Et quia eam

[1] *S. Th.*, I, q. 22, a. 3. — [2] De Eccles. hierar., c. 5. — [3] *I Cor.* III, 22. — [4] *S. Th.*, I. q. 22, a. 2 ad. 2.

[5] De Veritate, q. 5, a. 5 ad 6. — Cf. *S. August.* de Genesi contra Manich. l. I, c. 16; *Fénelon*, Exposition des princip. vérités de la foi.

ignoramus, videtur nobis quod inordinate et irrationabiliter eveniant; sicut si aliquis intraret officinam fabri, videretur ei quod instrumenta fabrilia essent inutiliter multiplicata, si nesciret rationem utendi unoquoque; quorum tamen multiplicatio ex causâ rationabili apparet ei qui virtutem artis intuetur."

(b) Posito autem originali peccato, cujus existentia alibi probatur, jam facilius mala physica intelliguntur: sunt enim sequela peccati, proindeque protoparentibus, non Deo ascribenda; vel etiam actualium peccatorum pœna juste irrogata; insuper occasionem præbent satisfactionis et meriti, virtutisque colendæ, quum homo hujus vitæ miseriis perpetuo admoneatur se non habere hic *manentem civitatem*[1], sed futuram inquirendam esse: sic igitur mala physica ad altioris ordinis bonum conducunt.

120. (B) Quoad *mala moralia*, Deus, ex dictis, ea non vult, sed solum negative permittit, quatenus ea non impedit, licet eadem suâ lege prohibeat. His positis, sic arguimus: in tantum malum morale divinæ obesset Providentiæ in quantum nulla adesset ratio illud permittendi aut nulla possibilitas ex eo bonum eliciendi; atqui neutrum dici potest; nam, (a) *adest ratio peccatum permittendi*, et quidem duplex, ex parte Dei et ex parte creaturæ: ex parte *Dei*, nam independentia ipsius postulat ut creaturarum malitiâ impediri nequeat a creandis iis quæ possibilia et utilia sunt; atqui, si non posset peccatum permittere, creare nequiret illas creaturas quas peccaturas prævidet, et sic ejus potentiæ exercitium creaturarum malitiâ limitaretur; quod ejus independentiæ repugnat; — ex parte *creaturæ*, nam "sicut perfectio universitatis rerum requirit ut non solum sint entia incorruptibilia, sed etiam corruptibilia; ita perfectio universi requirit ut sint quædam quæ a bonitate deficere possint; ad quod sequitur ea interdum deficere"[2].

[1] *Hebr.* XIII, 14. — Quantum prosit patientia in adversis ad virtutis exercitium, et quantum solatium, inter dolores animi vel corporis, religio christiana præbeat, optime inter alios declarant *Mgr Gay*, Vie et Vertus chrét., vol. III, De la Douleur chrétienne; *Bougaud*, Le Christianisme et les Temps présents, vol. I, ch. XI sq.; *H. Perreyve*, La Journée des Malades. — [2] *S. Th.*, I. q. 48, a. 2.

(b) Insuper ex peccati permissione *nonnulla bona oriuntur*, tum manifestatio quorumdam Dei attributorum, præsertim vero misericordiæ et justitiæ, tum exercitium specialium virtutum, v. g. pœnitentiæ, ut jam supra (n. 98) diximus.

121. (C) *Inæqualis* autem *bonorum distributio* in se nullomodo divinæ obstat Providentiæ, quum ad perfectionem universi requiratur ut creaturæ sint aliæ aliis perfectiores. Sed objicitur pios homines sæpissime calamitatibus affligi, dum impii honoribus et divitiis affluunt.

(a) Notandum est imprimis non semper bona malis et mala bonis obvenire, sed plerumque bona et mala indiscriminatim utrisque evenire, juxta illud : " Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos[1]". Ceteroquin, etiam in rebus adversis, justi animi pace et aliis spiritualibus gaudiis fruuntur, dum mali sæpe, inter delicias, conscientiæ remorsu variisque passionibus anguntur. Quod frequenter in Scripturâ, præcipue in Psalmis, diserte exponitur, simulque asseritur malorum felicitatem esse caducam : " Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani; et transivi et ecce non erat[2]".

(b) Sed dato etiam justos multo plus affligi quam injustos, res sic explicari potest. Præ oculis habendum est bona temporalia non esse finem hominis, sed potius media ad finem attingendum, et præsentem vitam esse probationis, laboris et meriti stadium, non autem remunerationis; atqui, hoc posito, optime intelligitur Dei agendi ratio erga bonos et malos; nam ex unâ parte, nullus est impiorum qui aliquid boni non fecerit, et convenit ut Deus illis præmium temporale largiatur, quum ab æternâ beatitudine excludantur; ex alterâ, vix ullus justorum est qui non peccaverit, et convenit eos temporaliter affligi, quo citius æternam adipiscantur beatitudinem; ait enim *S. Augustinus :* " Prosunt ista mala, quæ fideles pie perferunt, vel ad *emendanda peccata* vel ad exercendam *probandamque justitiam*, vel ad demonstrandam vitæ *hujus miseriam*, ut illa, ubi erit beatitudo vera

[1] *Matt.* V, 45.

[2] *Ps.* XXXVI, 35-36. Integer legatur psalmus, pariterque *Ps.* LXXII.

atque perpetua, et desideretur ardentius, et instantius inquiratur"[1]. Aliunde si virtus illico temporalem mercedem acciperet, vitiumque puniretur, plerique non propter Dei amorem virtutisque honestatem, sed propter lucri spem vel pœnarum metum sua implerent officia. Unde *S. Augustinus* ait: " Ista vero temporalia bona et mala utrisque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitentur, quibus et boni plerumque afficiuntur... Similiter in rebus secundis, si non eas Deus quibusdam petentibus evidentissimâ largitate concederet, non ad eum ista pertinere diceremus; itemque si omnibus eas petentibus daret, nonnisi propter talia præmia serviendum illi esse arbitraremur, nec pios nos faceret talis servitus, sed potius cupidos et avaros"[2].

Art. IV. De Prædestinatione et Reprobatione.

122. *Status quæstionis.* 1° Prædestinatio *in genere* est quælibet præordinatio quâ Deus ab æterno decernit quidquid in tempore agit. Sensu autem magis *stricto* significat ordinationem quâ Deus creaturas intellectuales ad finem supernaturalem dirigit; quo sensu a S. Augustino[3] definitur " præscientia scilicet et præparatio beneficiorum Dei, quâ certissime liberantur quicumque liberantur". Prædestinatio igitur nihil aliud est nisi Providentia in ordine supernaturali, duosque complectitur actus, unum *intellectûs*, quo Deus quosdam prævidet esse salvandos, alterum *voluntatis*, quo vult illos salvari. Duplex distingui potest, alia *completa*, seu *adæquata*, quæ complectitur totam seriem gratiarum ad salutem perducentium, et salutem ipsam; alia autem *incompleta*, seu *inadæquata*, quæ refertur vel ad gratias singulas, vel ad seriem gratiarum seorsim a gloriâ, vel ad gloriam seorsim spectatam; hinc dari potest prædestinatio ad *fidem*, *ad justificationem*, *ad gratiam*, *ad gloriam*. Sæpe sæpius prædestinatio in S. Litteris vocatur *propositum*, *electio*, et prædestinati dicuntur *electi*, *dilecti*, *salvati*[4].

[1] De Trinit. l. XIII, n. 20. — [2] De Civit. Dei, l. I, c. 8.

[3] De dono persev. c. 14, n. 35. — [4] *Ephes.* I, 1-11; *Rom.* XI, 5-7; *I Thess.* I, 4; *I Petr.* I, 1.

123. 2° *Prædestinationem tum ad gratiam tum ad gloriam exsistere certum est,* imo *de fide divinâ.*

(**A**) In *Script.* de priori dicitur : " Qui prædestinavit nos in *adoptionem filiorum* per Jesum Christum "[1]; porro prædestinare in adoptionem filiorum idem est ac prædestinare ad gratiam, quum solâ gratiâ filii Dei adoptivi efficiamur; de posteriori legitur : " Venite, benedicti Patris mei, possidete *paratum vobis regnum a constitutione mundi* "[2]; de utrâque : " Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui... quos prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et *justificavit;* quos autem et justificavit, hos et *glorificavit* "[3].

(**B**) Aliunde Deus nihil facit in tempore quod ab æterno non præordinaverit; secus enim consilium mutaret; atqui in tempore quosdam præ aliis salvat; ergo hos ab æterno præelegit.

124. 3° De extensione vero et causâ prædestinationis multæ quæstiones agitantur; et ut certa ab incertis secernamus, primum catholicam doctrinam contra Protestantes et Jansenistas vindicabimus, postea vero præcipua theologorum systemata exponemus.

I. De voluntate salvificâ Dei contra hæreticos.

125. 1° *Errores.* (**A**) *Prædestinatiani,* quorum præcipui duces fuere *Lucidus* presbyter, in Conc. *Arelatensi* damnatus (475); et *Gothescalcus,* in Conc. *Moguntino* (848) et *Carisiaco* (849) condemnatus, docuerunt Deum nolle omnes homines salvos fieri, nec Christum pro omnibus, sed pro solis prædestinatis, mortuum fuisse.

126. (**B**) *Calvinus* eumdem errorem renovavit; ait enim[4] : " Non enim pari conditione creantur homines, sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam, vel ad mortem prædestinatum dicimus". Ejus

[1] *Ephes.* I, 5.
[2] *Matt.* XXV, 34.
[3] *Rom.* VIII, 29-30.
[4] Instit. l. III, c. 21, n. 5-7.

discipuli, *Calvinistæ*, qui etiam *Presbyteriani*[1] dicuntur, in duas sectas divisi sunt: (a) *Antelapsarii*, seu *Supralapsarii*, contenderunt, etiam ante lapsum primi hominis prævisum, aliquos ad vitam æternam, alios vero ad pœnas æternas fuisse destinatos, eâ solâ ratione quia Deus vult tum misericordiam, tum justitiam suam manifestare. (b) *Infralapsarii*, seu *Postlapsarii*, quibus præfata doctrina nimis dura visa fuit, docuerunt, nonnisi post lapsum Adami prævisum, Deum aliquos homines ad infernum destinâsse: siquidem ex peccato Adami, omnes homines damnationis rei sunt; ex hâc massâ damnandorum, Deus gratuito quosdam ad æternam beatitudinem eligit, nullo habito respectu meritorum, hosque solos Christus redemit; reliquos vero, justâ voluntate suâ, decrevit in statu damnationis relinquere, quibus proinde nulla datur gratia vere sufficiens ad conversionem. Hæc ultima sententia, post Dordracenæ Synodi decreta (1618-1619), inter Calvinistas invaluit[2]. Nostris diebus nonnulli in Americâ, duce *C. Briggs*, hanc doctrinam emollire, et confessionem fidei Westmonasteriensis tantisper emendare conati sunt; sed in Conventu generali hujusmodi emendationes rejectæ sunt.

127. (C) *Jansenïani*, sic vocati a Cornelio *Jansenio*, episcopo Iprensi, suum errorem tot æquivocationibus dissimulârunt, ut vix intelligi queat. Docuerunt quidem Deum,

[1] Ita vocantur quia presbyteros, non autem episcopos agnoscunt, (*De Ecclesiâ*, n. 12). Eorum historiam breviter delineat *H. Lyon*, A Study of the Sects, p. 99 sq., fusius *P. Schaff*, Creeds of Christendom, I, pp. 669-816. Cf. *C. A. Briggs*, American Presbyterianism; *R. E. Thompson*, American Church History Series, vol. VI, Presbyterians; *Mestral*, Tableau de l'Eglise chrét. au XIXe s., Lausaune, 1870, p. 620 sq.; *Lichtenberger*, Encycl. vol. X, p. 745.

[2] Decreta hujus Synodi legere est apud *Schaff*, Creeds of Christendom, vol. III, p. 551 sq. Illa decreta confirmata sunt in Confessione *Westmonasteriensi* (1647), quæ hodie est veluti regula fidei Presbyterianorum; integre refertur in op. citato *Creeds of Christendom*, vol. III, p. 600 sq.; de iis qui non prædestinantur, statuitur (c. III, n. 7): "Reliquos humani generis Deo placuit, secundum consilium voluntatis suæ inscrutabile, in gloriam supremæ suæ in creaturas potestatis, præterire; eosque ordinare ad ignominiam et iram pro peccatis suis, ad laudem justitiæ suæ gloriosæ."

ante prævisum lapsum, sincere velle salutem omnium, sed, post prævisum lapsum, non velle vere et sincere nisi salutem electorum; ipsis præparat gratias efficaces, aliis autem gratias quæ, licet in se sufficientes, non sufficiunt tamen ad concupiscentiam hic et nunc prementem superandam; hinc Christus mortuus est, ut solis electis gratias vere ac relative sufficientes mereretur, aliis vero talia auxilia quibuscum tentationes in præsenti statu urgentes de facto vincere non valent[1].

128. 2° *Thesis:* **Deus voluntate antecedenti verâ et sincerâ vult, etiam post prævisum lapsum, salutem omnium hominum, nec ullum ad æterna supplicia destinat, ante prævisa demerita.** (a) *De fide* est Deum sincere velle salutem quorumdam saltem qui non sunt prædestinati, imo omnium fidelium; nam propositio Jansenii asserens "semipelagianum esse dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse", intellecta eo sensu ut *Christus pro salute duntaxat prædestinatorum mortuus sit*, non solum ut impia et blasphema, sed etiam ut *hæretica* damnata est[2]; insuper omnes fideles Symbolum profiteri tenentur, in quo dicitur: "qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis"; ergo de fide est Christum pro omnibus saltem fidelibus mortuum esse, proindeque Deum sincere eorum velle salutem. (b) *Certum est et fidei proximum* Deum sincere velle salutem *omnium adultorum*, etiam infidelium, ut constabit ex argumentis mox afferendis. (c) *Communiter* tenetur Deum sincere velle etiam salutem infantium, qui moriuntur antequam baptizari possint.

129. (A) *Script.* (a) Deus, etiam post originale peccatum, omnes creaturas diligit, omnium miseretur, etiam peccatorum, eis dat locum pœnitentiæ, et ex se omnibus parcere paratus est: "Misereris omnium quia omnia potes; et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam. Diligis enim omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti... Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas... Quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ"[3];

[1] Cf. *Lafosse*, de Deo, apud *Migne* Theol. Curs. t. VII, p. 424-430. — [2] Ap. *Denzing*, n. 970. — [3] *Sap.* XI, 24-27; XII, 19.

atqui Deus non omnes diligeret, nec omnium misereretur, si ab æterno decrevisset quosdam quidem salvari, alios autem damnari, ante prævisa eorum demerita, sive propter beneplacitum suum, sive etiam propter Adæ peccatum; ergo. Confirmatur iis textibus in quibus declaratur Deum nolle mortem impii, nolle aliquem perire, sed e contra vocare non solum justos sed peccatores: "Vivo ego, dicit Dominus, *nolo mortem impii*, sed ut convertatur a viâ suâ et vivat...[1] Non tardat Dominus promissionem suam... sed patienter agit propter vos, *nolens aliquos perire*, sed omnes ad pœnitentiam reverti... Non enim veni vocare justos, sed peccatores"[2]; porro ibi certo agitur de hominibus lapsis ac peccatoribus, et tamen Deus exhibetur ut sincere volens eorum salutem.

130. (b) Quod speciatim probari potest quoad *fideles*: ex Scripturâ enim clare colligitur Deum sincere velle salutem aliorum quam prædestinatorum; Christus siquidem declarat voluntatem Dei esse, ut omnes, quos Pater ipsi dederat, salvarentur: "Hæc est autem voluntas ejus qui misit me Patris, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die."[3] Atqui non omnes de facto prædestinati erant; nam Judas unus ex illis erat, et tamen periit, juxta illud: "Quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex iis periit, nisi filius perditionis"[4]. — Confirmatur his Domini verbis: "Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam"[5]. Vox enim *mundum* ad solos prædestinatos restringi non potest, sed extenditur saltem ad omnes credentes, quos proinde Deus vult salvari. Præterea ait *S. Paulus*[6]: "Speramus in Deum vivum qui est salvator *omnium*, maxime *fidelium*"; atqui non omnes fideles sunt prædestinati, sed quidam ex eis damnari possunt, juxta illud: "Noli cibo tuo illum *perdere* pro quo Christus mortuus est"[7]; ergo.

131. (c) Tandem hoc etiam speciatim demonstratur quoad *infideles*, præsertim ex textu *S. Pauli*[8]: "Obsecro

[1] *Ezech.* XXXIII, 11. — [2] *II Petr.* III, 9; *Matt.* IX, 13. — [3] *Joa.* VI, 39-40. — [4] *Joa.* XVII, 12. — [5] *Joa.* III, 16. — [6] *I Tim.* IV, 10. — [7] *Rom.* XIV, 15. — [8] *I Tim.* II, 1-6.

igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes.... pro *omnibus* hominibus, pro *regibus* et omnibus qui in sublimitate sunt... Hoc enim bonum et acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui *omnes* homines vult *salvos fieri*, et ad *agnitionem veritatis* venire etc." In hoc textu S. Paulus obsecrat ut fiant orationes pro *omnibus*, quia Christus dedit semetipsum *redemptionem* pro *omnibus*, proindeque agitur etiam de homine lapso; atqui, ex contextu apparet vocem illam *omnibus* complecti etiam *infideles*, quia in versiculo secundo agitur de regibus et magistratibus hujus temporis, qui adhuc infideles erant. Aliunde agitur (vers. 4) de illis qui ad agnitionem veritatis venire indigent, et proinde de infidelibus. Tandem ratio cur Deus velit omnes salvos fieri hæc est: "Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit *redemptionem* semetipsum pro *omnibus*" (5-6); atqui Deus est Deus omnium, Christus pariter omnium est mediator, et dedit semetipsum redemptionem pro omnibus; ergo nullus excluditur a voluntate Dei salutiferâ[1].

132. (d) Christi sententia in ultimo judicio manifeste supponit reprobos nonnisi propter opera sua mala damnandos esse, non autem ex beneplacito Dei, vel originali pec-

[1] Contra hanc interpretationem opponitur S. Augustini auctoritas, apud quem triplex alia reperitur verborum S. Pauli interpretatio: (a) omnes qui salvantur, nonnisi per Deum salvantur; (b) Deus ex omni hominum genere aliquos vult salvari; (c) Deus facit ut velimus omnes homines salvari. Notamus imprimis hanc ultimam interpretationem nostræ non adversari; nam Deus, per gratiam suam, desiderium omnes salvandi causare nequit, nisi tale desiderium suæ voluntati sit consentaneum. Animadvertendum insuper S. Doctorem alibi (v. g. de Spiritu et lit., c. 33, n. 58; de Catech. rudibus, n. 52; contra Julian. l. VI, 8, 14, 24 etc.) aperte docere Deum velle omnium salutem, ita ut *S. Prosper*, fidelis ejus discipulus, tanquam ineptam calumniam repellat accusationem, a nonnullis contra Augustinum latam, eum sc. contrariam opinionem tenuisse (Object. vinc. c. 1, 2). Igitur quando S. Doctor negare videtur Deum velle omnes homines salvari, verba S. Doctoris intelligenda sunt ***non*** de voluntate Dei *antecedente*, quæ ad omnes sese extendit, sed de voluntate *consequente*, quæ ad eos limitatur qui usque ad finem sunt perseveraturi. Cf. *Hurter*, de Deo, n. 118-121; *Faure*, in Enchirid. S. August., c. 103.

cato; sic enim Christus eos alloquetur[1]: "Discedite a me maledicti in ignem æternum... esurivi enim et non dedistis mihi manducare" etc.; atqui unica causa hic assignata pro eorum reprobatione est neglectus bonorum operum; ergo non reprobantur nisi post prævisum hujusmodi neglectum.

133. (B) *Tradit.* (a) C. *Arausicanum II* (529), solemniter a Bonifacio II confirmatum, hæc habet: "Aliquos vero ad malum divinâ potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam, si sunt, qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus"[2]. Item in Epistolâ Conc. *Arelatensis*, circa a. 475 habiti, legitur: "Anathema illi qui dixerit quod Christus non pro omnibus mortuus est, nec omnes homines salvos esse velit".

(b) Inter *Patres*[3], nullus Græcorum thesim nostram negavit, fatentibus adversariis, imo nullus Latinorum usque ad Augustini ætatem, sed e contra omnes, datâ opportunitate, diserte affirmant Deum, propter bonitatem suam, omnium salutem sincere velle, nec aliam esse rationem cur aliquot damnentur, nisi eorum peccata nunquam expiata. Quum vero Protestantes et Janseniani conclament a *S. Augustino* negari Deum velle omnium salutem, pauca ex ejus scriptis excerpimus: in libro de *Catechiz. rudibus*, quem scripsit (a. 400), jam a quinque annis Episcopus, postquam errorem Semipelagianorum exuerat, dicit: "A quo interitu, hoc est pœnis sempiternis, Deus misericors volens homines liberare, *si sibi ipsi non sint inimici*, et *non resistant misericordiæ* Creatoris sui, misit Unigenitum suum" (c. 26, n. 52). Nec minus aperte in opere *de Spiritu et Litterâ* (a. 412) loquitur: "Vult autem Deus *omnes homines salvos fieri* et in agnitionem veritatis venire; non sic tamen ut eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes, justissime judicantur" (c. 33, n. 58). Similia invenire est in aliis operibus S. Doctoris. Si quæ igitur sint dubia loca, explicanda sunt per clariora; nec mirum est aliquando S. Augustinum nostram thesim negare videri; nam contra Pelagianos scripsit, qui prædestinationem negabant, docentes Deum non magis velle salutem prædestinatorum quam reproborum; quos errores confutando, ipse verba adhibet quæ ex contextu et aliis locis emolliri debent[4].

[1] *Matt.* XXV, 41 sq. — [2] Cf. *Denzing*, n. 170.

[3] Patrum testimonia collecta habes apud *Petavium*, de Deo, l. X, c. 4-5; de Incarn. l. XIII, c. 1-14; *Passaglia*, De partitione divinæ voluntatis, Romæ, 1851; brevius apud *Franzelin*, (th. L-LII), *de Augustinis*, de Deo, th. XXXVII-XXXVIII.

[4] Ad fusiorem mentis S. Augustini expositionem vide *Petavium*, lib. X, c. 7 sq.; *Franzelin*, th. 51-52.

134. (C) *Rat. theol.* (a) Imprimis aperte constat supralapsariorum systema manifeste divinis attributis adversari: *bonitati*, quum crudele sit aliquot creaturas, ante ullum peccatum prævisum, suppliciis æternis devovere; nec dicatur hoc fieri ad justitiam Dei manifestandam; nam ab æterno decernere alicujus reprobationem, ante prævisa ejus demerita, est potius injustitiæ actus, quum nemo nisi reus positive puniri possit; *sapientiæ*, nam sapiens legislator non intendit pœnas, nisi quatenus necessariæ sunt ad peccatum puniendum; *sanctitati*, quia Deus, quosdam ad infernum prædestinando, eosdem ad peccatum prædestinare debet, sicque fit auctor peccati; tandem *justitiæ*, licet enim Deus non teneatur creaturas ad finem supernaturalem destinare, si de facto eis finem supernaturalem assignet, sibimetipsi debet ut media supernaturalia ad hunc finem attingendum necessaria concedat.

135. (b) Similia argumenta etiam contra infralapsariorum systema militant. Nam Deus, etiam post lapsum, in *S. Litteris* exhibetur ut bonus et providens Pater, qui sapienter de omnibus hominibus curat, omnes diligit, et nonnisi reluctanter eos, propter gravia ipsorum peccata, pœnis afficit; atqui, si post originale peccatum, Deus nonnisi aliquos ex iniquitatis massâ salvare intendat, ubi est ejus *sapientia?* Ex unâ parte homines ad finem supernaturalem destinati manent, et ex alterâ, propter culpam non personalem sed capitis sui, incapaces sunt hunc finem assequendi; ubi ejus *bonitas?* quum enim facillime omnibus media ad salutem necessaria præparare valeat, mediumque redemptionis de facto instituerit quod ex se omnibus prodesse potest, positive et directe multos ab hoc medio prohibet; ubi ejus *amor?* qui enim amat, benefacere vult; jamvero Deus, in hâc hypothesi, quosdam quidem diligit, eos eligendo, alios vero odio habet, et quidem absque ullâ eorum culpâ, quum eos, ante prævisum personalem lapsum, æternis horrendisque devoveat suppliciis! Cum Psalmistâ igitur concludamus: "Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se; quoniam ipse cognovit figmentum nostrum, recordatus est quoniam pulvis sumus"[1].

[1] *Ps.* CII, 14.

136. 3° *Solv. diffic.* (A) Calvinistæ et Janseniani argumentantur præsertim ex *Ep. ad Rom.*[1] ubi *S. Paulus* explicans cur multi Judæi in Christum credere renuissent, dum multi Gentiles in Ecclesiam sunt ingressuri, hæc inter alia habet: "Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali... non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui... igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei... ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat... An non habet potestatem figulus luti ex eâdem massâ facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?"

137. *Resp.* (a) Notandum est imprimis a S. Paulo alibi clare et diserte doceri, Deum velle omnes homines salvari, Christum pro omnibus mortuum esse, etiam pro eis qui perire possunt, ut ex thesi patet; prohibent igitur hermeneuticæ leges ne caput IX ita exponatur ut præfatæ doctrinæ adversetur, præsertim si alia ac magis obvia interpretatio ex ipso contextu colligi possit; atqui res ita se habet. Nam ex contextu, et ex toto Epistolæ decursu, liquet S. Paulum sermonem habere non de prædestinatione ad gloriam, sed de prædestinatione *ad gratiam*, et præsertim de *vocatione ad fidem;* totamque ejus argumentationem eo tendere, ut demonstretur *vocationem ad fidem* esse omnino *gratuitam:* quod omnes catholici libenter concedunt. Præterea, in hoc capite nono, explicat quomodo Israel a fide defecerit culpâ suâ, quia sc. opera legalia, non fidem sectatus est (30-33), et nonnulla exempla adducit ad ostendendum Deum injuste non egisse, Israelitas, operibus legalibus nimis confidentes, rejiciendo Gentilesque ad fidem vocando. Porro hæc omnia catholicæ thesi non adversantur, quum Deus fidei donum tum Israelitis tum Gentilibus obtulerit, et priores nonnisi propriâ culpâ illud amiserint.

138. (b) Loca difficiliora exponamus[2]: "Jacob dilexi, Esau autem odio habui" (13); sensus est: Jacob ejusque progeniem dilexi, bonisque terrenis plurimis donavi, Esau

[1] *Rom.* IX, 6-33. — [2] Cf. *Corluy*, op. cit. t. I, p. 126 sq.

autem ejusque sobolem odio habui, i. e. minus dilexi, minoribusque beneficiis prosecutus sum, sicque explicatur quod v. 12 dictum fuerat: "quia major serviet minori"[1]. Quæ quidem comparatio ostendit Deum, etiam in ordine supernaturali, non omnes homines æqualiter diligere, sed aliis plures, aliis pauciores gratias conferre; sed ex hoc colligi nequit quosdam omni gratiâ, omnibus mediis ad salutem privari.

(c) Additur: "Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei" (16); cujus sensus est Dei gratiam non pendere ab operibus naturalibus vel legalibus, sed a misericordiâ Dei, quum gratuito concedatur[2], et quidem omnibus, ut alibi probatur (*de Gratiâ* n. 75-92). Postea rem confirmat exemplo Pharaonis, concluditque: "cujus vult miseretur, et quem vult indurat" (18), i. e. indurari permittit, ulteriorem et abundantiorem gratiam denegando, ut supra (n. 97) probavimus.

(d) Quoad comparationem *figuli* (21), ita explicari potest: sicut figulus nil debet massæ luti et de eâ pro libitu disponit, ita Deus massæ generis humani nullam supernaturalem gratiam debet; ergo, sine ullâ injustitiâ, plus uni minusque alteri concedere potest. Nil igitur ex his comparationibus contra thesim nostram concludi potest, et aliunde nonnulla in hoc et sequenti capite scribit Apostolus quæ eam potius confirmant, v. g. "Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus... Non enim est distinctio Judæi et

[1] Quod hodie admittunt optimi Protestantium exegetæ: "Absoluta Jacob electio (amor erga Jacob, odium in Esau), est simplex unius præ altero electio, ut is stirpis electæ caput evaderet et majoribus donaretur privilegiis: quod minime ad salutem æternam se refert. In textu originali, cui Sanctus Paulus alludit, Esau est synonymon Edom." (*Gore*, Studia biblica, III, p. 44, apud *The Internat. Critical Commentary*, Romans, by *Sanday*, New York, 1895, p. 245.)

[2] Quod pariter hodierni Protestantes concedunt; legitur enim in opere mox citato, p. 254: "Sanctus Paulus principii instar docet Dei gratiam necessario nonnisi ab ejus voluntate ortum habere; non quatenus Deus dona sua inconsulto distribuat, sed quatenus in hac distributione quæ sine ullo nostro merito fit, ab alia ratione seu motivo ipse non movetur, quam a sua voluntate cui jus est eos qui ad se pertinent pro lubitu habendi." (*Hammond.*)

Græci; nam idem Dominus *omnium*, dives in *omnes* qui invocant illum... totâ die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem"[1]. Porro hæc omnia probant Deum omnibus esse bonum et misericordem, etiam illis qui ejus gratiæ resistunt.

139. (B) Objiciuntur etiam verba Christi[2]: "Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo"; sed immerito, nam ex eo quod Dominus hâc vice non oraverit pro mundo, minime sequitur eum nunquam pro illo orasse, præsertim quum postea addiderit: "non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me... ut credat *mundus* quia tu me misisti" (20); ex quo colligitur eum pro mundo orâsse, non quatenus malus est, sed ut fidem acciperet, quæ ad salutem ducit.

140. (C) Opponuntur pariter hæc verba Domini: "Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro *multis* effundetur in remissionem peccatorum"[3]; ergo non pro omnibus. *Resp.* vox *multi* aliquando significat magnam multitudinem, et quandoque significat omnes, ut colligitur ex *Ep. ad Rom.*[4] ubi S. Paulus de peccato originali et redemptione disserens, dicit: "Sicut per unius justitiam in *omnes* homines in condemnationem... sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt *multi*": ex quo liquet "*multi* et *omnes*" eodem sensu sumi; ratio est quia in hoc casu omnes certo multi erant. Igitur sensus hujus vocabuli ex contextu vel parallelis locis determinari debet; jamvero in multis aliis locis dicitur Christum pro omnibus sanguinem suum fudisse, ut constat ex thesi.

Difficultates desumptas ex modo quo salvari possunt infideles vel infantes, qui moriuntur antequam baptizari possint, in *Tr. de Gratiâ* solventur (nn. 88, 91).

II. Theologorum de prædestinatione Systemata.

141. *Status quæstionis.* Sciendum est imprimis in quibus omnes catholici theologi conveniant: (a) Prædestinatio ad primam gratiam actualem fit ante prævisionem omnis meriti, quum nullo modo mereri possit. (b) Prædestinatio ad ultimam gratiam actualem, seu ad

[1] *Rom.* IX, 24; X, 12, 21. — [2] *Joa.* XVII, 9. — [3] *Matt.* XXVI, 28. — [4] *Rom.* V, 18-9.

perseverantiam finalem, non cadit sub merito de condigno; controvertitur autem utrum cadat sub merito de congruo. (c) Prædestinatio adæquate sumpta, quatenus totam gratiarum seriem complectitur a primâ gratiâ usque ad gloriam, est gratuita, ideoque fit ante prævisa merita; nam ordo supernaturalis vires et exigentias naturæ superat, proindeque destinatio ad illum est omnino indebita.

Quæstio igitur est de prædestinatione *ad gloriam* præcisive sumptam. Hic etiam omnes conveniunt gloriam in tempore, seu in *ordine exsecutionis*, propter merita conferri; sed quæstio est utrum Deus ab æterno decreverit gloriam electis dare propter eorumdem prævisa merita supernaturalia, an independenter ab illis. Duo præcipua hâc de re systemata excogitata fuerunt.

142. 1° *Molinistæ*, aliique theologi permulti ut *S. Franciscus Salesius*, *Tournely*, *Frassen*, tenent prædestinationem adultorum ad gloriam esse *post prævisa merita*[1]; sicque ordinant divina decreta: (a) Deus vult, etiam supposito peccato originali, voluntate antecedenti verâ et sincerâ omnes homines salvari, eisque præparat media saluti remote vel proxime sufficientia; (b) ex speciali prædilectione aliquibus destinat gratias, quibus prævidet, mediæ scientiæ ope, eos esse consensuros; (c) scientiâ visionis prævidet eos bene acturos, et in statu gratiæ morituros, et, post prævisa eorum merita, eosdem ad gloriam prædestinat; (d) prævidet pariter alios in peccato mortali esse morituros, et, post prævisa eorum demerita, eos ad gehennam condemnat. Sic arguunt:

143. (A) Christus in ultimo judicio electis dicet: "Venite benedicti Patris mei; possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim et dedistis mihi manducare etc."[2]; atqui hoc judicium nuda fictio esset, si Deus independenter a meritis electos destinâsset ad gloriam; nec juvat dicere hic agi tantum de ordine exsecutionis, nam præmium justorum in merita refunditur non minus ac pœna in malorum demerita; atqui nemo dicet pœnam ante prævisa demerita destinatam fuisse reprobis; ergo.

144. (B) Crescit vis argumenti si præfata testimonia conferantur cum iis quibus vita æterna exhibetur ut *corona*, quæ non datur absque legitimo certamine, ut *merces*, quæ redditur meritis sicut ignis redditur ut justa pœna demeritis[3]; porro malis non destinatur pœna ante prævisa peccata; ergo.

---

[1] Quorum argumenta vide apud *Becanum*, de Deo, c. 14, q. 4; *Lessium*, Opusc. de Prædestinatione et Reprob.; *Franzelin*, th. 59-60; *de Augustinis*, th. 41 sq.; *Pesch*, n. 353 sq.; *Hurter*, 128 sq.: hujusce auctoris argumentorum brevem synopsim exhibemus.

[2] *Matt.* XXV, 34 sq.

[3] *I Cor.* IX, 24; *II Tim.* IV, 7; *I Cor.* III, 8; *Rom.* II, 5.

145. (C) Gloria exhibetur ut pendens a nobis, adeo ut ab eâ excidere possimus; ideo etiam monemur ut magnâ diligentiâ utamur ne forte reprobi efficiamur: "Magis satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis"[1]; atqui talis diligentia esset inutilis, si gloria ante prævisa merita infallibiliter esset destinata; ergo.

146. (D) Huc accedunt verba *S. Pauli*[2]: "Quos præscivit, hos et prædestinavit"; in quæ ita scribit *S. Ambrosius*[3]: "Non ante prædestinavit quam præscivit, sed quorum merita præscivit, eorum præmia prædestinavit."

147. (E) Si sententia opposita admittatur, exhortationes vim suam amittunt, torpor et incuria salutis inducitur, nam quis sic arguere potest: vel sum prædestinatus, vel non: si prius, quidquid fecero, salvabor; si posterius, quidquid fecero, non salvabor; quare vivam pro arbitrio.

148. 2° *Thomistæ*, *Augustiniani* et *Congruistæ*, aliique multi ut *Salmanticenses*, *Scotistæ* non pauci, etc. tenent prædestinationem ad gloriam fieri ante prævisa merita, licet reprobatio positiva prævisionem meritorum sequatur[4]. *Thomistæ* sic decreta divina ordinare solent: (a) Deus voluntate antecedenti, verâ et sincerâ, omnes creaturas rationales ad æternam felicitatem ordinat, etiam supposito originali peccato, eisque gratias vere sufficientes præparat; (b) quum vero prævideat, in decretis suis, eas mediis sufficientibus non bene usuras, quasdam præ aliis eligit, quas decreto absoluto et efficaci vult salvare; (c) eisdem gratias præparat efficaces, quibus bene agant et salventur; (d) prævidens, in suis decretis, electos bona opera acturos et usque ad finem perseveraturos, decernit in ordine exsecutionis illis gloriam ut mercedem conferre; (e) quum vero pariter in decretis prævideat alios in statu mortalis peccati morituros, eos ad pœnas æternas destinat. *Congruistæ* eodem fere modo decretorum ordinem componunt, cum hâc tamen exceptione quod Deus futura conditionata non in suis decretis, sed *scientiæ mediæ* ope cognoscit. Ita argumentantur.

149. (A) Apostolus de prædestinatione hæc habet[5]: "Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, *ut* essemus sancti... qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ..." Ex quibus habes, ait *Billuart*, *l. c.*, (a) Deum nos elegisse, non quia futuri eramus sancti,

[1] *II. Petr.* I, 10. — [2] *Rom.* VIII, 30. — [3] De Fide, l. 5, c. 6, n. 82.

[4] Cf. *Alvarez*, de Auxiliis, disp. 37; *Gonet*, de Voluntate Dei, disp. 5; *Salmanticenses*, de Prædestinat. disp. IX; *Goudin*, de Providentiâ, q. II; *Billuart* de Deo, diss. IX, a. 4; *Bellarminus*, de Grat. et lib., l. II, c. 10, 15; *Suarez*, de Auxiliis lib. 3. de Prædest. c. 8.

[5] *Ephes.* I, 4 sq.

aut quia prævidit nos fore sanctos, sed *ut* essemus sancti; (b) nos elegisse secundum propositum voluntatis suæ, i. e. gratuitâ voluntate, ut gratiam suam commendaret; et ideo, respectu nostri, quia nulla in nobis hujus electionis erat ratio.

150. (B) Sed præ ceteris illustre est testimonium ejusdem Apostoli ad *Rom.* cap. 8, 9 et 11, ubi ex proposito de prædestinatione gratuitâ agens, eam *explicat*, *probat* et contra impugnantes *defendit*: (a) eam definit *propositum Dei*[1], *propositum secundum electionem* Dei[2], *electionem gratiæ*, i. e. gratuitam, nam, ut subdit, "Si gratia jam non ex operibus : alioquin gratia jam non est gratia"[3]; varias ejus *dotes* explicat, hujusmodi vocatis omnia cooperari in bonum : "Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti"[4]; declarat ex tali proposito fluere vocationem efficacem, justificationem et glorificationem : "Quos prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit"[5]; (b) deinde quærens cur ex Israelitis tam pauci in Christum credant, respondet non omnes fuisse efficaciter prædestinatos, sed aliquos tantum præ aliis a Deo gratis electos; et hanc gratuitam electionem variis illustrat exemplis[6]; (c) tandem objectiones contra gratuitam prædestinationem solvit, more Thomistarum, tum principio generali : "O homo, tu quis es qui respondeas Deo"[7]? tum exemplo figuli qui ex eodem luto fingit aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam[8]. Porro hæc omnia nihil aliud sunt nisi ipsissima Thomistarum thesis; supponunt enim Deum nos eligere ad gloriam e beneplacito suo, omnia bona fluere ex hac electione, etiam merita nostra.

(C) Confirmatur his Apostoli verbis[9]: "Quis te discernit? Quid habes quod non accepisti?" his enim discretio electorum a reprobis non meritis nostris, sed gratuito Dei beneficio ascribitur; nam si electio nostra fieret post prævisa merita, posset quis dicere : ego me ipsum discerno, scil. meritis meis.

151. (D) Quicumque prudenter et ordinate agit, prius intendit finem quam media; atqui Deus prudenter et ordinate agit, et aliunde merita sunt media, gloria est finis; ergo prius intendit gloriam quam merita.

152. 3° *Conclusio.* His breviter relatis, unusquisque in suo sensu abundet, dummodo sententiæ oppositæ nullam censuram inurat. Nostro judicio, mysterium Prædestinationis est inscrutabile. S. Paulus, postquam illud exposuerat verbis quæ diverso modo a diversis scholis intelliguntur, hæc addidit quæ imbecillitatem ingenii nostri in solvendis hujusmodi quæstionibus manifeste ostendunt : "O alti-

[1] *Rom.* VIII, 28. — [2] *Rom.* IX, 11. — [3] *Rom.* XI, 5-6. — [4] *Rom.* VIII, 28. — [5] *Rom.* VIII, 30. — [6] *Rom.* IX, 6-18. — [7] *Rom.* IX, 20. — [8] *Rom.* IX, 21. — [9] *I Cor.* IV, 7.

tudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini! Aut quis ejus consiliarius fuit"[1]? Duo ex Scripturâ certo colliguntur, sc. salutem nostram esse tum in manu Dei, tum in manu consilii nostri. Deus certo non deficiet, sed e contra gratias non solum sufficientes, sed etiam abundantes nobis largietur; remanet igitur ut per bona opera certam nostram vocationem et electionem faciamus.

153. 4° *Corollaria:* (A) Disputatur etiam de *numero prædestinatorum;* nil certi hâc de re statui potest; (a) Magnum esse electorum numerum ex his verbis colligitur: "Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, et tribubus et populis, et linguis stantes ante thronum et in conspectu Agni"[2].

154. (b) Communiter asseritur pauciores esse electos quam reprobos, si *universum genus humanum* spectetur; sed textus Scripturæ, ex quibus hoc colligitur, vim demonstrativam non habent; verba "multi sunt vocati, pauci vero electi"[3], inspecto contextu, significant multos, imo omnes Judæos ad fidem in Christum vocari, sed paucos Ecclesiam esse ingressuros. Difficilius quidem explicantur hæc verba: "Intrate per angustam portam, quia lata porta et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam"[4]. Attamen dici potest Christum hic loqui non de toto genere humano et pro omnibus sæculis, sed de Judæis tunc temporis viventibus, quorum pauci arctam consiliorum et præceptorum viam, quam supra descripserat, ingredi volebant. Unum extra dubium est, videlicet nullum adultum, etiam inter infideles, damnatum iri, nisi scienter et volenter contra leges sibi cognitas graviter deliquerit, atque in suo peccato pertinaciter usque in finem perseveraverit. Hinc ait *Gener*[5]: "Neque vero tot sunt reprobi...

[1] *Rom.* XI, 33-34. — [2] *Apoc.* VII, 9. — [3] *Matt.* XXII. 14; cf. *Maldonat.* et *Khabenbauer*, in h. loc. — [4] *Matt.* VII, 13, 14.

[5] Theol. dogmat. scholast. 2, 342 ss. — Cf. *Hurter*, n. 145, not. 2; *Lacordaire*, Confer. 1851, Résultats du Gouv. divin; *Bergier*, Dic. théol. verbo *Elus; Faber*, Creator, B. III, c. 2, ubi legitur: "Si ab Evangelii parabolis ratiocinationis fundamentum sumendum esset, non pro parvo sed magno servandorum hominum numero concludere deberemus. Bonorum et malorum separationem in extremo judicio faciendam, boni seminis separando a zizania Jesus Christus comparat. Jam ager studiose cultus numquam copiosior est zizaniâ quam bono semine. Comparationem quoque instituit bonorum et malorum piscium: jam cuinam piscatori malos pisces majori numero piscari contingit? E decem virginibus quæ ad nuptias vocatæ sunt, quinque sponsi domum ingrediuntur. In talentorum parabolis, duo servi præmio, unus tantum pœnâ afficitur; in alterâ convivii, unus tantum invitatorum ejicitur."

quot vulgo declamantur; nam Ecclesia habet innumeros filios occultos, de quibus ipsa dicet in die novissimo: quis genuit mihi istos, et isti ubi erant?"

155. (c) Si agatur de solis *catholicis*, communiter docetur cum *Suarez*, etiam inter adultos, plures esse electos quam reprobos; licet enim major pars hominum mortaliter peccent, tamen in sacro tribunali resurgunt, et pauci sunt qui in fine vitæ de peccatis suis sincere non doleant et sacramenta recipere recusent[1].

156. (d) Si quæstio sit de omnibus *christianis*, sive catholicis, sive schismaticis, sive hæreticis, multi tenent damnatorum numerum majorem esse quam electorum. Contraria tamen sententia nobis probabilior videtur; nam tertia pars eorum, antequam rationis usum attigerint, moriuntur, et quum plerique baptizati fuerint, salvantur; insuper eis qui inter Acatholicos versantur satis compertum est, multos inter Protestantes vel Schismaticos in bonâ fide versari: possunt igitur, etiam quando in peccatum mortale lapsi sunt, Deo reconciliari per actum contritionis perfectæ, imo si de schismaticis agatur, per absolutionem, quæ saltem in articulo mortis valida erit, quum Ecclesia omnibus hoc instanti suppleat jurisdictionem; aliunde Deus in necessariis non deficit, proindeque ultimo vitæ instanti speciales gratias eis concedet, quibus pœnitere possint; ergo nil prohibet multos ex eis salvari. Si nonnulli Patres contrarium docere videantur, de hæreticis *formalibus*, *non* autem de *materialibus* loquuntur. Neque inter sectas *non christianas* electi deerunt: *Judæi* siquidem et *Mahumetani*, qui non solum monotheismum, sed etiam fragmenta quædam primitivæ vel mosaicæ revelationis adhuc retinent, credere possunt in *Deum remuneratorem supernaturalem*, et actus contritionis perfectæ, Deo juvante, elicere[2]. *Ethnici* autem, qui nulla reve-

[1] *Suarez*, de Prædestinat. lib. VI, c. 3. Cfr. *Faber*, l. c. ubi recte ait: "Sedulo distinguendum est inter catholicos qui de rectâ viâ actu divertunt et quæstionem utrum æternam salutem adepturi sint... Perplures sunt qui scelestissimam vitam per decem aut viginti annos duxerunt, et illico ad bonam frugem redeunt, veluti si vulcanica materia omnino in eis consumpta fuerit."

[2] Quod jam aperte docebat *Lugo* (De Fide, disp. XII, sect. 5, n. 50-51): "Denique *Turcæ* et *Mahumetani*, si qui essent qui invincibiliter etiam errarent circa Christum et ejus divinitatem, non est cur non possint verâ fide supernaturali credere unum Deum remuneratorem supernaturalem: hoc enim non credunt propter argumenta ex creaturis naturalibus desumpta, sed dogma hoc ex traditione habent; quæ traditio processit a verâ Ecclesiâ fidelium et ad ipsos usque pervenit, licet alii errores admixti sunt in eorum sectâ... et consequenter poterunt aliquando in actum contritionis perfectæ ex tali fide prodire". Cf. *Du-*

lationis vestigia servârunt, si legis naturalis præcepta custodierint, ad fidem, *internâ revelatione* aliisve mediis Deo notis, perduci possunt, ut exponitur in *Tr. de Gratiâ* (n. 88).

157. (B) *De signis prædestinationis.* Licet nemo possit, absque speciali revelatione, de suâ salute certus esse[1], dantur tamen probabilia signa, ex quibus de eâ bene sperare possumus. Hæc sunt modo generali ea omnia quæ ad vitam æternam nos ducere valent: (a) *timorata conscientia*, quæ tanquam a facie colubri fugit peccatum[2]; nam solum peccatum causa damnationis esse potest. (b) *Patientia* in adversis et voluntaria *mortificatio;* dicit enim Apostolus: "Si tamen *compatimur*, ut et conglorificemur"[3]. (c) Sincera veraque *humilitas*, quâ gratiam ad salutem necessariam abundanter obtinere valeamus: "humilibus autem dat gratiam"[4]. (d) *Inimicorum dilectio* et *misericordia* in pauperes; nam qui aliorum offensas dimittit, a Deo veniam peccatorum consequetur juxta illud: "Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris...[5] Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur"[6]. (e) *Zelus* pro salute animarum: "Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum"[7]. (f) *Devotio* singularis erga *SS. Cor Jesu* et *B. Virginem:* prior enim Christi amorem maxime fovet; porro qui Christum amat, cum *S. Paulo* fiducialiter dicere potest: "Quis ergò nos separabit a caritate Christi?... Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu"[8]. Idem fere dici potest de devotione erga B. Virginem; quum enim hæc sit *mediatrix ad Mediatorem* (*de Verbo Incarn.*, n. 292), et aquæductus gratiæ, qui ei adhærebit, gratiâ ad salutem necessariâ nunquam carebit, tutoque ad Christum ibit.

"Quapropter, fratres, magis satagite, ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis: hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi"[9].

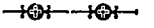

blanchy, op. cit., p. 322 sq., ubi erudite de statu religioso sectarum non-christianarum disserit.

[1] *Trident.*, sess. VI, can. 16. — [2] *Eccli.* XXI, 2. — [3] *Rom.* VIII, 17. — [4] *I Petr.* V, 5. — [5] *Matt.* VI, 12. — [6] *Matt.* V, 7. — [7] *Jac.* V, 20. — [8] *Rom.* VIII, 35-39. — [9] *II Petr.* I, 10-11.

De Deo Trino.

Auctores consulendi.

Inter **Patres** : *Sæc. II:* **S. Justinus**, Dialogus cum Tryphone, ubi præsertim de divinitate Verbi disserit; **Tertullianus**, Liber contra Praxeam. — *Sæc. III:* **S. Hippolytus**, Contra hæresim Noëti; **S. Dionysius Alex.**, Fragmenta ex Libris quatuor adversus Sabellium, Fragmenta ex 4 Libris ad Dionysium R. Pontific.; **S. Gregorius Thaumaturgus**, Expositio fidei in SS. Trinitatem. — *Sæc. IV:* **S. Athanasius**, Orationes quatuor contra Arianos; Liber de Trinitate et Spiritu S.; Epistola de Nicænis decretis; Historia Arianorum, etc.; **S. Hilarius Pictav.**, Libri 12 de Trinitate; Liber de Filii et Patris unitate; **S. Cyrillus Hierosol.**, Catecheses ad Illuminandos, catech. 6-7, 11, 16-17; **S. Basilius Cæsar.**, Libri quinque adversus Eunomium (quorum tres priores certo genuini sunt, *posteriores* autem *duo dubii*); Liber de Spiritu S.; **S. Ambrosius**, Libri V de Fide (alias de Trinitate); Libri 3 de Spiritu S.; **S. Gregorius Nazianz.**, Orationes V de theologiâ (orat. III-IV); **S. Gregorius Nyss.**, Oratio catechetica magna; Libri 12 contra Eunomium; **Didymus Alex.**, Libri 3 de Trinitate; Liber de Spiritu S. — *Sæc. V:* **S. Cyrillus Alex.**, Thesaurus de Sanctâ et Consubstantiali Trinitate; de Trinitate dialogi 7; Opusculum de SS. et vivificâ Trinitate; **S. Augustinus**, Libri 15 de Trinitate; **Vigilius Tapsensis**, Dialogus contra Arianos. — *Sæc. VI:* **Boetius**, Liber quomodo Trinitas unus Deus ac non tres dii; Utrum Pater et Filius ac Spiritus S. de divinitate substantialiter prædicentur; **S. Fulgentius Rusp.**, Libri tres ad Trasimundum, regem Vandalorum; ad Felicem Notarium de Trinitate Liber unus etc. — *Sæc. VIII:* **S. Joannes Damasc.**, Liber de S. Trinitate; de Hymno Trisagio; **Alcuinus**, de Fide sanctæ et individuæ Trinitatis; Libellus de processione Spiritûs S.

Inter **Theologos** : *Sæc. XII:* **S. Anselmus**, Liber I de fide Trinitatis; Liber I de processione Spiritûs S.; **Richardus a S. Victore**, Libri 6 de Trinitate. — *Sæc. XIII:* **S. Thomas Aq.**, O. P. Summa theol. I, q. 27-43, cum Commentariis Cajetani; Cont. Gentes, lib. IV, cc. 2-26; **S. Bonaventura**, O. M. In I. lib. Sententiarum; **Ægidius Romanus**, In I. Sentent. — *Sæc. XIV:* J. **D. Scotus**, O. M., In I. Sentent.; **Petrus Paludanus**, O. P. In I. Sententiarum. — *Sæc. XV:*

Card. Bessarion, Liber de Spiritu S. contra Marcum Ephesinum. — *Sæc. XVII:* **Greg. de Valentia**, S. J., Analysis fidei catholicæ de SS. Trinitate; **Suarez**, S. J., de SS. Trinitatis mysterio; **Becanus**, S. J. Summa theologica, de SS. Trinitate; **D. Ruiz**, S. J. Commentaria de Trinitate; **Petavius**, S. J., Dogmata theologica, de Trinitate; **Thomassinus**, Orat., Dogmata theologica, de divinâ et SS. Trinitate; **Joannes a S. Thoma**, O. P., Theologia, Comment. in I. p. S. Thomæ; **Salmanticenses**, de S. Mysterio Trinitatis. — *Sæc. XVIII:* **Witasse**, De SS. Trinitate, ap. *Migne* Theol. Curs., t. VIII; **Kilber**, S. J., De Deo Uno et Trino (in Theol. *Wirceburgensi*); **Billuart**, O. P., de SS. Trinitatis mysterio. — *Sæc. XIX:* **Perrone**, S. J., Tr. de SS. Trinitate; **Franzelin**, S. J., de Deo Trino; **Knoll**, De Deo Trino; **Jungmann**, Tr. de Deo Trino; **Card. Satolli**, de Trinitate; **Kenrick**, Tr. de SS. Trinitate; **J. H. Newman**, Arians of the 4th Century; Annotated translation of St. Athanasius; **Ginouilhac**, Histoire du Dogme Catholique, 2e éd., t. II et III; **Scheeben**, Dogmatik, vol. II, n. 680 sq.; **Th. de Régnon**, S. J., Etudes de théologie positive sur la S. Trinité, Paris, 1892; **Solesmenses**, De Deo Trino, Solesmis, 1894; **Billot**, S. J. De Deo Uno et Trino, vol. II, 1895; **Pesch**, S. J., Prælect. dogmat., vol. II, 1895, De Deo Trino; **Hurter, Bonal, Egger, Tepe**, aliique Compendiorum auctores.

Inter **Protestantes** de eodem dogmate, inter alios, scripserunt: **Bull**, Defensio fidei Nicænæ (1685); **Waterland**, The importance of the Doctrine of the H. Trinity (1719); **Faber**, The Apostolicity of Trinitarianism (1832); **Smeaton**, The doctrine of the H. Spirit (1882); **Meyer**, Die Lehre von der Trinitæt in iher historichen Entwickelung, 1844; **Eck**, Etude sur le Dogme de la Trinité d'après les données du N. Testament, Strasbourg, 1859; **Dorner**, System der Christl. Glaubenslehre, 1879, vol. I, *anglice redditum* Doctrine of the person of Christ, Edinburgh, 1891; **Hodge**, Systematic theology, vol. 1; **Van Oosterzee**, Christian Dogmatics transl. from the dutch by *J. Watson*, and *M. Evans*, New York, 1887 etc.

Excerpta ex symbolo Athanasiano.[1]

1. Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est ut teneat catholicam fidem: quam nisi quisque integram inviolatamque servaverit, absque dubio in æternum peribit.

2. Fides autem catholica hæc est: ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes.

3. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.

[1] Cf. *Denzinger*, 135-136. — De origine et auctoritate hujus Symboli vide *Tr. de Fontibus theol.*, n. 20.

4. Sed Patris, et Filii, et Spiritus Sancti una est divinitas, æqualis gloria, coæterna majestas.

Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus Sanctus.

Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus Sanctus.

Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus Sanctus.

Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus Sanctus.

Et tamen non tres æterni, sed unus æternus.

Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus, et unus immensus.

Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, sed unus omnipotens.

Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus.

Et tamen non tres dii, sed unus est Deus.

Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus Sanctus.

Et tamen non tres domini, sed unus est Dominus.

Quia sicut singillatim unamquamque personam, Deum ac Dominum confiteri christiana veritate compellimur; ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur.

5. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus.

Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus.

Spiritus Sanctus a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.

6. Unus ergo Pater, non tres Patres: unus Filius, non tres Filii: unus Spiritus Sanctus, non tres Spiritus Sancti.

7. Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus; sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt et coæquales.

Ita ut per omnia, sicut jam supra dictum est, et Unitas in Trinitate, et Trinitas in Unitate veneranda sit.

Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat.

Objectum, utilitas et divisio Tractatûs.

8. Postquam de Deo uno ejusque attributis disputavimus, de Deo trino secundum personas, seu de ineffabili SS. Trinitatis mysterio agere debemus, et, lumine fidei adjuti, ipsa Dei opera *ad intra*, vitam ejus interiorem exponere, ipsaque profunda Dei, quæ nullus hominum vidit, sed Filius nobis enarravit: quod præstabimus tamen cum modestiâ et reverentiâ: nam "qui scrutator est majestatis opprimetur a gloria"[1]. Modum procedendi in hujus mysterii explanatione

[1] *Prov.* XXV, 27.

et defensione breviter delineat *S. Thomas*[1]. "Erit hic modus servandus ut ea quæ in sermonibus S. Scripturæ sunt tradita, quasi *principia* sumantur, et sic ea quæ in sermonibus prædictis occulte nobis traduntur studeamus utcumque mente capere, a laceratione infidelium defendendo; ut tamen præsumptio perfecte cognoscendi non adsit. Probanda enim sunt hujusmodi auctoritate S. Scripturæ, non autem ratione naturali; sed tamen ostendendum est quod rationi naturali non sunt opposita, ut ab impugnatione infidelium defendantur".

9. *Utilitas* dicendorum ex iis patet quæ in ipso limine *Tr. de Deo Uno* exposuimus, sed insuper colligitur.

(a) *Ex dignitate objecti:* Nobilius enim objectum cognitionis nostræ nullum esse potest quam Deus *trinus* in suâ vitâ interiori spectatus; et, quamvis pauca de hoc mysterio scire possimus, melius est modicum de Deo, omnis perfectionis fonte, cognoscere quam multa de rebus terrenis. Aliunde vix, sine Trinitatis notitiâ, intelligi possunt alii tractatus theologici: hi enim disserunt de *communicatione vitæ divinæ* creaturis factâ per *Incarnationem, gratiam* et *sacramenta:* quomodo autem intelligi posset illa communicatio, nisi prius ipsa vita divina in suo fonte describeretur?

(b) *Ex necessitate* hoc mysterium cognoscendi; nam omnes tenentur, saltem necessitate præcepti, scire ea quæ fides de Trinitate docet; nec mirum, quum beatitudo nostra in contemplatione Trinitatis consistat, juxta illud: "Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum"[2]. Sedulo igitur hujus tractatûs studio incumbant, qui alios instruere debent, haud immemores horum *S. Augustini*[3] verborum: "Nec periculosius alicubi erratur, nec laborosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid invenitur".

(c) *Ex erroribus confutandis:* mysterium SS. Trinitatis, propter illius sublimitatem, jam ab initio Ecclesiæ ab *hæreticis* oppugnatum, hodie etiam impugnatur præsertim ab

[1] Contra Gentiles, l. IV, c. 1.
[2] *Joa.* XVII, 3. — [3] De Trinit., l. I, c. 3.

Unitariis et *Rationalistis*, ut ex modo dicendis luculenter apparebit; quorum difficultates exponere et confutare maximi momenti est.

10. *Divisio.* Ut logico procedamus ordine, post traditam notionem mysterii et errorum ipsi contrariorum, duo erunt capita, unum de Trinitate personarum in unitate naturæ, alterum de Relationibus divinis, ut in sequenti synopsi exhibetur.

- Prolegomena.
  - Definitio mysterii SS. Trinitatis.
  - Errores oppositi.
- Caput I. Existentia SS. Trinitatis.
  - Art. I. Trinitas personarum.
    - Script.
    - Tradit.
  - Art. II. Consubstantialitas
    - Verbi.
    - Spiritûs S.
  - Art. III. Concordia cum ratione : Mysterium SS. Trinit.
    - supra rationem.
    - non contra.
    - convenit.
- Caput II. De Relationibus trium personarum.
  - Art. I. De Generatione Verbi.
  - Art. II. De Processione Spiritus Sti. Corollaria.
  - Art. III. De divinis Missionibus.

Prolegomena.

I. Definitio mysterii SS. Trinitatis.

11. Vox *Trinitas* (græce Τριάς) quæ jam invenitur in scriptis *S. Theophili Antiocheni*[1] (a. 180), significat, juxta quosdam, trium unitatem, vel, juxta alios et quidem multo probabilius, triadem,[2] seu ternionem, aut ternarium.

12. Quoad rem, SS. Trinitas definitur: mysterium *unius Dei in tribus personis*, seu fusius: mysterium *trium personarum realiter distinctarum in unâ et eâdem numerice substantiâ, naturâ aut essentiâ.*

Hoc mysterium igitur duo importat: (a) realem distinctionem inter tres divinas personas, (b) et perfectam unitatem naturæ non solum genericam, aut specificam, sed etiam numericam. Ut melius intelligatur definitio, explicanda sunt verba quæ referuntur sive ad unitatem naturæ, sive ad trinitatem personarum. (A) Jamvero tres voces adhibentur, ad exprimendam *unitatem naturæ* in Deo: essentia, natura, substantia.

13. (a) *Essentia* est *id per quod res est id quod est, et a quâlibet aliâ re discernitur:* v. g. essentia hominis est animalitas simul et rationalitas, quia hæ proprietates hominem constituunt id quod est, et illum distinguunt tum ab Angelis, qui animalitate carent, tum a brutis, qui rationalitate privantur.

14. (b) *Natura* (a voce *nascor*), quæ etymologice designat *nativitatem* et ea omnia quæ cum nativitate connectuntur, est *principium intrinsecum et essentiale operationis et passionis*, seu fons internus omnium quæ ens elicit et patitur; v. g. in homine natura est simul corpus et anima, quia tum corpus tum anima sunt principia intrinseca omnium quæ homo facit aut patitur. Ex hoc apparet essentiam *non realiter* distingui a naturâ, sed tantum *virtualiter;*

---

[1] Ad Autyloc., lib. II, n. 15.

[2] Cf. *Petav.* de Trinit. l. VIII, c. 9; *Ginoulhiac*, op. cit. vol. II, p. 6-8.

natura siquidem nihil aliud est nisi essentia sub diverso respectu considerata, videlicet essentia est *principium essendi*, et natura est *principium operandi*.

15. (c) *Substantia* (a vocibus *sub stare*) est *res cui convenit esse in se, et non in alio*. In rebus creatis substantia opponitur *accidentibus*, quibus convenit esse in alio tanquam in subjecto; v. g. in homine substantia est illud intimum, quod absconditum invenitur sub accidentibus corporis et animæ et ea sustentat. In Deo autem nulla sunt accidentia, ac proinde substantia nihil aliud est nisi essentia, vel natura, quatenus consideratur ut *in se exsistens*. In Deo proinde essentia, natura et substantia non differunt realiter, sed solum diversi sunt aspectus sub quibus consideratur una et eadem res; unica igitur est essentia, unica natura, unica substantia.

16. (B) Tria sunt præsertim explicanda relate ad *personalitatem*: notio personalitatis, distinctio inter naturam et personam, notio personæ in Deo.

(a) Vocabulum *persona* tractum videtur ex his personis, quæ in comœdiis tragœdiisque famosos homines repræsentabant, et a Græcis πρόσωπα vocabantur; exinde hoc nomen impositum est ad significandum aliquos dignitatem habentes; et quia magnæ dignitatis est dominium habere suorum actuum, ideo omne individuum rationalis naturæ et sui juris persona dictum est[1]. Persona igitur est principium rationale *quod* agit, et *cui* tribuuntur et imputantur omnes actiones ab ipso elicitæ, ita ut vere sit *attributionis et imputationis centrum*. Definitur a *Boetio*[2]: "naturæ rationabilis individua substantia", ubi vox *individua* substantiam singularem, completam et sui juris designat. Persona siquidem nihil aliud est nisi *suppositum rationale*. Jamvero suppositum est substantia singularis, completa, et incommunicabiliter subsistens, seu sui juris. Hinc persona definiri potest: *substantia singularis, completa, sui juris, et intellectu prædita*. Dicitur substantia *singularis*, quia substantiæ universales, ut humanitas, nonnisi in abstracto exsistunt, nec proinde

[1] Cf. *S. Thom.* I, q. 29, a. 3, ad 2.
[2] Lib. de duabus naturis, l. V, c. 8.

possunt esse attributionis centra; *completa*, nam inter substantias, aliæ sunt incompletæ eo sensu quod indigent uniri alteri substantiæ ut possint proprias operationes exercere, v. g. anima brutorum, manus in homine, et hæ non possunt esse personæ, quæ non *sibi* agunt, nec sunt *attributionis* centrum; aliæ autem sunt completæ quia possunt per se operationes exercere sibi consentaneas, et hæ possunt esse personæ, v. g. angelus, homo; *sui juris*, seu *incommunicabiliter* subsistens, i. e. habens dominium sui et suarum actionum; quod quidem evenit, quotiescumque substantia ita completa est ut non assumatur a superiori personâ: tunc enim exsistit operaturque *propter se* et habet propriam subsistentiam, eique tribuuntur omnes actiones quas elicit; *intellectu prædita*, in hoc persona differt a simplici *supposito*, cui conveniunt omnes qualitates supra descriptæ, exceptâ tamen ratione, v. g. canis, arbor, lapis sunt supposita. Personalitas igitur, quæ subsistentia etiam dicitur, est perfectio quâ natura intellectualis, singularis et completa *est sui iuris*[1].

17. (b) Ex hoc apparet *distinctio inter naturam et personam*. Imprimis natura potest esse substantia incompleta, dum persona est semper substantia completa: v. g. corpus humanum, seorsim spectatum, est natura quædam, sed non persona, quia non est substantia completa. Sed insuper et *præcipue* natura *ex se* non est sui juris, non est centrum attributionis et imputationis, sed est solum *principium quo* quis utitur ad agendum, dum persona est *principium quod agit*, *cui* proinde tribuuntur omnes actiones, ac proinde est

[1] Apud Græcos, φύσις et οὐσία naturam designant, ὑπόστασις et πρόσωπον personam. Antiquitus vero sensus hujusmodi verborum non eodem modo ab omnibus intelligebatur, sive apud Latinos sive apud Græcos; nonnulli etiam Nicæni Patres hypostasim cum naturâ confuderunt, ita ut sensus ex contextu determinari debeat. Ideo in Conc. *Constantinop.* I (381) sancitum est ut voces ***persona***, ***hypostasis***, ***subsistentia*** idem significarent. Notandum est tamen vocabulum ***subsistentiam*** aliquando opponi *accidentibus* et tunc designare quidquid non est accidens, seu quamlibet substantiam; quo sensu dicitur quandoque humanam Christi naturam *subsistere*, quamvis persona non sit. Cf. *Petav.* l. IV, c. 1-2; *Newman*, Arians, Appendix, not. 4, p. 432.

centrum attributionis et imputationis; v. g. in homine, corpus et anima efformant naturam humanam: anima est principium *quo cogitamus*, corpus est *principium quo* actiones externas efficimus, sed neutrum seorsim spectatum est persona; e contra compositum humanum, quod resultat ex unione corporis et animæ, est persona, quia tale compositum est *principium quod* cogitat, sentit, deambulat, et *cui* uno verbo tribuuntur omnes actiones sive corporis sive animæ.

18. (c) Ex dictis persona significat id quod est perfectissimum in totâ naturâ. "Unde, cum omne illud quod est perfectionis Deo sit attribuendum, eo quod ejus essentia continet in se omnem perfectionem, conveniens est ut hoc nomen *persona* de Deo dicatur; non tamen eodem modo quo dicitur in creaturis, sed excellentiori modo; sicut et alia nomina quæ creaturis a nobis imposita, Deo attribuuntur"[1]. Revera in creaturis cum personâ multiplicatur natura, et ideo tot sunt naturæ quot sunt personæ humanæ. In Deo autem non multiplicatur natura, licet multiplicetur persona, ideoque, quamvis sint tres divinæ personæ, non sunt tres dii seu tres naturæ divinæ[2].

Attamen notio personæ, supra tradita, *substantialiter* in Deo verificatur. Nam quod personam constituit est proprietas quâ quis est *sui juris*, seu *attributionis centrum*: atqui in Deo tria sunt principia, quæ sunt sui juris, quæ speciales operationes eliciunt, et quibus speciales actus tribuuntur, ut infra patebit. Quod ut melius intelligatur, *persona in Deo* definiri potest, cum Angelico Doctore[3], *relatio ut subsistens*, i. e. relatio[4] non mere accidentalis, sed

[1] *S. Thomas*, I, q. 29, a. 3.

[2] *Suarez*, de Trinitate, l. I, c. 2, n. 12.

[3] *S. Th.* I, q. 29, a. 4.

[4] Relatio in genere est modus essendi quo aliqua res ad aliam refertur. Triplex elementum requirit: *subjectum*, quod ad aliud refertur; *terminum*, ad quem subjectum refertur; *fundamentum*, quod est ratio seu causa cur unum ad alterum refertur. Ita in relatione paternitatis, *subjectum* est *pater* generans, *terminus* est *filius* genitus, et *fundamentum* est *generatio*, quâ filius a patre oritur. Relatio duplex est: *realis*, cujus subjectum et terminus sunt res realiter existentes ac distinctæ, et

relatio elevata ad talem dignitatem, ut possit esse centrum operationis et attributionis. Quum enim tres sint in Deo personæ, et una tantum substantia, sequitur personas in Deo constitui per relationes quas habent ad invicem. Illæ autem relationes non sunt mere accidentales, quia nihil est accidentale in Deo : remanet igitur ut sint relationes *subsistentes*, i. e. quæ possint *per se* agere et centrum attributionis esse. Sic v. g. persona Patris est relatio paternitatis ut subsistens, i. e. ut principium operationum propriarum, seu aliis verbis est Deus quatenus active generat Filium; item persona Filii est relatio filiationis ut subsistens, seu est Deus quatenus a Patre genitus; tandem, persona Spiritus Sancti est relatio spirationis passivæ ut subsistens, seu Deus quatenus spiratus tum a Patre tum a Filio.

19. Ex hoc intelligi datur mysterium SS. Trinitatis in hoc consistere quod una eademque divina essentia a tribus personis possideatur, quæ sunt vere distinctæ, et constituuntur per relationes originis, ut infra declarabitur : seu aliis verbis esse in unitate divinæ naturæ tria operationum principia, quæ *per se* et *sibi* agunt, tres relationes realiter ab invicem distinctas, quæ sunt attributionis centra.[1]

II. Errores præcipui adversus mysterium SS. Trinitatis.

20. Post definitionem mysterii SS. Trinitatis, errores ipsi oppositos exponere juvat, ut sic melius cognoscatur dogma catholicum, facilius intelligantur argumenta quibus fulcitur, et tutius præcaveatur error. Jamvero tres præcipuos errores distinguere licet : 1° *Anti-Trinitarii* personarum trinitatem negant; 2° *Tritheitæ* unitatem naturæ destruunt; 3° alii tandem circa divinas *processiones* errant.

---

fundamentum in utrâque aut saltem in unâ realiter exsistit; *logica* ea est quæ solâ mente ponitur sive inter conceptus sive inter res ipsas. Relationes, quibus divinæ personæ constituuntur, sunt *reales*. Cf. *Dupeyrat*, Manuductio, Ontologia, p. II, c. II, a. 5.

[1] Hinc *Lacordaire* sic Trinitatem definit : "Deus est unica substantia, in suâ indivisibili essentiâ continens terminos relationum a se invicem realiter distinctos." Confér. de N. Dame. 48°; angl. vers. Confer. on God, edit. *O' Shea*, p. 57.

Radix hujusmodi errorum est difficultas conciliandi unitatem naturæ divinæ cum personarum trinitate: alii, ut melius salvarent unitatem naturæ, unicam in Deo personam admiserunt; alii, ut distinctionem personarum in tuto ponerent, earum inæqualitatem propugnaverunt.

1° *Antitrinitarii.*

Inter eos alii *unicam* in Deo contendunt esse personam, alii tres personas, sed inæquales admittunt.

21. (A) *Errores trinitatem personarum impugnantes.*[1] Jam initio sæculi II, quum divinitas Christi disertius prædicaretur contra hæreticos, nonnulli christiani, ex Judæis sectis orti, trinitatem personarum in Deo negaverunt, ut ejus perfectam unitatem melius salvarent, asserentes, teste *S. Justino*, Filium Dei nihil aliud esse "quam virtutem quamdam Patris universorum, quæ Mosi apparuit, aut Abrahamo, aut Jacobo... porro virtutem hanc nullo modo a Patre disjungi ac secerni posse"[2]. Quorum errores a *Modalistis* renovati sunt, qui docuerunt Patrem, et Filium et Spiritum S. non esse tres personas distinctas, sed solum tres modos essendi, vel etiam tres diversas manifestationes unius ejusdemque personæ; quæ persona, quatenus creans, vocatur Pater; quatenus incarnata, vocatur Filius; quatenus sanctificans, vocatur Spiritus. Vocati sunt etiam *Patripassiani*, quia tenebant Patrem incarnatum fuisse et pro nobis passum; *Monarchiani*, quia unicam in Deo personam admittebant. Præcipui fautores hujus erroris fuerunt *Praxeas* (II Sæc.)[3], contra quem scripsit Tertullianus; *Noœtus*, contra quem scripsit Hippolytus; et *Sabellius* (III Sæc.), qui tanto zelo

[1] *Philosophumena*, l. IX; *Epiphanius*, Adv. hæreses, XXIV-XXV; *Petav.* l. I, c. 6; *Billuart*, Diss. procem., art. I; *Alzog*, Histoire de l'Eglise, *anglice* Church History, § 75; *Schaff*, History of the Christian Church, vol. II, § 150-152; *Newman*, Arians, part. I, c. I, sect. 5, p. 116 sq. ed. 1890.

[2] *S. Justinus*, in Dialogo ad Tryphonem.

[3] Ejus hæresim sic *Tertullianus* describit (de Præscript., c. ult.): "Hic Deum Patrem omnipotentem Jesum Christum esse dixit, hunc crucifixum, passumque contendit; mortuum præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam, cum profanâ et sacrilegâ temeritate contendit".

illam hæresim propugnavit, ut secta ejus nomen acceperit; contra cujus errores scripsit *S. Dionysius Alexandr.* libros quatuor, in quibus tam strenue personarum distinctionem propugnavit, ut quibusdam in tritheismum labi visus fuerit; ab illâ tamen calumniâ se purgavit in *Apologiâ* ad Dionysium Romanum.

Trinitas personarum pariter negata est a *Paulo Samosateno* (263), Antiochensi Episcopo, qui divinitatem Christi aperte negavit, et damnatus fuit in Antiochiæ Synodo; necnon a *Photino*, Sirmiensi Episcopo (sæc. IV), qui, teste *Vincentio Lirinensi*[1], dicebat Deum singulum esse et solitarium, Christum esse merum hominem, et Spiritum non esse personam: in variis Conciliis damnatus fuit, præcipue in in Antiocheno (345) et Mediolanensi (347). Ita via trianismo parabatur.

22. (**B**) *Errores consubstantialitatem divinarum personarum negantes.* (*A*) *Ariani*[2], sic vocati ab *Ario*, presbytero Alexandrino, eorum duce, initio sæculi IV, docuerunt Verbum non esse Patri æquale, neque verum Deum, sed solum creaturam ceteris multo perfectiorem, ante alias ex nihilo productam, qua Deus usus est ad cetera entia creanda. Orta est illa hæresis ex illo principio gnostico quod Deus, præ suâ excellentiâ, non possit directe creaturas inferiores producere et regere, sed aliquo mediatore seu demiurgo uti debeat. Ille error jam antea edoctus fuerat, quod substantiam, ab *Ebionitis* et *Cerinthianis*, necnon a *Paulo Samosateno*, Antiochensi Episcopo, qui Christum esse merum hominem contendebant.

Ariani damnati sunt in Conc. *Nicæno* (325), in quo, promovente præsertim S. Athanasio, declaratum est Verbum esse Patri consubstantiale, ὁμοούσιον seu ejusdem naturæ, et simul æternum, et ab æterno genitum. Nec tamen hæresis statim exstincta est, sed in duas sectas fuit divisa: (a) Ariani

[1] Commonitorium, c. 5.

[2] De Arianis vide *Petavium*, *l. cit.* c. 8-13; *Billuart*, l. c.; *Alzog*, *op. cit.* § 110-112; *Schaff*, *op. cit.* § 119-122; præsertim vero *Newman*, *Arians*, *p. 200* sq., p. 237 sq., ubi tum doctrina, tum historia hujus hæresis eximie describitur.

rigidi seu *Anomœi*, duce *Aetio*, docuerunt Filium esse Patri dissimilem ἀνόμοιον; (b) Semi-Ariani autem tenuerunt Filium esse Patri similem, similem in substantia ὁμοιούσιον, juxta quosdam, præsertim *Eusebium Cæsar., et Basilium Ancyr.;* similem sine addito, ὅμοιον, juxta alios, duce *Acacio.* Error Arianorum renovatus est a *Samuele Clarke*, anglicano theologo sæc. XVIII, aliisque Protestantibus non paucis[1].

23. (B) *Macedoniani*[2] originem ducunt a *Macedonio*, qui primum fuit Semi-Arianus et deinde, ope Arianorum, Episcopus Constantinop. electus (341), divinitatem et consubstantialitatem Spiritus S. negavit, et asseruit Spiritum S. esse solum ministrum Patris et Filii, et creaturam ceteris perfectiorem. Damnati sunt in Conc. Constantinop. (381) in quo declaratum fuit Spiritum S. et vivificantem a Patre procedere, et esse cum Patre et Filio simul *adorandum.*

2° *Tritheitæ.*

24. (A) *Philoponus*, philosophus Alexandrinus, sæc. VI, naturam et hypostasim, seu personam confundens, docuit tres esse naturas in Deo sicut et tres personas: ex quo sequebatur tres esse deos, quamvis ipse conclusionem non admiserit.

(B) Sæc. XI, *Roscellinus*, Nominalium Doctor celebris, docuit tres in divinitate personas esse tres res, seu realitates, eo fere modo inter se distinctas, quo tres animæ et tres angeli differunt, licet unâ potentiâ et voluntate sint præditæ.

(C) Abbas *Joachim* (XII sæc.) docuit inter tres personas divinas exsistere solum unitatem moralem, illam scilicet quæ oritur ex consensu voluntatis, et exsistit inter christianos: ex quo pariter sequebatur tot esse naturas distinctas quot sunt personæ in Deo: damnata fuit ejus hæresis in Conc. *Lateranensi IV* (1215).

---

[1] Cf. *Shead*, History of Christian doctrine, Book III, c. 4, § 4, p. 386.

[2] Cf. *Petav.* l. c., c. 14; *Alzog*, § 112; *Schaff*, § 128. Probabile est Arium jam divinitatem S. Spiritûs negavisse, sed aliis curis intentus, hunc errorem palam docere non potuit: ejus vero discipuli paulo post ex principiis ab eo positis logicas conclusiones deduxerunt, et aperte S. Spiritûs *consubstantialitatem* impugnârunt.

(D) Tandem nostris diebus *Günther*, germanus theologus, asseruit in Deo esse tres substantias illasque habere quamdam unitatem formalem in eo sitam quod tres illæ substantiæ, seu personæ, ad invicem coadunentur per conscientiam. Fundamentum hujus erroris in falsa personæ definitione jacet: juxta ipsum siquidem, persona est *natura sui conscia*, et quum sint tres in Deo personæ, sequitur tres esse in Deo naturas sui conscias[1].

3° *Errores contra processiones divinas.*

25. (A) *Photius*, pseudo-patriarcha Constantinop. (IX sæc.), in odium Ecclesiæ Romanæ, a qua depositus fuerat, dogma processionis Spiritus S. impugnavit, docendo ipsum procedere quidem a Patre non autem a Filio, Latinosque ut hæreticos denuntiando eo quod Symbolo particulam *Filioque* addidissent. Error ille damnatus est in variis Conciliis præsertim *Florentino* (1439), cui Græci aderant, sed nihilominus adhuc ab Ecclesiâ Græcâ retinetur.

26. (B) *Harduinus* et *Beruyerus*[2], (XVII et XVIII sæc.) erraverunt circa generationem Verbi: Harduinus, scilicet admittebat quidem divinitatem Verbi, sed negabat ipsum procedere a Deo per veram generationem, docebatque Ipsum factum fuisse Filium Dei solummodo in instanti Incarnationis quando scilicet Deus naturam humanam Christi efformavit in utero Virginis et eam Verbo univit. Beruyerus licet æternam Verbi generationem retinens, pariter docuit actionem qua Deus univit naturam humanam Christi cum Verbo esse veram generationem.

4° *Recentes Antitrinitarii.*

27. Sabellianismum jam pœnitus exstinctum refocillârunt *Protestantes* nonnulli et *Rationalistæ*.

(a) Inter *Novatores* unicam dari in Deo personam docuerunt *Michael Servetus*, natione Hispanus, qui Genevæ, auspice Calvino, vivus combustus est (1533); *Sociniani* etiam, ita

[1] Güntheri errorem fuse exponit et impugnat *Franzelin*, de Deo trino th. 18; eumdem reprobavit *Pius IX*, 1857, ap. *Denzing.* 1509-15.

[2] Harduini et Berruyeri errores fuse exponuntur et confutantur a *Legrand*, de Incarnatione (*Migne*, Theol. Curs. IX, 1027 sq.).

vocati ab eorum ducibus, Lælio Socino, et ejus nepote Fausto Socino (XVI s.)[1], Protestantium erroribus imbuti, et judicio privato utentes, contenderunt mysterium Trinitatis nullomodo inveniri in Sacrâ Scripturâ: juxta ipsos siquidem, Christus non est Deus, sed mere propheta eximiæ sanctitatis, et Spiritus S. non est persona divina, sed solum virtus aut operatio Dei. Hodie Protestantes, qui hunc errorem propugnant, vocantur *Unitarii*, quia in divinâ essentiâ *unam* tantum dari personam docent. His adnumerandus est *Em. Swedenborg*, Sueci episcopi filius († 1772), qui seipsum a Deo inspiratum esse putans, docuit Trinitatem nihil aliud esse nisi triplicem unius personæ manifestationem, quæ quatenus *creans* vocatur Pater, ut *redimens* Filius, ut *sanctificans* Spiritus S.[2] Idem fere docent illi Protestantes *Liberales* dicti quorum numerus in dies crescit[3].

(b) *Rationalistæ* tandem, qui nullam revelationem admittunt, trinitatem personarum rejiciunt ut rationi contrariam; quidam tamen nomen servant, et dicunt trinitatem constitui ex *infinito, finito* et inter utrumque *relationibus;* vel ex divinâ *bonitate, sapientiâ* et *sanctitate;* vel *potentiâ, intellectu* et *voluntate.* Juxta *Kantium*, Deus, quatenus *Creator et Legislator* est Pater; quatenus *Gubernator* dicitur Filius; ut *justus Judex* vocatur Spiritus.

[1] Historiam et doctrinas tum Socinianorum tum Unitariorum breviter exponit *H. Lyon*, A Study of the Sects, p. 163 sq.; cf. *R. R. Shippen*, The American Unitarian Association tract; *J. Clarke*, Manual of Unitarian belief, Orthodoxy: its truths and errors; *Martineau*, Seat of authority in religion; *A. de Mestral*, Tableau de l'Eglise chrét. Lausanne, 1870, p. 684.

[2] Circa Swedenborgianos, qui non paucos discipulos in Statibus Fœderatis numerant, lege *J. Reed*, Swedenborg and the New Church, vel *H. Lyon, op. cit.* p. 147. Cf. *de Ecclesiâ*, n. 105, not.

[3] Quorum doctrinam expositam vide ap. *F. Lichtenberger*, Encyclopédie des Sciences Relig., t. XII, Paris, 1882, voce *Trinité.*

Caput I.

DE EXISTENTIA TRIUM PERSONARUM IN DIVINA ESSENTIA.

Expositâ notione mysterii SS. Trinitatis, ejus existentiam demonstremus oportet: disputabimus 1° de *trinitate personarum;* 2° de *consubstantialitate Verbi* et *Spiritus S.*, quæ speciali modo impugnata fuit; 3° de *concordiâ* hujus mysterii *cum ratione.*

Art. I. De trinitate personarum.

28. Fides catholica, jam variis Symbolis diserte expressa, sic a C. *Lateranensi* IV (1215) contrahitur: " Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod *unus solus* est *verus Deus*.... Pater, et Filius et Spiritus S.: *tres quidem personæ*, sed *una essentia*, substantia, seu *natura* simplex omnino.... credimus et confitemur cum Petro Lombardo, quod *una quædam summa res est*, incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quæ veraciter est Pater, et Filius, et Spiritus S.; tres simul personæ, ac sigillatim quælibet earumdem: et ideo in Deo solummodo *Trinitas est, non quaternitas:* quia *quælibet* trium *personarum est illa res*, videlicet substantia, essentia seu natura divina "[1]. Ex quo sequitur: (**a**) unicam esse in Deo essentiam non solum specifice, sed etiam numerice; (**b**) in illâ simplici essentiâ tres esse personas realiter ab invicem distinctas, licet ab essentiâ ipsâ non realiter, sed tantum virtualiter distinguantur. Quod demonstrabimus *Scripturâ* et *Traditione.*

29. *Thesis I[a]:* **Mysterium SS. Trinitatis, adumbratum et indigitatum in V. Testamento, clare revelatum fuit in N. Testamento**[2].

---

[1] Cf. *Denzing.* 355-359.

[2] Cfr. *Petavius*, l. II, c. 7. sq.; *Franzelin*, th. 2-7; *Knoll*, s. II, c. 1, a. 1; *Scheeben*, n. 714 sq., recentesque Scripturæ commentatores in varia loca quæ allegamus.

1. **Adumbratum et indigitatum in V. Test.** Deus Judæis mysterium SS. Trinitatis expresse proponere noluit, ne forte putarent ibi tres deos proponi colendos : historiâ enim constat eos, propter nationes paganas quibus circumdabantur, ad polytheismum maxime pronos fuisse; sed, tum *verbis* tum *theophaniis*, aliquam esse pluralitatem in divinis primum indigitavit, posteaque magis dilucide *secundam* saltem esse personam in Deo esse gradatim manifestavit, ut ita via pararetur plenæ hujus mysterii revelationi.

30. (A) In nonnullis V. Test. locis quædam *pluralitas* in Deo insinuatur. Prætermittimus ea quæ nonnulli Patres de primis versiculis Genesis exposuerunt : dicebant siquidem *in principio* idem sonare ac *in Filio*, et vocabulum *spiritus Dei* de tertiâ SS. Trinitatis personâ intelligebant; sed apud linguæ hebraicæ peritos, hæc expositio jam est antiquata[1]. Neque ex plurali formâ *Elohim* aliquid certi deduci potest : Judæi enim et plerique interpretes dicunt plurale hoc esse majestaticum, indicans in divinæ essentiæ unitate multiplicem esse virtutem[2]. Aliis tamen in locis hæc pluralitas indigitatur.

31. (a) Deus, antequam hominem crearet, dixit: "*Faciamus* hominem ad imaginem et similitudinem *nostram*"[3]; item, quando jam in eo erat ut expelleret protoparentes ex paradiso, ait : "Ecce Adam quasi *unus ex nobis*"[4]; tandem post ædificationem turris Babel, Deus ita loquitur ; "*Venite* igitur, *descendamus* et confundamus ibi linguam eorum"[5]. Atqui, licet stricte loquendo, illud plurale in linguâ hebraicâ adhiberi possit ab unicâ personâ, vel majestatis causâ, vel ad intensitatem exprimendam, melius tamen explicatur si de facto admittantur plures in Deo personæ præsertim ubi dicitur *unus ex nobis;* revera plerique Patres ita præfata verba intellexerunt; ait enim *Faustinus*, presbyter Romanus: "Non est unius personæ dicere *faciamus* ad imaginem et similitudinem nostram, sed neque diversæ deitatis. Nam pluralitas horum verborum, i. e. *faciamus* et *nostram*, Patris et Filii personas significat. Quod autem singulariter *imaginem*

[1] Cf. *Corluy*, Spicilegium, I, p. 165. — [2] Cf. *Corluy*, *op. cit.* p. 167. — [3] *Gen.* I, 26. — [4] *Gen.* III, 22. — [5] *Gen.* XI, 7.

dicit, una deitas, una virtus utriusque personæ manifestatur"[1]. Nec dici potest hic Deum alloqui Angelos; nam nulla neque præcessit, neque sequitur Angelorum mentio. Aliunde, ut notat *Augustinus*[2], homo ad imaginem Dei, non angelorum factus est.

32. (b) In libro *Numerorum*[3] invenitur formula benedictionis, quam sacerdotes super populum recitabant, et in qua ter repetitur nomen Jehovæ; atqui Rabbini quidam et Patres in hoc viderunt aliquam adumbrationem mysterii Trinitatis, præsertim quum tria dona, quæ per hanc benedictionem impertiuntur, scilicet custodia, misericordia et pax optime approprientur tribus divinis personis[4]. Eodem sensu Patres nonnulli intellexerunt visionem apud *Isaiam*[5] relatam, in quâ scilicet Deus trina appellatione "Sanctus, Sanctus, Sanctus" a Seraphim salutatur, et auditur vox Domini dicentis: "*quem* mittam, et quis ibit *nobis?*" Unde *S. Ambrosius*[6] scribit: "Quid sibi vult sub uno nomine sanctitatis trina repetitio? Si trina repetitio, cur una laudatio? Si una laudatio, cur trina repetitio? Trina repetitio, cur, nisi quia Pater, et Filius et Spiritus S. sanctitate unum sunt? Non dixit semel, ne Filium sequestraret; non bis, ne Filium præteriret; non quater, ne creaturas conjungeret".

33. (c) Iterum in libro *Sapientiæ*[7] Salomoni tribuitur hæc oratio: "Deus patrum meorum, qui fecisti omnia *Verbo* tuo, et *Sapientiâ* tuâ constituisti hominem"; atqui conferendo illa verba cum iis quæ in Novo Test. inveniuntur circa Verbum divinum, satis aperte agnoscitur in præfato textu secunda persona SS. Trinitatis; tertia autem paulo inferius (17) designatur: "Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam et miseris *Spiritum Sanctum* tuum de altissimis"? Nec tamen ex hoc certo colligitur realis personarum distinctio, quum stricte loquendo de divinis attributis intelligi valeat.

34. (d) Aliud argumentum desumitur ex *theophaniis* in Scripturâ relatis. Sic Jehovah dicitur apparuisse Abrahæ in valle Mambre[8]: "apparuit ei Dominus", statimque additur: "cumque elevâsset

[1] *Faustinus*, de Trinit., 5-7. — Alia Patrum testimonia vide ap. *Petav.*, lib. II, c. 7, n. 4-9.

[2] De Civit. Dei, lib. XVI, c. 6, n. 1.

[3] *Num.* VI, 23-26.

[4] Cf. *Drach*, Harmonie de l'Eglise et de la Synagogue, vol. I, p. 371-379; in hoc opere multa invenire est de fide antiquorum rabbinorum in Trinitatem; non omnia tamen æquali auctoritate gaudent.

[5] *Isa.* VI, 1-9. — [6] De fide, lib. II, c. 12, n. 107. — [7] *Sap.* IX, 1-2. — [8] *Gen.* XVIII, 1 sq.

oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum; quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit in terram" (1-2). Jamvero multi Patres, præsertim *S. Augustinus* et *S. Ambrosius*[1], hoc intelligunt de manifestatione Trinitatis: cui interpretationi favet Ecclesia, dum, post relatam hanc apparitionem, dicit: "tres vidit, et unum adoravit"[2].

Sed insuper frequenter in Scripturâ commemoratur *Angelus Domini*, qui variis sensibilibus signis manifestatur, scilicet formâ humanâ, flammâ ignis, sensibili voce etc., et seipsum Deum esse declarat: "Ego sum Deus Bethel... Ego sum qui sum... Deus Abraham, Deus Isaac..."[3] Porro plerique Patres, præsertim antiqui, docuerunt illum Angelum esse divinam personam, a Patre missam ideoque ab Eo distinctam, hominibus sese manifestantem, ut sic ad Incarnationis mysterium præpararentur; multi, præsertim Veteres, putârunt solum Verbum sic apparuisse, sed *S. Augustinus* docuit tum Filium, tum Spiritum S. æque invisibiles esse oculis corporeis ac ipsum Patrem, tres autem divinas personas posse sub creatâ similitudine apparere, et nonnisi ex contextu quænam ex divinis personis distincte apparuerit determinandum esse[4]. Quidquid sit, in his theophaniis pluralitas quædam in divinis adumbrabatur.

35. (B) Magis dilucide secunda persona, a primâ distincta, eique coæqualis, in nonnullis locis, a tempore Prophetarum, jam commemoratur: præcipua solum recensemus, de illis fusius infra disputaturi. In *Psalmis*[5] duo numerantur Domini plane distincti, quorum unus generat alterum, unus sedet ad dexteram alterius: "Filius meus es tu, ego hodie genui te.... Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis"; atqui in his locis probabiliter saltem apparet non solum existentia secundæ personæ, sed etiam ejus divinitas et consubstantialitas; nam Filius, qui generatur a Patre, debet non solum ab eo distingui, sed etiam possidere eamdem naturam ac Pater; et quum in Deo unica sit numerice natura, ut patet ex multis aliis Scripturæ locis, perfecta naturæ identitas inveniri debet in Patre et Filio.

---

[1] *S. Augustinus*, de Trinit. l. II, c. 19-20; *S. Ambrosius*, De Cain et Abel, I, 8.

[2] Brev. Rom. Domin. Quinquag. resp. 2.

[3] *Gen.* XXXI, 11-13; *Exod.* III, 2 sq.

[4] *S. August.* de Trinit. lib. n. 35. Cf. *Petavius*, l. VIII, c. 2; *Franzelin*, th. 6; *Liddon*, The Divinity of O. Lord, lect. II, p. 52 sq.

[5] *Ps.* II, 7; CIX, 1-2. — Cf. *de Verbo Incarnato*, n. 34 sq.

36. (C) Eadem doctrina clare invenitur in prophetiâ de *Emmanuel*[1], quam explicabimus in *Tr. de Verbo Incarnato* (n. 38-40); et in libris *Proverbiorum* et *Ecclesiastici*, in quibus asseritur existentia Sapientiæ cujusdam increatæ, a Deo distinctæ et tamen omnes divinitatis characteres præ se ferentis; hunc locum exponemus ubi de Divinitate Verbi (n. 67)[2].

37. **2° Mysterium SS. Trinitatis, jam adumbratum in Veteri Test., plene revelatur in Novo.**

Probatur : ex Annuntiationis mysterio[3].

(a) Imprimis trinitas personarum in ipso mysterio Annuntiationis satis clare enuntiatur; ibi enim videmus Angelum a Deo *Patre* missum : " Missus est Angelus Gabriel a *Deo* in civitatem Galilææ" (26); deinde exhibetur *Spiritus Sanctus* ut efformaturus animam et corpus Christi in utero Virginis : " *Spiritus Sanctus* superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi" (35); tandem *Filius* annuntiatur ut ex virgine nasciturus : " Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur *Filius Dei*".

(b) Earumdem consubstantialitas non potest quidem evidenter demonstrari ex hoc solo textu; sed jam innuitur, quia secunda persona vocatur *Filius* Dei; atqui Filius verus et proprie dictus particeps esse debet et quidem substantialiter naturæ Patris; quod confirmatur ex eo quod infra (43) Maria vocatur *mater Domini*, seu mater Dei : ergo ejus Filius est vere Deus. Divinitas autem Spiritûs S. subobscure significatur verbis quibus vocatur *Spiritus Altissimi*, sicut Filius dicitur *Altissimi Filius*.

38. *Ex Baptismo Christi*[4].

(a) In Baptismo Christi clare etiam apparet realis distin-

[1] *Isa.* VII, 14.

[2] Ex his textibus colligi potest mysterium SS. Trinitatis non fuisse sufficienter propositum in V. T. ut ad communem fidem populi Israel pertineret; nil vero prohibet quin quidam Patriarchæ, propter speciales illustrationes a Deo acceptas, et peritissimi Scripturarum interpretes plus minusve distincte, præsertim a temporibus Isaiæ, Messiam futurum esse Deum crediderint; quod nonnullis Scripturæ textibus innuitur (*Matt.* XIII, 17; *Joa.* VIII, 56; *I Petr.* I, 8-12).

[3] *Luc.* I, 26-38. — [4] *Matt.* III, 13-17; *Marc.* I, 9-11; *Luc.* III, 21-22.

ctio trium personarum, non solum ex variis *nominibus* quibus designantur, sed etiam ex *operationibus* plane distinctis quas efficiunt; siquidem *Pater* loquitur de cœlo: "Et ecce vox de cœlis dicens: hic est Filius dilectus, in quo mihi complacui"[1]; *Filius* autem baptizatur a Joanne Baptista et ascendit de aquâ: "Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aquâ"[2]; tandem *Spiritus Sanctus* ab utroque distinguitur, nam dum Pater de cœlo loquitur, Ipse descendit super Christum, et quidem sub corporali specie columbæ: "Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum"[3]; evidens est igitur illos tres non esse unam personam, sed tres personas realiter distinctas.

(b) Unitas autem naturæ ibi non quidem tam clare sed tamen aliquomodo apparet; nam Christus asseritur Filius Dei; et quidem per excellentiam, vocatur enim ὁ υἱός cum articulo, et additur: "in quo mihi complacui", ut declaretur eum esse Filium *proprium* et præ omnibus dilectum[4]. Spiritus autem vocatur Spiritus Dei, seu a Deo ipso procedens, ut plenius alibi explicabitur, ac proinde substantiæ divinæ particeps.

39. *Ex promissione Spiritus Sancti.*

(A) Nec minus clare apparet trium personarum realis distinctio in promissione Spiritus Sancti a Christo facta in Cœnâ ultimâ. Ait enim Christus: "Ego rogabo Patrem, et *alium* Paraclitum dabit vobis ut maneat vobiscum in æternum..." "Paraclitus autem Spiritus Sanctus, *quem mittet Pater* in nomine meo, ille vos docebit omnia..."[5] Sane realis esse debet distinctio inter Patrem qui *mittit* Spiritum, et Filium qui *rogat* Patrem ut Spiritus mittatur, et Spiritum ipsum qui *mittitur* a Patre, in nomine Filii; nam mittens a

[1] *Matt.* III, 17. — [2] *Matt.* III, 16.

[3] *Luc.* III, 22.

[4] Recte ait *Maldonatus* in h. loc.: "Ostendit enim gemino articulo se non de quovis, sed de naturali, de unico, de æterno, de sibi æquali filio loqui. Αγαπητὸν, dilectum... Athanasius unigenitum interpretatur. Hoc enim epitheto non apud Homerum solum, sed etiam in S. Litteris unigenitos filios solitos appellari, sicut e contrario Joannes unigenitum posuit pro carissimo" (*Joa.* III, 16; *I Joa.* IV, 9).

[5] *Joa*: XIV, 16-26.

misso, Pater a Filio distinguitur; aliunde Spiritus dicitur *alius* a Filio; et ita tres habemus personas vere distinctas.

(**B**) Ex contextu apparet etiam trium personarum consubstantialitas: (**a**) paulo enim antea Christus dixerat: "qui videt *me*, videt et *Patrem*... Non creditis quia ego in Patre et Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite" (9-12): quæ quidem verba perfectam æqualitatem Patris et Filii important, præsertim si sumantur cum toto contextu, et loco parallelo apud Joannem[1]: "Ego et Pater *unum* sumus... Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, et si mihi non vultis credere, operibus credite..." (**b**) Item Spiritus Sanctus dicitur procedere a Patre, vocatur Spiritus veritatis: "*Spiritum veritatis qui a Patre procedit*"[2]; porro qui procedit substantialiter a Deo debet illius naturæ esse substantialiter particeps, seu Deus: quod confirmatur ex eo quod sit veluti *fons veritatis*, ipsique tribuatur illa scientia perfecta quæ necessaria est ad Apostolos illuminandos de omnibus ad fidem pertinentibus, etiam de rebus futuris: "Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos *omnem veritatem:* non enim loquetur a semetipso: sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis"[3].

40. *Ex formulâ Baptismi*[4].

(**A**) Tandem trinitas personarum manifeste apparet in formâ Baptismi a Christo traditâ: "Euntes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine (εἰς τὸ ὄνομα) Patris et Filii et Spiritus Sancti"; nam in textu græco tum conjunctio καί tum articulus τοῦ repetuntur ante nomen cujuslibet personæ; quod quidem ridiculum esset si unica tantum esset in Deo persona, triplici virtute prædita; repetitio enim articuli tam emphatica non potest explicari sine reali distinctione personarum; insuper Pater certo est alius a Filio, et si ita est, tertius terminus, seu Spiritus S., debet esse persona a duabus aliis distincta.

(**B**) Ex iisdem verbis deducitur etiam naturæ *unitas;* nam agitur hic de ritu baptismali, per quem confertur gratia san-

[1] *Joa.* X, 30, 37-38. - [2] *Joa.* XV, 26.
[3] *Joa.* XVI, 13. — [4] *Matt.* XXVIII, 19.

ctificans: jam vero gratia non potest dari nisi in nomine, seu virtute, seu auctoritate Dei[1]; ergo tres personæ, in quarum nomine datur gratia, sunt realiter Deus, ac proinde unius divinæ naturæ æqualiter participes.

41. Ex *Apostolorum prædicatione.* Constat enim Apostolos, statim post Pentecosten, *divinitatem Christi* prædicavisse *ex professo*, et *divinitatem Spiritus Sancti datâ opportunitate*, ac proinde tres personas in Deo agnovisse. Ita v. g. *S. Petrus*, in primâ prædicatione, quam ad Judæos habuit, aperte declarat Christum esse illum quem David *Dominum* (i. e. Deum) vocat[2]; in secunda prædicatione Christum vocat "*Auctorem vitæ*"[3]; alibi eum vocat "*Dominum omnium*"[4]; porro hæc omnia soli Deo conveniunt; ergo. *S. Paulus* non minus diserte divinitatem Christi docet, de eo scribens[5]: "Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula"; "Omnia per ipsum, et in ipso creata sunt", ut fusius demonstrabitur in *Tr. de Verbo Incarnato* (n. 63-65). Aliunde iidem Apostoli divinitatem *Spiritûs S.* non obscure prædicaverunt, ut ex articulo sequenti patebit. Imo non desunt textus, in quibus tres divinæ personæ simul connumerantur: "Justificati estis in *nomine Domini* nostri *J. Christi*, et in *Spiritu Dei* nostri... Qui autem confirmat nos vobiscum in *Christo*, et qui unxit nos *Deus*, qui et signavit nos et dedit pignus *Spiritûs* in cordibus nostris"[6]. Ex his omnibus[7] colligitur

[1] Ratio cur Christus voluerit hâc formâ dari baptismum fuit "ut declararet unde vim baptismus haberet, nimirum ex Patre qui Filium suum misit, ut pro hominibus moreretur; ex Filio, qui baptismum instituit, et quodammodo sanguine irrigavit, et fertilem, uberem, efficacem effecit; ex Spiritu S., qui, sicut aqua extrinsecus corpora, ita ipse intrinsecus animos sanctificando lavat" (*Maldonat.* in h. l.). Quod quidem implicite tradit *S. Paulus* (*I Cor.* I, 12-13), dum Corinthios reprehendens, asserit eos non in nomine alicujus creaturæ, sed in nomine Dei baptizatos esse.

[2] *Act.* II, 34. — [3] *Act.* III, 15. — [4] *Act.* X, 36. — [5] *Rom.* IX, 5; *Col.* I, 16. — [6] *I Cor.* VI, 11; *II Cor.* I, 21-22.

[7] Celeberrimo textu *S. Joannis* (*I Joa.* V, 7) usi non sumus, quia de ejus genuinitate jam a tribus sæculis controvertebatur. *Adversarii genuinitatis* sic arguunt: textus ille deest in omnibus *codicibus græcis* qui aliquâ auctoritate gaudent; nam 193, quibus 60 lectionaria accedunt, eo carent, dum 4 tantum illum continent, ex quibus duo juniores

tres esse in Deo personas realiter distinctas, et simul æquales; si quid vero magis decretorium desideretur circa earum *consubstantialitatem*, hoc in sequenti articulo invenietur.

---

sunt (sæc. XV-XVI), duo alii illum habent in margine scriptum manu recenti; deest pariter in multis *latinis codicibus*, præsertim in *Fuldensi* et *Amiatino*, qui sunt simul antiquissimi (sæc. VI) et accuratissimi, et si inveniatur in junioribus codicibus plerisque, id tribuendum est *Prologo Galeato* in epist. catholicas, qui sub Hieronymi nomine a falsario fuit confectus; deest etiam in præcipuis versionibus *Syriacâ*, *Philoxenianâ*, et *Copticis;* nunquam ab ullo Orientali Patre adhibitus est, nec certum ejus vestigium in latinâ ecclesiâ ante sæc. V invenitur; atqui constans hoc et unanime silentium, tempore quo controversiæ de Trinitate agitabantur, evidenter ostendit hunc versum fuisse penitus ignotum; valde probabiliter illud comma, quod nunc in textu legitur, erat solummodo *explicatio marginalis* vers. 8, quæ postea in ipsum textum irrepsit.

Authentiæ patroni dicunt: Illud comma semper exstitit in versione latinâ, quæ antiquitate græcos codices superat; nam in plerisque *latinis codicibus* reperitur, a multis Patribus commemoratur, *Tertulliano*, *Cypriano*, *Augustino*, *Eugenio* et 450 Episcopis, qui in professione fidei regi Ariano Hunnerico oblatâ (a. 484) eumdem allegant et explicant, et a sæc. IX a plerisque scriptoribus usurpatur. Omissio versus in græcis codicibus facile explicatur quia versus 7 et 8 sunt *homoioteleuti*, i. e. eodem modo terminantur, ita ut scriptores a fine versus 7 ad initium v. 9 transilierint. Aliunde *Tridentino* jubemur libros sacros "integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt et in *vetere vulgatâ* editione latinâ habentur pro sacris et canonicis suscipere". Hodierni tamen theologi, cum *Cornely*, *Pesch* aliisque, fatentur a *Tridentino* nil hâc de re decisum fuisse, quia Concilium de illis partibus agebat, quæ a Protestantibus tunc rejiciebantur.

Hæc dum inter ipsos Catholicos agitarentur, proposito dubio "Utrum tuto negari, aut saltem in dubium revocari possit esse *authenticum* textum S. Joannis in epistola prima cap. V, vers. 7, quod sic se habet: *Quoniam tres sunt...*", S. Cong. Officii feriâ IV, die 13 Januarii 1897 respondendum mandavit *negative*. Quod sane responsum debitâ reverentiâ a Catholicis accipiendum est; quando autem contra Acatholicos arguimus, præfatus textus vix afferri potest, quum ejus genuinitatem communiter rejiciant.

Ad quæstionem penitus expendendam, cf. *Wiseman*, Essays, Two letters on I John, 5, 7; *Franzelin*, th. 4; *Le Hir*, Etudes bibliques, Les trois témoins célestes; *Danko*, Historia Revel. N. T.; *Forster*, A new plea for the authenticity of the test; *Bisping*, Exeget. Handbuch, Munster 1871, VIII, p. 365 sq.; *Schanz*, Aberle's Einleitung, Freiburg 1877, p. 124 sq.; *Scrivener*, Introduction to the textual Criticism of the N. T., 3rd ed. p. 648-655; *Tischendorf*, N. Testam. græce, ed. 8 cri-

42. *Solv. difficultates.* (A) *Sociniani* et *Unitarii* contendunt imprimis nullum esse Scripturæ sacræ locum quo claris et distinctis verbis trinitas personarum tradatur[1]. *Resp.* Hoc ex probationibus jam adductis falsum esse constat; licet enim in Scripturâ vocabulum *persona* vel *trinitas* non occurrat, trium personarum distinctio et æqualitas ex textibus allatis, præsertim si *simul* sumantur, certo colliguntur; jamvero *de re, non de nomine* pugnamus.

43. (B) Textus deinde in medium proferunt, quibus asseritur *unum esse Deum, sc. Patrem:* ex quo sequitur neque Filium, neque Spiritum divinitate gaudere[2]. *Resp.* Fatemur equidem *unum esse Deum,* seu unicam esse divinam naturam et essentiam, sed ex hoc minime sequitur non esse tres personas in unâ eâdemque essentiâ: Deus enim *unus* esse potest respectu *naturæ,* et trinus respectu *personarum,* ut fusius infra declarabitur. Textus autem ab adversariis allati, nedum thesim nostram oppugnent, eam potius confirmant.

44. (a) Opponunt hæc verba S. Pauli: "Nam etsi sunt qui dicantur dii sive in cœlo sive in terrâ (siquidem sunt dii multi, et domini multi), nobis tamen *unus est Deus, Pater,* ex quo omnia"[3]. Jamvero ex contextu patet S. Paulum hic antithesim instituere inter *deos* quos *ethnici* colebant, et *Deum* quem *Christiani* adorant: hunc Deum unum esse affirmat, ut sic excludatur polytheismus; sed a consortio divinæ naturæ alias personas non excludit, quum statim addat hæc verba ab Unitariis recitata: "et *unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*", in quibus luculenter divinitas Christi declaratur: vocatur enim *Dominus,* et *vis creativa,* quæ soli Deo competit, eidem ascribitur: "*per quem omnia*".

45. (b) Eodem modo explicantur alia ejusdem Apostoli verba: "*Unus Deus,* et *Pater omnium*"[4]; dixerat enim paulo ante de Christo (5): "*unus Dominus*", et paulo post ei tribuitur gratiæ dispensatio: "data est gratia secundum mensuram donationis Christi" (7); multaque alia in eâdem Epistolâ dicuntur quæ divinitatem Christi important.

46. (c) Nec majorem vim habent verba, quæ in confirmationem præcedentium adducuntur: "Gratias agentes semper pro omnibus,

---

tica major, vol. II, 1872, p. 337 sq.; *J. P. Martin,* Introduction à la crit. text., t. 5; *R. Cornely,* Introductio, III, n. 231 sq. ubi argumenta *pro* et *contra* eximie exponuntur.

[1] *J. F. Clarke,* Man. of Unitarian belief, less. VI. Eodem fere modo arguunt Protestantes *Liberales* in Galliâ, ut videre est apud *Lichtenberger,* op. cit., voce *Trinité,* p. 213-215.

[2] *J. F. Clarke, l. cit.* Quod auctor probare contendit ex *I Cor.* VIII, 5, 6; *Eph.* IV, 6; *Joa.* XVIII, 3; *Eph.* V, 20. — [3] *I Cor.* VIII, 5-6. — [4] *Ephes.* IV, 6.

in nomine D. N. Jesu Christi, Deo et Patri"[1]; hæc enim solummodo ostendunt nos Deo Patri gratias agere per Christum, qui, quum sit Deus et homo, est perfectus religionis mediator.

47. (d) *Instant* adversarii; Christus sic Patrem alloquitur: "Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum"[2]; unde sic: Ille solum est vere Deus qui dicitur *solus Deus verus;* atqui solus Pater ibi dicitur Deus verus; ergo.

Resp. dist. minorem; solus Pater vocatur Deus, ut excludantur idola, *concedo;* ut excludantur Filius et Spiritus S., *nego;* nam, ut *Gregorius Nazianz.* et ejus frater *Cæsarius* argumentantur, si propterea quod Pater hic solus verusque Deus appellatur, colligunt Ariani Filium non esse Deum, colligant etiam Filium non esse sapientem, quia divus Paulus dicit: *soli sapienti Deo per Jesum Christum gloria*[3]; colligant non esse immortalem, et non esse lucem, quia idem Paulus scribit[4]: *Qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem,* cum se Christus passim vitam et lucem vocet[5]. Revera vox *solum* non est *subjectum,* sed *attributum* propositionis, ut ex textu græco patet, ita ut sensus sit: ut cognoscant te, qui es ille Deus, qui solus verus es, ἵνα γινώσκουσιν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν. Aliunde vox *Deum* hic designare potest *Deum trinum,* in cujus contemplatione æterna vita consistit.

48. (e) *Instant* iterum: Si Filius aut Spiritus vere Deus esset, utrique orationes offerri deberent; atqui soli Patri preces offerre jubemur[6].

Resp. *nego minorem;* nam Christus de seipso dixit: "si quid petieritis *me* in nomine *meo,* hoc *faciam*"[7], ubi aperte declaravit preces sibi offerri posse; cur igitur Unitarii Scripturas mutilant ad suos errores propugnandos? Ratio autem cur preces frequentius ad Patrem diriguntur, est quia Ipse tanquam auctor et principium omnium bonorum consideratur, ut infra patebit.

49. *Thesis 2ª:* Mysterium SS. Trinitatis Traditione invicte demonstratur[8].

[1] *Ephes.* V, 20. — [2] *Joa.* XVII, 3. — [3] *Rom.* XVI, 27. — [4] *I Tim.* VI, 16. — [5] *Maldonat.* in *h. loc.*

[6] *Matt.* VI, 9; *Joa.* IV, 23; XVI, 23 apud *J. Clarke, l. cit.*

[7] *Joa.* XIV, 14.

[8] Cfr. *Petavius,* Præfatio, et lib. I; *Bull,* Defensio fidei Nicænæ; *Ginoulhiac,* Histoire du dogme cathol., lib. VI, sq.; *Newman,* Arians, p. I, c. 2, p. 156 sq.; *Perrone,* 101 sq.; *Franzelin,* th. 8-11; *Knoll,* § 72 sq.; *Revue des Sciences Ecclésiastiques,* juillet, août, décemb. 1882, ubi Ante-Nicænorum Patrum doctrina critice expenditur a ***Rambouillet*** et *Duchesne.*

50. 1° *Ex Patribus.* Quum divinitas Filii in C. *Nicæno* (325) et divinitas Spiritûs S. in C. *Constantinop.* (381) solemniter definita fuerit, concedunt adversarii jam ab illo tempore fidem in tres divinas personas universalem evasisse; quæstio igitur est solum de Patribus *Ante-Nicænis.* Ad demonstrationem vere scientificam, testimonia præcipuorum Patrum qui in tribus prioribus sæculis vixerunt, afferre oporteret; quum autem limites hujus Compendii hoc non permittant, pauca solum testimonia exhibebimus exempli gratiâ; cetera autem apud citatos auctores legi possunt.

51. (**A**) *Patres Apostolici*, sic vocati quia Apostolorum discipuli fuerunt, non quidem modo scientifico, sed simplici expositione, more Apostolorum, mysterium SS. Trinitatis docuerunt. Imprimis *S. Clemens* Papa[1] hæc habet: "Nonne habemus unum *Deum*, et unum *Christum*, et unum *Spiritum gratiæ?*" et in decursu Epistolæ apparet Christum esse vere Filium Dei, quum dicatur "sceptrum majestatis Dei" (*ibid.* 16), i. e. virtus et potentia Dei; item Spiritum S. esse vere Deum, quum ibidem exhibeatur ut *futura* prædicens: quod solius Dei est. *S. Ignatius* Martyr, S. Joannis auditor[2], pariter scribit: "Studete igitur ut confitemini in dogmatibus Domini et Apostolorum... fide et caritate in *Filio* et *Patre* et *Spiritu S.*", ubi eadem fides et caritas tribus divinis personis exhibenda dicitur. *Hermas*, in opere cui titulus *Pastor*, apud quasdam Græciæ ecclesias publice lecto, ut scribit *S. Hieronymus* (Catal. c. 20), hæc scribit: "Filius quidem Dei *omni creaturâ antiquior* est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad *condendam creaturam*"[3]; quod est primaria divinitatis nota; in eodem loco Spiritûs S. meminit eumque dicit infundi, et habitare in cordibus nostris: quod pariter Dei proprium est. *S. Polycarpus*, Joannis Apostoli discipulus, supra rogum exclamavit: "Verax *Deus*, glorifico te cum æterno et cœlesti *Jesu Christo* cum quo tibi et *Spiritui Sancto* gloria nunc et in futura sæcula"[4].

52. (**B**) Patres *secundi sæc.* jam incipiunt hoc dogma exponere modo magis philosophico, illud comparationibus et

[1] Ep. I ad Corinthios, n. 46. — [2] Ep. ad Magnes. n. 13.
[3] Pastor, lib. III, simil. 5. — [4] Smyrnæorum Epist., n. 14.

analogiis philosophicis illustrando. *S. Justinus* ait[1]: "Eum Patrem, et Filium et Spiritum propheticum colimus et adoramus"; dein variis argumentis demonstrat non esse nisi unicum Deum qui creavit omnia, et tamen alium esse in S. Litteris, qui nominatur Deus, et Dominus, imo Deus adorandus; quod illustrat exemplo *solis* et *lucis*, et etiam exemplo *ignis*, a quo multi alii accenduntur ignes, sine ullâ ejus diminutione[2]. — *S. Athenagoras* hæc habet[3]: "Quis non miretur, quum atheos vocari audit qui asserunt Deum Patrem, et Filium Deum, et Spiritum Sanctum eorumque ostendunt et essentiam in unitate, et distinctionem in ordine"? — *S. Irenæus* pariter scribit[4]: "Ecclesia per universum orbem usque ad fines terræ seminata ab Apostolis et eorum discipulis, accepit eam fidem, quæ est in *unum* Deum, *Patrem* omnipotentem.... et in unum *J. C. Filium Dei*, incarnatum pro salute nostrâ; et in *Spiritum S.*, qui per prophetas Dei consilia, et adventum prænuntiavit".

53. (C) *Tertio* autem *sæculo* jam scribuntur integri tractatus de Trinitate; ita *Tertullianus* adversum Praxeam librum scripsit, ubi hæc inter alia leguntur (cap. 2): "Custodiatur œconomiæ sacramentum, quæ *unitatem in trinitatem disponit*, tres dirigens, *Patrem*, et *Filium*, et *Spiritum Sanctum*. Tres autem *non statu*, sed *gradu;* nec *substantiâ*, sed *formâ;* nec *potestate*, sed *specie: unius* autem *substantiæ*, et unius *potestatis*, quia unus Deus". Et in libro *de Pudicitiâ* (c. 21) hæc habet: "Est *trinitas* unius divinitatis, Pater et Filius et Spiritus S." Item *S. Hippolytus* contra Noetum opus scripsit, ubi ait: "Necesse enim est ut, quamvis nolit, confiteatur Deum Patrem omnipotentem, et Christum Jesum Filium Dei, Deum factum hominem... et Spiritum S. et hos esse vere tres". *S. Dionysius Alexand.* Sabellium etiam scripto confutavit, in quo luculenter personarum trinitatem edocet; expressiones quidem adhibet, quibus Filium Patre minorem esse declarat, sed postea in Epistolâ ad *Dionysium* Rom. Pontificem, eas emollivit ac Filium Patri *consubstantialem* et *coæternum* appellavit. *Clemens Alexand.*, ejusque discipulus *Origenes* multa pariter de Trinitate scripserunt, quæ referre nimis longum esset, et quamvis Origenes erraverit, dum modo philosophico illud mysterium exponere voluerit, recte catholicam fidem exhibuit quando ut *Traditionis testis* locutus est; ita, in sexto *Enarrationum*, de baptismo agens, "*adorandæ Trinitatis deitatem*"

[1] Apolog. I, n. 67. — [2] Dialog. cum Tryphone, 56. — [3] Legat. n. 10; cf. n. 12, 24. [4] Adv. Hæres., lib. I, c. 10, n. 1.

nominat; et alibi scribit: "Didicimus credere tres esse hypostases: Patrem et Filium et Spiritum Sanctum"[1]. Tandem *S. Gregorius* Thaumaturgus, Origenis discipulus, *professionem fidei* edidit, quæ optime concordat cum Symbolo Nicæno: "Unus Deus *Patet* Verbi, unus Dominus *Unigenitus Patris, Deus de Deo*... Est etiam *Spiritus* Sanctus *ex Deo procedens*, Trinitas perfecta"[2].

54. (D) Quum autem nostris temporibus fides Patrum Ante-Nicænorum circa Trinitatis dogma a Rationalistis et Unitariis in dubium revocata fuerit, multaque loca in medium prolata, in quibus impugnari videtur vel personarum distinctio vel earum perfecta æqualitas, nonnulla subjungere principia opportunum visum est, quibus textus difficiles explicari possint (cf. *Hurter*, n. 229 sq.).

(a) Imprimis defensores illius dogmatis, tempore arianæ controversiæ, confidenter adversarios suos ad Patrum anteriorum fidem et traditionem provocarunt; ita v. g. *S. Athanasius* (De Decret. Nic. Syn. 27): "Vos autem, o novi Judæi, quos demum assertionum vestrarum patres ostendere valetis? Ne unum quidem e prudentibus et cordatis nominare potestis". E contra Ariani fraudibus utebantur, ut suam occultarent hæresim simplicesque deciperent[3]. Atqui hæc duo manifeste supponunt tunc temporis generalem persuasionem fuisse, Patres priorum sæculorum Trinitati omnino favere; ergo. Revera *S. Augustinus*[4] scribit: "Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est, divinorum librorum veterum et novorum tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus unius ejusdemque substantiæ inseparabili æqualitate divinam insinuant unitatem, ideoque non sunt tres dii, sed unus Deus, quamvis... Pater non sit, qui Filius est... Spiritus Sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantum Patris et Filii Spiritus Sanctus... Hæc est fides mea, quando hæc est *catholica* fides".

(b) Insuper sedulo distinguendum est inter dogma ipsum et modum philosophicum quo exponitur: quando Patres simpliciter exponunt dogma catholicum, sunt vere *traditionis testes*, et nullum est dubium quin plerique saltem in hoc sensu recte de Trinitate locuti fuerint; quando vero conantur modo scientifico illustrare hoc dogma comparationibus et analogiis philosophicis, loquuntur ut *privati Doctores*, et quia tunc temporis sensus verborum non erat clare definitus, expressiones aliquando adhibent, quæ hodie ut erroneæ a theologis

[1] In Joa., tr. 2. ap. *Migne*, P. G. XIV, p. 128.

[2] Integra illa fidei confessio anglice reddita legi potest in collectione *Ante-Nicene Fathers* (Amer. edit. t. VI, p. 7).

[3] Cfr. *S. Athanasius*, Epistola ad Episc. Ægypt. 18; *S. Hilarius*, de Trinit. VI, 4, 7.

[4] De Trinit., lib. I, 7.

pronuntiarentur: ex hoc autem concludi nequit illos mysterium Trinitatis ignorasse vel negasse, sed solum ipsos inhabiles fuisse ad perfecte conciliandum illud dogma cum philosophia[1].

Ita forsan conciliari possunt ea quæ *Petavius* scripsit de fide Patrum Ante-Nicænorum. In corpore operis (l. I, c. 3-5) asserit multorum doctrinam, saltem *loquendi usu*, discrepare a Catholicâ regulâ, eo quia Philosophorum, præsertim Platonicorum, placita catholicis dogmatibus adaptare nisi sunt; ita dicit, secundum *Justinum*, Filium esse minorem Patre, Deum secundarium, Patri ac Domino subjectum ejusque voluntati servientem; secundum *Athenagoram*, Verbum non esse Patri coæternum; juxta *Tatianum*, Verbum non esse coæternum, sed a voluntate Dei, tanquam ab opifice, productum; juxta *Theophil. Antioch.*, generationem Verbi non fuisse æternam; juxta Irenæum, Deum Patrem Angelorum ministerio non egere, quia Filius et Spiritus S. Ipsi ministrant etc. Aliunde, in Præfatione ejusdem operis eruditus auctor, disertis testimoniis eorumdem Patrum, ostendit eos omnes dogmatis caput et substantiam ipsam sine ullâ labe tenuisse. Jamvero hæc duo, quæ primo intuitu contradictoria videntur, sat bene conciliantur, si admittatur distinctio superius tradita.

(c) Aliquot exempla sumamus. Patres nonnulli, ut *S. Greg. Nyssenus*, unitatem divinarum personarum conferunt cum unitate quæ inter tres homines exsistit, et sic tritheismo favere videntur; sed hâc comparatione utuntur ut *æqualitatem* personarum inculcent, sepositâ interim accuratiori inquisitione de naturâ distinctionis inter eas vigentis; vel forsan, philosophiæ platonicæ nimis inhærentes, putarunt plurium hominum naturam re et numero esse unam.

(d) Quidam inter Patres Ante-Nicænos videntur æternitatem generationis Verbi negare; ad hoc explicandum, sciendum est triplicem generationem Verbi a Patribus distingui: primam, quâ procedit a Patre, et hæc quidem æterna est; secundam, quâ Verbum constitutum fuit creator mundi, seu initium viarum Domini[2]; tertiam quâ Verbum caro factum est: jamvero quando Patres dicunt generationem Verbi temporaneam esse, plerumque interpretari possunt de secundâ vel tertiâ generatione, non de primâ.

(e) Quidam pariter dicunt Filium Patris mandatis obedivisse. Ad-

[1] Hic in memoriam revoca ea quæ scripsimus de Progressu dogmatum, et de triplici *stadio*, quod in eorum explicatione distingui potest. (*De Fide*, n. 88.)

[2] Sic v. g. *Tertullianus* (c. Prax. c. 5 sq.) Verbum considerat ut ab æterno genitum, quod *Rationem* vocat, et deinde ut manifestatum ad extra, illudque vocat *Sermonem*. Exinde orta est distinctio inter *Verbum insitum*, λόγον ἐνδιάθετον, et *Verbum prolatitium*, λογον προφορικόν, de quâ sæpe fit mentio apud Patres græcos. Cf. *Newman*, Arians, p. 196-200.

vertimus autem similes expressiones inveniri apud Patres, qui certe arianæ hæresi non faverunt, ut *Athanasium* et *Hilarium*, ac proinde explicari posse et debere sensu orthodoxo, quatenus scilicet Filius a Patre accipit naturam, voluntatem et consequenter volitiones, quæ mandata sensu lato vocari possunt, quin tamen sit inferior Patri[1].

(f) Quandoque Patres affirmant Patrem *voluntate* genuisse Filium: ex quo inferunt adversarii talem generationem fuisse *liberam* et *temporaneam;* sed immerito; nam non loquuntur de voluntate liberâ, sed de illâ voluntate naturali, quæ coactioni vel fato opponitur. Iterum quando dicunt Patrem *invisibilem*, Filium autem *visibilem* esse, non significant Verbum, secundum propriam naturam, esse visibile, sed secundum naturam assumptam vel assumendam. Quum Filium vocant *portionem*, *derivationem* Patris, ejus processionem a Patre per veram substantiæ communicationem illustrare volunt, non autem realem substantiæ divisionem edocere. Si qui Patres non possint ita benigne intelligi, fatendum est illos errâsse circa *quædam consectaria* hujus dogmatis, ut fatetur *Petavius*, de Trinit. lib. I, sed ex hoc minime sequitur totam erravisse Ecclesiam.

2° *Ex Ecclesiæ praxi.*

55. (A) Imprimis *baptismi formula*, quæ ab initio adhibita fuit, distinctionem simul et unitatem trium personarum clare exprimit præsertim si sumatur cum trinâ immersione, quâ baptismus tunc temporis conferebatur, et Patrum explicationibus; unus audiatur *Tertullianus*[2]: "Non semel, sed ter, ad singula nomina, in personas singulas tingimur".

56. (B) Varia *symbola*, quæ profiteri debebant catechumeni, antequam baptizarentur, idem mysterium edocebant sub formâ affirmativâ "Credo in Deum etc." vel interrogativâ "Credis in Deum Patrem etc."? Jamvero in omnibus illis symbolis tres esse personas realiter distinctas declaratur, quum distinctæ operationes ipsis assignentur, et simul unam naturam, quum unum esse Deum manifeste supponatur[3].

---

[1] "Quod dicitur *mandatum*, ne sermonem imperiosum per vocalia organa prolatum intelligamus, Filio veluti subdito præscribentem, quid facere debeat; sed prout Deum decet, cogitemus voluntatis communicationem, veluti formæ cujusdam irradiationem in speculo a Patre in Filium æternaliter dimanantem. Pater enim diligit Filium, et omnia illi ostendit". *S. Basil.*, de Spiritu S., n. 20.

[2] Adv. Prax., c. 27.

[3] Cf. *Denzinger*, Enchirid, 1-13. Revera antiquissimæ Symbolorum formulæ quæ inveniuntur apud *Irenæum* (*Contra Hæres.* I, 10; III, 4),

57. (C) *Doxologiæ*, quas cantabant Christiani et quæ sunt perantiquæ, ut Patres testantur[1], eamdem fidem profitentur: "Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto", vel "Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto"; vel "Gloria Patri et Filio in Spiritu S." Ex quibus colligitur unam eamdemque adorationem tribus personis deferri; quod quidem evidenter constat ex primâ formulâ: duæ autem posteriores quemdam esse ordinem in divinis declarant, ex processionibus ortum. Hisce doxologiis affines sunt eæ formulæ, quæ in fine orationum et actuum publicorum apponi solebant; ita legitur in actis *S. Symphoriani* (180): "præstante D. N. I. Christo, qui sine fine regnat cum Patre in unitate Spiritûs S. Deus per omnia sæcula sæculorum"[2].

58. (D) *Martyrum Confessiones* novum suppeditant argumentum. Jam supra (n. 51) *S. Polycarpi* verba retulimus. Insuper in Actis Martyrum Lugdunensium (178) legitur *S. Epipodium* coram præside dixisse: "Christum cum Patre et Spiritu S. Deum esse confiteor"; ita pariter *S. Euplus* (304): "Patrem et Filium et Spiritum S. adoro... adorem Trinitatem inseparabilem, quæ Trinitas unitas Deitatis est"[3].

59. (E) Nec minus convincit *ratio agendi Ecclesiæ* cum *hæreticis* Trinitatem negantibus; statim enim ac illud dogma impugnatum fuit, Patres ad illud defendendum surrexerunt; ita *Ebionitæ* seu Gnostici ab *Ignatio* confutati sunt, *Praxeas* a *Tertulliano*, *Noëtus a S. Hippolyto*, *Paulus Samosatenus* a Conciliis Antiochenis duobus, quorum in priori hæc profes-

---

Tertullianum (*de Velandis Virginibus*, c. I) aut *Novatianum* (*de Trinitate*) explicitam fidem profitentur in "unicum Deum Omnipotentem, et Filium ejus Jesum Christum, et Spiritum Sanctum, paracletum et sanctificatorem".

[1] *S. Basilius* (de Spirit. S. c. 29, n. 71) testatur hanc doxologiam frequentatam accepisse in omnibus orationibus ac libris suis a Gregorio Neoc., Thaumaturgo et Firmiliano; eamdem frequentatam fuisse primis duobus Ecclesiæ sæculis constat ex *Constit. Apostol.*, l. VIII, c. 12-13.

[2] Cf. *Ruinart*, Acta Martyrum, passim.

[3] Hæc et alia testimonia invenies apud *Ruinart*, Acta Martyrum sincera; cf. *Index*, vocabulo *Trinitas*.

sio fidei edita fuit: "Decrevimus fidem scripto edere et exponere, quam a principio accepimus, et habemus traditam et servatam in catholicâ Ecclesiâ usque in hodiernum diem a beatis Apostolis..., esse unum Deum ingenitum... et Filium genitum, Sapientiam et Verbum, ac Virtutem Dei ante sæcula, non præcognitione, sed substantiâ et hypostasi Deum, etc."[1]. Ex quibus patet hæreses contra Trinitatem impugnatas fuisse statim ac ortas; et defensores dogmatis hæreticis opposuisse perpetuam traditionem et unanimem Ecclesiæ consensum; quod thesim nostram luculenter confirmat.

3° *Ex Ecclesiæ definitionibus.*

60. Eadem fides fusius definita invenitur in Symbolis *Nicæno*, *Constantinopolitano* et *Athanasiano*[2]. In Conc. *Nicæno* definita fuit divinitas et consubstantialitas Verbi: "Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem... Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, ex substantiâ Patris; Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum, *consubstantialem*[3] *Patri*, per quem omnia facta sunt..." Concil. *Constantinopol.* hæc verba de Spiritu S. addidit: "Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit; qui *cum Patre et Filio simul adoratur*". Ea vero quæ in Symbolo *Athanasiano* addita sunt, jam retulimus (n. 1-7).

4° *Ex arg. præscriptionis.*

61. Certum est dogma SS. Trinitatis fuisse creditum in Ecclesiâ, initio saltem quarti sæculi quando definitum fuit a Conc. *Nicæno*, et Constantinop. Atqui tale dogma introductum non fuit in sæculo tertio, vel secundo vel ab immediatis Apostolorum successoribus; ergo tale dogma ab Apostolis et Christo fuit edoctum. Probatur *minor:* si enim tale dogma introductum fuisset, illud contigisset per muta-

[1] Apud *Labbe*, Concilia, t. I. — [2] Ap. *Denzinger*, nn. 17, 47, 135.

[3] Illa vox, quæ jam ab initio sæc. II usurpata fuerat, a Concilio *Antiochensi* (a. 264) non recepta fuit, ne ex ejus usu quidam incaute colligerent communem esse substantiam, divinis personis antiquiorem, et ab eis vere distinctam; sed doctrina ipsa a Concilio præfato admissa fuit. Cf. *Newman*, Arians, p. 184-193.

tionem sensibilem vel insensibilem; atqui neutrum dici potest:

(a) non prius, nam si mutatio *sensibilis* facta fuisset, assignari deberent *tempus*, *locus* et *auctor* illius: hoc autem fieri nequit, quia de facto nulla inveniuntur vestigia hujus mutationis in doctrinâ Ecclesiæ, sed e contra historiâ constat mysterium Trinitatis fuisse quidem ab initio impugnatum a paucis hæreticis, sed statim a Patribus propugnatum. Objiciunt quidem Rationalistæ illud dogma introductum fuisse a *Clemente Alexandrino*, vel *S. Justino*, qui græcam philosophiam optime noverant; sed hoc aperte factis contradicit, quum allegaverimus testimonia Patrum S. Justino et Clemente antiquiorum; aliunde S. Justinus diserte affirmat doctrinam illam non a græcis philosophis sed a sacris Scriptoribus depromptam fuisse: "Nihil mihi curæ est Plato, nihil Pythagoras...: exstitere his antiquiores homines, divino Spiritu afflante loquentes, quos prophetas dicunt; hi soli quid in vero sit viderunt, et hominibus renuntiarunt". Aliunde quomodo vir unus aut alter, etiam maximâ auctoritate pollens, novum dogma, humanæ rationi impervium, in totam Ecclesiam introduxisset, jam per totum orbem late propagatam? Ergo non potest admitti mutatio sensibilis.

62. (b) Nec admitti potest *insensibilis mutatio*, quia dogma tam maximi momenti, tam intime connexum cum praxi christiana et cultu divino, tam directe oppositum humanæ rationis præjudiciis, non potuit, modo insensibili, sine ullâ reclamatione, sine disputationibus, sine Conciliis in variis Ecclesiæ partibus congregatis, in catholicum orbem serpere. Quod quidem multo evidentius apparebit, si attendatur tum Fideles, tum Pastores dogmatum vigilantissimos custodes fuisse, ut constat ex frequenti hæreticorum denuntiatione, ex motibus et disputationibus excitatis statim ac Ariana hæresis orta est, ex iis quæ *Sozomenus* refert de Triphyllo Episcopo, qui, quum unum verbum in textu Evangelii mutâsset, statim a S. Spiridione viriliter interpellatus et correctus fuit, aliisque factis hujusmodi quæ legere est apud Ecclesiasticæ historiæ scriptores. Remanet igitur ut dogma SS. Trinitatis ab ipsis Apostolis et a Christo Domino fuerit edoctum.

63. *Corollarium.* Falso igitur asseritur a quibusdam Rationalistis Christianos doctrinam suam de Trinitate a paganis Philosophis mutuatos fuisse[1]. (a) Asseritur quidem *Platonem* Trinitatem docuisse; sed immerito: loquitur quidem de intellectu divino, quem vocat λόγον, pariter de *animâ mundi*, necnon de ideis divinis quas vocat *Archetypum* mundi; Deum quidem Patrem vocat, sed filius ejus non est *Logos*, sed anima mundi; alibi loquitur de *Verbo Dei*, sed ut mero attributo, non ut personâ. Confusæ notiones hujusmodi quæ modo prorsus diverso ab ejus discipulis intellectæ sunt, a mysterio Trinitatis valde differunt, et ab antiquis traditionibus, ut ab ipso Platone innuitur, acceptæ fuerunt[2]. (b) Item *Philo* Judæus, qui primo sæculo vixit, disserit quidem de Verbo, sed non sibi constat; quibusdam in locis affirmare videtur illud esse a Deo distinctum sed simul ipsi inferius; alibi tradit illud divinum esse, non autem distinctum a Deo, sed ejus intellectum vel sapientiam. Nullibi autem de tertiâ personâ, seu de Spiritu Sancto loquitur. Ceteroquin quidquid veri est in doctrinâ de Verbo, Philo invenire potuit in capite VIII Proverbiorum quod citat; ea autem quæ sunt ipsi propria circa animam mundi, exemplares ideas, æternitatem materiæ, prorsus aliena sunt a S. Joannis doctrinâ, qui proinde eam a Philone non accepit. (c) *Neo-Platonici*, qui ab ineunte sæc. III usque ad VI floruerunt, sc. *Ammonius Saccas*, *Plotinus*, *Phorphyrius* etc., de processione Verbi aliquo modo disputârunt, licet valde obscure[3]; sed hoc mirum non est; siquidem, ut ait *Theodoretus* (de Græc. affect. curat. serm. II), "multa christianæ theologiæ suis sermonibus commiscuerunt". Qui autem attente legerit opera tum hujusmodi Philosophorum tum Patrum Ecclesiæ, statim agnoscet confusas illorum notiones non esse catholici dogmatis fontem, sed potius adulterationem.

---

[1] Cf. *Petav.* Lib. I, c. 1-2; *Franzelin*, th. 18, Scholion; *Corluy*, Spicilegium, vol. I, p. 139 sq.; *Newman*, Arians, p. I, c. I, s. 3, p. 90; *Ginoulhiac*, vol. III, lib. XV, c. 9, p. 570 sq.

[2] Merito igitur *Petavius* asserit (l. c. c. 1, n. 2) veterum nonnullorum errores in explicando Trinitatis mysterio, præsertim arianam hæresim, ex his Platonicis confusis notionibus originem accepisse, ita ut Plato potius pater hæreseos quam catholici dogmatis vocari possit.

[3] Ad rem *J. H. Newman*, l. c. "Insuper scriptores illi qui ejus philosophiam tertio et quarto sæculo a Christi nativitate excitarunt, citationibus scripturalibus eam ditantes, in sua expositione sibi cohærentes minime fuerunt. Mundi creator, *Demiurgos*, a Platone habitus modo tamquam primum, modo tamquam alterum principium, a Juliano uti secundum, a Plotino uti tertium, a Proclo uti quartum consideratur, id est trium inferiorum postrema virtus: quæ inferiores virtutes a quadam primâ, quæ est suprema divinitas, omnino dependent."

64. Ceteroquin non diffitemur inter Gentiles, præsertim Ægyptios, Indos et Persas hujus mysterii semina sparsa fuisse, quæ nihil aliud sunt nisi primævæ revelationis vestigia: hæc autem omnia adeo obscura sunt, ut, sine novâ revelatione, nunquam ex eis dogma SS. Trinitatis educi potuisset. Aliunde probatum est hoc mysterium fuisse gradatim in V. et N. Testamento revelatum; ergo ex Græcis philosophis aut Orientalibus religionibus minime mutuatum fuit[1].

Art. II. De consubstantialitate personarum.

65. Demonstratâ trinitate personarum, eas esse *consubstantiales* magis directe probandum est. Consubstantiales sunt divinæ personæ sensu strictissimo, quatenus *unam numero naturam* habent. Hanc autem consubstantialitatem in tuto collocabimus, si demonstretur unamquamque personam vere esse Deum; cum enim natura divina sit numerice una, ex alibi probatis, ex hoc necessario sequetur tres divinas personas unam eamdemque numero naturam habere. Quum autem nemo negaverit *Patrem* esse Deum, divinitatem Verbi et Spiritûs S. probare satis erit.

66. *Thesis I^a:* **Verbum, seu Filius, est vera persona a Patre distincta, verusque Deus, proindeque Patri consubstantialis.** *De fide est* ex definitione *Nicænâ* supra (61) relatâ.

67. Probatur *Scripturâ:* 1° *ex Vet. Testamento*[2]. Inter textus Vet. Test. circa divinitatem Verbi, eos seligimus qui Sapientiæ increatæ originem et attributa describunt; argu-

[1] Nostris diebus a Rationalistis nonnullis asseritur trinitatem inveniri in sacris *Indorum* libris: ibi enim connumerantur *Brahma*, deus creans, *Vishnu*, deus conservans, et *Siva*, deus destruens. Sed ex eisdem libris constat eos esse tres deos plane distinctos, qui successive adorati sunt a variis Indorum sectis; deinde vero plurimis post propagatum Christianismum sæculis, Brahmani, ut illas sectas in unam coadunarent, triadem quamdam confecerunt ex tribus præcipuis diis hucusque separatim adoratis. Cf. *C. de Harlez*, apud *Jaugey*, Dictionnaire Apologétique, vocabulo *Trinité; Hardwick*, Christ and other masters, London, 1891, p. 191 sq.; *Abbé de Broglie*, Histoire des Religions, ch. V, p. 156 sq. ed. 1886.

[2] Hoc argumentum præclare evolvit *Franzelin*, th. 7. Cf. *Petav.*, l. II, c. 1; *Hurter*, 164-166; *Corluy*, La Sagesse dans l'Anc. Testament, ap. Congrès scientif. internat. 1888, p. 61 sq.

mentum enim valde probabile, si non apodicticum, exhibent. In libro *Proverbiorum*[1], hæc de Sapientiâ leguntur : " Dominus *possedit me* in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio : *ab æterno* ordinata sum... nondum erant abyssi et ego jam *concepta eram*... quando appendedat fundamenta terræ, cum eo *eram cuncta componens*..." Item in libro *Ecclesiastici*[2], Sapientia de se ipsâ dicit : " Ego ex ore altissimi prodivi, *primogenita* ante omnem creaturam, ego *feci in cœlis ut oriretur lumen* indeficiens" etc. Ex his textibus duo concludere licet :

(**A**) Sapientia, de quâ hic agitur, est *vera persona* a Deo *distincta*, nam dicitur *genita a Deo;* vox enim *possedit* (hebraice *kanani*) sæpe sæpius adhibetur in S. Scripturâ ad designandam generationem; sic v. g. Eva, quando Cainum peperit, dixit : " possedi hominem per Deum "[3]. Confirmatur ex contextu, ubi declaratur sapientiam fuisse *conceptam, a Deo* esse *primogenitam :* porro inter generantem et genitum debet esse distinctio realis. Præterea nemo est qui non videat Sapientiam hic commemoratam, nihil aliud esse nisi λόγον, seu *Verbum*, de quo Joannes tam præclare disserit (*infra*, n. 68-69) prout personâ a Patre distinctâ. Aliunde plerique *Patres*, scilicet plusquam viginti ab *Athenagora* ad *Augustinum*, præfata verba audierunt de divinâ personâ a Patre distinctâ, licet pauci de mero attributo divino ea intellexerint[4].

(**B**) Eadem Sapientia est *æqualis Deo;* nam ipsi tribuitur; (a) *Vis creativa :* " Cum eo eram *cuncta componens*... ego *feci ut oriretur lumen*...[5] (b) *Æternitas :* " *Ab æterno* ordinata sum... primogenita *ante omnem creaturam*..."[6] etc. (c) *Supremum dominium* etiam super reges : " Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt"[7]. — Objicitur quidem in textu græco Proverbiorum legi : " Dominus *creavit* me, ἔκτισε; porro aliquid creatum non potest esse

[1] *Prov.* VIII, 22-31.
[2] *Eccli.* XXIV, 5-32; cf. *Sap.* VI, 24 sq.; *Baruch*, III, 9-38.
[3] *Gen.* IV, 1.
[4] Cf. *Patrizi*, de Interpret. Script. l. II, q. 2, n. 10.
[5] *Prov.* VIII, 30; *Eccli.* XXIV, 6.
[6] *Prov.* VIII, 23; *Eccli.* XXIV, 5. — [7] *Prov.* VIII, 15.

Deus. Sed respondetur vocem græcam ἔκτισε non semper significare *creavit*, sed sæpe *formavit*, *produxit;* aliunde textus originalis certo præferendus est græcæ versioni, et jam diximus vocem hebraicam idem significare ac *possedit*, i. e. genuit".

68. 2° *Ex Novo Testamento.*

(A) Imprimis classicum est hac de re proœmium *S. Joannis*[1]: "In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt; et sine ipso factum est nihil quod factum est; in ipso vita erat, et vita erat lux hominum..." Ibi clare exhibetur: (a) *distinctio Verbi a Patre*, nam dicitur "Verbum erat *apud* Deum"; nemo enim recte dicitur esse *apud semetipsum;* aliunde illud vocabulum paulo infra (18) his verbis declaratur: "unigenitus Filius, qui est *in sinu* Patris ipse enarravit"; ex quibus evidenter colligitur Verbum a Patre realiter distingui, quum inter Patrem et Filium, inter sinum Patris et Illum qui in sinu Patris est, realem distinctionem admittere necessarium sit.

69. (b) *Perfecta æqualitas cum Patre;* nam Verbum vocatur *Deus;* "Et Deus erat Verbum"; in quo inciso sine dubio *Verbum* (ὁ λόγος) est *subjectum*, et *Deus prædicatum*, ut constat tum ex connexione sermonis, tum ex articulo ὁ qui *Verbum* præcedit; aliunde vox *Deus* suam propriam retinet significationem, ut patet ex parallelismo: "Verbum erat apud *Deum*, et *Deus* erat Verbum", cujus sensus est: Verbum non minus Deus est ac ille apud quem fuit a principio. — Ejus *æternitas* pariter asseritur: "*In principio erat* Verbum"; nonnulli Patres et theologi hæc verba eodem modo accipiunt ac si diceretur "*in æternitate*", suamque interpretationem firmant loco parallelo[2] ubi dicitur: "annuntiamus vobis *vitam æternam*, quæ erat apud

[1] *Joa.* I, 1-5. Hoc argumentum egregie tractârunt *S. Augustinus*, tr. I in Joa.; *S. Thomas*, Comment. in Joan. cap. I; *Maldonat.*, in h. l.; *Corluy*, Spicileg. I, 138 sq.; *Hurter*, 170 sq.; *Patrizi*, de Evangeliis, l. III, dis. 8.

[2] *I Joa.* I, 2.

Patrem"; alii eadem intelligunt de initio temporis seu creationis, ita ut sensus sit: quando nondum aliquid factum erat, jam erat Verbum; *directe* igitur asseritur Verbum exstitisse ante creationis tempus, et *indirecte* a totâ æternitate, quum Scriptura hoc modo loquendi utatur ad æternitatem designandam[1]. Hinc recte ait *Theophylactes:* "Quod a principio est, ejus nullum omnino tempus inventum est quando non erat". — Insuper eidem ascribitur *vis creatrix:* "omnia *per ipsum* facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est", quasi Joannes voluerit hæreticorum exceptiones excipere, ac dicere nihil omnino, nullâque exceptâ re, factum fuisse quod sine ipso factum fuerit[2]. — Ei pariter tribuitur *origo vitæ* tam naturalis quam supernaturalis: "*in ipso vita erat*"; quæ quidem verba alibi[3] ab ipso Christo sic declarantur: "Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso"; seu aliis verbis, Verbum est ipsa vita subsistens, et auctor vitæ æque ac Pater. Quod non solum de vitâ naturali prædicatur, sed etiam de *supernaturali*, nam additur: "*et vita erat lux hominum*"; siquidem Verbum erat "lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum" (9), ea revelans quæ ratio humana attingere nequit, præsertim secreta Dei, quia "nemo novit Filium nisi Pater: neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare"[4]. — Ipse est pariter nostræ *justificationis auctor* quum per eum efficiamur filii Dei adoptivi: "Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri"[5]. Porro hæc omnia soli Deo conveniunt; ergo Verbum est vere Deus vereque Patri consubstantiale.

70. (B) Alius locus vere classicus ille est ubi Christus

[1] Cf. *Joa.* XVII, 7; *Ephes.* I, 4; *Col.* I, 17; *Eccli.* XXIV, 14.

[2] Frustra objicitur præpositionem *per* (διὰ) causam *instrumentalem*, non efficientem designare; sæpe enim hæc particula causam efficientem principalem significat, v. g. "Fidelis Deus, *per quem* vocati estis in societatem Filii ejus". *I Cor.* I, 9; cf. *II Cor.* I, 1; *Galat.* I, 1; *Rom.* XI, 36. etc.

[3] *Joa.* V, 26. — [4] *Matt.* XI, 27. — [5] *Joa.* I, 12.

ipse suam divinitatem aperte declarat[1]; cum enim Judæi ab eo inquirerent quis esset, utrum Messias vel non, respondit: "Ego et Pater unum sumus". Jamvero illa verba intelligenda sunt *de unitate naturæ*, non autem de unitate morali tantum; nam ita intellecta sunt a Judæis ipsis, qui sustulerunt lapides ut Christum lapidarent "quia tu, homo cum sis, facis teipsum Deum". — Nec dicatur postea Christum sua verba emollivisse, citando textum Scripturæ, in quo etiam homines dicuntur dii; hoc enim, inspecto contextu, est argumentum *a minori ad majus*, quasi diceret: si homines, quibus Deus locutus est, possunt aliquo sensu vocari filii Dei, nonne à *fortiori* vocari possum Filius Dei, et quidem in sensu proprio? Nam, addit: "si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, operibus credite, ut cognoscatis et credatis, quia Pater in me est et ego in Patre" (37-38); quæ quidem verba important Christum vere Filium Dei esse, æqualem Patri, cum faciat ipsa opera Patris, et in Patre, i. e. in sinu Patris habitet, ex dictis supra; argumentum enim Christi ad hoc reduci potest, ut optime animadvertit *Maldonatus* (in h. loc.): Quorum eadem sunt opera, ii idem unumque sunt; atqui mea et Patris mei operà eadem sunt; ergo ego et Pater meus unum sumus. Quod Judæi ipsi intellexerunt; nam "quærebant ergo eum apprehendere, et exivit de manibus eorum" (39). — Objiciunt quidem *Unitarii* vocem "*unum*" interpretari posse de unitate morali, nam Christus ipse in ultimâ cœnâ dixit: "Sint unum sicut et nos unum sumus"[2]. Respondetur autem hoc ultimo loco vim nativam vocis "*unum*" attenuari per particulam *sicut*, eodem fere modo ac in sequenti phrasi Scripturæ: "Estote igitur perfecti *sicut* et Pater vester cœlestis perfectus est"[3]; sed quando vox "*unum*" non corrigitur per aliud vocabulum, unitatem naturæ significat: aliunde contextus id postulat; vult enim Dominus probare in hoc loco neminem posse de manu suâ oves eripere, quia, ipse ait, "Ego et Pater *unum* sumus", i. e. ejusdem ***potentiæ***, ac proinde ejusdem naturæ.

[1] *Joa.* X, 30 sq. Cf. *Maldonat.* in h. loc.; ***Franzelin***, th. 3.
[2] *Joa.* XVII, 22. — [3] *Matt.* V, 48.

71. (C) Nec minus validum est argumentum ex primo capite ad *Hebræos* desumptum: "Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula..." hic enim S. Paulus loquitur de Verbo Incarnato et ejus divinitatem probat asserendo: (a) ipsum esse "*hæredem universorum*" i. e. ea omnia possidere quæ Deus ipse habet, nec simplicem esse prophetam, sed *Filium* Dei; (b) eumdem habere *vim creatricem* "per quem fecit et sæcula"; (c) eum esse perfectam et *substantialem imaginem* Patris "qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus"; (d) eumdem esse *conservatorem* omnium "portansque omnia verbo virtutis suæ"; (e) ipsum esse *Angelis superiorem*, quia est Filius Dei, dum Angeli sunt tantum ministri ejus etc.; hinc Angeli eum adorare jubentur: "et adorent eum omnes Angeli Dei" (6). Atqui hæc omnia veram divinitatem important et perfectam cum Patre æqualitatem; ergo.

72. *Probatur Traditione.*

Pauca tantum addemus testimonia iis quæ jam in thesi generali attulimus[1].

1° *Ex Patribus.* In Epistolâ, quæ *S. Barnabæ tribuitur*, et a quodam Apostolorum discipulo scripta fuit circa finem primi sæculi, hæc leguntur: "Dominus sustinuit pati pro animâ nostrâ, cum sit *orbis terrarum Dominus*, cui dixit Deus ante constitutionem sæculi: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram" (n. 5); ibi enim Christus vocatur non solum mundi Dominus, sed etiam creator hominis. *S. Ignatius M.* sæpe sæpius divinitatem Christi, ac proinde Verbi, affirmat[2]: "*Deus* noster Jesus Christus *in Patre exsistens* magis apparet... Jesus Christus ipsius (Dei) Verbum æternum". *S. Justinus*[3] illos condemnat qui negant Christum "Filium esse Patris universorum, qui cum

[1] Præter auctores jam supra citatos, cfr. *Burton*, Testimonies of the Ante-Nicene Fathers; *Maranus*, Divinitas D. N. J. X. lib. II; *Liddon*, Divinity of O. Lord, lect. VII; *Knoll*, § 89; vide etiam quæ dicemus de *Verbo Incarnat.* n. 68 sq.

[2] **Ep. ad Rom., 3**; ad Magnes., 8. — [3] Apolog. I, 63

Verbum sit primogenitum Dei, Deus etiam est, ac prius quidem Moysi, et ceteris Prophetis in specie ignis, et imagine incorporeâ visus est, nunc autem Augusti temporibus ex Virgine homo factus est". *S. Irenæus*, inter alia, hæc habet de Christo[1]: "Ipse proprie Deus, et Dominus, et rex æternus, et unigenitus".

73. 2° *Ex factis.* (**A**) Ex *confessionibus* Martyrum: ita v. g. in actis S. Felicitatis legimus: "Omnes, qui non confitentur Christum verum Deum esse, in ignem æternum mittentur"[2].

(**B**) Ex *confessione hæreticorum*, qui fatentur divinitatem Christi edoctam fuisse ab Apostolis, sed solum contendunt Apostolos in hoc erravisse, dicuntque "se non solum presbyteris, sed etiam Apostolis sapientiores esse"[3].

(**C**) Ex testimonio *paganorum*, qui Christianis vitio vertebant eo quod Deum crucifixum adorarent, ut constat ex *Celsi* operibus[4], et inscriptione in Cæsarum palatio inventa[5], necnon ex epistolâ *Plinii* ad Trajanum, in quâ declarat Christianos solitos esse stato die Christo, quasi Deo, carmen dicere (lib. X, 97).

(**D**) Ex *Ecclesiæ praxi*, quæ sine morâ e sinu suo ejecit hæreticos divinitatem Christi negantes, ut *Simonem Magum*, *Gnosticos*, *Ebionitas*, *Cerinthianos*, aliosque hujusmodi, ut jam notatum est.

74. 3° Ex *symbolis.* Antiquissima Symbola manifeste profitentur divinitatem Christi, proindeque Verbi. (**a**) Forma *Romana* Symboli hæc habet: "Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum, filium ejus unicum

---

[1] Adv. hæres., lib. III. c. 22.

[2] Cf. *Ruinart*, Acta Martyrum; præcipua loca legenda recensentur in Indice, sub vocabulo *Christus Deus*, *Deus assertus a Martyribus*, etc.

[3] Apud *Irenæum*, op. cit., lib. III, 2.

[4] Cf. *Orig.* Cont. Cels. lib. IV, 5, 7-8, 10, 14; lib. VII. 13; l. VIII, 41.

[5] Ibi enim depicta invenitur imago Christi crucifixi atque discipuli eum adorantis, ut constat ex verbis "Alexamenos suum deum adorat." Quæ imago a pagano delineata fuit ut christianorum religio derideretur.

Dominum nostrum"; atqui voces "unicum et Dominum" ostendunt hic agi de filio proprie dicto, non autem de filio adoptivo. Idem invenitur in formâ *Africanâ*. (b) In formis *Hispanicâ* et *Gallicanâ* additur insuper Christum esse "Deum ac Dominum nostrum". (c) Forma *Alexandrina* post verba "Jesum Christum" hæc habet: "per quem omnia condita sunt quæ in cœlis et in terra sunt". Similia verba inveniuntur in formis *Antiochenâ* et *Hierosolymitanâ;* ac proinde indubium est Christianis omnibus divinitatem Christi propositam fuisse tanquam articulum fidei (*Denzing.* 2-13).

75. *Principia ad solvendas difficultates.*

Multi textus Scripturæ ab Arianis et Unitariis[1] contra divinitatem Verbi proferuntur: singulos explicare nimis tædiosum esset: principia, quibus præcipui saltem explicari possunt breviter tradimus:

76. (A) Plerique textus, qui de Verbo agunt, referuntur ad Verbum Incarnatum, seu ad Christum, qui considerari potest sub triplici respectu, ut *Deus*, ut *homo*, ut *caput Ecclesiæ;* jamvero ut *Deus*, est quidem æqualis Patri, sed ut *homo* est ipsi inferior, et in hoc sensu dicere potest: "Pater major me est"[2]; item ut *caput Ecclesiæ*, seu quatenus nos repræsentat, declarat se ignorare diem judicii[3], quia ei ut homini nec licebat, nec expediebat eam revelare.

77. (B) Insuper Verbum, etiam ut Deus, procedit a Patre, et proinde ab ipso accipit naturam, voluntatem, omnia quæ possidet: quo sensu explicari possunt verba "a meipso non loquor, a meipso non facio quidquam"[4]; quamvis possint etiam interpretari de naturâ humanâ Christi, hoc sensu sc.: verba quæ loquor, et opera quæ facio non humana, sed divina sunt, nam a divino principio procedunt. Hic etiam notandum est, juxta nonnullos Patres, præsertim Græcos, Patrem majorem dici Filio, etiam quatenus Filius Deus est, non quidem ratione *naturæ*, quæ eadem est in utroque, sed ratione *originis*, quatenus Patris nomen honorificentius est quam Filii.[5]

[1] Unitariorum argumenta videri possunt apud *J. F. Clarke*, Manual, less. 7; Orthodoxy, c. 8; quæ jam exposita fuerant a *Crellio*, et a *Petavio* (lib. III, cc. 1-6) non minus solide quam dilucide confutata; eadem quoad substantiam sunt ac ea, quæ ab Arianis proposita fuerant, et a Patribus refutata, necnon a *S. Thomâ*, C. Gent. l. IV, c. 8-9.

[2] *Joa.* XIV, 28. — [3] *Marc.* XIII, 32. — [4] *Joa.* XIV, 10.

[5] Cf. *Petav.* l. II, c. 2; *Newman*, Arians, p. I, c. 2. s. 3, p. 164 sq. "Filius eamdem numero cum Patre divinitatem habet, sed proprietate

78. (C) Nomen *Dei* frequentius Patri tribuitur quam Filio et Spiritui S., quia Pater est *principium* a quo uterque procedit, ut infra dicetur; propterea Pater vocatur ὁ θεος vel αὐτόθεος, dum Filius vocatur simpliciter θεος sine articulo. Alia tamen nomina duabus aliis personis assignantur, quæ earum distinctionem simul et æqualitatem significant. Sic Filius vocatur *Dominus*, Κύριος, *solus Dominus* et *Dominator*, *rex regum*, et *Dominus Dominantium;* quæ quidem omnia satis clare divinitatem important, eo magis quia *Septuaginta* nomen Dei ineffabile nomine *Dominus* reddere solebant.

79. (D) Jam supra (43-48) speciales quasdam difficultates solvimus; aliæ ex principiis expositis enodari possunt. Unam tamen proponemus quæ sæpe ab *Unitariis* urgetur: Christus, inquiunt, Deum agnoscit Patrem suum et Deum suum eodem modo ac Ipse est Deus et Pater hominum, juxta illud[1]: "Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum". *Resp.:* ex contextu colligitur Christum hic *ut hominem* loqui, nam ascensionem suam commemorat, quæ ad humanam naturam spectat, et paulo ante dixerat: vade autem ad fratres meos; jamvero frater discipulorum est secundum naturam humanam; atqui Christus homo, Patrem *Deum suum* vocare potest, licet non eodem modo ac nos sumus; ait enim *S. Augustinus*[2]: "Christus non ait Patrem *nostrum;* aliter ergo *meum*, aliter *vestrum;* naturâ *meum*, gratiâ *vestrum*... Deum *meum*, sub quo et ego homo sum, Deum *vestrum*, inter quos et ipsum mediator sum".

N. B. Ea omnia quæ in *Tr. de Verbo Incarn.* ad probandam divinitatem Christi adducemus, luculenter thesim nostram de consubstantialitate Verbi confirmabunt.

80. *Thesis 2ª:* **Spiritus S. est vera persona a Patre Filioque distincta, verusque Deus Patri et Filio consubstantialis.** *De fide est* ex C. *Constantinop.* jam citato (61) contra Macedonianos, Unitarios et Rationalistas.

81. *Scripturâ* 3. (A) Imprimis constat Spiritum Sanctum esse *veram personam* a Patre Filioque distinctam, non autem merum Dei attributum vel aliquod donum creatum;

differt. Proinde *Filietas* ipsâ *Paternitate* quodammodo minor est; vel Filius, qua Filius, Patre, ut Pater est, minor dicitur, quoniam origine est posterior; non autem ut Deus, hoc est, ratione divinitatis (*Petavius*, l. c. n. 15).

[1] *Joa.* XX, 17. — [2] *S. August.* tr. 121 in Joa.

[3] Cf. *S. Thom.* C. Gent. l. IV, c. 17-23; *Petav.* l. II, c. 13-15; *Witasse*, de Sacr. Trinit. (*Migne*, T. C. 495 sq.); *Knoll*, § 91-93; *Tepe*, *n.* 378 sq.

(a) Ex textibus in thesi generali jam citatis in quibus Spiritus S. exhibetur ut *procedens* a Patre, a Patre *mittendus* nomine Filii, ut venturus tanquam *alius* Paracletus ad complendum opus Christi, et explicandum Apostolis quidquid Christus docuerat[1]; qui enim mittitur a Patre certe est persona a Patre distincta; et qui mittitur, rogante Filio, ut Filii locum teneat et opus perficiat, Apostolos consolando et instruendo, est persona a Filio distincta.

(b) Ex textibus in quibus Spiritus S. distinguitur a caritate, aliisque donis spiritualibus : ita dicitur : " Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis"[2]; hic enim sedulo distinguitur Spiritus S. a caritate, et simul asseritur, caritatem effundi in corda nostra per Spiritum Sanctum; atqui caritas non potest effundi in animas nostras nisi per personam divinam; insuper additur ipsum Spiritum, præter caritatem, nobis dari : ea igitur est distinctio inter Spiritum S. et gratiæ dona quæ inter causam et effectum exsistit.

(c) Ex eis locis ubi Spiritui ascribuntur proprietates et operationes quæ veram et specialem denotant personam. Siquidem ipsi tribuitur *intellectus :* " Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei"[3]; eidem *voluntas et operatio* assignatur : " Hæc omnia *operatur* unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout *vult*[4]; ei pariter speciales tribuuntur operationes : " Ille vos docebit omnia"[5] ... " Dixit illis Spiritus S. : Segregate mihi Saulum et Barnabam"[6] ... " In quo vos Spiritus S. posuit episcopos regere Ecclesiam Dei."[7].

82. (B) Spiritus S. est *vere Deus*, ac proinde Patri et Filio consubstantialis; nam (a) vocatur *Deus;* siquidem S. Petrus diserte asserit mentiri Spiritui Sancto idem esse ac mentiri Deo : " Anania, cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui S.?.... Non es mentitus hominibus, sed *Deo*"[8]. (b) Ipsi tribuitur *omniscientia* circa res divinas :

[1] *Joa.* XIV, 16, 26; XVI, 13-14. — [2] *Rom.* V, 5. — [3] *I Cor.* II, 10. — [4] *I Cor.* XII, 11. — [5] *Joa.* XIV, 26. — [6] *Act.* XIII, 2. — [7] *Act.* XX, 28; cf. *Act.* XIX, 2; *Joa.* XVI, 8; XV, 26; *Rom.* VIII, 26 etc. — [8] *Act.* V, 3.

"Spiritus omnia scrutatur (i. e. perfecte comprehendit), etiam profunda Dei"[1]. (c) Eidem assignatur opus *regenerationis, justificationis* et *sanctificationis*, quod Deo proprium est: "Nisi quis *renatus* fuerit ex aquâ et *Spiritu S.*, non potest introire in regnum Dei"[2] ... "Abluti estis, justificati estis in nomine D. N. Jesu Christi, et in *Spiritu Dei nostri*"[3]. (d) Eidem debetur cultus *latriæ;* siquidem, ex S. Paulo[4], corpora nostra templum sunt Spiritus S.: "An nescitis quoniam membra vestra *templum sunt Spiritus S.* qui in vobis est?"; atqui templum soli Deo ædificatur; ergo Spiritus S. est Deus: quæ quidem conclusio ab ipso S. Paulo deducitur, quando post verba citata addit: "glorificate et portate Deum in corpore vestro". (e) Ei pariter ascribitur *futurorum prædictio*, quæ soli Deo competit: "Spiritu S. inspirati locuti sunt sancti Dei homines"[5] ... "Oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus S. per os David"[6]. (f) Ei tandem tribuuntur *varia charismata*, omniaque *dona miraculosa* quæ primis Christianis concedebantur: "Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus... Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ... alii gratia sanitatum in eodem Spiritu; alii operatio virtutum, alii prophetia... Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus"[7]. Ergo Spiritus S. est vere Deus.

83. 2° *Traditione*[8]. (A) Ex *Patribus:* quamvis enim non tam diserte loquantur de Spiritu ac de Filio, datâ opportunitate, suam fidem in divinitatem Spiritus profitentur; sic v. g. *S. Justinus*[9] ait: "Filium et *Spiritum* propheticum una cum Patre colimus". *Tertullianus* pariter scribit[10]: "Duos quidem definimus Patrem et Filium, et jam *tres* cum *Spiritu Sancto:* duos tamen deos nunquam ex ore nostro proferemus; non quasi non et *Pater Deus*, et *Filius Deus*, et *Spiritus Sanctus Deus*, et *Deus unusquisque*".

Nec minus diserte ait *S. Athanas.:* "Credimus in *Spiritum*

[1] *I Cor.* II, 10. — [2] *Joa.* III, 5. — [3] *I Cor.* VI, 11. — [4] *I Cor.* VI, 19. — [5] *II Petr.* I, 21. — [6] *Act.* I, 16; cf. *Act.* IV, 25; *Luc.* II, 26; *Act.* XX, 20-23. — [7] *I Cor.* XII, 4 sq. — [8] *Petav.*, lib. II, c. 13-15; lib. III, c. 7; *Perrone*, n. 295 sq.; *Knoll*, § 94; *Gineulhiac, op. cit.*, l. XI, c. 5-17; *Tepe*, n. 383 sq. — [9] Apolog. I, 6. — [10] Advers. Prax., c. 13.

Sanctum, qui non est alienus a Patre et Filio, sed *consubstantialis Patri et Filio, increatus, perfectus*" (Exposit. Symboli). Insuper statim ac divinitas Spiritûs S. a Macedonianis impugnata fuit, integra opera ad eam propugnandam scripta sunt præsertim a *S. Basilio, Didymo Alex., Athanasio, Gregorio Nazianz. et Nysseno, Epiphanio, Ambrosio, Cyrillo Alex.* aliisque: quod luculenter demonstrat divinitatem Spiritûs S. tanquam dogma in universali Ecclesiâ tunc temporis fuisse receptam, imo antea; nam Patres hujusmodi suam hâc de re doctrinam apostolicam esse declarant [1].

84. (B) Ex *Symbolis*, in quibus Patri et Filio semper conjungitur Spiritus S., præsertim vero ex Symbolo *Constantinopolitano*, in quo expresse definita fuit divinitas illius: "Credimus in Spiritum Dominum et vivificantem... cum Patre et Filio *adorandum et conglorificandum*".

85. (C) Ex *formulâ Baptismi*, in quâ Spiritus S. semper adnumeratur Patri et Filio, et quidem ad ipsam validitatem Baptismi, ut expresse declaratur a Patribus: "Quem si in Baptismate non nominaveris, frustra videbitur mysterium omne, perfectum non erit sacramentum" [2]; atqui si Spiritus S. non esset Deus, cur tam necessarium esset ejus nomen invocare? Aliunde tres personæ sub uno eodemque nomine invocabantur: quod earum æqualitatem supponit: "non baptizamur in *nominibus* Patris, et Filii et Spiritus S., sed in *uno nomine*, quod intelligitur Deus" [3] Simile argumentum ex *Doxologiâ* deduci potest, in quâ iidem honores Spiritui solvuntur ac Patri et Filio.

86. 3° *Solvuntur difficultates* [4]. (A) Dicunt Sociniani et Unitarii: Ille non est Deus, qui a seipso non loquitur; atqui ita de Spiritu S.:

[1] Ita v. g. *S. Basilius* (de Spiritu S., cc. 29, 72-75) provocat ad Clementem Rom., Irenæum, Dionysium Rom., Dionys. Alexand., Origenem aliosque, ut probet praxim adorandi Spiritum S. esse antiquissimam et ab ipsis Apostolis traditam.

[2] *Vigilius Tapsens.*, Cont. Arian., lib. II, n. 37.

[3] *S. Hieronym.*, in Ephes. IV, 5.

[4] Cf. *S. Thom.* C. Gent. l. IV, c. 16, 23; *Petav.* l. III, c. 7-8; *Perrone*, 259 sq.; *Knoll.* § 93; *Tepe*, n. 386 sq.

"Non loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur"[1]. *Resp.* Spiritus S. non loquitur a se, eo sensu quod, quum sit persona a Deo procedens, a Patre et Filio naturam suam accipit, proindeque operandi et loquendi virtutem; quo sensu dicitur *audire*, i. e. accipere scientiam, sicut et essentiam, a Patre et Filio; sed ex hoc minime sequitur eum esse utrique inferiorem : totam enim divinam naturam accipit, totam divinam scientiam, et sic aliis personis perfecte æqualis est.

87. (B) Spiritus postulat, seu precatur[2]; porro qui precatur est Deo inferior; ergo.

Resp. Spiritus postulat *causaliter*, eo sensu quod per gratiam suam nos impellit ad precandum, *concedo;* postulat *formaliter* eo sensu quod ipse aliquid postulat pro nobis, *nego;* nam talis est sensus textus allati : vox enim græca υπερεντυγχανει (*postulat*) significat *alicujus causam agere, se interponere in alicujus favorem;* quod aliunde patet ex contextu, ubi dicitur : "Spiritus adjuvat infirmitatem nostram", nos scilicet impellendo ad precandum.

88. (C) Tristitia in Deum cadere nequit; atqui tristitia in Spiritum S. cadit : "nolite contristare Spiritum S. Dei"[3].

Respondet *S. Thomas*, (*l. c.* 24) : "Patet etiam, ex consuetudine S. Scripturæ, quod, per quamdam similitudinem, humani animi passiones transferuntur in Deum; sicut dicitur[4] : "Iratus est furore Dominus in populum suum"; dicitur enim Deus iratus per similitudinem effectus : punit enim, quod et irati faciunt; unde et ibidem subditur : "et tradidit eos in manus Gentium". Sic et Spiritus S. contristari dicitur per similitudinem effectûs; deserit enim peccatores, sicut contristati deserunt contristantes".

Corollaria circa divinas personas[5].

89. Ex thesibus jam probatis tria corollaria deducere licet.

1° *Tres divinæ personæ sunt perfecte coæquales. De fide est ex Symbolo Athanasiano* (n. 7).

(A) Sequitur ex dictis; nam singulæ personæ sunt vere Deus, seu totam possident naturam divinam, quæ est infinitæ perfectionis : atqui personæ eamdem infinitam naturam possidentes sunt eo ipso perfecte æquales; ergo.

(B) Insuper hoc directe affirmatur de Patre et Filio in Scripturâ : "Qui cum in formâ Dei esset, non rapinam arbi-

[1] *Joa.* XVI, 13. — [2] *Rom.* VIII, 26. — [3] *Ephes.* IV, 30. — [4] *Ps.* CV, 40.
[5] Cf. *S. Th.* I, p. q. 42; *Billuart*, diss. VI, a. 3; *Franzelin*, th. 12-16; *Pesch.* n. 642 sq.

tratus est esse se æqualem Deo "[1]. Idem asseritur de tribus personis in Symb. *Athanasiano :* " Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totæ tres personæ *coæternæ* sibi sunt *et coæquales* ".

Quomodo autem illa æqualitas concilietur cum proprietatibus personalibus quæ unicuique personæ competunt infra declarabitur (n. 106-107).

90. 2° *Admittenda est divinarum personarum circumincessio,* περιχώρησις. Circumincessio est mutua divinarum personarum in invicem coexistentia et cohabitatio, ita ut Pater sit in Filio, Filius in Patre, et uterque in Spiritu S., pariterque Spiritus in Patre et Filio. *De fide est ex Florentino* infra citando[2].

(**A**) Hæc mutua cohabitatio defluit ex dictis ; nam si eadem numericé natura est in Patre, Filio et Spiritu S., necesse est ut Pater sit in Filio et vice versa : et idem dicendum de Spiritu Sancto.

(**B**) Insuper illud directe asseritur in Scripturâ pro Patre et Filio[3] : " Non creditis quia ego in Patre et Pater in me est"? Idem implicite docet Paulus quoad Spiritum S., dum tradit Eum in Deo esse, sicut spiritus hominis in homine est[4]. Res declaratur in *Florentino* quoad tres personas : " Propter hanc unitatem Pater est totus in Filio, totus in Spiritu S. : Filius totus est in Patre, totus in Spiritu S. : Spiritus totus est in Patre, totus in Filio ".

Quod sic optime declarat *S. Thomas* (I p. q. 42, a. 5) : " In Patre et Filio tria est considerare, scilicet, *essentiam, relationem* et *originem ;* et secundum quodlibet illorum Filius est in Patre, et e converso. 1° Secundum *essentiam* enim, Pater est in Filio et Filius in Patre, quia Pater est sua essentia, et communicat eam Filio, non per aliquam suam transmutationem. Unde sequitur quod, cum essentia Patris sit in Filio, in Filio sit Pater. Et similiter, cum Filius sit sua essentia, sequitur quod sit in Patre, in quo est ejus

[1] *Philipp.* II, 6.

[2] Doctrinam Patrum de circumincessione fuse exponit *Petav.* l. IV, c. 16; cf. *Ginoulhiac,* liv. XV, c. 5, vol. III, p. 540 sq.

[3] *Joa.* XIV, 10; cf. *Joa.* X, 30, 38.

[4] *I Cor.* II, 10-11.

essentia... 2° Secundum etiam *relationes* manifestum est quod unum oppositorum relative est in altero, secundum intellectum[1]. 3° Secundum *originem* etiam manifestum est quod processio Verbi intelligibilis non est aliquid extra, sed manet in dicente. Id etiam quod verbo dicitur, in verbo continetur. Et eadem ratio est de Spiritu S."

91. 3° *In Deo una eademque est operatio ad extra, quæ tribus personis communis est. De fide ex Symb. Athanas.*

(A) Etenim operationes ad extra producuntur ab omnipotentiâ, ac proinde a naturâ, in quâ omnipotentia residet; atqui ex dictis, est una natura in Deo; ergo est una operatio ad extra. Illa autem unica operatio ad extra, tribus divinis personis, sicut natura ipsa, communis est.

(B) Confirmatur ex eo quod in sacris Litteris eadem opera nunc Patri, nunc Filio, nunc Spiritui S. ascribuntur; ita v. g. *creatio* Patri et Filio tribuitur[2]; hinc Christus ait: "*Pater* meus usquemodo *operatur*, et *ego operor*"[3]; i.e. eadem opera ac Pater operor; pariter *prophetiæ* seorsum tribuuntur *Patri*[4]: "Multifariam multisque modis olim *Deus* loquens Patribus in *prophetis*"; simulque Spiritui S.: "Spiritu S. inspirati locuti sunt sancti Dei homines"[5].

(C) Hanc veritatem Patres variis illustrant comparationibus: "Ut lux omnia splendore illuminat, nihilque sine splendore potest illuminari: ita et Pater veluti per manum omnia in Verbo efficit nihilque sine illo facit"[6]. Alii vocant Filium *brachium* seu *manum* Patris, et Spiritum Filii *digitum*, ut sic melius significent Patrem *per* Filium *in* Spiritu S. omnia operari. Hinc in Symbolo *Athanas.* legitur: "Omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus S.: et tamen *non tres omnipotentes, sed unus omnipotens*".

Art. III. Concordia hujus mysterii cum ratione.

92. Demonstratâ existentiâ trium personarum in unitate divinæ naturæ, quid ratio humana de hoc mysterio cogno-

[1] Ita Pater non potest concipi ut Pater sine Filio, et vice versâ, proindeque Pater *generans* et Filius ab eo *genitus* in se invicem habitant.

[2] *Gen.* I, 1; *Joa.* I, 3.— [3] *Joa.* V, 17.— [4] *Hebr.* I, 1.— [5] *II Petr.* I, 21. — [6] *S. Athanas.*, Contra Arian. or. 2, n. 31.

scere valeat, inquirendum superest. Non defuerunt theologi, qui ingenio suo nimis fidentes, existimârint illud mysterium philosophicis argumentis demonstrari posse; inter quos numerantur *P. Abælardus* (1116), ingenio subtilis, sed superbus et novitatum amator; *Richardus a S. Victore* (1173), qui in opere de Trinitate "non modo probabilia, sed etiam necessaria argumenta" exhibere conatur, licet a quibusdam ejus verba benignius intelligantur; *Raymundus Lullus* (1314), qui omnes articulos fidei per rationes necessarias, demonstrativas et evidentes probare volebat, proptereaque a Gregorio XI damnatus fuit; nostris temporibus *Günther*, cujus errores jam expositi sunt: hic enim putabat dogma Trinitatis, prout a se expositum, jam non ignominiam, sed decus humanæ mentis fore. — Ex adverso *Rationalistæ* et *Unitarii* contendunt hoc mysterium aperte rationi contradicere. Unde probabimus dogma SS. Trinitatis esse quidem *supra*, *non* autem *contra rationem*, sed potius convenientiæ argumentis suaderi posse.

93. *Thesis 1ª:* **Mysterium SS. Trinitatis non potest sola ratione cognosci vel demonstrari:** *Certum est*[1].

94. (A) Illud enim per solam rationem cognosci nequit quod est notum soli Deo, aut illi cui Deus illud revelare voluit; atqui ita est de mysterio Trinitatis, ut constat ex his textibus: "Deum nemo vidit unquam: Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris ipse enarravit"... "Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare"[2]. Ergo. Præterea, ad cognoscendum Trinitatis mysterium, divinitas Verbi nosci debet; atqui, teste Christo, hæc notitia supernæ revelationi ascribi debet; postquam enim Petrus hanc divinitatem professus fuit, ait illi: "Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est"[3].

95. (B) *Tradit.* (a) Patres idem diserte asserunt; unus audiatur *Athanasius*[4]: "O stulti, atque ad omnia audaces et

[1] Cf. *S. Th.* I p. q. 32, a. 1; *Billuart*, diss. procem. a. 4; *Satolli*, q. 6, a. 1; *Knoll*, § 114; *Pesch.* n. 488 sq. — [2] *Joa.* I, 18; *Matt.* XI, 27.
[3] *Matt.* XVI, 17.
[4] Cf. *S. Athanas.*, Ep. ad Serapionem.

præcipites! Quare non potius SS. Trinitatem curiose scrutari desinitis, eamque esse duntaxat creditis, magistrum Apostolorum hâc in re imitati, cujus hæc sunt verba: credere enim oportet primum Deo quia est"?

(b) Declaravit *Vaticanum* quædam mysteria esse quæ per rationem *neque intelligi neque demonstrari possunt*;[1] atqui, ex omnium confesso, mysterium Trinitatis est omnium difficillimum; ergo per rationem neque inveniri neque demonstrari potest. Unde recenter damnata fuit sequens propositio *Rosmini*: "Revelato mysterio SS. Trinitatis, potest ipsius existentia demonstrari argumentis mere speculativis, negativis quidem et indirectis, hujusmodi tamen ut per ipsa veritas illa ad philosophicas disciplinas revocetur, atque fiat propositio scientifica sicut ceteræ"[2].

96. (C) *Ratione.* Omnis demonstratio fit vel a priori, vel a simultaneo, vel a posteriori; atqui existentia SS. Trinitatis non potest demonstrari *a priori*, seu per causam, quia Deus nullam causam habet; nec *a simultaneo*, seu ex ipsâ notione Dei, quia talis notio involvit quidem infinitas ejus perfectiones, sed nullomodo exigit duas, vel tres, vel quatuor esse personas in Deo, saltem juxta modum concipiendi nostrum; neque *a posteriori*, seu per effectus, quia effectus a Deo producti causantur a Deo, non quatenus trinus sed quatenus unus est, causantur scilicet ab omnipotentiâ quæ ad naturam, non ad personas pertinet. Merito igitur concludit *S. Thomas* (I p. q. 32, a. 1): "Per rationem igitur naturalem cognosci possunt de Deo ea quæ pertinent ad unitatem essentiæ, non autem ea quæ pertinent ad distinctionem personarum. Qui autem probare nititur Trinitatem personarum naturali ratione, fidei dupliciter derogat. 1° Quidem quantum ad dignitatem ipsius fidei, quæ est ut sit de rebus invisibilibus, quæ rationem humanam excedunt. 2° Quantum ad utilitatem trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandam fidem inducit rationes quæ non

[1] "Si quis dixerit in revelatione divinâ nulla vera et proprie dicta mysteria contineri, sed universa fidei dogmata posse per rationem rite excultam e naturalibus principiis intelligi et demonstrari, A. S."? (De Fide et Rat. can. 1.)

[2] Cf. S. Off. decretum 14 dec. 1887.

sunt cogentes, *cedit in irrisionem infidelium.* Credunt enim quod hujusmodi rationibus innitamur, et propter eas credamus. Quæ igitur fidei sunt, non sunt tentanda probari nisi per auctoritates his qui auctoritates suscipiant. Apud alios vero sufficit defendere non esse impossibile quod prædicat fides".

97. *Thesis 2ª :* **Nulla repugnantia percipitur in dogmate SS. Trinitatis recte exposito** [1]. Probatur.

98. (**A**) *Auctoritate :* Jam enim a novemdecim sæculis illud dogma creditur non solum a rudibus sed a viris præstantissimis, non solum in Theologiâ, sed etiam in Philosophiâ et scientiis naturalibus versatis, qui difficultates contra illud allatas perpenderunt et confutarunt; atqui repugnat tot tantosque viros admisisse dogma absurdum, rationi contrarium, præsertim quum minime passionibus faveat, sed ipsis opponatur. — Nec dicatur eosdem non semel circa res scientificas erravisse; nam ex eo quod moderna inventa ignoraverint, minime sequitur eos inhabiles fuisse ad judicandum de repugnantiâ vel non repugnantiâ propositionis quæ non ad physicas scientias spectat, sed ad naturam divinam. Temeritatis certe rei sunt qui in rebus mere religiosis absurdam esse declarant doctrinam quam animo professi sunt palamque propugnârunt doctissimi viri quales fuerunt *S. Justinus, Origenes, S. Athanasius, S. Augustinus,* sexcentique alii Patres, necnon *S. Thomas,* aliique Scholastici Doctores, aut etiam *Descartes, Leibnitzius,* uno verbo plerique philosophi aut scientiarum cultores qui nomine christiano gloriantur.

99. (**B**) *Ratione :* adesset quidem repugnantia in mysterio SS. Trinitatis, si ejus enuntiatio contineret terminos se invicem excludentes; atqui non est ita; nam non dicimus tres esse in Deo naturas et simul unam naturam, aut tres personas et unam personam, sed dicimus Deum esse unum sub respectu naturæ, et trinum sub respectu personarum; jamvero aliquod ens potest esse unum sub aliquo re-

[1] Cf. *S. Th.* C. Gentil., cc. 10, 14, 16, 23; *Billuart,* diss. procem. a. 3, § 3; *Perrone,* 131 sq.; *Knoll,* § 115; *Franzelin,* th. 20.

spectu et multiplex sub alio. Sic v. g. in homine adest duplex substantia, substantia spiritualis seu anima, et substantia materialis seu corpus, et tamen adest unica persona. Ut igitur contradictio esset in hoc mysterio, probari deberet nullam esse distinctionem inter naturam et personam; quod quidem fieri nequit, ex jam dictis.

100. *Solvuntur difficultates.* (A) *Objiciunt Unitarii:* Mysterium SS. Trinitatis contradictionem involvit; nam, juxta communem loquendi modum, persona est ens aliquod, seu substantia; atqui, juxta doctrinam supra expositam, tres sunt personæ in Deo; ergo tria entia, tres substantiæ; aliunde asseritur in Deo esse unam naturam, unam substantiam; ergo adest contradictio[1].

Resp.: Illa difficultas manifeste supponit nomen personæ de Deo prædicari eodem sensu ac de creaturis; quod quidem falsum est; nam, ut diximus, persona in Deo est relatio ut subsistens, v. g. persona Patris est relatio paternitatis elevata ad dignitatem subsistentiæ. Igitur ex eo quod in Deo tres sint personæ, concludere non licet tres esse substantias, sed solum tres relationes reales et subsistentes quæ sunt sui juris. Nec mirum est personæ notionem aliquo modo mutari quando de Deo prædicatur, nam idem fit quoad omnes perfectiones quæ a creaturis ad Deum transferuntur, propter infinitam ejus perfectionem; aliunde quod constituit personam est incommunicabilitas, seu facultas agendi *sibi* et *propter se:* jam vero illa essentialis proprietas servatur in definitione personæ prout Deo applicatur.

101. (B) *Instant:* Si talis dicendi modus accipiatur, Deus est unum ens, quod tribus modis sese manifestat: porro hoc nihil aliud est nisi Modalismus seu Unitarianismus, solo nomine mutato.

Resp.: Concedo quidem Deum esse unum, i. e. unam substantiam, sed nego Trinitatem nostram consistere solum in tribus diversis modis quibus Deus se manifestat, aut quibus operatur; consistit enim in tribus relationibus internis, realibus et subsistentibus, quæ gaudent privilegiis essentialibus personalitatis; doctrina igitur nostra non est Unitarianismus, vel Modalismus, quia in Deo tria principia *quæ sibi* et *propter se* agunt agnoscimus, seu tria centra attributionis; aliunde a Tritheismo differt, quum unicam substantiam, et unicam naturam in Deo admittamus: doctrina igitur catholica media stat inter duos istos errores.

102. (C) *Instant* iterum: Talis loquendi modus prorsus inintelligibilis est, non solum mysterio sed fallaciâ plenus.

Resp. Nego suppositum; mysterium non quidem comprehensibile, sed intelligibile est iis omnibus qui sanæ philosophiæ studue-

[1] *J. F. Clarke*, Orthodoxy, Appendix, p. 489.

runt, et inter naturam et personam aliquam differentiam percipere valent; potest enim sic exprimi : adest in Deo una natura quæ possidetur a tribus personis; seu tria sunt *attributionis centra*, quæ ad agendum eâdem naturâ utuntur. Jamvero hæc propositio est quidem mysterio plena, sed non inintelligibilis.

103. (D) *Instant* iterum : Quæ sunt eadem uni tertio sunt eadem inter se; atqui tres divinæ personæ sunt quid unum et idem cum essentiâ; ergo sunt idem inter se.

Resp. : *Distinguo majorem* : quæ sunt eadem uni tertio sub omni respectu, sunt eadem inter se, *concedo;* quæ sunt eadem sub aliquo respectu et differunt sub alio, *nego.* Jamvero personæ sunt idem cum naturâ sub aliquo respectu, quatenus scilicet æqualiter divinam possident naturam, sed *virtualiter* differunt ab eâ, quia non possident divinam naturam eodem modo. v. g. Pater active generando *dat* illam naturam Filio, Filius eam *accipit;* jamvero inter *dare* et *accipere* realis adest distinctio. Illustratur comparatione : *Actio* et *passio* distinguuntur *virtualiter* tantum a *motu*, nam actio est motus datus et passio est motus receptus; attamen actio et passio *realiter* distinguuntur ab invicem; ita pariter divinæ personæ virtualiter distinguuntur a naturâ, et realiter ab invicem; licet enim paternitas sit idem secundum rem cum essentiâ divinâ, et similiter filiatio; tamen hæc duo important oppositos respectus; videlicet paternitas est *activa* communicatio vitæ, dum filiatio est *passiva* ejus receptio; unde distinguuntur ab invicem [1]. Rem alio modo illustrat *Perrone* (n. 142) : "Sic ex. gr. longitudo idem est cum spatio quod afficit, altitudo pariter idem est cum spatio, id ipsum dic de magnitudine, quæ ex utrâque exsurgit, longitudo tamen non est latitudo, nec vicissim; quod æque valet in magnitudine, quæ præcise neque altitudo est, neque longitudo, sed ex utrâque coalescit". Ita personæ divinæ *idem sunt cum naturâ divinâ*, et sub hoc respectu sunt pariter idem inter se; at idem non sunt in *modo subsistendi*, seu in personalitate, quâ inter se relative distinguuntur.

104. (E) *Instant :* Deus est admodum simplex; atqui trium personarum existentia divinæ obstat simplicitati, quia tunc fit compositio ex essentiâ et personis; ergo.

Resp. Hanc ipsissimam difficultatem jam solverat *S. Thomas* (de Potent. q. 10, a. 1 ad 12) : "dicendum quod in Filio est aliquid commune Patri, sc. *essentia*, et aliquid per quod a Patre distinguitur, sc. *relatio.* Non tamen est ibi compositio, quia relatio est secundum rem scientia". Seu aliis verbis, divina simplicitas excludit quidem omnem compositionem realem, quâ personæ realiter ab essentiâ distinguerentur, non autem virtualem differentiam inter essentiam et attributa aut alia hujusmodi; atqui divinæ personæ,

[1] *S. Thom.* 1, q. 28, a. 3 ad 1.

licet realiter ab invicem distinctæ, nonnisi virtualiter ab essentiâ distinguuntur, v. g. Pater est Deus quatenus *generans*, Filius est Deus quatenus *genitus*; ergo.

105. (F) Sic *tandem arguunt* Unitarii: Id quo personæ realiter ab invicem differunt est vel perfectio, vel imperfectio; atqui non est imperfectio, quum nulla imperfectio in Deo esse possit; aliunde non est perfectio, quia tunc duæ aliæ personæ eâ privarentur, proindeque imperfectæ essent[1].

Resp.: Hæc difficultas duplici modo solvi potest:

106. (a) Juxta multos *Thomistas*[2], proprietates personales non habent perfectionem distinctam ab ipsâ perfectione quæ existit in essentiâ divinâ: v. g. paternitas nihil aliud est nisi Deus consideratus ut generans, et vis illa generandi jam eminenter continetur in essentiâ divinâ tribus personis communi: talis igitur proprietas non facit ut Pater sit perfectior realiter quam Filius et Spiritus S., licet eum sufficienter ab utroque distinguat; nam ex unâ parte tota perfectio quæ paternitati inest, ex ipsâ divinâ essentiâ oritur et cum eâ realiter identificatur, et ex alterâ paternitas, quâ vita activè communicatur, a filiatione distinguitur quâ vita recipitur. Quod sic declaratur a *S. Thomâ*[3]: "Paternitas igitur est dignitas Patris, sicut et essentia Patris. Nam dignitas est absoluta, et ad essentiam pertinet. Sicut igitur eadem essentia quæ in Patre est paternitas, in Filio est filiatio; ita eadem dignitas quæ in Patre est paternitas, in Filio est filiatio. Vere ergo dicitur quod quidquid dignitatis habet Pater, habet Filius. Nec sequitur: paternitatem habet Pater: ergo paternitatem habet Filius. Mutatur enim *quid* in *ad aliquid*. Eadem enim est essentia et dignitas Patris et Filii, sed in Patre est secundum relationem dantis, in Filio secundum relationem accipientis".

In hoc systemate solvitur ergo difficultas dicendo: id quo personæ distinguuntur non est quidem imperfectio, sed perfectio quæ, quatenus perfectio est, jam *eminenter* in essentiâ divinâ invenitur, proindeque in personis ipsis: *formaliter* tamen invenitur in personâ, cui propria est, ut sic ab aliis distinguatur.

107. (b) Juxta alios multos, relationes, quibus personæ constituuntur, veræ sunt perfectiones ab essentiâ virtualiter distinctæ, sed æqualis dignitatis, ita ut v. g. non sit major perfectio in paternitate quam in filiatione: nam generatio, seu paternitas, est traditio vitæ, filiatio est ejusdem vitæ receptio; atqui in Deo tam perfectum est accipere quam dare, quum utrumque sit infinitum; ergo illæ

[1] *Clarke*, l. cit. p. 497.

[2] Cf. *Gonet*, disp. III, a. 2, § 4; *Billuart*, diss. 3, a. 5; *Card. Aguirre*, Theol. S. Anselmi, vol. I, disp. 26, sect. 3.

[3] *S. Thom.* q. 42, a. 4 ad 2.

proprietates non obstant perfectæ personarum æqualitati. Quod sic declarat *Pesch* (n. 630) : " Quælibet persona in se habet, quidquid quomodocumque est perfectionis in aliis personis, et solus ordo et modus habendi hanc perfectionem est diversus. Ita Pater habet non solum eamdem essentiam quam Filius, sed etiam relativam perfectionem Filii, non tamen habet eam *sicut* eam habet Filius ; nam Pater habet eam ut dans, Filius ut recipiens..." Ceterum hic agitur de mysterio quod perfecte intelligi nequit.

108. *Thesis 3ª :* **Supposità revelatione, mysterium SS. Trinitatis potest comparationibus et analogiis, necnon argumentis convenientiæ suaderi.**

109. 1º *Comparationibus et analogiis*[1].

(A) In creatione corporeâ tria distinguuntur regna, *minerale* scilicet, *vegetale* et *animale*, quæ licet omnino distincta, sibi invicem cohærent, et ad unitatem mundi constituendam concurrunt.

(B) Quodlibet corpus *trinas* exhibet *dimensiones*. Plantæ tribus elementis constituuntur, *radicibus*, *trunco*, *foliis*. Animalibus tres præcipuæ insunt facultates, *sensitiva*, *appetitiva* et *locomotiva*.

(C) In homine tres vitas distinguere licet, *vegetativam*, *sensitivam*, *intellectualem* ; in ipsâ vitâ intellectuali hominis tria apparent, principium illius vitæ seu *anima*, deinde *intellectus* et *voluntas*[2]. In omni propositione adest *subjectum*, *copula* seu verbum, et *attributum* ; in syllogismo *tres* sunt *termini*, tres pariter *propositiones*, duæ præmissæ et conclusio.

(D) In sole tria pariter distinguere valemus, ipsam *substantiam* solis, *lumen* et *calorem*[3], imo quilibet solis radius *lumen*, *calor* et *motus* est. Jamvero hæc omnia non sunt quidem demonstratio mysterii Trinitatis, sed positâ illâ frequenti repetitione numeri ternarii in rebus naturalibus, facile inducimur ad admittendam aliquam Trinitatem in Auctore naturæ.

110. 2º *Convenientiæ argumentis.*

Duo tantum exponemus, ad quæ alia reduci possunt, unum ex S. Bonaventurâ, alterum ex S. Thomâ desumptum[4].

[1] Cf. *Bossuet*, Elévations sur les Mystères, 2e Semaine ; *Contenson*, Theol. mentis, l. III, dis. II, c. 1, spec. 2 ; *Billuart*, Dis. procem., art. IV ; *Knoll* § 115 ; *Theol. Claromont*, n. 12 sq. ; *Monsabré*, Carême 1874, 11e Conf. p. 252, not. 1.

[2] Hinc *S. Augustinus* dicit (de Trin. l. XIV, c. 8) : " Mens *meminit* sui, *intelligit* se, *diligit* se ; hoc si cernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem Deum, sed imaginem Dei ".

[3] Iterum *S. Augustinus* ait (serm. I de verb. Ap. c. 3) : " In sole tria sunt, et sicut videmus, separari non possunt, cursus, splendor et calor ".

[4] Quæ argumenta *Scheeben* (n. 923 sq.) non minus erudite quam dilucide exposuit ; cfr. *Rev. C. A. Walworth*, The Trinity in simple english, ap. *The Catholic World*, Dec. 1885, p. 289-301.

111. Sic arguit *Seraphicus Doctor* (Itinerarium, c. 6) : " Bonum dicitur diffusivum sui : summum igitur bonum summe diffusivum est sui. Summa autem diffusio non potest esse, nisi sit actualis et intrinseca, substantialis et hypostatica, naturalis et voluntaria, liberalis et necessaria, indeficiens et perfecta. Nisi igitur in summo bono æternaliter esset productio actualis et consubstantialis, et hypostaticalis æque nobilis, sicut est producens per modum generationis et spirationis, ita quod sit æternalis principii æternaliter comprincipiantis, ita quod esset dilectus et condilectus, genitus sc. et Spiritus, hoc est Pater, et Filius et Spiritus S., nequaquam esset summum bonum, quia non summe se diffunderet. Nam diffusio ex tempore in creaturâ non est nisi centralis, vel punctalis, respectu immensitatis bonitatis æternæ. Unde et non potest aliqua diffusio cogitari major illâ, eâ videlicet in quâ diffundens communicat alteri totam substantiam et totam naturam. Non igitur summum bonum esset, si re vel intellectu illa carere posset". Quod argumentum sic breviter contrahitur : " Summum bonum est summe diffusivum sui; atqui Deus non potest esse summe diffundere, nisi intra se duas personas producat sibi consubstantiales, quibus seipsum communicet, Filium sc. cui sese communicat per modum generationis, et Spiritum, cui se communicat per modum spirationis; communicatio enim creaturis facta necessario est finita et imperfecta. Argumentum non est tamen apodicticum; nam, ut ait S. Thomas[1] : " Bonitas infinita Dei manifestatur etiam in productione creaturæ, quia infinitæ virtutis est ex nihilo producere. Non enim oportet, si infinitâ bonitate se communicet, quod aliquid infinitum a Deo procedat, sed quod secundum modum suum recipiat divinam bonitatem". Aliunde, licet Deus sit infinite bonus, non tenetur infinito modo suam bonitatem manifestare.

112. *Angelicus* autem *Doctor* ipse aliud convenientiæ argumentum fuse evolvit (I p. q. 27-31), successive probando duas esse in Deo processiones, ex illis processionibus oriri tres relationes realiter distinctas, quæ tres divinas personas constituunt.

113. (**A**) Duæ sunt in Deo processiones immanentes, et duæ tantum : (**a**) *duæ sunt :* nam Deo tribuendum est, et quidem summo gradu, quidquid perfectionis invenitur in creaturis intellectualibus; atqui in creaturis intellectualibus duæ sunt processiones immanentes, sc. *cogitatio,* quæ ab intellectu procedit[2], et *amor* a volun-

[1] Sum. Theol. I p. q. 32, a. 1 ad 2.

[2] " Quicumque autem intelligit, ex hoc ipso quod intelligit, procedit

tate[1]; ergo. (b) sunt *duæ tantum :* nam tot sunt processiones in Deo quot sunt actiones immanentes; atqui duæ sunt tantum actiones immanentes in Deo, cogitatio et amor; nam *sentire* nequit esse in Deo qui nullos sensus habet; pariter non possunt esse plures intellectiones aut volitiones numero distinctæ quum Deus omnia uno et simplici actu intelligat et velit, ac proinde in ipso est unica cogitatio, unicus amor. " Unde in eo non potest esse processio Verbi ex Verbo, neque amoris ex amore. Sed est in eo solum unum Verbum perfectum, et unus amor perfectus. Et in hoc ejus perfecta fecunditas manifestatur". (*S. Th.* q. 27, a. 5 ad 3).

114. (B) Illæ duæ processiones *quatuor producunt relationes;* et enim quælibet processio duas producit oppositas relationes, unam activam, passivam alteram; sic processio intellectiva producit relationem cognitionis activæ, quæ vocatur *paternitas*, et relationem cognitionis passivæ quæ vocatur *filiatio;* item processio per voluntatem producit relationem amoris activi, quæ vocatur *spiratio*, et relationem amoris passivi, quæ vocatur simpliciter *processio* (*S. Th.* q. 29, a. 4).

115. (C) Quatuor illæ relationes constituunt *tres personas.* Etenim tot sunt personæ in Deo quot sunt relationes subsistentes realiter distinctæ; atqui tres sunt tantum in Deo relationes subsistentes *realiter ab invicem distinctæ.* Etenim realis distinctio inter relationes divinas non est nisi ratione oppositionis relativæ[2]. Ergo oportet duas relationes oppositas ad duas personas pertinere; si quæ autem relationes oppositæ non sunt, ad eamdem personam necesse est eas pertinere. Atqui *paternitas* et *filiatio* sunt relatio-

aliquid intra seipsum quod est conceptio rei intellectæ ex vi intellectivâ proveniens, et ex ejus notitiâ procedens. Quam quidem conceptionem vox significat, et dicitur *verbum cordis*, significatum verbo vocis " (S. Th. q. 97, a. 1).

[1] " Secundum autem operationem voluntatis invenitur in nobis quædam alia processio, sc. processio amoris, secundum quam amatum est in amante; sicut per conceptionem verbi res dicta vel intellecta est in intelligente. Unde et præter processionem Verbi ponitur alia processio in divinis, quæ est processio amoris " (S. Th. l. c. a. 3).

[2] Hinc axioma : " *omnia in Deo unum sunt, ubi non obviat relationis oppositio*"; quod quidem ex ipsâ unitate divinæ naturæ fluit.

nes vere oppositæ, quum prior in activâ communicatione, posterior in passivâ vitæ receptione consistat; ergo paternitas subsistens est persona *Patris*, et filiatio subsistens est persona *Filii*. Insuper *amor passivus*, seu *processio passiva* opponitur spirationi activæ, proindeque tertiam personam constituit, sc. personam *Spiritûs Sancti*. *Spiratio autem activa* nullam habet oppositionem relativam ad paternitatem vel ad filiationem : convenit igitur tum Patri, tum Filio, nec specialem constituit personam. Tres sunt igitur et tres tantum personæ in Deo, Pater, et Filius et Spiritus S.[1] (*S. Th.* q. 30, a. 2).

116. Illud tamen argumentum ut apodicticum considerari nequit; nam, ut ait S. Doctor, " similitudo intellectûs

[1] Totum hoc argumentum eloquenter exponit *Lacordaire* (Confér. de N. Dame, 48e Conf., De la Vie intime de Dieu; angl. vers. Conf. on God, The Inner Life of God), ubi hæc inter alia dicit : " God is a spirit; His first act. " Deus spiritus est, et ideo primus ejus actus est intelligere. At ejus cogitatio nequit, sicut nostra, esse multiplex, continue nascens moritura, et moriens rursus nascitura. In nobis multiplex est, quia, cum entia finita simus, singula cognoscibilia singillatim tantum nobis præsentia exhibere possumus; in nobis moritur, quia nostrarum idearum, unâ aliam urgente, altera primam e solio, et tertia alteram præcipitem dejicit. In Deo e contra, cujus vita actuosa infinita est, spiritus uno actu cogitationem ipsimet æqualem gignit, quæ eum totum integrum sibi præsentem exhibet; nec altera desideratur, cum prima rerum cognoscibilium abyssum, idest infiniti abyssum perfecte repræsentet. Hæc cogitatio unica et absoluta, prima et novissima ex Dei spiritu oborta, ante eum tamquam sui ipsius perfecta repræsentatio in æternum manet, vel ut Librorum sacrorum verbis utamur, tamquam sui imago, splendor gloriæ et figura substantiæ ejus ... In homine imperfecta tantum adest distinctio inter mentem et cogitationem, hæc enim finita est; in Deo cogitatio, seu verbum, perfecte distinguitur a principio cogitante, quia infinita est : scilicet in homine cogitatio ad dignitatem personæ non pervenit sicut in Deo ... Cogitatione absolutâ, alter actus oritur : amor ... Amor cum a mente tum a cogitatione distinguitur ... et nihilominus ab utrâque procedit, aliquid unum cum eis efformans... Item in Deo. Ex æterno intuitu Patris et Filii tertius oritur relationis terminus, ab utroque procedens, realiter ab utroque distinctus, infinitatis vi ad personæ dignitatem evectus, quique est Spiritus Sanctus, idest sanctus profundissimus ac purissimus divini amoris motus. Sicut Filius in Deo cognitionem, Spiritus sanctus amorem exhaurit, et per eum vitæ divinæ et fœcunditatis circulus clauditur ".

nostri non sufficienter probat aliquid de Deo, propter hoc quod intellectus non univoce invenitur in Deo et in nobis" (q. 32, a. 1 ad 2). Præterea ratione probari nequit Verbum quod a Deo procedit esse vere personam a Patre distinctam : idem dic de amore divino. Hæc tamen argumenta convenientiæ aliquam hujus mysterii intelligentiam præbent dummodo reverenter et religiose expendantur.

COROLLARIA PIETATIS.

117. (A) "Totum mysterium Trinitatis duplici operationi, cognitioni sc. et amori innititur. Sic, ut Trinitatem, ad cujus imaginem conditi sumus, et in cujus nomine baptizamur, vere imitemur, de Deo assidue cogitare, ipsumque amore complecti necesse est. Hæ sunt duæ spiritales pennæ quas sibi dari optabat propheta : "Quis mihi dabit pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam"[1]? Quibus suspensus, et a terrenis elatus, ad centrum divinæ bonitatis perpetuo mentis impetu extra se rapitur animus æternitatis candidatus"[2].

(B) Dum perfectam trium personarum unitatem recolimus, præ oculis habeamus orationem Christi : "ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint... ut sint unum sicut et nos unum sumus"[3]; et hanc unitatem tam Deo caram pro posse imitemur per fraternæ caritatis praxim.

(C) Iterum divinarum personarum circumincessionem imitari valemus, si hisce verbis attendamus : "Societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo"[4]. Si enim Deo conjungi conemur per caritatem, Ipse in nobis manebit, nos sibi arctiori vinculo uniet, nam "Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo"[5].

[1] *Ps.* LIV, 7. — [2] *Contenson*, Theol. mentis, l. III, d. II, c. I, spec. I. — [3] *Joa. XVII, 21-22.* — [4] *I Joa.* I, 3. — [5] *I Joa.* IV, 16.

Caput II.

DE RELATIONIBUS DIVINARUM PERSONARUM.

118. Probatâ existentiâ trium personarum in Deo, de relationibus quas *ad invicem* et *ad extra* habent dicendum superest, videlicet de *processionibus* et *missionibus*.

Doctrina catholica de processionibus his verbis Symb. *Athanasiani* continetur: "Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus S. a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens". Ex quo apparet *Patrem* a *nullo* procedere, *Filium* a *Patre* procedere per generationem, et *Spiritum ab utroque* per simplicem processionem.

Art. I. De generatione Verbi[1].

119. I. *Notiones prævia.* 1° *Circa processionem.*

(**A**) Processio in genere est origo unius ab altero: sic v. g. lux a sole, filius a patre procedit. Duplex distinguitur: (**a**) *transiens* seu ad extra, quando effectus extra causam producitur, v. g. in humanis, filius est extra patrem; (**b**) *immanens* seu ad intra, quando effectus remanet intra causam seu principium, ut cogitatio quæ manet intra mentem.

(**B**) In Deo pariter duplex processio distinguitur: (**a**) una ad *extra*, quâ creaturæ ab ipso procedunt sicut effectus a causâ; (**b**) altera ad *intra*, quâ una persona procedit ab alterâ tanquam principiatum a principio, et remanet intra divinam essentiam. Unde processio in Deo, *passive* spectata, definiri potest: *origo unius personæ divinæ ab aliâ vel a*

---

1 Cf. *S. Th.* C. Gentil., l. IV, c. 10 sq.; *Salmant.* disp. II; *Petav.* l. V, c. 6-9; *Suarez*, lib. IX; *Billuart*, dis. II; *Franzelin*, th. 26, 30; *Knoll*, § 100.

duabus aliis per ejusdem essentiæ communicationem. Active autem spectata, est operatio immanens, quâ vita divina communicatur personæ quæ procedit.

120. 2° *Circa generationem.* Generatio stricto sensu, seu quæ prædicatur de *viventibus*, definitur: *origo viventis a principio vivente et conjuncto, in similitudinem naturæ.* Explicatur: (a) origo *viventis* a *vivente:* quibus verbis significatur tum generantem, tum genitum vitâ præditos esse debere; sic Adam e luto fictus, sed non genitus dici potest, quia lutum vitâ caret.
(b) a principio *conjuncto*, id est generans debet genito conjungi per activam communicationem propriæ substantiæ aut saltem partis illius substantiæ; hinc Eva, ex Adami costâ efformata, ejus filia dici nequit, quia in illo opere Adamus passive se habuit; Angeli pariter dici nequeunt filii Dei sensu proprio, quia divinam substantiam a Deo non acceperunt.
(c) *in similitudinem naturæ:* duo hic exprimuntur, genitum similem esse debere generanti per receptionem ejusdem naturæ saltem specificæ, et insuper generationem *ex se* tendere debere ad illam similitudinem producendam.

121. II. *Thesis.* **Secunda persona S. Trinitatis a primâ procedit per veram generationem.** De fide est ex C. *Nicæno* jam citato, contra Arianos et Unitarios, qui dixerunt Verbum seu Christum vocari Filium Dei sensu lato, seu per adoptionem.

122. Probatur 1° *Scripturâ.* Ille est Filius Dei verus et non adoptivus tantum qui vocatur filius *simpliciter* et per excellentiam, filius *proprius* et filius *genitus;* atqui hæc tria de Verbo prædicantur:
(A) Dicitur *filius* Dei *simpliciter*, et quidem modo excellentiori quam nos; nam de illo legimus: "Pater diligit *Filium* et *omnia dedit* in manu ejus"[1], dum de hominibus dicitur: "Accepistis Spiritum *adoptionis* filiorum in quo clamamus: Abba, Pater"[2]; ex quo patet maximam esse differentiam inter Verbum Dei et nos; Ipsum siquidem vocatur

[1] *Joa.* III, 35. — [2] *Rom.* VIII, 15.

Filius *sine addito*, dum homines *filii adoptionis* dicuntur; insuper Ipsi omnis potestas datur, "*omnia dedit in manu ejus*", dum filii Dei adoptivi orare debent ut a misericordiâ Dei quæcumque necessaria obtineant; tandem homines non efficiuntur filii Dei nisi per Ipsum: "quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri"[1]; ergo Verbum non est Filius Dei eodem sensu ac homines, sed est vere et generatione talis.

(B) Dicitur filius *proprius, verus filius familias* per comparationem ad filios adoptivos, qui sunt tantum famuli: "Qui etiam *proprio* Filio suo non pepercit... Filius Dei venit ut cognoscamus verum Deum, et simus in *vero* Filio ejus"[2]; et alibi: "Moyses quidem fidelis erat in totâ domo ejus tanquam famulus... Christus vero tanquam *Filius in domo suâ*"[3]; jamvero filius proprius et verus filius familiæ est filius naturalis, non adoptivus.

(C) Dicitur tandem filius *genitus*, imo et *unigenitus*: "Filius meus es tu: ego hodie *genui* te"[4] ... "*Unigenitus* qui est in sinu Patris ipse enarravit" ... "Sic enim Deus dilexit mundum ut Filium suum *unigenitum* daret"[5]; atqui hæc verba veram et propriam generationem indicant; filii enim adoptivi multi sunt, nec generantur. Fatemur equidem in uno vel altero loco homines dici etiam genitos esse a Deo, sed statim adduntur verba, quæ metaphoram indicant, ut in *Jacobo*: "*voluntarie* enim nos genuit *verbo veritatis*"[6], ubi tum *voluntarie* tum *verbo veritatis* manifeste indicant hic agi de adoptione tantum, dum e contra verba adhibita pro generatione Verbi ex contextu novam vim accipiunt, ut ex dictis apparet. Quod confirmatur omnibus textibus supra allatis de consubstantialitate Verbi; si

[1] *Joa.* I, 12. — [2] *Rom.* VIII, 32; *I Joa.* V, 20. — *Hebr.* III, 5.

[4] *Ps.* II, 7. — Alius citatur locus, *Ps.* CIX, 3: "Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus Sanctorum ex utero ante luciferum genui te"; sed textus hebraicus valde obscurus est, et, juxta multos, sensum prorsus diversum exhibet: sic redditur a S. Hieronymo: "Quasi de vulvâ orietur tibi ros adolescentiæ tuæ". Attamen sensus Vulgatæ cum versione Septuaginta interpretum et syriacâ concordat. Cf. *Franzelin*, th. 30, annot.; *Hurter*, 160, n. 1.

[5] *Joa.* I, 17; III, 16; cf. *I Joa.* IV, 9.

enim Filius est æqualis Patri, non est Filius per adoptionem, sed per generationem. Neque objici potest Christum vocari *primogenitum* omnis creaturæ[1]; sensus enim est Verbum genitum esse ante omnem creaturam, quum πρῶτος in græcâ voce πρωτότοκος sæpe vim habeat comparativi, i. e. *genitus ante;* revera ex contextu liquet Filium Dei de quo agitur naturæ divinæ esse consortem, quum ipsi tribuatur potentia creatrix : "quoniam in ipso sunt universa... et omnia in ipso constant" (16-17). Recte igitur ait *Tertullianus*[2]*:* "De Patre procedendo Filius factus est primogenitus, ut *ante omnia* genitus, et *unigenitus* ut solus ex Deo genitus".

123. 2° *Traditione.* (A) Ex *Patribus*, quorum plerique de divinâ generatione intelligunt verba Scripturæ antea citata[3] : "Filius meus es tu, ego hodie genui te". Audiatur *S. Justinus*[4] dicens : "Cum Verbum sit *primogenitum* Dei, Deus est". Item *S. Hilarius* ait[5] : "Ignorat Deum Christum qui ignorat Deum natum; Deum autem nasci non est aliud quam in eâ naturâ esse, quâ Deus est".

(B) Ex *Symbolis*, quæ unanimiter profitentur Christum, ac proinde Verbum, esse *Filium Dei*, ex Patre *natum*, *unicum*, vel *unigenitum*.[6]

(C) Ex *Conciliis*, præsertim *Nicæno*, in quo divina Verbi generatio expresse definita fuit contra Arianos : "Credimus... in unum D. N. J. Christum, Filium Dei, *natum* ex Patre *unigenitum*, hoc est ex substantia Patris"; quibus verbis excluditur omnis filiatio adoptiva.

124. 3° *Rat. Theol.* Ratio non potest quidem demonstrare generationem Verbi, sed potest tamen præbere argumentum convenientiæ, quod ex *S. Thomâ*[7] desumimus : Deus, seipsum cognoscendo, producit verbum; nam in omni ente intelligibili adest aliqua mentis conceptio quæ internum verbum vocatur : atqui illa processio Verbi habet omnes con-

[1] *Col.* I, 15. — [2] Adv. Prax., c. 7. — [3] Cf. *Patrizi*, de Interpret. Script. l. I, n. 36. — Patrum testimonia refert *Petav.*, lib. V, c. 7 sq. — [4] Apolog. II, 6. — [5] De Trinit., lib. XI. — [6] Ap. Denzing., n. 2-13. — [7] S. Theol., I, q. 27, a. 2.

ditiones veræ generationis: est enim, (a) origo *viventis* a *vivente*, nam Verbum procedit per modum intellectionis, quæ est operatio vitalis et supponit tum principium vitale tum terminum vitalem; (b) a principio *conjuncto*, nam illa processio est immanens, ac proinde Verbum remanet in Deo et ei perfecte conjungitur per participationem naturæ divinæ quam Pater ipsi active tradit; (c) in *similitudinem* naturæ, nam Verbum procedit per viam intellectionis: jam vero intellectio, *ex naturâ suâ*, tendit ad producendam imaginem objecti cogitati, quæ, in casu præsenti, est simillima Deo, juxta illud; "Splendor gloriæ et figura substantiæ ejus"[1]. Ergo processio Verbi est vera generatio.

125. Ex hoc igitur colligi potest *Filium generari intellectu, seu intelligendo:* hoc quidem ad fidem non pertinet, sed communiter a theologis docetur contra *Durandum*, et ex Scripturâ per modum conclusionis theologicæ merito infertur[2]. Filius enim vocatur *Verbum* et *Sapientia* Patris (*supra*, n. 67-69): porro hæc duo ad intellectum referuntur; nam Verbum est primario et principaliter interior *mentis* conceptus; pariter sapientia proprie in intellectu residet. Quod Patres diserte affirmant; sic *S. Gregor. Naz.*[3] rationem reddens cur Filius vocetur ὁ λόγος (Verbum), ait: "quoniam sic se habet ad Patrem, sicut *verbum ad intellectum*".

Hic autem ulterius progrediuntur theologi, et inquirunt ex *quarum rerum cognitione* Verbum a Patre procedat. Omnes quidem concedunt illud procedere saltem ex cognitione essentiæ divinæ et attributorum. Sed quidam, præsertim *Scotus* et *Vasquez*, contendunt Verbum non procedere *formaliter* ex cognitione relationum, seu personarum, neque ex cognitione possibilium. *Thomistæ* autem, cum multis aliis theologis, tenent Verbum procedere *formaliter* ex cognitione non solum divinæ essentiæ sed etiam personarum divinarum ac rerum possibilium. Nam, ut arguit S. Doctor[4], Verbum formaliter procedit a cognitione omnium eorum quæ Deus necessario ac per se contemplatur; atqui Deus unico intuitu ab æterno contemplatur suam essentiam et omnia quæ in eâ sunt ac repræsentantur, i. e. tum divinas personas, tum possibilia; ergo. Præterea quidam, ut *Ruiz* et *Witasse*, addunt Verbum procedere etiam formaliter ex cognitione creaturarum futurarum, quatenus ipsæ etiam in divinâ essentiâ repræsentantur; quod tamen negant plerique Thomistæ, quia creaturæ existentes nonnisi *contingenter* et *concomitanter* in divinâ essentiâ repræsentantur.

[1] *Hebr.* I, 3.
[2] Cf. *Franzelin*, th. 26; *Pesch*, n. 518 sq.
[3] Orat. 36. — [4] *S. Thom.* I, q. 34, a. 3; cf. *Billuart*, diss. 5, a. 3.

126. Hic operæ pretium erit divinum Verbum cum verbo mentis nostræ conferre, ut in quibus conveniant et in quibus discrepent pateat[1].

(A) Hæc sunt utrique communia: (a) utrumque verbum est expressa cognitio, seu terminus cognitione productus, similitudinem habens rei quæ mente percipitur. (b) Sicut verbum nostrum rei cognitæ expressa est imago, ita Verbum divinum est perfectissima Patris imago et figura. (c) "Quemadmodum verbum nostrum a mente gignitur, nec idem est omnino quod ipsa mens, nec plane diversum; nam cum a mente proficiscatur, aliud est quam mens; et cum mentem ipsam indicat, non est prorsus ab illâ diversum, sed cum sit unum naturâ, aliud tamen subjecto est; sic et Dei Verbum, qui Filius est, quatenus propriâ subsistit personâ, ab eo distinguitur a quo genitum est; quatenus autem illa in se exprimit quæ cernuntur in Deo, unum naturâ cum illo est"[2]. (d) Sicut verbum mentis sine corruptione concipitur et paritur, ita Filius modo intellectuali ac virgineo a Patre est genitus. (e) "Potest esse verbum nostrum quod non sequatur opus; opus autem esse non potest, nisi præcedat verbum; sic et Verbum Dei potuit esse nullâ existente creaturâ, creatura vero nulla esse posset, nisi per ipsum, per quod facta sunt omnia"[3].

(B) Nonnulla tamen sunt discrimina inter Verbum Dei et nostrum: (a) creatum verbum non ex ipsâ procedit essentiâ dicentis, sed ex ejus scientiâ, proindeque accidens est, dum Verbum Dei ex ejus essentiâ prodit, quum in eo esse et intelligere sint quid unum et idem, et est vere subsistens. (b) Creatum verbum non est coævum illi a quo producitur, nec perpetuum, sed identidem oritur atque interit; dum Verbum Dei est Patri coæternum et immutabile, perpetuoque gignitur. (c) Verbum nostrum ex indigentiâ producimus, Pater vero ex abundantiâ et fecunditate Verbum dicit et profundit.

127. *III. Corollaria.* 1° *Verbum a Patre genitum fuit a totâ æternitate, non autem in ipso instanti Incarnationis.* De fide est.

(A) Dicitur enim in Symbolo *Nic.-Const.*: "Credo.... in unum D. J. Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum *ante omnia sæcula*".

(B) Idem constat Scripturâ, ubi dicitur: "Dominus possedit me in initio viarum suarum, ante colles ego parturie-

[1] Cf. *S. Th.* C. Gent. IV, c. 13; *Petav.* l. VI, c. 2; *Hurter*, n. 255; *Monsabré*, Confér. Car. 1874, p. 180.

[2] *S. J. Damascen.* de Fide Orthodoxâ, l. I, c. 6.

[3] Cf. *S. August.* de Trinit. l. XV, c. 11.

bar..."[1] "In principio erat Verbum..."[2]; quæ quidem omnia a plerisque Patribus de æternâ Verbi generatione intelliguntur, ex supra dictis.

(C) Insuper actus quo Deus efformavit humanam naturam Christi in sinu B. Mariæ Virginis non est vera generatio, quia humanitas Christi non est ejusdem naturæ ac Deus, ac proinde deficit ultima conditio ad generationem requisita, scilicet similitudo naturæ; ergo Verbum non factum est Dei filius in ipso Incarnationis instanti, sed talis jam erat ante sæcula.

128. Neque dici valet Patrem, utpote Filii principium, eo esse priorem; nam, ut ait *S. Thomas*[3], "Pater nullo modo est prior Filio *neque duratione*, neque *naturâ*, neque *intellectu*, neque *dignitate*. In Patre enim et Filio non possumus nisi duo considerare: vel id quod absolutum est, et hoc utrique commune est: unde ex hoc unus non habet prioritatem ad alium, cum essentia divina non sit divisibilis... vel id quod est ad aliquid (i. e. relativum); relativorum autem est simul esse naturâ et etiam tempore, quia posita se ponunt, et perempta se perimunt... Quamvis enim in hominibus ille qui est pater sit prior eo qui est filius, ut Socrates Platone; nihilominus ista duo relativa, in quantum relativa sunt, pater et filius *simul* sunt". Aliunde Deus, cum sit actus purus, ab æterno agit *ad intra*, et quum ejus actio non sit successiva, sed tota simul, Filius ab æterno generatur. Comparatione declaratur: si sol æternus esset, et ab æterno, sine temporis dispendio, radium emitteret, hic quoque non minus quam sol æternus esset.

129. 2° *Non est alia distinctio inter Patrem et Filium ac distinctio originis:* etenim Filius procedit quidem a Patre, ut diximus, ac proinde ab ipso originem ducit, sed simul totam naturam divinam, et quidem infinitam, a totâ æternitate accipit, ac proinde sub respectu naturæ, temporis, dignitatis, potentiæ, est perfecte Patri æqualis juxta illud Christi: "Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt"[4]. Unde dici

[1] Prov. VIII, 22. — [2] Joan. I, 1.
[3] S. Thom. in I dist. [illegible] Contra errores græc. [illegible] — [4] Joan. XVI, 15.

nequit Filium a Patre esse *dependentem* proprio sensu, illâ sc. dependentiâ quæ ex indigentiâ et imperfectione oritur. Nam tantæ perfectionis est esse divinum ut exigat subsistere in tribus personis, ita ut Filius tam necessario existat quam Pater: omnes enim operationes *ad intra*, quatenus Deum ipsum spectant, necessariæ sunt, ut dictum est in *Tr. de Deo Uno* (n. 99); insuper Verbum a Patre naturam accipit non quasi prius non habens et postea accipiens, sed quia hoc ipsum quod est, ab æterno totum simul habet a Patre[1].

130. Objiciunt quidem adversarii ex doctrinâ superius expositâ sequi, alias personas SS. Trinitatis intellectu carere, quum *intelligere* sit *proprium* Patris. Ut difficultas solvatur, sciendum est duplex *intelligere* in Deo distingui posse: (**a**) intelligere *absolutum* seu essentiale, quod nihil aliud est nisi essentia divina intelligens, et illud commune est tribus personis; (**b**) intelligere *relativum* seu notionale, quod consistit in illo speciali actu quo Deus, seipsum cognoscendo, generat Verbum, et illud soli Patri convenit.

Art. II. De Processione Spiritus Sancti.

131. *Status quæstionis*[2]. Doctrina Catholica est Spiritum procedere tum a Patre tum a Filio. Jamvero olim *Eunomiani* et *Macedoniani*, negaverunt Spiritum S. a Patre procedere; sed quum contrarium expressis verbis in Scripturâ doceatur, "mittens vobis a Patre Spiritum veritatis, *qui a Patre procedit*"[3], statim ille error in C. *Constantinop.* (381) damnatus est. Postea *Theodoretus* (fl. a. 434), et post eum *Monothelitæ* processionem Spiritûs S. a Filio impugnârunt, quin tamen res ex professo disputata fuerit: tunc enim temporis totus controversiæ æstus circa unionis hypostaticæ quæstionem ferebatur. Ille tamen error ab *Iconoclastis* (VIII s.) renovatus fuit, et in quibusdam conciliis in Galliâ habitis, quæstio ventilata fuit inter Græcos et Romanos utrum Spiritus S. sicut procedit a Patre, ita procedat a Filio. Unde factum est ut apud Hispanos, Gallos et Germanos par-

[1] Cf. *S. Thom.* de Pot. q. 10, a. 1 ad 13.; *Hurter*, 161a. — [2] Cf. *Petav.* lib. VII, c. 1; *Knoll*, § 104, nota 2. — [3] *Joa.* XV, 26.

ticula *Filioque* Symbolo Nicæno addita fuerit, ut expresse declararetur Spiritum tum a Patre, tum a Filio procedere. Quam quidem additionem *Leo III* primum sancire noluit, licet explicite fidem suam de processione Spiritûs S. ab utroque professus fuerit[1], ne Ecclesiæ particulares in recitatione Symboli ab Ecclesiâ Romanâ differrent; successu tamen temporis (IX s.) Romani Pontifices eam receperunt et approbârunt.

132. Eodem vero sæculo *Photius*, iniquus Sedis Constantinop. invasor, et a Nicolao I juste damnatus, a Latinâ Ecclesiâ sese sejunxit, inter alios errores docens Spiritum S. a Filio non procedere; post ejus mortem, unio inter utramque Ecclesiam restituta est, sed iterum fracta *Michaelis Cærularii* pessimâ ambitione; et licet præfatus error in Conc. Œcumenicis *Lugdunensi* (1274) et *Florentino* (1439), quibus Græci aderant, damnatus fuerit, adhuc in Orientali Ecclesiâ hodie retinetur[2].

133. *Thesis:* **Spiritus S. non solum a Patre sed etiam a Filio vere procedit**[3]. *De fide est ex C. Lugdun. II:* "Fatemur quod *Spiritus Sanctus* æternaliter *ex Patre et Filio*, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam *ex uno principio*, non duabus spirationibus, sed *unicâ spiratione procedit*".

---

[1] Cf. *Natal. Alex.* diss. 10 in sæc. 15.

[2] Ita v. g. Anthimus, Patriarcha Constantinopol., qui in Epistolâ Encyclicâ et Synodali (in periodico *Neologos* 12 Oct. 1895 editâ) rationes exponit cur Ecclesia Orthodoxa (schismatica) Romanæ Ecclesiæ uniri non possit, hanc primam allegat, videlicet doctrinam de processione Spiritûs S. a Filio, fuisse, absque ullo fundamento, Symbolis additam, et particulam *Filioque*, primum a Leone III reprobatam, temerarie Symbolo additam fuisse. Cf. *Amer. Eccles. Review*, march 1896, p, 223; *Duchesne*, Eglises séparées, Paris, 1896, p. 58 sq., ubi pariter causæ græci schismatis erudite investigantur.

[3] Cf. *S. Thom.* I p. q. 36, a. 2-4; C. Gent. l. IV, c. 24-25; de Potent. q. 10, a. 4; Opus. l. c. 49-51, II, c. 49; *Bessarion*, de Processione Spiritûs S., ap. Migne P. G. t. 161, p. 338 sq.; *Salmant.* disp. XIV; *Suarez*, l. X; *Petav.* l. VII, c. 3-11; *Franzelin.* th. 32-41, et Paralipomenon; *Hurter*, n. 194 sq.; *Magliano*, La Chiesa greca e la processione eterna dello Spirito Santo

134. 1° *Script.* Spiritum S. a Patre procedere disertis verbis exprimitur[1], et insuper ex iis textibus infertur quibus declaratur *Spiritus Patris :* " Non enim vos estis qui loquimini, sed *Spiritus Patris* vestri qui loquitur in vobis "[2]. Quod a Græcis libenter conceditur; remanet igitur probandum Spiritum S. etiam a Filio procedere; triplici utemur argumento :

135. (a) In pluribus Scripturæ locis, Spiritus vocatur *Spiritus Filii*, vel *Spiritus Christi Jesu :* " Misit Deus *Spiritum Filii sui* ... "[3] " Non permisit eos *Spiritus Jesu* "[4]; atqui illæ expressiones Spiritum S. a Patre procedere important, nam fatentibus ipsis Græcis, idem Spiritus vocatur Spiritus Patris quia procedit a Patre; ergo a pari Spiritus dicitur Spiritus Filii quia procedit a Filio; quod confirmatur ex loco parallelo[5]; ubi S. Paulus, postquam Spiritum S. vocavit *Spiritum Dei*, addit : " Spiritum, *qui ex Deo est* ", quasi illæ duæ locutiones synonymæ essent.

136. (b) Iterum Spiritus dicitur missus a Filio sicut a Patre : " Si abiero, inquit Christus, mittam eum ad vos ... " " Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre "[6]; atqui missio in divinis importat processionem personæ missæ a mittente; nam missio supponit quemdam influxum mittentis in missum : jamvero in Deo nullus alius est influxus unius personæ in aliam nisi ille qui venit ex origine seu processione : nam, præter relationes originis, omnia sunt tribus personis communia, ex supra dictis. Hinc ait *S. Augustinus*[7] *:* " Pater non dicitur missus; non enim habet de quo procedat ", sic diserte declarans missionem sine processione fieri non posse.

137. (c) Tandem apud *S. Joannem*[8] leguntur hæc verba Christi de Spiritu S. loquentis : " Ille me clarificabit, quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater mea sunt; propterea dixi : quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis ". Unde sic; hic clare asseritur

[1] *Joa.* XV, 26. — [2] *Matt.* X, 20. — [3] *Galat.* IV, 6. — [4] *Act.* XVI, 7. — [5] *I Cor.* II, 11-12. — [6] *Joa.* XV, 26; XVI, 7. — [7] *S. August.* De Trinit. l. IV, c. 20, n. 28. — [8] *Joa.* XVI, 14.

Spiritum S. aliquid a Filio accipere; atqui in divinis persona ab alterâ aliquid accipere nequit, nisi ab ipsâ procedat, quum, præter relationem originis, omnia sint tribus personis communia. Nec dicatur hic agi tantum de communicatione scientiæ futurorum, "et *annuntiabit vobis*"; nam Spiritus nequit a Filio accipere scientiam illam, nisi simul ab eo accipiat divinam naturam, quæ in Deo cum scientiâ identificatur. Confirmatur ex verbis sequentibus : "omnia quæcumque habet Pater, mea sunt etc.", quorum hic est sensus : hucusque ex V. Test. edocti fuerant discipuli futurorum scientiam soli Jehovæ tribuere; dicendo autem : "omnia quæcumque habet Pater ...", Christus sibi hanc scientiam ascribit; et addendo : "propterea dixi : de meo accipiet, et annuntiabit vobis", reddit rationem cur Spiritus S., qui de Verbo accipit, eamdem divinam scientiam, proindeque eamdem naturam participet[1]. Hæc est Patrum interpretatio; sic *Didymus* (l. II de Spiritu S.) ait : "*non enim loquetur ex semetipso;* qui non ex se est, sed ex Patre et ex me; hoc enim ipsum quod subsistit et loquitur, a Patre et a me illi est".

138. 2° *Tradit.* (A) *ex Patribus*[2]; quum adversarii concedant thesim nostram diserte a Patribus latinis edoceri, satis erit Græcorum testimonia referre. Hi autem dogma catholicum tradunt :

(a) *Implicite*, docendo rationem cur Pater nominetur primus, Filius secundus, tertius vero Spiritus S. non aliam esse nisi eam quæ *ex origine unius personæ ab alterâ desumitur :* sic v. g. *S. Greg. Nyss.* scribit[3] : "Eadem est doctrina nostra de Spiritu S., in *solo ordine* differentiam agnoscens. Sicut enim conjungitur Patri Filius et ex illo esse habens, non

[1] Cf. *Maldonat.* in h. loc.; *Corluy*, Spicileg., p. 158. Immerito etiam Græci "*quia de meo accipiet*" intelligunt de meo *Patre;* nam grammaticæ regulæ non patiuntur ut pronomen τοῦ εμοῦ referatur ad nomen in phrasi non expressum; aliunde verba sequentia "*quæcumque habet Pater, mea sunt*" nostram interpretationem dilucide confirmant.

[2] Cf. *Petav.* l. c.; *Hurter*, 198 sq.; *Franzelin*, l. c.; *Van der Mœrens*, diss. theol. de Process. Spiritûs S., Lovanii 1864; *Nilles*, Kalendarium manuale utriusque Eccles. II, 406 ss.

[3] Lib. I cont. Eunom.

tamen existentiâ posterior est; sic pariter *ab Unigenito* pendet Spiritus S., ita ut solâ cogitatione secundum rationem principii Filius præintelligatur hypostasi Spiritûs. Temporales enim dimensiones in æternâ vitâ non habent locum, ita ut exceptâ ratione principii SS. Trinitas nullâ re in se ipsâ discernatur"; *vocando Filium principium Spiritûs S.*: "Idcirco, ait *S. Athanasius* [1], David psallens canebat: "quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen" [2]; noverat enim apud Patrem esse Filium, *fontem Spiritûs Sancti.*

(b) *Explicite et diserte* idem tradunt; ita v. g. *S. Epiphanius* [3] scribit: "Non alienus est a Patre et Filio Spiritus S., sed eâdem substantiâ, ex eâdem divinitate, *ex Patre et Filio* subsistens semper Spiritus S.". Item *S. Cyrill. Alex.* [4] ait: "Cum igitur Spiritus S. in nobis inhabitans conformes nos Deo reddat, *procedat vero is ex Patre et Filio*, manifestum est divinæ essentiæ eum esse essentialiter in ipsâ et ex ipsâ procedentem, sicut halitus ex humano ore prodiens, etsi humile et non dignum tantâ re sit hoc exemplum".

139. (B) *Ex Conciliis*: (a) *ante schisma Græcorum* habitis. Synodus *Alexandrina* S. Cyrilli epistolam approbavit, in quâ dicebatur Spiritum "a Filio atque a Deo Patre procedere"; Synodus *Ephesina* eamdem approbavit, damnavitque Symbolum Nestorianum in quo docebatur Spiritum "neque Filium esse neque per Filium existentiam habentem"; item S. Cyrillî epistola laudata fuit a Conc. *Chalcedonensi* et *Constantinop. II;* C. *Toletanum I*, circa finem sæc. quarti, fidei professionem edidit, in quâ legitur: "Est ingenitus Pater, genitus Filius, non genitus Spiritus Paracletus, sed *a Patre Filioque* procedens". Quod confirmatum fuit a variis Conciliis in Lusitaniâ, Galliâ, Angliâ et Germaniâ habitis [5].

(b) *Post schisma* habitis, ex *Lateranensi IV* (1215), cui multi Orientales Episcopi et Abbates interfuerunt: "Pater a nullo, Filius autem a solo Patre, ac *Spiritus S. ab utroque*

[1] De Incarnat., n. 9. — [2] *Ps.* XXXV, 10.
[3] Hæres. 62, n. 4. — [4] Thesaurus, ass. 34.
[5] Cf. *Denzing.*, nn. 113, 142.

pariter"; *Lugdunensi II* jam citato; *Florentino*, ubi, cum Græcorum consensu, definitum est quod: "Spiritus S. ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et *ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio et unâ spiratione procedit*" [1].

140. 3° *Ratione conven.*[2] (A) Si Spiritus S. a Filio non procederet, nullomodo posset ab eo distingui. Etenim personæ in divinis non distinguuntur realiter ab invicem nisi per relationes oppositas: quidquid enim in Deo absolute dicitur ad unitatem essentiæ pertinet; aliunde relationes *dispares*, sed non oppositæ, non sufficiunt ad multiplicandas personas; ita v. g. generatio activa et spiratio activa, quæ sunt relationes *dispares*, non constituunt duas personas, sed unam tantum. Atqui relationes oppositæ non dantur in divinis nisi relationes *originis*, quatenus una persona ab aliâ procedit; ergo Spiritus S. non realiter a Filio distinguitur, nisi ab eo procedat. "Quod ex hoc patet, ait *S. Thomas* l. c., quia Pater habet duas relationes quarum una refertur ad Filium et alia ad Spiritum S.: quæ tamen quia non sunt oppositæ, non constituunt duas personas, sed ad unam tantum personam Patris pertinent. Si autem in Filio et Spiritu S. non esset invenire nisi duas relationes, quibus uterque refertur ad Patrem, illæ relationes non essent ad invicem oppositæ, sicut neque duæ relationes, quibus Pater refertur ad illos. Unde sicut persona Patris est una, ita sequeretur quod persona Filii et Spiritûs S. esset una, habens duas relationes oppositas duabus relationibus Patris. Hoc autem est hæreticum, cum tollat fidem Trinitatis".

(B) Ex dictis in thesi generali, Spiritus S. procedit per modum volitionis seu amoris; atqui amor, etiam in homine, procedit non solum a voluntate sed etiam a cognitione objecti amati, juxta illud: "nil volitum quin præcognitum". Ergo in Deo Spiritus S. debet procedere non solum a Patre, sed etiam a divinâ intellectione, seu a Verbo.

[1] Ap. *Denzing.* n. 586.

[2] Cfr. *S. Thom.* I. q. 36, a. 2, ejusque **Commentatores.**

COROLLARIA DE SPIRITU SANCTO.

141. (A) *Spiritus S. procedit a Patre et Filio tanquam ab unico principio et unicâ spiratione, licet sint duo spirantes*[1]. *De fide est*, ex definitione Conc. *Florentini* jam citatâ. Sensus hujus corollarii est, non esse in Patre et Filio duplicem vim spirativam, sed *unam* tantum, quæ utrique communis est; etenim in Deo omnia communia sunt, ubi non obstat relationis oppositio; atqui in producendo Spiritum S., Pater et Filius non sibi mutuo opponuntur; ergo producunt Spiritum S., per *modum unius principii*. Ex quo sequitur eos producere Spiritum *unicâ spiratione;* quum enim unica sit vis spirandi, utrique communis, exerceri nequit nisi ab utroque simul agente. Ille autem actus vocatur spiratio, quia fit per modum volitionis seu amoris; amor enim est motus voluntatis ad rem amatam tendentis, qui imitatur flatum seu motum spirantis. Animadvertit *S. Thomas* dici posse Spiritum S. *a Patre* procedere *per Filium*, non quidem eo sensu quod Filius sit instrumentum, aut minister Patrem adjuvans in processione Spiritûs, sed quia Filius est origine medius inter Patrem et Spiritum, et a Patre habet quod possit spirare Spiritum.

Ex hoc etiam intelligi datur quo sensu a nonnullis doceatur Patrem *mediante Filio* spirare; si consideretur ipsa *potentia spirativa*, quum hæc sit Patri et Filio communis, dici nequit spirationem esse à Patre mediante Filio; si autem considerentur ipsi *spirantes*, qui distincti sunt, dici potest spirationem esse a Patre mediante Filio, in quantum Filius qui spirat, est a Patre[2].

142. (B) *Processio Spiritûs S. differt a generatione Verbi* sub triplici respectu. (a) Verbum procedit ab *intellectu* per modum *cogitationis*, Spiritus a *voluntate* per modum *amoris*. (b) Filius procedit a *Patre solo*, Spiritus a *Patre et Filio*.

[1] Dicuntur duo *spirantes*, non autem duo *spiratores*, quia, ut ait *S. Thomas* (q. 36, a. 4 ad 7), videtur melius dicendum quod quia *spirans* adjectivum est, *spirator* vero substantivum, possumus dicere quod Pater et Filius sunt duo spirantes propter pluralitatem suppositorum, non autem duo spiratores, propter unam spirationem.

[2] Cf. *S. Thom.* in I dist. 12, q. 1, a. 3.

(c) Processio Filii est vera *generatio* quia intellectio *ex se* tendit ad producendum aliquid simile sibi, dum processio Spiritûs *non est generatio*, quia amor *non tendit ex se* ad producendum simile sibi; siquidem voluntas non transit in actum per "hoc quod aliqua similitudo voliti sit in voluntate; sed ex hoc quod voluntas habet quamdam inclinationem in rem volitam ... et ideo quod procedit in divinis per modum amoris, non procedit ut genitum, velut Filius, sed magis ut Spiritus. Quo nomine quædam vitalis motio et impulsio designatur; prout aliquis ex amore dicitur moveri vel impelli ad aliquid faciendum " [1].

Hæc ratio communiter a theologis accipitur meliusque difficultatem solvit quam aliæ rationes a nonnullis propositæ. *S. Augustinus* rem explicat dicendo Spiritum procedere non quomodo *natum*, sed quomodo *datum;* sed ratio cur res ita se habeat, ab eo non redditur. *Richardus a S. Victore* contendit ideo processionem Verbi esse generationem, quia est communicatio naturæ fecundæ, per quam tertiam personam producit, dum talis natura fecunda Spiritui S. non communicatur; sed hoc communiter a theologis rejicitur, quia non est de ratione generationis ut qui generatur fecundam accipiat naturam [2].

143. (C) *Jure meritoque particula "Filioque" Symbolo addita fuit* [3]. Patet ex declaratione C. *Florentini*, a Græcis Latinisque subscriptâ : " Definimus insuper explicationem verborum illorum *Filioque* veritatis declarandæ gratiâ, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam " (*Denzing.* n. 586).

144. Frustra Græci schismatici opponunt decretum C. *Ephesini*, quo prohibebatur ne *altera fides* conscriberetur : " definivit S. Synodus *aliam fidem* nemini licere proferre aut componere præter definitam a SS. Patribus, qui in Nicæâ cum Spiritu S. congregati sunt " [4]. Respondetur enim hoc

[1] *S. Thom.* I, q. 27, a. 4.

[2] De variis rationibus a Patribus et theologis allatis vide *Petavium* l. VII, c. 13

[3] Cfr. *Petav.* l. VII, c. 2; *Franzelin*, th. 41.

[4] Apud *Hardouin*, I, 1526.

decreto prohiberi ne alia, i. e. *contraria* fides, non autem *magis explicita* proponatur; quod colligitur (a) ex *occasione* hujus decreti, quod conditum fuit ad condemnandum *Theodori Mopsuest.* symbolum hæresim nestorianam manifeste continens; (b) ex *Conciliorum praxi*, nam, sicut in *Nicæno* plura Symbolo Apostolorum addita fuerant, ita C. *Constantinopolitanum* novis additamentis *Nicænum* auxit, et ita de aliis Conciliis, prout se dabat opportunitas novos errores condemnandi; (c) ex *ipsâ naturâ rei*, nam in *Tr. de Fide* probavimus Ecclesiæ infallibili jus inesse doctrinam catholicam modo magis explicito formulis et symbolis fidei proponendi.

145. Ad factum quod attinet, illud additamentum primum in Ecclesiis particularibus, sc. in Hispaniâ, ut constat ex conciliis Galiciæ (447), Toletano III (589) etc.; dein in Galliâ et Germaniâ invaluit, ut patet ex liturgiâ Gallicanâ Monei, sæc. V ineuntis, synodo Forojuliensi (791) et Francofurtensi (794). Leo III recusavit quidem illud additamentum approbare; sed tamen usus invaluit illud retinendi; postea *Benedictus VIII* implicite illud recepit non quidem solemni decreto, sed permissione datâ illud Romæ in Missâ canendi[1].

Corollaria de processionibus.

146. 1° Ex dictis duæ sunt in Deo processiones; sed quæstio agitatur inter theologos quodnam sit *principium quo* proximum divinarum processionum[2].

Jamvero omnes conveniunt *principium quod* divinarum processionum esse personas divinas, videlicet Patrem esse *principium quod* generationis Filii, Patrem et Filium esse *principium quod* spirationis Spiritûs S.; omnes pariter fatentur *principium quo*, saltem *remotum*, esse naturam divinam. Sed controversia est de *principio quo proximo*.

(A) *Durandus* contendit illud principium esse ipsam naturam divinam, præintellectam intellectui et voluntati, ita ut præcisis per mentem his attributis, Filius et Spiritus nihilominus procedere valerent. Quæ tamen sententia merito a theologis communiter rejicitur, quum contraria videatur C. *Later. IV* declarationi: "et illa res

[1] Cf. *Denzing.*, n. 4°.

[2] Cf. *S. Th.* q. 41, a. 5; *Salmantic.* disp. I, dub. 2; *Billuart*, diss. II, a. 2; *Knoll*, § 107.

(essentia) non est generans, neque genita, nec procedens, sed est Pater qui generat, et Filius qui gignitur" etc. (*Denzing.* 358).

147. (B) Communis vero sententia est ***principium quo proximum divinarum processionum non esse naturam divinam ut sic, sed intellectum et voluntatem, prout modificantur relationibus paternitatis et spirationis.*** Hæc ultima verba adduntur quia, quum intellectus et voluntas sint tribus personis communes, assignanda est ratio cur intellectus in Patre generet, non autem in Filio et Spiritu S.; jamvero intellectus in Patre generat, quia ***modificatur relatione paternitatis.***

Ratio fundamentalis hujus doctrinæ a *Salmanticensibus* traditur (l. c. n. 48): processiones in divinis debent esse actus illarum virium, ex quibus ratio reddi possit cur una earum sit prior, et alia posterior, cur una sit generatio, alia vero non, cur tandem duæ sint tantum processiones; atqui, positâ *Durandi* opinione, hæc explicari nequeunt, dum e contra in sententiâ nostrâ bene explicantur; etenim si processiones immediate sint a naturâ, nulla est ratio cur una sit prior alterâ, vel cur una sit generatio, altera non, quum per utramque natura communicetur et quidem ab eodem principio, vel cur non sint plures quam duo, si enim divina fecunditas unicâ processione non satiatur, cur duplici satietur? E contra si processiones immediate fluant ab intellectu et voluntate, hæc omnia intelliguntur: nam, cum intellectio sit logice volitione prior, processio per intellectum logice prior est processione per voluntatem; cum processio per intellectum sit aliquomodo *conceptus*, non est mirum quod generatio vocetur; cum in naturâ pure intellectuali duæ sint tantum potentiæ, intelligitur quomodo duæ tantum sint processiones, ut supra explicavimus.

148. 2° Jam probavimus *quatuor relationes* esse in Deo, quarum *tres tantum realiter ab invicem distinguuntur*, tresque constituunt personas. Sed insuper *quinque* sunt in Deo *notiones*, et *duo actus notionales.*

Notiones divinæ[1] sunt *notæ*, seu *characteres proprii, quibus personæ dignoscuntur et ab invicem distinguuntur:* ab ipsis relationibus fluunt et aliquam dignitatem important, quæ est propria uni personæ vel duabus tantum.

(A) Duæ Patri conveniunt: (a) *Innascibilitas*, quia Pater a nullo procedit; (b) *Generatio* seu paternitas, quia generat Filium; et etiam *spiratio activa*, quæ tamen non realiter distinguitur a generatione, quum ipsi non opponatur.

(B) Duæ Filio: (a) *Filiatio*, quia a Patre procedit per veram generationem; (b) *Spiratio activa*, quæ ipsi communis est cum Patre quia una cum illo spirat Spiritum Sanctum.

[1] Cf. *S. Th.* q. 32; *Suarez*, l. V, c. 9-10; *Salmantic.* disp. XI; *Billuart*, diss. IV, a. 6.

(C) Una Spiritui S., scilicet *spiratio passiva*, seu simplex processio quia Spiritus spiratur a Patre et Filio.

149. *De actibus notionalibus*[1]. Duo sunt actus notionales in Deo. Etenim actus notionales, seu personales, illi sunt per quos divinæ personæ producuntur et distinguuntur; atqui duo sunt actus hujusmodi scilicet generatio, quâ producitur Filius, et spiratio, quâ Spiritus S. producitur; ergo.

3° *De divinis Nominibus*[2].

150. Nomina divinarum personarum duplicis sunt generis; alia sunt *propria* seu notionalia, quæ ita conveniunt uni personæ ut de aliâ prædicari nequeant; alia autem sunt *appropriata*, quæ ex se tribus personis sunt communia, sed uni tamen personæ præ aliis tribuuntur, propter specialem relationem cum nominibus propriis. Cujuslibet igitur personæ breviter describemus tum nomina propria, tum nomina appropriata.

151. *Nomina primæ personæ.* (A) *Propria:* (a) Vocatur *primum principium* relative ad duas alias personas seu fons totius Trinitatis, quia ab illâ procedunt Filius et Spiritus S.; dicitur autem principium, non causa vel auctor Filii, quia illæ voces in linguâ latinâ important in causato diversitatem et dependentiam naturæ[3]. (b) *Ingenitus, Innascibilis*, quia a nullo procedit. (c) *Pater*, quia generat Filium[4]; et sane paternitas in Deo perfectior est quam in creaturis, quum Deus sit Pater absque ullo consortio maternæ subministra-

[1] Cf. *S. Th.* q. 41; *Suarez*, l. VI, c. 3-4; *Salmant.* Comment. in q. 41; *Billuart*, l. c.

[2] Cf. *S. Th.* I, q. 33-38; *Suarez*, l. IX-XI; *Billuart*, diss. V; *Knoll*, § 117-119; *Solesm.* p. 147 sq.

[3] "Unde hoc nomen *causa* videtur importare diversitatem substantiæ, et dependentiam alicujus ab altero, quam non importat nomen *principii*. In omnibus enim causæ generibus semper invenitur distantia inter causam et id cujus est causa, secundum aliquam virtutem aut perfectionem. Sed nomine principii utimur etiam in his quæ nullam hujusmodi differentiam habent, sed solum secundum quemdam ordinem. Sicut cum dicimus punctum esse principium lineæ..." (S.Th.q.33,a.1.) "Notandum est, ait Card. *Bessarion* (sess. XXV C. *Florent.*), quod SS. Doctores orientales etiam in divinis utantur nomine causæ aut causati largo modo, non quidem ut limitationem et dependentiam importat, sed prout productionem et emanationem a principio significat".

[4] *S. Thom. I, q. 33.*

tionis, vel lentâ progressione vel ullo ex defectibus qui cum humanâ generatione connectuntur.

(B) *Appropriata:* (a) *Omnipotentia*, quia potentia est veluti summum principium Dei perfectionum et ideo convenit specialiter Patri, qui est principium totius Trinitatis. (b) *Creatio*, quia est præsertim opus potentiæ. (c) *Æternitas*, quæ initio caret, et convenit Patri qui sine principio est.

152. *Nomina secundæ personæ.*

(A) *Propria:* (a) Nominatur *Filius*, quia procedit a Patre per veram generationem. (b) *Verbum*, quia procedit per viam intellectionis; atqui actus intellectus vocatur verbum internum seu conceptio mentis. (c) *Imago*[1] Patris, quia vi ipsius originis, Filius est perfecte Patri similis; vocatur etiam *splendor gloriæ* et *figura substantiæ*[2], quia est imago splendidissima et substantialis Patris[3].

(B) *Appropriata:* (a) *Sapientia*, quia sapientia pertinet ad intellectum; atqui Verbum procedit per intellectum. (b) Omnia *opera sapientiæ*, v. g. ordo in mundo existens.

153. *Nomina tertiæ personæ*[4].

(A) *Propria:* (a) Vocatur *Spiritus*, quia procedit per viam spirationis seu amoris[5]. (b) *Amor*, quia est terminus substantialis illius unicæ dilectionis quâ Pater amat se et Filium et quâ Filius amat se et Patrem, ideoque merito vocatur amor subsistens. Vocatur etiam *nexus, unio, amplexus*, quia est veluti nexus quo Pater et Filius invicem se complectuntur. (c) *Donum*, quia procedit per viam amoris; atqui amor nihil aliud est nisi sui ipsius donum.

(B) *Appropriata:* (a) *Caritas* seu bonitas, quia caritas optime convenit Spiritui qui procedit per viam amoris. (b) Omnia *opera caritatis*. (c) Præsertim vero opus *sanctificationis*, quia sanctificatio nostra est opus amoris. Hinc etiam vocatur *Paracletus*, i. e. consolator et advocatus, quia nos per gratiam consolatur, et postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

[1] *Coloss.* I, 15. — [2] *Hebr.* I, 3. — [3] *S. Thom.* I, q. 34-35. — [4] *S. Thom.* I, q. 37-38.

[5] Nomen illud *Spiritus*, quatenus spiritualem substantiam designat, convenit quidem tribus divinis personis; sed hic sumitur quatenus significat motionem et impulsionem amantis in rem amatam.

Art. III. De Divinis Missionibus[1].

Quum duæ sint missionum species in Deo, scilicet missio invisibilis, et missio visibilis, dicemus: I. de missionibus *in genere*, II. de missione *invisibili*, III. de missione *visibili*.

I. De Missionibus in genere.

154. 1° *Notio.* (A) Missio *in genere* (a voce *mittere*) est motio vel egressio alicujus entis ab alio cum destinatione ad aliquem terminum. Triplex distinguitur: (a) *physica* quæ fit per physicam impulsionem, v. g. lapis missus a brachio; (b) *moralis*, quæ fit per impulsionem moralem sive per imperium, sive per consilium; sic v. g. servus mittitur a domino per imperium; rex mittitur a consiliariis per consilium; (c) *substantialis*, quæ fit per quamdam *originem*, seu *emanationem* ex ipsâ substantiâ mittentis, sic flos emittitur ab arbore, radius a sole. Missiones divinæ sunt missiones substantiales, sine defectibus tamen quæ in creaturis inveniuntur; in humanis "missio importat minorationem in eo qui mittitur, secundum quod importat processionem a principio mittente aut secundum imperium aut secundum consilium, quia imperans est major, et consilians est sapientior. Sed in divinis non importat nisi processionem originis, quæ est secundum æqualitatem" (*S. Th.* q. 43, a. 1 ad 1).

155. (B) Missio in *divinis* est *processio unius personæ ab aliâ, cum destinatione ad aliquem temporalem effectum, seu cum novo existendi modo.* Dicitur: (a) *processio unius personæ ab aliâ*, vel a duabus aliis, nam missio importat influxum realem personæ mittentis in personam missam; atqui, in Deo, nullus est influxus unius personæ in alteram nisi per processionem; ergo missio supponit processionem. (b) Cum *destinatione* etc.; missio enim supponit destinationem ad aliquem terminum, seu ad aliquid novum faciendum, et quum in Deo nihil novi sit faciendum, destinatio illa est ad aliquem temporalem effectum. (c) Cum novo *existendi modo;* temporalis ille effectus non potest consistere in mutatione loci,

[1] Cf. *S. Th.* I, q. 43; *Suarez*, l. XII; *Salmantic.* disp. XIX; *Petav.* l. VIII; *Billuart*, diss. VI, a. 4; *Franzelin*, th. 42-48; Scheeben, n. 1057; *Solesm., p. 225 sq.*

quum divinæ personæ jam sint ubique, neque in productione alicujus substantiæ, nam talis productio communis est tribus personis et opus naturæ divinæ; consistit igitur in eo quod persona missa *novo modo existat* in creaturis, vel per manifestationem præsentiæ, vel per specialem conjunctionem cum creaturâ; sic v. g. missio Filii per Incarnationem consistit in eo quod Verbum Divinum, quod jam antea erat super terram, *novo modo* incœpit esse in aliqua parte terræ, sese *hypostatice uniendo humanæ naturæ.*

156. 2° *Thesis:* **Inter divinas personas, Pater mitti nequit, Filius autem et Spiritus mitti possunt; e contra Pater et Filius mittere possunt, sed S. Spiritus mittere nequit.** *Certum est.*

157. (**A**) *Pater mitti nequit.* Non enim legitur in Scripturâ quod mittatur, sed solum quod veniat ad nos: "Ad eum *veniemus* et mansionem apud eum faciemus"[1]. Jamvero magnum discrimen est inter *venire* et *mitti:* Pater ad nos venire potest, aliquem effectum gratiæ producendo; at *mitti* non intelligitur ex dictis nisi ea persona quæ ab alterâ procedit. Hinc *S. Augustinus*[2] ait: "Solus Pater legitur non missus: quia solus non habet auctorem, de quo sit genitus, vel a quo procedat". Cujus rationem sic reddit *S. Thomas*[3]: "In omni missione oportet quod ponatur aliqua auctoritas alicujus ad ipsum missum. In divinis autem personis non est auctoritas nisi secundum originem. Et ideo nulli personæ divinæ convenit mitti nisi ei quæ est (i. e. procedit) ab alio, respectu cujus potest in alio designari auctoritas, et ideo Spiritus S. et Filius dicuntur mitti, et non Pater vel Trinitas ipsa".

158. (**B**) *Filius et Spiritus S. mitti possunt;* (**a**) de Filio dicitur: "Misit Deus Filium suum factum ex muliere"[4]; de Spiritu S.: "Spiritus S. quem mittet Pater in nomine meo"[5]. (**b**) Illæ personæ mitti possunt quæ ab aliâ procedunt, et ab eâ accipiunt tum potestatem, tum impulsum eundi; atqui Filius et Spiritus S. ab aliâ personâ procedunt,

[1] *Joa. XIV*, 23. — [2] Lib. contra Sermon. Arian., c. 4. — [3] In I dist. *15, q. 2,* a. unic.; cf. I, q. 43, a. 4. — [4] *Galat.* IV, 4. — [5] Joa. XIV, 26.

et ab eâ accipiunt, simul cum naturâ, omnipotentiam et impulsum seu destinationem ad effectum temporalem; ergo.

159. (C) *Pater et Filius mittere possunt.* Etenim (a) de Patre dicitur: "Misit Deus Filium suum"[1]; de Filio: "Si autem abiero mittam eum (Spiritum S.) ad vos"[2]. (b) Insuper illæ personæ mittere possunt, ex quibus procedit alia persona; atqui ex Patre Filius procedit, et ex Patre Filioque Spiritus S. procedit; ergo.

160. (D) *Spiritus S. mittere nequit.* (a) Nullibi enim legitur Spiritum S. aliam personam divinam misisse. Dicitur quidem apud *Isaiam*[3] in loco qui, juxta quosdam, refertur ad Christum: "Deus misit me et Spiritus ejus", sed hic agitur de Christo ut homine, quem Spiritus mittit ad prædicandum, non autem de missione divinæ personæ ut talis. (b) Insuper ille solus mittere potest divinam personam, ex quo procedit alia divina persona; atqui nulla persona procedit a Spiritu S. ergo.

II. De Missione invisibili.

161. Missio *invisibilis* ea est quæ fit interno modo, sine ulla exteriori manifestatione, ut est v. g. missio Spiritus S. ad nos, quando effundit in animas nostras gratiam sanctificantem; missio *visibilis* ea est quæ fit cum aliqua externa manifestatione, v. g. Incarnatio Verbi, descensus Spiritus S. super Apostolos.

162. *Thesis:* **Tunc fit missio invisibilis divinarum personarum quum infunditur gratia sanctificans in animam.** *Ita communiter.*

Declaratur. Quoties gratia habitualis infunditur, sive prima, in ipso instanti justificationis, sive secunda, quæ nihil aliud est nisi primæ augmentum, tres divinæ personæ animæ illabuntur, Filius quidem et Spiritus S. quatenus *missi*, Pater autem ut a seipso veniens; nam in utroque casu personæ divinæ novo et magis intimo modo in animâ incipiunt esse. Gratia vero actualis ad missionem divinam non sufficit, quia per ipsam Spiritus S. stat quidem ad ostium animæ

[1] *Galat.* IV, 4. — [2] *Joa.* XVI, 7. — [3] *Isa.* XLVIII, 16.

et pulsat[1], sed novo modo non habitat in animâ. Per gratiam sanctificantem tres divinæ personæ simul in corde nostro habitant; attamen illa inhabitatio, proindeque illa missio *speciatim* Spiritui S. tribuitur, quia est opus amoris et sanctificationis, quod, ex dictis, tertiæ personæ appropriatur. Nonnulli quidem theologi, post *Petavium*[2], eam esse Spiritui S. *propriam* dicunt; sed eorum opinio communius ab aliis rejicitur[3].

163. *Probatur.* (A) Ex *Scripturâ* enim patet (a) gratiam sanctificantem, seu caritatem essentialiter connecti cum habitatione Spiritus S. in nobis: dicitur enim de *peccatore:* "In malevolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis"[4]. E contra de *justo:* "Si quis diligit me... Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus"[5]; et iterum: "Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis"?... "Caritas Dei diffusa est in cordibus vestris per Spiritum S. qui datus est nobis"[6]; ex hoc igitur concludere licet Spiritum S. non esse (speciali modo) in peccatoribus, sed ad nos mitti, quotiescumque gratiam habitualem seu caritatem accipimus; ejus enim adventus vel inhabitatio connectitur cum dilectione Dei, cum caritate erga Deum, quæ, ut probatur in *Tr. de Gratiâ*, a gratiâ sanctificante non disjungitur.

(b) Ipsa persona Spiritûs S., non solum ejus dona nobis communicantur; nam in præfatis textibus sedulo distinguitur inter *caritatem*, seu donum creatum, et *Spiritum S.*, seu tertiam personam SS. Trinitatis, et declaratur utrumque nobis dari, ita tamen ut caritas ab ipso Spiritu dispensetur, ideoque ab eo distinguatur sicut *effectus* a *causâ*. Præterea Spiritus S. ab ipso Christo annuntiatus fuerat ut *alius Paracletus*, in nobis mansurus, ut ejus missionem compleret: "Et ego rogabo Patrem, et *alium Paracletum* dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum..."[7]; ergo Spiritus ipse, non solum gratia ejus, nobis datur.

---

[1] *Apoc.* III, 20. — [2] *Petav.* l. VIII, c. 6, n. 5-8. — [3] *Franzelin*, th. 45; *Pesch*, n. 685 sq. — [4] *Sap.* I, 4. — [5] *Joa.* XIV, 23. — [6] *I Cor.* III, 16; *Rom.* V, 5. — [7] *Joa.* XIV, 16.

(c) Non solum Spiritus S., sed duæ aliæ personæ nobis per gratiam dantur: "*ad eum veniemus*", ut probatur in *Tr. de Gratiâ* (n. 146). Hinc *S. Athanasius*[1] scribit: "Profecto cum Dominus ait: *veniemus ego et Pater*, simul venit Spiritus non alio modo quam ut Filius in nobis habitaturus... Cum vero Filius in nobis est, Pater quoque simul est, dicente Filio: ego in Patre et Pater in me".

164. (B) *Ratione theologicâ* confirmatur: Ad missionem requiritur ut persona divina, ab aliâ procedens, novo modo existat in creaturis; atqui, per gratiam sanctificantem, Spiritus S. novo modo habitat in nobis, scilicet ut amicus et specialis protector. Quod sic optime *S. Thomas* declarat: "Est enim unus communis modus quo Deus est in omnibus rebus per essentiam, potentiam, et præsentiam... Super istum autem modum communem est unus specialis, qui convenit naturæ rationali, in quâ Deus dicitur esse sicut cognitum in cognoscente, et amatum in amante. Et quia cognoscendo et amando, creatura rationalis suâ operatione attingit ad ipsum Deum, secundum istum specialem modum Deus non solum dicitur esse in creaturâ rationali, sed etiam habitare in eâ sicut in templo suo[2]... Ad dationem Spiritûs S. non sufficit quod sit nova relatio, qualiscumque est, creaturæ ad Deum; sed oportet quod referatur in ipsum sicut *ad habitum*, quia quod datur alicui, habetur aliquo modo ab illo. Persona autem divina non potest haberi a nobis nisi vel ad fructum perfectum, et sic habetur per donum *gloriæ*, aut secundum fructum imperfectum, et sic habetur per donum *gratiæ* gratum facientis"[3].

165. Modus autem specialis quo Spiritus in nobis habitat per gratiam in eo consistit quod veniat: (a) ut *amicus* apud amicum: "Si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, introibo ad illum et cœnabo cum illo, et ipse mecum"[4]; (b) ut *protector* specialis, nam de ratione amici est ut super amicum speciali modo vigilet, eumque ab hostibus protegat: quod sane Deus egregie præstat, juxta illud:

[1] *S. Athanas.* ad Serap. ep. I, 31. Alia testimonia profert *Franzelin*, th. 43. — [2] *S. Th.* I. q. 43, a. 3. — [3] In I dist. 14, q. 2, a. 2. — [4] *Apoc.* III, 20.

"Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam *ipsi cura est de vobis*"[1]; (c) ut *Deus* in templo; nam licet Spiritus S. veniat ut amicus, suam dignitatem non amittit, et jus habet ut specialiter in animâ nostrâ adoretur: "Membra vestra templum sunt Spiritus Sancti... glorificate et portate Deum in corpore vestro"[2].

III. De Missione visibili.

166. 1° *Notio:* Ad missionem visibilem tria requiruntur: (a) signum aliquod *visibile:* secus esset missio invisibilis; (b) signum *novum*, i. e. aut non existens antea, aut saltem non existens eodem modo, nam missio visibilis exigit signum aliquo modo extraordinarium; (c) *respectus ad sanctificationem*, quia ex supra dictis, missio divina non fit nisi ad sanctificationem animarum.

167. 2° *Species:* Duæ sunt missionum visibilium species:

(A) Una est visibilis *substantialiter*, qualis est missio Verbi Divini in mysterio Incarnationis, quia in illâ missione Filius Dei non solum representatus est modo visibili, sed substantialiter unitus fuit humanæ naturæ, ut explicabitur in *Tr. de Verbo Incarnato.*

(B) Altera est visibilis *representativa*, qualis fuit missio Spiritûs S. sese manifestantis sub formis sensibilibus, quibus tamen non erat substantialiter unitus. Quatuor numerantur præcipuæ missiones Spiritus S.: (a) apparitio in Baptismo Christi, sub specie *columbæ*[3], ad ostendendam gratiæ abundantiam ei antea collatam; (b) apparitio in Transfiguratione sub specie *lucidæ nubis*[4], ad declarandam doctrinæ abundantiam, quæ Christo competit: quæ fuerunt *mere representativæ*, quia non contulerunt gratiam, sed solum gratiam antea Christo datam representabant; (c) collatio Spiritus S. sub specie *flatus*, quando Christus dixit: "Accipite Spiritum Sanctum"[5]; (d) descensus Spiritus S. in die Pentecostes sub specie *linguarum ignearum*[6]: quæ fuerunt simul *representativæ et effectivæ*, quia gratiam internam contulerunt[7].

[1] *I Petr.* V, 7. — [2] *I Cor.* VI, 19-20. — [3] *Matt.* III, 16. — [4] *Matt.* XVII, 5. — [5] *Joa.* XX, 22. — [6] *Act.* II, 3. — [7] *S. Thom.* I, q. 43, a. 7 ad 6.

168. *Corollaria* : (A) In collatione Sacramentorum non est missio visibilis Spiritus S. quia signum sensibile adhibitum non est novum nec extraordinarium, sed solum missio invisibilis, quatenus per ea gratia habitualis confertur.

(B) Sub antiquâ lege non adfuerunt missiones visibiles Spiritus S., quia conveniebat ut Filius prius manifestaretur quam Spiritus. Fuerunt quidem apparitiones divinæ, sed non directe ad sanctificationem significandam aut producendam sed ad aliquid aliud manifestandum, nempe ad designandam Trinitatem aut aliquid hujusmodi (*S. Th. l. c.*).

Corollaria pietatis[1].

169. (A) "Nemo tam pius, tam pater nemo quam Deus", ait *Tertullianus;* proindeque eum ut Patrem agnoscere debemus, eo magis quia voluntarie genuit nos verbo veritatis. Cum Christo ergo dicamus: "honorifico Patrem"[2]; quod præstabimus: (a) *confessione laudis* et *gratiarum actione:* "Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ"[3] ... "Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me"[4]; (b) *amore et dilectione*, quæ non verbis tantum sed et *voluntatis conformitate* manifestetur: "ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio"[5]; (c) *zelo gloriæ Dei:* "nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt oportet me esse"[6]?

170. (B) Ille idem qui in æternitate Filius Dei est non confunditur nos vocare fratres; cum esset solus Dei hæres, et filius unicus per naturam, nos filios voluit esse per gratiam, qui naturâ filii eramus diaboli. Injuste tamen nomen fratrum Christi usurpamus, nisi vita nostra divinæ generationis exprimat characteres, Christumque, primogenitum in multis fratribus, pro posse imitemur: "hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu"[7] ...

171. (C) De muneribus quæ Spiritus in Ecclesiâ adimplet et officiis quæ ipsi solvere debemus, præclare scribit *S. Augustinus*[8]: "Sicut spiritus nostra omnia membra vegetat, per oculos videt, per aures audit, per nares olfacit, per linguam loquitur, etc., vitam dat omnibus, officia singulis: sic est Spiritus in totâ Ecclesiâ. In aliis sanctis facit miracula, in aliis loquitur veritatem; in aliis hoc, in aliis illud, singuli propria operantur, sed pariter vivunt. Sed videte

[1] Cf. *Contenson, op. cit.* l. III, dis. IV, c. 1, spec. 3, reflexio; c. 2, spec. 1.

[2] *Joa.* VIII, 49. — [3] *Matt.* XI, 25. — [4] *Joa.* XI, 41.

[5] *Joa.* XIV, 31. — [6] *Luc.* II, 49. — [7] *Philip.* II, 5.

[8] *S. August.* Serm. 186 de temp. De devotione erga Spiritum S. præclare scribit C. *Manning*, Internal Mission of the H. Ghost, XVII.

quid caveatis, quid timeatis. Membrum præsectum de corpore humano non sequitur animus, sic nec Spiritus S. sequitur membrum de Ecclesiâ amputatum; si ergo vultis vivere de Spiritu S., *tenete caritatem, amate veritatem, desiderate unitatem*, ut perveniatis ad æternitatem".

172. (D) Ut invisibili divinarum personarum missione frui valeamus, hæc attendamus : "tunc invisibiliter ad nos mittitur Spiritus S., cum mundo morimur, non separatione corporis ab animâ, sed affectu a sæculo; cum odisse incipimus quæ mundus amat...; cum non desinimus cœlestia sitire, et humana fastidire...; cum utimur hoc mundo tamquam non utentes, et nostra conversatio in cœlis est"[1].

SCHOLION.

Regulæ ad recte loquendum de SS. Trinitate.

173. 1° Regula generalis est illum loquendi modum adhibendum esse quem Scriptura vel Ecclesia sancivit : agitur enim de mysterio humanæ rationi impervio. Quum autem mysterium essentialiter in *unitate naturæ* et *personarum distinctione* situm sit, ea omnia vitari debent quibus utrumve dogma lædatur.

174. 2° Nomina *substantiva*, directe exprimentia divinam essentiam, vel attributa absoluta, adhiberi debent numero singulari, non autem plurali. Nam divina essentia est una, pariter attributa absoluta non multiplicantur in Deo; v. g. dici debet : unus est Deus, unus creator, unica omnipotentia; et dici nequit : tres sunt dei, tres sunt deitates etc.

175. 3° Nomina *adjectiva*, quæ *directe personas* designant et indirecte tantum naturam, numero plurali enuntiari possunt. Ratio est quia illa nomina referuntur ad personas. Atqui plures sunt personæ. Ergo dici debet v. g. : tres sunt personæ æternæ, omnipotentes. Inveniuntur quidem in symbolo *Athanasiano* hæ expressiones : "non tres æterni, sed unus æternus", sed ibi *æternus* sumitur tamquam nomen substantivum, ita ut sensus sit : una est æterna natura.

176. 4° Vocabula *relativa*, quæ exprimunt operationes proprias personarum et earum relationes, de essentiâ non debent prædicari, sed solum de personis, vel de Deo; v. g.

[1] *Contenson, op. cit.* diss. VI. c. 2, spec. 2, reflex.

dici nequit : essentia generat, procedit etc., sed dici debet : Deus generatur, aut Filius generatur [1].

177. 5° Nomina distinctionem exprimentia ita caute adhiberi debent ut distinctionem naturæ et inæqualitatem personarum non importent; v. g. (a) adhibendæ sunt voces Trinus, Trinitas, non autem Triplicitas, triplex, quia hæc ultima verba plures esse naturas supponunt. (b) Dicitur : alius Pater, alius Filius, non autem aliud, quia genus neutrum naturam designat; atqui Filius non habet aliam naturam ac Pater; ergo. (c) E contra dici nequit : " Pater est unus cum Filio ", quia genus masculinum communiter refertur ad personam; jamvero Pater non est una persona cum Filio. (d) Vitandæ sunt expressiones : " Deus est singularis, solus, solitarius ", quia talia verba excludunt pluralitatem personarum. (e) Dici nequit : tres sunt personæ diversæ, quia diversitas supponit multiplicationem naturæ. (f) Dici nequit etiam personas esse similis substantiæ, quia similitudo hoc in casu multiplicitatem substantiæ importat; sed dici debet tres personas esse unius substantiæ. (g) Nec dicere licet in Deo esse *tria individua*, quia individua designant naturam specie unam, diversam tamen numero, dum in Deo una est natura non solum specifica, sed etiam numerica.

Et hæc sufficiant de SS. Trinitate, quam clare et aperte intuebimur, si tamen fidem in ipsam servaverimus, debitumque honorem et gloriam Patri et Filio, et Spiritui Sancto in præsenti vitâ præstiterimus : sic enim pro nobis graviter decumbentibus S. Mater Ecclesia orabit : " licet enim peccaverit, tamen Patrem, et Filium et Spiritum S. non negavit, sed credidit, et zelum Dei in se habuit, et Deum, qui fecit omnia, fideliter adoravit " [2].

[1] Patres nonnulli hâc de re minus accurate aliquando locuti sunt, sed sunt benigne interpretandi; v. g. si dicitur sapientiam genuisse sapientiam, aut si Filius dicitur sapientia de sapientiâ, propositio ita est explicanda : Pater, qui est ipsa sapientia, genuit Filium, qui, utpote Deus, est etiam ipsa sapientia. Cf. *Hurter*, n. 261.

[2] Cf. *Rit. Rom.* Ordo commendat. animæ.

De Deo creante et elevante.

Auctores consulendi.

Inter **Patres**: *Sæc. II:* **Tatianus**, Oratio contra Gentes; **S. Irenæus**, Contra Hæreses, lib. IV; **Tertullianus**, Opus contra Marcionem. — *Sæc. IV:* **S. Basilius M.**, Homilia IX in Hexaëmeron; **S. Gregorius Nyssen.**, Explicatio apologetica, seu liber in Hexaëmeron; **S. Ambrosius**, Hexaëmeron; **S. Gregorius Nazianz.**, Poemata dogmatica de Creatione, de Angelis bonis, de Hominis Creatione etc. — *Sæc. V:* **S. Augustinus**, de Civitate Dei, lib. XI sq. ubi disserit de angelorum creatione, naturâ et lapsu, de hominis creatione ac statu primitivo etc.; de Genesi contra Manichæos; Libri XII de Genesi ad litteram; Liber imperfectus de Gen. ad litteram.

Inter **Theologos**, *Sæc. XII:* **S. Anselmus**, Monologium, c. 5-9; **P. Lombardus**, Sententiarum lib. II. — *Sæc. XIII:* **S. Thomas Aq.**, O. P., I p., q. 45 sq.; Cont. Gentes, lib. II et alibi passim; **S. Bonaventura**, O. M., Comment. in Magistrum Sentent., lib. II. — *Sæc. XVII:* **Gregorius de Valentia**, S. J., t. I, disp. 3 sq.; **F. Suarez**, S. J., De Angelis, De Opere sex dierum, de Animâ; **M. Becanus**, S. J., Summa de Angelis, de Homine in statu innocentiæ; **Salmanticenses**, O. C., de Angelis; **Petavius**, S. J., de Angelis, de Opere sex dierum; **Bellarminus**, S. J., Controversiæ, de Gratiâ primi hominis, de Amissione gratiæ; **J. B. Gonet**, O. P., De Angelis, De Homine. — *Sæc. XVIII:* **Billuart**, O. P., De Angelis, De Opere sex dierum; **Neubaer**, S. J., De Angelis in *Theol. Wirceburgensi.* — *Sæc. XIX:* **Perrone**, S. J., De Deo Creatore; **F. P. Kenrick**, De Deo Creatore; **Jungmann**, De Deo Creatore; **A. Knoll**, O. M., De Deo Creatore; **Scheeben**, Dogmatik, lib. III-IV; **Palmieri**, S. J., De Deo Creante et Elevante; **Mazzella**, S. J., De Deo Creante; **Hurter**, S. J., De Deo Creatore; **F. Satolli**, De Operationibus divinis; **A. Paquet**, Disputationes theologicæ in Summam S. Thomæ, De Creatione; **Tepe**, De Deo Creatore; **Pesch**, De Deo Creante; **P. Pesnelle**, Le Dogme de la Création et la Science contemporaine, Arras, 1891; **R. Martinez Vigil**, La Creación, La Redención y la Iglésia ante la Ciencia, Madrid, 1892; **J. M. A. Vacant**, Etudes théologiques sur les Constitutions du C. du Vatican, Paris, 1895, vol. I, n. 193 sq.; **J. Guibert**, s. s. Les Origines, Paris, 1896.

Inter **Protestantes**: Hickock, Creator and Creation, Boston, 1872; **Zöckler**, Theologie und Naturwissenschaft, Güthersloh, 1877-79; Die Lehre vom Urstand des Menschen geschichtlich und dogmatisch-apologetisch dargestellt, 1880; **J. B. Heard**, The tripartite nature of man, Edinburgh, 1884; **Watson**, Theological Institutes, a new edit. by *M' Clintock*, 1889, vol. II, c. XVIII-XXIX; **Hodge**, Systematic theology, vol. I, ch. 10; vol. II, ch. 1-9; **E. V. Gerhart**, Institutes of the Christian Religion, New York, 1891, Bk IV-V.

Alia opera in decursu Tractatus allegabuntur.

EXCERPTA EX C. LATERANENSI IV (1215)[1].

1. Firmiter credimus et simpliciter confitemur ... unum universorum principium : creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium : qui suâ omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem : angelicam videlicet et mundanam : ac deinde humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. Diabolus enim et alii dæmones a Deo quidem naturâ creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali. Homo vero diaboli suggestione peccavit ...

DECRETUM TRIDENT. DE PECCATO ORIGINALI (*Sess.* V)[2].

2. Ut fides nostra Catholica, sine quâ impossibile est placere Deo, purgatis erroribus, in suâ sinceritate integra et illibata permaneat, et ne populus Christianus omni vento doctrinæ circumferatur, cum serpens ille antiquus, humani generis perpetuus hostis, inter plurima mala, quibus Ecclesia Dei his nostris temporibus perturbatur, etiam de peccato originali ejusque remedio non solum nova, sed vetera etiam dissidia excitaverit : sacrosancta œcumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu Sancto legitime congregata, præsidentibus in eâ eisdem tribus Apostolicæ Sedis Legatis, jam ad revocandos errantes, et nutantes confirmandos accedere volens, Sacrarum Scripturarum, et Sanctorum Patrum ac probatissimorum Conciliorum testimonia, et ipsius Ecclesiæ judicium et consensum secuta, hæc de ipso *peccato originali* statuit, fatetur, ac declarat.

3. *Can.* 1. Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem, et justitiam, in quâ constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam prævaricationis hujusmodi iram, et indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum

[1] Cf. *Denzing.* n. 355. *Vaticanum* decretum de Creatione retulimus in *Tr. de Deo uno.*

[2] Cf. *Denzing.* n. 669-674.

morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, *totumque* Adam, per illam prævaricationis offensam, secundum *corpus* et *animam in deterius* commutatum fuisse : anathema sit.

4. *Can. 2.* Si quis Adæ prævaricationem sibi *soli*, et *non ejus propagini*, asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem, et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non *nobis* etiam eum perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et *peccatum*, quod *mors est animæ :* A. S. : cum contradicat Apostolo dicenti : "Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, *in quo omnes peccaverunt*".

5. *Can. 3.* Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, et *propagatione*, non imitatione, transfusum omnibus, inest *unicuique proprium*, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam *per meritum* unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio, et redemptio; aut negat ipsum Christi Jesu meritum per Baptismi Sacramentum in formâ Ecclesiæ rite collatum, tam adultis quam parvulis applicari; A. S. : quia "non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri". Unde illa vox : "Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi". Et illa : "Quicumque baptizati estis, Christum induistis".

6. *Can. 4.* Si quis parvulos *recentes ab uteris matrum* baptizandos negat, etiam si fuerint a baptizatis parentibus orti, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed *nihil ex Adam trahere originalis peccati*, quod regenerationis lavacro necesse sit *expiari ad vitam æternam consequendam*, unde fit consequens, ut in eis forma Baptismatis, in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur; A. S. : quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus : "Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt" : nisi quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit; propter hanc enim regulam fidei ex traditione Apostolorum etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in *remissionem peccatorum veraciter baptizantur*, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. "Nisi enim quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei".

7. *Can. 5.* Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, *reatum originalis peccati remitti negat;* aut etiam asserit non tolli totum id quod *veram et propriam peccati rationem* habet : sed illud dicit tantum *radi*, aut *non imputari*, A. S. : "in renatis enim nihil odit Deus : quia nihil est damnationis iis, qui

vere consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem, qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi", ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur.

Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem hæc sancta Synodus fatetur, et sentit : quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus. sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus, non valet; quinimo qui legitime certaverit, coronabitur.

Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus *peccatum* appellat, sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod *vere et proprie in renatis peccatum sit;* sed quia *ex peccato est*, et *ad peccatum inclinat.* Si quis autem contrarium senserit, A. S.

Declarat tamen hæc ipsa sancta Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, *beatam et immaculatam Virginem Mariam*, Dei genitricem, sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti Papæ IV sub pœnis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.

Objectum, Utilitas et Divisio Tractatus.

8. *Objectum.* In Tractatu de Deo Trino diximus de operationibus Dei *ad intra;* in præsenti autem Tractatu de operibus ejus *ad extra* disputandum est, scilicet de creaturarum productione et elevatione ad statum supernaturalem. Creaturæ autem triplicis sunt generis : *mere materiales*, scilicet mundus corporeus; *mere spirituales* seu angeli; *materiales simul et spirituales*, seu homines. De Creatione in genere jam satis dictum est in *Philosophicis Prælectionibus;* remanet igitur ut exponamus ea quæ fides docet de *opificio mundi, de Angelis* et *Homine.*

9. *Utilitas* dicendorum patet (a) ex eo quod *creaturæ* sunt veluti *specula divinarum perfectionum*, in quibus elucent ejus potentia, magnitudo et majestas : " Invisibilia enim ipsius per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur"[1] ... " Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum ..."[2]; proindeque per creaturarum scalas ad Deum ascendere valemus[3], et ex eis discere quomodo eum

[1] *Rom.* I, 20. — [2] *Ps.* XVIII, 1; cf. *Job.* XXVIII, 23, sq.

[3] Lege pium *Bellarmini* opusculum de Ascensione mentis in Deum per scalas creaturarum.

cognoscamus et amemus, juxta præclara *S. Augustini* verba[1]: "Cœlum et terra, et omnia quæ in eis sunt, ecce undique mihi dicunt, ut te amem : nec cessant dicere omnibus, ut sint inexcusabiles". (b) ex *necessitate confutandi errores* qui hâc nostrâ ætate ubique grassantur de rerum omnium origine, præsertim vero de hominis creatione et statu primigenio, necnon de generis humani lapsu : quum enim hæc omnia dogmata ab *Agnosticis* et *Rationalistis* multiplici ex capite impugnentur, a nobis strenue propugnari debent.

10. Divisio

- Cap. I. De opificio mundi.
  - Art. I. De Cosmogoniâ mosaicâ.
  - Art. II. De transformismo.
- Cap. II. De Angelis.
  - Art. I. De Angelis in genere.
  - Art. II. De Angelis custodibus.
  - Art. III. De Angelis malis.
- Cap. III. De Homine.
  - Art. I. De Hominis origine.
    - Creatio.
    - Unitas generis humani.
  - Art. II. De Hominis elevatione.
    - Notio et possibilitas talis elevationis.
    - Existentia gratiæ et donorum præternaturalium in Adamo.
    - Supernaturalitas gratiæ et donorum Adamo collatorum.
  - Art. III. De Hominis lapsu.
    - Existentia.
    - Natura.
    - Effectus.
    - Concordia cum ratione.

[1] *Confess.*, lib. X, 6.

Caput I.

DE OPIFICIO MUNDI.

11. In *Institutionibus philosophicis* demonstratum est mundum fuisse ex nihilo creatum, et quidem liberrime, ad Dei gloriam : hic autem inquirere intendimus quid fides doceat de *origine mundi*, necnon de *origine vitæ*, variarumque viventium specierum. Nostri non est propositi *Geologiæ* vel *Biologiæ* provinciam ingredi, sed solum limites determinare intra quos tum scientiarum cultores, tum theologi sistere debent.

Art. I. De Cosmogoniâ mosaicâ[1].

Ut certa ab incertis secernamus, in duplici thesi declarabimus quid certo et evidenter in Scripturâ et præsertim in primo Genesis capite de origine mundi doceatur, quid autem libere, salvâ fide, disputari possit. Sic enim melius apparebit mosaicam narrationem recte intellectam, cum disciplinis naturalibus minime pugnare.

12. *Thesis I^a* : **In primo capite Genesis quatuor præsertim de opificio mundi manifeste revelantur : 1° mundum et omnia quæ in eo sunt ex nihilo fuisse a Deo**

---

[1] Cf. *S. Basilius*, hom. in Hexaëmeron; *S. Greg. Nyss.*, in Hexaëmeron; *S. Augustinus*, de Gen. ad litteram; de Genes. lib. imperfect.; *S. Thomas*, q. 66-74; *Petavius*, De sex dierum opificio lib. I; *Pianciani*, In historiam creationis mosaicam Commentatio, initio Commentarii Cornelii a Lapide (ed. Vivès); *Molloy*, Geology and Revelation; *Vigouroux*, Mélanges Bibliques, Cosmog. mosaïque; *Motais*, Origine du monde d'après la Tradition, avec Introd. sur la Cosmogonie biblique par *Ch. Robert; J. A. Zahm*, Bible, Science and Faith; *Guibert*, Les Origines, I; *Meignan*, Le Monde et l'Homme primitif; *Pozzy*, La Terre et le Récit biblique; *Castelein*, S. J. La première page de Moïse, Louvain, 1884; *De Foville*, s. s. ap. Revue des Questions Scientifiques oct. 1882, p. 504; jan. 1883, p. 118; apr. 1884, p. 380; — aliaque opera *infra citata.*

creata; 2° et quidem non ab æterno sed in tempore; 3° omnia a Deo solo creata fuisse; 4° ea omnia quæ creata sunt bona esse[1].

13. 1° *Mundum et omnia quæ in eo sunt ex nihilo fuisse creata* Moyses, contra *Pantheistas* ac *idololatras*, aperte declarat his verbis: "In principio creavit Deus *cœlum* et *terram*"[2]: hæc enim ex usu biblico *universitatem rerum* designant; aliunde, ne res incerta maneat, auctor sacer varias res, de quibus dubium esse poterat, successive commemorat, sc. *lucem, firmamentum, maria, terram, solem et luminaria*, omniaque *animantia* (2-27), et omnia fuisse a Deo facta diserte affirmat. Jamvero hic agi de verâ creatione *ex nihilo* colligitur[3]:

(A) *Ex ipso textu;* vox enim hebraica *bârâ* (creavit) in formis *kal* et *niphal* nunquam usurpatur in Scripturâ nisi de *operatione Dei propriâ;* videlicet quadragies septies in V. Test. occurrit, ibique prædicatur de operatione Dei tum naturali tum supernaturali: quotiescumque de ordine naturali fit sermo, operatio de quâ agitur est vel stricte creativa, ut hic et infra (*Gen.* I, 27) vel talis qualis a creaturâ perfici nequeat, v. g. "Formans montes et *creans* ventum... Ego Dominus et non alter, formans lucem, et *creans* tenebras"[4]; quando agitur de ordine supernaturali, actio tam prodigiosa est ut creationi æquivalens censeri debeat: v. g. "Cor mundum *crea* in me, Deus"[5]. Ergo illa vox aptissima est ad designandam productionem *ex nihilo*, quæ est actio prorsus Deo propria[6]. Attamen ex vocabulo solo argumentum apodicticum deduci non potest.

14. (B) Sed ex *contextu* firmatur argumentum; vult enim

[1] Alia quæ in I cap. Gen. revelantur de origine vitæ, vel de origine hominis, infra expenduntur. ubi de *Transformismo* et de *Homine*.

[2] *Gen.* I, 1.

[3] Cf. *Palmieri*, th. 2; *Mazzella*, n. 49 sq.; *Corluy*, Spicileg., de Deo Creat. Comment. 1, vol. I, p. 166; *Hummelauer*, Comment. in Genes., Paris, 1895, p. 86 sq.; *Tepe*, n. 604 sq.

[4] *Amos.*, IV, 13: *Isa.* XLV, 6-7. — [5] *Ps.* L, 12.

[6] Quod aperte declarat *Wellhausen* (Prolegom. zur Geschichte Israel, Berlin, 1883, p. 321): "Liber Genesis propriâ utitur voce ad solam actionem Dei creatricem designandam".

auctor sacer *primam* rerum originem describere, ut patet ex voce "*In principio*", quæ, inspecto contextu, designat initium creationis rerum visibilium; nec tamen ullam præexistentem materiam, ex quâ mundus formatus fuerit, commemorat, sed e contra implicite saltem eam excludit; nam quando de aliis operibus loquitur, materiam ex quâ confecta fuerant indicat, v. g. "Formavit igitur Dominus Deus hominem *de limo terræ*... formatis igitur, Dominus Deus, *de humo* cunctis animantibus terræ"[1]; sed quando agitur de creatione cœli et terræ, de materiâ præjacente prorsus silet, eamque æquivalenter saltem excludit. Aliunde si primus versus cum sequentibus conferatur, patet in illo agi de primâ omnino rerum origine, sc. de ipsâ materiæ productione, nam (2) terra dicitur *inanis et vacua;* dum in his quæstio est de materiæ jam existentis elaboratione ac formatione; ergo ipsa materia a Deo producta est.

(C) Tandem ex *locis parallelis* res omnino certa evadit; mater enim Machabæorum unum ex filiis suis sic alloquitur: "Peto, nate, ut aspicias ad cœlum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt, et intelligas quia *ex nihilo* fecit illa Deus"[2]. Quæ quidem verba clare ostendunt quomodo versiculus primus Genesis a Judæis intelligeretur; et quum mater Machabæorum *sapientiâ repleta* dicatur (21), ejus verba probare Spiritus S. censendus est. Neque objici possunt verba quibus orbis terrarum dicitur *ex materiâ* creatus: "Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum *ex materiâ invisâ*..."[3]; nam duplex creatio distingui potest: prior, proprie dicta, quâ res producitur ex nihilo sui et subjecti, posterior improprie dicta, quâ materia jam existens formatur; atqui in textu allato, de posteriori agitur, quum alludatur ad vers. 2: "Terra autem erat inanis et vacua"; ideoque agitur de formatione rerum ex materiâ quam Deus creavisse dicitur in vers. 1; quod ex auctoris scopo colligitur; vult enim sapiens ibi probare Deo impossibile non esse multitudinem ursorum aut audaces leones immittere, ad puniendos Ægyptios: provocare igitur sufficiebat ad creationem secundam, seu productionem animalium.

[1] *Gen.* II, 7, 19. — [2] *II Machab.* VII, 28. — [3] *Sap.* XI, 18.

15. Hinc mirum non est creationem ex nihilo esse dogma fidei, jam expressum in variis Symbolis: "Credo in Deum, *creatorem* cœli et terræ", et magis explicite definitum in C. *Lateran. IV* et *Vaticano:* "utramque *de nihilo* condidit creaturam" (*supra*, n. 1).

16. 2° *Mundum non ab æterno, sed in tempore, seu potius cum tempore fuisse creatum*[1] patet ex *Gen.* I, 1: "*In principio* creavit Deus cœlum et terram"; nam *principium* intelligi debet de principio temporis:

(A) Talis est enim *sensus obvius* hujus vocis, qui aliunde minime repugnat, sed potius *contextu* confirmatur; nam ab eo principio numerantur deinde dies sex, qui quomodocumque interpretentur, aliquot temporis intervalla designant; sermo igitur est de initio temporis, seu de initio operum Dei visibilium, quorum formatio infra describitur.

(B) *Locis parallelis* pariter comprobatur; nam hæc expressio "*in principio*" ex *Gen.* II, 4 redditur per "*in die*", quâ certe designatur tempus. Præterea ubicumque creatio commemoratur, talia verba adhibentur quibus mundum initium habuisse certo constat; v. g.: "Priusquam montes fierent aut formaretur terra et orbis" ... "Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio" ... "Elegit nos in ipso *ante mundi constitutionem*"[2].

(C) Accedit *Patrum auctoritas;* scribit enim *S. Basilius*[3]: "Quoniam multi opinabantur mundum Deo esse coæternum... ad istorum hominum errorem tollendum consulto hæc verba elegit et dixit: *In principio...*" Nec aliter *S. Ambrosius*[4]: "In exordio mundi, quando fieri cœpit". Nonnulli Patres intellexerunt quidem *in principio* eodem modo ac si esset *in Verbo*[5]; sed illa expositio jam antiquata est, et

[1] Cf. *Patrizi*, de interpret. Script. t. 2, q. I. a. 1; *Palmieri*, th. 13; *Mazzella*, n. 80 sq.; *Pesch*, n. 58 sq.

[2] *Ps.* LXXXIX, 2; *Prov.* VIII, 22; *Ephes.* I, 4.

[3] *S. Basil.* in Hexaëmeron, nom. I, 56. Alia testimonia lege apud *Petavium*, l. I, c. I, n. 12 sq.

[4] Hexaëm., l. I, c. 4.

[5] Cf. *S. Th.* I, q. 46, a. 3. — Hic non expendimus quæstionem philosophicam inter theologos agitatam, utrum mundus ab æterno creari

aliunde nostræ non contradicit, sed, ex eisdem Patribus, eam potius includit. Hinc Conc. *Lateran. IV* rem definivit: "*ab initio temporis* utramque de nihilo condidit creaturam" (*supra*, n. 1).

17. 3° *Deum solum esse creationis causam efficientem*[1], ita ut nullius creaturæ ministerio usus fuerit ad creandum, constat pariter: (A) ex *silentio* auctoris sacri, qui, dum alibi sæpe commemorat angelos tanquam Dei adjutores in gubernatione mundi, hic de eorum interventu in creando prorsus tacet; (B) ex *locis parallelis* (a) ubi declaratur *ad Dei nutum* omnia facta esse: "Quoniam ipse dixit et facta sunt; ipse mandavit et creata sunt"[2]; hoc enim quamlibet causam instrumentalem excludit; (b) ubi expresse significatur Deum *solum* esse factorem cœli et terræ: "Tu ipse, Domine, *solus*, tu fecisti cœlum et cœlum cœlorum, et omnem exercitum eorum" ... "Ego Dominus, faciens omnia, extendens cœlos *solus*, stabiliens terram, et nullus mecum"[3]. Merito igitur ait *S. Thomas*[4]: "Secundum *fidem catholicam* ponimus quod omnes substantias spirituales et materiam corporalium Deus *immediate* creavit: *hæreticum* reputantes, si dicatur per angelum, vel aliquam creaturam aliquid esse creatum".

Hic autem ulterius inquiri potest utrum aliqua creatura creare possit. Jamvero certum est, contra *Durandum* et *Biel*, nullam creaturam posse creationis causam esse *principalem;* Patres enim, contra Arianos arguendo, sæpe demonstrant Filium Dei non esse creaturam, quia vi creatrici pollet; quod certo supponit vim creandi ita Deo propriam esse, ut nulli competat creaturæ; ita v. g. *S. Athanasius*[5]: "Neque enim vel Angeli possunt creare, quum ipsi sint creati". Communiter etiam, contra *P. Lombardum*, asseritur nul-

potuerit. Hâc de re, lege, si placet, *S. Th.* I, q. 46, a. 1-2; C. Gent. l. II, c. 34, 37; De potent. q. III, a. 17; — *Billuart*, diss. I, a. 6; *Palmieri*, Cosmol. th. 31; de Deo Creante, th. 13; *Zigliara*, Summa philos., Cosmol. 10.

[1] Cf. *S. Th.* I, q. 45, a. 5; C. Gent. l. II, c. 21, 85, 96; de Potent. q. 3, a. 4; *Mazzella*, n. 49 sq.; *Palmieri*, th. 6; *Hurter*, n. 276; *Pesch*, n. 24 sq.

[2] *Ps.* XXXII, 9. — [3] *II Esdr.* IX, 6; *Isa.* XLIV, 24.

[4] De Potent., q. 2, a. 4.

[5] *S. Athan.*, Contra Arian., c. II, n. 21; cf. *S. Basil.*, Contra Eunom., l. IV, c. 3; *S. August.*, De Gen. ad lit., l. IX, c. 15, n. 26-28 etc.

lam creaturam posse creationis causam *instrumentalem* esse. Quod sic probari potest, duce S. Thomâ[1]: Causa instrumentalis non potest adhiberi ad aliquid faciendum, nisi ex se aliquam proportionem habeat ad effectum producendum, et per aliquid sibi proprium dispositive ad eumdem effectum concurrat; ita securis non potest esse causa instrumentalis ad scindendum nisi in quantum acuitate suâ aliquid concurrat ad incidendum. Atqui creatura ex se nihil prævium efficere potest quod sit dispositio ad creationem: nam nihil est medium inter *nihilum* et *ens*, proindeque nulla creatura potest prævie disponere *nihilum* ut fiat *ens*. Ergo nulla creatura tanquam causa instrumentalis creationis assumi potest.

18. 4° *Omnes tandem creaturas bonas esse* patet ex his verbis, quæ sæpe in hoc capite repetuntur[2]: "Et vidit Deus quod esset bonum... Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona". Quod quidem hæresim *Manichæorum* excludit, qui creaturas quasdam malas esse, et a principio malo factas esse impie asserebant. Hinc C. *Later. IV* dixit: "Diabolus et alii dæmones a Deo quidem naturâ creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali" (*supra*, n. 1). Revera Deus utpote summe Bonus, malum velle nequit, ut alibi probavimus (*De Deo uno*, n. 92-98). Ex hoc tamen non sequitur mundum a Deo creatum esse omnium perfectissimum. Quum enim bonitas et potentia Dei infinitæ sint, per opus finitum exhauriri nequeunt, ideoque Deus alias creaturas perfectiores, alioque perfectiori modo ordinatas facere posset.

19. *Corollarium.* Ex dictis colligi potest quantum Cosmogonia mosaica ceteris, quæ apud varios populos inveniuntur, præcellat[3]. Siquidem in his docentur tum *materiæ æternitas*, tum *polytheismus*, vel *dualismus*, vel *pantheismus*, multaque inveniuntur quæ Deum prorsus dedecent. Mosaica autem narratio, licet rudis populi ingenio adaptata, nil præ se fert nisi Deo dignum, præcipuosque errores inter

[1] S. theol., I, q. 45, a. 5; C. Gent., l. II, c. 21.

[2] *Gen.* I, 10, 12, 18, 21, 25, 31.

[3] Cf. *Vigouroux*, Manuel Bib. t. I, n. 263-264; Les Livres Saints et la Critique, t. III, c. 3, a. 2, § 1. Traditiones apud varios populos vigentes circa originem mundi referunt *Lenormant*, Hist. de l'Orient, t. I, l. I, c. 2, § 1; Les Origines de l'Histoire, Append. I· *Geikie*, Hours with the Bible, vol. I, c. 3; *Zahm*, op. cit. p. 107 sq.

paganas gentes sparsos excludit. Ita dogma creationis in tuto collocando, æternitatem materiæ condemnat; quum Deus solus res omnes creaverit, ipse solus omnium Dominus est, et sic rejicitur tum polytheismus, tum pantheismus; tandem quum omnia a Deo creata sint bonitate prædita, manichæismus e medio tollitur. Quæ quidem omnia adeo mira sunt ut, nonnisi Deo inspirante, a Moyse scribi potuerint[1].

20. *Thesis 2ª:* **Ex capite I Genesis nihil certi definiri potest circa creationis ordinem et dies genesiacos, ideoque varia systemata inter Catholicos excogitata, ad conciliandam mosaicam narrationem cum naturalibus disciplinis, salvâ fide, libere disputari possunt, dummodo veritas Scripturæ inconcussa teneatur.**

21. *Declaratur:* ad thesim exponendam, nostra facimus hæc *Doctoris Angelici*[2] verba: "Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus docet[3], in hujusmodi quæstionibus duo sunt observanda. Primum quidem, ut veritas Scripturæ inconcusse teneatur. Secundum, cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita præcise inhæreat, ut si certâ ratione constiterit hoc esse falsum quod aliquis sensum Scripturæ esse credebat, id nihilominus asserere præsumat; ne Scriptura ex hoc ab infidelibus derideatur, et ne eis via credendi præcludatur". Alibi autem animadvertit nihil certi circa modum et ordinem creationis ex Scripturâ erui posse, quia quæ in eâ hâc de re dicuntur, diversimode a Patribus exponuntur: "Circa mundi principium aliquid est quod ad *substantiam fidei* pertinet, sc. mundum incepisse creatum, et hoc omnes sancti

[1] Quod libenter concedit *Dillman* (Genesis, p. 9), qui, licet rationalisticis faveat ideis, de mosaicâ cosmogoniâ scribit: "A tempore quo scriptores describere conati sunt, verbis humano intellectui accommodatis, creationis opus, quod semper nobis erit mysterium, impossibile evasit majori magnificentia aut dignitate illud exhibere. Merito igitur ex hac narratione argumentum eruitur quod sit revelata; nisi enim Deus seipsum manifestet, ejus opus recte delineari nequit. Opus equidem est Spiritus revelantis." Ap. *Zahm*, op. cit. p. 31.

[2] Sum. theol. I, q. 68, a. 1.

[3] Gen. ad lit., I, c. 18; Confess., l. XIII, c. 23-24.

concorditer dicunt. Quo autem *modo et ordine* factus sit, non pertinet ad fidem nisi per accidens, in quantum in Scripturâ traditur, cujus veritatem diversâ expositione sancti salvantes, diversa tradiderunt"[1].

22. His igitur positis, dicimus nil certi de creationis ordine definiri posse, non quia Scriptura hâc de re nil revelat, sed quia ea quæ revelantur obscura sunt et variis modis intelligi possunt. Cujus ratio est quia Moysis scopus non fuit astronomiam, geologiam, vel zoologiam, methodo scientifico docere, sed religiosam institutionem tradere, ut probavimus in thesi præcedenti; si autem obiter scientificas quæstiones tangit, de his loquitur non doctrinorum more, sed communem loquendi modum sequitur: "Moyses rudi populo loquebatur, quorum imbecillitati condescendens illa solum eis proposuit quæ manifeste sensui apparent"[2]. Quod principium *Leo XIII* sancivit in Encyc. *Providentissimus*, ubi ait: "De cujus æquitate regulæ in consideratione sit primum scriptores sacros, seu verius "Spiritum Dei, qui per ipsos loquebatur, noluisse ita (videlicet intimam aspectabilium rerum constitutionem) docere homines, nulli saluti profutura"[3]; quare eos, potiusquam explorationem naturæ recte persequantur, res ipsas aliquando describere et tractare aut quodam *translationis* modo, aut sicut *communis sermo* per ea ferebat tempora, hodieque de multis fert rebus in quotidianâ vitâ, ipsos inter homines scientissimos". Addidimus autem: "*dummodo veritas Scripturæ inconcussa teneatur*", nam, ut ait ibidem *Leo XIII*, "Nec enim toleranda est eorum ratio, qui ex istis difficultatibus sese expediunt, id nimirum dare non dubitantes, inspirationem divinam ad res fidei morumque. *nihil præterea* pertinere"...

23. *Probatur:* ad thesim demonstrandam, satis erit breviter referre præcipua systemata a Catholicis excogitata ad primum Genesis caput exponendum, ut de eis lector judicium ferre valeat, et nil certi in hâc materiâ esse agno-

[1] In lib. II Sentent. dist. XII, q. I, a. 2.
[2] *S. Thom.* I, q. 70, a. 1, ad 3. Cf. *De Fontibus theologicis*, n. 56-57.
[3] *S. Aug.*, de Gen. ad litt. II, 9, 20.

scat. Jamvero hæc systemata ad tria revocari possunt *litterale, allegoricum*, et systema *de diebus-periodicis.*

24. 1° *Litterales* dicuntur illæ expositiones quæ verba Moysis *litteraliter* interpretantes, tenent dies genesiacos stricte esse dies 24 horarum : duæ sunt hujusmodi expositiones.

(**A**) *Prior* sat communis fuit inter Patres ecclesiarum Syriæ et Cappadociæ, præcipuosque propugnatores habuit *S. Basilium Cæsariensem, S. Chrysostomum* et *S. Ambrosium*[1]; insuper a plerisque scholasticis et theologis usque ad initium sæculi nostri approbata fuit, et hodie paucos etiam defensores habet[2]. Juxta illos, materia omnium rerum simul creata fuit, ut in 1° versu Genesis describitur, et ex eâ singulæ res eductæ sunt intra spatium sex dierum naturalium; moderni tamen, qui hoc systema adhuc propugnant, addunt facta geologica et palæontologica recentius observata, diluvio universali satis explicari.

(**B**) *Posterior*, quæ *theoria restaurationis* dicitur, et præcipuos auctores habuit *Buckland, Wiseman* et *Westermayer*[3], tria docet : (a) in 1° vers. Gen. tradi *originem* totius mundi et omnium stratorum formationem ; (b) vers. 2 ejusdem, *ruinam* describi, quæ nonnisi post multa sæcula evenit ; (c) in sequentibus autem mundi collapsi *restaurationem.*

25. Utrumque tamen systema merito communiter hodie rejicitur. Prius enim Geologiæ et Palæontologiæ certis factis repugnat ; qui enim *Geologiæ* studuerunt norunt imam *terræ corticem* ex massâ lapideâ constare, quæ primum igne resoluta, paulatim coaluit ad ingentem altitudinem ; super quam ab inundantibus aquis effusa sunt strata telluris parallela decursu temporis solidata, novisque stratis cooperta

[1] Cf. *Vigouroux*, Mélanges bibl., La Cosmogonie, III-IV, 1889, p. 38-58.

[2] Cf. *Mazzella*, 247 ; *Bosizio*, in Periodico La Scienza italiana 1878-1879 ; *Laurent*, Etudes géologiques... sur la Cosmogonie de Moïse, 1863.

[3] Cf. *Buckland*, Geology and Mineralogy, vol. I, c. 2 ; *Wiseman*, Lectures on the connection between science etc., l. 5 ; *Westermayer*, Das Alte Testament und seine Bedeutung.

quæ pariter maximam altitudinem attigerunt. In hisce stratis sepultæ inventæ sunt vegetalium et animalium reliquiæ petrificatæ, quas *fossilia* vocant: quod quidem longa tempora supponit, nam multæ inveniuntur species quæ amplius non existunt, et quæ ita sunt dispositæ ut una alteri successerit; imo integræ insulæ ex animalculorum coacervatis reliquiis natæ sunt, quales sunt insulæ madreporicæ et coralicæ; creta ipsa, cujus ingentes moles in terræ visceribus exstant, nihil aliud est nisi animalculorum acervatio[1]. Quis vero credat strata illa terrestria, cum omnibus fossilibus ibi inventis, cum reliquiis escarum in stomachis animalium repertis, immediate simulque a Deo creata fuisse? Nonne tunc Deus esset deceptor? Nec ad miraculum confugere licet; nam, ut recte ait *S. Thomas*[2], "in primâ institutione naturæ non quæritur miraculum, sed quid natura rerum habeat, ut Augustinus dicit (*de Gen. ad lit.* l. II, c. 1)". — Aliunde diluvium non potest hæc omnia explicare; nam fossilia ita disposita inveniuntur, ut violentam perturbationem saltem universalem excludant, sed successivum progressum postulent; præterea, si omnia fossilia sunt postadamitica, certe inter ea inveniri deberent ossa humana: porro nulla inventa sunt in stratis tertiariis aut antiquioribus; tandem inter omnes geologos, etiam catholicos, convenit multo longiores periodos requiri ad stratorum efformationem quam ab illis auctoribus conceditur.

26. Posterius autem pluribus etiam laborat difficultatibus: (**a**) vers. 2 statum terræ describit antequam formari inciperet, non autem statum ad quem post multas vicissitudines per supervenientem turbationem redacta fuerit: nihil enim in textu aut contextu talem perturbationem indicat. (**b**) Strata telluris nullam destructionem hujusmodi universalem ostendunt, nec separationem inter fossilia specierum destructarum et specierum actualium. (**c**) Minus probabile

[1] Vide varios Geologiæ auctores, quorum doctrinas contrahit *Corluy*, op. cit. de Hexaëm, I, p. 187; præsertim *A. de Lapparent*, Traité de Géologie, 2. p. sect. 1, c. 2; Abrégé de Géologie, l. 2, p. 159; *Dana*, New text-book of Geology, 4ª edit. p. 93.

[2] *S. Th.* I, q. 67, a. 4 ad 3; q. 68, a. 2 ad 1.

est tellurem, jàm ornatam vitâque plenam, a Deo destructam fuisse antequam homo crearetur, et statim intra sex naturales dies modo *miraculoso* fuisse restauratam; miracula enim non sunt multiplicanda sine necessitate.

27. 2° *Allegoricum*, seu *idealisticum* systema, plurimis modis fuit propugnatum. (A) Doctores sive Judæi, sive Christiani scholæ *Alexandrinæ*, ut *Aristobulus*, *Philo*, *Clemens Alex.*, *Origenes*, *Athanasius*, *Gregor. Nyss.*, et, inter latinos *S. Augustinus*, docuerunt mundum integrum *uno instanti* creatum fuisse, Moysen vero sex dies distinguere, ut ordinem logicum in suâ descriptione ponat; "commodissime in illo libro, ait *S. Augustinus*, quasi morarum per intervalla factarum a Deo, rerum digesta narratio est, ut ipsa dispositio, quæ ab inferioribus animis contemplatione stabiliri videri non poterat, per hujusmodi ordinem sermonis quasi istis oculis cerneretur". *Albertus Magnus*, paucique alii theologi eamdem sententiam amplexi sunt; *S. Thomas* eam ut probabiliorem in Comment. in librum Sentent. (2 Sent. d. XII, a. 2), ut probabilem in Summâ theol. (I, q. 74, a. 2) admisit.

28. (B) Moderni nonnulli, ut *Michelis*, *Faye*, *Hummelauer*, *Tepe*, aliique [1] putant Moysen non chronologicam rerum successionem describere voluisse, sed *logicum ordinem* aut ordinem subjectivum *visionum* propheticarum, quibus creatio ipsi revelata est: ordo autem ille non est chronologicus, sed logicus, ab imperfectioribus creaturis ad perfectiores gradum faciens.

Res ita concipi potest: Adamus, cui revelata est, *visionis* ope, prima rerum origo, primum videt lucem fieri, Deo ita jubente, et terram conspicit aquis coopertam; lux recedit, finemque accipit prima dies. Lux prophetica redit: Adamus videt Deum dividentem aquas; luce recedente, desinit secunda dies. Iterum lux effulget, videtque Adamus terram ex aquis ascendentem plantasque in

[1] *Michelis*, Natur und Offenbarung; *H. Faye*, Sur l'origine du monde; *Hummelauer*, op. cit., p. 70 sq.; *Tepe*, n. 664 sq.; *Reusch*, qui primum dies-periodos admiserat, sed in tertiâ editione sui operis (*Bibel und Natur*, 1870) Idealistarum systema propugnavit; *Severia* La Cosmogonie Mosaïque ap. *Revue Biblique*, oct. 1893, p. 487 sq.; avril 1894, p. 182 sq.

eâ crescentes; hæc est tertia dies, et ita de ceteris. Dies igitur sunt visiones diversæ; *mane* et *vespere* lucem propheticam apparentem et evanescentem designant. Ordo autem quem Moyses in visiones referendo sequitur, est logicus potiusquam chronologicus, quum ejus scopus non sit geologiam docere, sed vivide ostendere omnes res, ne unâ quidem exceptâ, a Deo creatas esse. Hinc, ut recte jam animadvertebat *S. Thomas*[1], triplex opus in primo capite Genesis describitur: opus *creationis*, per quod cœlum et terra producta leguntur; opus *distinctionis*, per quod cœlum et terra sunt perfecta; opus *ornatûs*, per quod cœlum et terra decorem accipiunt. Opus creationis tria complectitur: cœlum, terram et aquam. Opus distinctionis tria pariter: primo die lux dividitur a tenebris, secundo aquæ superiores dividuntur ab inferioribus, tertio mare distinguitur ab aridâ. Similiter in opere ornatûs: quarto die, producuntur luminaria, ad ornatum cœli, quinto aves et pisces, ad ornatum aeris et aquæ; sexto animalia, ad ornatum terræ.[2]

29. (C) Huic systemati affinis est sententia *Cliffort, Cliftoniensis* episcopi, qui tenet mosaicam descriptionem non esse historicam narrationem, sed *carmen liturgicum* singulos hebdomadis dies singulis Creatoris operibus dedicans; siquidem Moyses, populum Judæum avertere volens ab Ægyptiorum superstitionibus, qui singulos hebdomadis dies septem planetis, quasi diis, sacrabant, singulos illos dies voluit ad præcipua opera unius Dei Creatoris referre, simulque sabbaticam requiem commendare exemplo ipsius Dei, qui, postquam sex diebus operatus erat, die septimâ quievit.

30. Systema allegoricum, prout a S. Augustino traditum, hodie nullâ probabilitate gaudet, propter argumenta supra (25) allata, ex quibus certo constat mundum nonnisi per longa sæcula fuisse efformatum. — Hodierna autem idealistica systemata probabilitate non carent, et salvâ fide, teneri possunt, quum nunquam damnata fuerint, principioque nitantur quod a Doctoribus maximi nominis propugnatum fuit. Id habent commodi ut mosaicam narrationem in tuto collocent, eamque penitus subtrahant ab impugnationibus naturalium scientiarum. Aliunde optime concordant

[1] *S. Thom.* I, q. 65.

[2] Cf. *Dublin Review*, April. 1881, April. 1883; *P. de Foville*, l. c. Les jours de la Semaine et les Œuvres de la Création; Encore les jours de la Création.

cum principio jam multoties enuntiato, videlicet in Scripturâ non esse quærendum tractatum scientificum, sed veritatis religiosæ expositionem. Tandem primum caput Genesis, juxta linguæ hebraicæ peritos, poeticum characterem præ se fert ideoque latam interpretationem facile admittit.

Attamen nonnullis difficultatibus systema idealisticum obnoxium est : (a) sensus obvius totius capitis realem successionem temporum importare videtur, et sat evidenter exhibet ordinem secundum quem opera Dei *facta*, non autem *revelata* sunt. Respondetur ordinem logicum esse etiam historicum ; sæpe enim historici, vitam alicujus regis narrando, non percurrunt singulos dies et annos ut describant quid fecerit, sed primum referunt quid egerit ut dux exercitus, deinde ut legislator, tandem ut persona privata; Moyses igitur eodem modo se gerere potuit, describendo quid fecerit Deus quoad *creationem, distinctionem* et *ornatum* creaturarum. (b) Non semel in Scripturâ (*Exod.* XX, 8-11; XXXI, 17) provocatur ad exemplum Dei sex diebus operantis et septimo quiescentis tanquam ad motivum ab opere servili sabbato abstinendi ; atqui tale motivum futile esset, si nulla realis distinctio inter sex creationis dies vel periodos poneretur. Nil tamen prohibet, respondent Idealistæ, quin Deus sex distinctis visionibus opera sua revelaverit, præcise ut hebdomadem hocce modo institueret.

31. 3° Systema *de diebus-periodis* multi recentioris ævi interpretes propugnant, quales sunt *Pianciani*, *Palmieri*, *Meignan*, *Vigouroux*, *Corluy*, *Hamard*, *J. d'Estienne*, *Pozzy*, aliique [1]. Dicunt siquidem sex dies creationis non esse dies 24 horarum, sed periodos indeterminatæ durationis. Siquidem vox hebraica *yôm* (dies) non solum durationem 24 horarum, sed etiam temporis spatium indefinitum designat, ut

[1] *Pianciani*, In historiam creationis Mosaicam ; *Palmieri*, th. 16 ; *Meignan*, Le monde et l'homme primitif ; *Vigouroux*, Man. Bibl. I, n. 263 sq.; *Hamard*, apud *Jaugey*, Dictionnaire apologétique, verbo *Jours de la Création; J. d'Estienne*, Comment s'est formé l'univers; *Pozzy*, La terre et le récit biblique ; *Raingeard*, Notions de Géologie, c. 22 ; *Corluy*, Spicilegium, I, p. 185 sq.; *Ch. Robert*, La Création d'après la Genèse et la Science ap. *Revue Biblique*, juil. 1894, p. 387.

ex nonnullis Scripturæ locis patet; sic v. g. dicitur: "*In die*, quo fecit Dominus cœlum et terram", ubi *in die* idem sonat ac *in tempore;* "Erat Abraham senex, *dierumque* multorum"[1], i. e. ejus vita jam longa fuerat. Imo eruditi contendunt in linguâ hebraicâ non aliud esse vocabulum ad *periodum* designandam quam *yôm*[2]. Præterea tres primi dies non possunt esse dies sensu communi accepti, quum, absente sole, elapsi fuerint. Aliæ autem voces *éreb* (vespere) et *bôqer* (mane) eodem modo interpretari debent: *vespere* siquidem *finem* operis, *mane* autem *initium* designat, quum homines mane soleant opera incipere, et vespere ab eis cessare. Hanc dies septimus mane quidem habuit, vesperam autem nullam. Nec dicatur voces illas talem non pati significationem; nam alibi sensu analogico adhibentur: "Visio vespere et mane... Usque ad *vesperam et mane* dies duo millia trecenti" (*Dan.* VIII, 14, 26).

32. His positis, ostendi potest concordiam esse inter Genesim et scientias naturales saltem *quoad magna lineamenta.* Quum enim scopus Moysis esset veritates religiosas tradere, de quibus in 1ª thesi, non de omnibus a Deo creatis disseruit, sed de iis solum quorum cognitio majoris erat momenti, et ordinem chronologicum nonnisi per summa capita delineavit[3]. Sic v. g. vita animalis incœpisse dicitur quinto die, dum constat fossilia non pauca animalium in stratis silurianis et devonianis inventa fuisse, quæ ad epocham primariam pertinent; ratio est quia sacer auctor in quâcumque periodo ea solum descripsit quæ præ ceteris huic veluti propria erant, de aliis tacendo; jamvero ætatis primariæ pars ultima vegetalium copiâ præ ceteris viguit, dum ætas secundaria reptilibus insignis fuit, tertiaria autem et quaternaria quadrupedibus abundavit, ut videre est apud *A. Lapparent* et *Dana*, op. cit.

---

[1] *Gen.* II, 4; XXIV, 1; cf. *Exod.* X, 6; *Lev.* VII, 35-36; *Deut.* IX, 24; XXXI, 17, 18; XXXII, 7 etc.

[2] Cf. *Vigouroux*, Man. bibl. I, n. 267.

[3] Cf. *Corluy*, l. cit. p. 225; *Paquet*, disp. V, q. 3, p. 293-294. Jam dixerat *S. Thomas* (I, q. 69, a. 2 ad 3): "Moses ea tantum proposuit quæ in manifesto apparent".

33. Hæc concordia sic compendiose exhiberi potest :

1. In principio creavit Deus cœlum et terram.

Huc pertinet creatio materiæ nebulosæ, et astrorum formatio, prout describitur a *Laplace*, aliisque astronomis : sic enim *cœlum* et *terram* facta fuisse admittere nil prohibet[1].

2. Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi.

Tunc enim terra erat massa quædam chaotica, in quâ omnia elementa confusa erant ; nulla erat lux, quia deerat calor sufficiens.

3-5. Prima dies : " Dixitque Deus : fiat lux "...

Videlicet *lux solis* densissimos vapores, qui terram circumdabant, perfringens, terræ superficiem aliquali claritate illuminat, licet ipsa *facies solis*, propter eosdem vapores, invisibilis remanserit.

6-8. Secunda dies : " Dixit quoque Deus : fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis..."

Densioribus vaporibus jam ad terram delapsis, pars tamen aquarum in nubibus suspensa mansit ; quas nubes antiqui *firmamentum* vocabant. — De piscibus ad hanc epocham pertinentibus Moyses tacet, propter rationem supra allatam.

9-13. Tertia dies : " Dixit vero Deus : congregentur aquæ... in locum unum et appareat arida... Et ait : Germinet terra herbam virentem..."

Interioribus terræ magis ac magis refrigescentibus, cortex telluris contrahebatur, et exinde facta est partium debiliorum corticis elatio, et ceterarum relativa depressio : hinc continentia e sinu aquarum emergere cœperunt, aquæ vero in depressas partes diffluere ; inde facta est distinctio inter maria et terram. E terrâ autem exsurrexerunt plantæ primum humiles, deinde giganteæ, ex quibus efformatæ sunt carbonum terrestrium ingentes massæ. — Pisces, qui in maribus tunc existebant, ab auctore sacro non commemorantur.

14-19. Quarta dies : " Dixit autem Deus : fiant luminaria in firmamento cœli..."

Progrediente telluris refrigeratione, et maximâ carbonis quantitate per plantas jam absorptâ, fugatisque vaporibus, atmosphæra translucida facta est ; et sol, luna aliaque astra tandem apparuerunt : hactenus telluris strata *primaria*.

[1] Cf. *Satolli*, op. cit. disp. III, lect. 6 ; *Laplace*, Exposition du système du Monde, vol. 2, l. VI, c. 6 ; *A. M. Clarke*, A popular History of Astronomy, p. 2, c. 9.

20-23. Quinta dies: "Dixit etiam Deus: producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram..."

Revera in stratis geologicis quæ huic ætati *secundariæ* respondent inventa sunt fossilia reptilium ingentium et volatilium: huc pertinent batrachion ingens, ichthyosaurus, plesiosaurus, pterodactyli, lacertæ alatæ, megalosaurus etc. — De novis plantis quæ apparuerunt nil refert mosaica narratio.

24-31. Sexta dies: "Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta et reptilia, et bestias terræ... Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram..."

Hujus diei initium respondet stratis *tertiariis*, in quibus reperiuntur fossilia animalium mammiferorum, inter quæ fuere coryphodon, palæotherium, dinotherium, simius anthropomorphus, mastodon, animalia cetacea, etc. Tunc prodiit etiam ætas mundi *quaternaria*, quæ cum periodo glaciali incipit: tunc miræ magnitudinis floruerunt belluæ, ut megatherium et megalonyx, mammouth, hippopotamus, etc.; quæ quidem species, quarum pleræque nunc extinctæ, primis hominibus coævæ fuerunt.

Hoc systema ut probabilius a multis catholicis interpretibus hodie propugnatur: sat feliciter narrationem mosaicam cum naturalibus scientiis conciliat, dummodo tamen *sensu lato* intelligatur, nec accurata exspectetur factorum et temporum determinatio, sed solum *summaria præcipuarum rerum descriptio*, rudis populi ingenio accommodata. — Nonnulli tamen catholici illud hodie rejiciunt, tum quia voces *yôm*, *éreb* et *bôqer* nonnisi ægre de *periodis* intelligi possunt, tum quia in geologiâ sex periodi distinctæ minime inveniuntur, tum quia dici nequit accuratam ac scientificam ibi inveniri originis rerum relationem, quum scopus auctoris non fuerit cosmogoniam docere.

34. *Corollarium.* Ex his quæ diximus jam solvi possunt difficultates ab Incredulis propositæ contra Mosaicam cosmogoniam.

(A) Dicunt admitti non posse creationem terræ ante creationem solis, centri quod circa volvitur; respondetur Moysen hoc minime docuisse; nam verba ejus solummodo significant solem *apparuisse*, non autem creatum fuisse, quarta die, ut supra explicavimus.

(B) Addunt admitti non posse plantas ante existentiam solis floruisse fructusque protulisse; respondetur solem, juxta expositionem datam, jam ante plantas exstitisse, licet nondum apparuisset, propter vapores qui tellurem circumdabant;

lux autem solis jam terram attingebat, et sub ejus influxu, accedente calore terræ proprio, plantæ acotyledonæ crescere potuerunt, quæ maxime prosperantur in medio calido, humido et umbroso.

(C) Contendunt ordinem a Moyse descriptum minime respondere ordini quem geologia et palæontologia manifestant : ex his enim scientiis constat plantas, et animalia sive aquatica, sive terrestria simul exstitisse [1]. Respondetur autem Moysen *non omnia* descripsisse, sed solum *præcipua* quæ cuique periodo respondent, eaque non more physicorum, sed prout communiter a vulgo intelligi possunt [2]. Aliunde non constat auctorem sacrum voluisse ordinem chronologicum sequi; proindeque ab eo exspectari nequit scientifica cosmogoniæ expositio. Fusiorem harum difficultatum solutionem vide apud auctores citatos.

Art. II. De Transformismo[3].

35. *Status quæstionis.* Hucusque de origine mundi : nunc de origine viventium agendum est. Viventia omnia, sive vegetabilia sive animalia a Deo creata fuisse ex primo capite Genesis certo constat, ut jam probavimus. Nostris autem diebus ortum est systema, quod *Transformismum* vel *Evolutionismum* vocant, cujus auctores tenent species hodiernas

[1] Ita *Huxley*, Essays upon some controv. quest., N. York, 1893, Prologue, p. 23-24.

[2] Cfr. *Dana*, Manual of Geology, New York, 1880, p. 847, 849.

[3] Cf. *Pesch*, Instit. Philos. naturalis, th. 61-62; *Lahousse*, Psychologia, n. 264 sq.; *Vigouroux*, Man. Bibl. I, n. 283; Les Livres saints et la Crit. Ration., vol. II, Appendice, Histoire critique du Transformisme; *Lavaud de Lestrade*, Transformisme et Darwinisme; *Reusch*, Bible and Nature, lec. 36; *A. Lecomte*, Le Darwinisme et l'origine de l'homme; *A. Nicholson*, Biography of Naturalists; *Darwin*, Origin of species; *Wallace*, Darwinism; *A. Gray*, Darwiniana; *Mivart*, Genesis of species; *Romanes*, Scientific Evidence of organic evolution; *A. Orban* Transformism (*Amer. Cath. Quaterly Rev.* april 1881); *G. T. Curtis*, Creation or Evolution?; *Gerard*, Science and Scientists; Science or Romance?; *P. Leroy*, L'Evolution restreinte, Paris, 1891; *Claus-Sedwick*, Textbook of Zoology, London, 1892, vol. I, p. 139-179; *A. Farges*, La vie et l'évolution, Paris, 1888; *J. Guibert*, op. cit. Origine des Espèces, vel ap. *Revue du Clergé Français*, 1895, nn. 15, 16, 18; *J. A. Zahm*, Evolution and Dogma, Chicago, 1896.

ex uno vel pluribus typis primitivis, per modum progressivæ evolutionis, derivatas fuisse. Jam nonnulli antiqui Philosophi, ut *Anaximander Milesius*[1], et *Empedocles* transmutationes hujusmodi admiserant. *Linnæus* eamdem theoriam tanquam conjecturam proposuit: "Suspicio est quam diu fovi neque jam pro veritate indubiâ venditare audeo, sed per modum hypotheseos propono: quod sc. omnes species ejusdem generis ab initio unam constituerint speciem, sed postea per generationes hybridas propagatæ sint"[2]. Sed præcipui hujus theoriæ auctores fuêre *Lamark*, *Darwin*, *A. Wallace*, *H. Spencer*, *G. Mivart*, quos sequuntur scientiæ cultores permulti[3]; non omnes tamen eodem modo evolutionem explicant. *Lamark* eam ascribit *adjunctis externis*, quæ desideria procreant: desideria vero facultates et organa generant, quæ usu et consuetudine perficiuntur. Juxta *Darwin*, duæ sunt præcipuæ causæ mutationis specierum: *lucta pro existentiâ* (struggle for life), quâ animantia perpetuo conflictantur cum elementis et inter se, ut vitam servare et amplificare possint: quâ in pugnâ ii victores et superstites evadunt qui ceteris superiores sunt; et *selectio naturalis*, vi cujus ea animalia inter se copulantur, quæ eisdem pollent differentiis, ita ut hæreditate transmittantur et augeantur illæ qualitates quæ sunt ipsis speciales, novæque species efformentur. *Wallace* legi continuitatis innixus, docet perfectiora per continuam transmutationem ex imperfectioribus orta fuisse. *Mivart* admittit species quasdam, sine transitu, et quasi *per saltum* subito in species perfectiores transmutatas esse: videlicet omnes organismi ab initio simul sunt conditi, non eo sensu quod actu exstiterunt, sed quatenus in potentiâ materiæ continebantur: successive autem ex hâc potentiâ educti sunt temporibus locisque a Deo prædefinitis, causis extrinsecis concurrentibus. Quod systema *heterogenia* vocatur.

[1] Cf. *Plut.* Quæst. Symp. VIII, 8, 4; Euseb. Præpar. evang. I, 8. 2.

[2] *Linnæus*, Amœnit. Acad. vol. VI, p. 296 (ed. 1763).

[3] *Lamark*, Philosophie Zoolog. (1809); *Darwin*, On the Origin of species (1859); *Wallace*, Darwinism (1889); *Spencer*, Principles of Biology; *Huxley*, Origin of Species; *Mivart*, Lessons from Nature; Genesis of species; *Dublin Review*, jan. 1872; *A. Gaudry*, Les enchaînements du monde animal; *Asa Gray*, Natural selection; *Hæckel*, Generelle Morphologie, Naturliche Schöpfungeschichte, etc.

36. Ut æquum de hâc theoriâ feratur judicium, duplex transformismi forma distingui potest: transformismus *absolutus*, qui primæ causæ existentiam rejiciens, æternitatem materiæ, spontaneam generationem viventium ex solis materiæ viribus, et successivam specierum transmutationem sine Dei interventu admittit; transformismus *mitigatus*, qui Supremæ Causæ existentiam agnoscens, tenet primum vivens vel prima viventia fuisse a Deo creata, imo vitam animalem non potuisse, sine Dei interventu, a vitâ vegetativâ evolvi, Deumque pariter intervenisse in efformatione corporis humani. Unde duplex erit thesis.

37. *Thesis I^a^:* **Transformismus absolutus non minus fidei quam rationi aperte contradicit.**

Etenim tale systema tria supponit: *materiæ æternitatem*, *spontaneam generationem* et *fortuitam specierum evolutionem;* atqui hæc tria repugnant. Primum satis constat ex Philosophiâ et ex dictis supra (n. 13).

38. 1° *Spontanea* seu *æquivoca generatio*, quâ tenetur animalcula minima, ut infusoria, ex materiâ generari, sine ullo ovo vel semine, et citra Dei interventum, tum Scripturæ, tum naturalibus scientiis repugnat:

(A) *Scripturæ.* Sic enim refertur prima viventium origo: "Et ait (Deus): germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum"...[1] De quibus verbis hæc scribit *Corluy*[2]: "Sacer textus dubium relinquit utrum tertio illo die Deus semina tantum vegetalium produxerit et terræ mandaverit, an plantas integras in sinu terræ creaverit, an demum *dederit terræ virtutem extraordinariam primas plantas e sinu suo absque semine educendi*, ex quibus deinde orirentur prima semina. Hoc ultimum magis obvium facit litera textus"[3]. Quomo-

[1] *Gen.* I, 11. — [2] Cf. *Corluy*, l. cit., vol. I, p. 198.

[3] Ex quo sequitur generationem spontaneam, eo sensu acceptam quod Deus ipse materiæ dederit facultatem, in certis circumstantiis, viventia producendi, non esse fidei contrariam. Ad rem *Gladstone* (Introduction to the *People's Bible History*): "Supponamus paulisper probatum fuisse, aut saltem, scientiâ progrediente, concedi posse, imperfectiores et simpliciores vitæ formas, esse materiæ non viventis im-

documque vero hæc verba interpretentur, patet virtutem plantas producendi ab ipso Deo acceptam fuisse. Quod idem de animalibus dici potest (20).

39. (B) *Experientiæ;* nam inductione universali et perpetuâ perspicuum est omne vivens ex alio vivo oriri, juxta illud effatum : *omne vivum ex ovo.* Generationis spontaneæ defensores experimentis quidem probare conati sunt, nonnullas *infusoriorum* species ex certis quibusdam substantiis, sine ullo ovo aut germine, generari. Sed *Pasteur*, *Tyndall* aliique periti novis experimentis demonstrârunt (a) in aere plurima esse suspensa ova et semina ; (b) nulla viventia generari ubi omnia ova et semina destructa sunt : ex quo sequitur animalcula quæ sæpe sæpius in aere dicuntur generata, non ex materiâ inorganicâ, sed ex ovis in aere depositis, oriri[1]. Fatemur equidem nonnullos Patres et plerosque Scholasticos generationem spontaneam docuisse, putantes animas sensi-

mediatam evolutionem. Quænam sacræ Scripturæ propositio hac speculatione in discrimen veniret? Quid hoc probaret nisi nonnullas inanimatas substantias vim accepisse, quando cum aliis miscentur, mutari in quasdam infimas viventium formas, quæ tamen præclarissimis vitæ prærogativis carent? Homini recte cogitanti unica rationabilis conclusio hæc erit, Omnipotentem opportunum duxisse vires quasdam in nonnullis adjunctis concedendas (quas in aliis denegat) materialibus elementis ab eo creatis, quorum existendi conditiones, generationis vim, operationis ambitum et modum determinare ipsius refert".

[1] Cf. *Pasteur*, Les corpuscules organisés qui existent dans l'atmosphère, Paris, 1862. De ejus experimentis hoc judicium tulit Alma Parisiensis Academia : "Facta quæ retulit Pasteur, quæque Pouchet, Joly et Musset negaverant, certissima sunt. Quod idem dilucide probavit in alio opere (Etudes sur la Bière, Paris, 1876, c. 3, § 5). Hinc *Huxley* ipse ait (Origin of species, lect. III) : "Pasteur ad hanc claram conclusionem pervenit, omnes hujusmodi manifestationes (prout in casu vermium in carne), nihil aliud esse nisi germina ab aere translata atque in liquidis demissa, ubi postea visenda se præbent. Experimenta Pasteur præ oculis habenti mihi affirmandum videtur ejus conclusiones esse admittendas, simulque concludendum doctrinam de generatione spontaneâ explosam esse". — Idem demonstravit aliis experimentis *J. Tyndall* (Essays on the Floating-Matter of the air, Appleton, 1892), qui (p. 126) aperte dicit : "Nullus casus pseudo-spontaneæ generationis mihi sese obtulit, quin eum diversimode explicare potuerim". Cf. *D. Cochin*, L'Evolution et la Vie, p. 225; *A. Farges*, op. cit. p. 120 sq.; *Guibert*, op. cit. p. 26 sq.

tivas animalculorum, per virtutem cœlorum, e materiæ potentiâ erui; sed hoc tenuerunt propter imperfectam cognitionem rerum naturalium, simulque docuerunt virtutem has formas educendi e potentiâ materiæ fuisse à *Deo acceptam;* quod neque fidei neque rationi directe opponitur.

40. 2° Repugnat etiam *fortuita specierum evolutio.*

(A) *Scriptura* enim, post verba quæ retulimus, hæc addit: "Et protulit terra herbam virentem, et facientem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens unumquodque sementem secundum speciem suam"...[1] Jamvero hæc verba, quomodocumque intelligantur, nihil aliud sunt nisi divini imperii, versu præcedenti expressi, exsecutio, certoque divinum supponunt interventum.

41. (B) Insuper *ratio* ipsa sufficienter ostendit omnes species hodie existentes non potuisse *fortuito casu* ex unâ vel pluribus ortum habuisse; inter illas siquidem mirificus exstat ordo coordinationis et subordinationis: similis ordo præhistoricis temporibus viguit, ut ex fossilibus patet; item in quâlibet specie organa perfecte coordinantur, et pleraque saltem, si non omnia, ad determinatum finem adaptantur; atqui hæc omnia casui tribui nequeunt, sed causam intelligentem supponunt; imo specierum evolutio ex uno vel pluribus typis majorem intelligentiam videtur requirere quam stabilium specierum productio[2]: supponit enim Auctorem naturæ prævidisse omnes mutationes, quæ sæculorum decursu occurrerunt, simulque primis viventibus, a se creatis, illas indidisse vires quæ, causarum naturalium ope, spectabilem hodiernarum specierum varietatem producere possent; quod sane maximam sapientiam ac potentiam arguit.

42. Nec selectio naturalis ad varias species explicandas sufficit: nam, (a) quando animalia naturalem instinctum sequi permittuntur, generatim abhorrent a commixtione cum animalibus alterius speciei, et *hybridæ* ex hoc commercio

[1] *Gen.* I, 12.

[2] Quod ab ipsis transformistis agnoscitur, v. g. *Huxley*, The Academy, Octob. 1869, apud *Mivart*, Gen. of species, p. 291. Idem alibi asserit, Darwiniana, p. 110; cf. *Mivart*, On Truth, pp. 493, 509, 519 et alibi passim; *Cl. Bernard*, La Science expérimentale, p. 53; *Zahm*, Evolution and Dogma, p. 372 sq.

nati, vel pereunt vel ad primitivum typum redeunt[1]; (b) insuper dato etiam per naturalem selectionem novas species formari posse, hoc per accidens eveniret, nec varietatem specierum perfecte coordinatarum producere posset, nisi vi legum naturalium quæ *sapientem* legislatorem certo requirunt; (c) tandem multa sunt in evolutionis theoriâ, quæ selectione naturali explicari nequeunt, ut aperte declarant nonnulli transformistæ[2], qualia sunt v. g. mirabilis instinctus, qui in nonnullis brutis apparet, eisque innatus esse videtur, et *a fortiori* humanus intellectus, aliaque hujusmodi quæ divinum interventum certo supponunt.

43. *Thesis 2ª:* **Transformismus mitigatus, licet primâ facie videatur obvio Scripturæ sensui oppositus, non evidenter tamen fidei adversatur, sed ut hypothesis probabilis propugnari potest, donec Ecclesia hac de re judicium protulerit.**

44. 1° *Fidei non evidenter opponitur.*

(A) Verba Genesis quæ retulimus (n. 40) ostendunt quidem aliquam distinctionem esse inter species, et quidem voluntate divinâ causatam, sed non evidenter omnes asserunt species fuisse immediate a Deo creatas, ut fatentur optimi hodierni interpretes. Ait siquidem *Corluy* (l. cit. p. 198): "Unde transformismus Darwinianus dicendus est sensui Scripturæ *obvio* contradicere; non tamen aperte textui sacro adversari: tacet enim Scriptura modum quo terra varietatem illam specierum produxerit, an statim, an decursu temporis, an cum specierum firmitate omnimodâ, an cum relativâ dumtaxat. Sed et de sensu disputari posset quem Scriptura hæc assignet nomini *min* (*genus*)". Revera hoc verbum tunc temporis non habebat determinatam significationem quam diebus nostris, post multas scientificas investigationes, obtinuit. Idem dicunt nonnulli catholici scriptores, ut *Vigouroux*, *Jean d'Estienne*, *Duilhé de Saint-Projet*, *Lahousse*, *Mivart* aliique[3]. Imo antiqui auctores, ut *Calmet*, post

[1] Cf. *Mivart*, Genesis of species, ch. V, p. 127 sq.

[2] De quibus vide *Mivart*, op. cit. passim, et præsertim c. XI, ubi breviter contrahuntur argumenta contra selectionem naturalem; On Truth, p. 514 sq.

[3] Cf. *Vigouroux*, Man. bib. l. c.; Les Livres saints et la Crit., edit. 2ª 1886, vol. II, p. 593; *J. d'Estienne*, Revue des Quest. scientif. april.

quosdam Ecclesiæ Patres, hoc idem docuerunt : " Minor profecto quam pro opinione primitivorum animantium numerus est; neque enim genera omnia luporum, canum et felium Deum creasse opus fuerat. Commode illa in certum unum genus convenire possunt et ex uno derivari, ut homines temperamento, colore, figurâ, vultu, proceritate varii inter se ab uno Adam et Evâ " [1].

(B) Aliud argumentum desumimus ex *Lahousse* (l. cit.) : " Quarumdam specierum ab aliis derivatio non impedit quin dicatur Deus has species creasse determinatâ die sive epochâ. Præsciebat enim ab æterno has posteriores species esse orituras : prælucente hâc scientiâ, priores creavit, ideoque hunc ortum voluisse dicendus est ".

45. (C) Aliunde Patres nonnulli, et Scholastici fere omnes generationem spontaneam animalculorum admiserunt, et ut probabile saltem tenuerunt species quasdam viventium ex speciebus inferioribus originem duxisse. Ita *S. Augustinus* ait : " Terrestria animalia (creavit), tanquam ex ultimo elemento mundi ultima : nihilominus *potentialiter*, quorum numeros tempus postea visibiliter explicaret " [2]. Nec aliter *S. Thomæ* [3] : " Species etiam novæ, si quæ apparent, præexstiterunt in quibusdam activis virtutibus; sicut et animalia putrefactione generata, producuntur ex virtutibus stellarum et elementorum ... " Dici ergo nequit speciem aliquam transmutationem, vi legum a Deo conditarum effectam, evidenter Scripturæ adversari.

46. 2° *Ut probabilis hypothesis propugnari potest* [4] : quod ut probemus, satis erit brevi compendio exhibere præcipua argumenta quæ utrinque in medium proferuntur.

1886, p. 584; *D. de Saint-Projet*, Apologie scientif., 2ª edit. 1885, p. 305; *Lahousse*, Psychol. n. 274; *Mivart*, Gen. of species, c. 12.

[1] Cf. *Calmet*, Comment. litt. in libros n. t., Wirceburg. 1789, I, 62.

[2] De Gen. ad lit. lib. V, c. 5, n. 14; cf. c. 23, n. 45 etc.

[3] S. theol. I, q. 73, a. 1 ad 3.

[4] Inter catholicos scriptores qui ut probabilem saltem hanc theoriam propugnant, citari possunt : *Mivart*, op. cit.; *Gaudry*, op. cit.; *D. Cochin*, op. cit.; *P. Leroy*, op. cit.; *Maisonneuve*, Création et Evolution, *Congrès scientif. internat.* 1891, Anthropologie, p. 36 sq.; *Guillemet*, Pour la théorie des Ancêtres communs, *Congrès scientif. internat.* 1894, Anthropologie, p. 19 sq. etc.

47. (A) Transformistæ arguunt primum ex *embryogenia*. Embryones perfectiorum animalium certas phases percurrunt, in quibus similitudinem præ se ferunt cum aliquâ inferiori specie, cujus reliquiæ sunt in aliquo strato geologico ; v. g. embryo equinus primum similis est inferioribus viventibus posteaque formam assumit equinam ; atqui hoc facile explicatur si admittatur specierum transmutatio, vi cujus equus successive ex inferioribus typis ortum habuerit : evolutio enim cujuslibet embryonis est veluti compendiosa historia evolutionis totius speciei. Quod confirmatur ex *organis rudimentariis*[1], quæ in plerisque hodiernis speciebus inveniuntur, et prorsus inutilia sunt ; atqui talium membrorum existentia facile explicatur in evolutionis systemate, si dicatur ea esse vestigia organorum, quæ parentibus olim utilia fuerunt, postea vero per non-usum paulatim attenuata et *atropha* facta sunt.

Respondent autem *stabilitatis specierum defensores*, illâ embryonum evolutione non probari transformismum, quum semper intra eosdem limites et eodem modo fiat : sed ex eâ solummodo inferri posse superiores species continere inferiorum perfectiones, et hâc de causâ phases prædictas percurrere. Insuper ex eo quod alicujus organi usum ignoremus, non sequitur illud esse de facto inutile ; multa enim mysteria undique nos circumdant.

48. (B) Ex *palæontologiâ* : species animalium in stratis terræ inventæ, ita aliæ aliis succedunt ut perfectiores ex imperfectioribus ortas esse merito concludatur ; quod illustrari potest exemplo equi, qui, ut ex fossilium studio constat, nonnisi pedetentim qualitates, quibus hodie fulget, adeptus est : temporibus enim primævis staturâ major non erat quam vulpes et tum genibus tum pedibus et ungulâ valde differebat ab hodiernis equis ; deinde sequiori ætate factus est *orohippus*, postea *mehosippus*, *miohippus*, *protohippus*, *pliohippus*, et tandem quaternariâ ætate in perfectum equum mutatus est[2].

Respondetur ex hoc sequi perfectiora *post* imperfectiora, non autem *ex* imperfectioribus ortum habuisse. Præterea non semper perfectiora post imperfectiora exstiterunt, sed aliquando simultanee ; aliquoties etiam perfectiora minus perfecta præcesserunt.

49. (C) Ex *anatomiâ morphologicâ* : organismi omnes secundum eumdem typum ita constructi videntur ut species ad genera, genera ad ordines, ordines ad familias, familiæ ad classes, classes autem ad

[1] Inter organa *rudimentaria* recenseri possunt oculus *pinealis* in cervice quorumdam animalium positus, dentes quorumdam cetorum, digiti in canium equorumve pedibus etc.

[2] *Le Conte*, op. cit. p. 126-128 ; *Gaudry*, op. cit. chap. V, p. 124 sq. ; *R. Hœrnes*, Manuel de Paléontologie, trad. par *Dollo*, Paris, 1886, *p. 712 sq.*

regna facile reducantur; atqui mirabilis illa uniformitas prodit communem originem vel ab unâ stirpe vel saltem a paucis : sunt veluti diversi rami ab uno stipite orti.

Respondetur similitudines quidem existere inter varias viventium classes, ita ut ad paucos fundamentales typos revocari possint, sed simul dissimilitudines esse etiam inter vicinas species sive externe sive interne. Aliunde talis fundamentalis unitas non supponit necessario animantia originem a communi parente ducere, sed Deum, viventia creando, voluisse, ad perfectionem universi, ita omnia ordinare ut adesset simul varietas et unitas.

50. (D) Ex *distributione geographicâ specierum :* animalia ejusdem regionis vel vicinarum regionum quæ tales sunt, ut ab unâ ad aliam facilis sit transitus, maximam similitudinem præ se ferunt, dum e contra animalia regionum, quæ ab aliis separantur, dissimilia sunt; atqui facta hujusmodi probant species externis circumstantiis ita modificari ut novæ species gradatim oriantur; ergo.

Respondetur hæc omnia sufficienter explicari si plura creationis centra admittantur[1]: Deus enim in variis regionibus illas animalium species creavit quæ temperiei, solo, ceterisque adjunctis attemperari poterant.

51. (E) Ex *mutabilitate specierum : selectione artificiali* permultæ producuntur in speciebus jam existentibus proprietates novæ, quæ per plures generationes ita augentur, ut paulatim novæ varietates oriantur, et, post longa tempora, novæ species oriri possint; imo ex commixtione vicinarum specierum novæ de facto creatæ sunt species, et licet generatim fecundæ non sint, aliquot dantur exempla illimitatæ fecunditatis hybridarum sive in plantis sive in animalibus[2]. Porro, si res ita se habet etiam hodie, quando species majori

[1] Quod jam *Suarez* docuerat (de Opere sex dier. l. II, c. 7, n. 8): "Quantum enim experientia docet, verisimile est non omnes vegetabilium et brutorum species ubique esse productas, sed quasdam in hoc hemisphærio, et alias in alio, et simili modo in variis utriusque regionibus, juxta sapientissimam Dei distributionem productas fuisse."

[2] Exempla hujusmodi referunt *Wallace*, Darwinism, c. 7, p. 159, *Duval*, Revue Scientifique, Jan. 1884; cf. *Encyclop. Britan.* voce *Siredon;* Revue des Quest. Scientif. Jan. 1892. Ad rem *Claus-Sedgwick* (op. cit. p. 142): "Non desunt tamen exceptiones contra hybridi sterilitatem quæ solidum argumentum in specierum immutabilitatem objicere videntur. Experimenta circa leporis et cuniculi copulationem Engulismæ a Roux peracta, eorum prolem, cunicum-leporem fœcunditate optime gaudere demonstraverunt. Hybridi ex lepore et cuniculo procreati, conjuncti fuerunt, eumdemque typum, post plures generationes, rursus procrearunt. Insuper industriæ observationes circa hybri-

jam stabilitate gaudent, quanto majores mutationes esse potuerunt primitivis temporibus, quando scilicet species magis flexibiles erant, utpote juniores.

Resp. Selectione naturali *varietates* ejusdem speciei producuntur quidem, sed *non novæ species* diversis organis, vel facultatibus præditæ; insuper varietates hujusmodi, industriâ hominum obtentæ, citissime evanescere solent, si sibi permittantur. Quoad hybridas, qui ex mixtione variarum specierum oriuntur, generatim fertiles inter se non sunt, ita ut stabilem speciem constituere nequeant, et pauca facta quæ in contrarium proferuntur nihil aliud sunt nisi exceptiones generali regulæ, quibus nihil demonstrative probari possit.

52. His igitur utrinque expositis, putamus Transformistarum argumenta spernenda non esse, licet demonstrativa non sint, et aliunde stabilitatis specierum defensores probabilia afferre responsa, et immerito ut ignorantiæ reos ab adversariis existimari : inter eos enim invenire licet geologos et physicos maximâ scientiâ præditos[1]. Pergant igitur naturalium disciplinarum cultores rem scientificis argumentis expendere, dummodo Ecclesiæ judicio obedire parati sint : veritas veritati adversari nequit.

das plantas, et præsertim investigationes W. Herbert probant multas hybridas species ita inter se fœcundas esse, ut species puras."

1 Paucos commemorare sufficiat *Agazziz*, Essay on the classification... 1869; *J. D. Dana; J. W. Dawson; Flourens*, Examen du livre de Darwin, 1864; *A. de Quatrefages*, Ch. Darwin, et ses précurseurs... 1870; *Faivre*, La variété des espèces et ses limites; *De Nadaillac*, Le Problème de la Vie; *Blanchard*, La vie et les êtres animés; *Dr Jousset*, Evolution et transformisme; *J. J. Bianconi*, La théorie darwinienne, 1874; *A. Wagner, Ehrenberg, Griesebach, F. Pfaff* etc. Fatendum est tamen hodie plerosque naturalium disciplinarum cultores transformismo plus minusve favere, quamvis concedant selectionem naturalem ad omnia explicanda imparem esse.

Caput II.

DE ANGELIS.

Art. I. De Angelis in genere.

Dicemus de eorum *notione, existentiâ, dotibus, elevatione*, ad gratiam et *lapsu*.

1. Angelorum definitio.

53. 1° *Quoad nomen.* (A) *Etymologice* vox angelus (græce ἄγγελος, hebraice *mal'âk*) idem sonat ac nuntius. Hinc prædicatur de (a) *Verbo Incarnato*, quod vocatur Angelus Testamenti[1], quia mittitur a Patre tanquam nuntius, ad novum testamentum condendum; (b) *hominibus*, qui speciali modo *Deum repræsentant* et sunt veluti ejus nuntii, ut Prophetæ, Apostoli, Sacerdotes, J. Baptista[2].

(B) Sensu *usuali*, *angelus* designat cœlestes spiritus præsertim bonos, quia illi sunt nuntii Dei, quibus utitur ad mundum gubernandum[3].

(C) In hoc tractatu et in sensu theologico, vox *angelus* significat omnes creaturas mere spirituales sive bonas, sive malas, i. e., sive bonos Angelos sive dæmones.

54. 2° *Quoad rem*, Angelus est *substantia creata, intellectualis, subsistens et mere spiritualis.* Dicitur: substantia *creata*, ut sic Angelus distinguatur a Deo, qui est ens a se; *intellectualis*, ut sic secernatur a substantiis materialibus, et irrationalibus; *subsistens*, seu personalitate gaudens, et sic asseritur Angelum esse substantiam *completam*, quæ per seipsam suas operationes exercere valet, et *sui juris*, seu

---

[1] *Malach.* III, 1. — [2] *Malach.* II, 7; *Isa.* XLII, 19; *Matt.* XI, 10.

[3] Hinc *S. Augustinus* dicit (in Ps. CIII): "Cum Spiritus sunt, non sunt Angeli; Angelus enim officii nomen est, non naturæ. Quæris *nomen, Spiritus est; quæris* officium, Angelus est."

dominium habere suarum actionum; *mere spiritualis*, i. e. nullo modo ad informandum corpus ordinata; nam etiamsi non sit absolute de fide Angelos esse puros spiritus, hoc tamen certum est ex Concil. *Lateranensi IV* et *Vaticano*.

II. Angelorum existentia[1].

55. 1° *Errores.* (A) Olim non solum *Epicurei*, sed etiam *Sadducæi* negaverunt existentiam Angelorum: "Sadducæi dicunt non esse resurrectionem, neque Angelum, neque spiritum[2]".

(B) Hodie existentia Angelorum negatur non solum ab Atheis, sed etiam a *Rationalistis*, qui contendunt Judæos a Gentilibus suam opinionem de Angelis, tempore exsilii, accepisse; imo a quibusdam Protestantibus Liberalibus, qui asserunt Angelos, de quibus sermo fit in Scripturâ, esse vel bonas inspirationes a Deo missas, vel homines a Deo missos ad alios erudiendos[3].

(C) Quidam antiqui Patres et theologi erraverunt non quidem circa existentiam, sed circa *naturam* Angelorum, putantes eos uniri corporibus subtilibus; quâ in re decepti sunt vel a philosophiâ platonicâ, vel a quibusdam Scripturæ textibus quos recte non intellexerunt, præsertim *Gen.* VI, 2 ubi legitur: "Videntes *filii Dei* filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores"; putabant enim *filios Dei* de quibus agitur, esse Angelos, propter versionem alexandrinam, quæ ita præfata verba reddiderat.

2° *Thesis:* **De fide est existere Angelos, seu creaturas intellectuales a Deo distinctas et hominibus præstantiores; certum est Angelos esse mere spirituales.**[4]

---

[1] *S. Thom.*, I, q. 50, a. 1; *Suarez*, de Angelis, lib. I, c. 1; *Palmieri*, De Deo Creante, th. 17-18; *Pesch*, n. 356 sq.; *Tepe*, n. 890 sq.

[2] *Act.* XXXIII, 8.

[3] Cf. *Oswald*, Angelologie, 2ª ed. Paderborn, 1889, p. 6; *Haag*, Theol. biblique, 1870, § 96, 108, 121, 132; *Vacant*, ap. *Vigouroux*, Dict. de la Bible, voce *ange; Gmeiner*, The Spirits of Darkness, 1886, p. 6.

[4] Ita *S. Justinus, Clemens Alex., Methodius, Origenes, Fulgentius, etc.; alii* dubie locuti sunt; quorum opiniones fuse exponit *Petavius, de Angelis*, lib. I, c. 2; cfr. *J. Turnel*, Histoire de l'Angélologie ap. *Revue d'Histoire et de Littérature*, juillet-août 1898, p. 289.

56. *Prob.* (A) *Script.* In S. Scripturâ multæ Angelorum apparitiones referuntur : siquidem (a) tempore Adæ, Angelus custodit portam paradisi[1]; (b) sub patriarchis, Angelus apparet Agari, et eamdem consolatur in deserto[2]; Angelus apparet Abrahæ eumque prohibet ne proprium filium immolet[3]; item Jacob videt multos Angelos ascendentes et descendentes scalam[4]; (c) sub lege mosaicâ, Angelus Domini præcedit castra Israel[5]; Angelus apparet Gedeoni, confortat Eliam, Tobiam comitatur[6], etc.; (d) sub lege christianâ, Angelus apparet Zachariæ ad prædicendam nativitatem Joannis, et B. Virgini ad annuntiandum Incarnationis mysterium[7]; necnon Josepho[8] ut ipsum edoceat de miraculosâ Christi conceptione; Angeli apparent pastoribus dicentes : "Gloria in excelsis Deo"[9]; ministrant Christo, post ejus tentationem[10], etc.

Atqui Angeli, de quibus agitur in Scripturâ, sunt (a) veræ *substantiæ*, non autem entia metaphorica; nam liberant Loth, eum manuducendo ex Sodoma[11], custodiunt homines[12], Deum adorant[13]; quidam ex ipsis peccant et in infernum detruduntur[14]; porro hæc omnia non possunt dici de entibus metaphoricis, sed solum de entibus realibus, de veris substantiis; sunt enim actus vere personales.

(b) sunt substantiæ *Deo inferiores*, nam ab ipso *creantur*, et mittuntur tanquam *famuli* : "In ipso condita sunt universa ... sive Throni, sive Dominationes"; "Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi"[15]?

(c) sunt substantiæ *hominibus præstantiores*, nam dicitur de homine : "Minuisti eum paulo minus ab Angelis"[16]; de Angelis autem : "Angeli fortitudine et virtute cum sint majores"[17]...

---

[1] *Gen.* III, 24. — [2] *Gen.* XVI, 9; XXI, 17.

[3] *Gen.* XXII, 11. — [4] *Gen.* XXVIII, 12.

[5] *Exod.* XIV, 19; XXIII, 20. De hoc tamen *Angelo Domini* disputatur utrum fuerit creatura vel externa apparitio Verbi Dei; quidquid sit, alii textus permulti de creatis Angelis agunt.

Judic. VI, 12; *III Reg.* XIX, 5; *Tob.* V, 5 sq. — [7] *Luc.* I, 11, 26 sq. — [8] *Matt.* I, 20. — [9] *Luc.* II, 13. — [10] *Matt.* IV, 11. — [11] *Gen*, XIX, 16. — [12] *Ps.* XC, 11-12. — [13] *Hebr.* I, 6. — [14] *II Petr.* II, 4. — [15] Heb. I, 14; *Col. I, 16.* — [16] *Ps. VIII, 6.* — [17] *II Petr.* II, 11.

(d) sunt *mere spirituales*, tum quia nusquam de eorum corpore loquitur Scriptura; asserit quidem Angelos apparuisse sub corporali specie, non autem eos esse corpori naturaliter seu personaliter unitos[1]; tum quia sæpe vocantur *spiritus;* atqui illa vox quando de naturis intellectualibus prædicatur, prout sunt Angeli, designat semper substantiam omnino incorpoream, v. g. "Spiritus est Deus"[2]; homines autem qui corpus habent, non vocantur spiritus nisi post mortem, quando jam a corpore separantur: "existimabant se *spiritum* videre"[3]. Ergo Scripturâ constat Angelos existere, tales quales supra definiti fuerunt. — Verba autem Genesis superius (n. 55) citata, juxta communem sententiam, intelligi nequeunt de matrimonio *angelorum* cum filiabus hominum, sed potius de unione *Sethitarum*, qui filii Dei vocantur quia verum Deum colebant cum *Cainitis*, qui dicuntur filii hominum[4].

57. (B) *Tradit.* (a) *paganâ;* nonnulli enim poetæ et philosophi δαίμονας i. e. genios seu deos inferiores admiserunt: de quibus scribit *Hesiodus* (Opera et dies, I):

> "Ii quidem dæmones facti sunt, Jovis magni consilio,
> Boni, terrestres, custodes mortalium hominum,
> Qui observant justa et prava opera,
> Aerem induti, passim euntes per terram,
> Opum largitores, atque hoc præmium regale sortiti sunt".

---

[1] Ita *Raphael* angelus Tobiæ dicit (*Tob.* XII, 19): "*Videbar* quidem vobiscum manducare et bibere, sed ego cibo invisibili, et potu qui ab hominibus videri non potest, utor"; ex quo inferre licet Angelos non vere uti cibo humano, nec habere corpus sibi naturaliter unitum, sed apparens.

[2] *Joa.* IV, 24. — [3] *Luc.* XXIV, 37-39.

[4] Attamen quidam moderni exegetæ contendunt hebraicam vocem *benê-Elohim* (filii Dei) vere Angelos designare, et *benoth-hââdâm* (filiæ hominum) non specialem familiam, sed filias hominum in genere significare; addunt tamen hanc narrationem mythicam esse, et in sacrum textum, amanuensium culpâ, irrepsisse. Cf. *Ch. Robert*, Les Fils de Dieu et les Filles de l'homme, ap. *Revue Biblique*, 1895, p. 340 sq., p. 525 sq.; vide tamen in contrarium *De Moor*, Etude exégétique sur le passage du livre de la Genèse IV, 1-14, ap. *Science Catholique*, jan. 1896, p. 151 sq.; *Hummelauer*, in Genes., in h. loc. p. 211 sq.

Quos etiam commemorat *Plato* in *Timæo* aliisque operibus. Illa autem opinio originem suam duxit a primitivâ traditione de existentiâ Angelorum: consensus enim tam communis et constans de re per se non evidenti, nonnisi antiquæ traditionis vestigium esse potest.

58. (b) *Tradit. christianâ. S. Justinus*[1] dicit: "Colimus exercitum sanctorum Angelorum, qui Deo obediunt, et ipsi similes sunt". Jam præiverat *S. Clemens*[2]: "Consideremus exercitum Angelorum, qui Deum circumdant, et ejus voluntati obtemperant". Hinc *S. Augustinus*[3] rem esse de fide asserit: "Angelos esse novimus ex fide, et multis apparuisse legimus". C. *Later. IV* his verbis rem definivit: "Qui suâ omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem: angelicam videlicet et mundanam: ac deinde humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam". In hac definitione, a concil. *Vaticano* confirmata, tria sunt notanda: (a) aperte definitur existentia Angelorum, ac proinde illa veritas est de fide; (b) ex eâdem definitione certo eruitur Angelos esse mere spirituales; nam asseritur Angelos distingui tum a creaturis corporalibus, tum ab homine, qui est simul corporalis et spiritualis; atqui talis distinctio fundata non esset, si Angeli non essent mere spirituales; ergo. Attamen illa ultima pars non est de fide, quia Concilium nihil aliud expresse voluit definire quam unitatem primi principii contra Manichæos. (c) Ex hâc autem definitione erui nequit Angelos eodem tempore fuisse creatos ac homines, ut ex *Actis C. Vaticani* liquet: quum enim nonnulli Concilii Patres quærerent: "quo jure asseratur Angelos et homines simul esse creatos", Consultor *Franzelin* explicavit *simul* temporis simultaneitatem non importare. Revera illud vocabulum significare potest *paritatem creationis*, ita ut sensus sit Deum *æque* Angelos et homines creavisse, ut alibi dicitur: "Qui vivit in æternum creavit omnia *simul* (*gr.* κοινῇ, i. e. æqualiter)"[4]. Præterea etiamsi *simul* ut particula temporis accipiatur, hoc est verbum incidens quod sub defini-

[1] *Apolog.* I, 6. — [2] Ep. I, 34. — [3] Serm. I, in Ps. CIII. — [4] Eccli. *XVIII, 1.*

tione non cadit; tandem postea additur *deinde humanam*: ex quo sequitur homines post Angelos creatos fuisse, quin determinetur quodnam tempus inter utramque creationem intercesserit[1].

59. (C) *Ratione suadetur.* (a) Ex ordine universi: Ad perfectionem universi *convenit* ut entia creata participent omnes diversos essendi gradus; atqui, positâ existentiâ Angelorum, res ita se habet, tunc enim adsunt entia mere corporalia; entia corporalia simul et spiritualia, scilicet, homines, et tandem entia mere spiritualia, Angeli; e contra, si non existant Angeli, catena entium completa non apparet. Ergo convenit entia quædam esse mere spiritualia.
(b) Ex fine a Deo intento: Deus enim, creando, intendit creare entia sibi similia, in quantum possibile est; atqui ad hoc requiritur ut sint puri spiritus; homines siquidem Deo sunt similes per intellectum et voluntatem, sed tamen eum non perfecte repræsentant, quia eorum anima est ligata corpori. Ergo convenit puros esse spiritus[2].

III. De Dotibus Angelorum naturalibus.

60. 1° *Angeli intellectu gaudent, quo hominibus præstantiores sunt.* Hoc innuitur in Scripturâ, ubi Thecua sic David alloquitur: "Tu rex sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei, ut intelligas omnia super terram"[3]. Juxta communem theologorum doctrinam[4], Angeli per ideas innatas naturaliter cognoscunt Deum, alios Angelos et homines, et futura necessaria, quæ tanquam effectus necessarii in causâ continentur; non vero cognoscunt futura libera vel secreta cordium cum certitudine, sed tantum conjecturaliter; talis enim cognitio ut proprium Divinitatis signum asseritur: "Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia Dii estis" ... "Tu enim *solus* nosti corda filiorum hominum"[5]. Ratio idem confirmat; nam, ut ait *S. Thom.* (I, q. 57, a. 4) creatura rationalis soli Deo subjacet, et est domina suorum actuum; atqui si secreta cordium ab Angelis cognosci possent, voluntas humana jam non esset perfecta domina suorum actuum.

---

[1] Cf. *Granderath*, Const. Sacros. C. Vatic. p. 75, not. 3; *Vacant*, op. cit., vol. I, n. 203 sq.

[2] S. Theol. I, q. 50, a. 1; C. Gent. lib. II, c. 46.

[3] *II Reg.* XIV, 20.

[4] De Angelorum cognitione præclare disserit *Angelicus Doctor*, I, q. *34-58;* de eorum locutione, q. 107.

[5] *Isa.* XLI, 23; *II Parap.* VI, 30.

Possunt pariter ad invicem loqui : "clamabant alter ad alterum "[1]; quod faciunt, conceptus mentis proprios, non quidem locutione externâ, sed libero voluntatis actu aliis Angelis manifestando, modo nobis ignoto.

61. 2° *Angeli pariter voluntate liberâ gaudent*[2].

Constat ex eo quod, teste Scripturâ, quidam inter Angelos peccaverint et puniti fuerint, dum alii perseveraverunt et visione beatificâ fruuntur[3] : meritum enim et demeritum libertatem manifeste supponunt.

62. 3° *Angeli sunt in loco, non circumscriptive, sicut corpora, sed definitive;* i. e. non sunt ubique, quia finitâ tantum virtute gaudent; sed in determinato loco, ita tamen ut toti sint in qualibet parte loci quod occupant, sicut anima nostra tota est in qualibet parte nostri corporis. Possunt agere in diversis locis simul, dummodo intra sphæram suæ virtutis jaceant, sicut homo simul agere potest in plura objecta inter se distantia, dummodo ad ea brachia sua extendere valeat[4]. Hæc quidem ad fidem non spectant, sed sunt conclusiones ex ipsâ naturâ spirituum deductæ.

63. 4° *Angeli naturaliter potentiâ præstant hominibus.* Hoc enim expresse declarat S. Petrus[5] : "Angeli fortitudine et virtute cum sint majores". Quod quidem illustrari potest variis factis, v. g. "Angelus percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia" ... "Et apprehendit eum Angelus Domini in vertice ejus, et portavit eum capillo capitis sui, posuitque eum in Babylone"[6]. Quousque eorum virtus sese extendat nescimus; sed, quum sint creaturæ, nil possunt agere contra Dei voluntatem.

IV. De Angelorum gratiâ et lapsu.

64. Doctrina quam docet Ecclesia hâc de re his verbis *Catech. Trident.* (p. I, a. 1, n. 11) comprehenditur : "Præterea spiritualem naturam, innumerabilesque Angelos, qui Deo ministrarent, atque assisterent, ipse ex nihilo creavit, quos deinde *admirabili gratiæ suæ* et *potestatis munere auxit atque ornavit*... Sed quamvis omnes ii cœlestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen, qui a Deo parente et creatore suo *defecerunt*, ex altissimis illis sedibus deturbati, atque in

[1] *Isa.* VI, 3.

[2] De Angelorum voluntate et amore egregie disputat *S. Thomas*, I, q. 59-60.

[3] *II Petr.*, II, 5; *Matt.* XVIII, 10.

[4] Cf. *S. Th.* I, q. 52-53, ubi dilucide exponitur quomodo Angeli sint in loco, et localiter moveri possint.

[5] *II Petr.* II, 11.

[6] *Isa. XXXVII, 36; Dan.* XIV, 35 ; cf. *Matt.* XXVIII, 2.

obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbiæ suæ pœnas luunt".

65. 1° *Angeli non fuerunt creati in supernaturali beatitudine, i. e. beatificâ visione fruentes, sed ad statum supernaturalem evecti, gratiâque sanctificante ornati.* Certum est.

(A) *Prius* sic probatur: "De ratione beatitudinis est stabilitas, sive confirmatio in bono. Sed Angeli non statim ut creati sunt, fuerunt confirmati in bono; quod casus quorumdam ostendit. Non ergo Angeli in suâ creatione fuerunt beati" [1]. Quod quidem optime convenit, nam decet ut nemo coronetur, nisi qui legitime certaverit [2].

(B) *Posterius* constat: (a) ex locis ubi Angeli dicuntur *filii Dei* [3] *sancti* [4], *angeli lucis* [5]; his enim prædicatis designatur status gratiæ sanctificantis, ut infra probabitur; (b) ex textibus ubi describuntur tanquam beatificâ visione fruentes; "Angeli enim eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est" [6]; nemo enim gloriâ frui potest, nisi prius ad statum supernaturalem fuerit evectus.

66. Quo tempore vero gratiâ ornati fuerint, non potest cum certitudine determinari: "quamvis super hoc sint diversæ opiniones, quibusdam dicentibus quod creati sunt Angeli in naturalibus tantum, aliis vero quod sunt creati in gratiâ: hoc tamen probabilius videtur tenendum, et magis dictis sanctorum consonum est quod fuerint creati in gratiâ gratum faciente" [7]. Revera *S. Augustinus* [8] scribit: "cum bonâ voluntate, i. e. cum amore casto, quo illi adhærerent, Angelos creavit, simul in eis et condens naturam, et largiens gratiam".

67. Angelis omnibus gratia collata est, omnibusque concessum fuit *viæ et probationis* tempus. Multi inter illos fideles Deo permanserunt, et sic visionem beatificam meruerunt. Juxta *S. Thomam* [9], tempus probationis longum non fuit: "Respondeo dicendum quod Angelus post primum actum caritatis, quo beatitudinem meruit, statim beatus fuit. Cujus ratio est, quia gratia perficit naturam secundum modum naturæ... Est autem hoc proprium naturæ angelicæ quod naturalem perfectionem non per discursum acquirat, sed *statim* per naturam habeat".

68. 2° *Alii vero Angeli propriâ culpâ peccaverunt, et suppliciis æternis fuerunt deputati.*

---

[1] *S. Thom.* I, q. 62, a. 1. — [2] *II Tim.* II, 5. — [3] *Job.* XXXVIII, 7. — [4] *Dan.* VIII, 13; *Marc.* VIII, 38. — [5] *II Cor.* XI, 14.

[6] *Matt.* XVIII, 10; cf. *I Tim.* V, 21; *Marc.* XII, 25; *Luc.* XX, 36; *Hebr.* XII, 22.

[7] *S. Thom.* I, q. 62, a. 3. — [8] De Civit. Dei, lib. XII, c. 9.

[9] *S. Thom.* I, q. 62, a. 5,

(A) Prius sic a *C. Lateran. IV* declaratur: "Diabolus enim et alii dæmones a Deo quidem naturâ creati sunt boni, sed *ipsi per se facti sunt mali*". Quomodo autem Angeli, naturalibus donis et gratiâ eximie ornati, peccare potuerint, optime declarat *S. Thom.*[1]: "peccare nihil aliud est quam declinare a rectitudine actûs, ita ut ille solus impeccabilis sit cujus regula est ipsa voluntas agentis; atqui nulla voluntas creata est sua regula, sed a voluntate divinâ regulatur, sicut quælibet voluntas inferioris debet regulari secundum voluntatem superioris; divina autem voluntas sola est regula sui actus, quia non ordinatur ad superiorem finem. Sic igitur in solâ voluntate divinâ peccatum esse non potest; in quâlibet autem voluntate creaturæ potest esse peccatum".

69. Quærunt theologi *quale peccatum Angeli commiserint.* Communiter respondetur primum Angelorum peccatum fuisse *superbiam;* nam, teste Scripturâ, superbia initium est omnis peccati: "Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas; in ipsâ enim initium sumpsit omnis perditio... quoniam initium omnis peccati est superbia"[2]. Cujus ratio est quia illa solum peccata in malis angelis esse possunt ad quæ contingit affici spiritualem naturam; atqui spiritualis natura non afficitur per bona sensibilia quæ sunt corpori propria; ergo afficitur tantum per spiritualia; proindeque diabolus peccavit inordinate spiritualia appetendo: quod nihil aliud est nisi superbia[3].

70. Iterum inquirunt *in quo fuerit illud superbiæ* peccatum. Respondet *Angelicus Præceptor* diabolum peccavisse appetendo inordinate divinam similitudinem. Noluit quidem esse ut Deus per *æqualitatem*, quia hoc esse impossibile naturali cognitione scivit, sed per *similitudinem*[4], et quidem modo inordinato: "in hoc appetiit indebite esse similis Deo, quia appetiit ut finem ultimum beatitudinis id ad quod virtute suæ naturæ poterat pervenire, avertens suum appetitum a beatitudine supernaturali, quæ est ex gratiâ Dei; vel si appetiit ut ultimum finem illam Dei similitudinem quæ datur ex

[1] I, q. 63, a. 1.

[2] *Tob.* IV, 14; *Eccli*, X, 15.

[3] Cf. *S. Th.* I, q. 63, a. 2. — Antiqui Patres docebant primum diaboli peccatum fuisse *invidiam*, quam concepit videndo primi hominis felicitatem, ideoque eum non peccasse nisi post creationem protoparentum: "Sic etiam diabolus... invidens homini apostata a divinâ factus est Iege". (*S. Irenæus*, Hæres. V, 24, 4). Sed *Origenes* contendit hanc invidiam e *superbiâ* ortam fuisse et in probationem adduxit cap. XIV Isaiæ, quod de diabolo intellexit. Cfr. *J. Turmel*, l. c. p. 290 sq.

[4] Scripturæ textus (*Isa.* XIV, 13-14; *Ezech.* XXVIII, 2) a multis theologis allati ad hoc probandum, sensu *litterali* non de diabolo, sed de *regibus Babylonis et Tyri* prædicantur.

gratiâ, voluit hoc habere per virtutem suæ naturæ, non ex divino auxilio secundum Dei dispositionem"[1].

Juxta Suarez[2], aliosque quos citat theologos, diabolus primum peccavit circa unionem hypostaticam, vel eam inordinate appetendo, vel Christo Domino ipsis revelato obedire denegando. Quod tamen minus probabile est. Nam primum peccatum Angeli debuit versari circa finem ultimum ipsius : prius enim voluntas fertur circa finem ultimum ipsius : prius enim voluntas fertur circa finem quam circa media ad ipsum ; atqui unio hypostatica non est ultimus finis Angeli, neque naturalis, ut patet, neque supernaturalis, qui in visione beatificâ consistit; ergo[3].

71. (B) Post peccatum suum, mali angeli æternis suppliciis fuerunt deputati : "Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos" (II *Petr.*, II, 4); "Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit" (*Judæ* ep. 6). Probabilius a Patribus et theologis docetur angelis lapsis pœnitentiæ spatium datum non fuisse, quia quum uno eodemque intuitu omnia agendi motiva clare perspiciant, immobilis sunt naturæ, nec facile sententiam mutant : "differt autem apprehensio Angeli ab apprehensione hominis in hoc quod Angelus apprehendit immobiliter per intellectum, sicut et nos immobiliter apprehendimus prima principia, quorum est intellectus; homo vero per rationem apprehendit mobiliter, discurrendo de uno ad aliud, habens viam procedendi ad utrumque oppositorum. Unde et voluntas hominis adhæret alicui mobiliter, quasi potens etiam ab eo discedere et contrario adhærere, voluntas autem angeli adhæret fixe et immobiliter"[4].

SCHOLION : *De ordinibus Angelorum*[5].

72. Ingentem esse Angelorum multitudinem colligitur tum ex eo quod Scriptura eos sub figurâ exercitûs repræsentet[6], tum ex his aut similibus verbis : "Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei"[7]. "Et hujus ratio est, ait *S. Thomas* (I, q. 50, a. 3), quia cum perfectio universi sit illud quod præcipue Deus intendit in creatione rerum, quanto aliqua sunt magis perfe-

[1] *S. Th.* I, q. 63, a. 3,

[2] Cf. *Suarez*, de Angelis, l. VII, c. 13.

[3] Cf. *S. Th.* 2. 2. q 163, a. 1; *Salmantic.* de Angelis, disp. X. dub. 3.

[4] *S. Thomas*, I, q. 74, a. 2.

[5] Cf. *S. Th.* I, q. 108; *Suarez*, de Angelis, l. I, c. 11-14; *Petavius*, de Angelis, l. II, c. 1-5; *Mazzella*, n. 291 sq.; *Palmieri*, th. 23-24.

[6] *III Reg.*, XXII, 19; *Matt.* XXVI, 53; *Luc.* II, 13.

Dan. VII, 10.

cta, tanto in majori excessu sunt creata a Deo". Angelos societatem perfectissime ordinatam constituere nulli dubium est, quum ordo in omnibus rebus a Deo creatis inveniatur.

73. Quomodo autem Angeli ordinentur, non tam clare constat. Scriptura quidem in variis locis variis nominibus Angelos appellat, ex quibus inferunt Patres et theologi diversos ordines esse spirituum; sic commemorantur *Seraphim*[1], *Cherubim*[2], *Throni*, *Dominationes*, *Principatus*, et *Potestates*[3]; *Virtutes*[4], *Archangeli*[5], *Angeli*[6]. Porro hæc varia nomina diversam dignitatem diversaque munera designant. Patres pariter varia nomina variaque officia Angelis assignant, licet nonnulli fateantur se ignorare quomodo inter se distinguantur: sic *S. Augustinus* (Enchirid. 58) scribit: "Quid inter se distent quatuor illa vocabula, quibus universam ipsam cœlestem societatem videtur Apostolus (*Col.* I, 16) esse complexus, dicant qui possunt, si tamen probare possunt quod dicunt: *ego me ista ignorare confiteor*".

74. *Pseudo-Dionysius* vero (de Cœlesti Hierarch.) docuit Angelos omnes in *tres hierarchias* distribui, quæ et ipsæ in *tres ordines* seu choros dividuntur, ita ut adsint *novem Angelorum chori;* quem secuti sunt Patres sequioris ævi, præsertim *S. Gregorius M.* (hom. 34 in Evang.), et Scholastici fere omnes, ita ut doctrina hæc communis evaserit, licet fidei dogmatibus accenseri non possit, nec ut certa haberi. Rem sic declarat *S. Thomas*[7]: *prima* hierarchia inspicit rationes rerum in ipso Deo, *secunda* vero in causis universalibus, *tertia* vero secundum determinationem ad speciales effectus.

75. Prima hierarchia quæ *Deum contemplatur*, complectitur *Seraphim*, *Cherubim* et *Thronos*: *Seraphim* (a radice incendentes, vel ab arabicâ voce *sharupha* nobiles) in hoc excellunt quod est omnium supremum, sc. Deo uniri per caritatem; *Cherubim* (etymologice sapientiæ pleni, vel, juxta modernos, strenui) supereminenter divina secreta cognoscunt[8]; *Throni* autem elevantur ad hoc quod Deum familiariter in seipsis recipiant.

76. Secunda hierarchia quæ in *gubernatione mundi* occupatur, tribus pariter ordinibus consistit: *Dominationes* ea determinant quæ agenda sunt; *Virtutes* præbent facultatem ad implendum; *Potestates* ordinant media quibus ea quæ præcepta sunt impleri possint.

77. Tertia hierarchia in *exsecutione divinorum consiliorum* versatur. In exsecutione autem cujuslibet actûs, sunt quidam quasi incipientes

[1] *Isa.* VI, 2. — [2] *Gen.* III, 24; *Ezech.* X, 3. — [3] *Col.* I, 16. — [4] *Ephes.* I, 20-21. — [5] *I Thess.* IV, 15. — [6] *Rom.* VIII, 38 etc. — [7] *S. Thom.* I, q. 108, a. 6.

[8] De etymologiâ et *muneribus* Seraphim et Cherubim vide Oelher, *O. T. Theology, § 119, 199.*

actionem et alios ducentes, et hoc pertinet ad *Principatus;* alii vero sunt qui simpliciter exsequuntur, et hoc pertinet ad *Angelos;* alii vero medio modo se habent, quod ad *Archangelos* pertinet. Hæc ingeniosa quidem, sed non certa.

Art. II. De Angelis custodibus.[1]

78. Angeli boni Deo assistunt in gubernatione mundi et hominum custodiâ : dicemus igitur de Angelorum custodum *existentiâ*, de eorum erga nos *obsequiis*, necnon de *officiis* quæ erga eos adimplere tenemur.

I. Existentia Angelorum custodum.

1° *Quoad singulos homines.*

79. *Thesis :* **Sancti Angeli deputantur in custodiam hominum viatorum** (i. e. in terra viventium). *Certum est*, imo juxta multos, *de fide*, propter institutionem festi Angelorum custodum.

80. *Prob. Script.* (a) In *Psalmis*[2] aperte dicitur : " Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis " ; atqui illa verba referuntur ad omnes justos qui confidunt in Deum, ut patet ex initio Psalmi, et communi Patrum interpretatione. Ergo illi omnes habent Angelos custodes.

(b) Christus ipse in Evangelio[3] monet pueros minime scandalizandos esse, quia " Angeli eorum (i. e. qui vigilant super ipsos) semper vident faciem Patris ". Quæ verba *S. Hieronymus* exponens (in h. loc.) ait : " Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum ".

(c) Item Apostolus[4] aperte declarat Angelos esse administratores spiritus a Deo missos, ad vigilandum super eos homines, qui destinantur ad cœlum : " Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capient salutis " ? Quæ verba communiter intel-

---

[1] Cf. *S. Thom.* I, q. 113; *Suarez*, de Angelis, l. VI, c. 17-19; *Petavius*, de Angelis, l. II, c. 7-10; *Mazzella*, n. 444 sq.; *Palmieri*, th. 61-62; *Pesch*, n. 403 sq.; *Tepe*, n. 938 sq.

[2] *Ps.* XC, 11-12. — [3] *Matt.* XVIII, 10. — [4] *Hebr.* I, 14.

iguntur non solum de electis, sed de iis omnibus qui sunt lestinati ad salutem.

81. *Traditione :* Ecclesia instituit speciale festum in honorem SS. Angelorum Custodum, et in officio, præsertim vero in *oratione*, manifeste asserit eorumdem existentiam : 'Deus qui ineffabili providentiâ sanctos Angelos tuos ad nostram custodiam mittere dignaris"; atqui Ecclesia est infallibilis quando dogma asserit in liturgiâ : ergo [1].

82. *Ratione convenientiæ.* (a) Deus inferiora per superiora gubernare solet; atqui Angeli sunt hominibus superiores; ergo Deus gubernat et protegit homines per Angelos. (b) quando homines iter faciunt per viam non tutam, custodes ad eorum protectionem deputantur; atqui, in hâc vitâ, quasi viatores sumus ad cœlum tendentes, per viam arduam, et latronibus, seu dæmonibus, infestatam ; ergo indigemus custodibus. Nec dicatur cum *Calvino*, posito hoc dogmate, Dei tutelam insufficientem apparere; nam Deus utitur causis secundis, non quasi eis indigeat, sed quia id ejus bonitati et sapientiæ convenit [2].

83. *Corollaria :* (A) Quoad *numerum* Angelorum custodum, hæc statuenda sunt : Certum est *singulos fideles justos* habere suum proprium Angelum custodem.

(a) Illud innuitur in textibus Scripturæ allatis et constat præsertim ex unanimi Patrum consensu, et communi fidelium sensu. Unus audiatur *S. Basilius* (*C. Eunom.* III, I): "quod singulis fidelium adsit Angelus nemo contradicet"; ac proinde illud negari nequit absque temeritate.

(b) Communiter idem asseritur pro *peccatoribus* et pro *infidelibus;* nam Christus mortuus est pro omnibus, etiam infidelibus, et omnibus meruit media ad salutem; atqui unum ex his mediis, in præsenti dispensatione, est angelica custodia ; ergo.

(c) Communiter asseritur Christum non habuisse Angelum custodem, quia ejus humanitas directe regulabatur et prote-

[1] Patrum testimonia refert *Petavius*, l. II, c. 7.

[2] Cf. *S. Th.* I, q. 113, a. 1-2; C. Gent. l. III, c. 78 79; *Catech. Rom.* p. IV, c. 9, n. 4 sq.

gebatur a Verbo Dei. Sed B. Virgo habuit Angelum custodem, et S. Bernardus putat illum fuisse Gabriel.

84. (B) Quoad *tempus* angelicæ custodiæ.

(a) Incipit a momento nativitatis, juxta *S. Thomam* et plerosque theologos; ante nativitatem, infans protegitur in sinu materno ab Angelo matris, quia est adhuc veluti pars matris [1].

(b) Continuatur per totam vitam, eo saltem sensu quod Angelus custos nunquam clientem suum totaliter deserat, quamvis possit illum ad tempus dimittere, eum scilicet minus juvando, punitionis causâ [2].

(c) Proprie loquendo cessat in morte, quum eo instanti desinat probationis tempus.

2° *Quoad communitates.*

85. (A) Valde probabiliter tenent Doctores adesse specialem Angelum custodem pro Ecclesiâ, scilicet S. Michaelem.

(a) Revera ex Scripturâ videtur S. Michaelem fuisse olim præpositum Synagogæ [3], quia vocatur princeps populi Judaici, et dicitur habere specialem ejus curam; atqui Ecclesia Synagogæ successit; ergo. (b) Verba quæ adhibentur ab Ecclesiâ in officio S. Michaelis insinuant saltem illum Archangelum specialem esse protectorem Ecclesiæ.

(B) Satis probabiliter etiam docetur singulis regnis et nationibus, imo et communitatibus alicujus momenti, v. g. ecclesiis particularibus, religiosis communitatibus, præpositos esse speciales Angelos custodes. Ratio est quia illæ societates sunt veluti corpora moralia, quæ speciali assistentiâ indigent. Hinc populo Israelitico per desertum itineranti Deus Angelum tamquam protectorem dedit: "Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te et custodiat in viâ, et introducat in locum, quem paravi" [4]. Alias nationes habere etiam Angelos custodes, colligitur ex his et similibus locis: "Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus: et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium meum et ego remansi ibi juxta regem

[1] Cf. *S. Th.* q. 113, a. 5. — [2] *S. Th.* l. c. a. 6. — [3] *Dan.* X, 21; XII, 1. [4] *Exod.* XXIII, 20.

Persarum "[1]. Quod sic declarat *Theodoretus* (in h. loc.) : "Archangelis vero illud munus est impositum, ut gentium sint præfecti, sicut B. Moyses docuit[2], cujus dictis item B. Daniel consentit, cum dicit ipse regni Persarum principem et rursus paulo post principem Græcorum, Michaelem quoque principem Israelis vocat".

II. Angelorum custodum erga homines obsequia.

86. 1° *Quoad corpus.* (a) Angelus custos a nobis avertit damna exteriora, aut, si jam inciderimus in illa, ab illis nos eripit : " Angelus qui eripuit me de cunctis malis "... " Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te " ... [3] Illud autem facit, vel avertendo objecta nociva, vel immittendo cogitationem, per quam malum imminens vitari possit.
(b) Aliquando nos etiam juvat in negotiis sæcularibus, præsertim quando ad salutem inserviunt, ut apparet exemplo Tobiæ[4].

87. 2° *Quoad animam.* (A) Angeli custodes arcent dæmones, ne nobis noceant aut saltem ne tam graviter tentent[5].
(B) Sanctas cogitationes suggerunt, nos excitando ad

[1] *Dan.* X, 13. — " Secundum *Gregorium (Moral.* l. XVII, c. 8), princeps regni Persarum bonus Angelus fuit custodiæ regni illius deputatus. Ad videndum igitur qualiter unus Angelus alteri resistere dicitur, considerandum est quod divina judicia circa diversa regna et diversos homines per Angelos exercentur. In suis autem actionibus Angeli per divinam sententiam regulantur. Contingit autem quandoque quod in diversis regnis, vel in diversis hominibus contraria merita vel demerita inveniuntur, ut unus alteri subdatur aut præsit. Quid autem super hoc ordo divinæ sapientiæ habeat, cognoscere non possunt, nisi Deo revelante; unde necesse habent super his sapientiam Dei consulere. Sic igitur, in quantum de contrariis meritis et sibi repugnantibus divinam consulunt voluntatem, resistere sibi invicem dicuntur; non quia sint eorum contrariæ voluntates (cum in hoc omnes concordent quod Dei sententia impleatur); sed quia ea, de quibus consulunt, sunt repugnantia ". (*S. Th.* I. c. a. [illegible])

[2] *Deut.* XXXII, 8. Cf. [illegible]

[3] *Gen.* XLVIII, 16; [illegible]

[4] *Tob.* XII, 3 etc. — [illegible] phica inveniatur [illegible] stat mediante angelo [illegible]

[5] *Tob.* VIII, 3.

bonum [1], nos etiam avertendo a malo, per consilia et correptiones: quod quidem facere possunt immediate agendo in organon phantasiæ, ut excitentur ea sensibilia phantasmata, quæ intellectum ad cogitandum determinant.

(C) Offerunt Deo nostras orationes, aut nostra bona opera, non quidem ut Deus ea cognoscat, nam per seipsum cognoscit omnia, sed ut ipsi suas preces nostris addant, et sic majorem vim precibus nostris conferant: "Ego obtuli orationem tuam Domino" [2].

(D) Medicinales pœnas quandoque infligunt: hoc enim est opus misericordiæ, et saluti nostræ inservit [3]. Pœnæ autem vindicativæ generatim per malos angelos infliguntur.

(E) Tandem in ipso articulo mortis specialiter nos adjuvant contra ultimas tentationes, et ultimas diaboli impugnationes, et animas nostras ad cœlum vel ad purgatorium ducunt [4].

III. Officia nostra erga Angelum custodem.

88. A *S. Bernardo* his verbis exponuntur: "Quantam tibi debet hoc verbum inferre reverentiam, afferre devotionem, conferre fiduciam! Reverentiam pro præsentiâ, devotionem pro benevolentiâ, fiduciam pro custodiâ" (Sermo 12 in Ps. 90).

1° *Reverentiam pro præsentia:* siquidem Angelus custos est semper nobiscum, et quia est spiritus purus et sanctus, vitare debemus quidquid illum contristare posset: "In quovis diversorio, in quovis angulo, Angelo tuo reverentiam habe. Tunc audeas illo præsente quod vidente me non auderes? An præsentem esse dubitas quem non vides? Quid si audires?... Si fidem consulas, ea tibi angelicam probat præsentiam non deesse". (*S. Bernard.* l. c.)

2° *Fiduciam pro custodiâ:* nam potens est ad nos succur-

[1] *Tob.* VI, 16.

[2] *Tob.* XII, 12. Integrum legas *Tobiæ* librum, ubi tam vivide describitur divinæ Providentiæ actio per Angelos bonos.

[3] *II Reg.* XXIV, 16.

[4] *Luc.* XVI, 22. Cf. *J. H. Newman*, Dream of Gerontius, ubi non *minus theologice* quam poetice describitur luctamen animæ christianæ *cum diabolo* ante mortem.

rendos et simul nobis devotissimus [illegible] et ad illum confugere in rebus dubiis [illegible] "Adsunt igitur et adsunt tibi, non [illegible] pro te. Adsunt ut protegant, adsunt [illegible] etsi tam parvuli sumus, et tam magna [illegible] magna, sed et tam periculosa [illegible] tantis custodibus timeamus? [illegible] autem seducere possunt, qui [illegible] nostris. Fideles sunt, prudentes [illegible] trepidamus"? (*S. Bernard* [illegible]

3° *Devotionem seu amorem pro* [illegible] nobis veluti benefactor, amicus [illegible] ceps ejusdem hæreditatis in [illegible] mus, de illo cogitare, et ejus inspiration[illegible] ergo devoti, simus grati tantis [illegible] honoremus eos quantum [illegible] ipso (Deo) itaque, fratres, [illegible] tanquam futuros aliquando [illegible] actores et tutores a Patre [illegible]

COROLLARIA.

89. (A) *Doctrina de Angelis custodibus a platonici philosophis non fuit mutuata.* Licet enim [illegible] custode per transennam scripserint [illegible] tis catholicam doctrinam hâc [illegible] jam notavimus, fusiusque ostendit *Petavius* [illegible] Gentilium traditiones, quæ [illegible] sunt nisi reliquiæ revelationis primitus hominibus factæ.

90. (B) *Angelorum cultus minime superstitiosus est, sed rationabilis valdeque utilis.* Quod contra Novatores dirigitur, qui, duce *Calvino*, contendunt per Angelorum cultum a Dei cultu nos averti: "Quam igitur præposterum est ab Angelis nos abduci a Deo, qui in hoc sunt constituti, ut præsentiorem ejus opem nobis testentur"? Hoc enim falsum est, quum Angelos ut Dei nuntios et ministros veneremus, ita ut gloria eis reddita in ipsum Deum redundet, ut jam animadvertit *S. Bernardus* [l. cit.]: "Totus tamen ei (Deo) reddatur et amor et honor noster, *a quo tam ipsis* quam *nobis est*

[1] De Angelis custodibus pium opusculum scripsit *Chardon*, Mémoires d'un Ange Gardien. *anglice* redditum "Memoirs of a Guardian Angel", Baltimore, 1871.

[2] *Cf. Petav.* de Angelis, l. II, c. 7; *Hurter*, n. [illegible]

totum, unde honorare possumus vel amare, unde amari honorarive meremur". Nec dicere juvat cum *Hodge*[1] Angelos non magis honorandos esse quam ventos et fulgura, quæ sunt pariter ministri Dei; clarus enim auctor animadvertere debuisset magnum esse discrimen inter ministros inanimatos, et animatos liberosque ministros de quibus Scriptura ipsa dicit[2]: "Nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum".

Art. III. De Angelis malis[3].

Dæmones hominem impugnant dupliciter: modo ordinario per tentationem, extraordinario per possessionem et magiam; de his seorsim dicemus.

I. De tentatione diabolica.

91. 1° *Thesis*: **Sæpe sæpius dæmones hominem ad peccatum incitant, seu tentant.**

(**A**) *Script.* Existentia tentationis diabolicæ luculenter Scripturâ demonstratur. In *Vet. Test.* videmus protoparentes ad peccandum a diabolo induci[4], et pium Job variis modis pariter ab eo tentari. In *Nov. Test.* diabolus impugnat ipsum Christum[5], Judam proditorem ad magistrum tradendum incitat[6] et Ananiam, ut mentiretur Spiritui S.[7]

Insuper modo generali S. Petrus et S. Paulus nos admonent ut a diabolicâ tentatione caveamus: "Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret... Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates,

[1] *Hodge, Systematic Theology*, vol. I, 642. — Cultum Angelorum legitimum esse Patrum auctoritate *Petavius* demonstrat (l. c. c. 9), et nos demonstrabimus in *Tr. de Verbo Incarnato*.

[2] *Ps.* CXXXVIII, 17.

[3] Angeli mali varia sortiti sunt nomina; vocantur *dæmonia* vel *dæmones* (*Deut.* XXXII, 17; *Luc.* VIII, 33; *Matt.* XVIII, 31); *spiritus nequam* (*Luc.* XI, 26; *Act.* XIX, 12); *spiritus immundi* (*Luc.* VIII, 29); *mundi rectores tenebrarum harum, spiritualia nequitiæ* (*Eph.* VI, 12). Unus ex illis tanquam eorum dux habetur, vocaturque *princeps hujus mundi* (*Joa.* XII, 31; XIV, 30); *princeps dæmoniorum* (*Matt.* IX, 34); *Satan* (*Luc.* XI, 18); *diabolus* (*Matt.* XXV, 31); *deus hujus sæculi* (*II Cor.* IV, 4); *draco magnus, serpens antiquus* (*Apoc.* XII, 8). Cf. *Mazzella*, n. 426, not. I.

[4] *Gen.* III, 1-6.

[5] *Matt.* IV, 3-10. — [6] *Joa.* XIII, 2, 27. — [7] *Act.* V, 3.

adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ..."[1] Ex quibus clare colligitur nos non solum concupiscentiâ tentari, sed etiam diabolo, qui concupiscentiâ rebusque externis utitur, ut nos ad malum alliciat.

92. (B) *Ratione* suadetur. Ratio non demonstrat quidem existentiam diabolicæ tentationis, sed ejus convenientiam ostendit : (a) *Ex parte Dei :* Illud enim convenit ex parte Dei, quod manifestat excellentiam et necessitatem gratiæ, necnon divinam sapientiam; atqui hoc præstat diabolica tentatio, quia homines, a diabolo tentati, melius intelligunt gratiæ necessitatem ad dæmoni resistendum, et aliunde Deus, succurrendo homini tentato, nobis ostendit quomodo sciat ex malo majus bonum elicere. (b) *Ex parte hominis :* nam per hujusmodi tentationes, ejus *virtus* perficitur et roboratur; melius sentit propriam infirmitatem et ita ad veram *humilitatem* excitatur; tandem, resistendo tentationi, *pœnitentiam* agit pro peccatis præteritis. (c) *Ex parte ipsius dæmonis :* nam, quamvis diabolus aliquando vincat homines, tamen sæpe sæpius vincitur, et ultimo per merita Christi vincetur, et ita majorem confusionem experietur[2].

93. 2° *Modus quo fit tentatio diabolica*[3].

(A) Diabolus non potest agere directe in intellectum et voluntatem; nam intellectus et voluntas sunt facultates mere spirituales et liberæ; atqui solus Deus, propter supremum dominium quo pollet, potest agere in facultates intellectuales et liberas : " Tu solus nosti corda filiorum hominum "[4].

(B) Diabolus autem potest agere : (a) in *sensus externos*, scilicet memoriam et imaginationem; nam illæ facultates sunt facultates *sensibiles*, et diabolus potest agere in ipsas, quia natura sensibilis et corporea obedit Angelis. Diabolus potest igitur malas imaginationes proponere, nobis etiam

[1] *I Petr.* V, 8-9; *Ephes.* VI, 12; cf. *Luc.* XXII, 31; VIII, 12.

[2] Quæ argumenta dilucide exponit *Suarez*, de Angelis, l. VIII, c. 18, n. 18-26.

[3] Cf. *Catech. Trident.* (p. IV, sexta petit. n. 5); *Schram*, Instit. theol. myst. § CXIV sq.; *S. Bonavent.* (in 2. dist. 8, p. 2. a. 1).

[4] *II Paral. XI, 30.*

invitis. (b) in *appetitum sensibilem*, passiones commovendo, et humores corporis humani disponendo ita ut ad peccandum inclinemur. Attamen, in illis omnibus casibus, homo servat suam libertatem, et potest, cum gratiâ Dei, tentationem superare : " Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum " [1].

94. 3° *Remedia contra tentationes diabolicas.*

(A) *Ante tentationem :* " Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem " [2]: (a) vigilandum est, videlicet, super sensus tum internos, tum externos, quia, ex dictis, illis utitur diabolus ad nos tentandos; (b) orandum est, quia propriis viribus infirmiores sumus ad vincendum diabolum, Deique indigemus gratiâ, quæ per orationem obtinetur.

(B) *In ipsa tentatione :* debemus ab initio resistere, et non disputare cum diabolo : secus enim ab illo sophistâ vinceremur. Si tentatio urgeat, ad orationem recurratur, et, si possibile sit, ad spiritualem dictorem.

(C) *Post tentationem :* nil victoriæ nobismetipsis tribuamus, sed Deo gratias reddamus, cujus ope victores evasimus : secus, brevi in novas tentationes incideremus [3].

II. De obsessione et possessione diabolicâ [4].

95. 1° *Notio.* (A) Obsessio est actio dæmonis, qui ab extra veluti obsidet et impugnat hominis corpus, diversis molestiis illud afficiendo, simulque animam gravibus tentationibus vexando, ut refertur v. g. in historiâ S. Antonii.

(B) Possessio est actio dæmonis, qui corpus hominis intrat, in illo habitat, ibique operatur, sensibus et membris utendo, insolitosque actus producendo. Signa diabolicæ possessionis, juxta *Rituale* Romanum, sunt " ignota lingua loqui pluribus verbis vel loquentem intelligere, distantia et

[1] *I Cor.* X, 13. — [2] *Matt.* XXVI, 41.

[3] Quæ hic breviter exponimus fusius exposita invenies in *Catech. Rom.* l. c. n. 9-10; apud *Schram*, op. cit. § CC. sq.

[4] Cf. *Thyræus*, de Dæmoniacis; *D. Calmet*, Nouvelles dissert. Diss. sur les possess., a. 2; *Schram*, Instit. theol. myst. § CCV sq.; *Ribet*, La Mystique divine, t. III, c. 9-11; *Kitto*, Cyclopedia of Biblical Literat., verbo *Demoniacs*; *Trench*, Miracles of O. Lord, Appleton 1890 pp. 161, 246, 389 etc.

occulta patefacere, vires supra ætatis seu conditionis naturam ostendere et alia id genus quæ, cum plurima occurrunt, majora sunt indicia ". Sed simul *Rituale* exorcistam monet "ne facile credat aliquem a dæmonio obsessum esse, sed nota habeat ea signa, quibus obsessus dignoscitur ab iis qui vel atrâ bile, vel morbo aliquo laborant" (*De exorcis. obs.*). Quod quidem hodie eo magis necessarium est quod in somno hypnotico phænomena producantur, quæ possessionem dæmoniacam imitari videntur.

96. 2° *Existentia.* Veritatem diabolicæ possessionis impugnant non solum *Rationalistæ*, sed etiam *Protestantes* non pauci, imo *aliquot Catholici* qui contendunt dæmoniacos, de quibus Evangelium loquitur, fuisse simpliciter ægrotos et Christum et Apostolos Judæorum opinioni se accommodasse. Contra quos sit :

97. *Thesis :* **Possessiones dæmoniacæ admittendæ sunt sive ante sive post Christum.**

(A) *Scripturâ.* (a) Sæpe enim fit mentio in Evangelio obsessorum a dæmone, prouti ab ægrotis distinguuntur : "Obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant" [1]. (b) Insuper Christus exhibetur ut dæmones alloquens, eos increpans, vetansque ne loquantur, aut eis præcipiens ut exeant : "Dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum ... Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum" [2]. (c) Tandem Christus Apostolis tradit potestatem dæmones ejiciendi, ut distinctam a potestate morbos curandi, simulque media præscribit quibus ejici possint [3]. Atqui si dæmoniacæ possessiones nihil aliud sint nisi morbi naturales, Christus certe Judæos et Apostolos suâ agendi ratione suisque verbis decepisset; quod quidem repugnat; ergo. (d) Nec dici potest Dominum errori Judæorum se accommodâsse : nam Deus potest quidem se accommodare hominibus quoad modum loquendi, ut melius ab eis intelligatur : sed non ita ut eos decipiat. Jamvero Christus manifeste

[1] *Matt.* IV, 24; VIII; 16. — [2] *Marc.* I, 34; IX, 24; *Luc.* VIII, 30.
[3] *Matt.* X, 1; *Marc.* XVI, 17; VIII, 28.

populum et discipulos decepisset, si, dum nôsset diabolicas possessiones esse imaginationis figmentum, ita locutus esset ut eorum errorem confirmasset. Quod aliquot exemplis illustratur; postquam ejecerat dæmonium[1], calumniantibus Pharisæis eum in Beelzebub hoc miraculum patrâsse, non negat se ejicere dæmones, sed solum negat se id facere potestate Satanæ : deinde regnum suum opponit regno Satanæ, suamque divinam missionem ex eo probat quod in digito Dei ejiciat dæmonia. Atqui tota illa argumentatio deceptoria et illusoria esset, si nullæ essent diabolicæ possessiones. Accedit quod Christus non solum coram populo sed etiam privatim cum solis discipulis eodem modo locutus fuerit; sic quando discipuli, peractâ prædicatione, reversi sunt ad illum cum gaudio, dicentes : " Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo "[2], nedum eorum opinionem corrigeret, eam potius confirmavit dicens : "Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem ". (**c**) Tandem res confirmatur exemplo Apostolorum qui spiritus immundos multoties ejecerunt [3], et ne ullum dubium maneret de dæmonis præsentiâ, narratur quid Judæis quibusdam exorcistis contigerit, qui Paulum imitari volebant : " Respondens spiritus nequam dixit eis : Jesum novi et Paulum scio : vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo, *in quo erat dæmonium pessimum*, invaluit contra eos... " (15-16). Ergo certum est tempore Christi et Apostolorum nonnullos fuisse homines a dæmonibus infestatos.

98. (**B**) *Traditione* constat veras fuisse dæmonum possessiones in primis sæculis, Christianosque potestatem habuisse spiritus immundos expellendi; ait enim *Tertullianus* (Apologet., c. 23) : " Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem a dæmone agi constet: jussus a quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso... Nisi se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinem fundite. Quid isto opere manifestius? Quid hâc probatione fidelius "? Multa alia testimonia hujusmodi exhiberi possent, ex quibus demon-

[1] *Luc.* XI, 14-26. — [2] *Luc.* X, 17. — [3] *Act.* V, 16; XIX; 12.

strari valeret hanc fuisse Patrum communem persuasionem. Idem constat ex *praxi Ecclesiæ*, quæ specialem ordinem *Exorcistarum* instituit ad dæmones abigendos, et in *Rituali* preces speciales habet ad liberandos obsessos a diabolo; necnon ex *historiâ*, quæ plures possessionis casus refert, de quorum veritate dubitare difficile est[1].

99. (C) *Ratione.* Ratio non potest quidem existentiam diabolicæ possessionis demonstrare, sed solum ejus possibilitatem, positâ dæmonum existentiâ. Quum enim diabolus magnâ sagacitate et potestate polleat, certe multo plura stupenda producere potest quam hypnotismi cultores; atqui isti personam magnetisatam ita regere possunt, ut vires ejus physicas et psychicas pro libitu dirigant, etiam contra ipsius inclinationem; ergo idem a fortiori valet diabolus.

Si inquiratur autem cur Deus possessionem permittat, respondet *S. Bonaventura* (in 2 dist. 8, p. 2, a. 1, q. 1): "Permittit autem hoc Dominus sive ad gloriæ suæ ostensionem (*Joa.* IX, 3), sive ad peccati punitionem, sive ad peccantis correptionem (I *Cor.* V, 3), sive ad nostram eruditionem".

100. 3º *Remedia*[2], quæ adhiberi solent ad dæmones arcendos sunt: (a) Conscientiæ purgatio per confessionem sacramentalem; (b) usus Eucharistiæ; (c) oratio cum jejunio; (d) Sacramentalium usus, præsertim aquæ benedictæ; (e) tandem exorcismi, qui tamen caute adhibendi sunt, nec sine licentiâ Episcopi, saltem si publice et solemniter fiant.

III. De magiâ, magnetismo, spiritismo et hypnotismo[3].

101. 1º *Status quæstionis.* (A) Magia[4] in genere est potestas mira et insolita patrandi. Duplex distinguitur: *naturalis*, quâ mira efficiuntur per occultas naturæ vires, vel

[1] Cf. *Ribet*, op. cit. p. 198 sq.; *Leriche*, Etude sur les Possessions en général et sur celle de Loudun en particulier, Paris, 1859.

[2] Cf. *Ribet*, op. cit. c. 11, p. 233 sq.; *Schram* § CCIX sq.

[3] Cf. *S. Thom.* 2. 2. q. 95-96; *Suarez*, de Religione, l. II; *Del Rio*, Disquisit. magicæ; *Bergier*, Dict. de théol. verbo *Magicien*; *Ribet*, Mystique div. c. 12-23; *Knoll*, de Deo Creatore, § 184 sq.; *Jungmann*, de Deo Creat. n. 151 sq.

[4] Cf. *Encyclopædia Britan.* verbo *magic.*

dexteritatis ope; *diabolica*, seu *nigra*, quâ prodigia producuntur dæmonis ope. Nonnulli scientiarum cultores in suspicionem commercii cum diabolo venerunt, quia ex diligenti virium naturalium investigatione quædam facere potuerunt, quæ a communi plebe tanquam prodigia existimabantur. Nos autem de magiâ naturali non agimus, sed de diabolicâ.

102. Theologi communiter distinguunt inter *crimen*, *factum* et *artem* magiæ. (a) *Crimen magiæ* est impius conatus mira patrandi ope dæmonis, sive effectus sequatur sive non. Dupliciter committi potest: pacto *explicito*, quando quis cum dæmone loquitur vel reipsa, vel per imaginationem; pacto *implicito*, quando quis media adhibet, quæ neque per se neque ex Dei vel Ecclesiæ institutione, virtutem habent producendi effectum qui exspectatur: talis enim effectus nonnisi a malignis spiritibus produci potest. Tale crimen committi posse, colligitur ex legibus quibus Deus illud prohibuit: "Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini... Vir sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur"[1]. Revera homines pravi, curiositate, honorum vel pecuniæ amore aliâve passione allecti, eo usque impietatis venire possunt, ut sibi persuadeant a dæmone consequi posse auxilia, quibus prava sua desideria explere valeant.

103. (b) *Ars autem magica* definitur facultas, positis quibusdam signis, miros effectus, dæmonis ope, *certo* et *constanter* producendi. Hoc sensu intellecta non debet facile admitti. Nam virtus dæmonum est limitata, nec aliquid præter naturam agere valent, nisi Deo permittente, ut diserte docet *S. Augustinus*[2]: "Firmissime credendum est omnipotentem Deum omnia posse facere quæ voluerit, sive vindicando, sive præstando, nec dæmones aliquid operari secundum naturæ suæ potentiam, nisi quod ille permiserit cujus judicia occulta multa sunt, injusta nulla". Quod approbat *S. Thomas*[3]. Jamvero quis dicere præsumet, Deum certâ

[1] *Lev.* XIX, 31; XX, 27; cf. *Deut.* XVIII, 10-11. — [2] De Civit. Dei, *lib. XVIII, c.* 18. — [3] S. Theol. I, q. 110, a. 2.

lege et semper permissurum esse dæmonibus ut suam malitiam et potestatem exerceant, quotiescumque determinatis signis magi usi fuerint? Aliunde spiritus mali neque omniscii neque omnipræsentes sunt; imo mendaces sunt et infideles; unde sæpe sæpius contingere potest ut signa ab improbis hominibus posita, aut non advertant, aut non attendant. Quam stulti igitur sunt qui diabolo confidunt!

104. (c) Nonnulla vero esse *facta magica*, ope dæmonis patrata vix negari potest, quidquid pauci theologi dixerint post *Eng. Klüppel*[1]. Etenim Scriptura nonnulla hujusmodi facta commemorat: "Vocavit autem Pharao sapientes et maleficos, et fecerunt etiam ipsi per incantationes ægyptiacas et arcana quædam similiter"[2]; item in N. T. agitur de operibus magicis a Simone, Elyma et puellâ pythonissâ patratis[3]; et a Christo Pauloque prænuntiatur signa magna et prodigia futura esse tempore Antichristi "ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi"[4]. Hinc *S. Augustinus* de hisce prodigiis loquens ait[5]: "Addimus et humanarum et magicarum, i. e. per homines dæmoniacarum artium, et ipsorum dæmonum per se ipsos multa miracula: quæ si negare voluerimus, eidem ipsi, cui credimus sacrarum litterarum adversabimur veritati". Multa hujusmodi facta a scriptoribus ecclesiasticis narrantur, et licet quædam fabulosa sint, non pauca a viris doctrinâ et pietate conspicuis referuntur, quæ fidem sibi commendant[6]. Hæc omnia sub gravi esse illicita docent Moralistæ. Attamen nimia credulitas vitanda est, et quum difficile sit effectum magicum a naturali secernere, in dubio factum aliquod tamdiu habendum est naturale, quamdiu contrarium non constet,

[1] Instit. th. dogm. l. I, § 77, not. 4, ubi dicit: "Arbitramur quæcumque de eo rerum genere venditantur, esse commentitia aut somnia delirantis phantasiæ".

[2] *Exod.* VIII, 11. — [3] *Act.* VIII, 9, 11; XIII, 8; XVI, 16.

[4] *Matt.* XXIV, 24; *II Thess.* II, 9. — [5] De Civit. Dei, l. XXI, c. 6.

[6] Nostri non est propositi facta hujusmodi discutere, variasque magiæ formas exponere; hâc de re lege *Görres*, die Christliche Mystik, vol. 4; *Ribet*, l. cit.; *de Mirville*, Des Esprits et de leurs manifestations; *Bizouard*, Des rapports de l'homme avec le démon, 6 vol. in-8°, Paris, 1863-64; *Perrone*, de Virtute Religionis, p. 11, s. 1, c. 2 et s. 2.

ut sapienter animadvertit *Ferraris* (Prompt. bibliotheca, verbo *superstitio*).

105. (**B**) Nostrâ ætate, sub nomine *magnetismi*, *spiritismi*, et *hypnotismi*, multa publici juris facta sunt phænomena, de quibus inquiri potest utrum sint diabolica vel non.

106. (**a**) *Magnetismi animalis* inventor agnoscitur *Antonius Mesmer*, Vindobonensis medicus, qui circa finem sæc. XVIII, novos quærens curandi modos, putavit se mirum invenisse medium in fluido quodam subtilissimo, quod fluido magnetico simile est, et supponitur ex animalium corporibus manare, imo omnia prorsus corpora pervadere. Ejus systema evolverunt ejus discipuli, præsertim *Puységur*, et *J. Braid*[1] Tria sunt præsertim phænomena magnetismo adscripta, quæ sive manuum gesticulationibus, vel magnetizatis substantiis, aut etiam simplici voluntatis nutu, verbis expresso, producuntur: *convulsiones*, variique physiologi effectus qui pro diversâ infirmorum conditione varii sunt; status quidam *paralysis et catalepsis*, in quo membra rigida fiunt, et sensibilitas evanescit; *somnus magneticus*, in quo magnetizatus, licet sensuum usu destitutus, videt tamen, audit et loquitur, imo mira cognoscit quæ antea ipsi ignota erant, actionesque perspicit quæ occulte vel procul peraguntur.

107. (**b**) *Spiritismus* modernus[2] ortum habuit in Statibus Fœderatis Americæ. Jam anno 1832 tres pueri ludentes manu superpositâ cuidam mensæ, eam rotare fecerant, praxisque hujusmodi illico longe lateque per Americam

[1] Cf. *Deleuze*, Histoire critique du magnétisme animal, Paris, 1813; *Puységur*, Mémoire pour servir à l'histoire... du magnétisme, Paris, 1830; *J. Braid*, Neurypnology, or the Rationale of nervous sleep... London 1843; *A. Wood*, What is Mesmerism, Edinburgh, 1851; *Heidenhain*, Animal magnetism, Londo 1880; *Perrone*, op. cit. n. 400 sq.; *Encyclopœdia Britannica*, verbo *Magnetism animal.*

[2] Cf. *E. W. Capron*, Modern Spiritualism, Boston 1855; *Edmonds and Dexter*, Spiritualism, N. York 1854-55; *Allan Kardec*, Le livre des esprits, Le livre des médiums, Paris 1864-1865; *O. Brownson*, The *Spirit* Rapper; *Crookes*, Researches on the Phenomena of Spiritualism; *Encycl. Britannica*, verbo *Spiritualism.*

diffusa est. Sed an. 1848 nova ejusdem rei phasis incœpit in oppidulo status Neo-Eboracensis *Hydesville* nuncupato; videlicet in domo a familiâ Fox methodisticâ occupatâ, crepitus et rumores auditi sunt: stupefactæ quidem, sed non perterritæ, duæ adolescentulæ quæ ibi degebant, putantes adesse *spiritum*, ab eo postulârunt ut distinctis ictibus vellet respondere; quod quidem ita successit, ut mediatrices inter spiritus et personas, quæ cum eis communicare vellent, paulo post evaserint. Exinde res non solum in Americâ sed in totâ Europâ crebuit et annis 1852-54 communis facta fuit. Variæ autem fuerunt spiritismi formæ: aliquando enim spiritus responsa edebant mediantibus mensis rotantibus, sive varios ictus percutiendo, sive scribendo pennæ vel styli ope, aut per manum *medii;* nonnunquam autem directa fiebat spirituum evocatio et apparitio. Quæ quidem omnia variis phænomenis comitabantur *mechanicis*, quibus leges naturæ de gravitate corporum suspensæ videbantur, *luminosis*, coruscationibus fulgoribusque subito apparentibus, vel etiam *strepitibus* ventorum sibilum vel aquarum mugitum imitantibus, vel sonis harmonicis humanas voces imitantibus, *physiologicis*, functionibus sc. vitalibus perturbatis. Attamen minime dubitandum est plurimas fraudes in his omnibus intervenisse, et difficile est sæpe verum a falso secernere[1].

108. (c) Sed jam ad *hypnotismum*[2] accedamus, qui hisce præsertim diebus peritorum attentionem excitavit. Status

[1] Cf. *Matignon*, La question du Surnaturel, 3. p., c. 8; *Pailloux*, Le magnétisme et le spiritisme, Entret. V; *Perrone*, op. cit. n. 668 sq.; *Home*, Lights and shadows of Spiritualism.

[2] Cf. *Charcot*, Leçons sur les maladies du système nerveux, etc.; *Ch. Richet*, L'homme et l'intelligence; *P. Richer*, Etudes cliniques sur la grande hystérie, Paris 1885; *Méric*, Le merveilleux et la science; *Touroude*, L'hypnotisme; *Moutin*, Le nouvel hypnotisme; *Björnström*, Hypnotism; *Bernheim*, De la suggestion et de ses applications à la thérapeutique; *A. Moll*, Der hypnotismus, anglice redditum "Hypnotism", 1893; *Enrico Morselli*, Il magnetismo animale, la fascinazione e gli stati ipnotici; *Franco*, L' ipnotismo tornato di moda; *Lelong*, La vérité sur l'hypnotisme; *P. Coconnier* in period. *Revue Thomiste*, 1893-1896, p. 152 sq. vel in opere *L'Hypnotisme franc*, Paris, 1898, ubi multa alia opera citata invenies; *A. Paquet*, De Creatione, disp. IV, a. 5.

hypnoticus variis procuratur mediis, vocis imperio, aut etiam simplici mentali suggestione, vel oculorum aspectu, manuum contrectatione etc. Generatim asseritur neminem, in statu vigiliæ, hypnotizari posse, nisi prius consensum saltem implicite dederit; sed somnus naturalis in hypnoticum mutari potest. Præcipua autem hypnotismi phænomena sunt *somatica*, *intellectualia* vel *mixta*.

Priora, quæ sic vocantur quia corpus (σῶμα) præsertim afficiunt, sunt *lethargia*, *catalepsis* et *somnambulismus*[1], licet non semper eodem ordine sibi succedant, et varie a variis auctoribus describantur. In statu *lethargico*, persona hypnotizata sensuum usu destituitur, et insensibilis esse videtur, dum aliunde vocem hypnotizantis audit, et clare percipere videtur omnia quæ ab eo describuntur. In statu *cataleptico*, hypnotizatus immobilis est, velut attonitus et stupefactus, ejusque membra ceream flexibilitatem acquirunt, variisque motibus aguntur quando ab hypnotizante tanguntur. Tandem in statu *somnambulismi*, hypnotizatus variis illusionibus et hallucinationibus obnoxius est, ad nutum hypnotizantis, ejusque sensus et facultates sensitivæ ita excitantur

[1] "Status hominis *lethargici* præcipuæ notæ sunt: pellis et membranarum mucosarum insensibilitas absoluta, nervorum motorum maxima irritabilitas, et generatim ad suggestionem et hallucinationem idoneitatis defectus... *Catalepsis* nota singularis est immobilitas, rigiditas statuæ instar... Positiones difficillimas, prout recipiunt, sine apparenti labore, membra conservant, et si eorum situm mutare alteri placuerit, minime renituntur... Pellis maxime efficacibus provocationibus insensibilis manet; ast quidam sensus, ut sensus muscularis, visus et speciatim auditus suam actionem saltem in parte conservant, et ita suggestioni obnoxii sunt... Intellectuales facultates in statu *somnambulismi* maximâ commotione afficiuntur; *subjectum* quæstionibus præpositis respondet et suggestionibus perdiversis obnoxium est. Effectus qui ex his suggestionibus resultant, fere innumeri sunt, et somnambuli actiones sæpe sæpius prodigiosæ apparent. Somnambuli motus a motibus cataleptici differunt, qui authoma est, vere machina operans inconscia, sine fine, sensibilitatis impressionibus cæce obediens. Somnambulus e contra est *subjectum*, persona, sponte agens, proprios habens motus, aut operantis voluntati obediens, sed quâdam indepen*dentiâ*, quâdam conscientiâ, propriâ tamen somnambulismi et cujus in *vigiliæ statu* non meminit." (*Björnström*, op. cit. c. 4.)

ut videre, audire et intelligere possit multa quæ in statu vigiliæ percipere non valeret.

In ordine *intellectuali et morali*, præcipuum phænomenon est *suggestio*, quæ in statu vigiliæ, aut in statu cataleptico, sed præsertim in statu somnambulismi locum obtinet; scilicet persona hypnotizata ab hypnotizante ita pendet, ut cognoscat aut cognoscere videatur solummodo ea quæ ipsi suggeruntur: sic v. g. ōbjectum vere in cubiculo præsens, erat visibile vel non, prout hypnotizans declaraverit: item libertas, si non penitus exstinguitur, saltem multum debilitatur; sic v. g. persona, quæ furari jubetur, vel aliquem occidere, primum strenue resistit, sed postea jubenti hypnotizanti sæpe sæpius obedit[1]. Juxta quosdam, in hoc statu res occultæ, objecta procul distantia, eventus in regione dissitâ occurrentes cognosci possunt[2].

Phænomena *mixta* dicuntur ea quæ in corpore, sed mediante imaginatione, producuntur, v. g. sudor vel tumor sanguineus quos, suggerente hypnotizante, hypnotizatus in se experitur[3].

Quibus sic breviter expositis, quid de his omnibus sentiendum sit declarabit sequens thesis.

109. *2° Thesis:* **Phænomena magnetismi, spiritismi vel hypnotismi quibus occulta, remota ac futura deteguntur, si quæ dentur, diabolica sunt; cetera vero plerumque leges naturales transcendere non videntur.** Probatur:

110. (**A**) *Auctoritate.* Thesis enim nostra clare deduci videtur ex variis *S. Officii* responsis de magnetismo. Siquidem die 23 jun. 1840, *S. C. Officii* ad quæstionem utrum magnetismus, generatim acceptus et in se censeri debeat licitus aut illicitus, respondit: "Remoto omni errore, sortilegio,

[1] Cf. *Méric*, op. cit. l. I, c. III; *P. Coconnier*, Revue Thom., 1894, p. 77 sq.

[2] Hæc tamen ultima facta minime certa sunt nec modo scientifico fuerunt investigata; imo præcipui medici, qui de hypnotismo scripserunt, candide fatentur hujusmodi phænomena nunquam occurrere: ita v. g. *Berhneim*, De la Suggestion, p. 84; cf. *P. Coconnier*, Revue thomiste, 1894, p. 497, vel L'Hypnotisme, p. 137.

[3] *Revue thomiste, 1894, p. 88* sq.; *Méric*, op. cit. l. I, c. 4.

explicitâ aut implicitâ dæmonis invocatione, usus magnetismi, nempe, merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum, aut quomodolibet pravum. Applicatio autem principiorum, et mediorum pure physicorum ad res, et *effectus vere supernaturales*, ut physice explicentur, non est nisi deceptio omnino illicita, et hæreticalis." Quæ decisio 28 jul. 1847 renovata fuit. Ex quo patet non omnem magnetismi (idem dic de hypnotismo) speciem condemnari, sed solum eam quâ effectus *vere supernaturales* exspectantur. Quinam vero sint illi effectus supernaturales declaratur in Encyclicâ *S. Officii*, feriâ 4ª die 30 jul. 1856 editâ et ad omnes Episcopos missâ: "Quanquam generali hoc decreto satis explicetur licitudo aut illicitudo in usu aut abusu magnetismi; tamen adeo crevit hominum malitia, ut neglecto licito studio scientiæ, potius curiosa sectantes magnâ cum animarum jacturâ, ipsiusque civilis societatis detrimento, ariolandi, divinandique principium quoddam se nactos glorientur. Hinc *somnambulismi* et *claræ visionis*, uti vocant, *præstigiis* mulierculæ, gesticulationibus non semper verecundis abreptæ, se *invisibilia* quæque *conspicere* effutiunt, ac de ipsâ religione sermones instituere, *animas mortuorum evocare*, responsa accipere, *ignota*, ac *longinqua detegere*, aliaque id genus *superstitiosa* exercere ausu *temerario* præsumunt. In hisce omnibus, quâcunque demum utantur arte, vel illusione, *cum ordinentur media physica* ad effectus *non naturales*, repetitur *deceptio* omnino *illicita*, et *hæreticalis*, et *scandalum* contra honestatem morum"[1]. Ex quibus sequitur præstigia *claræ visionis*, quibus *invisibilia*, seu *occulta*, *ignota*, *longinqua* aut alia hujusmodi deteguntur esse vere superstitiosa seu diabolica, proindeque omnino illicita; de aliis vero phænomenis prudenter tacuit S. Congregatio, quia videlicet, licet nonnulla mira esse videantur, non evidenter tamen constat ea leges naturales, adhuc parum notas, prætergredi.

Præ oculis etiam habenda sunt ea quæ dicit C. *Baltimorense II* (n. 36): "Bene vero videtur esse exploratum plura,

[1] *Cf. Acta S. Sedis*, vol. I, p. 177.

quæ in circulis spiritismi exhiberi phænomena miranda dicuntur, esse vel omnino ementita et operatorum inter se collusione fraudulentâ producta, vel personarum quæ dicuntur media imaginationi et spectatorum credulitati esse præsertim ascribenda, vel demum manuali cuidam dexteritati, qualis apud præstigiatores usu venit, esse tribuenda. Vix dubitandum tamen videtur quædam saltem ex eis a Satanico interventu esse repetenda, cum vix alio modo explicari possint ".

III. (B) *Ratione.* (a) *Prima pars* sic probatur : Quando inter effectum cognitum et causam naturalem nulla est proportio, profecto recurrendum est ad agens superius; atqui cognitio *occultorum*[1], *longinquorum ac futurorum* vires naturales excedit tum magnetizantis, tum magnetizati, vel cujuscumque fluidi. Licet enim non omnes leges naturæ nobis sunt notæ, perfecte tamen novimus, in hoc præsenti statu, facultates nostras ita limitatas esse ut præfata cognoscere non valeamus. Cognitiones enim non acquirimus nisi vel sensuum ope, vel ideis jam acquisitis utendo ad novas adipiscendas quæ jam virtualiter in illis continentur ; atqui ex hypothesi neque hypnotizans neque hypnotizatus res de quibus agitur cognoscunt ; aliunde res occultæ vel absentes sensus nostros afficere nequeunt; secreta vero cordium aut futura nullomodo sub apprehensione nostrâ cadunt, nisi forsan conjecturando ; ergo horum cognitio, si detur, causæ intelligenti superiori adscribenda est[2].

[1] Nomine *occultorum* designamus ea quæ vere sunt occulta, nec ab homine cognoscibilia, prout sunt secreta cordium et alia hujusmodi ; non autem ea quæ opacis corporibus celantur : fieri enim potest ut hæc naturaliter videantur, ope videlicet radiorum *X* vel alio modo.

[2] Quod sic illustrat *D. Thomas :* " Ex quibusdam formis imaginatis non potest alicui provenire intellectualis cognitio ultra facultatem naturalem vel acquisitam sui intellectus ; quod etiam in somniis patet, in quibus etsi sit aliqua præfiguratio futurorum, non tamen quicumque videns somnia eorum significata intelligit. Per hujusmodi autem visa vel audita, quæ apparent in operibus magorum, plerumque advenit alicui intellectualis cognitio aliquorum quæ sui intellectus facultatem excedunt, sicut revelatio occultorum thesaurorum, manifestatio futurorum ; et *quandoque etiam de aliquibus* documentis scientiæ alicujus vera

Nec dicere juvat in somno hypnotico facultates ita superexcitari ut mira peragere valeant; nam etiam superexcitatæ facultates non possunt, contra leges naturæ, videre secreta cordium, aut res longinquas vel futuras. Aliunde hæc produci nequeunt a fluido magnetico, si existat; nam tale fluidum, quantumcumque subtile fingatur, est materiale, et impar intellectualibus phænomenis producendis, quæ, ut in Philosophiâ probatur, nonnisi spirituali substantiæ tribui possunt. Ad superiorem igitur causam recurrere necesse est. Illa neque Deus neque bonus Angelus esse potest, nam in usu magnetismi vel illius hypnotismi qui ad *occultorum* detectionem adhibetur, tot sunt nugatoria, indecora, inhonesta ut Deum ejusque Angelos prorsus dedeceant. Remanet igitur ut causa illa sit ipse diabolus [1].

112. (b) *Secunda pars* etiam constat; "nam, ut recte ait *Lehmkuhl* [2], plane insolita accidere posse in homine nervorum et cerebri alteratione atque omnino naturali modo, certissimum est; imo hallucinationes stupendas aliquando naturali omnino modo fieri constat. Sive autem putas quemlibet hominem facili ratione in ejusmodi statum se inducere posse, sive potius morbidam quamdam nervorum affectionem requiri: semper habes naturalem agendi modum". Sane principium generale est nihil ut supernaturale habendum esse nisi quod aliter explicari nequit; atqui phænomena, sive mechanica, sive physiologica, quæ supra descripta sunt, ut convulsiones, lethargia, catalepsis, imo sudor sanguineus plerumque explicari possunt per nervorum excitationem et imaginationis influxum in sensus et ipsum corpus; hic enim influxus, etiam tempore vigiliæ, adeo vehemens est ut ad morbum causandum haud raro plane sufficiat [3]. Imo suggestio ipsa nihil miraculosi præ se fert,

respondentur. Oportet ergo quod vel illi apparentes, et colloquentes non videant secundum imaginationem tantum, vel saltem quod hoc fiat virtute alicujus intellectus superioris..." (C. Gentes, l. III, c. 104.)

[1] Cf. *Perrone*, op. cit. n. 470-620; *Méric*, op. cit. l. II, c. 3.

[2] Theolog. moralis, n. 994, not. 1.

[3] Quod jam notaverat *S. Thomas* (C. Gentil. lib. III, c. 99): "Ex hoc quod anima imaginatur aliquid et vehementer afficitur ad illud, sequitur aliquando immutatio in corpore ad sanitatem vel ægritudinem,

quum sit aliquo modo similis iis quæ in statu naturalis somnii occurrunt ; siquidem sæpe sæpius dormientibus contingit ut imaginarias rerum similitudines, quæ in eorum phantasiâ repræsentantur, tanquam *reales* habeant, variosque actus sub influxu horum phantasmatum perficiant ; quod quidem ex hoc contingit quod ratio, quæ sola judicare et discernere potest, ligatur. Jamvero hypnotizatus, suggerente hypnotizante, cujus vocem audit, in phantasiâ suâ vivide percipit similitudines rerum quæ describuntur, easque tanquam reales existimans, eodem modo agit ac si res ipsas vere perciperet. Auctoritas autem quam hypnotizans in hypnotizatum exercet, explicatur tum per consensum initio ab hypnotizato datum, quo propriam voluntatem veluti abdicat, tum per influxum quem magnetizator directe in sensus ac nervos, *indirecte* in voluntatem subjecti obtinet[1]. Nec absolute repugnat *suggestio in distans*, dummodo in memoriam hypnotizati uno vel altero medio revocetur ; ejus enim efficacia virtualiter perseverare potest.

Aliunde phænomena, quæ regulariter et modo fere constanti scientificis experimentis producuntur, in quibus actores neque explicite neque implicite pactum cum diabolo pepigerunt, non facile dæmonibus tribuenda sunt ; atqui pleraque hujusmodi phænomena ita obtineri testantur testes fide digni, medici, catholici scriptores, imo sacerdotes qui rem penitus investigârunt[2].

Nonnulli quidem ex eo quod quædam magnetismi facta sint diabolo tribuenda arguunt omnia ab eo causari[3]. Quod tamen argumentum manifesto vitio laborat ; dæmones enim, qui saluti nostræ insidiantur, omnibus rebus, etiam bonis et sacris ad homines tentandos utuntur ; haud raro v. g. visionum vere divinarum occasionem arripiunt ad superbiæ

absque actione principiorum corporalium quæ sunt nata in corpore ægritudinem vel sanitatem causare ".

[1] Cf. *Méric*, op. cit. l. II, c. 2 ; *Revue des questions scientif.* Octob. 1881, 413-438 ; *Coconnier*, L'Hypnotisme franc, p. 347 sq.

[2] Cf. *P. Coconnier*, ap. *Revue thomiste*, 1895, pp. 413 sq., 577 sq., 693 sq. ; *Méric*, op. cit. l. I, c. 1-4.

[3] Ita *Franco*, op. cit., cujus tamen argumenta egregie confutantur a *P. Coconnier*, l. c.

sensus excitandos, posteaque in Angelos lucis sese transformantes diabolicis fraudibus incautos decipiunt; sed ex hoc nemo vere sapiens concludet omnes visiones diabolicas esse. Idem dic de hypnotismo: licet enim diabolus eo uti possit ad incautos decipiendos, non exinde sequitur omnia hypnotismi phænomena diabolo tribuenda esse.

113. 3° *Corollarium: Usus indiscriminatus magnetismi et hypnotismi est valde periculosus et plerumque illicitus.*

Magnetismi usum periculosum esse ipsi medici agnoscunt, quum experientiâ constet non paucos ex iis, qui se magnetizari permiserunt, in graves incidisse morbos, aut diuturnis infirmitatibus fuisse vexatos, vel penitus dementatos. Sed alia adsunt pericula in ordine morali, quæ sic breviter contrahit *Lehmkuhl* (op. cit. n. 360): (**a**) persona magnetizanda, aut quæ utcumque tamquam *medium* adhibetur, se suamque voluntatem alterius magnetizatoris voluntati tradere debet: quod sane periculosum est; (**b**) ipsa attrectatio non semper inter limites honestatis concluditur; (**c**) effectus in personâ magnetizatâ non raro se prodit libidinis et impuri amoris erga magnetizantem, a quo sese expedire difficile possit: (**d**) habes dissidia inter familias creata per suspiciones vel diffamationes excitatas quam plurima; (**e**) habes dubia excitata contra fidem veritatesque revelatas.

114. Hinc die 1ª Julii 1841 ut illicitum declaravit magnetismi usum, prout exponebatur ab Episcopo *Lausanensi;* hæc autem inter alia exponebantur:[1] persona magnetizata, quæ plerumque est sexus feminei, de suo absentiumque penitus ignotorum sibi morbo interrogata, licet evidenter indocta, res anatomicas accuratissime enuntiat; morborum internorum in humano corpore, qui cognitu denituque peritis difficillimi sunt, causam, sedem, naturam indigitat, eorumque progressus, variationes, et complicationes evolvit, idque propriis terminis; sæpe etiam dictorum morborum diuturnitatem exacte pronuntiat, remediaque simplicissima et efficacissima præcipit. Absentis personæ, dummodo

[1] *Integrum* postulatum habes apud **Gury-Ballerini**, n. 280.

cincinnus ex ejus cæsarie ipsi detur, actiones et morbos describit; oculis velatis librum, vel manuscriptum apertum vel clausum, capiti vel ventri impositum legere potest. Et merito quidem talis magnetismi usus prohibitus est, quum, ex dictis, pleraque phænomena descripta nonnisi diabolica esse possint.

115. Usus *hypnotismi* indiscriminatus pariter illicitus est, quia, fatentibus medicis, nisi caute adhibeatur a viris honestis peritisque, eadem fere pericula inducit ac magnetismus in ordine tum physico [1] tum morali (n. 113), quatenus videlicet hypnotizatus, usum rationis per aliquod tempus amittens, totus pendet, quoad propriæ activitatis exercitium, ab hypnotizantis nutu ejusque dominio subjacet. Si vero intra proprios limites, absque ullâ intentione occulta futuraque temere cognoscendi, a mediis aut physiologistis, peritis simul ac honestis, cum debitâ cautione adhibeatur, et gravi de causâ, non est per se illicitus [2]. Ut diximus enim, phænomena hypnotica, quæ certo constant, vires ordinis naturalis prætergredi non videntur; aliunde temporanea privatio usûs rationis gravi de causâ permitti potest, prout revera permittitur sopor per ætherem inductus; abusus autem, qui exinde oriri valent, debitâ cautione præcaveri possunt; imo maxima utilitas e prudenti hypnotismi usu oriri potest, non solum quoad morborum curationem, sed etiam quoad pravorum habituum correctionem : experientiâ enim constat juvenes ebrietati ac luxuriæ deditos, mentali suggestione prudenter adhibitâ, fuisse correctos [3]. Hypnotismus igitur non est *per se* illicitus, sed, utpote periculosus, nonnisi caute adhibendus.

116. *Spiritismus* autem, seu spirituum evocatio, est superstitio sub gravi illicita; spiritus enim boni hominibus apparere non solent, nisi a Deo mittantur ad ejus gloriam promovendam; si igitur quandoque spiritus humanæ curiositati favere videantur, certe non sunt boni, sed mali; hinc

[1] *Coconnier*, Hypnotisme, p. 155; *Björnström.* op. cit. c. 12.

[2] Cf. *Lehmkuhl.* op. cit., n. 994, not. 1.

[3] *Revue thomiste, 1895*, p. 588-606, vel *Coconnier*, op. cit., p. 215 sq.

fideles hortari oportet ut nullâ ratione, ne quidem ex curiositate, conventibus assistant ubi spiritismi phænomena exhibentur : " hortamurque eos in Christo, ut nullâ, vel indirectâ ratione, spiritismo faveant, et ne quidem ex curiositate ejus circulis unquam adsistant. Qui domum enim diaboli ingrediuntur, timeant ne machinationibus ejus decipiantur imperioque subjiciantur " (Conc. *Baltim. II*, n. 41).

Caput iii.

DE HOMINE.

Art. I. De Hominis origine.

Post dicta de Angelis, de homine disputare licet. Relictis autem quæstionibus quæ in Philosophiâ expenduntur, satis erit disserere de ejus *origine*, *elevatione* et *lapsu*. Circa originem hominis, duo breviter exponemus : 1° protoparentum *creationem ;* 2° humani generis *unitatem.*

I. De protoparentum creatione.

117. 1° *Status quæstionis.* Prætermissis antiquis erroribus, pauca de transformistarum theoriis attingere debemus.

(**A**) Quidam inter ipsos, qui *materialistæ* vel *positivistæ* vocantur, contendunt tum corpus tum animam hominis, per naturales evolutionis leges, absque ullo Primæ Causæ interventu, originem ducere, v. g. *Darwin*, *Spencer*, *Haeckel*, *Vogt*[1]. Talis error evidenter mosaicæ narrationi opponitur, et jam in Philosophiâ confutatus est.

(**B**) Alii, qui *Spirituales* seu *mitigati* transformistæ dicuntur, tenent corpus hominis originem ducere a brutis, eo sensu quod, sub actione legum a Deo conditarum, corpus alicujus bruti ita gradatim fuerit evolutum donec aptum fuerit ad recipiendam animam rationalem directe a Deo creatam : ita *Mivart*, paucique alii[2].

118. 2° *Thesis :* **Protoparentes fuerunt a Deo creati tum quoad corpus tum quoad animam : communis sententia est etiam corpus hominis fuisse a Deo imme-**

---

[1] Cf. *Darwin*, The descent of man... 1871 ; *H. Spencer*, The principles of Biology ; *Haekel*, Natürliche Schopfungsgeschichte ; *Vogt*, Lectures on man ; *Huxley*, Man's place in nature.

[2] Cf. *Mivart*, Lessons from nature ; Genesis of species.

diate creatum, licet opinio contraria dici nequeat hæretica[1].

Hominem fuisse a Deo creatum, saltem mediate, jam probatum est supra, ubi de creatione mundi, et insuper tam clare declaratur in Scripturâ ut a nullo christiano negari possit; siquidem legitur in *Genesi*[2]: "Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam creavit eos".

119. Sed insuper communiter tenetur Deum immediate formavisse corpus Adæ ex limo terræ, ejusque animam creavisse spiraculo vitæ.

(**A**) *Scriptura* enim non solum modo generali declarat hominem fuisse a Deo creatum, sed etiam speciatim describit immediatam formationem corporis protoparentum: "Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ"... "Tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro eâ. Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem"[3]. Porro sensus obvius illorum textuum est corpus Adami directe ex limo terræ, non autem ex corpore simiæ, formatum fuisse, et corpus Evæ ex Adami costâ. Nam (**a**) textus hebraicus idem sonat ac: Deus formavit hominem pulverem de terrâ, seu Deus dedit pulveri formam hominis; porro hoc ægre intelligi potest de formatione mediatâ, vi cujus Deus successu temporum pulverem in varia corpora, postea in corpus simiæ, et tandem in corpus hominis transmutâsset. (**b**) Præterea quando ibidem legitur "inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ", hæc verba de actione Dei immediatâ intelliguntur; ergo a pari, vi parallelismi, prior versiculi pars eodem modo interpretari debet. (**c**) Iterum constat Evam fuisse immediate a Deo formatam quoad cor-

[1] Cf. *Palmieri*, th. 25; *Hurter*, n. 306-307; *Mazzella*, n. 492 sq.; *Thein*, Christian Anthropology, c. 3-6; *Reusch*, Bible and Nature, XXVII; *Schanz*, A Christian Apology, vol. I, c. 9; *Pozzy*, La Terre et le Récit biblique, c. XI; *Fabre*, Origines de la terre... Propos. XXI; *F. Dierckx*, L'Homme Singe (*Revue des Quest. Scientif.* ap. 1894, p. 518 sq.); *P. Caterini*, S. J., Dell'origine dell'uomo secondo il trasformismo; *Guibert*, op. cit., IV, L'origine de l'homme.

[2] *Gen.* I, 27. — [3] *Gen.* II, 7; 21-22.

pus, non autem e simiâ; atqui sicut ipsa dicitur *de viro sumpta*, ita Adamus dicitur de *limo terræ* formatus; ergo et ipse fuit immediate a Deo formatus. (**d**) Tandem *Gen.* III, 19 legitur: "pulvis es et in pulverem reverteris"; atqui homo directe et immediate in terram revertitur, quin transeat per intermedias brutorum formas; ergo pariter directe de pulvere formatus fuit.

120. (**B**) Accedit Patrum et theologorum interpretatio fere unanimis, exceptis *Origene*, *Cajetano* paucisque aliis. Sic *S. Irenæus* (C. hær. l. V, c. 3) dicit: "Sumpsit Deus *limum de terrâ*, et formavit hominem". *S. Basilius* (Hexæm., hom. 9) diserte sensum allegoricum mosaicæ narrationis rejicit, dicens: "Ego, cum fœnum audio, fœnum intelligo, et plantam, et piscem, et bestiam et pecus, omnia uti dicta sunt, sic accipio; non enim erubesco Evangelium".

121. (**C**) *Ratio* id confirmat, quia inspectis corporibus simii et hominis, parum probabile est hunc ab illo descendere[1]: Siquidem (**a**) simii sunt *scandentes* (*grimpeurs*, *climbers*), dum homines sunt *incedentes* seu *ambulantes* (*marcheurs*, *walkers*); porro entia tam diversa in suâ osseâ consti-

[1] Quod sic egregie ostendit *A. de Quatrefages*, L'Espèce humaine, Paris, 1878, c. XI, p. 78, *anglice* redditum The Human species, Appleton, 1890, c. XI, p. 107 sq.: "Jam homo et simiæ quoad *typum* manifestam præseferunt discrepantiam. Organa constitutiva, uti diximus, pene rigorose in utrisque sibi mutuo respondent, at diverso consilio disposita sunt. In homine ita ordinantur ut ipse necessario sit *ambulator* (*marcheur*); in simiis vero ut eadem necessitate sint *scandentes* (*grimpeurs*)... Animal *ambulans nequit* descendere ab animali *scandenti*... Welkerii investigationes quoad angulum sphenoidalem Wirchowii idem probant; hic angulus enim in homine decrescit a nativitate, dum in simiâ continue crescit adeo ut aliquando nullus evadat... In simia circumvolutiones, temporo-sphenoidales medianum lobum efformantes, apparent et complentur ante circumvolutiones anteriores lobum frontalem efformantes. In homine e contra circumvolutiones frontales primæ apparent, illæ vero lobi mediani ultimo delineantur. Evidens est, præsertim ex potissimis doctrinæ darwinisticæ principiis, ens organis prædítum descendere non posse ab alio ente cujus evolutio contrarium omnino suæ evolutioni iter aggreditur. Quapropter homo inter majores suos qualemcumque simiarum typum recensere nequit." Cf. *Curtis*, Creation or Evolution, c. III.

tutione non possunt unum ab alio originem ducere. (b) Homo et simius evolvuntur diverso, imo contrario ordine: Sic angulus *sphenoidalis* post nativitatem minuitur in homine, dum augetur in simio; item illà lineamenta cerebri quæ in homine prima habentur, in simio ultima apparent. (c) Adsunt pariter differentiæ inter anatomicam structuram simii et hominis, ita ut multi transformistæ agnoscere cogantur hominem non a simiâ, sed a remoto communi parente descendere. (d) Tandem homo facultate loquendi, seu exterius clare et distincte ideas et sensationes exprimendi gaudet, dum simius eâ caret. Atqui hæ differentiæ, aliæque hujusmodi, quas physiologi agnoscunt, sufficienter ostendunt communem originem utrique ascribi non posse.

Præcipua tamen differentia inter brutum et hominem in eo sita est quod hic rationali *intellectu* gaudet, illud autem eo caret. Siquidem, teste intimo sensu, cognoscimus *inextensa* et *universalia*, essentias rerum abstractas a notis individuantibus, notiones substantiæ et accidentis, causæ et effectûs, boni et honesti aliasque hujusmodi, quæ sensum sine dubio transcendunt; ideas acquirimus comparando, dividendo, judicando et ratiocinando; quæ quidem omnia facultatem inextensam et spiritualem supponunt, ut probatum est in *Prælect. philosophicis:* proindeque homo est animal *ratione*, *morale* et *progressivum*. E contra bruta cognoscunt solummodo *particularia*, et quidem concreto modo prout sensus afficiunt, *extensa* et quidem extenso modo, seu cum notis individuantibus; hinc veri progressûs, moralitatis et religiositatis sunt incapacia: opera sua eodem prorsus modo perficiunt ac cetera bruta ejusdem speciei ante mille annos conficiebant; nec ullum remorsûs sensum unquam experiri videntur, aut religionis actum perficere. Atqui ubi tantum est discrimen inter hominum et brutorum animas, impossibile est ut, sine Dei interventu, priores ex posterioribus oriantur[1]; imo parum probabile videtur, cum Dei

[1] Quod admittitur ab *A. Wallace*, qui, licet Darwinismum advocet, aperte docet facultates hominis intellectuales minime ab inferiorum animalium instinctu derivari: " Peculiares facultates de quibus locuti sumus, aliquid esse in homine clare demonstrant, quod minime a ma-

interventu, corpus hominis ex bruti corpore evolutum fuisse[1].

122. Exinde intelligere licet quid de opinione *Mivart* censere oporteat: (a) *Theologice* non est hæretica, quia hucusque Ecclesia a re definiendâ abstinuit, sed ex dictis videtur primâ facie mosaicæ narrationi contraria. Animadvertunt tamen defensores illius opinionis verba Scripturæ citata lato sensu seu metaphorice intelligi posse: si enim in primo capite voces "dies, mane, vespere" metaphorice audiantur, pariter si quædam saltem verba cap. tertii (14) eodem modo accipiantur, cur metaphorice intelligi non posset corporis humani efformatio? Aliunde, ut notavimus ubi de *Transformismo*, nonnulli Patres admiserunt multa ex eis quæ in cap. I dicuntur a Deo creata, nonnisi indirecte et mediate fuisse ab eo producta; cur idem admitti non posset relate ad hominis corpus[2]? Hinc *Palmieri* de hâc opinione dicit (th. 25): "Noluimus simpliciter affirmare quod ex solâ inspectâ narratione Moysis fiat evidenter manifesta falsitas hujus opinionis; negari tamen nequit hunc esse ejusdem obvium sensum, qui, nisi aliqua prudens ratio obstet, tenendus est."

(b) *Philosophice* non est impossibilis: non enim absolute repugnat Deum corpus hominis formasse ex corpore bruti potiusquam ex limo terræ.

---

joribus suis brutis originem duxerit; aliquid quod magis congruenter appellare non possumus quam nomine naturæ aut essentiæ spiritualis, facultatem habens progressu sese evolvendi, modo circumstantiæ permiserint. Admissâ hujus naturæ spiritalis hypothesi, naturæ animali hominis superadditæ, optime intelligere possumus, quod secus arcanum est, aut percipi nequit, præsertim cum de homine agitur, videlicet maximam efficaciam idearum, principiorum et opinionum in ejus vitam et actiones. Atque ita nos veritatis amorem, pulchritudinis perceptionem, justitiæ studium, voluptatis sensum ob animosum sacrificium, a sublimiori naturâ in nobis generari intelligimus quam ea quæ luctat pro materiali existentiâ".

[1] Cf. *Lahousse*, Psycholog. n. 286-297; *Quatrefages*, op. cit. c. 33-35; *Mivart*, The origin of the Human reason, ubi delucide confutantur argumenta quibus *Romanes* (Mental evolution in Man) probare contendit humanam rationem ex brutorum intellectu naturaliter evolutam fuisse; *P. Carbonelle*, La différence essentielle entre l'homme et les animaux ap. *Revue des Quest. scientif.*, jan. 1880; *Farges*, ss. Le Cerveau, l'Ame et les Facultés; *Guibert*, op. cit. p. 100 sq.; *C. de Kirwan*, L'Instinct, La Connaissance et la Raison, ap. *Congrès scientif. internat.*, 1891, Sc. philosophiques, p. 111 sq.; L'Homme et l'Animal, ap. *Congrès scient. intern.*, 1894, Anthropologie, p. 31 sq.; *Angelo Simoncelli*, L'Uomo ed il Bruto.

[2] *Cfr. Mivart*, *Genesis of species*, c. 12, 300.

(c) *Scientifice* est mera hypothesis, quum conjecturis potiusquam factis innitatur; nam generalis theoria evolutionis scientifice demonstrari non potuit usque ad præsentem diem, et, etiamsi admitteretur, non adhuc inventi sunt annuli intermedii per quos homo cum animalibus inferioribus connecti dicitur, ut ipsi Transformistæ fateri coguntur[1].

123. 3° *Corollarium. Homo constituitur corpore et animâ, quæ ita uniuntur ut anima intellectiva sit vere et per se humani corporis forma.*

De fide est ex C. *Viennensi* (1311-12): "Porro doctrinam omnem, seu positionem temere asserentem, aut vertentem in dubium quod substantia animæ rationalis, seu intellectivæ, vere ac per se humani corporis non sit forma, velut erroneam ac veritati catholicæ inimicam fidei, prædicto sacro approbante concilio reprobamus: definientes... quod quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quod anima rationalis seu intellectiva non sit forma corporis humani per se et essentialiter, tanquam hæreticus sit censendus" (*Denzing*, n. 409).

124. In hâc igitur definitione tria directe includuntur: (**a**) animam humanam esse *formam corporis humani*, i. e. substantialiter corpori uniri, sicut forma materiæ unitur; (**b**) et quidem *per se*, i. e. non per aliud, non mediante aliquo alio principio sensitivo aut vegetativo, sed directe, immediate per seipsam; (**c**) *essentialiter*, i. e. ex naturâ suâ, non autem per accidentalem influxum, ita ut essentia animæ vere eliciat actiones non solum intellectuales, sed etiam sensitivas et vegetativas simul cum corpore cui unitur[2].

[1] "Hæc animalia exstincta quæ, velut intermedii annuli, hominem simiæ conjungere deberent, frustra investigavimus; homo primigenius, proto-anthropos adhuc inventus non est. Affirmare interea licet, inter antiquos populos, simiæ propinquiorem neminem esse quam ipsi sumus. Omnis stirps (*race*) quæ est, humana est, licet quosdam characteres aut formas simiæ proprias nonnullæ præ se ferant. Attamen exinde affirmandum non est illos homines simiis similes esse". Ita *Virchow* (Congrès d'Anthropologie, Vienne 1889); cf. *Thein*, op. cit. n. 128.

[2] Doctrinam scholasticam de unione animæ cum corpore minime materialismo favere egregie ostendit *Gardeil*, contra recentes impugnationes D[i] *Alaux*, ap. *Revue thomiste*, 1894, pp. 229 sq., 367 sq.: *cf. Gardair*, Corps et Ame, Paris, 1892, p. 185-242.

Ex quo sequitur unicam esse animam in homine, nec admitti posse *trichotomiam*, vi cujus homo tribus substantiis componitur, *spiritu, animâ* et *corpore*, prout docuerunt, post Græcos philosophos, *Philo, Apollinaris, Protestantes* nonnulli, et *Guntherus*, qui tenuerunt duas esse animas in homine, *spiritum* quo cogitamus, et animam *sensitivam* quæ corpus vivificat[1]. Qui error a definitione *Viennensi* attingitur: nam si anima *intellectualis* sit forma corporis, eo ipso est principium omnis vitæ, sensus et motus corporis, nec proinde datur anima sensitiva vel vegetativa ab intellectuali distincta. Hinc *Pius IX* (in Ep. ad Ep. Wratislaw. 30 apr. 1860) declaravit doctrinâ Guntheri "lædi catholicam sententiam ac doctrinam de homine, qui corpore et animâ ita absolvatur, ut anima eaque rationalis sit vera, per se, atque immediata corporis forma".

125. Hæc apud omnes catholicos certa sunt; remanet tamen dubium circa Concilii mentem[2]. Juxta Card. *Zigliara*, Concilium definivit animam esse formam corporis in *sensu scholastico*, ita ut anima sit ex se substantia incompleta in ratione substantiæ, actuans corpus ceu substantiam incompletam et determinabilem. Juxta *Palmieri*, Concilium solum difinivit animam humanam, licet completam in ratione substantiæ, esse *naturam incompletam* determinantem corpus, quod pariter est incompletum *in ratione naturæ*, ut secum constituat naturam completam; seu aliis verbis definivit

[1] Nonnulli voluerunt *trichotomiam* biblicis argumentis probare, iis locis videlicet ubi distinctio fit inter *animam* (ψυχή) et *spiritum* (πνεῦμα). Animadvertimus imprimis non exquirendam esse in Scripturâ scientificam Psychologiæ expositionem, sed modum loquendi communiter hâc de re usurpatum. Hoc autem posito, quandoque hæc duo vocabula eumdem sensum præ se ferunt, ut v. g. quando B. Virgo dixit: "Magnificat *anima* mea Dominum, et exsultavit *spiritus* meus in Deo salutari meo" (*Luc.* I, 46-47); hinc etiam exhalare *animam* et emittere *spiritum* idem significant. Quandoque etiam *anima* designat principaliter principium inferioris vitæ, seu vitæ naturalis, *spiritus* autem principium superioris seu supernaturalis vitæ (*I Cor.* II, 14-15; XV, 46); non sunt igitur duæ animæ realiter distinctæ, sed duo status, seu duo aspectus unius ejusdemque animæ. Cf. *Pesch*, n. 110-116; *Schleusner*, Lexicon in N. Test., vocibus πνεῦμα et ψυχή; *Vacant*, apud *Vigouroux*, Diction. de la Bible, voce *Ame*, pp. 454, 458.

[2] Cf. *Zigliara*, de Mente C. Viennensis, n. 129 sq.; *Palmieri*, de Deo Creante, th. 26, et Append. p. 769; *Mazzella*, n. 601 sq.; *Lahousse*, Psychol. n. 606; *Pesch*, n. 123 sq.; *Vacant*, op. cit. vol. I, n. 236 sq.

unicam esse animam in homine, quæ dat corpori humano vitam, sed non *quomodo* anima sit corporis forma. Nostri non est litem dirimere; putamus tamen Concilium noluisse definire quæstionem mere philosophicam, proindeque opinionem Palmieri, salvâ fide, defendi posse. Si vero agatur de mente *S. Thomæ*, certe docuit sententiam quam propugnat C. Zigliara; ait enim: "Unde dicendum est quod nulla alia forma substantialis est in homine nisi sola anima intellectiva, et quod ipsa sicut virtute continet animam sensitivam et nutritivam, ita virtute continet omnes inferiores formas, et facit ipsa sola quidquid imperfectiores formæ in aliis faciunt"[1]. Quod probat sequenti argumento: si præter animam intellectivam, præexisteret quæcumque alia forma substantialis in homine, sequeretur quod anima non daret esse simpliciter, quod non esset forma substantialis, et quod per adventum animæ non esset generatio simpliciter, neque per ejus recessum corruptio simpliciter, sed solum secundum quid; atqui hæc omnia sunt manifeste falsa. Et alibi (I, q. 76, a. 6 ad 1) addit: "Una enim et eadem forma est per essentiam, per quam homo est ens actu, et per quam est corpus, et per quam est vivum, et per quam est animal, et per quam est homo".

II. De unitate generis humani.

126. 1° *Errores.* Unitas humani generis negata fuit: tum a *Præadamitis*, qui, duce *Isaaco de la Peyrere* (1655)[2] calviniano (postea ad fidem catholicam converso), contenderunt jam ante Adamum aliquos exstitisse homines, et Adamum esse quidem patrem Judæorum, non autem Gentilium; tum a *Coadamitis*, seu *Polygenistis*, secundum quos plures simul humanæ familiæ exstiterunt Adamo coævæ, ita ut Adam non sit pater omnium hominum[3].

127. 2° *Thesis:* **Universum genus humanum ab uno protoparente Adam ortum habuit.** Certum est et fidei proximum.

---

[1] *S. Thom.* I. q. 76, a. 4; cf. C. Gent. l. II, c. 58; de Spirit. creat. q. un. a. 3; De animâ, l. II, lect. 1.

[2] In opere cui titulus: Præadamitæ, vel systema theologicum ex præadamitarum hypothesi. Quem errorem dilucide exposuit confutavitque *F. A. Zacharias*, in dissertatione quæ reperitur inter opera *Petavii* (edit. Vivès, vol. 4, p. 123 sq.).

[3] Cf. *Morton*, Crania Americana; *Nott and Gliddon*, Types of Mankind; *Pouchet*, Plurality of the Human Race; *A. Winchell*, Pre-Adamites, Chicago, 1881; *Agazziz*, Memoir inserted at the beginning of *Types of* Mankind.

(A) *Script.* (a) *Directe* in S. Litteris asseritur nullum exstitisse hominem quando Adam creatus fuit. "Et homo non erat qui operaretur terram".... "Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus"[1]. Hinc Adam vocatur pater orbis terrarum et Eva mater cunctorum viventium[2]. Iterum S. Paulus directe asserit omnes homines ex uno descendere: "Fecit ex uno omne genus hominum habitare super terram"[3]. (b) Indirecte idem constat ex dogmate Catholico de peccato originali, secundum quod omnes nascuntur originali labe infecti, eo quod omnes ex eodem capite naturam peccato infectam trahunt[4].

128. Nec valent argumenta ab Isaaco Peyrere prolata; (a) objicit primum hominem, cujus creatio describitur *Gen.* I, 27, non esse eumdem ac eum, cujus creatio describitur *Gen.* II, 7. Sed contra, ex contextu apparet sacrum scriptorem, postquam modo generali descripsit in cap. I creationem omnium entium, homine non excepto, exponere modo speciali, in cap. II, creationem protoparentum. Insuper dato, non concesso, discrepantias esse inter caput I et caput II, ex hoc non sequitur duos homines plane distinctos describi, sed solum duplicem narrationem ejusdem facti admittendam esse: quod revera tenent illi qui putant Genesim variis constitui documentis. (b) Arguit pariter ex eo quod Cain uxorem habuerit, quam ex aliâ familiâ seligere debuit, quum propriam sororem in uxorem ducere nefas sit. Jamvero longe antea, *S. Augustinus* animadverterat in initio, legitimum fuisse sororem in matrimonium ducere; hoc enim non opponitur juri naturali primario, et, necessitate compellente, licitum fuit[5]. (c) Addit verba Cain, quibus exprimit se timere ne occidatur, evidenter supponere tunc temporis

[1] *Gen.* II, 5, 20. — [2] *Sap.* X, 1; *Gen.* III, 20. — [3] *Act.* XVII, 26. — [4] *Rom.* V, 12; vide infra, n. 182.

[5] "Cum igitur genus humanum post primam copulam... marium feminarumque conjunctione opus haberet ut gignendo multiplicaretur, nec essent ulli homines, nisi qui ex illis duobus nati fuissent: viri sorores suas conjuges acceperunt, quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est damnabilius..." (De Civit. Dei, l. XV, c. 16).

alios fuisse homines: quod confirmatur ex eo quod civitatem paulo post ædificaverit[1]. Hoc autem nil contra nostram thesim probat: prævidere enim poterat homines brevi multiplicandos esse, et quosdam ex propriis nepotibus vitæ suæ insidiaturos esse; quamvis enim Scriptura distincte tantum loquatur de tribus filiis Adam, multo plures fuisse colligitur ex eo quod modo generali dicitur genuisse filios et filias; præterea, quum illis temporibus homines diutissime viverent, ante mortem Cain, jam genus humanum multas numerabat familias. Aliunde civitas, de quâ agitur, non erat urbs ingens, sed quarumdam domorum collectio pro familiâ suâ, pro filiis scilicet et nepotibus; vox enim hæbraica *ir*, quæ per "civitatem" redditur, hunc sensum habet, ut testatur ipse *Gesenius*, auctor rationalista[2].

(d) Alia difficultas desumitur ex *Gen.* VI, 2: "Videntes *filii Dei filias hominum*, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant"; porro, aiebat, hic agitur de duabus speciebus hominum plane diversis. *Nego minorem*, nam, juxta communem doctrinam, *filii Dei* de quibus agitur sunt filii Seth, qui Deo fideliter serviebant, dum *filiæ hominum* sunt filiæ quæ ex Cain familiâ descendebant[3].

129. (B) *Ratione confirmatur.* Nam argumenta, quæ ab adversariis proferuntur ad nostram thesim impugnandam, non valent[4]:

---

[1] *Gen.* IV, 12, 17.

[2] "Est enim proprie *vigilia*, custodia, locus excubitorum et custodum, qui muro vallove cinctus vel turris in modum extructus erat (*Gen.* XXXV, 12; *II Parap.* XXVI, 10), ut gregum custodes a feris tuti essent: dein *locus muro vallove septus*, quo Nomades gregesque a ferarum hostiumque incursionibus se defenderent, pagus Nomadum munitus; denique *oppidum* idque sæpe minoris moduli, ut vel ex eo colligas quod in terrâ Cananeâ 31 urbes regiæ, in unâ tribu Judæ 124 *arim* recensentur". *Genesius*, Thesaurus linguæ hebr. p. 1005.

[3] Aliæ quædam explicationes dantur; nonnulli Patres putaverant filios Dei esse Angelos, qui, corporibus assumptis, cum filiabus hominum carnale commercium habuerant (cf. *Petav.* de Angelis, l. III, c. 2; *Lenormant*, Origines de l'Hist., c. 7); sed, quidquid sit, nullomodo constat hic agi de duabus hominum speciebus.

[4] Cf. *Prichard*, Researches into the physical History of Mankind; *de Quatrefages*, Unité de l'Espèce humaine; L'espèce humaine, anglice

a) Arguunt ex corporis *organismo et colore*, quem ita diversum judicant, ut varias hominum species agnoscere necesse sit. Sed contra, ex recentibus physiologicis studiis, constat in omnibus hominibus eamdem inveniri structuram corporis anatomicam, eamdem ad morbos contrahendos dispositionem, easdem generationis et partus leges, imo matrimonia inter individua variarum gentium contracta esse indefinite fecunda; porro hæc omnia probant omnes homines ad unicam speciem pertinere, nec proinde repugnare ut omnes ab eodem communi parente descendant. Varietates autem, quæ inter varias Gentes existunt, sunt accidentales et per climatis aliarumque naturalium causarum influxum explicari possunt, præsertim si duo attendantur : humanam scilicet naturam in principio fuisse magis flexibilem, et secundo illas varietates nonnisi gradatim et successu temporis productas fuisse, donec tandem hereditate stabiles effectæ fuerint. Quoad colorem speciatim, hæc animadvertere liceat : color non ex sanguine, nec ex pelle ipsâ causatur, sed ex *pigmento* quod infra cutem invenitur; jam vero color ipsius pigmenti a multis accidentalibus causis pendet, præsertim vero æstu solis, urente frigore, vitæ genere aliisque hujusmodi[1]. Insuper extremæ stirpes ad invicem comparatæ et seorsim a mediis stirpibus, maximam quidem differentiam exhibent; sed si ratio habeatur mediorum quæ extrema jungunt, hu-

The Human Species; *Reusch*, Bible and Nature, XXVIII sq.; *Vigouroux*, Man. Bibl. n. 301 sq. Les Livres Saints et la Crit. vol. III, c. 5; *Thein*, n. 233 sq.; *Verneau*, les Races Humaines; *Guibert*, op. cit. V, Unité de l'Espèce humaine; *Hamard*, Polygénisme et Monogénisme, apud *L'Université Catholique*, juin, juil. 1889.

[1] Quod fatentur ipsi materialistæ v. g. *Topinard*, *Rev. d'Anthropologie*, Oct. 1886. Hic etiam referre juvat ea quæ *Darwin* (Descent of Man, p. I, c. 7) modo generali animadvertit de discrepantiis quæ inter homines vigent : " Licet humanæ stirpes, quæ modo sunt, multiplici ratione inter se differant, ut colore, capillis, cranii formâ, corporis proportione etc., attamen ubi earum corporis integram structuram consideramus, similes in pluribus invenimus. Plura hujusmodi similitudinis capita adeo parvi ponderis ac peculiaria sunt, ut ea singulatim ac independenter, a differentis originis stirpibus acquisita fuisse, maxime improbabile censendum sit. Quæ animadversio similitudine morali [redacted]modum diversis reperitur, etiam atque etiam con-

jusmodi differentiæ gradatim minuuntur, et sat evidenter apparet quomodo color successive mutari potuerit, donec tamen per hereditatem magis stabilis evaserit. Idem dici potest de aliis discrepantiis quæ ex cerebri volumine aut pondere vel ex faciali angulo desumuntur : hæc enim explicari possunt ex diverso vitæ genere, ex labore intellectuali, vi cujus cerebrum augeri potest, et tandem ex hereditariâ transmissione.

130. (b) Arguunt insuper *ex linguarum varietate*, quæ tam dispares sunt ut ab uno stipite oriri non potuerint : Sed notandum est in primis illam disparitatem valde exaggeratam fuisse, quum de facto omnes linguæ ad tres species revocari possint (*monosyllabam*, *agglutinativam*, *flexibilem*), quæ nihil aliud esse videntur nisi naturalis evolutio unius ejusdemque linguæ. Insuper illa disparitas explicari potest vel supernaturaliter, prout narratur a Moyse [1], vel naturaliter per solam populorum dispersionem ; experientiâ enim constat populos ejusdem originis, qui ab initio eâdem linguâ utebantur, gradatim ita mutavisse primitivum sermonem, ut, post aliquod tempus, novam veluti linguam creaverint. Aliunde quo longius progreditur philologia comparata, eo clarius apparet linguas, quæ valde diversæ primo intuitu videbantur, communem habere originem. Ita v. g. linguis Semiticis et Indo-Germanicis tot sunt communia elementa fundamentalia, ut linguistæ valde probabiliter inferant eas ex communi fonte oriri [2]. Imo in omnibus linguis invenire est quædam communia elementa : nonnulli sunt soni identici vel valde similes, præsertim quoad exclamationes : nonnullæ pariter sunt metaphoræ et constructiones, quæ communem originem prodere videntur. Tandem ex eo quod omnes et soli homines loquendi facultate polleant, haud leve colligitur argumentum eos ex communi parente oriri.

[1] *Gen.* XI, 1-8.

[2] Cfr. *Humboldt* apud *Thein*, op. cit. n. 277 ; *Max Müller*, Wissenschaft der Sprache, et *Steinthal*, Ueber den Ursprung der Sprache. *Encyclop. Britan.* vocabulo *Anthropology*, V ; *Giesswein*, La Réductibilité des Langues, ap. *Congrès scientif. internat.* 1891, Philologie, *p.* 24 *sq.*

131. (c) Tandem arguunt ex *impossibilitate ab unico centro ad dissitas insulas*, necnon in Americam perveniendi. Respondetur autem talem impossibilitatem non existere, nam qui geographiæ sedulo studuerunt, etiam rationalistæ, fateri coguntur etiam remotissimas insulas Oceaniæ, et Americam ipsam incolas ex Asiâ accipere potuisse; siquidem angustum fretum Americam ab Asiâ separat, et per Kamtskatka et Alaska utræque regiones fere conjunguntur; aliunde constat, etiam temporibus nostris, scaphas et naves ab Asiâ, vi ventorum et currentium, ad Americana littora propulsas fuisse. Huc accedit consuetudines, mores, ritus religiosos nonnullos, qui in Asiâ floruerunt, apud Mexicanos aliosque Indos repertos fuisse : tales sunt requies sabbati, jubilæi celebratio, et apud quosdam circumcisio [1].

132. Nihil diximus de *antiquitate* hominis, quæ est quæstio historica magis quam theologica. Hucusque homines exstitisse in tertiariâ epochâ non probatum fuit; si autem hoc aliquando probaretur, fides nostra nondum periclitaretur, dummodo admitteretur illos homines, Adamo anteriores, omnes periisse ante protoparentum creationem; fides enim catholica unum asserit, scilicet genus humanum *actuale* ab Adamo ortum habuisse. Sed ad talem hypothesim recurrere necesse non est pro præsenti. Hodie catholici interpretes generatim concedunt genus humanum antiquius esse quam communiter credebatur; sed de hoc nulla est difficultas, quum iidem teneant nihil certi esse quoad Biblicam chronologiam ab Adamo usque ad Abraham [2] : res igi-

[1] Cf. *Quatrefages*, op. cit. c. 16-18.

[2] Cf. *Vigouroux*, Man. bib. n. 314 sq., Les Livres Saints, c. 4; *de Valroger*, L'âge du monde et de l'homme; *Reusch*, Bible and Nature, XXXI-XXXIV; *Brucker*, La Chronologie des premiers âges de l'humanité in periodico La Controverse mart. 1886, sept. 1886; *Güttler*, Naturforschung und Bibel, Friburgi, 1877, p. 315-316; *Southall*, Origin of man; *Argyll*, Primeval man, p. 111; *Thein*, op. cit. n. 114 sq.; *Zahm*, The age of the Race, Cath. Quaterly, jul. 1893; *De Nadaillac*, Le Problème de la vie, c. 5; *Guibert*, op. cit. VI. Juxta textum hebraicum, ab Adamo ad Christum numerantur circa 4000 annorum, secundum Septuaginta 5400, secundum Martyrol. Romanum 5199 etc. ; aliunde, ex dictis in *Tr. de Font. theol.* (n. 57), Scriptura parum de chronologiâ curat.

tur historice expendi potest a Catholicis, dummodo tamen intra veræ scientiæ limites maneant.

Scholion : De ortu singulorum hominum[1].

Corpus singulorum hominum per generationem propagari nulli dubium est; sed quæstio est quomodo anima oriatur. Prætermissis veterum Philosophorum erroribus, qui tenebant animam vel esse emanationem a Deo, vel substantiam a cœlo delapsam, breviter exponemus præcipua systemata quæ inter Christianos viguerunt.

133. (A) *Origenistæ, Priscillianistæ* et nonnulli *Sociniani* docuerunt *præexistentiam animarum :* juxta illos videlicet, animæ per se sunt spiritus incorporei, et ab initio omnes a Deo creatæ sunt : in pœnam autem suæ defectionis, in corporibus inclusæ sunt. Quæ opinio ut *hæretica* damnata est a C. *Constantinop.* œcum. V (can. 1): "Si quis fabulosam animarum præexistentiam, et quæ ex illâ consequitur, monstruosam restitutionem asseruerit, A. S." (*Denzing.* n. 87). Quod jam reprobaverat *Leo M.* (Ep. dogmatica ad Turibium, apud *Denzing.* n. 107). Et merito; nam talis opinio non solum omni fundamento caret in Scripturâ, sed etiam doctrinæ circa originale peccatum adversatur, juxta quam homines, antequam nascantur, peccaverunt quidem in Adamo, non autem propriâ voluntate. Rem sic illustrat *S. Thomas* (I. q. 118, a. 4) : animæ humanæ naturale est corpori uniri, quum sit forma corporis, ita ut sine corpore existens connaturalem non habeat perfectionem; atqui non decebat ut Deus ab imperfectis suum opus inchoaret : non enim fecit hominem sine manu, aut sine pede, quæ sunt naturales partes hominis; ergo multo minus fecit animam sine corpore.

134. (B) Juxta *Traducianismum*, anima humana de substantiâ parentum producitur : juxta quosdam, ex ipso semine corporali, juxta alios directe ab animâ parentum : quod ultimum systema vocatur etiam *generatianismus.* Illam sententiam tenuerunt nonnulli Ecclesiæ Patres, *Tertullianus, Rufinus, S. Augustinus* dubitative tamen, *S. Fulgentius;* recentiori ætate nonnulli Protestantes, et pauci Catholici, ut *Klee* et *Hermes*, putantes sic facilius explicari originale peccatum.

135. (C) Juxta *Creatianismum*, anima humana ex nihilo producitur. *Froschammer*[2] quidem paucique alii putârunt animam ab ipsis parentibus creari, per vim peculiarem sibi a Deo inditam : quæ

[1] Cf. *S. Thomas*, I, q. 118; *Palmieri*, th. 28; *Mazzella*, n. 548 sq.; *Hurter*, n. 313 sq.; *Lahousse*, Psychol. n. 660 sq.; *A. Vacant*, op. cit., n. 220 sq.

[2] Ueber den Ursprung der menschlichen Seele.

amen opinio a *Pio IX* reprobata fuit in Brevi ad Archiep. Monac. *Gravissimas* 11 Dec. 1862[1]. Remanet igitur communis Patrum et heologorum sententia, juxta quam *anima humana vere a Deo creatur*. Quæ quidem sententia, licet nunquam ab Ecclesiâ definita, ideo communis evasit, ut sine temeritate negari nequeat.

(a) Nullus *Scripturæ* textus diserte et evidenter nostram sententiam demonstrat. Nonnulli tamen Patres argumentum desumunt ex his verbis : "Revertatur pulvis in terram suam, unde erat : et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum" (*Eccles.* XII, 7) ; quem in locum scribit *S. Hieronymus :* "Ex quo satis ridendi sunt qui putant animas cum corporibus seri et non a Deo, sed a corporum parentibus generari. Cum enim caro revertatur in terram et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum : manifestum est Deum patrem esse animarum, non homines".

136. (b) *Patres* autem et *theologi communiter* docent animas a Deo creari[2]. Licet pauci contrarium docuerint, et quidem alii dubii hæserint, plerique tamen nostram sententiam diserte docuerunt. Dicitur enim in *Const. Apostol.* (V, 7) : "Qui in utero hominum ex exiguo semine format, et animam ex non ente creans ipsi indit... idem et omnes homines ad vitam revocabit". Opposita sententia a nonnullis inter hæreses aut fabulas annumeratur ; sic *Theodoretus* (Hæres. fab. V, 91) ait : "Ecclesia divinis verbis obtemperans, horum (hæreticorum) doctrinam summopere detestatur et aliorum quoque fabulas aversatur : divinæ vero Scripturæ fidem præbens animam dicit una cum corpore creari, non quæ ex seminis materiâ causam habeat creationis, sed quæ auctoris voluntate post corporis existat formationem".

Hinc *S. Thomas* (de Potent. q. 3, a. 9), post relatas tres sententias, *generatianismum, præexistentianismum* et *creatianismum*, addit : "Quæ quidem opiniones, quamvis aliquo tempore sustinerentur, et quæ earum esset verior in dubium verteretur (ut patet ex Augustino in decimo super Genesim ad litteram, et in libris quos scripsit de origine animæ) ; tamen primæ duæ postmodum judicio Ecclesiæ sunt damnatæ et tertia approbata". Cf. *S. Th.* I, q. 118, a. 2. Quod ceteri Scholastici approbant.

Nec aliter locuti sunt, datâ opportunitate, R. Pontifices ; ita *Benedictus XII*, inter errores quos rejiciendos Armenis præscripsit, numerat illud "quod anima humana filii propagetur ab animâ patris sui, sicut corpus a corpore" ; et in Episcoporum respons. legitur:

[1] Ibi enim dicitur : "Cum enim alius ejus liber *de animarum origine* fuisset *damnatus*, non solum se minime submisit, verum etiam non extimuit eumdem errorem in his etiam libris denuo docere" (Apud *Actes Pontificaux* cités dans l'Encyclique, Paris, 1865, p. 420).

[2] Quorum testimonia refert *Hurter* (n. 317 sq.) et post illum, *Mazzella* (n. 559 sq.).

"Hic error quod anima hominis propagetur ab animâ patris sui sicut corpus a corpore ... semper fuit excommunicatus in Ecclesiâ Armenorum, et maledictus sit"[1]. Habemus igitur consensum utriusque Ecclesiæ, Romanæ et Græcæ, a quo temerarium esset recedere.

137. (c) *Ratione* confirmatur[2]. Si enim animæ hominum a parentibus trahantur, vel a corpore, vel ab animâ; atqui neutrum dici potest; non *prius*, quia principium intellectivum in homine est principium transcendens materiam; atqui quod materiam transcendit non potest ex semine materiali generari; *nec posterius*, nam anima infantis non potest creari ab animâ parentum, quum virtus creativa soli Deo competat, nec est emanatio ex animâ parentum, quum anima sit substantia simplex, partium expers, ex quâ proinde nil detrahi potest; ergo animæ non a parentibus trahuntur, sed a Deo creantur.

138. *Corollarium:* Ex his omnibus sequitur quanta sit *hominis dignitas:* (A) ex *modo quo fuit conditus;* siquidem (a) ultimo loco creatus fuit, ita ut ceteræ creaturæ ad ipsum tanquam ad finem (intermedium) referantur: "Ut ingressuro in civitatem aliquam rege, operæ pretium est præmitti satellites aliosque omnes, ut bene adornatâ regiâ rex in eam adveniat: simili modo Deus nunc quasi regem et principem aliquem rebus terrenis præfecturus prius omnem hunc ornatum fabricavit, et tandem iis præficiendum hominem produxit, declarans factis istis quanto honore animal hoc prosequatur"[3]. (b) Nec sine consilio et deliberatione conditus fuit: "O rem admirandam! Sol creatur nullâ deliberatione præcedente eodemque pacto cœlum, quibus duobus nihil esse par creatis in rebus potest... Solius ad hominis fabricationem creator ille universitatis rerum quâdam cum consideratione accedit"[4]. (c) Unde non solo nutu, sed Dei speciali interventu creatus fuit, ut esset typus futuri Christi: "Quodcumque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus" (*Tertull.* de Resurrect. carnis, c. 6).

(B) Ex ejus *ad mundum relatione:* homo enim videtur esse centrum mundi visibilis, μικρόκοσμος, seu *mundus abbreviatus*, quum habeat esse cum mineralibus, vivere cum plantis, sentire cum animalibus, intelligere cum Angelis, et sit veluti vinculum quo mundus materialis cum spirituali conjungitur. Hinc a Patribus consideratur ut vicarius universæ naturæ visibilis relate ad Deum, et sacerdos per quem sine fine creaturæ Deum laudant.

---

[1] Cf. *Raynaldi*, Ann. Eccles. an. 1341, n. 50 sq.

[2] Cf. *S. Th.* l. c. a. 2; *Bellarminus*, de Amiss. Gratiæ, l. IV, c. 11.

[3] *S. Chrysostomus*, in Gen. hom. 8, n. 2. Alia testimonia lege apud *Petavium*, de *Opific.* sex dier. l. II, c. 1; *Hurter*, n. 324.

[4] Cf. *Greg. Nyss.* de opif. hominis c. 3 sq.; *Lactantius*, de opif. Dei; *S. Bonaventura*, *Breviloq.* p. II, c. 10.

(C) Ex ejus *naturâ*, quæ corpore simul et animâ constituitur. Jamvero elegantiam et admirabilem corporis humani structuram certatim Patres, Philosophi et Poetæ prædicaverunt. Anima autem tum simplicitate suâ, tum intellectu et voluntate liberâ, quibus gaudet, est imago Dei [1]. Hinc eleganter ait *Ambrosius* (de Bono mortis, c. 5) : " Fugiamus ergo hæc mala, et transformemus animam nostram ad illam imaginem Dei et similitudinem. Fuga malorum similitudo Dei est, et virtutibus imago Dei acquiritur ".

Art. II. De Hominis elevatione ad statum supernaturalem.

§ I. Notio et possibilitas talis elevationis.

139. Post descriptam originem hominis, ejus elevatio ad statum supernaturalem exponenda est. Ut autem secure procedamus, quædam præviæ notiones explicandæ sunt : 1° de duplici ordine *naturali* et *sapernaturali* ; 2° de variis *statibus* in quibus homo constitui potuit ; 3° de *possibilitate* hominem elevandi ad statum supernaturalem.

I. De duplici ordine naturali et supernaturali [2].

140. (A) *Natura* (a voce *nasci*) *etymologice* significat nativitatem, seu viventium originem ; quo sensu dicitur : " eramus *naturâ* (i. e. ab ipsâ nativitate) filii iræ [3]. Hinc natura significat *derivative* (a) ea omnia quæ cum nativitate connectuntur, videlicet *essentiam rei*, quæ jam tota a nativitate existit ; (b) pressius autem *essentiam rei*, quatenus est *principium intrinsecum* et *permanens operationis* ; (c) postea *complexum proprietatum* quibus essentia rei se manifestat et dignoscitur ; (d) per extensionem, *collectionem omnium substantiarum creatarum* quatenus efformant veluti commune operationis principium a Deo distinctum, et tamen ab eo pendens ; (e) tandem Deum ipsum, quatenus est *auctor naturæ*. Sensus igitur illius vocis ex contextu determinandus est.

[1] Quo sensu Patres hanc Dei imaginem intellexerint dilucide exponit *Petavius*, op. cit. l. II, c. 2.

[2] Cf. *Ripalda*, de Ente supernaturali, l. I, disp. I ; *Schrader*, de Triplici ordine ; *Scheeben*, Dogmatik, § 158 ; *Wilhem-Scannell*, Manual of Cath. theology, § 136 ; *Palmieri*, th. 30-35 ; *Mazzella*, n. 662 sq.

[3] *Ephes.* II, 3.

141. (B) *Naturale, etymologice,* idem significat ac *originale,* seu id quod cum origine connectitur. Quo sensu *lato,* seu *improprio,* adhibitum fuit ad designandum : (a) donum aliquod *gratuitum,* quod non debetur naturæ, sed illam tamen *perficit* in suo genere; v. g. immunitas a concupiscentiâ dicitur a quibusdam Patribus donum naturale in præfato sensu; (b) donum *gratuitum* quod simul *cum nativitate accipitur;* v. g. sanctitas originalis ab Adamo accepta aliquando vocatur naturalis a Patribus, quia ab ejus creatione seu quasi-nativitate in ejus animam infusa fuit[1]; (c) omne quod *naturam adornat et elevat,* et naturæ consentaneum est; in hoc sensu gratia ipsa posset vocari naturalis, quia revera nostram naturam adornat. Hodie vero, ad tollendas æquivocationes, vox naturale non debet adhiberi nisi in sensu stricto, nunc explicando.

142. (C) Naturale *proprie dictum* est illud quod, positâ creatione, est debitum alicui naturæ, seu fusius illud quod est secundum *essentiam, exigentias* et *vires* alicujus naturæ creatæ. Dicitur :

(a) secundum *essentiam,* id est quidquid requiritur ad constituendum aliquod ens in suâ specie; v. g. in homine corpus et anima rationalis sunt quid naturale, quia constituunt ipsam essentiam hominis;

(b) ... *exigentias,* id est quidquid ab ipsâ essentiâ dimanat, aut requiritur ut ens aliquod possit suas facultates exercere suumque finem obtinere; v. g. in homine, intellectus, voluntas, etc., sunt quid naturale, quia dimanant ab essentiâ hominis; item concursus divinus, sine quo facultates exerceri non possent; item assignatio finis naturalis. Quod exigitur ab essentiâ alicujus entis, vocatur *debitum naturæ,* quia Deus, posito quod velit aliquod ens creare, sibimetipsi debet ei dare quidquid eidem essentiale est, ejusque naturam constituit.

(c) ... et *vires,* id est quidquid aliquod ens, per exercitium suarum facultatum, acquirere aut mereri potest; v. g. scientia experimentalis est aliquod naturale, quia acquiritur per

[1] *Quo sensu S. Thomas* scribit (III, q. 3, a. 12) : "Dicitur naturalis *gratia in Christo,* in quantum eam a nativitate habuit".

exercitium facultatum hominis. Illud quod obtinetur per tale exercitium, vocatur generatim *debitum personæ*, quia videlicet debetur personæ legitime suas facultates exercenti.

143. (D) *Ordo* in genere est apta dispositio mediorum ad finem. Ad ordinem quatuor requiruntur : *agens*, *finis* ad quem agens tendit, *medium*, per quod agens tendit in finem, *lex* per quam media recte ordinantur ad finem. Hinc *ordo naturalis* est apta dispositio mediorum naturalium ad finem naturalem : pro homine ita constituitur : (a) agens est natura humana, cum facultatibus et viribus propriis; (b) finis est possessio Dei, per solam rationem modo discursivo cogniti; (c) medium est exercitium facultatum, præsertim vero intellectus et voluntatis, sub influxu concursus Dei naturalis; (d) lex est lex naturalis cum consectariis quæ ex eâ deduci possunt.

II. De Ordine supernaturali.

144. (A) *Notio supernaturalis.* *Supernaturale* vocatur, ut vox ipsa sonat, quidquid est *supra naturam;* unde et varias significationes obtinet. *Rationalistæ* sæpe sæpius supernaturale vocant illud omne quod est supra sensus, seu quod est supersensibile, spirituale ; alii supernaturale dicunt quidquid a Deo producitur : quo sensu, creatio vel concursus opus supernaturale esset ; alii naturale cum finito, supernaturale cum infinito identificant. Quæ quidem notiones rejiciendæ sunt ; nam, ex dictis, quidquid naturæ debetur, sive sit sensibile, sive spirituale, sive producatur a Deo sive non, merito naturale dicitur ; aliunde gratia, licet aliquid finitum, est quid supernaturale, quia creaturæ non debetur.

Vera definitio[1]. Supernaturale *in genere*, seu lato sensu, est illud quod, etiam suppositâ creatione, est prorsus indebitum ideoque *superat essentiam, exigentias et vires naturæ.* Dicitur : (a) quod *superat*, non autem quod opponitur, quia supernaturale non est contra naturam, sed solum supra. (b) *essentiam, exigentias et vires*, id est, illud omne quod

[1] Cf. *Montagne*, de Gratiâ, *Migne*, Theol. Curs. vol. X, p. 18 sq. ubi dilucide etiam exponuntur et confutantur nonnullæ falsæ definitiones supernaturalis; *Palmieri*, th. 33.

transcendit constitutionem alicujus entis, neque exigi aut ab illo acquiri potest, ut supra explicatum est; proinde supernaturale in genere est illud quod alicui enti conceditur *præter* et *supra debitum naturæ* et *debitum personæ*.

145. (**B**) *Divisio.* Supernaturale dividitur in duas species: in supernaturale *relativum* seu *secundum quid*, et supernaturale *simpliciter*, seu *absolutum*. (**a**) *Prius illud est quod alicujus duntaxat, non totius naturæ vires et exigentias superat;* sic cognitio infusa est supernaturalis secundum quid, quum sit supra conditionem hominis viatoris, non autem Angeli: quo sensu aliquid potest esse homini supernaturale et Angelo naturale.

Vocatur etiam supernaturale quoad *modum*, quia *in se*, in suâ substantiâ naturale est, sed ratione *modi* quo fit, vel *subjecti* in quo fit, superat vires naturæ; v. g. instantanea curatio ægroti est *in se* quid naturale, quum sit restitutio boni naturalis, sed ratione *modi* quo fit, scilicet absque ullo remedio et subito, superat vires creaturarum; item donum immortalitatis corporeæ, Adamo collatum, erat in suâ substantiâ aliquid naturale, quia nihil aliud erat nisi continuatio vitæ, seu doni naturalis, sed ratione *subjecti*, cui conferebatur, erat supernaturale, quia immortalitas enti de se corruptibili minime debetur. Hinc dona hujusmodi vocantur etiam *præternaturalia*.

(**b**) *Supernaturale simpliciter*, seu *absolutum*, seu quoad *rem*, est illud *quod in suâ entitate superat exigentias et vires totius naturæ creatæ et creabilis.* Tale supernaturale non potest esse nisi aliquid divinum, seu participatio quædam divinitatis, quia omne quod non est divinum, potest naturaliter convenire alicui creaturæ perfectissimæ[1]. De facto, non dantur nisi tres casus supernaturalis quoad rem scilicet, *unio hypostatica* humanæ naturæ cum Verbo divino (de quâ dicemus in *Tractatu de Verbo Incarn.*), *gratia* et *visio beatifica* de quibus fuse suo loco disseremus. Pro præsenti

[1] Hinc *præternaturale* se habet veluti *medium* inter ***naturale*** et ***supernaturale simpliciter;*** est siquidem aliquid ***indebitum***, ac proinde aliquo modo supra-naturale; non tamen excedit ordinem totius naturæ creatæ, proindeque *in se* est quid naturale.

hæc notare sufficiat : visio beatifica est *clara et intuitiva Dei cognitio prout in se est ;* hæc est donum omnino supernaturale, quia nulli creaturæ debetur.

Gratia in genere est donum supernaturale, creaturæ intellectuali a Deo concessum *in ordine ad vitam æternam seu ad gloriam.* Gratia habitualis, seu status gratiæ, est qualitas supernaturalis, permanenter et intrinsece animæ inhærens, per quam efficimur *divinæ participes naturæ.* Gratia actualis est auxilium quoddam supernaturale et transiens, quo Deus illuminat intellectum et voluntatem adjuvat ad eliciendos *actus supernaturales.* (Cf. *Tr. de Gratiâ*).

146. (C) Ordo supernaturalis sic constituitur pro homine : (a) finis est cognitio Dei, non imperfecto et discursivo, sed perfecto et intuitivo modo, facie ad faciem, et amor Dei ejusdem generis, quia amor sequitur cognitionem ; (b) agens est natura humana ad altiorem operandi modum elevata per gratiam sanctificantem, virtutes infusas et dona Spiritus Sancti ; (c) medium est exercitium facultatum, sub influxu supernaturalis Dei concursus, seu gratiæ actualis ; (d) lex est non solum complexus legum naturalium, sed etiam complexus præceptorum positivorum, quæ Deus legi naturali addere potest.

III. De variis statibus humanæ naturæ relate ad gratiam [1].

147. Quinque sunt status in quibus humana natura concipi potest relate ad gratiam :

1° *Status naturæ puræ,* qui consistit in possessione cujuslibet boni essentialiter humanæ naturæ debiti, et in absentiâ omnis boni indebiti. Hinc in illo statu homo habuisset finem naturalem, media naturalia ad hunc finem attingendum, et legem naturalem ; sed fuisset subditus ignorantiæ, concupiscentiæ, infirmitatibus et morti, nec ullum habuisset jus strictum ad auxilium efficax et perseverantiam finalem. De facto ille status nunquam exstitit, ut dicemus infra.

1 Cf. *Suarez,* de Gratiâ, prolegom. 4 de statibus nat. humanæ; *Mazzella,* n. *652 sq.; Goudin,* de Gratiâ Dei, q. II.

2° *Status naturæ integræ.* Ille status includit quidquid est positivum in statu naturæ puræ, et insuper *immunitatem a concupiscentiâ*, ab ignorantiâ, infirmitatibus et morte, licet integritas proprie loquendo specialiter immunitatem a concupiscentiâ designet.

3° *Status naturæ innocentis.* Ille status complectitur quidquid est positivum in statu naturæ puræ, sed insuper integritatem naturæ, nec non *destinationem ad finem supernaturalem*, et media supernaturalia, scilicet, gratiam sanctificantem, virtutes infusas, etc. Ille status de facto exstitit in Adamo : vocatur status *naturæ innocentis* quia non poterat subsistere simul cum peccato ; status *justitiæ* seu sanctitatis *originalis*, quia ab origine, homo justus constitutus est [1].

4° Status *naturæ lapsæ et reparatæ.* Ille status in quo nunc versamur, consistit in eo quod homo remanet destinatus ad finem supernaturalem ; sed simul incapax per se hunc finem attingendi, quum nascatur originali peccato infectus ; possit tamen, per Christum, recuperare gratiam, non autem dona præternaturalia, saltem in præsenti vitâ.

5° Status *naturæ lapsæ non reparatæ* fuisset idem status, sed absque ullâ redemptione. De facto ille status non exstitit, quum statim post lapsum Deus promiserit Redemptorem.

IV. De possibilitate hominem elevandi ad statum supernaturalem [2].

148. Quæstio est utrum bona creata et finita, quæ neque ab homine neque ab aliâ quâcumque creaturâ exiguntur, possint gratuito divinitus homini conferri ; seu, aliis verbis

[1] Nonnulli theologi alium statum distinguunt in quo homo ad finem supernaturalem destinaretur. mediisque instrueretur ad hunc finem attingendum, absque privilegiis naturæ integræ.

[2] Theologi generatim hanc quæstionem expendunt ubi de *visione Dei.* Cf. *S. Thom.*, I, q. 12, a. 1; C. Gent. l. III, c. 50-57; *Salmant.* de Visione Dei, disp. I; *Mazzella*, n. 827 sq.; *Palmieri*, th. 36; *Amer. Cath. Quarterly Review*, jul. 1893, p. 628; *Matignon*, La Question du Surnaturel.

quæritur utrum visio beatifica, vel gratia sanctificans, quâ Dei adoptivi filii constituimur, possint nobis concedi, quin nostra destruatur natura. Infideles et Rationalistæ negant, contendentes id esse naturæ contrarium : si enim, inquiunt, homo elevetur ad bonum supra suam speciem, desinit esse id quod est, sicut si brutum rationem acquireret, desineret esse brutum fieretque animal rationale.

Thesis. **Elevatio hominis ad statum supernaturalem non solum non repugnat, sed, positâ revelatione, maxime convenit.** *Certum est.*

149. 1° *Non repugnat :* Si repugnaret talis elevatio, vel ex parte Dei, vel ex parte hominis, vel ex parte ordinis naturalis ; atqui nullum ex his dici potest ; ergo.

(A) Non ex *parte Dei ;* in tantum enim repugnaret in quantum Deus nesciret aut non posset ordinem instituere naturali ordini superiorem ; atqui res non ita se habet, nam infinita Dei sapientia et omnipotentia per creationem non fuerunt exhaustæ, ac proinde Deus aliquid ordini naturali præstantius concipere et efficere valet, dummodo nullam contradictionem involvat. Recte enim ait *S. Thomas* [1] : "Ordo a divinâ sapientiâ rebus inditus... non adæquat divinam sapientiam, ut sic divina sapientia limitetur ad hunc ordinem... Unde divina sapientia non determinatur ad aliquem ordinem rerum, ut non possit alius cursus rerum effluere ".

(B) Non ex *parte hominis :* nam, ut dictum est in Philosophiâ, adest in homine potentia *obedientialis*, quæ definitur *capacitas recipiendi a Deo virtutes et operationes superantes vires et energias naturæ* [2]; atqui, vi illius potentiæ obedien-

[1] Sum. theol. I, q. 25, a. 5.

[2] Potentia obedientialis, quæ fuse describitur a *Ripalda* (de Ente Supernat. disp. 25) in pluribus a potentiâ naturali differt : (a) ratione *naturæ*, nam potentia naturalis per seipsam, cum ordinario Dei concursu, actus connaturales exercere potest, dum potentia obedientialis est primario et per se *mera capacitas* aliquid recipiendi ; (b) ratione *exercitii*, prior per agentia naturalia reducitur in actum, posterior *soli Deo obedit*, et ab ipso solo potest in actum reduci ; (c) ratione *finis*, prior ad actus connaturales ordinatur, dum posterior ad actus qui suam nativam virtutem superant. Existentia hujus potentiæ ex supremo Dei

tialis, homo accipere potest a Deo vires novas, ipsi indebitas, quibus elicere poterit actus supernaturales ; nemo enim dubitare potest quin homo, speciali Dei auxilio adjutus, plura et perfectiora facere valeant quam sine tali auxilio. Ita, v. g. intellectus noster, qui propriis viribus Deum intuitive videre nequit, accipere potest a Deo lumen speciale, vi cujus ejus vis nativa roboratur et ampliatur, ita ut possit mysteria cognoscere et contemplari Deum facie ad faciem. Nec dicatur per hoc intrinsece mutari intellectum nostrum; quum enim objectum *adæquatum* intellectus nostri sit omne verum, non mutatur ejus species quando, divini luminis ope, elevatur ad Deum videndum intuitive, sed solum perfectior redditur ejus cognoscendi modus : sicut non mutatur intrinsece visiva facultas astronomi, quando telescopo utitur ad clare et distincte videndum quod antea nonnisi obscure aut etiam nullomodo videbat. Brutum quidem essentialiter mutaretur, si rationem acciperet, quia formale objectum ejus cognoscitivæ facultatis non est omne verum, sed solum verum sensibile; sed non substantialiter mutaretur, si solum facultatem acciperet perfectius verum sensibile percipiendi. Ita pariter homo idem substantialiter manet, quando ei confertur potestas perfectius cognoscendi verum intellectuale ipsamque Dei essentiam.

(C) Non ex *parte ordinis naturalis;* in tantum ordo supernaturalis repugnaret, in quantum destrueret ordinem naturæ, aut saltem confunderetur cum illo ; atqui neutrum dici potest ; nam (a) ordo supernaturalis non est contra naturam, sed supra, nec naturam destruit aut deprimit, sed potius eam firmat et perficit, quum sit aliquod accidens naturæ superadditum, speciem ejus non mutans sed perficiens ; sicut enim dignitas regia homini collata non destruit ejus naturam, sed illam adornat, ita pariter dignitas supernaturalis, seu divina adoptio, quæ nobis confertur

dominio probatur : Deus enim, vi supremi dominii quod in creaturas habet, magis in illis efficere potest quam quælibet res creata ; atqui hoc efficere nequit nisi creaturis insit quædam aptitudo, seu potentia passiva, vi cujus virtutem divinitus infusam accipere valeant et quidquid *Deus* voluerit exsequi. Cf. *S. Thom.* I, q. 115, a. 2, ad 4 ; *Suarez, Disput.* Metaph. disp. 31, s. 14, n. 8 ; Mazzella, n. 836 sq.

per gratiam, naturam nostram minime destruit sed solum perficit, nos habiles reddendo ad perficiendos actus, quos propriis viribus operari non possemus ; (b) ordo supernaturalis non confunditur cum ordine naturali, nam est aliquid prorsus gratuitum, dum ordo naturalis pertinet ad debitum naturæ ; insuper ordo supernaturalis ordine naturali præstantior est ac proinde ab ipso distinguitur ; v. g. cognitio Dei supernaturalis per visionem beatificam est certo distincta a cognitione Dei discursivâ per rationem naturalem.

150. 2° *Convenit, suppositâ revelatione :* (**A**) Ex *parte Dei ;* nam talis elevatio manifestat : (**a**) *divinam bonitatem :* siquidem eo magis apparet bonitas quo majus bonum confertur ; atqui Deus, elevando hominem ad statum supernaturalem, ipsi concedit bona bonis naturalibus multo excellentiora, quum per gratiam nos in filios adoptet, et divinæ faciat consortes naturæ, juxta illud *S. Petri :* " Deus maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ " [1]. (**b**) Item *sapientiam;* nam eo magis elucet sapientia quo sublimior finis, perfectioraque media assignantur ad finem illum attingendum ; atqui nullus finis sublimior inveniri potest quam finis supernaturalis, quo destinamur ad videndum Deum facie ad faciem, sicut seipsum videt : pariter nulla perfectiora media quam media supernaturalia, gratia sanctificans, virtutes infusæ, quibus nativæ vires multum augentur. (**c**) Tandem *omnipotentiam;* nam melius apparet omnipotentia Dei in operibus quæ superant vires totius naturæ, quam in operibus mere naturalibus ; ita v. g. spiritualis regeneratio, vi cujus a morte peccati in vitam gratiæ transimus, filiique Dei adoptivi efficimur, majus est opus majoremque admirationem excitat quam naturalis generatio, quâ vitam corporis accipimus ; et ita de ceteris.

(**B**) Ex *parte hominis.* Nam per ordinem supernaturalem homo perficitur : (**a**) in suâ *substantiâ*, quæ fit consors naturæ divinæ per gratiam sanctificantem et gloriam ; (**b**) in suis *facultatibus*, quæ adornantur virtutibus infusis, virtutes

[1] *II Petr. 1, 4.*

naturales longe excedentibus ; (C) in suis *operationibus*, quæ valorem supernaturalem obtinent. Quæ quidem omnia in *Tr. de Gratiâ* declarantur et probantur.

151. *Solv. diff.* (A) Objiciunt Rationalistæ Deum esse immutabilem, nec proinde præter ordinem naturæ aliquid facere posse. *Respondet S. Thomas*[1] : "Deus sic rebus certum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret quod ipse aliquando aliter ex causâ esset facturus. Unde cum præter hunc ordinem agit, non mutatur". Etenim a totâ æternitate præviderat et decreverat hominis ad statum supernaturalem elevationem, nec proinde consilium mutavit, sed adimplevit.

(B) *Instant :* Quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur; atqui supernaturale in potentiâ naturali recipitur ; ergo fit aliquid naturale. *Resp. : dist. majorem*, si recipiatur in potentiâ *naturali*, *conc.*, si in potentiâ *obedientiali*, *nego ;* nam potentia obedientialis, cum sit primario passiva, tota pendet a voluntate et potestate agentis, et recipere potest quidquid ipsi non repugnat.. Unde quod in eâ recipitur non est ejusdem naturæ ac ipsa, sed potest esse quid excellentius.

§ II. Existentia gratiæ et donorum gratuitorum in Adamo.

152. *Status quæstionis.* Possibilitate ordinis supernaturalis jam in tuto posita, remanet ut de ejusdem existentiâ in protoparentibus disseramus. Jamvero *Rationalistæ* et *Unitarii* dona supernaturalia protoparentibus fuisse collata absolute negant, contenduntque hominem creatum fuisse in statu in quo nunc nascitur; imo non desunt inter modernos Infideles qui hominem in statu infimo barbariæ fuisse creatum doceant[2]. Ex alterâ parte, *Protestantes* plerique, nec non *Jansenistæ*, fatentur quidem Adamum in statu justitiæ et integritatis fuisse constitutum, sed simul post *Lutherum*[3], tenent illum statum naturalem fuisse : "hæc tam naturalia fuere in Adamo quam naturale est quod oculi lumen recipiunt". Duo igitur probare debemus, videlicet 1° protopa-

[1] *S. Thom.* I, q. 105, a. 6 ad 3; cf. de Potent. q. 6, a. 1; C. Gent. l. III, c. 99-100.

[2] *J. Lubbock*, The origin of civilization and the primitive condition of man. Cf. *Kolb*, Culturgeschichte der Menschheit, Leipzig, 1885, t. I. p. 7 sq.

[3] *Lutherus*, in Genes. III; cf. *Calvin.* Instit. l. I, c. 15, § 8; *Hodge*, *Syst. theol.*, vol. II, c. 5, § 2; *Moelher*, Symbolism, p. I, c. 2, § II-III.

rentes in statu *gratiæ* et *integritatis* fuisse constitutos, 2° illumque statum esse *supernaturalem* (§ III).

153. 1° *Thesis I^a* : **Protoparentes in statu gratiæ constituti fuerunt**[1]. *De fide ex Tridentino* (sess. v. can. 1) : " Si quis non confitetur primum hominem Adam ... sanctitatem et justitiam, in quâ constitutus fuerat, amisisse ... A. S." Dicitur *constituti*, ut significetur illos *aliquo saltem tempore* gratiâ habituali fuisse ornatos, non autem *creati*, quia non absolute constat eos a primo instanti creationis gratiam accepisse.

Script. (A) In *Vet. Test.* probabilia argumenta jam invenimus, accedente præsertim Patrum interpretatione. (a) In *Genesi*[2] legitur : " Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram ", seu, juxta vim hebraici textus, ad imaginem simillimam nostram; atqui, ex modo loquendi Scripturæ, illa similitudo de gratiâ intelligi debet; nam, licet per naturam aliquomodo Dei imaginem in animâ nostrâ geramus, non efficimur tamen ipsi perfecte similes nisi per gratiam et gloriam, ut constat ex his et similibus textibus : " Ut per hæc (dona gratiæ) efficiamini divinæ consortes naturæ[3] ... similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est "[4]; ex quo patet nos fieri similes Deo per visionem beatificam, ad quam jus confert gratia habitualis. Quod confirmatur communi Patrum interpretatione; alii enim, inter imaginem et similitudinem distinguentes, priorem de naturâ, posteriorem de gratiâ intelligunt; alii imaginem simul et similitudinem ad modum unius accipientes, utramque de gratiâ interpretantur. Inter priores citare sufficiat *Anastasium Sinait.*[5] : " Id quidem quod est ad imaginem Trinitatis in essentiâ animæ nostræ omnes homines habe-

[1] Cf. *S. Thom.*, I. q. 95, a. 1; Quodl. I, a. 8; *Suarez*, de Opere sex dierum, l. III, c. 17; *Petavius*, de Opificio sex dier. l. II, c. 1-4; *Mazsella*, n. 694 sq.; *Palmieri*, th. 48; *Ullathorne*, The Endowments of man, l. II-III; *Pesch*, n. 169 sq. — [2] *Gen.* I, 26. — [3] *II Petr.* I, 4.

[4] *I Joa.* III, 2. Attamen argumentum ex *Genesi* per se non est certum, quia quum auctor sacer ibi describat originem mundi *visibilis*, forsan nihil aliud significare voluit, per illam imaginem, nisi dominium super creaturas inferiores, de quo agitur in sequenti versu : " Et præsit piscibus maris " etc. Cf. *Hummelauer*, in Genes., ibi, p. 110.

[5] *Anag. contempl., l. VI.*

mus similiter; id autem quod est ad similitudinem ii soli habent qui *Deum habent in se inhabitantem*, et *gratiâ* quodammodo sunt veluti Christi, in divinitate simul et humanitate". Ex posterioribus audiatur *S. Ambrosius*:[1] "Illa anima a Deo pingitur, quæ habet in se virtutum gratiam renitentem. Illa anima bene picta est, in quâ est splendor gloriæ, et paternæ imago substantiæ. Secundum hanc imaginem Adam ante peccatum"...

(b) Ex libro *Ecclesiastici*[2]: "Hoc inveni quod fecerit Deus hominem *rectum*"; atqui, ex usu loquendi biblico, rectus ille dicitur in ordine morali qui Deo est acceptus et gratiâ habituali ornatus, v. g. "generatio rectorum benedicetur"[3].

(B) Probatur ex *N. Test.*, (a) ex totâ œconomiâ christianâ; siquidem Scripturâ constat genus humanum non esse in eo statu in quo conditum est[4]; sed per Adamum omnes peccavisse, et per Christum redemptos fuisse; finem vero Redemptionis fuisse genus humanum *renovare, regenerare, reconciliare*[5]; atqui renovatio illa consistit in infusione gratiæ sanctificantis, quâ peccata remittuntur[6]: "Justificati gratis per *gratiam* ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu"; ergo genus humanum in eâdem gratiâ constitutum fuerat.

(b) S. Paulus, neo-conversos alloquens, hæc habet: "*Renovamini* autem spiritu mentis vestræ, et induite *novum hominem* qui secundum Deum *creatus est in justitiâ et sanctitate veritatis*"[7]. Jamvero multi interpretes per novum hominem intelligunt Adamum, et tunc evidens est ex textu, illum constitutum fuisse in statu gratiæ. Pauci tamen hunc novum hominem Christum esse dicunt; hoc dato, non concesso, vis argumenti non destruitur; nam semper remanet verum neo-conversos *renovari* (ἀνανεοῦσθαι) per gratiam,

[1] Hexaem. l. VI, c. 7. — [2] *Eccles.* VII, 30.

[3] *Ps.* CXI, 2; cf. *Prov.* XIV, 2; XXI, 18; *Sap.* X, 10 etc. Attamen fatendum est, inspecto contextu, vocem *rectum* intelligi posse etiam de rectitudine morali ordinis naturalis; unde argumentum non est apodicticum.

[4] *Rom.* V, 12 sq.; quem textum infra exponemus (n. 182).

[5] *Ephes.* IV, 23; *II Cor.* V, 18-19; *Coloss.* I, 13-14.

[6] *Rom.* III, 24-25. — [7] *Ephes.* IV, 23-24.

in pristino quodam statu in quo humanum genus ab initio fuerat constitutum, et illum statum esse statum justitiæ, seu gratiæ, et sanctitatis.

154. *Corollaria.* (A) *De tempore* quo protoparentes in gratiâ constituti sunt dissentiunt theologi : (a) Quidam, cum *S. Bonaventura*[1], docuerunt gratiam non fuisse Adamo collatam in primo instanti creationis suæ, sed solum post aliquod tempus, ut sic ad gratiam suscipiendam sese præparare posset : ab initio tamen donum integritatis acceperat, seu immunitatis a concupiscentiâ.
(b) *S. Thomas* vero[2] et cum illo communiter theologi, tenent Adamum in statu gratiæ fuisse a Deo creatum; præcipui enim textus supra allati hoc declarare videntur : "*Faciamus* hominem ad imaginem et similitudinem nostram... qui *creatus* est in justitiâ et sanctitate". Aliunde consonat cum iis quæ de Angelis *Augustinus* scribit[3] : "Deus simul erat in eis condens naturam et largiens gratiam". Nec tamen homo sine proprio consensu sanctificatus est, quia primo instanti suæ creationis gratiæ sibi inditæ consensit.

155. (B) Præter gratiam sanctificantem, protoparentes habuerunt *virtutes infusas*, quibus eorum facultates disponebantur ad eliciendos actus supernaturales ad finem supernaturalem consequendum necessarios. Nam, ut dicemus in *Tr. de Gratiâ* (n. 178), gratia habitualis est habitus entitativus, non immediate operativus, proindeque nativæ facultates virtutibus supernaturalibus ad actus ejusdem generis disponi debent. Virtutes, quæ ex se nullam imperfectionem important, ut caritas et justitia, erant in Adamo simpliciter, quantum ad habitum et quantum ad actum. Virtutes, quæ aliquam imperfectionem involvunt, sed statui innocentiæ minime contrariam, ut fides et spes, erant pariter in eo quoad actum et habitum; nam perfectio primi statûs non se extendebat ad hoc ut videret Deum per essentiam. Tandem virtutes, quæ perfectioni primi status repugnabant, ut pœnitentia, quæ peccatum supponit, erant in Adamo in-

[1] *S. Bonavent.* in 2 dist. 29, a. 2, q. 1. — [2] I, q. 95, a. 1.
[3] De Civit. Dei, XII, 5.

nocente quoad habitum tantum, quatenus v. g. erat sic dispositus ut, si peccaret, pœniteret de peccato.

Pariter protoparentes, utpote in statu probationis, mereri poterant ac in gratiâ crescere. (*S. Thom.*, I, q. 95, a. 3-4).

156. 2° *Thesis secunda* : **Protoparentes constituti sunt in statu naturæ integræ, i. e. immunes fuerunt ab ignorantiâ, concupiscentiâ, dolore et morte** [1].

(A) *Immunes fuerunt ab ignorantiâ*, eo sensu quod ab initio acceperint a Deo infusam scientiam tum naturalem, tum supernaturalem, *suo statui proportionatam*, i. e. notitiam rerum religiosarum ac moralium ad sui filiorumque instructionem necessariam; scientiam autem rerum physicarum sufficientem ad operandum in paradiso, eumque custodiendum. Certum est. (a) ex *Script.*, ubi dicitur : " Disciplinâ intellectus replevit illos : creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum : et mala et bona ostendit illis "[2]. Exemplum hujus scientiæ exhibetur in *Genesi*[3] : " Appellavitque Adam *nominibus suis* cuncta animantia, et universa volatilia cœli et omnes bestias terræ "; atqui appellare omnia animalia nominibus ipsis convenientibus, i. e. declarantibus quasdam saltem ex eorum proprietatibus[4], est certe insignis scientiæ specimen; ergo.

(b) *Rat. Theol.* Primus homo, utpote caput non solum physicum sed morale totius generis humani, ad ceteros homines instruendos in rebus fidei et in scientiis naturalibus destinabatur; atqui alios recte instruere non poterat nisi scientiâ satis perfectâ polleret; aliunde hanc scientiam *statim* acquirere non poterat propriis viribus; ergo scientiam infusam habuit. — Nihil tamen probat eum cognovisse omnes naturales scientias, quæ nunc a peritis coluntur; talis enim cognitio ipsi necessaria non fuit ad rectam vitæ institutionem. (*Sum. Theol.* I, p. q. 94, a. 3).

---

[1] Cf. *S. Thom.* I, q. 94; *Suarez*, l. cit. c. 9-16; *Petavius*, I. cit. c. 5-8; *Palmieri*, th. 49-53; *Mazzella*, n. 721 sq.; *Hettinger*, Apologie ... vol. III, c. 6; *Pesch.* n. 187 sq.

[2] *Eccli.* XVII, 5. — [3] *Gen.* II, 19-20.

[4] Nec tamen exinde colligi potest his nominibus declarata fuisse genus proximum ac distinctionem specificam cujusque animalis. Quamnam autem linguam Adam loqueretur nescimus.

157. (B) *Immunes fuerunt a concupiscentiâ*, i. e. a motibus *inordinatis* quibus appetitus sensitivus ad sensibilia fertur etiam contra rationis ordinem. Certum est.

Ex *Script.*[1], in qua tria declarantur: (a) *ante lapsum* protoparentes de suâ nuditate non erubuisse: "Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescebant"; (b) eosdem *post lapsum* suam nuditatem animadvertisse: "Et aperti sunt oculi amborum; cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus"; (c) causam cur hoc animadverterint, ipsorum inobedientiam fuisse: "Quis indicavit tibi, quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti"? Porro hæc omnia nihil aliud significare possunt nisi protoparentes ante peccatum concupiscentiæ stimulos non expertos fuisse; nam evidenter minime cæci[2] erant, antequam peccarent, neque pudore carentes; sed libidinis stimulos non fuerant experti.

Ex *Tridentino* declarante concupiscentiam ab Apostolo peccatum vocari, "quia *ex peccato* est et ad peccatum inclinat" (*Sess.* V, 5); jamvero si ex peccato est, ante peccatum non existebat.

Ratio convenientiam hujus immunitatis ostendit: in statu innocentiæ voluntas hominis perfecte Deo subdebatur; atqui decebat ut, quamdiu homo manebat Deo subjectus, rationi vires inferiores obedirent, et animæ corpus, ut sic ordo esset perfectus; porro immunitas a concupiscentiâ in hac subjectione inferiorum virium sita est[3].

---

[1] *Gen.* II, 25; III, 7, 11.

[2] "Non est credendum quod primi parentes essent producti clausis oculis; præcipue cum de muliere dicatur quod vidit lignum quod esset pulchrum, et bonum ad vescendum. Aperti ergo sunt oculi amborum ad aliquid intuendum et cogitandum, quod antea nunquam adverterant, sc. ad invicem concupiscendum, quod antea non fuerat" (*S. August.* de Gen. ad lit., l. XI, c. 31, apud *S. Th.* 2ª 2æ, q. 164 a. 2. ad 9).

[3] *S. Thom.* I, q. 95, a. 1. Quomodo Adam appetitum sensitivum rationi perfecte subditum habuerit declarat *Suarez* (l. cit. c. 12, n. 17 sq.): (a) Deus providebat ne objecta animi pacem et tranquillitatem perturbantia occurrerent; (b) facultates hominis per intrinsecos habitus perficiebat, ita ut ratio ad *recte judicandum* inclinaretur, voluntas ad *sequendam rationem, et appetitus* ad utrique prompte obediendum.

158. (C) Immunes fuerunt *a morte* corporis, eo sensu quod, expleto probationis tempore, vivi ad vitam immortalem translati fuissent. *De fide est* ex Conciliis infra citandis.

(a) *Probatur Script.*, sive *directe*, ubi dicitur : " Deus creavit hominem inexterminabilem ... Invidiâ autem diaboli mors introivit in orbem terrarum "[1]; sive *indirecte*, ex locis in quibus declaratur *mortem* esse *pœnam peccati :* " In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris ... Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum *mors* "[2]; mortem vero de quâ agitur, esse mortem corporis colligitur ex contextu, ubi dicitur : " Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ "[3]; hic enim agitur de morte corporali quæ attingebat etiam infantes qui actuale peccatum non commiserant.

(b) *Tradit.* Pelagianis affirmantibus Adamum mortalem futurum fuisse, etiamsi non peccâsset, Synodus generalis africana habita Carthagine a. 418, decrevit : " Quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore ... A. S."[4]. Idem definivit *Trident.* sess. V, 1-2.

(c) Protoparentes non erant *naturâ* a morte immunes; nam corpus eorum, utpote ex partibus compositum, naturaliter corruptioni obnoxium erat; sed *privilegio* immortales in corpore facti sunt; et convenienter quidem. Nam decebat ut, quamdiu anima remanebat perfecte Deo subdita, corpus pariter animæ perfecte subderetur, et ab eâ incorruptibile præservaretur.

Inquirunt pariter theologi quibus mediis corpus protoparentum immortale servari potuisset. Jamvero homo a morte *violentâ* præservabatur partim quidem per propriam rationem et prudentiam, quâ nociva vitabat, partim per divinam providentiam, quæ sic ipsum tuebatur, ut nihil ei occurreret ex improviso, a quo læderetur. Præservabatur autem

[1] *Sap.* II, 23-24. — [2] *Gen.* II, 17; *Rom.* V, 12. — [3] *Rom.* V, 14.

[4] Ap. *Godeau*, Libellus fidei, n. 3. Hic canon falso adscriptus fuerat Conc. Milevitano II (416).

a morte *naturali*, sc. a morbis et senectute, per *lignum vitæ*, ait ex his verbis infertur: "Ne forte mittat manum suam et sumat etiam de *ligno vitæ*, et comedat et *vivat in æternum*"[1]. Lignum hujusmodi non solum alebat corpus per modum cibi, sed vires ejus reparabat et confortabat per modum medicinæ. Quia vero ejus virtus finita erat, non præservabat a corruptione nisi ad determinatum tempus: quo finito vel homo translatus fuisset ad spiritualem vitam, vel indiguisset iterum de ligno vitæ sumere[2].

159. (D) *Immunes fuerunt a dolore, singularique felicitate gaudebant.* Ita communiter. Probatur:

(a) *Script.*, ex descriptione paradisi, in quo tria præsertim loci amœnitatem exprimunt: arbores fructiferæ, fluvius in quatuor capita dividens, aurum et lapides pretiosi[3]; hæc enim omnia, juxta communem loquendi modum, locum maxime amœnum reddunt: hinc locus ille vocabatur paradisus *voluptatis*. Idem colligitur ex eo quod dolores improbique labores exhibentur ut peccati pœnæ[4]; ante peccatum igitur non existebant. Aliunde impassibilitas ex immortalitate corporeâ sequi videtur.

(b) Confirmatur ex variis populorum traditionibus circa *auream ætatem*, quas legere est apud profanos auctores[5]:

---

[1] *Gen.* III, 22.

[2] Cf. *S. Thom.* l. c. a. 4; *Suarez*, l. cit. c. 15; *Petavius*, l. c. c. 5; *Mazzella*, n. 762; *Lüken*, Traditions de l'humanité, t. I, p. 101; *Vigouroux*, M. Bibl. I, n. 289; La Bible et les Découvertes... l. I, c. II, 5ª ed t. I, p. 224 sq. Putat tamen *Bellarminus* lignum vitæ semel gustatum causaturum fuisse immortalitatem.

[3] *Gen.* II, 8-16. De situ Paradisi inter eruditos disputatur, et probabilius asseritur eum intra Mesopotamiæ limites collocatum fuisse, ubi Tigris et Euphratis alvei conjunguntur. Cf. *Petavius*, l. cit. c. 5, n. 7; *Obry*, Du berceau de l'espèce humaine... Paris 1858; *Vigouroux*, M. Bibl. n. 287; La Bible et les découvertes... 5ª ed. t. I, p. 212-223; Les Livres Saints et la Critique, vol. III, c. 6, a. 4. Aliam tamen opinionem probabilibus argumentis proposuit *Etienne Brosse* (Revue thomiste, mars, mai, juillet 1895, Le site de l'Eden), juxta quem paradisus in Indiâ locandus est, prope montes *Himalaya*.

[4] *Gen.* III, 16-19.

[5] Illæ traditiones legi possunt apud F. *Lenormant*, Origines de l'Histoire, c. ii; *Geikie*, Hours with the Bible, c. 8. The Story of Eden,

"Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo
Sponte sua fidens rectumque colebat"[1].

Protoparentum felicitatem in paradiso sic poetice describit *S. Augustinus* : "Vivebat homo in paradiso sicut volebat, quamdiu hoc volebat, quod Deus jusserat : vivebat fruens Deo, ex quo homo erat bonus : vivebat sine ullâ egestate, ita semper vivere habens in potestate. Cibus aderat, ne esuriret; potus, ne sitiret; lignum vitæ, ne illum senecta dissolveret. Nihil corruptionis in corpore, vel ex corpore ullas molestias ullis ejus sensibus ingerebat. Nullus intrinsecus morbus, nullus ictus metuebatur extrinsecus, summa in carne sanitas, in animâ tota tranquillitas. Sicut in paradiso nullus æstus aut frigus, ita in ejus habitatore nulla ex cupiditate vel timore accedebat bonæ voluntatis offensio. Nihil omnino triste, nihil erat inaniter lætum; gaudium vero perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat *caritas de corde puro, et conscientiâ bonâ, et fide non fictâ;* atque inter se conjugum fida ex honesto amore societas, concors mentis corporisque vigilia, et mandati sine labore custodia. Non lassitudo fatigabat otiosum, non somnus premebat invitum"[2].

160 (E) Quibus privilegiis quintum addi potest, videlicet *dominum in animalia*, vi cujus homini non invite subjiciebantur; Deus siquidem, postquam hominem creavit, dixit: "Præsit piscibus maris et volatilibus cœli, et bestiis universæque terræ, omnique reptili quod movetur in terrâ..."[3]. Cujus rationem sic reddit *S. Thomas* (I, q. 96, a. 1) : decebat siquidem ut, quamdiu homo Deo subdebatur, ea quæ naturaliter homini sunt inferiora, ipsi obedirent. Atqui animalia naturaliter sunt homini subjecta : (a) nam imperfectiora cedunt in usum perfectorum : v. g. plantæ utuntur terrâ ad suî nutrimentum, animalia vero plantis, et homines plantis et animalibus; (b) insuper ordo Providentiæ est ut inferiora per superiora gubernet; unde, cum homo sit supra

c. 10, Origin of Man; *Thein*, Christian anthropology, n. 138 sq.; *Lüken*, Traditions de l'Humanité t. I, p. 94-111.

[1] *Ovid.*, Metam. , 89. — [2] De Civit. Dei, lib. XIV, c. 26.
[3] *Gen.* I, 26-28; cf. *Eccli.* XVII, 4.

cetera animalia, convenienter ejus gubernationi subduntur; (c) tandem in homine universalis invenitur prudentia, dum in aliis animalibus reperire est solummodo æstimationem naturalem circa actus particulares; jamvero particularia naturaliter universalibus subduntur.

161. *Corollarium.* Errant igitur qui, cum *J. Lubbock* aliisque, asserunt primos homines fuisse barbariæ addictos, et nonnisi post multa sæcula vitam rationalem et socialem duxisse.

(A) Talis enim hypothesis non solum mosaicæ narrationi, sed etiam variis populorum traditionibus, contradicit, quæ *auream ætatem* describunt, in quâ primi homines piam felicemque vitam ducebant; porro hæc universalis traditio explicari nequiret, si homines fuissent in statu barbariæ creati. Minime quidem contendimus homini primævo notas fuisse artes sive liberales sive mechanicas, quibus hodie jactamus, sed ei inditam fuisse rationem, nostri similem, quâ jam ab initio brutis omnino superiorem morum capacem ac religiosum sese exhibuit. Id sane demonstrant antiquissima vestigia humanæ artis, quæ recenter inventa sunt, præsertim si attendamus plus ingenii ad primam *securim* faciendam requiri quam ad res inventas expoliendas.

162. (B) Insuper argumenta adversariorum non valent: (a) dicunt siquidem barbaras gentes, quæ etiam hodie existunt, reliquias esse priorum hominum et testes primævæ eorum conditionis. — Hoc autem plane gratuitum est, imo aperte falsum; multæ enim ex Gentibus, quæ nunc in infimo statu vivunt, antiquitus altiorem civilizationem habuerunt; ut constat tum ex monumentis quæ erexerunt, tum ex linguâ quæ apud ipsos in usu fuit; ita v. g. Mexicani, Peruviani, etc. Igitur status ille infimus optime explicari potest per quamdam morum corruptionem, eo magis quia facilius est in deteriorem statum labi quam ab illo in altiorem erigi. Revera historiâ compertum est illas nationes rudes fuisse aut hodiedum etiam esse, quæ a civilizationis centro depulsæ, illas remotas terræ partes incolere debuerunt, quæ propter aeris inclementiam vel fundi sterilitatem, aliasque hujus*modi causas bonarum* artium culturæ maxime obs-

tant[1]. Quod quidem adeo verum est ut ipsi Rationalistæ fateantur varias Gentilium religiones eo puriores esse et a superstitionibus magis immunes quo antiquiores sunt[2].

(b) Arguunt pariter ex constanti progressu quo nunc ad veram civilizationem tendimus, et ex hoc inferunt valde imperfecta et rudia fuisse hominis initia; sed historiâ constat talem progressum non esse de facto constantem, sed varias secutum esse fortunas secundum varia tempora, variasque locorum circumstantias. Unde ex hoc nihil deduci potest contra primævum primi hominis statum; si enim populi, qui duobus vel tribus annorum millibus ante ætatem nostram maxime exculti erant, ut Ægyptii et Assyrii, in infimum statum lapsi sunt, quid prohibet quominus protoparentes intellectualibus donis egregie ornati fuerint, licet nonnulli

[1] Quæ optime evolvit *Argyll.* (Primeval man, p. IV): "Nihil ex historiâ naturali certius quam hominem moraliter, intellectualiter et physice descendere posse, et reapse sæpe sæpius ex superiori statu ad inferiorem descendere. Hoc de homine in genere et de quolibet in specie, de individuis et de societatibus verum est. Nonnullæ in orbe terrarum regiones sunt quæ exstinctæ civilitatis reliquiis adhuc teguntur. Nonnullæ tribus rudes et barbaræ templorum ruinas, quorum destinationem agnoscere nequeunt, et urbium quæ belluis refugium factæ sunt, attonitis oculis aspiciunt... Quænam igitur rerum vicissitudines primario, juxta consuetum naturæ cursum, effectus adeo humano generi ærumnosos gignere potuerunt?... Ex individuorum multiplicatione hoc factum est, unde migrationis necessitas. Equidem debiliores tribus e regione quæ incolis abundat, expelluntur; et quoniam regiones ubi se recipiunt, minus hospitales, ac minus frugiferæ sunt, lucta pro vita ibi difficilior evadet. Itaque facto evenit ut, in ordinario rerum cursu, stirpes longissime e centro depulsæ, rudiores et vitæ tantum materialis studio maxime incumbentes fiant". Cf. *Vigouroux*, Les livres Saints et la Critique, vol. III, c. 6, a. 5, § I; *Thein*, op. cit. n. 130 sq.; *Abbé Thomas*, De la condition primitive du genre humain, ap. *Correspondant*, 1885; *Dupont*, La vie intellectuelle des populations primitives, apud *Congrès scient. internat.*, 1894, Anthropol. p. 70 sq.; *Nadaillac*, Le Problème de la vie; *Guibert*, op. cit. VII, Etat de l'Homme primitif.

[2] "Si quid religionum studio comparativo innotuit, est sane factum quod omnes in deterius irreparabili jacturâ procedunt... Quotiescumque ad alicujus religionis exordium ascendimus, pluribus imperfectionibus, serius immissis, eas expertes invenimus". (*Max Müller*, Chips from a German Worskshop, vol. I præf. XXVII).

ex eorum posteris paulo post in barbariæ statum decide-rint?

(c) Nonnulli etiam contendunt ex *craniis* (*skulls*) quæ in antiquis terræ stratis reperta sunt, concludi posse homines tunc temporis vigentes nonnisi infimo intelligentiæ gradu præditos fuisse. Sed immerito; nam rerum geologicarum periti, etiam rationalistæ, diserte testantur, illis craniis inspectis, potius constare antiquos illos homines haud mediocri ingenio ornatos fuisse[1]. Quod magis ac magis demonstrat nil fidem timendum habere a verâ hujus nominis scientiâ.

§ III. De supernaturalitate gratiæ et donorum Adamo collatorum.

163. Postquam probavimus Adamo gratiam ceteraque dona fuisse collata, demonstrare debemus hæc omnia supernaturalia esse, ut sic omnibus pateat protoparentes ad ordinem supernaturalem fuisse evectos. Duplex vero erit thesis prior ad probandum *gratiam* esse vere supernaturalem *quoad substantiam*, cetera autem privilegia esse supernaturalia *quoad modum*, seu præternaturalia.

164. *Thesis prima:* **Ordo gratiæ, Adamo ejusque posteris collatus, est vere supernaturalis**[2]. Certum est contra

[1] Quod candide fatetur *Virchow* (Discours au Congrès des Anthropol. Munich, Sept. 1877): "Quoties hominis quaternarii vestigia investigamus, qui certe primævo homini proximior erat quam nos, semper hominem nostri similem invenimus. Decem fere abhinc annis nonnulla crania in torbicinis (*tourbières*), in depositis lacustribus, vel in antiquissimis cavernis inventa sunt. Docti viri primum de homine silvestri, imperfecte evoluto hic agi autumarunt; sed hæc opinio cito evanuit. Antiqui troglodytæ, antrorum habitatores, torbicinarum incolæ tamquam viros magna æstimatione dignos sese offerunt. Ipsis talis dimensionis erat cranium, ut plures nostri temporis simile habere gauderent. Quod si humana fossilia, quæ huc usque reperta sunt, cum præsentibus exemplaribus comparentur, haud temere affirmari potest nostris temporibus quamplures esse qui minoris capacitatis cranium habent". Cf. *Thein*, op. cit. n. 93; *Quatrefages*, op. cit. c. 25-28; *Hamard*, L'âge de la pierre et l'Homme primitif, 1883.

[2] Plerique theologi hâc de re disputant ubi de visione Dei, seu de visione beatificâ. Cf. *S. Thom.* I, q. 12, a. 4; C. Gent. l. III, c. 52; *Suarez, de Divinâ Substantiâ*, l. II, c. 9; *Salmantic.* de Visione Dei,

Protestantes, Baium et *Jansenistas* ordinem gratiæ esse supra vires et exigentias cujuslibet creaturæ de facto existentis; communiter tenetur contra *Ripalda*, paucosque alios[1] eumdem esse supra vires et exigentias cujuslibet creaturæ etiam possibilis.

Explicatur: sub nomine ordinis gratiæ complectimur sive gratiam, sive gloriam, quæ est illius complementum. Supponimus insuper gratiam Adamo collatam ejusdem esse generis ac ea quæ nobis per Christum datur: nullibi enim Scriptura inter utramque distinguit, sed, inspectis textibus supra allatis (n. 153), manifeste supponit nos per gratiam renovari et restaurari in statu sanctitatis antea protoparentibus collato.

165. (A) *Script.* (a) De *gratia* dicitur: "Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut *filii Dei* nominemur et simus"[2]; unde sic: per gratiam vere efficimur *filii Dei adoptivi;* atqui, nulla creatura jus habet ad talem adoptionem; nam adoptio alicujus extranei est essentialiter libera et indebita; unde *S. Jacobus*[3] dicit: "*voluntarie* genuit nos verbo veritatis"; ergo, nulla creatura jus habet ad gratiam. Quo argumento ipsi Patres utuntur; nam recte animadvertunt creaturas intellectuales naturaliter esse *servos* Dei, non filios; ita v. g. *S. Athanasius*[4]: "Deus non solum eos homines fecit, sed et filios dixit, tanquam si illos genuisset. Est autem Dei *benevolentia*, quod quorum sit conditor, horum postea per *benevolentiam* Patrem se faciat". Revera Deus ut *Creator* plenissimum jus proprietatis in creaturam rationalem habet, quæ proinde naturaliter *serva* est; illam quidem amat amore benevolo, ac proinde quædam amicitia in ordine naturali Deum inter et creaturam existere potest, non autem illa familiaritas quæ inter patrem et filium exi-

disp. III; *Palmieri*, th. 37-39; *Mazzella*, n. 704 sq., 847 sq.; *Scheeben*, Dogmatik, § 162 sq.; *Wilhelm* and *Scannel*, Manual of Cath. theology, §. 139; *Casini*, de Statu puræ naturæ, inter opera Petavii, edit. Vivès vol. IV, art. 6-7.

[1] Cf. *Ripalda*, De Ente Supernaturali, disp. XXIII, ubi invenientur præcipuæ auctoritates *pro* et *contra*.

[2] *I Joa.* III, 1. — [3] *Jac.* I, 18. — [4] Orat. II cont. Arian., 19.

stit. Omnes igitur rationales creaturæ sunt Deo *extraneæ*, quatenus nullum jus habent ad filiationem sive veram sive adoptivam, et si adoptantur, hoc est ipsis prorsus indebitum. Insuper, per gratiam transformamur, et evehimur ad statum superiorem, nempe ad *consortium divinæ naturæ*, juxta illud: "ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ"[1]; atqui nulla creatura jus habet ut elevetur ad ordinem superiorem, et a fortiori ad ordinem divinum; "sic enim necesse est, ait *S. Thomas*, quod solus Deus deificet, communicando consortium divinæ naturæ per quamdam similitudinis participationem, sicut impossibile est quod aliquid igniat nisi solus ignis"[2].

(b) De *gloriâ* dicitur: "Similes ei erimus quoniam videbimus eum sicuti est"[3]; et alibi[4]: "Deus lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest"; unde sic: ex primo textu, per gloriam destinamur ad videndum Deum sicuti est, i. e. intuitive, facie ad faciem, atqui, ex secundo, nullus homo potest naturaliter videre Deum; ergo gloria est quid vere supernaturale. Quod confirmatur his Christi verbis: "Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare"[5]. Hic enim quæstio est de cognitione intuitivâ Dei, quâ distincte ut Pater contemplatur et cognoscitur, et asseritur *neminem* posse hâc visione frui, nisi ex revelatione, quæ certe nulli debetur creaturæ; ergo nulla intelligens creatura ex se talem notitiam exigit. Ergo gloria est omnino supra vires et exigentias cujuslibet creaturæ ac proinde indebita.

Insuper, per gloriam efficimur "heredes quidem Dei, coheredes autem Christi"[6]; atqui, nulla creatura jus habet ad talem hereditatem; hereditas enim non debetur nisi filiis; jamvero, nullum ens creatum jus habet ut efficiatur filius Dei etiam adoptivus; cum enim sit naturaliter servus, nullum jus habere potest regnandi simul cum rege et domino. Hinc Patres mirantur homines ad talem dignitatem evehi;

[1] *II Petr.* I, 4. — [2] *S. Thomas*, Iª 2æ, q. 112, a. 1. — [3] *I Joa.* III, 2. — [4] *I Tim.* VI, 16. — [5] *Matt.* XI, 27; cf. *Joa.* I, 18. — [6] *Rom.* VIII, 17.

sic *S. Greg. Nyssenus* (De Beatitudinibus, c. 7) scribit: "Excedit homo suam ipsam naturam, immortalis ex mortali, ex fragili et caduco integer et incorruptus, ex diario et temporaneo sempiternus, in summâ *deus ex homine evadens.* Nam quum dignus habitus sit qui filius Dei fiat, dignitatem Patris in se prorsus habebit, atque omnium paternorum *heres* existet".

(c) De *utrâque*, sc. de gratiâ et gloriâ scribit Apostolus[1]: "Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam non hujus sæculi... sed sicut scriptum est[2], quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum. Nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita et quæ sunt Dei nemo novit nisi Spiritus Dei". Jamvero sapientia, de quâ hic agitur, est doctrina fidei, cujus consummatio est visio intuitiva Trinitatis; atqui illa sapientia ita excedit hominis vires ut, teste Apostolo, nec oculus viderit, vel auris audierit, vel cor ejus cogitârit, quæ Deus iis qui gratiâ et gloriâ fruuntur, præparavit; imo hujusmodi sapientia cujuslibet creaturæ vires ita transcendit, ut solus Spiritus eam manifestare potuerit; ergo talis sapientia, quæ nihil aliud est nisi ordo gratiæ, est absolute supernaturalis.

166. (B) *Tradit.* (a) *Patres* eamdem doctrinam variis modis docent, præsertim vero aperte declarando neque homines, neque Angelos suâ naturâ sanctos esse posse, sed potestatem sanctificandi, seu gratiam conferendi soli Deo esse propriam, proindeque super exigentias cujuslibet creaturæ: "*Sanctificatio* non est absque *Spiritu;* nec enim Virtutes cœlorum *suâ naturâ sanctæ* sunt. Nam, si id esset, *nullâ ratione differrent a Spiritu sancto*... Sanctificatio quæ est *extra illorum substantiam*, perfectionem *adjungit per communicationem Spiritus*"[3]. "*Spiritus sanctus*, non solum sejunctis a se hominibus, sed et singulis quibusque Angelis *inhabitator* assistit. Quoniam *omnis creatura non ex suâ*

[1] *I Cor.* II, 6-12. — [2] *Isa.* LXIV, 4. — [3] S. Basil. de Spirit. S., c. 16.

substantiâ, sed ex *communicatione alterius sanctitatis sancta* perficitur"[1].

(b) *Ecclesia* pariter, oppositos errores damnando, satis clare mentem suam aperuit; siquidem damnata fuit a *S. Pio V*, saltem ut *falsa*, sequens Baii propositio: "Humanæ naturæ sublimatio et exaltatio in consortium divinæ naturæ debita fuit integritati primæ conditionis, et proinde naturalis dicenda est, non supernaturalis"[2]; vera est igitur contradictoria, scilicet: talis elevatio est supernaturalis. Præterea Conc. *Viennense* ut *hæreticam* damnavit sequentem propositionem: "Quælibet intellectualis creatura in seipsâ est naturaliter beata (seu destinata ad visionem beatificam), et anima non indiget lumine gloriæ, ipsam elevante ad Deum videndum"; igitur de fide est contradictoria, scilicet: aliqua saltem creatura intellectualis non destinatur naturaliter ad visionem beatificam, et anima nostra indiget lumine (supernaturali) gloriæ ad Deum videndum.

Quoad opinionem *Ripaldæ*, nunquam damnata fuit, sed ut ipse fatetur[3], "magna sunt testimonia quæ favent sententiæ neganti (aliquam creaturam possibilem esse cui gratia deberetur), ideoque merito stando auctoritati affirmans sententia absolute posthabenda". Cui addi potest, a tempore Ripaldæ, nullum fere theologum alicujus nominis ejus opinionem amplexum fuisse; unde sententia nostra vere communis evasit.

167. (C) *Ratione* confirmatur: (a) Illud enim quod pertinet ad essentiam et naturam hominis, non potest amitti; essentiæ enim sunt immutabiles; atqui, gratia Adamo collata, fuit ab ipso amissa; ergo ad naturam ejus non pertinebat, seu non erat ipsi debita.

(b) Cognoscere Deum clare et intuitive est proprium et connaturale Deo sicut est proprium igni quod calefaciat et soli quod illuminet; nam divina essentia est infinitæ perfectionis, actualitatis et immaterialitatis, proindeque intuitive videri nequit naturaliter nisi ab intellectu ejusdem perfectionis et actualitatis; atqui quod est proprium Dei, neque

[1] *Didymus*, de Spiritu S., c. 1. — [2] Ap. *Denzing.* n. 901.
[3] Disp. XXIII, n. 58.

hominibus, neque Angelis neque alicui creaturæ creabili naturaliter competit; ergo visio beatifica nulli creaturæ debetur[1].

168. *Objicitur:* Inest homini appetitus naturalis, seu desiderium naturale, ad Deum videndum; atqui, quod homo naturaliter appetit, est ei debitum et naturale; ergo.

Resp. Ad difficultatem solvendam, duplex distingui potest appetitus: unus *naturalis*, alter *elicitus;* prior est propensio *nativa* et invincibilis ad aliquod bonum sibi conveniens, ut est v. g. naturalis inclinatio ad beatitudinem in genere; talis appetitus frustrari nequit, quia ab ipso Deo causatur; posterior autem est propensio *libera* in bonum jam cognitum, et talis appetitus frustrari potest, quando scilicet versatur circa objecta impossibilia vel indebita. Jamvero, homo nullum habet naturalem appetitum ad beatificam visionem, quæ omnino transcendit ejus vires naturales, nec proinde ipsi debetur talis visio. Homo potest quidem habere appetitum elicitum conditionalem ad videndum Deum, quando cognoscit visionem beatificam esse possibilem, imo esse maximum bonum; sed tale desiderium non ipsi dat jus exigendi illud bonum, sicut v. g. desiderium elicitum a puero volandi per aerem, non dat ipsi jus ad accipiendas alas et ad volandum.

169 *Thesis secunda:* **Cetera dona, protoparentibus collata, erant gratuita et præternaturalia.** Certum est[2].

(A) *Argumentum generale.* Damnatæ fuerunt, saltem ut falsæ, sequentes *Baii* propositiones: "Integritas primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio"; "Deus non potuisset ab initio talem creare hominem qualis nunc nascitur"; (*Denzing.* 906, 935) certa est igitur contradictoria, scilicet, integritas non fuit humanæ naturæ debita, sed Deus potuisset creare hominem qualis nunc nascitur (excepto tamen peccato cujus auctor esse nequit), ac proinde cum ignorantiâ, concupiscentiâ, infirmitatibus et morte.

170. (B) *Speciatim de immunitate ab ignorantiâ.* Ignorantia, de quâ hic agitur, est quædam rationis debilitas, quâ existente, homo difficulter ad veri cognitionem per-

1 Cf. *S. Thom.* C. Gent. l. III, c. 52; *Salmant.* l. cit. n, 5-16

2 *Casini*, de Statu puræ naturæ (inter opera *Petavii*, ed. Vivès, vol. IV, p. 509 sq.), ubi egregie fuseque hâc de re disputat; *Palmieri*, th. 44-46; *Mazzella*, n. 721 sq.; *Tepe*, n. 787 sq.

venit, et in errorem facile labitur. Immunitas autem ab ignorantiâ est specialis acies intellectus, quâ fit ut homo facillime scientiam acquirat. Unde sic : Illud solum est stricte homini debitum quod absolute necessarium est ut possit finem suum cognoscere, nec non media ad illum attingendum ; atqui, etiam cum actuali difficultate verum adipiscendi, homo potest finem suum scilicet Deum, et media ad finem consequendum cognoscere, videlicet præcipua officia; ergo immunitas ab ignorantiâ ipsi non debebatur.

Quod magis ac magis patebit, si attendatur natura hominis cujus intellectus, ut probatur in *Institut. Philosophicis*, ita comparatus est ut pedetentim a rebus sensibilibus ad spiritualia ascendat *ratiocinando, inducendo, syllogizando;* hoc enim excludit exigentiam cujusque scientiæ infusæ. Neque dici valet ipsi necessariam esse juris naturalis notitiam ; ut enim recte agere possit, sufficit notitia quorumdam principiorum essentialium quæ facile comparatur : dummodo enim operetur secundum ea quæ novit, nec aliunde negligat nosse quæ debet, bonum formaliter operabitur suumque finem attinget. Hinc recte *S. Augustinus*[1] ait : " Ad quam miseriam justæ damnationis pertinet *ignorantia* et *difficultas* (i. e. concupiscentia) quam patitur omnis homo ab exordio nativitatis suæ, nec ab isto malo nisi Dei gratiâ quisquam liberatur... Quamvis ignorantia et difficultas, etiamsi essent hominis *primordia naturalia*, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset ". Ex quo duo eruuntur, videlicet ignorantiam et concupiscentiam ex originali peccato quidem oriri, sed potuisse tamen existere absque peccato, quia, ut alibi exponit, non sunt malum morale, sed *defectus naturales*, ex quibus exsurgere possit *proficiendi admonitio*, et *perfectionis exordium*.

171. (C) De *immunitate a concupiscentiâ*. Concupiscentia, de quâ hic agitur, est inclinatio appetitus sensitivi ad bonum sensibile, etiam contra ordinis rationem. His positis, sic argumentari datur : Immunitas a concupiscentiâ in tantum esset homini debita, in quantum concupiscentia re-

[1] Retract. lib. I, c. 9; doctrinam Augustini hac de re fusius exponit *Palmieri*, th. 44.

pugnaret vel *in se*, vel *libertati*, vel *nativæ hominis conditioni;* atqui nullum ex his dici potest :

(a) Non repugnat *in se;* nam, quidquid dicant Protestantes, concupiscentia *in se* non est peccatum, sed solum imperfectio, vi cujus ad peccatum inclinamur ; ad peccatum enim requiritur cognitio intellectus et liber voluntatis consensus ; jamvero, concupiscentia existere potest in nobis quin ei consentiamus ; ergo ex se non est peccatum [1].

(b) Nec *libertati ;* nam, non obstante concupiscentiâ, homo potest adhuc recte judicare, et rationis judicium sequi.

(c) Nec *nativæ conditioni hominis ;* nam e contra, concupiscentia naturaliter defluit ex hominis constitutione ; siquidem, facultates sensibiles hominis naturaliter tendunt ad bonum sensibile, dum facultates intellectuales tendunt ad bonum spirituale ; atqui, ex illis contrariis propensionibus, pugna naturaliter oritur, quæ concupiscentiam constituit; ergo concupiscentia ex se homini naturalis est.

172. (D) De *immortalitate.* Item immortalitas non est debita homini ; nam duobus modis mors naturaliter evenire potest, vel ab *extrinsecâ* causâ, v. g. per ignem, aquam, ensem, etc., vel ab *intrinsecâ* causâ, scilicet naturali corruptione corporis ; atqui, Deus non tenetur hujus duplicis causæ impedire effectum; ergo homo est naturaliter mortalis.

173. (E) De *impassibilitate.* Tandem, impassibilitas non erat homini debita. Nam natura humana, utpote sensitiva, naturaliter est obnoxia jucundis aut injucundis sensationibus quæ per agentia naturalia causantur ; atqui, Deus minime tenetur impedire naturalem cursum agentium naturalium ; ergo non tenetur hominem reddere impassibilem.

Corollaria.

174. 1° Homo creatus est ad *finem supernaturalem.* Etenim media proportionantur ad finem, seu aliis verbis, finis debet esse ejusdem ordinis ac medium ; atqui gratia

[1] " Sed hæc (concupiscentia) etiamsi vocetur peccatum non utique quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur... Et ideo jam non sit peccatum, sed sic vocetur, sive quod peccato facta sit, *sive quod* peccandi delectatione moveatur, etsi ei, vincente delectatione *justitiæ*, non consentiatur ". (*S. August.*, ad Bonifac. l. 1, c. 13).

homini collata, est medium supernaturale; ergo finis, ad quem destinatus fuit, est pariter supernaturalis. Aliunde probavimus etiam hominem ad gloriam, seu ad visionem beatificam destinari, quæ, ex dictis, certe supernaturalis est.

175. 2° *Status naturæ puræ est possibilis*[1]. Certum est contra *Baianos* qui absolute tenuerunt non potuisse hominem creari in statu naturæ puræ, et quosdam *Augustinianos*[2], qui contendebant id fieri posse quidem absolute, non autem attentis Dei attributis, ejus præsertim sapientiâ et bonitate.

Constat non solum ex damnatione propositionis *Baii* supra allatæ, sed etiam ratione theologicâ. Etenim status naturæ puræ consistit in eò quod homo ad finem naturalem destinetur, mediaque sufficientia ad hunc finem attingendum accipiat; atqui, Deus non tenetur aliquid amplius dare homini, quum ex dictis, tum gratia, tum bona præternaturalia sint homini prorsus indebita. Nec in hoc læditur *bonitas* divina, quæ satis manifestatur per largitionem donorum naturalium, aut *sapientia*, quæ requirit solum ut Deus homini præbeat media ad finem suum attingendum necessaria. Neque dici potest in hoc statu concupiscentiam insuperabilem fuisse, quum hodie nonnisi gratiâ vincatur; nam Deus gratuita auxilia ordinis naturalis præbuisset ad tentationes vincendas.

176. 3° *Triplicis generis bona protoparentibus collata fuerunt:*

(a) Bona *naturalia*, scilicet corpus et anima rationalis intellectu et voluntate prædita cum concursu naturali ut explicatum est in Philosophiâ.

(b) Bona *præternaturalia*, scilicet immunitas ab ignorantiâ, concupiscentiâ, dolore et morte.

(c) Bona *supernaturalia*, scilicet gratia sanctificans cum virtutibus infusis aliisque privilegiis quæ eam comitantur.

---

[1] Cf. *Casini*, op. cit.; *de Rubeis*, de Peccato origin. c. 38; *Palmieri*, th. 47; *Mazzella*, n. 880 sq.; *Pesch.* n. 224 sq.

[2] *Berti*, Augustinianum systema vindicatum, dis. II. c. 1, § 6, n. 8; *Norisius, Vindic. August., c. III, § II.*

Art. III. De Hominis Lapsu.

177. Post dicta de Elevatione hominis ad statum supernaturalem, de ejusdem lapsu disserere oportet, qui dicitur etiam *originale* peccatum. Duplex distingui solet : peccatum *originale originans*, quod nihil aliud est nisi peccatum *personale* Adæ, quatenus origo seu causa fuit illius peccati quod in ejus posteros transit ; peccatum *originale originatum*, quod Adæ posteri in suâ conceptione, seu in suâ origine contrahunt. Disputabimus de *existentiâ* originalis peccati, de ejus *naturâ*, *effectibus* et *concordiâ* cum ratione.

§ I. De Existentia originalis peccati.

I. In protoparentibus[1].

178. *Thesis :* **Protoparentes mandatum sibi a Deo datum transgressi sunt, ac proinde graviter peccaverunt.**

De fide est[2] *:* "Si quis non confitetur primum hominem Adam, cum mandatum Dei fuisset transgressus, etc., A. S."

Probatur prima pars 1° *Script.* Ad thesim demonstrandam, duo sunt probanda : protoparentes verum præceptum accepisse, illudque transgressos fuisse; atqui utrumque constat[3]: (**A**) Nam Deus prohibuerat ne, sub pœnâ mortis, protoparentes comederent de ligno scientiæ boni et mali : " in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris "[4].

---

[1] Cf. *S. Thom.*, 2. 2æ, q. 163-165; *Suarez*, de Opere sex dier. l. IV; *Bellarminus*, Controvers., de Amissione Gratiæ lib. III; *Petavius*, de Sex dierum opif., l. II, c. 9-10; *de Rubeis*, de Peccato originali; *Palmieri*, th. 65; *Mazzella*, n. 901 sq.; *Hurter*, n. 392 sq.; *Pesch*, n. 228 sq.

[2] *Trid.* sess. V, can. 1.

[3] Nonnulli moderni, post *Cajetanum*, putant mosaicam narrationem de lapsu protoparentum *allegoricam* esse, nihilque aliud significare nisi præceptum positivum illis impositum fuisse, cujus natura determinari nequit, idemque ab eis violatum fuisse. Hæc opinio nunquam ab Ecclesiâ damnata est, sed communi Patrum et theologorum sententiæ adversatur; quidquid sit, etiam admissâ allegoriâ, inconcussa stat thesis nostra ; nam, etiam in hoc casu, vera tentatio adfuit, licet nullus serpens mulieri apparuerit, vereque protoparentes interiori suggestioni, quâ ad violandum Dei præceptum sollicitati fuerant, consensum præbuerunt. Cfr. *Lagrange*, Revue Biblique, Juil. 1897, p. 345 sq.

[4] *Multi* de morte tum corporis tum animæ præfata verba intelligunt (*Gen. II*, 17), alii de solâ morte corporis, ita tamen ut sensus sit : morti

(B) Aliunde protoparentes præceptum violârunt libere comedendo de illo fructu [1], et per hoc peccaverunt, juxta illud S. Pauli: "Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit" [2]. Quod quidem peccatum commiserunt, instigante Satanâ sub formâ serpentis [3]; dicit enim Scriptura: "Invidiâ diaboli mors intravit in orbem terrarum" [4].

2° *Ratione.* Ratio non potest quidem demonstrare existentiam peccati Adæ, sed solum investigare quomodo homo peccare potuerit, cum esset immunis a concupiscentiâ. Jamvero immunitas a concupiscentiâ tollebat quidem unam e causis peccati, non autem omnes: etenim voluntas hominis remanebat libera, et peccabilis: omnis enim voluntas creata est defectibilis; siquidem peccare nihil aliud est nisi declinare a regulâ morum, ideoque ille solus est naturâ impeccabilis, cujus regula est propria voluntas; quod est proprium Dei; ergo homo, etiam a concupiscentiâ immunis, peccabilis erat [5]. Atqui non est mirum quod voluntas defectibilis aliquando deficiat et peccet: ergo. — Confirmatur exemplo angelorum, qui etsi nullam concupiscentiam haberent, peccare potuerunt, et de facto peccarunt. Ratio autem cur Deus creaverit homines et angelos liberos et peccabiles, erat ut sic mereri et demereri possent: melius est enim finem suum attingere libere quam veluti coacte.

179. *Secunda pars:* Transgressio Adami fuit grave peccatum. Certe est et constat: (A) ex *gravitate præcepti;* gravitas peccati pendet ex gravitate præcepti; atqui præceptum impositum protoparentibus erat omnino grave, ut patet (a) ex *fine præcepti:* Deus enim volebat, per illam prohibitionem, exigere tributum subjectionis et obedientiæ; atqui homo tenetur sub gravi illud tributum Deo solvere: ergo; (b) *ex comminatione gravis pœnæ:* eo enim gravius

obnoxius eris. Cf. *Petav.* op. cit. l. II, c. 10. Vel dici potest Deum comminatum esse mortem eo tempore quo Adam peccaret, sed postea sententiæ exsecutionem ex misericordiâ distulisse.

[1] *Gen.* III, 6. — [2] *Rom.* V, 12. — [3] *Gen.* III, 1-6.

[4] *Sap.* II, 24. — De naturâ serpentis, variisque circumstantiis tentationis vide *Maas,* Christ *in type,* vol. I, p. 186 sq.

[5] *S. Thom. I, q. 63, a. 1.*

apparet præceptum quo majori pœnâ sancitur ; atqui pœna comminata erat gravissima, scilicet pœna mortis pro corpore et animâ ; ergo.

(B) Ex *variis malitiis* in illo peccato inclusis. Nam protoparentes, violando divinum præceptum multa peccata commiserunt, scilicet : (a) Uterque commisit peccatum *superbiæ*, appetendo similitudinem Deo modo *inordinato*, juxta illud quod serpens dixerat : " et eritis sicut Dii " [1]. Hinc dicitur : " in ipsâ (superbiâ) initium sumpsit omnis perditio " [2]. (b) Uterque commisit peccatum *curiositatis*, scientiam inordinate appetendo, juxta illud serpentis : " et eritis sicut Dii *scientes bonum et malum* ". (c) Ambo pariter peccatum *inobedientiæ* commiserunt, dum violarunt divinum præceptum. Unde dicitur : " Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi " [3]. (d) Tandem Adamus commisit peccatum *inordinati amoris* erga uxorem, dum, illâ suggerente, fructum comedit ; Eva autem peccatum *gulæ* : " Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum " [4] ; et peccatum *scandali*, dum fructum præbuit viro ; imo, juxta probabilem sententiam, peccatum *infidelitatis*, credendo verbis diaboli contra Deum loquentis ; dicitur enim a *S. Paulo* [5] : " Vir non est seductus, *mulier autem seducta* in prævaricationem fuit " [6].

---

[1] *Gen.* III, 5.

[2] *Tob.* IV, 14. Superbiam fuisse primum primi hominis peccatum sic probat *Angelicus Doctor* (I, q. 163, a. 1-2) : Ibi fuit primum peccatum hominis, ubi potuit esse primus appetitus inordinati finis; atqui primus appetitus inordinatus non potuit esse circa sensibilia, quia stante rectitudine voluntatis, carnis concupiscentia non erat; ergo fuit circa bonum spirituale inordinate appetitum; quod pertinet ad superbiam. Quæ superbia fuit in hoc quod inordinate divinam similitudinem appetierit, non similitudinem *æqualitatis*, quam nemo sanæ mentis optare potest, sed similitudinem *imitationis*, volendo per virtutem propriæ naturæ determinare sibi quid esset bonum et quid malum ad agendum, propriisque viribus beatitudinem consequi. Nec dicatur primum Adami peccatum fuisse inobedientiam : quum enim inobedientia non sit propter se appetibilis, ex superbiâ causata fuit.

[3] *Rom.* V, 19. — [4] *Gen.* III, 6. — [5] *I Tim.* II, 14.

[6] Protoparentes sui peccati veniam obtinuisse Scripturâ constat : " *Hæc* (Sapientia) illum qui primum formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit, et eduxit illum a *delicto*

II. De peccato originali in Adæ posteris.

180. *Status quæstionis.* Dogma catholicum est Adamum peccando non solum sibi, sed etiam nobis, amisisse sanctitatem, in qua constitutus fuerat, nobisque transmittere reatum culpæ, quo peccatores ab initio constituimur. Illud peccatum, quod posteri Adæ contrahunt in sua origine, vocatur peccatum originale : ejus natura postea explicabitur.

Nunc autem ejus existentia demonstranda est contra *Pelagianos* et *Unitarios*, qui contendunt Adami peccatum ipsi soli, non autem ejus posteris nocuisse, nisi forte malum exemplum præbendo, et textus Scripturæ intelligunt vel de hujus vitæ miseriis, vel de peccato actuali, quod committimus in imitationem peccati Adæ [1]. *Rationalistæ* pariter peccatum originale rejiciunt, utpote rationi contrarium; quorum difficultates infra exponentur et solventur.

181. *Thesis :* **Omnes homines, ex Adamo naturaliter geniti, excepta B. Virgine, in conceptione suâ, peccatum aliquod contrahunt, quod merito vocatur originale peccatum** [2]. *De fide est ex Tridentino* (sess. V, can. 2) : " Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, et non ejus propagini, asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem, et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam eum perdidisse : aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod mors et animæ, A. S." Dicitur "*naturaliter geniti*", nam, quum peccatum originale per generationem transmittatur, ex dicendis, si quis homo a Deo directe crearetur, aut extra leges naturales

---

suo" (*Sap.* X, 1). Communis sententia est eos salutem consecutos esse; ait enim *S. Augustinus* (Ep. 99 ad Evodium) : " Ecclesiam fere totam consentire Christum, cum ad inferos descendit, inde Adamum liberâsse". Cf. *Suarez*, de Op. sex dier. l. IV, c. 9.

[1] Unitariorum doctrinam exponit *J. F. Clarke*, Manual of Unitarian belief, Boston, 1888, p. 37. Idem fere tenent plerique Protestantes in Galliâ, ut videre est ap. *F. Lichtenberger*, Encycl. des Sc. Religieuses, voce *péché*, vol. X, p. 358 sq.

[2] Cf. *S. Thom.* 1ª 2æ, q. 81; C. Gent. l. IV, c. 50-52; *Bellarminus*, op. cit. l. IV; *de Rubeis*, op. cit.; *Palmieri*, th. 66-70; *Mazzella*, n. 917 sq.; *Hodge, Systematic theol.*, vol. II, § 8-13.

conciperetur, non esset obnoxius originali culpæ ; exceptio autem pro B. Virgine probatur in *Tr. de Verbo Incarnat.*

182. 1° *Scripturâ.* (A) S. Paulus comparationem instituens Adamum inter et Christum, hæc habet : " Sicut per unum hominem *peccatum* in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in *omnes homines* mors pertransiit, in quo [1] *omnes peccaverunt*... Sicut enim per inobedientiam unius hominis *peccatores constituti* sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi " [2]. Unde sic : ex his verbis constat per Adamum peccatum aliquod intravisse in hunc mundum, i. e. in omnes homines, ut ex contextu appareret, et per Adamum omnes homines peccatores constitutos fuisse ; atqui peccatum de quo agitur est peccatum originale ; nam, (a) est *verum peccatum*, et non solum pœna peccati, seu mors, ut volunt Pelagiani et Unitarii ; nam Apostolus sedulo distinguit inter peccatum ipsum quod vocat " ἡ ἁμαρτία " (*the sin*), et mortem quæ est pœna peccati, et asserit utrumque incurri ; insuper addit per Adamum homines *peccatores constitutos* fuisse ; quod non potest interpretari nisi de peccato vere animæ inhærente : nec potest esse *concupiscentia*, quia peccatum illud opponitur *justitiæ* seu gratiæ (18-19), ideoque in justis remanere nequit, dum e contra in eis concupiscentia manet ; præterea peccatum illud est " *in omnes homines in condemnationem* " : quod certe de concupiscentiâ

[1] Utrum *in quo* (græce ἐφ'ᾧ) significet *in Adamo*, vel *eo quod*, *quia*, disputatur inter Commentatores. Prior sententia asserens *in quo* stare pro *in Adamo* pro se habet Patres latinos, quorum tamen auctoritas in quæstione philologiæ græcæ non est tanti valoris ac Græcorum, plerosque doctores catholicos antiquos et nonnullos recentes. Posterior habet pro se syntaxim et usum loquendi Græcorum, Patres græcos quinque linguæ suæ peritissimos, plerasque versiones, doctores catholicos recentes non paucos eruditione præstantes. Quæcumque autem interpretatio admittatur, nil refert ad probationem thesis nostræ ; nam etiamsi *in quo* idem sonet ac *quia*, *quatenus*, postulat contextus ut subaudiatur in *Adamo*, tum quia dicitur : " per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit ", tum quia infra additur : " unius delicto multi mortui sunt..... sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem "... Cf. *Corluy*, op. cit. vol. I, p. 228 sq. ; *Palmieri*, th. 66.

[2] *Rom.* V, 12-19.

dici nequit; ergo peccatum, de quo agitur, est vere peccatum.

(b) Illud peccatum non est peccatum actuale, in imitationem peccati Adæ commissum, sed peccatum *speciale* quod per Adam in hunc mundum intravit, mortem secum trahens (12), quod deinceps in mundo per mortem regnavit etiam in infantes qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ[1] (14), quod fuit unius hominis et per quod tamen peccatores constituti sunt multi (19), et omnibus fuit causa condemnationis (18); atqui hæc omnia soli peccato originali competunt, quod a solo Adamo commissum in omnes ejus posteros tanquam hereditarium transit; ergo.

Confirmatur his verbis: "nos omnes eramus naturâ filii iræ"[2]; quibus significatur omnes homines naturâ, i. e. jam a nativitate, non actu proprio, esse Deo odibiles; atqui non possunt esse Deo odibiles nisi per peccatum; ergo, etiam antequam agant, aliquod contraxerunt peccatum.

(B) Duo alii textus in controversiâ pelagianâ a Patribus adducti sunt, sed vim probabilem solum habent:

(a) *Prior* sic legitur in *Vulgatâ*[3]: "Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?"; in *hebraico* textu: "Quis dabit mundum de immundo? Ne unus quidem"; *Septuaginta* habent: "Quis enim mundus a sorde? Nullus, etsi una dies sit vita ejus super terram". Jamvero tum *Vulgata*, tum versio *Septuag.* clare intelliguntur de peccato originali; sed textus hebraicus, qui solus inspiratus est, potest quidem interpretari de maculâ originali, sed posset etiam significare nos omnes peccatores esse, quia ex parentibus peccatoribus concepti sumus: ac proinde argumentum non est convincens.

(b) *Posterior* ex psalmis desumitur:[4] "Ecce enim in ini-

[1] De sensu vers. 13 et 14 disputatur inter commentatores; probabilior videtur hæc interpretatio: peccatum non imputatur in pœnam temporalem, quando non existit lex positiva eam indicens; atqui ab Adamo ad Moysen omnes, etiam qui legem pœnalem transgressi non erant in imitationem Adæ, ut infantes, moriebantur; ergo mortem subierunt in pœnam peccati ab Adamo commissi, quod in eos hereditate transiit. Cf. *Corluy*, l. cit. p. 243-244.

[2] *Ephes.* II, 3. — [3] *Job*, XIV, 4. — [4] *Ps.* L, 5

quitatibus (hebr. pravitate) conceptus sum, et in peccatis (*hebr.* peccato) concepit me mater mea"; atqui hic David non loquitur de peccato parentum, quum ex legitimo matrimonio conceptus fuerit; nec de peccato proprio actuali, quod instanti conceptionis committere nequibat; ergo de peccato originali. Attamen illa verba possunt forsan intelligi de concupiscentiâ, quæ aliquando peccatum appellatur, eo magis quia hic David veniam suam implorat dicendo se conceptum fuisse in infirmitate, in pravitate, seu cum inclinatione ad malum; quæ omnia de concupiscentiâ intelligi valent. Sed illa concupiscentia non potest recte vocari *peccatum*, nisi quia procedit a peccato protoparentum, et sic indirecte saltem argumentum ex hoc textu desumitur[1].

183. 2° *Trad.* (A) *Ex Patribus:* Adversarii fatentur a tempore S. Augustini doctrinam de peccato originali fuisse communiter a Patribus traditam; quidam autem accusant S. Augustinum eo quod primus illud dogma docuerit: sed hoc est omnino falsum, nam *S. Augustinus* ipse profert testimonia multorum Patrum sibi anteriorum, qui eamdem doctrinam aperte docuerunt[2]. "Propter quam catholicam veritatem sancti ac beati in divinorum eloquiorum pertractatione clarissimi sacerdotes, *Irenæus*, *Cyprianus*, *Reticius*, *Olympius*, *Hilarius*, *Ambrosius*, *Gregorius*, *Innocentius*, *Joannes* (*Chrysost.*), *Basilius*, quibus addo presbyterum, nolis velis, *Hieronymum*, ut omittam eos qui nondum dormierunt, adversus vos proferunt *de omnium hominum peccato originali* obnoxiâ successione sententiam".

[1] Aliunde hæc fuit Patrum interpretatio communis; ita *Augustinus* (in h. psalm., n. 10): "Suscepit personam generis humani David et attendit omnium vincula, propaginem mortis consideravit, originem iniquitatis advertit et ait: Ecce in iniquitatibus conceptus sum. Numquid David de adulterio natus erat, de Jesse, viro justo et conjuge ejus? Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam"? Cf. *Palmieri*, th. 67, Brevis animadversio; *Pesch*, n. 238.

[2] *S. August.* Contra Julian. l. II, c. 10, n. 33. Alia testimonia lege apud *de Rubeis*, op. cit., c. 21 sq.; *Bellarminum*, op. cit. l. IV, c. 15; *Palmieri*, th. 70; *Hurter*, n. 404 sq. *Pesch*, n. 241 sq.; *Bossuet*, Défense de la Tradition et des SS. Pères, l. VIII, c. 2-5.

Ait enim *S. Justinus* Christum baptizatum fuisse, *generis humani causâ, quod per Adam in mortem et fraudem seductionemque serpentis inciderat" (Dial. cum Tryph.* n. 88). Nec aliter *S. Irenæus*[1]: "Deum quidem in primo Adam offendimus non facientes ejus præceptum; in secundo autem Adam reconciliati sumus". Scribit etiam *Tertullianus*[2]: "Satanam dicimus malitiæ angelum, totius erroris artificem, per quem homo a primordio circumventus... *exinde totum genus de semine suo infectum, suæ etiam damnationis traducem fecit*".

Adest tamen difficultas quoad Patres græcos, qui minus directe de peccato originali scripserunt, sed illud facile explicatur quia tunc temporis vigebant Manichæi, qui peccatum originale exaggerabant; unde non opportunum erat nimis urgere illud doctrinæ punctum. Objicitur quoque verbum *S. Chrysostomi* dicentis infantes *non habere peccata* antequam baptizentur, sed hoc intelligendum est de peccatis propriis et actualibus, ut jam animadvertebat S. Augustinus:[3] "Intellige propria, et nulla contentio est. At, inquies, cur non ipse addidit propria? Cur, putamus, nisi quia disputans in Catholicâ Ecclesiâ, non se aliter intelligi arbitrabatur? tali quæstione nullius pulsabatur, vobis nondum litigantibus securius loquebatur". Aliunde Patres Græci dogma nostrum æquivalenter proposuerunt docendo, propter Adami lapsum, damnatum fuisse genus humanum, homines redemptione indigere, Christum Redemptorem omnium esse, ita ut nemo sine ipso salutem consequi possit[4].

(**B**) *Ex praxi ecclesiæ*, quæ semper baptizavit infantes in *remissionem peccatorum*: "credo unum baptisma in remissionem peccatorum"; jamvero cur baptizarentur infantes in remissionem peccatorum, si nullum originale peccatum haberent? Idem probant varii exorcismi, qui in baptismo adhibentur, ad fugandum diabolum: servitus autem diaboli

[1] Adv. Hæres., lib. V, c. 16, n. 3.

[2] De Testimon. animæ, c. 3.

[3] Contra Julian., lib. I, c. ç, n. 22. Revera S. Chrysostomus (homil. 10 in Ep. ad Rom., ap. Migne LX, 475) peccatum originale docet.

[4] Cf. *Hurter*, n. 405; *Palmieri*, th. 70, ubi textus difficiles Patrum dilucide exponuntur.

non contrahitur nisi per peccatum. Quo argumento sæpe utitur *Augustinus*[1]: "Porro quia parvulos baptizandos esse concedunt, concedant oportet eos egere illis beneficiis mediatoris, ut abluti per sacramentum... ut salvi, ut liberati, ut redempti, ut illuminati fiant. Unde? nisi a morte, vitiis, reatu, subjectione, tenebris peccatorum? Quæ quoniam nulla in eâ ætate per suam vitam propriam commiserunt, restat originale peccatum... Quid de ipsâ formâ sacramenti loquar?... Quid in illo agit exorcismus meus, si in familiâ diaboli non tenetur?... Quomodo ergo dicturus erat eum renuntiare diabolo, cujus in eo nihil esset? Quomodo converti ad Dominum, a quo non esset aversus"?

(C) *Ex Conciliis:* Viginti quatuor concilia, ab anno 412 ad annum 431, pelagianam hæresim de peccato originali damnârunt; inter quæ plenarium *Carthaginense* (418), necnon *Arausicanum* II; in priori legitur[2]: "Item placuit ut quicumque parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur... A. S." Quæ definitio a *Tridentino* renovata fuit.

184. 3° *Ratione* demonstrari nequit existentia originalis peccati, sed solum probabilibus suaderi argumentis, quæ ex miseriis hujus vitæ desumuntur. Homo enim, in præsenti vitâ, tot tantisque miseriis veluti obruitur, tam facile a Deo avertitur, tam vehementer ad illicita trahitur, tam mollis ad labores, tam pronus ad libidines esse videtur ut, licet hujusmodi defectus stricte loquendo fluere possint ex ipsâ hominis constitutione, tamen, divinâ providentiâ supositâ, melius certo explicentur, si originalis culpa admittatur tanquam fons et origo eorumdem. Quod sic agnoscit *S. Thomas*[3]: "Sic igitur hujusmodi defectus, quamvis naturales homini videantur absolute, considerando humanam naturam ex parte ejus quod in eâ est inferius, tamen considerando divinam providentiam et dignitatem superioris partis humanæ

[1] De peccat. merit. et remis. l. I, c. 26, 34. Cf. *Palmieri*, th. 69; *Hurter*, n. 403.

[2] Ap. *Gaudeau*, Libellus fidei, n. 4. — [3] C. Gent. lib. IV, c. 52.

naturæ, satis probabiliter probari potest hujusmodi defectus esse pœnales; et sic colligi potest humanum genus peccato aliquo originaliter esse infectum".

Quod confirmatur variis populorum traditionibus apud paganos, poetas et philosophos consignatis, in quibus plus minusve explicite existentia lapsûs agnoscitur. Sic, inter *Græcos*, *Hesiodus*[1] describit *Promethei* fatum, qui, postquam ignem e cœlo eripuit, non solum in se crudeles pœnas luit, sed etiam causa fuit cur cujuscumque generis mala totum terrarum orbem pervaserint[2]. Inter *Latinos*, *Cicero*[3] rem sic declarat: "Homo non ut a matre, sed ut a novercâ naturâ editus in vitam, corpore nudo, et fragili, et infirmo; animo autem anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines; in quo tamen inesset tanquam *obrutus* quidam *divinus ignis*, ingenii et mentis... Ex quibus humanæ vitæ erroribus et ærumnis fit ut interdum veteres illi vates, sive in sacris initiisque tradendis divinæ mentis interpretes, qui nos *ob aliqua scelera suscepta in vitâ superiore*, pœnarum luendarum causâ natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur, simili nos affectos esse supplicio atque eos, quorum corpora viva cum mortuis, adversa adversis accommodata, quam aptissime colligabantur; ita animos nostros cum corporibus copulatos, ut vivos cum mortuis, esse conjunctos". Eædem traditiones apud *Orientales* vigent[4], et ille communis consensus satis evidenter ostendit miseriarum hujus vitæ acerbitatem, sine primævâ culpâ, non tam facile explicari posse, quam admisso originali peccato.

---

[1] Theog. V, 510 sq.

[2] Quas traditiones sic poetice reddidit *Horatius* (l. I, Carm. III 27 sq.):

Audax Japeti genus
Ignem fraude malâ gentibus intulit.
Post ignem ætheriâ domo
Subductum, macies et nova febrium
Terris incubuit cohors;
Semotique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

[3] *Hortensius*, sive de Philosophiâ fragmenta.

[4] Cf. *Nicolas*, Etudes philosophiques, t. II, c. 4, § 1; *Lenormant*, Les *Origines de l'Histoire*, c. II; Histoire de l'Orient, l. 1, c. 2, § 2.

185. *Solvuntur difficultates.* — Difficultates, quæ ex ratione petuntur, solvi nequeunt nisi post ea quæ dicemus de naturâ et transmissione peccati originalis : hic igitur solvere sufficiat difficultates ex S. Scripturâ.

1° Apud *Ezechielem* XVIII, 20, dicitur : "Anima quæ peccaverit, ipsa morietur; filius non portabit iniquitatem patris".

Resp. Filius non portabit iniquitatem patris, si nullomodo fuit particeps illius, concedo; si autem fuerit particeps illius, nego; tunc enim merito punietur[1]. Jamvero omnes Adæ posteri fuerunt participes peccati ejus, eo sensu quod Adamus, constitutus a Deo procurator totius generis humani, non solum nomine proprio egit, sed etiam nomine omnium ejus posterorum, ut infra explicabitur. Textus autem allatus refertur ad peccata personalia parentum, quæ non transmittuntur posteris, et sensus est : filius innocens non feret pœnas debitas peccato patris.

2° Dicitur in S. Paulo[2] : "Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt *multi*"; atqui vox *multi* indicat non omnes tale peccatum incurrisse; ergo.

Resp. Vox illa *multi* idem significat ac omnes, qui multi sunt, nam in versiculo præcedenti dictum fuerat : "sicut per unius delictum in *omnes* homines in condemnationem", etc. Igitur S. Paulus adhibet utrumque vocabulum, scilicet *omnes* et *multi*, ad significandum omnes homines, qui peccatum originale incurrunt, esse multos.

3° S. Paulus declarat gratiam redemptionis in *plures* abundavisse quam delictum : "Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei... in *plures* abundavit" (*Rom.* V, 15); atqui si ita est, peccatum originale non fuit universale; ergo.

Resp. In textu originali græco non invenitur vox *plures* sed vox multos (τοὺς πολλοὺς), ac proinde difficultas evanescit, et solvitur sicut in præcedenti argumento.

§ II. De natura originalis peccati[3].

Existentia originalis peccati facile probatur, sed ejus natura non tam facile investigatur, teste Augustino, qui scribit[4] : "nihil ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius". Ut recte procedamus, 1° referemus imprimis falsas sententias; 2° deinde veram sententiam proponemus.

---

[1] S. Thom. I. 2 q. 81, a. 1 ad 1. — [2] *Rom.* V, 19.

[3] Cf. S. Thom. l. c. q. 82; *Salmanticenses*, op. cit. I. V; *de Rubeis*, op. cit.; Palmieri, th. 71-73; Mazzella, n. 663 sq.; *Hurter*, n. 407 sq.

[4] S. Augustin. de Mor. Eccl. l. I, c. 22, n. 40.

I. Falsæ sententiæ.

Inter falsas sententias, aliæ peccant per *excessum*, exaggerando peccatum originale, aliæ per *defectum*.

186. 1° *Per excessum.* (A) Imprimis *hæretica* est sententia *Matthiæ Illyrici*, Lutheri discipuli, qui docuit originale peccatum esse ipsam animæ substantiam essentialiter corruptam, esse veluti imaginem diaboli in animâ impressam. Talis sententia omnino rejicienda est, quia (a) supponit aliquam substantiam esse malam: quod est præcise error Manichæorum; (b) facit Deum auctorem peccati: solus enim Deus potest creare animam nostram: si igitur animæ nostræ substantia est mala, Deus est auctor mali. Aliunde talis theoria hodie a plerisque Protestantibus rejicitur[1].

187. (B) Rejicienda est pariter ut *hæretica* sententia *Lutheranorum* et *Calvinistarum*, qui docent originale peccatum consistere in *hereditariâ corruptione*, et præsertim in *concupiscentiâ*, quæ Adami culpam subsecuta est[2]. Etenim (a) *Scriptura* sedulo distinguit inter peccatum et concupiscentiam, et docet hanc non esse peccatum, nisi quando obtinuerit consensum voluntatis: talis est enim sensus hujus textus: "Unusquisque vero tentatur a concupiscentiâ suâ abstractus et illectus; deinde concupiscentia, quum conceperit (i. e. quando accedit consensus voluntatis) parit peccatum"[3]. Jamvero si concupiscentia non sit peccatum, essentia peccati originalis in eâ reponi nequit. Respondent quidem Protestantes concupiscentiam esse peccatum, quia ita

[1] Cf. *Schaff*, Creeds of Christendom, vol. I, § 45, p. 268 sq.

[2] "Item docent quod post lapsum Adæ omnes homines... nascantur cum peccato, hoc est, sine metu Dei, sine fiduciâ erga Deum, et cum concupiscentiâ; quodque hic morbus seu vitium originis vere sit peccatum, damnans et afferens nunc quoque æternam mortem his qui non renascuntur per Baptismum et Spiritum S." (*Confessio Augustana*, art. II, apud *Schaff*, op. cit. vol. II, p. 8; cf. pp. 97, 213, 400, 440, 492, 530, 767, 808, 816). Cf. *Moehler*, Symbolism, p. I, c. 2. Ab hâc sententiâ non satis recessit *Hermes*, qui tenuit originale peccatum esse concupiscentiam, quæ non est peccatum, aiebat, sed peccaminosa qualitas.

[3] *Jac. I, 14-15.*

vocatur ab Apostolo, et quia omnis motus concupiscentiæ a Deo prohibetur, juxta illud: "non concupisces"[1]. Hoc autem admitti nequit; nam concupiscentia non vocatur peccatum stricto sensu, sed tantum causaliter, eo quod sit una ex causis peccati: quo sensu inquirit etiam Apostolus utrum lex sit peccatum, i. e. causa peccati (7); aliunde per verba, "non concupisces", prohibentur motus deliberati concupiscentiæ, non autem ipsa facultas concupiscendi, quæ in nobis naturalis est. Confirmatur iis quæ S. Paulus addit: "Nihil ergo nunc damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu"[2]; ex hoc enim sequitur nullum peccatum remanere in eis qui, per baptismum, Christo incorporati sunt; atqui remanet tamen in eis concupiscentia; ergo concupiscentia non est peccatum.

(b) *Tridentinum* (*Sess.* V, 6) expresse docet per Baptismum penitus tolli originale peccatum; atqui tamen concupiscentia remanet in baptizatis: ergo peccatum originale non consistit in concupiscentiâ.

(c) Ipsa *ratio* idem confirmat: si enim originale peccatum consistit in concupiscentiâ, illud intelligendum est vel de concupiscentiâ actuali, vel de concupiscentiâ habituali; atqui neutrum dici potest; *non prius*, quia concupiscentia actualis non existit in pueris, qui tamen maculantur originali peccato: *non posterius*, quia habitualis concupiscentia, seu mera inclinatio ad malum, potest quidem defectus esse, non autem peccatum, nisi voluntas ei consentiat, imo est potius occasio meriti, et humilitatis præsidium, dum superbiam contundere juvat[3].

188. 2° *Per defectum.* Rejicienda est ut falsa juxta

[1] *Rom.* VII, 7. — [2] *Rom.* VIII, 1.

[3] *S. Thomas* I, 2, q. 82, a. 3 dicit quidem concupiscentiam esse partem materialem peccati originalis, sed sensu prorsus diverso a Protestantibus: "Et ita peccatum originale materialiter quidem est concupiscentia, formaliter vero est defectus originalis justitiæ"; quod diversimode ab ejus discipulis intelligitur. Juxta *Billuart*, (de Peccatis, dis. VI, a. 5) concupiscentia dicitur a S. Doctore *materiale* peccati originalis *improprie et late*, quatenus effectus comparari solet ad causam; proindeque sensus est, concupiscentiam esse unum ex primariis effectibus originalis peccati. Cf. *Palmieri*, th. 75.

quosdam, aut saltem parum probabilis, juxta alios, sententia *Catharini et Pighii*, aliorumque theologorum, qui dixerunt peccatum originale nihil aliud esse nisi peccatum actuale Adami nobis *extrinsece imputatum*, eodem fere modo quo crimen alicujus nobilis viri extrinsece imputatur ejus filiis. Illa sententia peccat per defectum, eo sensu quod nimis extenuat naturam originalis peccati; nec admitti potest; nam, (a) juxta *Tridentinum* (*Sess.* V, 3) originale peccatum inest *unicuique proprium*, et per illud homines propriam injustitiam contrahunt; atqui quod extrinsece tantum imputatur, non potest dici unicuique proprium; ergo. (b) Insuper ex eodem Concilio (*Sess.* V, 5) peccatum originale vere deletur per baptismum; atqui, suppositâ sententiâ Catharini, per baptismum peccatum originale non vere deletur, sed solummodo cessaret nobis imputari; ergo [1].

II. Vera sententia.

189. 1° *Explicatur.* Ad intelligendum quid sit originale peccatum, quædam sunt prænotanda : (A) Peccatum grave in genere est *aversio a Deo, ultimo fine* [2]. Dividitur in peccatum *actuale* et *habituale* : prius est ipse *actus* quo transgredimur legem et a Deo avertimur : posterius autem est *status* aversionis a Deo, post actum peccaminosum perseverans, usquedum scilicet pœnitentia agatur. (B) Jamvero peccatum originale non est peccatum actuale, cum in

[1] Fusiorem expositionem confutationemque hujus opinionis legere est apud *Bellarminum*, op. c. l. V, c. 16.

[2] Vox *peccatum* multiplicem obtinet sensum in Scripturâ : (a) quandoque significat *pœnam* peccati : "portabunt ambo *peccatum* suum : sine liberis morientur" (*Levit.* XX, 20); (b) aliquando *causam* peccati, præsertim concupiscentiam : "jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum" (*Rom.* VII, 17); (c) *hostiam* pro peccatis oblatam : "Eum (i. e. Christum) qui non noverat peccatum, pro nobis *peccatum* fecit" (*II Cor.* V, 21); (d) tandem voluntatis inordinationem, quâ legem Dei transgreditur : hæc est communis ac propria hujus vocis acceptio. Si hujusmodi transgressio gravis sit, peccatum est mortale, hominemque avertit a Deo, ultimo fine. Sæpe peccatum mortale definitur *aversio a Deo et conversio ad creaturas*, quia adultus actualiter peccans non se avertit a Deo nisi sese convertendo ad creaturas; *sed in peccato originali*, res aliter se habet, ut infra dicemus.

pueris existat, qui nullius actûs sunt capaces; est igitur peccatum habituale, seu status quidam peccaminosus, quo remanemus aversi a Deo, ut fine supernaturali. (C) Insuper ille status non est quid positivum, non est habitus positive inclinans animam nostram in malum, sed est quid negativum, et potest definiri : *privatio gratiæ sanctificantis, qua avertimur a Deo ut fine supernaturali, et quæ est nobis aliquo modo voluntaria ex nostrâ cum Adamo connexione* [1]. Dicitur : (a) *privatio gratiæ* sanctificantis, i. e. non simplex defectus, non simplex imperfectio, sed carentia alicujus qualitatis quæ, secundum Dei ordinationem, nobis inesse deberet; siquidem de facto homo destinatur ad finem supernaturalem, ac proinde ad gratiam sanctificantem; jamvero in statu præsenti sine gratiâ nascitur, et illa gratiæ carentia est vera privatio, sicut esset v. g. absentia unius oculi pro corpore.
(b) qua *avertimur* ... illa privatio nos constituit in statu aversionis a Deo, ut fine supernaturali; siquidem gratiâ sanctificante, eâque solâ, ad Deum convertimur, ut finem supernaturalem; ac proinde qui sine gratiâ nascitur, non convertitur ad Deum, sed e contra habitualiter ab eo avertitur in ordine supernaturali.
(c) quæ est nobis *voluntaria* ... nam illa privatio gratiæ non potest esse peccatum nisi sit voluntaria; non est autem voluntaria ex actu propriæ voluntatis, cum incurratur antequam libere agere possimus, sed ex actu peccaminoso Adæ, qui utpote caput morale totius generis humani, libere peccavit et amisit *sibi* et *nobis* illam gratiam.

190. 2° *Probatur.* (A) Peccatum originale essentialiter consistit in *privatione gratiæ*, seu in *habituali aversione a Deo, fine supernaturali.* Etenim (a) ex *Scripturâ* per peccatum originale constituimur natura *filii iræ* et *inimici Dei* [2]; porro quod reddit nos Deo odibiles est præcise privatio sanctificantis; nam gratia est status amicitiæ supernaturalis

[1] Quæ definitio ad fidem non spectat, quia Ecclesia hucusque non definivit in quo consistat essentia originalis peccati; sed doctrina, quam exponimus, eadem est ac ea quæ Patribus *Vaticanis* in schemate proposita fuit, et explicationes nostræ desumuntur ex Annotationibus *theologorum*, ut videre est ap. *Acta C. Vatic.*, pp. 517, 549.

[2] *Ephes.* II, 3; *Rom.* V, 10.

cum Deo; ergo ejus privatio nos constituit in statu inimicitiæ seu supernaturalis aversionis a Deo; ergo peccatum originale in illâ privatione consistit. (b) Ex Concilio *Tridentino (Sess.* V, 2) peccatum originale est *mors animæ*, seu mors spiritualis; atqui mors spiritualis nihil aliud est nisi privatio gratiæ, quæ est vita animæ nostræ; ergo peccatum originale in illâ privatione consistit. Item ex eodem Concilio *(Sess.* V, 5) peccatum originale est id quod tollitur per baptismum; atqui per baptismum tollitur privatio gratiæ, quum primarius baptismi effectus sit gratiæ infusio; ergo.

191. (B) Peccatum originale est *voluntarium ex nostrâ connexione cum Adamo.* (a) Res sic explicari potest. Adamus erat naturaliter caput physicum seu parens totius generis humani, eo sensu quod vitam physicam et naturalem posteris transmittere debebat. Sed insuper, per ordinationem et legem positivam, Deus constituit Adamum *caput morale* nostrum, seu procuratorem omnium posterorum, eo sensu quod illis transmittere debebat, per naturalem generationem, gratiam et alia dona supernaturalia : ex hoc sequebatur quod si Adamus amitteret gratiam per peccatum, illam non solum sibi, sed etiam nobis amitteret; procurator enim agit non solum nomine proprio, sed etiam nomine totius societatis, quam repræsentat [1]. Jamvero de facto Ada-

[1] Quod sic egregie exponit *S. Thomas* (de Malo, q. 4, a. 1) : "Aliquis homo singularis dupliciter potest considerari : uno modo secundum quod est quædam persona singularis, alio modo secundum quod est pars alicujus collegii ... in quantum est pars collegii, potest ad eum pertinere actus alienus, quem per se ipsum non facit, nec proprio arbitrio, sed qui fit a toto collegio, vel a pluribus de collegio, vel a principe collegii, sicut illud quod princeps civitatis facit, dicitur civitas facere ... Sic ergo tota multitudo hominum a primo parente humanam naturam accipientium, quasi unum collegium, vel potius sicut unum corpus unius hominis consideranda est ... Est autem considerandum quod primo homini in suâ institutione datum fuerit divinitus quoddam supernaturale donum, scilicet originalis justitia, per quam ratio subdebatur Deo, et inferiores vires rationi, et corpus animæ. Hoc autem donum non fuerat datum primo homini ut singulari personæ tantum, sed ut cuidam principio totius humanæ naturæ, ut sc. ab eo per originem derivaretur in posteros. Hoc autem donum acceptum primus homo *per liberum arbitrium* peccans amisit eo tenore quo sibi datum

mus libere peccavit, et, loco gratiæ sanctificantis, transmittit nobis statum supernaturalis aversionis a Deo : talis status peccaminosus non est voluntarius in nobis voluntate propriâ et personali, sed est voluntarius indirecte et mediate, voluntate capitis nostri, quatenus fuit volitus ab eo qui modo legitimo constitutus fuerat procurator noster.

(b) His positis, sic *probatur* assertio nostra : proscriptæ fuerunt hæ Baii propositiones : " Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium... Unde peccatum originis vere habet rationem peccati sine ullâ relatione ac respectu ad voluntatem a quâ originem habuit " (*Denzing.* 926, 927); ex quo sequitur originale peccatum esse aliquo sensu voluntarium, et rationem peccati habere ex relatione nostrâ cum Adamo. Ad hanc autem relationem explicandam, vel admittenda est explicatio supra tradita; vel dicendum Adamum jure naturali, sine ullâ lege positivâ, fuisse procuratorem nostrum, aut tandem asserendum est Deum positive inclusisse omnes voluntates nostras in Adamo. Atqui duæ posteriores hypotheses repugnant. Repugnat *prior*, quia, si Adamus jure naturali fuisset procurator noster in ordine morali, omnia ejus peccata actualia ad posteros transiissent, imo peccata omnia parentum jure ad filios etiam nunc transirent : quod a nemine admittitur.

Repugnat *posterior*, quia voluntas nostra, quæ adhuc non existebat, non poterat actualiter includi in voluntate Adami, eo magis quia voluntas nostra immediate venit a Deo, nec continebatur etiam virtualiter in Adamo. Aliunde inclusio moralis voluntatis unius voluntatis in aliâ, v. g. pupilli in tutore, eo tendit ut, peccante tutore, non culpa, sed tantum culpæ effectus pupillo imputetur, dum *peccatum* originale est unicuique *proprium*. Nec videtur admittendum esse *pactum explicitum* quod Deus cum Adamo pepigerit; nam nullibi tale pactum commemoratur; nec aliunde consensus Adami, qui ad pactum proprie dictum desideratur, minime necessarius erat, quum de transmissione donorum indebitorum ageretur. Ergo sufficiebat *pactum implicitum* de quo egi-

fuerat, sc. pro se et pro totâ suâ posteritate. Defectus ergo hujus doni *totam ejus posteritatem* consequitur : et sic iste defectus eo modo *traducitur in posteros* quo modo traducitur humana natura" ...

mus, vi cujus scil. Adamus, positivâ lege, caput morale totius humani generis constitutus est in ordine ad transmissionem gratiæ; hic enim gratiam abjiciendo, facultatem filios in statu gratiæ gignendi amisit.

Corollaria.

192. 1° *Peccatum originale in nobis est minimum in ratione voluntarii.* Nam, ex dictis non est voluntarium in nobis voluntate propriâ, sed voluntate capitis nostri. Hinc ait *S. Thomas:*[1] "Inter omnia peccata minimum est originale, eo quod minimum habet de voluntario. Non enim est voluntarium voluntate istius personæ, sed voluntate principii naturæ tantum. Peccatum enim actuale, *etiam veniale*, est voluntarium voluntate ejus in quo est, et ideo *minor pœna* (positiva) *debetur originali quam veniali*".

193. 2° *Peccatum originale per activam generationem transmittitur.*

(**A**) Etenim, ex dictis, illi soli incurrunt originale peccatum quorum Adamus procurator fuit constitutus; atqui Adamus non fuit constitutus procurator nisi posteritatis suæ, i. e. eorum quos ipse active erat generaturus; ergo. Quod etiam alio modo ostenditur: activa generatio erat vehiculum gratiæ posteris Adami conferendæ, seu veluti *sacramentum* quo gratia eis conferri debebat; ergo pariter generatio est via quâ propagatur originale peccatum, seu privatio gratiæ.

(**B**) Confirmatur ex *Tridentino* dicente: "Hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, et *propagatione* non imitatione transfusum" (*Sess.* V, 3).

Hinc anima non contrahit peccatum nisi eo instanti quo corpori infunditur: tunc enim homo incipit esse filius Adami. Neque Deus est auctor maculæ quæ tunc invenitur in animâ; creavit siquidem animam sine gratiâ, sed carentia gratiæ in se non est peccatum, nec fit tale nisi quando anima, quæ gratiâ caret, fit pars compositi quod gratiâ ornari deberet. Quo pacto etiam intelligi datur quod sensu in Adamo peccaverimus; videlicet omnes homines virtualiter existentes in Adamo, qui erat caput mortale totius gene-

[1] *In II dist. 33, q. 2, a. 1 ad 2.*

ris humani, eo peccante peccârunt, quia peccatum illius fuit non solum peccatum personale, sed *peccatum naturæ*, generatione in omnes posteros propagandum.

194. 3° Si Eva sola peccasset, posteri non contraxissent originale peccatum. Nam Adamus solus, non autem Eva, constitutus est procurator noster, juxta illud : " Per unum hominem peccatum intravit in mundum "; igitur Adamus solus poterat agere nomine totius generis humani; hinc concupiscentia non sese manifestavit statim post Evæ peccatum, sed solum post Adami lapsum.

4° Si Adamus, ante peccatum, genuisset filios, illi eorumque posteri non contraxissent originale peccatum; nam tale peccatum non contrahitur nisi per generationem; igitur illi pueri, antea geniti in sanctitate, non potuissent amittere gratiam per Adami peccatum; quia gratia, semel habita, non potest amitti nisi propriâ voluntate.

5° Alia peccata Adami, si commiserit, non fuerunt transmissa ejus posteris, quia non erat caput morale nostrum nisi quoad unam rem, scilicet, transmissionem gratiæ; et aliunde dignitatem capitis moralis amisit statim post peccatum.

6° Hinc etiam intelligi datur cur Adamus non restauraverit posteris gratiam per suam pœnitentiam. Siquidem per peccatum amisit munus et dignitatem capitis moralis generis humani, et alius, scilicet Christus ipse, in ejus locum substitutus est ad redimendum totum genus humanum.

§ III. De effectibus originali peccati [1].

Illi effectus considerari possunt tum in protoparentibus tum in eorum posteris.

I. In protoparentibus.

195. *Thesis :* **Per peccatum, protoparentes amiserunt bona supernaturalia, seu gratiam, et bona præternaturalia.** *De fide* est quoad gratiam et immortalitatem e

[1] Cf. *S. Thom.* 1. 2. q. 85; *Bellarminus*, op. cit., l. VI; *de Rubeis; Palmieri*, th. 78 sq.; *Mazzella*, n. 1040 sq.; *Hurter*, n. 418 sq.; *Pesch, n. 282 sq.; Tepe*, n. 866 sq.

Trident. infra citando; *certum est* quoad alia bona præternaturalia.

Probatur 1° *quoad gratiam :* (A) *Script. :* Etenim ex dictis, protoparentes graviter peccaverunt; atqui status justitiæ seu gratiæ est incompossibilis cum statu peccati, juxta illud :[1] " Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras "? ergo.

(B) *Traditione.* " Si quis non confitetur primum hominem, cum mandatum Dei transgressus fuisset, statim sanctitatem et justitiam in quâ constitutus fuerat amisisse, incurrisseque ... iram et indignationem Dei, atque ideo mortem ... et cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli ... A. S." (*Trident. Sess.* V, 1).

196. 2° Quoad *dona præternaturalia*, protoparentes amiserunt (a) *immunitatem a concupiscentiâ;* nam dicitur : " Aperti sunt oculi eorum, cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus "[2]; atqui talis agendi ratio protoparentum ostendit illos sensisse primos concupiscentiæ motus; (b) *immortalitatem*, juxta illud : " Pulvis es et in pulverem reverteris "[3]; (c) *felicitatem* terrenam; nam ejecti sunt e paradiso voluptatis, et laboribus infirmitatibusque obnoxii facti sunt : " In sudore vultus tui vesceris pane ... in dolore paries filios "[4], etc. Quæ pariter constant ex *Tridentino* jam allegato. Nec mirum; nam dona præternaturalia annexa erant statui justitiæ, et perseverare debebant quamdiu voluntas hominis perfecte Deo subdebatur; atqui, per peccatum voluntas hominis a divinâ subjectione recessit; ergo merito illa dona ablata sunt[5] (*S. Th.* l. c. a. 5).

II. Effectus in Adæ posteris.

Effectus originalis peccati in Adæ posteris possunt considerari sive pro *præsenti*, sive pro *futurâ* vitâ.

---

[1] *II Cor.* VI, 14. — [2] *Gen.* III, 7. — [3] *Gen.* III, 19. — [4] *Gen.* III, 16-20.

[5] Nec tamen putandum est omnem cognitionem, in Adami intellectu infusam, fuisse omnino amissam; non potuisset enim officio suo fungi, nisi hanc scientiam servàsset; sed, post peccatum, jam nonnisi cum difficultate *scientiam novam* comparare potuit, sicut homo hodie.

1° *In præsenti vitâ.*

197. *Primus* effectus est *amissio gratiæ sanctificantis. De fide est*, ex Conc. *Trid.* (*Sess.* V. 2) quod declarat Adamum non solum sibi, sed *nobis* amisisse gratiam seu justitiam originalem. Unde illa gratiæ amissio est simul peccatum et pœna peccati; quatenus habitualis *aversio* a Deo, est peccatum, seu status peccaminosus; quatenus *privatio* doni antea concessi, est vera pœna.

198. *Secundus* est *amissio donorum præternaturalium*, quibus protoparentes ornati fuerant. (A) Illud pariter constat ex *Trid.* declarante "totum Adam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse"; et hanc conditionem ad posteros transisse (*Sess.* VI, cap. 1).

(B) Per amissionem donorum præternaturalium homo dicitur *vulneratus;* vulnus enim est ruptio vel divisio partium unitarum; jamvero per peccatum originale potentiæ animæ, quæ antea erant perfecte unitæ et ad invicem subordinatæ, fuerunt veluti divisæ et separatæ; ergo homo merito dicitur vulneratus, quamvis integras conservet suas naturales proprietates et vires [1].

(C) Pro corpore, vulnera hominis lapsi consistunt in infirmitatibus, doloribus, laboribus, et tandem in morte. Quatuor autem sunt animæ vulnera: (a) vulnus *ignorantiæ*, per quod *intellectus* ita debilitatur per comparationem ad statum justitiæ originalis, ut difficile verum cognoscat, facile in errorem labatur, et ad res curiosas et temporales magis inclinetur quam ad res æternas; (b) vulnus *malitiæ*, quo *voluntas* prona est ad mala, et ita debilitatur ut nonnisi cum difficultate vitia superet virtutesque excolat, et e contra ad temporalia immoderate tendat; (c) vulnus *infirmitatis*, quo *appetitus irascibilis* torpore laborat quando difficultates occurrunt, et e contra est pronus ad irascendum; (d) vulnus *concupiscentiæ*, quo *appetitus concupiscibilis* immoderate fertur ad bonum sensibile, etiam contra ordinis rationem.

199. *Tertius* effectus est *dominatio dæmonis* super genus humanum. Nam, ut ait S. Petrus [2], "a quo quis superatus

[1] *Bellarminus* (op. cit., c. 9-13) præ ceteris hæc vulnera eximie describit, post S. *Thomam*, 1. 2. q. 85, a. 3. — [2] *II Petr.* II, 19.

est, hujus et servus est" ; jamvero genus humanum superatum est a diabolo per peccatum originale ; ergo genus humanum est aliquomodo sub potestate diaboli. Illa dominatio in eo consistit quod dæmones possunt multiplici modo nos tentare, imo corpora nostra obsidere, ut dictum est ubi *de Angelis* (n. 91 sq.)

200. *Controvertitur* inter theologos utrum homo sit debilior in statu naturæ lapsæ quam fuisset in statu naturæ puræ.

(**A**) Quidam, inter veteres theologos, docuerunt naturales vires hominis per peccatum originale *intrinsece* minutas fuisse. Sed talis sententia rejicienda est ; nam intrinseca imminutio non potest fieri nisi per detractionem alicujus perfectionis, vel per infusionem alicujus habitus inclinantis ad malum : atqui utrumque repugnat ; (**a**) *prius*, quia si quis possit, sine propriâ culpâ, bonis indebitis privari, æquum non est ut, propter culpam protoparentum, naturalibus dotibus sibi debitis spolietur ; nam, ut ait *S. Thomas*, "quod detrimentum aliquod patiatur aliqua persona in his, quæ sunt supra naturam, potest contingere vel ex vitio naturæ vel ex vitio personæ ; quod autem patiatur in his, quæ sunt naturæ, hoc non videtur posse contingere nisi propter vitium proprium personæ" [1]. (**b**) Repugnat *posterius*, quia Deum non decet infundere in animam nostram aliquem habitum positivum ad malum inclinantem : secus enim auctor mali censeretur.

(**B**) Multi *Thomistæ*, inter quos *Goudin* et *Billuart*[2], contendunt vires hominis naturales non quidem intrinsece minutas fuisse, sed solum *extrinsece*, eo sensu, scilicet quod sint in præsenti statu obstacula extrinseca quæ non adfuissent in statu naturæ puræ, scilicet, *tyrannis diaboli, aversio a Deo ut fine naturali, auxiliorum substractio* aliaque hujusmodi. Illa sententia probabilis est, præsertim quoad tyrannidem diaboli : solummodo animadvertendum est, illas diaboli impugnationes compensari in præsenti statu per

[1] *S. Thom.*, De Malo, q. 5, a. 5.

[2] Cf. *Gouain*, de Gratiâ, q. II. a. 4, concl. 3 ; *Billuart*, de Gratiâ, diss. II, a. 3.

custodiam bonorum Angelorum. Non autem constat homines fuisse, per peccatum originale, aversos a Deo ut fine naturali; nam homo naturaliter tendit ad Deum, et nil probat illam naturalem tendentiam per peccatum originale mutatam fuisse. Fatemur equidem protoparentes ipsos, peccando, a Deo aversos fuisse etiam ut fine naturali, quia scienter et volenter præceptum naturalis legis transgressi sunt, quo Deo mandatum supernaturale imponenti obedire jubemur. Sed posteri nullam legem transgressi sunt, et quod eis transmittitur non est ipsa peccaminosa Adæ dispositio, sed solum privatio gratiæ, quâ avertuntur a Deo ut fine supernaturali, ut supra exposuimus [1].

(C) Tandem *Suarez*, *Bellarminus* [2], plerique theologi Societatis et alii multi docent vires naturales hominis neque intrinsece neque extrinsece diminutas fuisse, et hominem *esse nunc in eodem statu ac fuisset in statu naturæ puræ*, cum illâ exceptione quod nunc destinatus remaneat ad finem supernaturalem. Illa sententia nobis longe probabilior videtur, quia magis consonat cum notione originalis peccati supra traditâ, ex quâ videlicet, peccatum originale est *mera privatio supernaturalium donorum.* Nec objici potest in contrarium axioma in Scholâ communiter receptum, sc. hominem per peccatum originale fuisse *gratuitis spoliatum et vulneratum in naturalibus;* nam sensus hujus axiomatis est hominem spoliatum fuisse gratuitis, i. e. gratiâ aliisque donis indebitis et per amissionem *præternaturalium*, vulneratum fuisse consequenter in naturâ, *non philoso-*

[1] Quod sic exponit *Palmieri* (th. 78, p. 609): "Et sane ad bona naturalia unaquæque persona habet jus, prout est persona singularis, ratione suæ naturæ: a quo proinde jure excidere nequit nisi propter peccatum proprium... Ipse quidem (Adamus) actu peccans quandoquidem et contra legem naturalem peccavit, aversus est quoque a fine naturali; at peccatum ejus non imputatur nobis nisi quatenus caput nostrum in ordine morali constitutus erat, ideoque aversio ejus a fine naturali fuit ejus propria, nec transit ad posteros". Hinc quando dicimur *naturâ filii iræ, inimici Dei*, id de ordine supernaturali intelligendum est, non de ordine naturali. Vix enim concipi potest quomodo Deus creare possit animam naturaliter a seipso aversam.

[2] *Cf. Suarez*, de Gratiâ, Prolegom. IV. c. 9; *Bellarminus*, de Grat. primi hom. c. 5; *Mazzella*, n. 1069 sq.; *Palmieri*, th. 78.

phice, sed *historice* spectatâ ; de facto enim natura hominis privilegiis indebitis, integritate, immortalitate etc., aucta fuerat, et amissio horum privilegiorum fuit vulnus, ut jam supra exposuimus ; ideoque quando Patres et Concilia dicunt nos esse in deteriori conditione quam antea, comparatio fit inter præsentem statum et statum justitiæ originalis, non autem statum naturæ puræ. " Quare, ait *Bellarminus* (de Grat. primi hom. c. 5), non magis differt status hominis post lapsum Adæ a statu ejus in puris naturalibus quam differat *spoliatus* a *nudo*..."

2° *In alterâ vitâ* [1].

201. Effectus originalis peccati pro vitâ futurâ respiciunt solummodo *pueros*, vel *amentes*, qui sine baptismo, antequam ad usum rationis pervenerint, moriuntur, vel adultos, qui, propter nativam ingenii imbecillitatem, in *statu infantiæ* moraliter remanent, neque plenum rationis usum attingunt quo peccatum mortale plene deliberatum committere valent : hi enim infantibus æquiparari possunt, juxta nonnullos theologos [2]. Ceteri autem adulti, qui plenum rationis usum attingunt, vel ad Deum sese convertunt, vel non : si prius, mundantur ab originali peccato ut in *Tr. de Gratiâ* (n. 88) exponitur ; si posterius, damnantur propter peccata actualia quæ commiserunt. Dicemus igitur quid sit status puerorum sine baptismo morientium quoad *pœnam damni*, quoad *pœnam sensus*, quoad *naturalem beatitudinem*.

202. (A) *Thesis :* **Parvuli vel amentes, decedentes cum peccato originali, visione Dei intuitivâ non fruentur.** *De fide* est ex *Florent.* infra citando. (a) Dicit enim *Scriptura :* " Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei " [3] ; atqui parvuli vel

[1] Cf. *S. Thomas*, Quæst. disput. de Malo, q. 5 ; *Suarez*, de Vitiis et Peccatis, disp. IX ; *de Rubeis*, op. cit. c. 72-76 ; *Bellarmini*, op. cit. l. VI, c. 1-7 ; *Sfondrati*, Nodus prædestinationis, p. I, XXIII ; *Mazzella*, n. 1040 sq. ; *Palmieri*, th. 81 ; *Hurter*, n. 814 sq. ; *Bolgeni*, Stato dei Bambini morti senza Battesimo.

[2] Cf. *Dublin Review* 1881, p. 123 ; *Oxenham*, Cath. Eschatology, p. 20 ; *Pesch*, n. 287.

[3] *Joa.* III, 5.

amentes de quibus agitur, non sunt regenerati per baptismum ; ergo non possunt introire in regnum Dei, seu frui visione beatificâ (Cf. *Tr. de Baptismo*, n. 35).

(b) *Florentinum* definivit, "illorum animas qui in actuali mortali peccato, vel *solo originali* decedunt, mox in *infernum* descendere, pœnis tamen disparibus puniendas" (*Denzing.* 588). Jamvero in inferno non datur visio beatifica : ergo. Notandum est autem vocem *infernum* non designare necessario illum locum in quo sunt damnati adulti, sed designare omnem locum cœlo inferiorem, et comprehendere tum Limbum, tum Purgatorium, tum infernum proprie dictum [1].

(c) Gratia sanctificans est medium necessarium ad visionem beatificam consequendam : atqui decedentes cum peccato originali non habent gratiam, ex dictis supra ; ergo [2].

203. (B) *Controvertitur* autem inter theologos utrum decedentes cum peccato originali *tristitiam* habeant ex privatione visionis beatificæ.

(a) Alii, cum *Bellarmino*, affirmant, quia illi parvuli aut amentes cognoscent, saltem in judicio, se privatos esse maximo bono, et non poterunt non tristari de tali amissione : fatentur tamen ipsorum dolorem fore mitissimum [3].

(b) Alii vero multo probabilius negant cum *S. Thomâ* [4] : nam nemo tristatur de amissione alicujus boni quod non cognoscit : atqui illi parvuli non cognoscunt supernaturalem beatitudinem, quæ non nisi per fidem innotescere potest; ergo de hâc amissione tristitiam non concipient. Aliunde,

[1] Quod aperte tradit *Catech. Conc. Trident.* (p. I, a. V, n. 4) : "Verum *inferorum* nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cœlestem beatitudinem non sunt consecutæ. Ita sacræ litteræ hanc vocem multis in locis usurpârunt".

[2] *S. Thom.*, l. c. a. 1. — [3] Cf. *Bellarm.* op. cit. l. VI, c. 6-7.

[4] *S. Thomas*, op. cit. a. 3; in 2. dist. 33 q. 2, a. 2, ubi ait : "Hoc est superexcedentis gratiæ ut aliquis sine actu proprio præmietur : unde defectus talis gratiæ non magis tristitiam causat in pueris decedentibus non baptizatis quam in sapientibus hoc quod in eis multæ gratiæ non fiunt, quæ in aliis similibus factæ sunt". Unde etiamsi cognoscerent se gloriâ privatos esse, de hoc non dolerent, quia scient se nunquam *fuisse* proxime proportionatos ad gloriam æternam consequendam. *Cfr. Suarez*, de Peccatis, disp. IX, sect. 6.

juxta quosdam, admitti potest ipsos non præsentes fore judicio generali, nec proinde cognitionem adepturos de visione beatificâ aliis hominibus collatâ : verba enim a Supremo Judice prolata [1] videntur ad solos adultos dirigi, quum ibi mentio fiat tantum actuum personalium ; vel, si adsint, non omnia intelligent quæ ibi agentur, sed bonis naturalibus fruentes, suâ sorte erunt contenti.

204. Controvertitur utrum decedentes cum solo originali peccato, *pœnam sensus*, seu ignis, patiantur. (**A**) Quidam inter Patres Latinos, præsertim *S. Augustinus* [2], qui tamen, postea rem dubiam reliquit, docuerunt illos parvulos pœnam sensus, mitissimam tamen, experiri. Ratio est quia illi descendunt in infernum ; jamvero in inferno est pœna ignis : ergo.

(**B**) Communissima tamen sententia, a Patribus Græcis et omnibus fere Scholasticis edocta, tenet illos parvulos nullomodo pœnam sensus experiri ; et illa sententia tuto teneri potest, ut constat ex damnatione propositionis Synodi *Pistoiensis*, quæ hanc sententiam ut fabulam pelagianam reprobabat (*Denzing.* 1389).

(a) Juxta *Scripturam*, acerbitas pœnæ sensibilis, quæ existit in inferno, respondet delectationi culpabili, quæ habita fuerit super terram : " Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum " [3] ; atqui parvuli et amentes, de quibus agitur, nullam delectationem culpabilem habuerunt in terrâ ; ergo. Confirmatur decreto *Innoc. III* : " Pœna *originalis* peccati est *carentia visionis Dei ; actualis* vero pœna peccati est gehennæ perpetuæ *cruciatus* " [4] ; ergo parvuli nullum cruciatum experiuntur, quum non peccaverint actualiter.

(b) In inferno duplex est pœna, scil. privatio visionis beatificæ, quæ respondet aversioni a Deo, et pœnam sensus, quæ respondet conversioni ad creaturas ; atqui illi de quibus

[1] *Matt.* XXV, 42-46.

[2] Serm. 294. Ita etiam *S. Fulgentius*, de Fide ad Petrum, n. 34, 68; *Gregorius M.*, Mor. IX, 82; *Isidorus Hispal.*, Sent. I, 22. Cfr. *Petavius*, de Deo, l. IX, c. 10 ; *de Rubeis*, op. cit. c. 75.

[3] *Apoc.* XVIII, 7. — [4] Lib. III Decret., tit. 42, c. 3.

agitur, sunt quidem in statu aversionis a Deo per peccatum originale, non autem ad creaturas sese converterunt; ergo tormentum ignis experiri non debent [1].

205. Controvertitur pariter utrum decedentes cum solo originali peccato naturali beatitudine gaudeant.

(**A**) Multi theologi, etiam inter Thomistas, negant; nam (**a**) ex *Florentino* illi in infernum descendunt, pœnis disparibus puniendi: jamvero difficile est concipere quomodo possint simul puniri, pœnam pati, et frui tamen beatitudine naturali. Dici tamen potest illos vere puniri, quatenus privantur visione beatificâ, ad quam remote destinati fuerant. (**b**) Insuper, juxta multos theologos, illi parvuli sunt aversi a Deo, non solum tanquam fine supernaturali, sed etiam tanquam *fine naturali;* porro qui avertitur a Deo, in ordine naturali, non potest beatitudinem naturalem assequi. Hoc autem argumentum supra (n. 200) confutavimus.

(**B**) Alii autem, cum *Sfondrati*, *Suarez* et *Lessio* affirmant [2]; nam per peccatum originale homo destituitur quidem bonis supernaturalibus et præternaturalibus, non autem bonis naturalibus; nil igitur impedit quin naturalem beatitudinem consequantur qui cum solo originali decedunt; imo crudele esset eos privare bonis naturalibus propter culpam, quæ non est voluntaria voluntate personali. Huic sententiæ favere videtur *S. Thomas* [3], ubi ait: "Quamvis pueri non baptizati sint separati a Deo, quantum ad illam conjunctionem, quæ est per gloriam, non tamen ab eo penitus separati sunt. Imo ipsi conjunguntur per participationem naturalium bonorum: et ita etiam de ipso gaudere poterunt naturali cognitione et dilectione". Unde hæc opinio, quæ olim acerbe impugnata fuit a *Bossuet*, hodie communior evasit [4]. Nec tamen dici debet illos parvulos suum finem assequi

[1] *S. Thom.* l. c. a. 2.

[2] Cf. *Suarez*, de Vitiis et peccatis, disp. IX, s. 2, n. 18; *Lessius*, de div. perfect. XIII, 22 sq.; *Mazzella*, n. 1050 sq.; *Palmieri*, th. 81.

[3] In II dist. 33, q. 2, a. 2, ad 5.

[4] *Bossuet*, Lettre à Innoc. XII, Œuvres, t. XXVI, p. 523 ed. Vivès, *1864*. Hâc de re cf. *Ph. Dunand*, L'Evolution doctrinale in period. *Revue du Clergé français*, 15 août 1895, p. 516-528.

nam destinati fuerant ad finem supernaturalem, quo privantur, et, sub hoc respectu, in statu *damnationis* sunt. Unde, quæcumque opinio speculative teneatur, urgendi sunt parentes ut infantes baptizatos quam citissime habeant, ne æternâ beatitudine supernaturali careant.

§ IV. De concordia originalis peccati cum ratione.

206. Hucusque de peccati originalis existentiâ, naturâ et effectibus disputavimus; hic autem occurrunt Rationalistæ et Unitarii, asserentes talem doctrinam esse omnino rationi oppositam [1], et peccatum originale repugnare tum in se, tum modo quo transmittitur. 1° Repugnat *in se*, quia *justitia* Dei non potest permittere ut innocentes ob peccatum alienum puniantur; nec *sapientia* ejus ut ob levissimam causam, genus humanum in deteriori conditione ponatur; nec ejus *bonitas*, ut per unum peccatum, tota natura humana corrumpatur.

2° Insuper repugnat *quoad modum transmissionis*, quia fieri nequit spiritualem maculam per generationem transmitti. Ad solvendas illas difficultates probabimus originale peccatum non repugnare neque in se, neque quoad modum transmissionis.

1. Non repugnat in se.

207. Doctrina catholica de peccato originali non repugnat divinis attributis, sed potest conciliari cum justitiâ, sapientiâ, et bonitate divinâ.

1° Non repugnat *justitiæ*. Ex dictis enim peccatum originale non est quid positivum, sed solum privatio gratiæ et donorum supernaturalium seu rei indebitæ; jamvero talis privatio non est injusta; si enim esset injusta, illud esset quia Deus jus non haberet conferendi illa dona modo con-

[1] Nec *benignitas Dei* concedere potest, ut per unius hominis peccatum universa hominum natura corrumpatur et depravetur; nec *sapientia* pati ut opus ab initio præstantissimis instructum dotibus paulo post, ob causam levissimam in plane aliam deterioremque conditionem transformetur; nec *justitia* Dei admittit ut innocentes ob peccatum *alienum puniantur*" (*Weigscheider*, Inst. theol. § 117).

ditionato, vel quia conditio posita de facto irrationabilis fuit; atqui neutrum dici potest; nam,

(**A**) Deus poterat quidem gratiam et dona præternaturalia homini tribuere *sub conditione;* siquidem illa dona sunt gratuita; salvâ justitiâ, Deus poterat illa conferre vel denegare humanæ naturæ; ergo a fortiori Deus poterat illa concedere sub aliquâ conditione, scilicet sub conditione quod Adamus, caput morale nostrum, non peccaret.

(**B**) Aliunde conditio a Deo apposita fuit omnino *rationi consentanea*, si attendantur lex *hereditatis* et lex *solidaritatis*, quæ apud homines vigent. Sicut enim parentes, in ordine naturali, vi *hereditatis*, posteris vitam, ac dispositiones corporis et animæ, sive cognoscitivas sive morales, transmittunt, ita pariter decebat, ut, in ordine spirituali, vita et bona spiritualia per parentes nobis transmitterentur[1]; et sicut parentes aliquando transmittunt morbum[2] corporalem proli suæ, ita pariter non est mirum quod, accedente lege Dei positivâ, possint transfundere morbum spiritualem, seu privationem gratiæ. Deus igitur juste instituere poterat ut Adamus generatione nobis gratiam transmitteret sub conditione quod ipse eam servaret. Si de facto Ada-

[1] Hanc hereditatis legem jam Scholastici agnoverant non solum quoad morbos, sed etiam quoad dispositiones cognoscitivas moralesque: "Corporis defectus traducuntur a parente in prolem, sicut leprosus generat leprosum et podagricus podagricum". *S. Thom.*, 1. 2., q. 81, a. 1). "Secundum vero naturam individui, est aliquis habitus cognoscitivus secundum *inchoationem naturalem*, in quantum unus homo, *ex dispositione organorum*, est magis aptus ad bene intelligendum quam alius, in quantum ad operationem intellectus indigemus virtutibus sensitivis. In appetivis autem potentiis, ex parte corporis, secundum naturam individui, sunt aliqui habitus appetitivi, secundum *inchoationes naturales;* sunt enim quidam dispositi, ex propriâ corporis complexione, ad castitatem vel mansuetudinem, vel aliquid hujusmodi". (1. 2. q. 51, a. 1). Hodierni autem philosophi ac biologistæ eamdem legem variis modis illustrárunt, ac quandoque exaggeraverunt, libertatis detrimento; sed lex ipsa hereditatis certo constat, licet libertatem minime destruat. (Cf. *Ribot*, L'hérédité psychologique, cujus exaggerationes confutantur a *Vallet*, Effets et conséquences de l'hérédité, ap. *Cong. scientif. internat.*, 1891, Sc. Philosoph., p. 246 sq.; *Lefebvre*, *L'Hérédité*, apud *Cong. scient. intern.* 1891, sc. math. et naturelles, *p.* 170-196).

mus conditionem non implevit, hoc ipsi vitio vertendum est, non Deo. Pariter, vi *solidaritatis*, membra ejusdem familiæ, vel civitatis aut regni ita connectuntur, ut, si unum patiatur, alia etiam pati necesse sit[1]; quod præsertim verificatur quando caput illius societatis, non solum proprio nomine, sed nomine totius corporis moralis agit. Res illustrari potest exemplo Regis, qui patrifamilias et posteris ejus dona quædam gratuita necnon et familiarem amicitiam contulerit, volueritque hæc omnia a patre in filios derivari, dummodo tamen positivam conditionem donationi appositam fideliter servaverit. Jamvero si pater, qui est caput totius familiæ, libere hanc conditionem violaverit, Regis amicitiam donaque gratuita non solum sibi, sed etiam familiæ suæ amittit, et ipse cum suis exosus evadit Regi, quin justitia minime lædatur. Porro res ita se habuit relate ad gratiam ceteraque dona gratuita generi humano collata : Deus Adamo ejusque posteris contulerat dona indebita suamque amicitiam, eâ tamen lege ut fideliter divinum mandatum servaretur; hoc igitur violato, Adamus sibi et posteris juste præfata dona amisit.

208. 2° Neque *sapientiæ*. Peccatum originale Dei sapientiæ repugnaret, si Deus, sive ante sive post lapsum, homini medium sufficiens ad finem suum supernaturalem attingendum non dedisset; sed hoc dici nequit : Deus enim conferendo protoparenti nostro potestatem nobis transmittendi gratiam, sufficienter et sapienter nobis providit medium ad finem nostrum supernaturalem attingendum; siquidem Adamus, propter eximias qualitates quibus orna-

[1] Ipsi Rationalistæ hanc *solidaritatis legem* agnoscere coguntur : "Nostri temporis gallicis philosophis valde urgere placuit eam quam *humani generis solidaritatem* appellant; quibus verbis significare volunt duos homines minime ad invicem esse independentes, sicut duas arbores juxta positas, sed gemmarum (*bourgeons*, *buds*) instar ejusdem arboris aut rami. Omnes gemmas succus communis circumit. Cum arboris vita in radicibus damnum patitur, in ramis vel trunco, ipsæ gemmæ jacturâ afficiuntur. Idem fit de hominibus magnæ humani generis arbori insitis. Nemo sibi soli vivit aut moritur, ast cum patitur alter, patiuntur omnes; si humani generis vita veneno in suâ origine inficitur, in omnia ejus membra ipsum guttatim effunditur". (*J. F. Clarke, Unitarius, Orthod.* p. 136)

batur, facile omnino poterat servare præceptum a Deo impositum, ac proinde gratiam servare posterisque transmittere; insuper, postquam Adamus, per suam culpam, incapax factus fuit nobis transmittendi gratiam, aliud medium a Deo institutum fuit quo finem nostrum attingere possemus; ergo. — Nec dicatur, ob levissimam causam, Adamum ejusque posteros fuisse graviter punitos; nam etsi comestio ligni prohibiti in se videatur quid levissimum, erat tamen ex circumstantiis, gravissimum peccatum, ut supra probavimus, meritoque propter illud peccatum Adamus posterique ejus gratiam amiserunt.

209. 3° Neque *bonitati.* Peccatum originale Dei bonitati repugnaret, si per illud totaliter corrupta esset natura humana, ut docent Protestantes; sed res non ita se habet; nam, etiam post originale peccatum, homo integra servat sua naturalia, libere potest inter bonum et malum eligere, nihilque amisit nisi quod ipsi indebitum erat. Aliunde in hoc maxime apparet Dei bonitas, quod instituerit remedium, quo macula originalis peccati abstergi possit, nec dubitaverit Filium suum mittere in mundum, ut mundus salvaretur per ipsum. Itaque doctrina originalis peccati non debet seorsim spectari, sed quatenus connexa cum dogmate Redemptionis, et tunc merito cum Ecclesiâ exclamare possumus : " O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem "!

II. Peccatum originale non repugnat ex parte modi transmissionis.

210. Peccatum enim originale per generationem propagatur, non quidem eo sensu quod generatio ponat in animâ maculam, aut habitum malum, sed in eo sensu quod, per generationem producatur homo qui, utpote Adami filius, deberet gratiâ ornari, et tamen eâ privatur, ob culpam protoparentis; atqui hoc non repugnat neque ex parte Dei, neque ex parte parentum.

1° Non ex *parte Dei*, quia quando Deus creat animam, nullam maculam, nullum vitiosum habitum in eam infundit, sed illam producit talem qualis fuisset in statu naturæ *puræ*, ac proinde vocari nequit auctor peccati originalis. *Si autem* Deus, animam creando, non infundit in ipsam

gratiam sanctificantem, hoc Adæ tribuendum est, qui non servavit conditionem, sub quâ talis gratia communicanda erat.

2° Neque ex *parte parentum* : parentes enim, dum generant pueros, opus ex se bonum faciunt, et si parvuli ab ipsis geniti, nascantur gratiâ privati, originalique peccato infecti, illud non intenditur a parentibus, sed per accidens evenit non ex ipsorum, sed ex Adami culpâ; atqui, ut constat ex *Tractatu de Actibus humanis*, licet ponere actionem ex se bonam, ad effectum bonum producendum, etsi ex eâ sequatur per accidens alius effectus malus; ergo parentes non peccant generando pueros, nec sunt auctores originalis peccati.

211. Ut omnia paucis verbis comprehendamus, hæc statuenda sunt circa propagationem originalis peccati.
(a) Causa *efficiens moralis* unica illius peccati est voluntas peccaminosa Adæ, qui egit ut procurator et caput juridicum totius generis humani.
(b) Causa *instrumentalis*, vel conditio sine quâ non, est naturalis generatio, per quam efficimur vere filii Adæ.
(c) *Subjectum* igitur sunt omnes et soli homines ex Adamo naturaliter geniti.

212. Hæc satis sint de miserando protoparentum lapsu, quem pro nostrâ eruditione Deus permisit. Felix enim quem faciunt aliena pericula cautum! Nos enim, sicut protoparentes, supernaturalibus donis per baptismum aucti sumus, et in Ecclesiâ sicut in paradiso positi, ubi arbor vitæ, Eucharistia videlicet, crescit, fluitque uberrimus gratiarum fluvius quo, per septem sacramentorum canales, animæ nostræ hortus irrigatur. Nec desunt tentationum stimuli : serpens antiquus blanditiis et fallaciis concupiscentiam nostram movet et excitat; mundus scandalis ad peccandum nos allicit. Si cum seductore colloqui velimus, vel suaves mundi susurros audiamus, brevi peccatum animam intrabit, et per peccatum mors. Unum ergo timeamus, peccatum, quo primus colonus e paradiso ejectus fuit. "Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum : et ipse est propitiatio pro peccatis nostris " (I *Joa.* II, 1-2). De quo jam dicere debemus in sequenti Tractatu

De Verbo Incarnato et Redemptore.

De Verbo Incarnato scripserunt :

Inter **Patres** : *Sæc. II:* **S. Justinus,** qui in Apologiâ I (n. 30-60), et Dialogo cum Tryphone (48-108) de Christo ut Filio Dei disserit; **S. Irenæus,** Adv. Hæreses, lib. V; **Tertullianus,** Liber de carne Christi. — *Sæc. III:* **S. Hippolytus,** Contra hæresim Noëti, ubi non solum Trinitatem, sed etiam Incarnationis mysterium exponit; **Origenes,** Libri octo contra Celsum. — *Sæc. IV:* **S. Athanasius,** Liber de Incarnat. Verbi; Libri duo de Incarnat. contra Apollinarium; Sermo major de Fide; **S. Cyrillus Hierosol.,** Catecheses 12 et 13; **S. Gregorius Naz.,** Orationes V. de Theologiâ, (or. 3-4); Oratio in Christi nativitatem; Poemata theologica, lib. I, sect. I; **S. Gregorius Nyss.,** Oratio catechetica magna, c. 9-32; Orationes V de Resurrectione Domini; **S. Ephrem,** Sermones polemici 12, 14, 17-19, 24, 29, 30, 31, 34, 51, 54. — *Sæc. V:* **S. Augustinus,** Liber contra Sermonem Arianorum; **S. Cyrillus Alex.,** Scholia de Incarnatione; Liber quod unus sit Christus; Lib. de Incarnat. Verbi Dei Filii Patris; Adversus Nestorii blasphemias; Explanatio 12 capitum seu anathematismorum; Apologeticus pro 12 capitibus; Liber de rectâ fide in D. N. Jesum Christum; De Incarnat. Dominicâ; **S. Leo Magnus,** Sermones 96 de Mysteriis Domini; Epistolæ dogmaticæ, præsertim 28 ad Flavianum; **S. Petrus Chrysologus,** Sermones dogmatici 80, 99, 141, 147, 148. — *Sæc. VI:* **S. Fulgentius Rusp.,** Liber ad Victorem contra sermonem fastidiosi Ariani; Liber ad Scarilam de Incarnatione Filii Dei. — *Sæc. VIII:* **S. Joannes Damasc.,** Expositio fidei orthodoxæ, lib. III-IV.

Inter **Theologos** : *Sæc. XII:* **S. Anselmus,** Liber de Fide Trinitatis et de Incarnatione Verbi; Libri duo cur Deus homo; **P. Lombardus,** Libri Sententiarum, lib. III; **Rich. a S. Victore,** Liber de Incarnatione; de Emmanuele; De comparatione Christi ad florem, Mariæ ad virgam. — *Sæc. XIII:* **S. Thomas,** O. P., 3, q. 1-51 cum Commentariis *Cajetani;* Cont. Gent. lib. IV, c. 27 sq., cum Comment. *Ferrariensis;* Quæst. disp., de Unione Verbi, de scientiâ Christi, de gratiâ Christi; **S. Bonaventura,** O. M. Commentar. in *lib. III* Sentent.; Breviloquium. — *Sæc. XIV:* **J. Duns Scotus,** *O. M., In* lib. III Sententiarum; **P. Paludanus,** O. P., In lib. III

Sentent. -- *Sæc. XVI:* **Bartholomæus Medina,** O. P., Comment. in 3am p. S. Thomæ; **Franciscus a Christo,** Ord. S. A., Prælectiones sive Enarrationes admirabilis Verbi Incarnati.—*Sæc. XVII:* **Greg. de Valentiâ,** S. J., de Incarnatione divini Verbi; **G. Vasquez,** S. J., In 3am p. S. Thomæ; **F. Suarez,** S. J., de Incarnatione; **De Lugo,** S. J., De Mysterio Incarnationis; **Bellarminus,** S. J., De Christo, capite Ecclesiæ; **Joannes a S. Thomâ,** O. P., In 3am p. S. Thomæ; **Gonet,** O. P., Clypeus, De Deo Incarnato; **Smiglecki,** De Christo vero et naturali Dei Filio, ejusque pro peccatis nostris satisfactione; **Petavius,** S. J., De Incarnatione; **Thomassinus,** Orat., De Incarnatione; **Salmanticenses,** de Incarnatione; **Bérulle,** Orat., Des Grandeurs de J.-C. — *Sæc. XVIII:* **D. Perez,** O. P., De Ineffabili Incarnationis mysterio; **Billuart,** O. P., De Incarnatione, De Mysteriis Christi; **Claudius Frassen,** O. M., Scotus Academicus; **Legrand,** S. S., De Incarnat. Verbi (ap. Migne, vol. IX); **J. Gauthier,** S. J., De Augustissimo Verbi Incarnati mysterio; **Holtzclau,** S. J., de Verbo Incarnato (in Theol. Wirceburgensi). — *Sæc. XIX:* **Liebermann,** Instit. theol., de Generis Humani Redemptione; **J. A. Jacquemin,** de Incarnat. Verbi divini; **T. L. Brittain,** O. P., The Divinity of Jesus-Christ; **Perrone,** S. J., Prælect. theol., De Incarnat.; De D. N. Jesu Christi divinitate; **Franzelin,** de Verbo Incarnato; **Stentrup,** S. J., de Verbo Incarnato; **Card. Satolli,** De Incarnatione; **Scheeben,** Dogmatik, lib. V, § 206 sq.; **J. Morris,** Jesus, the Son of Mary; **Landriot,** Le Christ de la Tradition; **Bougaud,** Le Christianisme et les Temps présents, t. II, Jésus-Christ; **Faber,** Bethlehem; The precious Blood; **L. Billot,** S. J., De Verbo Incarnato, 1892; **Tepe,** S. J., Prælect. theol., vol. III, De Verbo Incarnato, 1896.

Inter **Protestantes:** **Dorner,** Entwickelungsgeschichte der Lehre von der Person Christi... Berlin, 1846-56, *anglice* versum History of the Development of the Doctrine of the Person of Christ, 1868-1872; **G. Thomasius,** Christi Person und Werk, Erlangen, 1862-64; **W. F. Gess,** Christi Person und Werk, Basle, 1870, 1879; **Archdeacon Wilberforce** (postea ad fidem catholicam conversus), The Doctrine of the Incarnation; **H. Liddon,** The Divinity of Our Lord and Saviour J. C., Bampton Lectures for 1866; **W. B. Pope,** The Person of Christ, dogmatically, scripturally and historically considered, 1878; **A. B. Bruce,** The Humiliation of Christ in its physical, ethical and official aspects, 1875; **Lichtenberger,** Encyclopédie, vol. III, 1878, voce *Christologie;* **J. Bovon,** Théologie du N. Testament, Lausanne, 1893-94; **C. Gore,** The Incarnation of the Son of God, Bampton Lect. for 1891; **C. Hodge,** Systematic Theology, vol. II, part. III; **P. Schaff,** Christ and Christianity; **H. C. Powell,** The Principle of the Incarnation, London, 1896; **Ottley,** The Doctrine of the Incarnation, London, 1897.

DECRETA SYNODI EPHESINÆ ŒCUMENICÆ III A. 431[1].

1. *Can.* 1. Si quis non confitetur, Deum esse veraciter *Emmanuel*, et propterea *Dei Genitricem* sanctam Virginem : peperit enim secundum carnem, carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est : " Verbum caro factum est " : A. S.

2. *Can.* 2. Si quis non confitetur carni secundum substantiam[2] unitum Dei Patris Verbum, unicum esse Christum cum propriâ carne, eumdem scilicet Deum simul et hominem : A. S.

3. *Can.* 3. Si quis in uno Christo dividit substantias post unitionem, solâ eas connexione conjungens, quæ secundum dignitatem fit, vel etiam auctoritatem et potestatem, ac non potius conventu, qui per unitatem factus est naturalem : A. S.

4. *Can.* 4. Si quis in personis duabus vel subsistentiis eas voces, quæ in Apostolicis scriptis continentur et Evangelicis, dividit, vel quæ de Christo dicuntur a Sanctis, vel ab ipso, et aliquas quidem ex his velut homini, qui præter Dei Verbum specialiter intelligatur, aptaverit, illas autem tanquam dignas Deo, soli Dei Patris Verbo deputaverit : A. S.

5. *Can.* 5. Si quis audeat dicere, hominem Christum *Theophorum*, id est, Deum ferentem, ac non potius Deum esse veraciter dixerit, tanquam filium per naturam secundum quod Verbum factum est caro, et communicavit similiter ut nos carni et sanguini : A. S.

6. *Can.* 6. Si quis dicit Deum esse vel Dominum Christi, Dei Patris Verbum, et non magis eumdem ipsum confiteatur Deum simul et hominem, propterea quod Verbum caro factum est, secundum Scripturas : A. S.

7. *Can.* 7. Si quis velut hominem Jesum operante Deo Verbo dicit adjutum, et unigeniti gloriam tanquam alteri præter ipsum existenti tribuit : A. S.

8. *Can.* 8. Si quis audet dicere assumptum hominem coadorandum Deo Verbo, et conglorificandum et nuncupandum Deum tanquam alterum cum altero (nam *con* syllaba superadjecta hæc cogit intelligi), ac non potius unâ supplicatione veneratur Emmanuel, unamque ei glorificationem dependit, juxta quod Verbum caro factum est : A. S.

---

[1] Cf. *Denzing.* 73-84. Canones hic relati nihil aliud sunt nisi *S. Cyrilli anathematismi*, quos Synodus Ephesina recepit, Chalcedonensis in acta retulit, Constantinop. defendit.

[2] Versio antiqua hic, can. 2, 3, vocem ὑπόστασιν per *substantiam* reddidit. Idem habetur Syn. V., can. 13. Retinuimus quod et Petavius, *de Incarn.*, lib. c. 17, tuetur. Unio hypostatica substantialis vel essentialis dicitur, inquantum istæ voces Nestorianorum *accidentali* seu *morali unioni* opponuntur. Est sane unio ista substantiarum, sed per subsistentiam ". (*Denzing*, l. c.)

9. *Can.* 9. Si quis unum Dominum Jesum Christum glorificatum dicit a Spiritu Sancto, tanquam qui alienâ virtute per eum usus fuerit, et ab eo acceperit efficaciam contra immundos spiritus, posse et coram hominibus divina signa perficere, ac non potius fatetur ejus proprium Spiritum, per quem divina signa explevit : A. S.

10. *Can.* 10. Pontificem et Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum, divina Scriptura commemorat. Obtulit enim semetipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo et Patri. Si quis ergo Pontificem et Apostolum nostrum dicit factum, non ipsum Dei Verbum, quando caro factum est et homo juxta nos homines, sed velut alterum, præter ipsum, specialiter hominem ex muliere, aut qui dicit, quod pro se obtulisset semetipsum oblationem, et non potius pro nobis solis (non enim eguit oblatione, qui peccatum omnino nescivit) : A. S.

11. *Can.* 11. Si quis confitetur, carnem Domini vivificatricem esse, et propriam ipsius Verbi Dei Patris, sed velut alterius præter ipsum, conjuncti eidem per dignitatem, aut quasi divinam habentis habitationem, ac non potius vivificare valentis : A. S.

12. *Can.* 12. Si quis non confitetur, Dei Verbum passum carne, et crucifixum carne, et mortem carne gustasse, factumque primogenitum ex mortuis secundum quod vita est, et vivificator ut Deus : A. S.

Conc. Chalcedonensis, Gener. IV, Decretum

Contra Eutychen, an. 451 [1].

13. Sequentes Sanctos Patres, unum eumdemque confiteri Filium et Dominum nostrum Jesum Christum consonanter omnes docemus, eumdemque perfectum in deitate, et eumdem perfectum in humanitate, Deum vere et hominem vere, eumdem, ex animâ rationabili et corpore, consubstantialem Patri secundum deitatem, consubstantialem nobis eumdem secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato : ante sæcula quidem de Patre genitum secundum deitatem, in novissimis diebus eumdem propter nos et propter salutem nostram ex Mariâ Virgine Dei genitrice secundum humanitatem : unum eumdemque Christum, Filium Dominum unigenitum, in *duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublatâ naturarum differentiâ propter unitionem, magisque salvâ proprietate utriusque naturæ, et in unam personam atque subsistentiam concurrente, non in duas personas* partitum atque divisum, sed *unum et eumdem Filium* unigenitum Deum, Verbum Dominum, Jesum Christum : sicut ante prophetæ de eo, et ipse nos Jesus Christus erudivit, et Patrum nobis symbolum tradidit.

[1] Cf. *Denzinger*, n. 134

EX SYMBOLO ATHANASIANO [1].

14. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut Incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, Deus et homo est. Deus est ex substantiâ Patris, ante sæcula genitus, et homo est ex substantiâ matris, in sæculo natus.

15. Perfectus Deus, perfectus homo, ex animâ rationali, et humanâ carne subsistens. Æqualis Patri secundum divinitatem, minor Patre secundum humanitatem.

16. Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Unus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam, sicut anima rationalis et caro unus est homo; ita Deus et homo unus est Christus.

17. Qui passus est pro salute nostrâ; descendit ad inferos; tertiâ die resurrexit a mortuis. Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam; qui vero mala, in ignem æternum. Hæc est fides catholica; quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

DEFINITIO SYNODI VI CONSTANTINOP. III, A. 680 [2].

18. Quæ præsens sancta et universalis Synodus fideliter suscipiens, et expansis manibus amplectens tam suggestionem, quæ a sanctissimo ac beatissimo Agathone Papa antiquæ Romæ facta est ad Constantinum, piissimum atque fidelissimum nostrum imperatorem, quæ nominatim adjecit eos, qui docuerunt vel prædicaverunt, sicut superius dictum est, unam voluntatem et unam operationem in Incarnationis dispensatione Domini nostri Jesu Christi, veri Dei nostri; adæque amplexa est et alteram synodalem suggestionem, quæ missa est a sacro Concilio, quod est sub eodem sanctissimo Papa centum viginti quinque Deo amabilium Episcoporum, ad ejus a Deo instructam tranquillitatem, utpote consonantes Sancto Chalcedonensi Concilio, et tomo sacerrimi ac beatissimi Papæ ejusdem antiquæ Romæ, Leonis, qui directus est ad S. Flavianum, quem et titulum rectæ fidei hujusmodi Synodus appellavit; ad hæc et synodicis Epistolis, quæ scriptæ sunt a B. Cyrillo adversus impium Nestorium et ad orientales Episcopos; assecuti quoque sancta quinque universalia Concilia et sanctos atque probabiles Patres, consonanterque confiteri definientes Dominum

[1] Cf. *Denzinger*, n. 137-138. — [2] Cf. *Denzing.* n. 236-239.

nostrum Jesum Christum, verum Deum nostrum, unum de sanctâ, et consubstantiali et vitæ originem præbente Trinitate, perfectum in deitate, et perfectum eumdem in humanitate, Deum vere et hominem vere, eumdem ex animâ rationali et corpore; *consubstantialem Patri secundum deitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem;* per omnia similem nobis absque peccato; ante sæcula quidem ex Patre genitum secundum deitatem, in ultimis diebus autem eumdem propter nos et propter nostram salutem de Spiritu sancto et Mariâ Virgine *proprie et veraciter Dei genitrice secundum humanitatem; unum eumdemque Christum Filium Dei unigenitum* in *duabus naturis inconfuse, inconvertibiliter, inseparabiliter, indivise cognoscendum nusquam exstinctâ harum naturarum differentiâ propter unitionem, salvatâque magis proprietate utriusque naturæ et in unam personam, et in unam subsistentiam concurrente, non in duas personas partitum* vel divisum, sed unum eumdemque unigenitum Filium, Deum Verbum, Dominum Jesum Christum; juxta quod olim prophetæ de eo et ipse nos Dominus Jesus Christus erudivit, et Sanctorum Patrum nobis tradidit symbolum; et *duas naturales voluntates in eo, et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse;* secundum Sanctorum Patrum doctrinam, adæque prædicamus; et *duas naturales voluntates non contrarias,* absit, juxta quod impii asseruerunt hæretici, sed *sequentem ejus humanam voluntatem,* et non resistentem vel reluctantem, sed potius et *subjectam divinæ ejus atque omnipotenti voluntati.*

19. Oportebat enim carnis voluntatem moveri, subjici vero voluntati divinæ, juxta sapientissimum Athanasium. Sicut enim ejus caro, caro Dei Verbi dicitur et est, ita et naturalis carnis ejus voluntas propria Dei Verbi dicitur et est, sicut ipse ait: "Quia descendi de cœlo, non ut faciam *voluntatem meam, sed ejus, qui misit me, Patris*", suam propriam dicens voluntatem, quæ erat carnis ejus. Nam et caro propria ejus facta est. Quemadmodum enim sanctissima atque immaculata animata ejus caro deificata, non est perempta, sed in proprio sui statu et ratione permansit: ita et humana ejus voluntas deificata, non est perempta, salvata est autem magis, secundum deiloquum Gregorium, dicentem: "Nam illius *velle* quod in Salvatore intelligitur, non est contrarium Deo, *deificatum totum*".

20. *Duas vero naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inconfuse, inseparabiliter in eodem* Domino nostro Jesu Christo, vero Deo nostro, glorificamus, hoc est *divinam operationem, et humanam operationem,* secundum divinum prædicatorem Leonem, apertissime asserentem: "Agit enim utraque forma cum alterius communione quod primum est, *Verbo,* scilicet, *operanti* quod *Verbi* est, et *carne exsequente* quod *carnis* est". Nec enim in quoquam unam dabimus naturalem operationem Dei et creaturæ, ut neque

quod creatum est, in divinam educamus essentiam : neque quod eximium est divinæ naturæ, ad competentem creaturis quod dejiciamus. "Unius enim ejusdemque tam miracula, quamque passiones cognoscimus, secundum aliud et aliud earum, ex quibus est, naturarum et in quibus habet esse", sicut admirabilis inquit Cyrillus.

21. Undique igitur inconfusum atque indivisum conservantes, brevi voce cuncta proferimus ; *unum* sanctæ Trinitatis, et, post Incarnationem, Dominum nostrum *Jesum Christum verum Deum* nostrum esse credentes, asserimus *duas ejus esse naturas in unâ ejus radiantes subsistentiâ*, in quâ tam miracula, quamque passiones per omnem sui dispensitivam conversationem, non per phantasiam, sed veraciter demonstravit, ob naturalem differentiam in eâdem unâ subsistentiâ cognoscendam, dum *cum alterius communione utraque natura* indivise, et inconfuse *propria* vellet, atque *operaretur* : juxta quam rationem, et *duas naturales voluntates* et *operationes confitemur*, ad *salutem humani generis convenienter in eo concurrentes.*

Objectum, utilitas et divisio Tractatus.

22. 1° In hoc tractatu disserendum habemus de *Verbo Incarnato et Redemptore*, id est de secundâ personâ SS. Trinitatis quatenus humanam naturam assumpsit, ad redimendum genus humanum per protoparentum culpam lapsum. Exinde apparet hujus Tractatus connexio cum præcedentibus : siquidem in *Tr. de Deo uno* et *trino* ipsam naturam divinam investigavimus, in *Tr. de Deo Creante* de ejus operibus ad extra disputavimus, de Angelis et Homine, præsertim vero de elevatione protoparentum ad statum supernaturalem et eorum miserabili lapsu ; remanet igitur dicendum de hominis redintegratione per Christum Redemptorem.

Objectum hujusce Tractatûs in parabolâ boni Samaritani optime declaratur[1] : siquidem homo descendens ab Jerusalem in Jericho, juxta non paucos interpretes, Adamum repræsentat, qui, dum iter faceret, incidit in latrones, i. e., dæmones, et gratuitis spoliatus, fuit etiam in naturalibus vulneratus. Lapsum genus humanum neque lex (*sacerdos*),

[1] *Luc.* X, 30 sq. Disertam hujus parabolæ expositionem videre est *apud Wiseman*, Essays, Parables of the N. T. Cfr. etiam *Trench*, Parables of Our Lord, p. 321, (1891); Hurter, n. 465.

neque Prophetæ (*levita*) curare potuerunt. Samaritanus autem, i. e., Christus, misericordiâ motus, nobisque per Incarnationem appropinquans, vulnera sanavit, sacramentorum oleum et vinum infundens, nosque in stabulum Ecclesiæ duxit, ubi ejus ministri nostri curam gerunt.

23. 2° *Utilitas* apparet : (a) *Ex dignitate objecti :* hic enim agimus de *Christo*, qui omnes thesauros divinitatis simul et perfectissimas humanæ naturæ dotes in se complectitur ; et insuper de illo eximio *Redemptionis opere*, quod cetera Dei opera longe superat ; nihil igitur *dignius* investigationibus nostris offerri potest, et cum Apostolo exclamare licet [1] : " Non enim judicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum et hunc crucifixum " ; nihil magis *necessarium*, nam Christus ipse dixit : " Ego sum via, veritas et vita " [2]. Jamvero " sine viâ non itur, sine veritate non cognoscitur, sine vitâ non vivitur " [3].

(b) *Ex innumeris erroribus* qui circa illud dogma ubique grassantur ; quum enim divinitas Christi ejusque pro genere humano satisfactio, sint veluti centrum et basis religionis christianæ, illæ veritates acriter impugnatæ fuerunt tum ab antiquis hæreticis, tum a modernis Rationalistis aut a nonnullis Protestantium sectis, præsertim vero Socinianis et Unitariis ; maximi igitur momenti est illos errores confutare.

24. 3° *Divisio.* Duo sunt mysteria exponenda : Incarnatio et Redemptio ; inde duæ præcipuæ partes : *Christologia*, quæ de Incarnatione, *Soteriologia*, quæ de Redemptione disserit. Quia vero prius mysterium divinitatem Christi supponit, et utrumque consectaria maximi momenti importat, quatuor erunt capita, ut in sequenti Synopsi exhibetur.

[1] *I Cor. II, 2.* — [2] *Joa. XIV, 6.* — [3] *De Imit. Christi*, l. III, c. 56.

- CAPUT I. de Divinitate Christi.
  - ART. I. Ex prophetiis.
  - ART. II. Ex ejus testimonio.
  - ART. III. Ex ejus miraculis.
  - ART. IV. Ex Apostolorum prædication
  - ART. V. Ex fide primævæ Ecclesiæ.
- CAPUT II. de Mysterio Incarnationis.
  - ART. I. de Unione hypostaticâ.
    - Notio et existentia.
    - Consectaria.
    - Concordia cum ratione.
  - ART. II. de Personâ assumente.
  - ART. III. de Naturâ assumptâ.
    - de scientiâ Christi.
    - de ejus sanctitate, libe tate et potentiâ.
    - de ejus appetitu sensitiv
    - de ejus corpore.
- CAPUT III. de Mysterio Redemptionis.
  - ART. I. Notio et necessitas.
  - ART. II. de satisfactione Christi.
    - Existentia.
    - Universalitas.
    - Perfectio.
  - ART. III. de Merito Christi.
  - ART. IV. de Sacrificio Christi.
    Coroll. de Titulis Christi Redemptor
    Controversia de motivo finali Inca nationis.
- CAPUT IV. de Consectariis utriusque mysterii.
  - ART. I. de Cultu Christi.
  - ART. II. de Cultu B. Mariæ Virginis.
  - ART. II. de Cultu Sanctorum.
  - ART. IV. de Cultu Reliquiarum et Imag num.

Caput I.

DE DIVINITATE CHRISTI.[1]

ERRORES PRÆCIPUI.

Ut melius intelligantur argumenta quibus demonstratur divinitas Christi, præcipuos errores huic dogmati oppositos recensere expedit.

25. 1° *Errores antiqui.* (A) Jam primo sæculo *Ebionitæ* et *Cerinthiani*, qui ex Judaismo ad christianam religionem imperfecte conversi fuerant, aperte negarunt Christi divinitatem ; agnoscebant quidem Christum esse vere Messiam, *legatum a Deo missum*, virum eximiæ sanctitatis, super quem virtus Dei specialiter descenderat, sed simul tenebant illum esse merum hominem ; quidam addebant ipsum Mariæ et Joseph filium esse, proindeque *virginitatem Mariæ* negabant. Priores nomen sumpserunt vel a duce eorum Ebione, vel, juxta quosdam, a voce hebraicâ *ebionim* (pauperes), quia de paupertate suâ gloriabantur ; posteriores autem ducem habuerunt Cerinthum, unum ex discipulis Simonis Magi, ac S. Joanni coævum.

Contra illos errores jam scripsit *S. Joannes* Apostolus, ut

---

1 De divinitate Christi legi possunt : *Maranus*, de Divinitate Christi; *Perrone*, de D. N. Jesu Christi divinitate; *Nicolas*, La Divinité de N. S. Jésus-Christ, *anglice* Divinity of Jesus Christ ; *Freppel*, Conférences sur la divinité de J.-C., *anglice* redditum Discourses on the divinity of J. X.; *Lacordaire*, Jésus-Christ; *Liddon*, Divinity of Christ; *P. Schaff*, The person of Christ : the perfection of his humanity viewed as a proof of his divinity; *H. Bushnell*, Nature and the Supernatural, ch. X, The Character of Jesus forbids his possible classification with men ; *Bougaud*, op. cit., 3e p., Conclusions logiques de la Vie de J.-C., anglice redditum sub hoc titulo : An Argument for the Divinity of J. C.; *Abbé Troncy*, Réfutation de la Christologie de M. Réville; *Card. Capecelatro*, Errori del Renan nella vita di Gesù, Tournay, 1887.

testatur *S. Hieronymus* (de Script. eccles. c. 19): " Novissimus omnium scripsit Evangelium adversus Cerinthum aliosque hæreticos, et maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse "; eosdem etiam viriliter impugnavit *S. Irenæus* (C. hæres. l. III. c. 19). Renovati sunt tamen a *Theodoto* coriario, *Artemone* et *Paulo Samosateno* (II-III sæc.)[1].

26. (**B**) *Ariani* (IV sæc.), et illi omnes qui divinitatem Verbi impugnarunt, eo ipso Christi divinitatem negaverunt: si enim Verbum est creatura, perfectior tantum aliis creaturis, Verbum incarnatum, seu Christus, nonnisi creatura esse potest; de illo errore jam dictum est in *Tr. de Trinitate.*

27. (**C**) *Nestoriani*[2], quorum principium fundamentale jam a *Marcello*, *Ancyrensi* Episcopo, *Photino*, *Sirmiensi* Episcopo et *Theodoro Mopsuesteno*, Germanicià nato, (IV sæc.) positum fuerat, præcipuum ducem habuerunt *Nestorium*, Theodori Mopsuesteni discipulum, in Syriâ ortum, primo Antiochenum presbyterum, deinde Constantinop. Episcopum (427), virum facundiâ et affectatâ pietate celebrem. Illi videlicet agnoscebant Verbum esse Deum, sed simul duas naturas in Christo ita separabant, ut *duas esse in eo personas* affirmarent, unam divinam, alteram humanam, ita ut divinæ proprietates de Verbi personâ, humanæ autem de Christi personâ prædicari deberent. Hinc asserebant unionem Verbi cum naturâ humanâ esse *moralem* tantum et mysticam, non autem substantialem et hypostaticam; juxta ipsos, quadruplex unio inter Verbum et naturam humanam admitti potest: (**a**) unio *habitationis*, (ἐνοίκησις) quatenus Verbum specialiter habitat in Christo tanquam in templo; (**b**) unio *amoris*, per concordiam voluntatum; (**c**) unio *operationis*, quatenus Verbum utitur humanâ Christi naturâ, tanquam instrumento ad agendum; (**d**) unio *com-*

[1] De his erroribus fuse disserunt *Petavius*, op. cit. l. I, c. 2-3; *Stentrup*, op. cit. th. 5, p. 148 sq.; *Newman*, Arians, p. 1, c. I; *Alzog*, Hist. de l'Eglise, *anglice* Church History, § 58-60, 75; *Schaff*, History of the Christian Church, vol. II, § 112, 123, 150.

[2] *Cf. Petavius*, op. cit. l. I, c. 7-11; *Stentrup*, sect. II, p. 304 sq.; *Alzog*, Church History, § 119; *Schaff*, op. cit. § 137.

munications, vel *solius dignationis* (κατὰ τὴν ἀξίαν μόνην) eo sensu quod Verbum *moraliter* communicat Christo suam dignitatem et excellentiam. Ex hoc sequebatur Christum non esse Deum proprio sensu, sed solum intime Deo conjunctum, seu deiferum vel Deitatis instrumentum; tandem B. Virginem non esse matrem Dei, θεοτόκον, sed solum matrem Christi, Χριστοτόκον. Isti errores in Conc. *Ephesino* (431) damnati sunt, promovente præsertim *S. Cyrillo Alexandrino*: inter Chaldæos tamen adhuc hodie vigent.

28. (D) Tandem error huic fere similis, traditus est a *Felice* et *Elipando* (VIII sæc.)[1], in Hispaniâ Episcopis, qui docuerunt Christum esse quidem, secundum divinitatem, naturâ Filium Dei, sed, secundum humanitatem, esse Filium Dei *adoptivum*, non autem verum et *naturalem*: unde eorum discipuli *Adoptiani* vocati sunt. Damnati sunt in Conc. *Ratisbonensi* et *Francofordiensi*. Prior, post multas recantationes, ab *Alcuino* in publicâ disputatione victus, errores suos tandem retractavit; posterior in hæresi suâ defunctus est.

29. 2° *Moderni errores.* (A) Jam ab initio Reformationis, *Sociniani*[2] docuerunt Christum fuisse quidem *divinitus missum*, sed esse tamen *merum hominem*, nec vocari posse Filium Dei nisi sensu lato, quia videlicet Deus specialiter habitabat in illo, eumque regebat et inspirabat; fuit insuper, juxta ipsos, eximius propheta, vir omnibus virtutibus

[1] Cf. *Petavius*, l. I, c. 22; *Stentrup*, th. 38, p. 677 sq.; *Alzog*, § 173; *Schaff*, vol. IV, § 117.

[2] De Socinianis vide *Mœlher*, Symbolism, § 87-89; *Alzog*, § 341; *Schaff*, Christ and Christianity, p. 95-96, ubi sic eorum doctrina exponitur: "Naturâ Christus nihil aliud est quam homo, et ejus vita a suâ conceptione et nativitate ortum duxit. Attamen pluribus et peculiaribus notis ab omnibus hominibus ipse secernitur, et gratiâ suisque meritis *filius Dei* præstantissimo modo factus est. Sociniani ejus mirificam conceptionem divinæ omnipotentiæ immediatæ virtuti adscribunt, sine hominis operâ; ejus agendi rationem ac mores dicunt esse irreprehensibiles; ejus miracula, resurrectionem et ascensionem admittunt. Hanc insuper peculiarem doctrinam tenent, Jesum antequam ministerium suum publice exordiretur, unâ vel duabus vicibus in cœlum (sicut Paulum) raptum fuisse, quæque ad viam salutis pertinet directe a Patre accepisse".

ornatus, nosque exemplis suis et doctrinâ redemit, et, post mortem suam, dignus a Deo judicatus est qui divinos honores acciperet, ita ut, quamvis sit homo, possit tamen adorari!

30. (B) Hodierni *Unitarii*[1], qui Socinianorum vestigiis inhærent, pariter docent Christum esse merum hominem, divinitus missum, ut esset aliquo modo mediator inter Deum et homines; libenter agnoscunt illum fuisse omnium virtutum perfectissimum exemplar, et vocari posse Filium Dei, imo divinum hominem, non autem Deum sensu vero et proprio, nec proinde adorandum, sed potius imitandum. Eorum argumenta infra exponemus et confutabimus. Multi Protestantes hodie, præsertim in Galliâ, Germaniâ et Americâ, easdem opiniones profitentur[2], quamvis non explicite Unitariorum sectæ adhæreant.

[1] Cf. *R. Shippen*, American Unitarian Association Tract; *Hall*, Orthodoxy and Heresy; Unitarianism: its origin and History, 1888-89; *H. Lyon*, A study of the sects, p. 163. Quorum doctrina sic breviter exponitur a *J. Clarke* (Manual of Unit. belief, l. VII): "Jesum esse ens creatum et finitum, ideoque suâ naturâ et personâ Ente supremo inferius docent Unitarii. Nonnulli, Ariani nempe, ipsum ante omnia finita entia creatum fuisse affirmant; sed hujusmodi opinio paucorum est, et ipsa videtur fuisse systema ad breve tempus admissum... Unitarii generatim Jesum purum hominem tum corpore, tum animâ esse docent... Quoniam Scriptura Jesum *filium Dei* appellat, ast numquam *Deum filium*, Unitarii eum filium Dei profitentur eo sensu quod intime Ipsi sit unitus, eique omnino subjectus... Licet, juxta ipsos, Jesus appellari Deus non possit, attamen vocari *divinum* eos non piget; homo erat divinus, minime vero Deus factus homo".

[2] Quod aperte declarat *A. Réville*, Histoire du Dogme de la Divinité de J.-C., ubi (p. 179) scribit vix paucos inveniri etiam inter Orthodoxos Protestantes, qui audeant fidem in Christi divinitatem tradere tanquam *conditionem sine quâ non* christiani spiritûs. Hujus operis expositionem ac confutationem invenire est apud *Science Catholique*, sept. 1895, p. 926 sq., Oct. 1895, p. 982 sq. — Eosdem errores in Germanicis Universitatibus plerisque vigere constat ex iis quæ scripsit *Lichtenberger*, Encyclop. des Sc. Religieuses, verbo Christologie, vol. III, p. 149 sq.; imo non pauci, cum *Ad. Harnack*, miraculosam Christi nativitatem proindeque B. Mariæ virginitatem negant. In Statibus Fœderatis non tam aperte impugnatur Christi divinitas, sed idem tamen error serpit *in mentes* eorum qui *Liberales* dicuntur, quorum numerus in dies crescit (*Cf. Hurst*, History of Rationalism, ch. XXIV).

31. (C) *Rationalistæ*[1] non solum divinitatem Christi aperte negant, sed etiam ejus divinam missionem : juxta ipsos, Christus est quidem perfectissimus vir, et doctrinam docuit Græcorum atque Romanorum sapientiâ multo excellentiorem ideoque inter humanitatis benefactores recenseri potest, sed neque Deus neque divinus legatus vocari potest, quum omnis supernaturalis interventus rationi repugnet : quorum errores jam confutavimus in *Tr.* de Verâ Religione.

32. (D) Tandem *Judæi* multi, Rationalisticis præjudiciis imbuti, contendunt cum *Salvador*[2], Christum nihil aliud esse nisi fundatorem alicujus sectæ, doctrinam ab ipso traditam esse judaicæ religionis et orientalium systematum commixtionem, eumdem merito fuisse a Judæis damnatum tanquam blasphematorem, et religionem ab ipso fundatam mox destruendam esse per exaltationem veri Messiæ, qui nihil aliud est nisi populus ipse judaicus.

Contra illos errores divinitatem Christi in sequentibus articulis demonstrabimus, et, ut argumenta efficaciora sint, libris Scripturæ utemur non ut inspiratis, sed solum ut historicis et substantialiter veris. Ordinem historicum sequemur, thesim demonstrando : 1° ex *prophetiis* V. Test. divinitatem ejus annuntiantibus; 2° ex ipso Christi *testimonio ;* 3° ex *miraculis* quibus suam divinitatem demonstravit; 4° ex *Apostolorum prædicatione;* 5° ex *fide primævæ Ecclesiæ.*

---

[1] Rationalismi historia præcipuique errores in Tr. de Verâ Relig. (n. 26-38) exponuntur; cf. *Lecky*, History of Rationalism in Europe; *Vigouroux*, La Bible et les Découvertes modernes, t. I, Esquisse de l'Hist. du Rationalisme, p. 1-108; Les Livres saints et la critique, t. II. Hujusmodi errores præ ceteris propagârunt *Strauss*, Das leben Jesu kritisch berbeited, 1835; *Renan*, Vie de Jésus, 1863; *Seeley*, Ecce Homo, 1863; auctor anonymus operis *Supernatural Religion.*

[2] *Salvador*, Jésus-Christ et sa doctrine. Ea quæ dicit de condemnatione Christi a Sanhedritis erudite confutata sunt a *Dupin*, Jésus devant Caïphe et Pilate, Paris 1828 (anglice : The trial of Jesus, Boston, 1839); *Lémann*, Valeur de l'Assemblée qui prononça la peine de *mort contre J. X., Paris 1881; Perrone*, de Incarnat. n. 187 sq.

Art. I. Divinitas Christi ex prophetiis in ipso adimpletis adumbratur.

33. In *Tr. de Verâ Relig.* (229-265) probata est divina Christi missio ex prophetiis in ipso adimpletis : hic longius procedere intendimus, et ex eisdem ejus divinitatem valde probabiliter saltem inferre. Sic enim arguimus : jam demonstratum fuit Christum esse Messiam in V. Testamento divinitus promissum ; atqui idem Messias ut Deus Deique filius a pluribus prophetis annuntiatus est; ergo Christus est Deus. Minor multis textibus suaderi potest : (a) locis in quibus *Angelus Dei* exhibetur ut legatus Dei, a Jehovah distinctus, ac tamen ei æqualis, cui divina attributa adscribuntur; quamvis enim nonnulli dicant hunc esse angelum creatum, qui, utpote Deum repræsentans, divina assumit attributa, multi Patres haud improbabiliter docuerunt hunc esse Verbum quod, variis manifestationibus, Judæos præparabat ad mysterium Incarnationis facilius credendum (cfr. *De Deo Trino*, n. 34). — (b) Locis ubi describitur *Sapientia* a Deo genita, proindeque ab Eo distincta, ac simul divinitatis caracteres præ se ferens, scilicet vim creativam, æternitatem, supremum dominium ; hæc enim sapientia cum divino Verbo, in Prologo Joannis descripto, a Patribus identificatur (*De Deo Trino*, n. 67). — (c) Variis textibus apud Psalmos et Prophetas, ubi Messias Deus aut Dei Filius vocatur, vel divinis attributis præditus exhibetur. Brevitatis autem causâ, arguemus præsertim ex *Psalmo* II, et *Isaiæ* capite IX. Fatemur tamen hujusmodi argumentum non esse validum, nisi accedente lumine quod ex N. Testamento Patrumque interpretatione derivatur; unde non contendimus Judæos illud plene intellexisse, sed eorum mentem ad ejus vim agnoscendam gradatim paratam fuisse.

I. Ex Psalmo II[1].

34. Prænotamus psalmum illum quatuor strophis constare : in primâ exponitur conspiratio contra Messiam rebellantium (1-3); in

[1] Hunc psalmum fuisse a *David* scriptum communiter creditur : (a) ex *Act.* IV, 25 : " Qui Spiritu S. *per os patris nostri David*, pueri tui, dixisti : *Quare fremuerunt Gentes* " ; (b) ex similitudine inter hunc ps. et ps. 109 " Dixit Dominus ", qui absque dubio Davidem auctorem habet ; (c) ex descriptione regni Messianici, quæ ævo davidico optime congruit, quum David constitutus est rex in monte Sion, post multas gentes debellatas. Sed etiamsi post exilium compositus fuerit, ut volunt Novi Critici (*Cheyne*, The Origin and religious contents of the Psalter, 1891, p. 238), argumentatio nostra suam vim retineret, quum etiam in *hoc casu* prophetia eventum longe præcessisset. Ad fusiorem hujus *argumenti* expositionem vide præcipuos Psalmorum Commentatores,

secundâ describitur Dei et Messiæ victoria (4-6); in tertiâ Messias suam divinitatem et universalem dominationem proclamat (7-9); in quartâ exhortantur reges ut se Messiæ subjiciant (10-13). Ut ex hoc psalmo probetur Christi divinitatem fuisse saltem adumbratam duo sunt demonstranda : 1° psalmum esse *messianicum;* 2° in eodem Messiæ *divinitatem* haud obscure declarari.

35. 1° *Psalmum hunc messianicum esse, sensu saltem typico*[1], proindeque mediate saltem et principaliter ad Christum referri constat : (A) *Auctoritate* (a) *Judæorum*, quum in ipso Talmude adhuc inveniatur hujus psalmi expositio messianica; hæc traditio Judæorum adeo constans est ut recentiores rabbini eam negare non possint : ait enim *Jarchi* (in h. loc.) : "Doctores nostri hunc psalmum exposuerunt de rege Messiâ, sed propter hæreticos (christianos) convenit exponere de Davide"; (b) *Novi Test.* : primi enim Christiani in unum coadunati, post liberationem Petri et Joannis, psalmum hunc recitant, et eumdem Christo applicant, dicentes : "Astiterunt reges terræ et principes convenerunt ... convenerunt enim vere in civitate istâ, adversus sanctum *puerum tuum Jesum*"[2]. Nec mirum; nam Dominus ipse hanc prophetiam in se adimpletam fuisse significaverat dicens : "Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terrâ"[3]. (c) *Patrum*, qui communiter illo psalmo utuntur ad divinitatem Christi contra Arianos vindicandam[4].

36. (B) Ex ipso *contextu :* ille enim de quo agitur vocatur Christus (Hebr. *Messiach*) seu unctus Domini (2), filius Dei (7), et ei promittitur dominatio super omnes gentes (8); atqui hæc omnia simul sumpta nec Davidi, nec alicui Judæorum regi, sed soli Messiæ seu Christo conveniunt : nullus enim, præter Christum, vocatus fuit Messias, vel filius Dei in sensu proprio, nullus regnum suum extendit usque ad terminos terræ; ergo.

37. 2° In hoc psalmo *Messiæ divinitas satis probabiliter affirmatur* (A) juxta interpretationem scriptorum N. Testamenti, ut constat

---

v. g. *S. Basilium*, Homil. in Ps.; *S. August.*, Enarrat. in Ps.; *S. Thom.* in Ps.; *Génébrard*, Com. in Ps. (*Migne*, Script. Curs. XIV); *Bellarm.* in Ps.; *Bossuet*, Liber Psal.; *Reinke*, Dir messianischen Psalmen; *Le Hir*, Les Psaumes; *Lesêtre*, Les Psaumes; *Corluy*, Spicileg. vol. II, p. 152 sq.; *Maas*, Christ in type, 1893, p. 161 sq.; *Delitzch*, Messianic Prophec., 1891, p. 152 sq.; Commentar über den Psalter, Ps. II.

[1] Quid sit sensus *typicus* declaravimus in *Tr. de Fontibus theol.* n. 59.

[2] *Act.* IV, 25-27; cf. XIII, 33; *Hebr.* I, 5; V, 5.

[3] *Matt.* XXVIII, 18-20.

[4] Hinc *Petavius* (De Trinit. l. II, n. 15) ait : "Hunc vero psalmum de Christo Dei Filio capiendum esse, nemini christiano fas est ambigere". Vide tamen varias auctorum opiniones apud *Corluy*, op. cit. *p. 154-155, vel Maas*, op. cit. 163-166.

ex *Ep. ad Hebræos*, ubi hæc verba allegantur, "*filius meus es tu*", ad probandum Christum esse Angelis præstantiorem et vere Deum[1]. Revera verba ipsa "*filius meus es tu, ego hodie genui te*" vix aliter intelligi possunt, nam Messias declaratur *Filius Dei* (7) : jamvero illa expressio in numero *singulari* in Scripturâ de Angelo prædicari non solet, neque de homine particulari nisi forsan sit typus ipsius Christi, prout de Salomone dictum est : "Ego ero illi in patrem et ipse erit mihi in filium"[2]; quæ verba *Ep. ad Hebr.* de Christo dicta esse affirmat[3]; designat igitur valde probabiliter filiationem veram et proprie dictam[4]. Quod quidem sequentibus verbis confirmatur : "ego hodie *genui* te"; hæc enim verba significant, juxta communem interpretationem, Messiam esse Filium Dei per generationem[5]. Adest quidem controversia circa vocem *hodie;* nonnulli eam intelligunt de æternitate, quæ semper præsens est, ita ut sensus sit, a totâ æternitate hunc Filium fuisse a Patre genitum : ita *S. Augustinus* (in h. loc.) : "*Hodie*, qui præsentiam significat, atque in æternitate nec præteritum quidquam est, quasi esse desierit, nec futurum, quasi nondum sit, sed præsens tantum; quia quidquid æternum est, semper est; divinitus accipitur secundum id dictum : *ego hodie genui te*, quo sempiternam generationem virtutis et sapientiæ Dei, qui est unigenitus filius, fides sincerissima et catholica prædicat". Alii vocem *hodie* intelligunt de die resurrectionis, quâ Deus, Christum a mortuis suscitando, divinam ejus filiationem manifestavit, ut ex *Act.* XIII, 33, inferri potest; dies autem resurrectionis apte dicitur dies generationis, quia tunc Christus novam vitam, et quidem gloriosam adeptus est. Quidquid sit, ut notat *Bossuet*, (l. cit.), hi sensus omnes in unum coalescunt, et in

[1] *Hebr.* I, 4-5. — [2] *II Reg.* VII, 14. — [3] *Hebr.* I, 5.

[4] "*Filius meus, filius* (Dei) in numero singulari, juxta Prophetarum stylum, de Messiâ tantum dicitur (*Ps.*, II, 7, 12; *Act.*, XIII, 33; *Hebr.*, I, 5; V, 5), et de eo quod divina manifestatio fuisse creditur, probabiliter Dei Filii (*Dan.* III, 25). Cum stirps David sit etiam Messiæ, et in Messiâ, unico et perfecto Davidis filio, culmen attingat, hæc vox lato sensu de omnibus hujus stirpis membris, sed sensu proprio de Messiâ tantum prædicatur". (*Liddon*, op. cit. p. 10, n. c.)

[5] Quod præclare illustrat *Bossuet* (Supplenda in Psalmos, in Ps. II, 7): "Locus eximius ac prope singularis in psalmis, quo Christus vere, naturaliter, proprie, Dei filius asseratur ... *Dominus* enim *dixit ad me*, non ad alios, sed ad me proprie, singulariter : *Filius meus es tu :* tu, inquam, et non alius : ergo unicus, unigenitus, singularis; quod nusquam eâ emphasi dictum de quopiam. *Ego hodie genui te :* non ergo adscitus, non adoptatus, sed genitus; nec gratiâ, quod angeli, quod homines, sed naturâ filius : quæ tam breviter, tam absolute dicta, et in unum contracta et coalita non patiuntur tropos, nec alteri quam unigenito convenire possunt".

id tendunt ut demonstrent Christum esse verum atque unicum Dei Filium; nequit enim dici de novo a Patre genitus in die resurrectionis, nisi prius vere fuerit ab Ipso genitus.

(B) Accedit etiam *contextus*, nam ei ascribitur suprema et universalis illa dominatio usque ad *terminos terræ* (8), quibus verbis designatur non tantum integra terra Palæstinensis, sed universi orbis habitati ambitus, ut patet ex locis parallelis[1] et ex eo quod etiam *Gentes*, seu Gentiles ejus imperio subdentur. Atqui talis dominatio nulli regi Israel unquam contigit, sed soli Christo, propter *divinam* potestatem quâ pollet; hinc ipse dixit: "Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terrâ. Euntes ergo docete omnes gentes"[2].

(C) Consonant insuper loci *paralleli;* ita in psalmo CIX dicitur "Dixit Dominus (*Jehovah*) Domino (*Adôn*) meo: sede a dextris meis": ille enim Dominus, cui Jehovah loquitur, est Messias, ut omnes fatentur, et Messias ibi exhibetur ut superior Davidi, et ut sedens ad dexteram Patris, quasi esset Ipsi æqualis: quo argumento Christus ipse usus est contra Pharisæos[3]. Confirmatur tandem ex *Hebr.* I, 4-13, ubi auctor sacer variis locis quæ citavimus utitur, ad probandum Christum esse Angelis præstantiorem, et Filium Dei sensu proprio, "quem constituit heredem universorum, per quem fecit et sæcula..."; ex quo sequitur communem tunc viguisse opinionem hæc omnia loca messianica esse, et ex eisdem Messiæ divinitatem inferri posse.

II. Ex prophetiâ Isaiæ de Emmanuele[4].

38. Hæc prophetia[5] in quatuor partes commode dividi potest:

[1] *I Sam*, II, 10; Ps. XXI, 28; LXVI, 8; *Prov.* XXX, 4. Quod fatentur etiam Novi Critici; ita *Cheyne* (op. cit. p. 238) ait: "Sicut jam dixi, mea opinio est secundum psalmum minime ad eventum historicum coætaneum referri; nulla enim temporis periodus assignari potest, quâ quidam rex Israel, etiam poeticæ amplitudinis ratione habitâ, tamquam rex totius orbis haberi potuerit".

[2] *Matt.* XXVIII, 18-19.

[3] *Matt.* XXII, 41-46. Vide varios commentatores jam supra citatos, præsertim *Corluy*, op. cit. p. 184 sq.

[4] Cf. *S. Hieronymus*, Commentar. in Isaiam; *S. Thom.*, in Isaiam Prophet. expositio; *Foreirus*, Comment. in Isa. (*Migne* Script. Curs., XVIII); *Reinke*, Die messianischen Weissagungen; Weissagung von der Jungfrau und Emmanuel; *Le Hir*, Les trois grands prophètes; *Fillion*, Essais d'exégèse, I; *Knabenbauer*, Comment. in Isa.; *Corluy*, op. cit. I, 394 sq.; *Hengstenberg*, Christology of the O. Test; *Delitzch*, Messianic prophecies, p. 138 sq. *Cheyne*, Commentary on Isaiah; *Maas*, op. cit. pp. 333, 449, 553 sq.; *Revue Biblique*, 1892, p. 481 sq; 1893. p. 381 sq.

[5] Occasio hujus prophetiæ describitur ab ipso Prophetâ (*Isa.* VII, 1-12); videlicet, dum regnaret Achaz in Jerusalem, Rasin, rex Syriæ,

1° Emmanuel prænuntiatur de virgine nasciturus[1]; 2° Emmanuel erit liberator populi Dei[2]; 3° Inimici populi Dei, scil. Ephraim, Samaria et Assur castigabuntur[3]; 4° Regnum Messiæ erit universale et pacificum[4]. Secundâ parte utemur ad thesim probandam. Ibi enim Propheta, post descriptas calamitates, quibus Galilæa (terra Zabulon et terra Nephtali) ante Messiæ adventum, obruta fuit (IX, 1), ejusdem gloriam et felicem statum depingit tempore Messiæ (2-5), quem sic annuntiat : " Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus; et vocabitur nomen ejus *Admirabilis Consiliarius*, *Deus fortis*, *Pater futuri sæculi* (*hebraice* pater æternus, seu pater æternitatis), *Princeps pacis*" (6-7). His positis,

39. 1° Parvulum illum esse Messiam constat :

(A) Auctoritate antiquorum *rabbinorum;* Targum enim sic habet : " Dixit propheta domui David : ecce parvulus natus est nobis... Messias, in cujus diebus pax multiplicabitur super nos "[5].

(B) Auctoritate *Nov. Test.;* apud *Lucam*[6] enim legitur : " Ecce enim evangelizo vobis *gaudium* magnum... quia *natus est vobis* hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David. Et hoc vobis signum : invenietis *infantem*... et in terrâ pax hominibus "; ubi apparet hic a S. Lucâ referri nativitatem illius infantis quem Isaias prædixerat. *Matthæus* autem, post descripta initia ministerii Christi, in finibus Zabulon et Nephtalim, hæc addit : " Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam : Terra Zabulon et terra Nephtalim... populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam... "[7]; quæ verba respondent vers. 1-2 hujus capitis. Confirmatur unanimi consensu *Patrum* et *interpretum*[8].

(C) Ex ipso *textu* et *contextu;* nam parvulus ille est rex potentissimus, Deus fortis, pater æternitatis, princeps pacis, cujus regnum stabilietur per judicium et justitiam, et firmabitur in sempiternum (7); atqui illi characteres simul sumpti soli Messiæ conveniunt : nec potest dici, cum modernis Judæis et Rationalistis, illum

et Phacee, rex Israel, fœdere juncti regnum Juda invadere cœperunt et usque ad Jerusalem ascenderunt, ad eam obsidendam : hinc terror ingens regem populumque percussit. Impius tamen Achaz, hominibus magis quam Deo fidens, muneribus opem regis Assyriæ implorat. Tunc Isaias a Deo ad regem mittitur, certam ab hostibus liberationem promissurus; incredulum regem jubet a Domino signum petere, et quum iste recuset, propheta sponte signum proponit, nativitatem scilicet pueri Emmanuel.

[1] *Isa.* VII. 14-25. — [2] *Isa.* VIII, 1-22; IX, 1-7. — [3] *Isa.* IX, 8-21; X, 1-34. — [4] *Isa.* XI-XII. — [5] Apud *Martini*, Pugio fidei, p. 583. — *Luc.* II, 10-14. — [7] *Matt.* IV, 13-16.

[8] Loca Patrum indicata invenies apud Kilber, Analysis Biblica, in *h. loc.*, edit. 1856, vol. I, p. 357, not. 1.

parvulum esse Ezechiam, filium Achaz, nam (a) in versiculis præcedentibus (1-2) asseritur parvulum illum futurum esse causam lætitiæ terræ Galilææ : jamvero illa provincia nunquam fuit Ezechiæ subjecta; aliunde Ezechias, tunc temporis jam duodecim annis circiter natus, non poterat annuntiari ut nasciturus futuro tempore; (b) insuper abundantia pacis, hic annuntiata, sub ipso non fuit impleta; (c) tandem Ezechias nullomodo vocari potest Deus fortis, vel etiam fortis heros (ut transferunt rationalistæ), cum bellator minime fuerit; nec pater æternitatis; ergo.

40. 2° Insuper ille parvulus ut *Deus* annuntiatur; nam, ut de aliis titulis taceamus, vocatur (a) *Deus fortis* (*El gibbor*); jamvero vox hebraica *El*, quæ hic adhibetur, verum Deum significat, quum ab eodem prophetâ infra adhibeatur (IX, 21) ad designandum Jehovah; aliunde *El* in singulari numero semper Deum designat, ut fatetur ipse *Hitzig* rationalista [1]; præsertim apud *Isaiam* hæc appellatio de Deo solo dicitur [2]; (b) *Pater futuri sæculi*, seu pater æternitatis, vel pater æternus; hoc enim nomen, quomodocumque intelligatur, soli Deo convenit, quum æternitatem importet; ergo [3].

Scimus equidem hujusmodi argumenta, si singula sumantur, a novis criticis tanquam debilia haberi; sed si omnia simul inspiciantur, ac sedulo expendantur varii tituli quibus Messias decoratur, amplitudo potestatis eidem conferendæ ac natura spiritualis regni quod ei promittitur super omnium hominum mentes, negari nequit jam in Vet. Testamento prima inveniri semina dogmatis quod Christus clare manifestaturus erat.

---

[1] " Communiter hæc vox (*El gibbor*), contra omnes regulas usus loquendi, in *heros, potens* vertitur. Ast *El* semper Deum significat etiam *Genes.*, XXXI, 29, et in locis parallelis; in iis vero quæ in medium afferuntur ad demonstrandum hujus vocis significationem esse *fortis, potens*, voces quæ citantur originem ducunt non ex *el*, sed ex *il*, quæ litteraliter *arietem* significant, et consequenter ducem, principem ". Ita *Hitzig* apud *Hengstenb.* op. cit. p. 88. Cf. *Liddon*, op. cit. lect. II. p. 89, not. 10; *Pusey*, Comm. on Daniel, p. 483.

[2] Cf. *Isa.* V, 16; XII, 2; XIV, 13; XL, 18; XLIII, 10, 12 etc.

[3] Quæ interpretatio firmatur ex *Mich.* V, 2. " Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te enim egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus *ab initio, a diebus æternitatis* ". Hunc locum Judæi semper intellexerunt de Messiâ, et ex hoc concluserunt Messiam nasciturum esse in Bethlehem (*Matt.* II, 5); atqui in eodem loco declaratur egressum, seu ortum, seu generationem Messiæ esse " ab initio, a diebus æternitatis " : quod, licet reddi possit *a tempore remotissimo*, a multis de verâ æternitate intelligitur; ergo eo ipso asseritur Messiam seu Christum esse æternum ac proinde Deum. (Cf. *Corluy, op. cit. 443.*

Art. II. Divinitas Christi ex proprio ejus testimonio probatur[1].

41. Argumentum sic proponitur : historice constat Christum multoties affirmavisse se esse Dei Filium sensu proprio; atqui talis affirmatio vera est; ergo.

I. **Major probatur.** Divinitatem suam sive disertis verbis sive æquivalenter Christus aperte declaravit coram *discipulis*, coram *populo*, coram *judicibus*. Notamus tamen vim argumenti non ex uno tantum aut altero testimonio desumendam esse, sed ex omnibus simul sumptis.

42. 1° Coram *discipulis :* (**A**) In sermone quem habuit ad *Nicodemum*, prima vice quâ Jerusalem venit, vitæ suæ publicæ initio, Christus de se ipso dixit : " Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum *unigenitum* daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam "[2]; hic Christus seipsum declarat Filium Dei non adoptivum, sed *genitum*, imo et *unigenitum;* porro illa verba, sive in se spectentur, sive conferantur cum loco parallelo apud *Joa.* I, 18, et toto prologo qui præcedit, manifeste ostendunt Christum esse Filium Dei proprie dictum, seu Verbum, cujus Johannes *æternitatem*, *omnipotentiam* et perfectam cum Patre *æqualitatem* jam descripsit[3].

(**B**) Idem constat ex approbatione confessionis *Petri*[4]. Christus a discipulis inquisierat : " Quem dicunt homines esse Filium hominis? "; dein addidit : " Vos autem quem me esse dicitis? ", quasi accuratiorem sui notitiam exspectaret; respondens Simon Petrus dixit : " Tu es Christus filius Dei vivi ", et in græco textu verba adhibita sunt omnino emphatica, propter repetitum articulum (ὁ Χριστός ὁ υἱός τοῦ θεου τοῦ ζῶντος); atqui illa verba non possunt intelligi de filiatione mere adoptivâ, tum quia vox *Filius Dei*, in *singulari* numero, de creaturis non prædicatur, præsertim quando

---

[1] Hoc argumentum præ aliis egregie exposuerunt *Lacordaire*, Jésus-Christ, The Inner Life of J. X.; *Liddon*, op. cit. lect. IV; *Monsabré*, Car. 1878, 33e conférence. Cf. *Perrone*. de Divinit. Xti, l. II, c. 7-8.

[2] *Joa.* III, 16.

[3] *Joa.* I, 1-5; cf. *De Deo Trino*, n. 122.

[4] *Matt.* XVI, 13-19.

sine addito et emphatice adhibetur[1]; tum quia Christus, Petri confessionem approbando, declaravit talem confessionem ipsi inspiratam fuisse non a carne et sanguine, i. e., a ratione ipsâ, sed a *Patre cœlesti;* jamvero si ageretur de filiatione mere *adoptivâ*, quæ omnibus hominibus communis est, nulla specialis revelatio fuisset necessaria; neque etiam agitur de eminentiore filiatione adoptivâ Prophetis attributâ; nam non pauci Judæi, absque speciali revelatione, putabant Christum esse prophetam; ergo agitur de filiatione proprie dictâ. — Nonnulli quidem putant hic agi tantum de illâ filiatione adoptivâ speciali, quæ Messiæ competit, quia Petrus nondum divinitatem sui Magistri agnoverat. Sed responderi potest Christum jam antea suam divinitatem coram Nicodemo affirmâsse, eamque miraculis demonstrâsse, ita ut nil prohibeat Petrum, horum miraculorum testem, ac divino lumine inspiratum, hoc præcise instanti Christi divinitatem agnovisse, præsertim quum tum ejus verba, tum verba ipsius Christi " caro et sanguis non revelavit tibi, sed *Pater meus* qui in cœlis est ", vere *emphatica* sint ac filiationem mere adoptivam excludere videantur. Res aliunde clarior evadit aliis testimoniis.

(C) In ultimâ cœnâ, quum Philippus dixisset: " Ostende nobis Patrem ", Christus respondit: " Philippe, *qui videt me videt et Patrem* ... Non creditis quia *ego in Patre, et Pater in me est?* ... Alioquin propter opera ipsa credite ... "[2]; atqui hæc verba important Christum esse essentialiter unum cum Patre, ideoque vere Deum; nisi enim esset perfecte Patri æqualis, blasphemaret dicendo : " qui videt me videt et Patrem "; et insuper illa expressio : " ego in Patre et Pater in me est ", importat unitatem naturæ cum Patre, præsertim si sumatur cum contextu et locis parallelis. In-

[1] Objicitur quidem de Salomone fuisse dictum : " Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium " (II *Reg.* VII, 14); sed, teste *S. Paulo* (*Hebr.* I, 5), hæc de Salomone, prout typus erat Christi, dicta sunt; præterea particula *in* hic aliquomodo attenuat vim sequentis vocis, quasi diceretur : ego erga eum meipsum habebo sicut pater in filium; nil igitur ex hoc deduci potest contra thesim nostram. Cf. *Stentrup*, op. cit. th. 3; *Franzelin*, de Verbo incarnato, th. 3.

[2] *Joa.* XIV, 8-14.

fra enim (23) explicat quomodo sit in Patre, dum declarat se una cum Patre in animam justi venire, et mansionem apud eum facere : hoc enim fieri nequit, nisi sit vere Deus, quum Deus solus animam nostram ingredi possit. Præterea jam antea dixerat : "*Ego et Pater unum sumus*"[1] : quæ verba perfectam cum Patre æqualitatem significant, ut probavimus *de Deo Trino*, n. 70. — Hinc pariter Christus verba Thomæ approbavit, quando, post resurrectionem, dixit : "*Dominus* meus et *Deus* meus" (ὁ κυριός μου καὶ ὁ Θεός μου)[2]; quod certe nonnisi de vero Deo prædicari potest; nam utrumque nomen, et Dei et Domini græcum habet articulum, qui adhiberi non solet, nisi cum de Deo agitur. Nec dicere juvat hæc verba esse exclamationem ad Patrem referendam, quasi dicat "O Deum immortalem!"; tunc enim non haberetur articulus ὁ sed ω.

43. 2° Coram *populo*. (A) Christus Jerusalem ascenderat occasione magni festi Judæorum, et paralyticum ad probaticam piscinam jacentem curaverat die sabbati; accusatus quasi violaret sabbatum, respondet : "*Pater* meus usque modo *operatur, et ego operor*"[3]; quorum verborum sensus est : Pater semper operatur etiam die sabbati; licet enim Deus die septimo requieverit, cessando a novis generibus rerum efformandis, quotidie operatur animas creando, producendo fœnum et herbam, pluendo super justos et injustos[4]; vel, juxta *Maldonatum* (in h. loc.), sensus est, Deum esse Dominum sabbati, Dominum temporis, Dominum omnium rerum, et posse pro suo arbitrio quandocumque velit agere, a nullâ re pendere, nullâ teneri lege. Unde Christus sic arguit : Pater semper operatur; atqui mihi, utpote Filio Dei, licet ea facere quæ Pater operatur; ergo mihi licet die sabbati operari; quæ quidem illatio non valeret nisi Christus esset *vere* et *proprie* Filius Dei; nam filii adoptivi, etiam Prophetæ, divinâ potestate non fruebantur. Constat insuper ex ipsâ *interpretatione Judæorum*, nam statim additur : "Quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et *Patrem* suum dicebat *Deum*,

[1] *Joa.* X, 30. — [2] *Joa.* XX, 28; cfr. *Maldonat* in h. loc.
[3] *Joa.* V, 17. — [4] *Ps.* CXLVI, 8; *Matt.* V, 45.

æqualem se faciens Deo" (18). Constat tandem ex *contextu;* nam Christus in eodem capite sibi vindicat (**a**) *potentiam ea omnia faciendi* quæ Pater ipse facit (19) : "Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem : *quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit";* i. e. necesse est Patrem et Filium unum semper et idem facere, neque posse facere res diversas, cum naturâ et voluntate idem sint; (**b**) potestatem *mortuos suscitandi :* "Sicut enim Pater suscitat mortuos et vivificat, sic et Filius quos vult vivificat" (21); quibus significatur Filium, sicut Patrem, propriâ auctoritate mortuos suscitare; quod solius Dei est; (**c**) facultatem omnes homines *judicandi* et ab eis *divinos* honores accipiendi : "Omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem" (22-23); porro idem honor Filio ac Patri reddi non posset, si Filius non esset naturâ æqualis Patri; (**d**) potestatem *vitam aliis impertiendi :* "Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic et dedit Filio habere vitam in semetipso" (26); i. e. quemadmodum Pater omnis vitæ fons est, et cui vult eam dat vel tollit, ita Filius est fons vitæ, eamque cui vult conferre vel auferre potest. Numquid Christus magis explicite et emphatice se esse Deum proprio sensu affirmare poterat?

(**B**) Iterum cum Christus Jerosolymam venisset occasione *Encæniorum*, interrogatus a Judæis quis esset, aperte respondit : "Ego et Pater unum sumus"[1]; quæ quidem verba unitatem naturæ cum Patre important, ut probavimus *de Deo Trino* (n. 70).

44. 3° Coram *Judicibus.* Quando Christus coram Synedrio comparuit, falsi testes adducti sunt ut testimonium contra ipsum ferrent, sed cum ex ipsorum testimonio nihil probari posset, princeps sacerdotum ait illi : "Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus, Filius Dei". Dicit illi Jesus : "Tu dixisti", et propter hanc confessionem reus mortis judicatus est, ut constat tum ex hoc loco[2], tum ex alio loco ubi dicitur : "Nos legem habemus, et secundum

[1] *Joa.* X, 30.
[2] *Matt. XXVI, 63-66.*

legem debet mori quia *Filium Dei* se fecit "[1]. Atqui hæc verba interpretari debent de filiatione verâ et proprie dictâ; non licebat enim aliquem judicare reum mortis eo quod dixerat se esse filium Dei *adoptivum*, quum omnes sancti sint filii Dei in hoc sensu; aut prophetam, aut Messiam, quum nulla lex hanc assertionem prohiberet sub pœnâ mortis; ergo Judæi intellexerunt Christum se ipsum declarare Filium Dei in sensu proprio, prout revera ejus verba in aliâ occasione intellexerant, teste Joanne: "De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemiâ, quia tu, homo cum sis, facis teipsum Deum"[2]. Aliunde Christus contra hanc interpretationem minime reclamavit, sed e contra libenter mortem accepit ut proprio sanguine testimonium suum firmaret; ergo Christus coram judicibus se esse Deum publice confessus est.

45. II. **Probatur minor.** Atqui illa Christi affirmatio circa divinitatem ejus vera est: hoc enim asserendo neque deceptus neque deceptor fuit.

1° Non *deceptus*. Nemo enim, nisi amens, decipi potest circa propriam personalitatem; nemo sanæ mentis sibi persuadere potest se esse Deum, si revera Deus non est; atqui Christus, fatentibus adversariis, non solum non erat amens, sed etiam inter sapientissimos annumerari debet. Revera *doctrina* quam docuit, *opus* quod absolvit, scilicet reparatio aut saltem exaltatio generis humani, christiana *religio* quam fundavit, et quæ tot mirabiles effectus non solum in ordine religioso et morali, sed etiam in ordine sociali et politico produxit, ut in *Tr. de Verâ Relig.* n. 141-160 demonstratur, ejus perfectam sapientiam demonstrant, et certo omni certitudini valedicendum esset, si hæc omnia amenti tribui possent. Neque dici valet Christum suam divinitatem declarâsse *enthusiasmo* quodam impulsum; non enim semel et obiter, sed pluries et distincte hoc affirmavit, et quidem tanquam dogma fundamentale suæ religionis: "Qui credit

[1] *Joa.* XIX, 7. — Revera Judæis persuasum erat blasphemiæ peccatum ab eo commissum qui, cum homo esset, dicebat se esse Deum, morte dignum esse (*Levit.* XXIV, 16; *Deut.* XIII, 5).

[2] *Joa.* X, 33.

in eum, non judicatur; qui autem non credit, *jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*" [1]. Aliunde Christus perfectam animi tranquillitatem, summam temperantiam et moderationem in omnibus exhibuit, consilium et modum semper adhibens, ut libenter fatentur ipsi Rationalistæ et Unitarii, qui, absque præjudicio, vitam ejus perpenderunt [2]. Ergo Christus non fuit deceptus.

46. 2° Non *deceptor*. Aliunde Christus non fuit deceptor, nam adversarii nostri, exceptis forsan paucis Judæis, perfectam ejus sinceritatem agnoscunt. Revera, si character Christi inspiciatur, repugnat omnino ut veluti impostor habeatur [3]. (a) Imprimis perfectâ *sinceritate* præditus apparet : discipulis hanc virtutem commendat [4] : " Sit autem sermo vester : est, est; non, non "; ipse tam sincere loquitur, ut, propter hoc, multi discipuli eum relinquant [5]; sincere agit cum discipulis quorum vitia reprehendit [6]; sincere agit cum multitudine, secreta eorum motiva detegens et manifestans [7], aperteque docens amorem crucis suîque abnegationem esse fundamentum christianæ religionis [8]; sincere agit cum inimicis et persecutoribus, quorum pravitatem aperte denuntiat [9], ita ut, ipsâ die quâ mortuus est, merito dicere potuerit : " Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum ut testimonium perhibeam veritati " [10]. (b) Insuper genuinâ humilitate præfulget : per triginta annos in obscuritate manet, prohibet ne miracula ejus divulgentur [11], gloriam propriam non quærit, sed gloriam Patris [12], fugit quando multitudo regem vult eum proclamare, et merito discipulis dicere potest : " Discite a me quia mitis sum et humilis corde [13] ". Atqui, si Christus non sit vere Deus,

[1] *Joa.* III, 18.

[2] Vide etiam quæ scripsimus *de Verâ Relig.*, n. 170.

[3] De morali charactere Christi cf. *Lacordaire*, *Liddon*, loc. cit.; *Hughes*, Manliness of Xt; *Vallings*, Jesus-Christ, the divine Man. c. 22; *J. Young*, The Christ of History, p. 240 sq.; *P. Schaff*, *H. Bushnel*, op. cit. Cf. *de Verâ Relig.*, n. 171.

[4] *Matt.* V, 37. — [5] *Joa.* VI, 67. — [6] *Marc.* VIII, 33; XVI, 14; *Luc.* IX, 55; XXIV, 25. — [7] *Joa.* VI, 26. — [8] Luc. XIV, 26; *Matt.* XIX, 29. — [9] *Matt.* XI, 20; XXIII, 1-36. — [10] *Joa.* XVIII, 37. — [11] Matt. IX, 30. — [12] *Joa. VIII, 49-50.* — [13] *Matt.* XI, 29.

quomodo sincerus et humilis reputari potest, dum palam se ut verum Dei Filium multoties proclamavit? Si Paulus et Barnabas divinos honores, in Lystris sibi oblatos, indignanter rejecerunt [1], nonne a fortiori Christus eosdem recusare debuisset, dum ipsi redditi sunt, si merus homo fuisset? Si vero cultum divinum, nedum respuerit, e contra a discipulis suis flagitaverit, non ut sinceritatis et humilitatis exemplar, sed ut pessimus impostor, et superbiæ portentum haberi debet, eo magis quia, injuste divinos honores usurpando, prævidere potuit ac debuit Deum gloriâ ipsi debitâ privari. Igitur ex his tribus unum seligi debet : Christus est vel amens, vel impostor, vel Deus. Atqui duo priora repugnant, si recte inspiciatur historia, ut ab ipsis adversariis conceditur; ergo Christus est vere Deus.

47. Principia ad *solvendas difficultates.* Vim hujus argumenti senserunt adversarii, ideoque probare conantur Christum nunquam clare affirmavisse se esse Deum, textusque congerunt in quibus Christus declarat se esse *Filium hominis*, vel ut *distinctum a Patre* seipsum exhibet, aut *Patri inferiorem* ab eoque *missum*, vel *ab eo accipientem* quæcumque habet, aliaque hujusmodi [2]. Quam falsa sit prima eorum assertio evidenter ex thesi nostrâ colligi potest, et nemo nisi cæcus affirmare potest nullum esse Scripturæ locum, in quo

[1] *Act.* XIV, 14.

[2] Sic *Renan* scribere non erubuit : " Jesus nunquam sacrilegam exprimit ideam se esse Deum " (Vie de Jésus, c. 5). Idem dicunt *Unitarii.* Argumenta autem quibus errorem suum confirmare conantur ita ab ipsis contrahuntur : " (*a*) Jesus de se ipso tamquam de homine semper loquitur, atque ita in Scripturâ nominatur; (*b*) quia Scriptura nullibi dicit suæ divinitatis manifestationem factam fuisse discipulis... (*c*) quia nullibi Judæi huic doctrinæ contradicentes inveniuntur ...; jam nihil Judæorum ideis magis repugnans quam affirmare Jesum esse Deum supremum, Javhé ... (*d*) quia Jesus claris verbis inter se et Deum distinctionem ponit (*Joan.* XIII, 3; XVI, 27; XVII, 7)... (*e*) quia Deus appellatur Deus Jesu Christi ... (*f*) quia nonnisi unum esse Deum, a Jesu Christo distinctum Scripturæ docent ... (*g*) quia excelsa potestas et gloria quæ Christo tribuuntur, juxta Scripturam a Deo manant ... (*h*) quia ipse Jesus se Patre inferiorem esse docet ... (*i*) quia Jesus Deum oravit ... (*j*) quia non eum sed Deum orare non *jubet*". (*Clarke*, Manual of Unit. belief, l. VII, p. 26-27).

Christus dicit se esse Filium Dei, Patrique æqualem, proindeque Deum. Fatemur equidem Christum declarare se esse Filium hominis, Patrique inferiorem; sed ex hoc unum colligi potest, sc. eum esse simul Deum et Hominem : hoc enim posito, omnes textus ab Unitariis allati facile explicantur, ut jam ostendimus *de Deo Trino* (n. 43-48, 76-79). Adversarii autem illos textus seligunt in quibus de naturâ humanâ agitur, et exclamant : ergo Christus est homo; sed prætereunt, vel a vero sensu detorquent illa innumera loca, in quibus ejus divinitas explicite aut implicite affirmatur; nam præter ea, quibus usi sumus in thesi, multa alia sunt quæ explicari nequeunt, nisi Christus Deus sit. Ita v. g. aperte declarat se *impeccabilem esse*[1] : " Quis ex vobis arguet me de peccato "? quod certe mirum est; nam optimi viri, etiam sancti, peccatores se esse agnoverunt. *Abrahamo antiquiorem* : " Antequam Abraham fieret, ego sum "[2]; dixit *ego sum*, non *eram*, ut innueret se supra omnem temporis differentiam esse, seu æternum; se e *cælo descendere* et *in cælo habitare* : " Nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo "[3]; *potestatem remittendi peccata* sibi adscribit[4]; item potestatem novas *leges ferendi* et antiquas abrogandi, quasi esset *supremus Legislator* : " Audistis quia dictum est antiquis... Ego autem dico vobis "[5]; declarat se esse *lucem*, *viam*, *veritatem* et *vitam* : " Ego sum lux mundi ... Ego sum via, veritas et vita "[6]; sibi competere *potestatem mortuos suscitandi* omnesque *homines judicandi* : " Et ego resuscitabo eum in novissimo die "; " Venite, benedicti ... possidete regnum ... discedite a me maledicti "[7]. Quæ quidem omnia, aliaque multa quæ afferri possent, si sumantur cum explicitis Christi affirmationibus in thesi relatis, ejus divinitatem tam luculenter demonstrant ut, si error sit, ab ipso Deo decepti fuerimus[8]. Nisi igitur Unitarii Scripturas mutilare velint, credere debent Jesum Christum esse Filium Dei unigenitum

[1] *Joa.* VIII, 46. — [2] *Joa.* VIII, 58. — [3] *Joa.* III, 13; cf. *Joa.* VI, 38, 39, 51, 63. — [4] *Luc*, VII, 48; V, 20 sq. — [5] *Matt.* V, 21, 22, 27, 28, 31, 32 etc. — [6] *Joa.* VIII, 12; XIV, 6. — [7] *Joa.* VI, 44; *Matt.* XXV, 31-41.

[8] Cf. *Liddon*, l. cit. p. 164-174; *Perrone*, op. cit. l. II, c. 16, a. 1.; *Stentrup, op. cit. th. 2.*

et proprium, omniscium, omnipotentem, Patri consubstantialem et cum Patre glorificandum.

Art. III. Divinitas Christi ex ejus miraculis probatur.[1]

48. In *Tr. de Verâ Relig.* (n. 173 sq.), demonstrata fuit *divina missio* Christi ex miraculis ab ipso patratis, et ex hoc divinitas Christi ipsius jam *indirecte* inferri potest : si enim Christus vere fuit a Deo missus, ejus doctrina ut vera imo ut divina accipienda est; atqui unum ex dogmatibus, quæ Christus docuit, est propria ipsius divinitas, ut constat ex articulo præcedenti : ergo divinitas Christi omnino tenenda est. — Sed insuper *directe* eamdem thesim probare possumus sequenti argumento. Ille vere Deus est qui miracula fecit *proprio nomine* et *propriâ virtute*, aut ea patravit *in confirmationem suæ divinitatis :* atqui Christus miracula quædam effecit illo duplici modo : ergo Deus est. Ratio majoris evidenter apparet : ex ipsâ enim notione miraculi solus Deus potest *propriâ virtute* miracula facere, quum vera miracula, sive in se, sive ratione circumstantiarum, superent vires totius naturæ creatæ[2] : aliunde Deus permittere nequit aliquem uti potestate miraculosâ ad decipiendos homines : si quis igitur miracula faciat ad propriam divinitatem confirmandam, ille certo Deus est. Minor sic probatur :

49. I. **Christus miracula fecit propriâ virtute.** Quando Prophetæ, Apostoli aut sancti miracula patraverunt, non

[1] Cf. *Legrand*, de Incarnat., diss. III; *Perrone*, op. cit. l. II, c. 9-10; *Lacordaire*, op. cit. lect. II, The public power of J. X.; *Freppel*, op. cit. diss. III; *Félix*, Conf. 1864, c. 4-5; *Besson*, L'Homme-Dieu, 11-12 Conf.

[2] Miraculi notio et species in *Tr. de V. Relig.* (n. 68 sq.) explicantur. In Scripturâ miracula vocantur τέρατα i. e. *prodigia* seu *mira* (*Matt.* XXIV, 24), quia admirationem excitant; σημεία seu *signa* (*Marc.* XVI, 20), quia aliquid aliud denotant seu significant, v. g. potestatem facientis vel ejus divinam missionem; δυνάμεις seu virtutes (*Matt.* XI, 20), quia exercitium sunt divinæ virtutis seu potentiæ; ἔργα, i. e. *opera* (*Joa. V*, 36; VII, 21; X, 25), quia sunt opera Dei propria. Cf. *Trench*, The Miracles of O. Lord, c. 1.

propriâ virtute, sed *virtute Dei* egerunt, ut ex circumstantiis aut etiam ipsorum confessione apparet : ita, v. g. miracula Moysis Deo ipsi tribuuntur : dixit enim Dominus ad Moysen : " Tu loqueris ei omnia quæ mando tibi ... et *multiplicabo signa* et ostenta mea in terrâ Ægypti "[1]; idem apparet quando Elias filium viduæ in Sarephta resuscitavit : non enim proprio nomine, sed virtute Dei quem pluries invocavit, hoc miraculum patravisse narratur[2]; pariter Apostoli ægrotos curaverunt : in nomine Jesu Christi[3]. Quando autem Christus miracula patrat, ex circumstantiis apparet ipsum propriâ virtute agere, ut patet :

50. 1° Ex *ejus testimonio.* Imprimis nullibi declarat se miracula patrare ut a Deo delegatum; quod tamen facere debuisset, si fuisset solummodo legatus a Deo missus. Quædam insuper miracula operatur expresse declarando eadem propriâ suâ voluntate et potentiâ perfici. Ita in casu leprosi : leprosus siquidem dixerat : " Domine, *si vis*, potes me mundare "; Christus respondet : " *Volo*, mundare "[4]. Quantum discrimen inter hoc miraculum et curationem Mariæ a Moyse patratam? hæc enim nonnisi Moysis orationibus, ac post septem dies extra castra transactos, curatur[5]; dum leprosus uno voluntatis actu statim mundatur. Item quando agitur de servo centurionis, Christus dicit : " *Ego* veniam et *curabo* eum "[6]. Aliud exemplum habetur in curatione duorum cæcorum : dicit eis Jesus : " Creditis quia *hoc possum facere* vobis? Dicunt ei : Utique Domine. Tunc tetigit oculos eorum dicens : Secundum fidem vestram fiat vobis "[7]. Pariter, quando curatur hemorrhoissa, ait Christus : Ego novi *virtutem de me* exiisse (*Luc.* VIII, 46). Speciatim Christus prædixerat suam resurrectionem a seipso patrandam. " Ego ponam animam meam, ut iterum sumam eam ... potestatem habeo ponendi eam et iterum sumendi eam "[8]. Sane nullus homo sibi unquam talem potestatem vindicavit.

51. 2° Ex *modo* quo miracula patravit; nam Christus

[1] *Exod.* VII, 2-4. — [2] *III Reg.* XVII, 20-24. — [3] *Act.* III, 6. — [4] *Matt.* VIII, 1-5. — [5] *Num.* XII, 9-15. — [6] *Matt.* VIII, 7. — [7] *Matt.* IX, 28. — [8] *Joa.* X, 17-18.

miracula operatus est non tanquam Dei legatus, sed ut *supremus dominus*, cui omnia prorsus obediunt, per *solum imperium, uno vel altero verbo*, aliquando etiam in *gratiam absentium*, v. g. quando curavit filium centurionis[1], vel e mortuis excitavit filium viduæ Naim[2], vel filiam Jairi[3]; siquidem filio viduæ ait: "Adolescens, tibi dico, surge". Et resedit qui erat mortuus et cœpit loqui. Iterum filiæ Jairi dixit: "Puella, surge; et confestim surrexit puella et ambulabat". Jamvero si miracula hujusmodi comparentur cum resurrectione filii viduæ Sarephta ab Eliâ peractâ[4], luculenter patebit hunc ut Dei servum et ministrum ferventibus precibus hoc miraculum obtinuisse, dum Christus *virtute propriâ, unico verbo*, tanquam supremus naturæ conditor et vitæ auctor, prout vult, et quando vult, miracula hujusmodi patrat. Objicitur quidem Christum Patrem oravisse, antequam Lazarum suscitaret[5]; sed frustra, nam, inspecto contextu, Christus non oravit proprie loquendo, petendo a Patre ut Lazarus suscitaretur, sed *gratias egit* "quoniam audisti me", i. e. juxta Patres, quoniam voluntas Filii eadem est ac Patris, ita ut quidquid vult Pater, velit Filius et vice versâ. Hinc paulo antea dixerat: "Ego sum *resurrectio* et *vita*, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet" (25), ut omnibus notum esset, se esse principium vitæ et resurrectionis.

52. 3° Ex *Evangelistarum testimonio*. Sacri Scriptores rem intellexerunt, et certe modo quo gesta Magistri referunt, clare ostendunt virtutem miracula faciendi tanquam Christo propriam esse: "Omnis turba quærebat illum tangere, quia virtus *de illo exibat* et sanabat omnes"[6]. Illa virtus, juxta eorum testimonium, adeo est *Christo propria*, ut possit eam communicare, et de facto Apostolis suis eandem communicaverit. Ita, quando primâ vice eos misit ad oves quæ perierant domus Israel, dixit illis: "Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite"[7]; et revera quando Apostoli revertuntur, dicunt: "Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in *nomine*

[1] *Matt.* VIII, 5-13. — [2] *Luc.* VII, 14. — [3] *Marc.* V, 41. — [4] *III Reg.* XVII, 20-23. — [5] *Joan.* XI, 41. — [6] *Luc.* VI, 19. — [7] *Matt.* X, 8.

tuo"[1]. Eamdem potestatem concessit Christus Apostolis, antequam illos mitteret in universum mundum[2], et de facto Apostoli ægrotos curaverunt, mortuos suscitârunt, aliaque miracula operati sunt in nomine, i. e. in virtute Christi : " *In nomine Jesu* surge et ambula "[3]. Ergo constat Christum miracula fecisse propriâ virtute; si enim tanquam legatus, nomine Dei, ea patrâsset, id clare asserere debuisset, nisi discipulos decipere vellet; ergo Christus est vere Deus.

53. II. **Christus insuper miracula fecit ad suam divinitatem probandam,** sive modo generali, sive modo speciali.

1° Modo *generali :* Ut vidimus in articulo præcedenti, Christus multoties suam divinitatem affirmavit; jamvero quando Judæi vel discipuli dubitare visi sunt de illâ divinitate, in confirmationem illius sua miracula exhibuit. Ita, postquam Judæis dixerat : " Ego et Pater unum sumus ", addidit : " Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi, si autem facio, *operibus* credite, ut cognoscatis et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre "[4]. Item, in ultimâ cœnâ, post affirmatam suam cum Patre æqualitatem, " Qui videt me, videt et Patrem ", dixit : " Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Alioquin propter *opera ipsa* credite "[5]; vox enim *opera*, juxta omnes, miracula designat.

54. 2° Modo *speciali :* Exemplum habetur in curatione paralytici[6]; Christus siquidem paralytico dixerat : " Remittuntur peccata tua ". Scribæ autem et Pharisæi indignabantur, dicentes intra se : " Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus "? Ut *cognovit autem Jesus cogitationes eorum*, dixit ad illos : " Quid est facilius dicere : dimittuntur tibi peccata, an dicere : surge et ambula? *Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terrâ dimittendi peccata*, ait paralytico : tibi dico, surge, tolle lectum tuum et vade in domum tuam ". Ut patet ex ipsâ evangelicâ narratione, miraculum illud patratum fuit *directe* ad probandum

[1] *Luc.* X, 7. — [2] *Marc.* XVI, 17. — [3] *Act.* III, 6; cf. IX, 32-40.
[4] *Joa.* X, 36-38. — [5] *Joa.* XIV, 11-12.
[6] *Matt.* IX, 1-6; *Luc.* V, 20-25. De hoc miraculo vide *Maldonatum*, in Matt. *ibi; Trench, op. cit.*, p. 214 sq.

Christum potestatem habere dimittendi peccata, ac proinde esse vere Deum, quum de facto solus Deus peccata dimittere possit. Nec objici potest eum peccata dimittere solum *ministeriali potestate*, nam nulla fit mentio hujus ministerialis potestatis sive in textu sive in contextu, sed e contra tum *contextus* tum *parallela loca* ostendunt eum *propriâ potestate* hoc fecisse; nam dicitur (4): " Et cum vidisset cogitationes eorum "; porro solum Deum hominum corda cogitationesque cognoscere tota Scriptura testatur; insuper quum Scribæ putarent et solum Deum posse peccata remittere, et Christum Deum non esse, Christus eos redarguere volens probat se Deum esse, et, ut hominem-Deum, posse peccata remittere. Confirmatur ex locis *parallelis*[1], ex quibus colligitur ipsum non solum peccata dimittere, sed etiam hanc potestatem sibi tam propriam esse ut eamdem Apostolis communicet.

55. *Notanda.* (a) Duo argumenta supra data ad divinitatem Christi probandam, in unum resolvi possunt hoc modo : Christus multoties affirmavit se esse Deum : atqui veritatem hujus affirmationis miraculis demonstravit; ergo Christus vere est Deus; nisi enim vere Deus esset, Providentia nos decepisset, permittendo impostorem divinâ uti potentiâ ad falsum suadendum, in re maximi momenti ad salutem spectante. (b) Insuper argumentum ex miraculis desumptum non parum roboratur e *vaticiniis* a Christo editis, eo magis quia, si conferantur cum Vet. Testamenti vaticiniis, multo clariora ac magis determinata statim appareant; sed de his jam in *Tr. de Verâ Religione* egimus n. 187.

56. Difficultates contra miraculorum possibilitatem et realitatem jam solutæ sunt in *Tr. de Verâ Relig.* (n. 72 sq., 176 sq.)

Art. IV. Divinitas Christi probatur ex Apostolorum et Evangelistarum prædicatione.[2]

57. Ex dictis Christus se Deum esse *affirmavit* et *miraculis* probavit. Quia vero Unitarii et Rationalistæ conten-

[1] *Luc.* VII, 48; *Joa.* XX, 23.

[2] *Cf. Perrone*, op. cit. l. II, c. 17-20; Liddon, op. cit. lect. 5-6; *Gore*,

dunt illud dogma fuisse Apostolis penitus ignotum, contra illos probare intendimus Apostolos et Evangelistas divinitatem Christi luculenter docuisse; exinde enim non parum firmabitur argumentum, quum discipuli optimi sint interpretes verborum Magistri. Argumentum nostrum sic enuntiari potest : Apostoli et Evangelistæ crediderunt et docuerunt Christum esse vere Deum ; atqui hæc intima persuasio et publica prædicatio explicari nequit, nisi Divinitas Christi eis revelata fuerit; ergo.

58. I. *Major imprimis probatur.* 1° *Ex testimonio quatuor Evangelistarum.* Notandum est tamen non ex uno aut altero textu, sed ex omnibus simul sumptis argumentum omnino efficax evadere, ita ut tota vis argumenti percipi nequeat, nisi ab eo qui quatuor Evangelia ex ordine legerit, eo fine ut detegat quid ibi hâc de re doceatur sive explicite sive implicite.

59. (A) Incipimus a *Synopticis :* hi siquidem non tam explicite et luculenter divinitatem Christi docuerunt ac S. Joannes, qui ex professo suum Evangelium scripsit ad confutandos hæreticos qui jam expresse hoc dogma impugnabant. Scripserunt enim tempore quo divinam Christi missionem potius quam ejus divinitatem prædicare magis expediebat : nam ex unâ parte Judæi, qui multis præjudiciis contra hoc dogma imbuti erant, ad illud accipiendum præparari debebant; et ex alterâ parte, hâc divinâ missione semel admissâ, jam cætera dogmata a Christo manifestata, inter quæ propria ipsius divinitas, facilius accipi poterant. Si vero attente ac sine præjudicio expendantur ea quæ de Magistro scripserunt, satis evidenter colligitur eos Christi divinitatem agnovisse ac prædicâsse. (a) Imprimis tres Synoptici sæpe Magistrum vocant *Filium Dei* eumque exhibent ut approbantem eos qui eodem nomine Ipsum appellant. Jamvero ex eorum modo loquendi colligitur Eum non esse filium Dei sensu communi, seu unum e filiis Dei, sed *Filium Dei* sensu eminentiori ac omnino singulari, Filium Dei *simpliciter* (in originali græco ὁ υἱός, i. e. le Fils par excellence, *the* son). Hinc Pater eum alloquitur quasi esset Filius unicus ac specialiter dilectus : " Filius meus dilectus, in quo mihi complacui " [1]. Christus ipse, in parabolâ de perfidis vinitoribus, sese comparat vero filio patrisfamilias, dum prophetæ sunt servi tantum [2]. Sed rem magis diserte affirmat dum sibi vindicat scientiam æqualem scientiæ Pa-

The Incarnation of the son of God, lect. III; *Troncy*, op. cit.; *C.Douais*, La Divinité de J.-C. et les Evangiles, ap. *Science Cathol.*, Nov. 1895, p. 1063 sq.; Dec. 1895, p. 5 sq.

[1] *Matt. III, 17; XVII, 5; Marc*, I, 11; IX, 6. — [2] *Matt.* XXI, 33-44.

tris, proindeque scientiam vere infinitam : "Nemo novit Filium nisi Pater; *neque Patrem quis novit nisi Filius*, et cui voluerit Filius revelare"[1]. Alibi declarat seipsum tanquam *Dominum* a regio Psalmistâ fuisse agnitum[2]. Aliunde Evangelistæ, miraculosam Christi conceptionem narrando, eumque vocando *Emmanuel* (quod est interpretatum : nobiscum Deus), juxta Isaiæ prophetiam superius expositam (n. 39-40), clare ostendunt Eum non mere hominem esse, sed Filium Dei sensu proprio[3]. Narrant pariter Elizabeth, divino afflante Spiritu, matrem Christi ut *matrem Dei* agnovisse: "Unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me"[4]; jamvero vox *Dominus* in N. Test. semper verum Deum designat, et aliunde contextus id postulat, quum paulo infra[5] eadem vox usurpetur ad Deum designandum. Adducunt pariter Zachariam qui, prophetico spiritu, Christum-Messiam vocat[6] *Altissimum*, *Dominum*, *Orientem ex alto;* quæ quidem verba divinam Christi naturam et originem declarant. Unde, quando prædicatio præcursoris describitur, in memoriam revocatur prophetia Isaiæ ubi Messiæ divinitas prænuntiatur, et eadem de Christo intelligitur : "Parate viam *Domini*, rectas facite semitas ejus"[7]. Quæ quidem omnia simul sumpta ostendunt Christum esse *Filium Dei* non qualemcumque, sed verum ac proprium.

60. (b) Idem constat ex modo quo Synoptici *miracula* Christi referunt; nam, ut supra notavimus (n. 49-54) Christus exhibetur ut miracula patrans non tanquam legatus, a Deo potestatem suam obtinens, sed *propriâ virtute*, quasi esset supremus omnium Dominus, cui leges naturæ obediunt; imo nonnulla operatur ad suam divinitatem demonstrandam.

61. (c) Nec id minus luculenter constat ex *doctrinâ* quam Christus prædicat. Nam sibi vindicat potestatem remittendi peccata tanquam sibi propriam, licet solus Deus peccata remittere valeat, et de facto hanc potestatem exercet, quin unquam declaret eamdem esse sibi delegatam[8]. Præterea peccata remittit, propter amorem sibi præstitum, quasi essent offensa sibi inflicta[9]; quod optime suam cum Patre identitatem declarat. — In sermone supra montem tanquam *Supremus Legislator* apparet, cujus auctoritas non minor est quam Patris; quod sane colligitur ex hâc oratione tam sæpe repetitâ : "Audistis quia dictum est antiquis ... *Ego* autem dico vobis[10]" ...—Iterum discipulis suis præcipit ut in seipsum credant, sicut in Patrem credunt, ut seipsum diligant sicut Deum

---

[1] *Matt.* XI, 27. — [2] *Matt.* XXII, 41-45. — [3] *Matt* XVIII, 25; *Luc.* I, 35. — [4] *Luc.* I, 43.

[5] "Perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino" (*Luc.* I, 45).

[6] *Luc.* I, 76-78. — [7] *Marc.* I, 2-3; cfr. *Isa.* XL, 3. — [8] *Matt.* IX, 1-6; *Luc.* V, 20-25. — [9] *Luc.* VII, 47. — [10] Matt. V, 21, 27, 38, 43 etc.

diligunt, ita ut fides in Christum et amor Christi sint conditiones ad salutem necessariæ : " Omnis ergo qui *confitebitur me* coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui in cælis est. Qui autem *negaverit me* coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in cælis est... Qui amat patrem aut matrem *plus quam me*, non est me dignus... Qui perdiderit animam suam *propter me*, inveniet eam [1] ". Jamvero hæc omnia rite intelliguntur, si Christus vere Deus sit ; si vero simplex sit legatus, temeraria ac præpostera sunt. — Præterea ejus discipuli baptizari debent " in nomine Patris et *Filii* et Spiritûs S. [2] " ; quod vix intelligi potest, nisi Filius Patri sit æqualis. — Hinc Christus exhibetur ut supremus Judex, qui cum venerit in majestate suâ, ab angelis circumdatus, sedebit super sedem majestatis suæ, et remunerabit eos qui Christo servierunt, puniet autem æterno supplicio eos qui Eum despexerunt [3]. Porro talis potestas judicandi omnes homines, etiam quoad actiones eorum internas, eosque in æternum remunerandi vel puniendi soli Deo competit. Ergo Synoptici multiplici modo, licet minus explicite ac diserte quam Joannes, Magistri sui divinitatem docuerunt [4].

62. (B) Nulli dubium esse potest *S. Joannem* clare et aperte divinitatem Christi docuisse : (a) Ipse circa finem Evangelii [5] habet : " Hæc autem scripta sunt ut credatis quia Jesus est Christus, *Filius Dei*, et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus ". (b) Revera in prologo [6] divinitatem Verbi asserit, describendo ejus æternitatem, immanentiam in Patre, consubstantialitatem cum illo et virtutem creatricem ; deinde asserit Verbum carnem factum fuisse, et ex contextu evidenter apparet, Verbum Incarnatum nihil aliud esse nisi Christum ipsum, ut fatentur ipsi Rationalistæ [7]. Aliunde plerique textus, quos supra (n. 42-44) attulimus, ex Evangelio Joannis desumuntur, et luculenter ostendunt hunc Apostolum modo speciali divinitatem sui Magistri prædicasse. Idem in suis Epistolis docuit, ut ex his et similibus textibus patet : " Quisquis confessus

[1] *Matt.* X, 32-39. — [2] *Matt.* XXVIII, 19. — [3] *Matt.* XXV, 31-46.

[4] Ex his patet quam falsa sit Rationalistarum assertio nullum Evangelistam, præter Joannem, divinitatem Christi docuisse. Quod jam dixerat Julianus Apostata, cujus verba *S. Cyrillus Alexand.* (C. Julian. l. X) sic refert : " Jesum quippe illum neque Paulus Deum dicere ausus est, neque Matthæus, neque Lucas, neque Marcus ; sed *bonus ille Joannes*, cum sensisset magnam multitudinem in plerisque urbibus Græcis et Italicis jam tum eo morbo captam esse ; audiretque, opinor, monumenta quoque Petri et Pauli, clam quidem, sed tamen audiret ea coli, primus id prodere ausus est ". Quam Juliani sententiam S. Doctor eloquenter confutat.

[5] *Joa.* XX, 31. — [6] *Joa.* I, 1-15 ; cf. *de Deo Trino*, n. 68-69.

[7] Ita *Baur*, apud *Liddon*, p. 228.

fuerit quoniam Jesus est *Filius Dei*, Deus in eo manet... Scimus quoniam Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in *vero Filio* ejus "[1]. Sed quid plura, quum ipsi adversarii id concedere cogantur?

63. 2° *Ex testimonio Apostolorum.*

Inter Apostolos, præcipuos citare juvat, præsertim *S. Petrum*, *S. Jacobum*, *S. Paulum*, eo magis quia accusantur ab hodiernis Rationalistis eo quod multum inter se hac de re discrepaverint; de *Joanne* autem jam diximus.

(A) *S. Petrus*, (a) Judæis prædicans, post Pentecosten, de divinâ missione Christi magis explicite disserit quam de ejus divinitate, quia Judæi nonnisi ægre hanc veritatem statim agnoscere potuissent; sed talibus utitur verbis ut ejus mens satis clare intelligi possit. Siquidem aperte declarat Christum esse illum quem David *Dominum* vocat[2]; in secundâ prædicatione Christum vocat "*Auctorem vitæ*"[3]; alibi eum vocat "*Dominum omnium*"[4]; porro hæc omnia simul sumpta, soli Deo conveniunt; ergo. (b) In Epistolis suis idem docet; in prima[5] declarat *Spiritum Christi* locutum fuisse per Prophetas: jamvero solus Deus potest prophetas inspirare; circa finem ejusdem, Christum laudat illâ formulâ, quæ, in S. Scripturâ, de solo Deo prædicatur: "Cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum"; in secundâ[7], Magistrum vocat *Deum* nostrum et Salvatorem Jesum Christum.

64. (B) *S. Paulus* magis explicite divinitatem Christi docet: (a) In *Ep. ad Rom.* vocat Christum *proprium Dei Filium*[8]; ac paulo infra de eodem scribit: "Quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in æternum"[9], Unitarii et Rationalistæ contendunt hæc verba non de Christo, sed de Deo Patre prædicari, ac proinde punctum ponendum esse ante verba a nobis citata; sed hoc repugnat auctoritati *Codicum*, quum inter 250 Codices quatuor tantum interpungant aliter ac in Vulgata, auctoritati *versionum* antiquarum quæ eumdem sensum exhibent ac Vulgata; regulis *grammaticæ*, quum pronomen *qui* referendum sit ad nomen proxime præcedens; tandem *contextui*, quum nihil indicet inopinatam sermonis mutationem[10]. (b) Insuper alibi Ipsi tribuit *perfectam cum Patre similitudinem*: "Qui est imago Dei invisibilis"; *æternitatem*: "primogenitus omnis creaturæ"; *potentiam creatricem*: "*In ipso condita* sunt universa in cœlis et in terra... *omnia per ipsum* et *in ipso creata* sunt"[11]; ex

[1] *Joa.* IV, 15; V, 20. — [2] *Act.* II, 34. — [3] *Act.* III, 15. — [4] *Act.* X, 36. — [5] *I Petr.* I, 11. — [6] *I Petr.* IV, 11. — [7] *II Petr.* I, 1. — [8] *Rom.* VIII, 32. — [9] *Rom.* IX, 5.

[10] Cf. *Corluy*, Spicileg. II, p. 24 sq.; *Stentrup*, th. I; *Alford*, Greek Test., ibi; *Moule*, The Epistle to the Rom., ibi.

[11] *Coloss.* I, 15-18.

quibus constat omnia non solum *per*, sed etiam *propter* Eum, tanquam finem, creata fuisse ; *æqualitatem* cum Patre. "Qui cum in *formâ Dei* esset non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo"[1]. (c) Tandem auctor *Ep. ad Hebr.*, qui, si non est Paulus ipse, unus est ex ejus discipulis, non solum affirmat, sed multis argumentis probat divinitatem Christi : "Quem constituit heredem universorum, per quem fecit et sæcula..."[2].

65. (C) *S. Jacobus* unicam tantum epistolam scripsit, quæ moralis est, non dogmatica, proindeque tam fuse et directe mentem suam de divinitate Christi non exposuit ; eam tamen supponit, dum in ipsâ inscriptione[3], se declarat Dei et Domini nostri Jesu Christi servum, item dum indifferenter nomen Domini (κυρίος) applicat tum Deo Patri, tum Christo[4] : hoc enim facere non potuisset nisi credidisset Christum esse vere Deum. Ergo omni argumentorum genere constat tum Evangelistas tum Apostolos voce unanimi divinitatem Christi docuisse, sive explicite, sive implicite.

66. II. *Minor declaratur.* Illa intima Apostolorum persuasio et publica prædicatio supponit revelationem divinitatis Christi : nam vel ipsis revelata fuit, vel ab eis quodam cæco enthusiasmo inventa ; atqui prior hypothesis omnino logica ac sibi consistens, dum posterior repugnat. 1° Si admittatur hanc doctrinam fuisse Apostolis ab ipso Christo traditam, tunc perfecte intelligitur quomodo omnes ab initio ore unanimi illam docuerint, quomodo in illâ prædicatione usque in finem perseveraverint, imo pro illâ fide sanguinem suum effuderint ; tunc enim nihil aliud fecerunt nisi divinum præceptum adimplere : "Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis"[5]. Et revera testantur se nihil aliud prædicare nisi quod audierant et viderant[6] : "Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ... et testamur et annuntiamus vobis".

67. 2° E contra si dicatur, cum quibusdam Rationalistis, doctrinam illam veluti creatam fuisse ab Apostolorum

[1] *Philip.* II, 6.

[2] *Hebr.* I, 1-14 ; cf. *de Deo Trino*, n. 71. Ad fusiorem expositionem Pauli doctrinæ hâc de re, cf. *Liddon*, op. cit. p. 306-356, aliosque auctores superius citatos.

[3] *Jac.* I, 1. — [4] *Jac.* V, 10-11. — [5] *Matt.* XXVIII, 20.

[6] *I Joa.* I, 12. Quam fide dignum sit Apostolorum testimonium in *tr. de V. Relig. (n. 132-139)* directe probatum fuit.

enthusiasmo, explicandum remanet quomodo duodecim piscatores, simplices et philosophiæ ignari, *potuerint* invenire tale dogma quod in se involvit profundissimum S. S. Trinitatis mysterium; quomodo prædicare *ausi fuerint* doctrinam quæ erat " Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitia " [1]; quomodo *sanguinem suum fuderint* in testimonium facti cujus falsitatem optime noverant; quomodo tandem *suadere* potuerint tum *Judæis* tum *Gentilibus* merum hominem, in cruce morte ignominiosâ affectum, esse vere Deum, verumque Dei Filium [2]. Donec hæc omnia explicentur, credere nobis liceat ideo Apostolos divinitatem Christi docuisse, quia ipsis ab ipso Christo revelata fuerat: quod aliunde sufficienter probatum fuit.

Art. V. Divinitas Christi ex fide primævæ Ecclesiæ demonstratur [3].

68. Hucusque divinitatem Christi ex S. Scripturâ probavimus; quum autem adversarii nostri contendant illud dogma nonnisi tertio sæculo fuisse inventum, præsertim in scholâ Alexandrinâ, quæ orientalis philosophiæ doctrinas cum christianis dogmatibus componere studuit, absque utilitate non erit ostendere divinitatem Christi jam primis Ecclesiæ temporibus tanquam dogma fundamentale fuisse

[1] *I Cor.* I, 23.

[2] Homines enim non sunt proni ad res hujusmodi facile accipiendas, ut recte animadvertit *Liddon* (op. cit. p. 273-274): " Hypothesis quod Jesus enthusiasmo deificatus fuerit, propensionem in humano genere experientiæ contrariam supponit. Homines enim generaliter loquendo ad concivium magnam virtutem et multo minus divinam originem adstruendam non inclinant. Et sane scriptores qui Jesum honores divinos populorum enthusiasmo excepisse contendunt, suorum argumentorum imbecillitatem ostendunt. Enixe affirmantes nihil facilius fuisse ævi apostolici discipulis quam fidem in Magistri divinitate habere, ipsi hanc veritatem, licet miraculis historicis et rationabilibus argumentis firmissimis, nostris sicut illis temporibus probatam, indomita obstinatione rejiciunt". Cf. *Bossuet*, Panégyrique de St André.

[3] Cf. *Petavius*, de Trinit. l. II; *Maranus*, op. cit., l. IV-V; *Burton*, Testimonies of the Ante-Nicene Fathers; *Ginoulhiac*, Histoire du dogme catholique, l. VII-X; *Stentrup*, th. 5; *Liddon*, op. cit. lect. VII; *Gore*, op. cit. lect. IV; *Monsabré*, Confér. 1878. L'affirmation chrétienne.

creditum. Argumentum autem sic proponi potest : historiâ constat jam a primis Ecclesiæ temporibus divinitatem Christi fuisse a Pastoribus edoctam et Fidelibus creditam; atqui illa Ecclesiæ fides explicari nequit nisi admittatur dogma illud fuisse revelatum ; ergo.

69. I. *Major constat ex testimonio :* 1° Ecclesiæ *docentis;* 2° Ecclesiæ *orantis;* 3° Ecclesiæ *patientis.*

1° Ex testimonio *Ecclesiæ docentis.* Ecclesia docet per *symbola*, *Patrum et Doctorum* opera, *modum agendi* cum hæreticis et paganis.

(A) *In symbolis.* Antiquissima Symbola manifeste profitentur divinitatem Christi : (a) forma *Romana* Symboli hæc habet : "Credo in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum, *filium ejus unicum Dominum* nostrum" ; atqui voces "*unicum* et *Dominum*" ostendunt hic agi de filio proprie dicto, non autem de filio adoptivo. Idem invenitur in formâ *Africanâ.* (b) In formâ *Hispanicâ* et *Gallicanâ* additur insuper Christum esse "*Deum ac Dominum nostrum*". (c) Forma *Alexandrina* post verba "Jesum Christum" hæc habet : "*per quem omnia condita sunt* quæ in cœlis et in terrâ sunt". Similia verba inveniuntur in formâ *Antiochenâ* et *Hierosolymitanâ;* ac proinde indubium est Christianis omnibus divinitatem Christi propositam fuisse tanquam articulum fidei [1].

70. (B) *Ex Patribus :* (a) Primo sæculo, *S. Clemens* [2] divinitatem Christi probat ex illo textu Scripturæ : "Filius meus es tu, ego hodie genui te". Item *S. Ignatius* martyr Christum vocat Deum; scribens enim ad Romanos dicit (n. 6) : "Permittite ut ego sim imitator passionis *Dei mei*" ; item fideles hortatur ut nunquam avellantur a "*Deo Jesu Christo*". Iterum *Hermas*, cujus liber in multis ecclesiis legebatur, Christum vocat *Filium Dei*, "qui omni creaturâ antiquior est, et in consilio Patri suo adfuit ad condendam creaturam, quique totum sustentat orbem" [3].

(b) Secundo sæculo *S. Justinus* martyr declarat [4] Christum esse "Filium, qui solus proprie Filius dicatur, et Verbum ante creaturas genitum, per quem Deus ab initio omnia creavit". Item *Athenagoras* [5] ait : "Deum dicimus et Filium Verbum ejus", additque omnia per Eum facta esse. Nec aliter *S. Irenæus*, dum comparat sacrificium quo Abraham *unigenitum* et dilectum filium suum Deo immolare paratus erat sacrificio quo Deus dilectum et *unigenitum* Filium pro nostrâ redemptione immolavit, aut asserit Magos *Christo* incensum obtulisse tanquam *Deo.*

(c) Tertio sæculo, *Tertullianus*, tum in libro de Præscript. (cap. III),

[1] *Denzing*, n. 2-13; cfr. Batiffol, Littérat. grecque, Paris, 1897, p. 69.
[2] *I Corinth.*, n. 36. — [3] *Similit.* IX, 14. — [4] *Apolog.* II, n. 6.
[5] *Legat.* nn. 7, 9, 10. Advers. hæres. l. III, 9 ; l. IV, 5.

tum in libro contra Praxeam, Christum esse Dei Filium, et Verbum per quod omnia facta sunt non solum asserit, sed disertis argumentis demonstrat. Sic enim contra Praxeam arguit (c. 17): "Et *nomina Patris*, Deus, Omnipotens, Altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, Qui est, quatenus ita Scripturæ dicunt, hæc dicimus et *in Filium competisse* et in his Filium venisse, et in his semper egisse, et sic ea in se hominibus manifestasse. Omnia, inquit, Patris mea sunt. Cur non et nomina"? Nec aliter *S. Hippolytus*[1]: "Necesse est ut, quamvis nolit, confiteatur Deum Patrem omnipotentem; *Deum factum hominem*, cui omnia Pater subjecit præter se et Spiritum S., et hos esse vere tres". In Ecclesiâ Græcâ habemus testimonium *Clementis Alex.* qui ait[2]: "Dominus specie tenus despectus, reipsâ *adoratus est*, expiator, servator, mansuetus, *divinum Verbum*, *Deus* revera manifestissimus, omnium Domino adæquatus, quia erat *ejus Filius*, et Verbum erat in eo". Nec minus explicite eamdem doctrinam *Origenes* docuit, præsertim in opere contra Celsum, ubi hujus philosophi difficultates egregie solvit, demonstrando Christum esse Filium Dei proprium, Verbum æternum ex eâdem naturâ genitum, in utero Virginis incarnatum[3]. Quoad cæteros Patres, vide auctores citatos[4].

71. (C) *Ex modo agendi Ecclesiæ.* Inter primævæ Ecclesiæ hostes, (a) alii, ut *Ebionitæ*, *Cerinthiani* etc., divinitatem Christi negarunt: porro Ecclesia eos statim impugnavit, eorumque hæresim habuit ut "apostasiam qua negatur Deus", et eosdem confutavit appellatione ad unanimem consensum Ecclesiæ, ad prædicationem apostolicam, ad sacras Scripturas, ut videre est v. g. apud S. Irenæum[5]; (b) alii e contra, scilicet pagani, præsertim *Celsus*, Christianos improbarunt eo quod adorarent hominem crucifixum, et docerent Deum hominem factum fuisse; quod absolute repugnat, aiebant, nam Deus non potest pati ut homo, mori ut homo[6]. Porro Christiani defensores, scilicet *S. Justinus*, *Athenagoras*, *Origenes*, aliique, nedum illam accusationem Christum colendi ut calumniam rejicerent, omni conatu probare nisi sunt talem cultum esse legitimum, quippe quum Christus Filius Dei sit, ac proinde simul

[1] *Cont. Noetum*, 6. — [2] *Protrepticon*, c. 10. — [3] *Contra Cels.*, lib. IV, 5-15.

[4] Ad solvendas difficultates ex locis obscuris Patrum desumptis, in memoriam revoca principia quæ tradidimus in *Tr. de Deo Trino* (54); cfr. *Stentrup*, th. 5, p. 97-148; *Liddon*, op. cit. p. 426 sq.

[5] *Adv. Heres.*, lib. V.

[6] Ita *Celsus* (apud Orig. c. Cels. l. IV, n. 14): "Deus est bonus, pulcher, felix et in pulcherrimâ optimâque formâ. Si vero ad homines descendit, oportet ut mutetur. Mutabitur autem e bono in malum, e *pulchro* in deformem, e felice in infelicem, ex optimo in nequissimum. *Quis* talem eligat immutationem"?

cum Patre adorandus. Ergo ex agendi ratione Ecclesiæ constat divinitatem Christi primis sæculis ut dogma fidei fuisse admissam.

72. 2° *Ex testimonio Ecclesiæ orantis.*

Fides Ecclesiæ orantis manifestatur tum per cultum, tum per preces : (A) *In cultu.* Certum est jam a primis temporibus Christum fuisse a Christianis adoratum. (a) Testes sunt Christiani scriptores : *Tertullianus* de Christo ait[1] : "Ubique creditur, ubique regnat, ubique *adoratur*" : item Smyrnenses, in Epistolâ in quâ martyrium S. Polycarpi describunt, hæc habent (n. 17) : "Illum (Christum) utpote *Filium Dei adoramus*, martyres vero tanquam discipulos et imitatores Domini merito amore prosequimur" : quæ quidem verba probant cultum, Christo redditum, fuisse supremum latriæ cultum. (b) Testes sunt etiam pagani scriptores ; nam *Plinius*[2] loquitur de Christianis qui solebant, statuta die, "ante lucem convenire carmenque *Christo quasi Deo* dicere secum invicem". Item Imperator Adrianus, de religione Alexandrianorum scribens, ait : "ab aliis Serapidem, ab aliis *adorari Christum*"[3].

73. (B) *In precibus.* In precibus Ecclesiæ eadem fides luculenter apparet : (a) In *doxologiâ* sive minore sive majore : doxologia minor est : "Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto", ubi patet Filium æque laudari ac Patrem et Spiritum, ac proinde Deum esse; doxologia major sic se habet : "Gloria in excelsis Deo", ... et in fine dicitur de Christo : "Tu solus sanctus, tu solus Dominus, tu solus altissimus, Jesu Christe" ; quæ verba pariter ejus divinitatem important. (b) In hymnis, quorum exemplum habetur in *Clemente Alexandrino*[4] : "Laudes simplices, hymnos veraces Regi Christo ... canamus simul. Canamus simpliciter puerum valentem, chorus pacis, Christo geniti, populus modestus, psallamus simul *Deum pacis*". Eamdem praxim in Ecclesiâ Africanâ viguisse testatur *S. Cyprianus*[5] : "In sacrificiis atque in orationibus nostris non cessantes Deo Patri et *Christo Filio ejus, Domino nostro, gratias agere et orare* pariter et petere, ut qui perfectus est atque perficiens custodiat et perficiat in vobis confessionis vestræ gloriosam coronam".

74. 3° Nec minus eloquens est *testimonium Ecclesiæ patientis*, seu Martyrum : (a) *S. Ignatius* martyr Trajano declarat Christianos ideo Theophoros (*deiferos*) vocari quia Christum crucifixum in suo corde gerunt; quod certe implicat Christum esse Deum. (b) *S. Martialis*, unus ex septem filiis S. Felicitatis, tyranno respondet : "omnes qui non confitentur Christum verum esse Deum, in ignem æternum mittentur". (c) *S. Mauritius*, nomine Christianorum militum, Imperatori aperte dicit : "Habes hic nos confitentes

[1] *Adv. Judæos*, n. 7.
[2] *Ep.* X, 97. — [3] Apud *Lamprid.*, In vit. Alex. Severi.
[4] *Pædag.*, l. III, c. 12. — [5] *Ep.* 5-8, ad Luciam.

Deum auctorem omnium, et Filium ejus Jesum Christum Deum credimus"[1]. Ergo his aliisque testimoniis, quæ multiplicari possent, constat in primævâ Ecclesiâ creditam fuisse divinitatem Christi; aliunde adversarii fatentur eamdem fidem viguisse a quarto sæculo in universâ Ecclesiâ, paucis hæreticis exceptis; ergo universa fere Ecclesia per novemdecim sæcula Christum ut Deum agnovit et adoravit.

75. II. *Minor declaratur:* Atqui illa universalis *fides explicari nequit sine revelatione Divinitatis Christi:*

1° Hic enim recurrit argumentum jam expositum in numero præcedenti quoad Apostolos et Evangelistas: si Christus mere sit homo, quomodo totum orbem terrarum ad se trahere potuit, omnium Christianorum, sive simplices sint sive docti, sive pauperes sive divites, non solum admirationem, sed etiam amorem et cultum sibi conciliare, ita ut jam a novemdecim sæculis ut Salvator, Mediator, imo ut Deus in toto orbe christiano agnoscatur et adoretur? Quis inter illustrissimos homines tantam devotionem unquam sibi conciliavit? Alexandrum, Cæsarem, Napoleonem miramur quidem: sed quis eos sincero amore diligit, quis eisdem cultum latriæ solvere unquam cogitavit? Et tamen Christus ubique colitur, ubique amatur, ubique adoratur[2]! Hæc omnia perfecte intelliguntur, si vere Deus sit: hoc enim de se ipso adhuc vivens prædixerat: "Et ego, si exaltatus fuero a terrâ, omnia traham ad meipsum" (*Joa.* XII, 32); sed si merus sit homo, si sapientissimos et nobilissimos, qui unquam vixerint homines deceperit, hoc est portentum humanæ naturæ legibus tam contrarium ut omnium mysteriorum sit creditu difficillimum[3]. 2° Sed insuper nisi Chri-

[1] Cf. *Ruinart*, Acta Martyrum, Acta S. Ignatii, S. Martialis, S. Mauritii; aliaque testimonia lege quæ in *Indice* commemorantur sub hoc titulo: Christus Deus assertus a Martyribus.

[2] Quod eloquenter evolvit *Lacordaire*, op. cit. 39e Conf. p. 73 ed. 1884; in anglicâ versione l. III, The foundation of the reign of J. X. Cf. *Bougaud*, op. cit., vol. II, 3e part., c. 6

[3] "Quomodo fieri potest ut rusticus judæus, ne litterarum syriacarum quidem peritus, has veritates concipere potuerit, quæ humanæ scientiæ limites ampliores effecerunt, quæque unicam revolutionem peperunt nostræ stirpis historiam immutantem? Quomodo consilium ejus tali virtute perfici potuit ut regna validissima excusserit, religiones

stus Deus sit, omnes fere Christiani, Apostoli, Patres, Doctores, acuitate ingenii et profundissimâ scientiâ pollentes, fidelesque per universum orbem dispersi, per novemdecim sæcula in errore pessimo versati sunt, et idololatriæ addicti, quum tanquam Deum adoraverint merum hominem; verusque Deus a paucis tantum hæreticis supremos honores accepit; atqui hæc hypothesis admitti nequit: (a) non potest enim Deus sapiens permittere tot et tantos viros, qui bonâ fide veritatem inquirebant, in tam nefandum et perniciosum errorem incidisse, circa rem maximi momenti, in quâ tum de suâ gloriâ, tum de salute animarum agitur. (b) Nec pariter potuit speciali providentiâ protegere, et a fortiori miraculis confirmare religionem, cujus dogma fundamentale fuisset error pessimus; secus enim errori favisset, et merito dicere possemus: "si error est, a te decepti sumus"[1]. Ergo remanet ut Christus sit vere Deus; hoc jam Prophetæ prænuntiaverant; hoc Christus ipse testatus est et testimonium suum proprio sanguine sigillavit; non solum testatus est, sed miraculis demonstravit; idem testati sunt Apostoli et Evangelistæ: idem testati sunt Martyres et Doctores, ac proinde cum illis exclamare licet: "Christum cum Patre et Spiritu S. Deum esse confiteor".

et philosophorum opiniones pristinas subverterit, regiones et orbis terræ populos longe dissitos ad novum exemplar effinxerit? Quomodo fieri potuit ut quis, nihil aliud quam barbari Orientis dialectum loquens de Poecilis superbiâ et Academiæ subtilitate triumphum retulerit? Quomodo triginta legionum virtus pado ac stimulo filii David cessit? Quidnam igitur homines compulit ut fervidi Afri (Tertulliani) paradoxum admitterent, simulque hoc stupendum effatum ut divino sigillo obsignatum profiterentur: "Crucifixus est Dei Filius; non pudet, quia pudendum est; et mortuus est Dei filius: prorsus credibile est, quia ineptum est; et sepultus resurrexit: certum est, quia impossibile est" [*Tertull.* de Carne Christi, sect. V]. Ita *Wilberforce*, op. cit. c. 5, p. 79.

[1] Hinc Napoleoni ascribuntur hæc verba quæ, a quocumque dicta fuerint, vera sunt: "Deus in cœlo certe non est, si homo stupendum consilium sibi supremum cultum vindicandi, Dei nomen usurpando, concipere et exequi potuit".

Caput II.

DE MYSTERIO INCARNATIONIS.

Demonstratâ divinitate Christi, jam disputare licet de mysterio Incarnationis, scilicet de unione inter naturam divinam et naturam humanam in personâ Verbi : quæ quidem unio vocatur *hypostatica* seu personalis. Ad eam intimius scrutandam, in quantum fieri potest, dicemus tum de *unione* ipsâ, tum de duobus terminis ejusdem, scilicet de *personâ assumente* et de *naturâ assumptâ*.

Art. I. De Unione Hypostaticâ.

Exponemus ejus *notionem* et *existentiam*, *consectaria*, et cum ratione *concordiam*.

§ I. De notione et existentia hujus unionis.

I. Notio unionis hypostaticæ[1].

Ut notio melius innotescat, declarabimus *quid sit*, et quinam sint *errores* oppositi.

76. 1° *Quoad nomen*, mysterium de quo agimus varie appellatum est secundum varios respectus, sub quibus considerari potest. (a) Ratione *originis*, vocatum est *missio Filii*, *exitus* a Patre, *descensus* e cœlo[2]. (b) Ratione *termini*, dictum est *adventus* in mundum, *assumptio* humanitatis, *exinanitio* Verbi, *Epiphania* seu apparitio, *Theophania*, i. e. Dei manifestatio, *Œconomia*, i. e. attemperatio, quia Deus in hoc mysterio infirmitati nostræ sese accommodavit[3]. (c) Ratione *effectus*, vocatum est *unio*, *unitio*, *adunatio* (græ-

[1] Cfr. *Petavius*, de Incarnat. l. III, c. 1-5 ; *Legrand*, diss. I, c. 1; *Stentrup*, th. 14; *Tepe*, n. 811 sq.; *Landriot*, op. cit. 2e Confér.

[2] *Galat.* IV, 4; *Joa.* VI, 41; X, 26.

[3] *Joa.* XVI, 28; Phil II, 7; *I. Tim.* III, 16.

ce ἕνωσις), *conventus, conventio, copulatio* (σύνοδος, συμβασις, συνάφεια), quia per hujusmodi mysterium utraque natura, divina scil. et humana, intimo vinculo simul convenerunt et adunatæ sunt; sed præsertim *unio hypostatica*, ἕνωσις καθ' ὑπόστασιν, quâ significabatur unionem non esse externam vel moralem tantum, sed veram et substantialem, ita ut non duæ essent in Christo personæ, sed una tantum, quatenus persona Verbi sibi assumpsit humanam naturam; hinc appellatum est etiam *incorporatio, inhumanatio, assumptio, apprehensio* humanæ naturæ. (**d**) Sed communiter vocatur a Latinis *Incarnatio*, a Græcis σάρκωσις, i. e., unio cum carne, non quidem eo sensu quod Verbum solam carnem assumpserit, sed ad plenius significandum, Ipsum non solum superiorem, sed etiam inferiorem humanæ naturæ partem assumpsisse: vox enim *caro* sæpe sæpius in Scripturâ totum hominem designat: "Videbit omnis *caro* salutare Dei" [1].

77. 2° *Quoad rem*, Incarnationis mysterium est *unio hypostatica duplicis naturæ, divinæ et humanæ, in unicâ Verbi personâ, ex quâ unione unus est Christus* [2]. Dicitur:

(**A**) *Unio*, i. e. nexus seu conjunctio plurium ad aliquid unum efficiendum.

(**B**) *Hypostatica.* Ad quod intelligendum, sciendum est duplicem unionem distingui posse: (**a**) unionem *accidentalem*, quâ res coadunantur per meram aggregationem, non autem ad unicam substantiam efformandam; talis est unio inter lapides qui unum acervum efformant, inter amicos quorum est cor unum et anima una: hæc unio vocatur etiam *moralis;* (**b**) unionem *substantialem*, quâ plura coadunantur ad totum aliquod substantiale efformandum. Quæ iterum duplex est, naturalis et hypostatica: *naturalis*, quâ ex pluribus substantiis sive incompletis, sive completis, sed integris non remanentibus, unica natura completa efficitur ut est v. g. unio corporis et animæ in homine, oxygenii et hydrogenii in aquâ; in priori enim casu, corpus et anima sunt substantiæ incompletæ, in posteriori, oxygenium et

[1] *Luc.* III, 6; cf. *Gen.* VI, 12.

[2] Ut melius definitio intelligatur, in memoriam revocentur ea quæ diximus *de naturâ et personâ* (*De Deo Trino*, n. 13-17).

hydrogenium sunt quidem substantiæ in se completæ, sed transmutantur quando simul uniuntur ad aquam efformandam. *Hypostatica* seu *personalis* unio ea est, quâ ex pluribus naturis *completis*, et *integris remanentibus*, unica efficitur persona. His positis, unio naturæ divinæ et humanæ in Christo dicitur *hypostatica*, i. e. non mere accidentalis, seu per concordiam voluntatum aut meram inhabitationem, vel collationem alicujus extrinsecæ dignitatis, sed vere *substantialis*[1]; *nec tamen naturalis* seu ex duabus naturis unicam efficiens naturam, sed *personalis*, ita ut duæ naturæ, quæ uniuntur, integræ maneant, et tamen unicam efforment personam: "nusquam sublatâ differentiâ naturarum propter unionem", ut ait C. *Chalcedonense*.

(C) *Naturæ divinæ et humanæ:* his verbis indicantur duo extrema quæ uniuntur, scilicet *natura divina Verbi*, et *humana natura* ex corpore et animâ composita, utraque completa, utraque distincta et inconfusa remanens, etiam post unionem.

(D) *In unicâ Verbi personâ:* quibus verbis ostenditur utramque naturam ita uniri, ut unicam efforment personam, hancque personam esse personam Verbi, quæ, eadem semper manens, humanam naturam sibi assumit, et ejus personalitatem supplet. Proinde unio Verbi cum humanâ naturâ facta fuit in *personâ*, non in naturâ, seu aliis verbis, natura humana *directe* unita fuit personæ Verbi, non autem naturæ quæ tribus personis communis est; insuper Verbum assumpsit naturam humanam integram, non autem personalitatem humanam, sed Ipsum vices hujus personalitatis supplebat, operando videlicet quidquid persona humana agere potuisset.

(E) *Ex quâ unione fit Christus*, nam ex illâ unione oritur unica persona theandrica, quæ est simul Deus et homo et vocatur Jesus Christus.

---

[1] Patres hanc unionem vocant *substantialem*, "non quod duæ naturæ unam compositam naturam effecerint, sed quod in unam Filii Dei compositam hypostasim inter se unitæ fuerint" (*Damascenus*, Fides Orthod. III, 3). Nonnulli eam vocant etiam *physicam* ut sic distinguatur a morali unione, imo *naturalem* et *essentialem*, non eo sensu quod unica sit in Xto natura aut essentia, sed ut significent unionem esse veram, realem, objectivam, non autem moralem.

Errores circa mysterium Incarnationis.

78. Mysterium Incarnationis, propter suam profunditatem et obscuritatem varie in variis sæculis impugnatum est; quandoque *divinum* in Christo elementum, quandoque *humanum*, aut etiam *unionem* inter utrumque existentem hæretici perverse exposuerunt. Tres periodi in historiâ hujusmodi hæreseon distingui possunt :

79. (**A**) *Duobus prioribus* sæculis, duo errores oppositi recenseri debent : (**a**) *Ebionitæ*, a *Judaismo* conversi, *divinum* in Christo elementum negaverunt, asserendo Christum esse merum hominem, ut supra diximus (n. 25). (**b**) *Gnostici* autem non pauci, a *paganismo* conversi, humanum in Christo elementum negârunt; putantes siquidem omnem creaturam corpoream esse malam, docuerunt corpus Christi non fuisse verum et reale, sed solum apparens et phantasticum : exinde vocati sunt *Phantasiastæ* vel *Docetæ*[1] (a græcâ voce δοκεῖν apparere). Alii autem asseruerunt corpus Christi fuisse quidem reale, sed cœleste et sidereum, et per sinum Virginis, sicut lux per vitrum, transiisse. Occasione vero harum hæreseon Ecclesia magis explicite affirmavit Christum esse simul Deum et hominem.

80. (**B**) *Tertio et quarto* sæculis, jam intimius mysterium Incarnationis investigatum est : (**a**) *Ariani*, (cfr. de *Deo Trino*, n. 22), admittebant quidem Verbum vere fuisse humanæ naturæ unitum, sed ejus *consubstantialitatem* cum Patre negabant, ideoque Christum non merum hominem, sed perfectissimam creaturam esse dicebant. (**b**) *Apollinaristæ*[2] ex adverso humanam Christi naturam minuebant, asserendo hanc intellectu carere. *Apollinaris* enim (IV Sæc.) tria principia, post Platonem, in homine admittens, *corpus*, sc. animam *sensibilem* (ψυχήν) et animam *intellectualem* (πνεῦμα), docuit Verbum assumpsisse quidem corpus et animam sensibilem, non autem animam intellectualem; nam Verbum ipsum, ut aiebat, vices tenet mentis in Christo.

[1] Cf. *Petavius*, l. I, c. 4; *Stentrup*, th. 6; *Alzog*, op. cit. § 72; *Schaff*, op. cit. vol. II, § 134.

[2] Cf. *Petav.* l. I, c. 6; *Stentrup*, th. 8; *Alzog*, § 114; *Schaff*, vol. *III, § 136.*

Ille error damnatus est in Concil. *Constantinopol.* (381); aliunde Arianismus in C. *Nicæno* (325) reprobatus fuerat, et ita omnibus patebat Christum esse simul perfectum Deum ac perfectum hominem.

81. (C) Jam a sæculo *quinto* primaria quæstio fuit *quomodo* duæ naturæ, divina scilicet et humana, in Christo uniantur; et hâc de re duo fuerunt errores oppositi, quorum unus affirmabat duas esse personas in Christo, alter unicam esse naturam; et inter hos duos tertius irrepsit error sub prætextu utrumque conciliandi.

(a) Erraverunt imprimis *Nestoriani*, qui unionem tantum moralem inter divinam et humanam naturam admittebant, proindeque duas in Christo esse personas, ut supra dictum est (n. 27) [1]. Damnati sunt in C. *Ephesino* (431) ubi definitum est unicam in Christo esse personam.

(b) *Eutychiani* in oppositum inciderunt errorem [2]; *Eutyches* siquidem, eorum dux, abbas monasterii Constantinop. dum nestorianam hæresim acerrime impugnaret, non solum unam personam, sed etiam unicam in Christo esse naturam docuit: "Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum *ante unitionem; post unitionem vero, unam naturam* confiteor". Eutyches ipse non explicavit quomodo ex duabus naturis ante unionem existentibus, unica tantum in Christo maneat; ejus discipuli variis modis illud explicârunt: alii dicebant humanitatem fuisse *absorptam* a divinitate, sicut guttula aquæ ab oceano absorbetur; alii docebant duas naturas fuisse *commixtas* et in tertiam transmu-

[1] Ab hoc errore non satis recessit nostris diebus *Gunther*, juxta quem persona est *natura sui conscia;* nam ex hoc sequitur duas in Christo esse personas, quum duplex in eo sit natura sui conscia; et revera ejus discipuli docuerunt duas esse in eo personas ita tamen unitas ut persona humana personæ Verbi subdatur, et ambæ personam compositam efforment. Quod damnatum est a *Pio IX*, 15 Jun. 1857 (*Denzing.* n. 1509). Cfr. *Knoot*, Anthon Günther, 1881; *Stentrup*, th. 15; *Hurter*, n. 537.

[2] Cf. *Petavius*, op. cit. l. I, c. 13-18; *Stentrup*, c. III, s. 5, p. 757; *Alzog*, Church History, § 120; *Schaff*, History of the Christian Church, *vol. III*, § 140.

tatas; alii hanc unionem assimilabant *unioni* corporis et animæ [1].

Damnati sunt in Conc. *Chalcedonensi* (451), in quo suscepta et approbata fuit celebris Epistola *S. Leonis* ad Flavianum, quæ errores Eutychis reprobabat, statuendo duas esse in Christo naturas. Attamen, eadem hæresis propagata fuit in Oriente, et hodie etiam viget in Armeniâ, Syriâ et Ægypto; ejus asseclæ vocantur *Monophysitæ* (μόνος solus, φυσις natura) aut etiam *Jacobitæ*, quia ducem agnoscunt quemdam *Jacobum*, ignotum Syrum, qui sæculo sexto Eutychianismum renovavit.

82. (c) *Monothelitæ* [2] quorum auctor præcipuus fuit *Sergius*, Patriarcha C. P. (VII Sæc.), mitigatum Eutychianismum professi sunt, docentes unam esse *voluntatem et operationem* in Christo: volebat siquidem Sergius Catholicos simul et Eutychianos sibi conciliare, dicendo cum primis, duplicem esse in Christo naturam; et cum secundis, unicam esse voluntatem: sed in hoc illogice agebat, cum enim voluntas sit in naturâ, tot sunt naturæ quot voluntates, ac proinde si una tantum sit voluntas, una pariter est natura. Damnatus est in *Constantinopol.* (680), ubi definitum est duas naturales voluntates, et duas operationes in Christo esse agnoscendas.

II. Existentia unionis hypostaticæ [3].

Ad confutandos *Nestorii* et *Eutychetis* errores, demonstrabimus in thesi generali unionem Verbi cum naturâ

[1] *Vigilius Tapensis* (C. Eutych. l. II, n. 5) sic comparat errores Nestorii et Eutychetis: "Nestorius duas inducendo naturas, duas putavit esse personas, et ob hoc arbitratus est sacrilego dogmate duos Christos inducere; Eutyches respiciens unam personam, unam censuit esse naturam, et ob hoc humanam ausus est denegare. Et quia est in Christo et naturarum proprietas et personæ unio, Nestorius proprietatem attendendo naturarum, a personæ excidit unione, et duos putavit Christos, unum passibilem, alterum impassibilem esse. Eutyches unam intendendo personam, a naturarum proprietate descivit et ipsam divinitatem asseruit passam".

[2] *Petavius*, l. I, c. 19-21; *Stentrup*, c. III, s. 5; *Alzog*, § 124; *Schaff*, vol. IV, § 109.

[3] *Cf. S. Thomas, 3 p. q. 2*, a. 1-3; C. Gent. l. IV, c. 27-35; Suarez,

humanâ fuisse hypostaticam, ita ut unica sit in Christo persona, sc. persona Verbi, quæ duas possidet naturas integras, naturam divinam, quam a totâ æternitate habet, et naturam humanam, quam in tempore sibi personaliter univit. Ceteros errores jam confutavimus, vel confutabimus ubi de consectariis unionis.

83. *Thesis :* **Natura divina et natura humana hypostatice unitæ fuerunt in unicâ personâ Verbi, ita ut Jesus Christus sit verus Deus et verus homo.** *De fide est* contra Nestorianos, Eutychianos, Unitarios et Rationalistas, ex C. *Chalcedonensi* definiente, " *unum eumdemque Christum*, Filium Dominum unigenitum, in *duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter* agnoscendum, *nusquam sublatâ naturarum differentiâ* propter *unitionem*, magisque *salvâ proprietate utriusque naturæ*, et in *unam personam* atque *subsistentiam concurrente*, non in *duas personas* partitum atque divisum, sed *unum et eumdem Filium unigenitum Deum*, Verbum Dominum, Jesum Christum ". (*Denzing.*, n. 134).

84. I. *Prob. Script.* 1° Ex prophetiâ circa *Emmanuel*[1]. Dum Rasin, rex Syriæ, et Phacee, rex Israel, Jerosolymam obsiderent, Isaias propheta ad Achaz mittitur, regem Juda, certam liberationem ab hostibus ex parte Domini prænuntiaturus, et in pignus hujus liberationis hoc signum sponte proponit : " Ecce *virgo concipiet*, et *pariet* filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel " ... et postea de eodem puero dicitur : " Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis ... et vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, *Deus*, fortis, *pater futuri sæculi*, et princeps pacis " [2].

Ad thesim demonstrandam ex hâc prophetiâ duo probare sufficit : Emmanuel, de quo hic agitur, esse Messiam seu Christum ; eumdem esse simul Deum et hominem ; atqui, hæc duo constant : etenim (**A**) *Prius* probatur (a) au-

disp. VII ; *Salmant.* disp. III ; *Billuart*, diss. IV ; *Perrone*, n. 341 sq. ; *Franzelin*, th. 16-21 ; *Stentrup*, th. 12-15 ; *Hurter*, n. 516 sq. ; *Wilberforce*, c. 6 ; *Monsabré*, 35 Conf.

[1] Ad fusiorem hujus argumenti expositionem vide auctores jam citatos n. 38. — [2] *Isa.* VII, 14 ; IX, 6.

ctoritate *S. Matthæi*, qui post conceptionem Christi, addit hoc totum factum fuisse ut adimpleretur prophetia : " Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel "[1]; (b) auctoritate antiquorum *rabbinorum*, ut supra (20) notatum est; (c) ex ipso *contextu*, nam puer, de quo agitur, ex virgine nasci debet, vocari Emmanuel, (i. e. Deus nobiscum), Admirabilis, *Deus*, etc. : atqui hæc omnia soli Christo conveniunt, nec tribui possunt filio Achaz, vel filio Isaiæ, ut jam diximus.

(B) *Posterius* probatur : ille enim, de quo agitur, est (a) *verus homo*, nam nasci debet ex virgine, vocatur filius, parvulus : atqui hæc omnia verum hominem denotant. (b) Est etiam *verus Deus*, nam vocatur *Emmanuel*, seu Deus nobiscum, *Deus* simpliciter et in numero singulari, *Pater futuri sæculi*, seu, juxta vim hebraicæ vocis, Pater æternitatis; atqui hæc omnia verum Deum designant. Ergo Christus est simul verus Deus et verus homo; atqui non potest esse simul Deus et homo nisi divina et humana natura in ipso fuerint hypostatice unitæ seu unicam efformaverint personam; si enim duæ essent in eo personæ, una esse Deus, altera homo; sed neutra posset dici simul Deus et homo.

85. 2° *Ex prologo S. Joannis :* Post descriptam in prologo divinam Verbi naturam, S. Joannes addit : " *Et Verbum caro factum est*, et habitavit in nobis "[2]; quod idem significat ac " Verbum homo factum est ". Unde sic : Ex hoc textu Verbum sese univit humanæ naturæ; atqui illa unio non est unio moralis, vel naturalis; ergo est hypostatica.

Probatur *minor*[3]. (A) Illa unio non est *moralis* unio,

[1] *Matt.* I, 22-23. — [2] *Joa.* I, 14.

[3] C. *S. Thom.* l. cit. a. Quod alibi (C. Gent. l. IV, c. 34) sequenti modo probat : " Omne quod factum est aliquid, est illud quod factum est, sicut quod factum est homo est homo, et quod factum est album est album. Sed Verbum Dei factum est homo, ut ex præmissis habetur. Igitur Verbum Dei est homo. Impossibile est autem ut duorum differentium personâ, aut hypostasi, vel supposito, unum de altero prædicetur... et ideo nullo modo dici potest quod Socrates sit Plato vel aliquod aliud singularium ejusdem vel alterius speciei. Si igitur Verbum caro

seu per concordiam voluntatum, aut per gratiam ; non legitur enim " *Verbum in carne* factum est ", sed *Verbum caro* factum est; jamvero quantumvis arcta sit concordia inter duos amicos, v. g. inter Paulum et Joannem, nunquam potest dici " Paulus factus est Joannes ". Item unio cum Deo per gratiam est quidem arctissima, sed nunquam tamen propterea dicere fas est : " Deus factus est Abraham, factus est David, factus est Paulus "; ergo unio Verbi cum humanâ naturâ non est moralis tantum.

(B) Illa unio non est pariter *naturalis;* nam unio naturalis non fit nisi triplici modo, scilicet per *conversionem* unius substantiæ in alteram, vel per *commixtionem* utriusque substantiæ, vel per *compositionem;* atqui hæc tria sunt omnino impossibilia in casu nostro. (a) Verbum *non potest converti* in humanam naturam, quia est immutabile ; aliunde natura humana non fuit conversa in divinam naturam, quia si res ita se habuisset, Evangelista dicere debuisset : " caro facta est Verbum ". (b) Pariter *non adfuit commixtio*, quæ fit ex elementis perfectis, sed transmutatis, quia hæc supponit alterationem utriusque naturæ; atqui Verbum nullam alterationem pati potest. (c) Tandem *non adfuit compositio*, quæ fit ex elementis incompletis ad aliquid completum efficiendum unitis, quia compositio supponit utramque naturam componentem esse imperfectam et incompletam; atqui certo natura Verbi est completa, et aliunde natura humana quam sibi univit, in suo genere erat completa ; ergo unio hujusmodi non est naturalis; aliunde nec moralis. Ergo remanet ut unio Verbi cum naturâ humanâ sit *hypostatica*, seu in personâ, ita ut ex unione utriusque naturæ unica resultet persona.

86. 3° S. Paulus humiliationes Christi describens, hæc habet : " Qui cum in *formâ Dei* esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, humiliavit semetipsum factus

factum est, i. e. homo, ut Evangelista testatur, impossibile est quod Verbi Dei et illius hominis sint duæ personæ, vel duæ hypostases, vel duo supposita ".

obediens usque ad mortem" [1]... Ad probandam thesim ex hoc textu, ostendere sufficit unum eumdemque Christum possidere simul naturam divinam et naturam humanam; atqui illud constat; nam (a) Christus possidet naturam divinam, quippe qui dicitur esse in *formâ* Dei, id est, præ se ferens divinitatis characteres, seu in majestate divinâ, et insuper *æqualis* Deo. (b) Christus possidet etiam naturam humanam, quia accipit formam, seu naturam servi, fit homini similis, induens habitum humanum, obediens, etc. Nec potest dici hæc omnia explicari posse per solam inhabitationem Verbi in homine Jesu; nam Verbum Dei in omnibus sanctis a principio mundi habitavit per gratiam, nec tamen dicitur propterea exinanitus, formam servi accipiens, obediens usque ad mortem, etc.; ergo.

87. 4° Idem confirmatur ex *totâ vitâ Christi*, in quâ apparet eum esse simul Deum et hominem : præcipua solum facta in memoriam revocare sufficiat : (a) Christus quidem ut *homo* in carne concipitur, nascitur et jacet in præsepio ; sed simul ex Virgine concipitur de Spiritu S., et adoratur ut *Deus* tum a pastoribus, tum a magis [2]. (b) Baptizatur in Jordane tanquam *homo*, qui peccati similitudinem assumpsit ; sed Spiritus S. descendit super illum, et Pater de cœlo dicit : "Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui" [3]. (c) Esurit in deserto ut *homo;* sed ut *Deus* ministratur ab Angelis [4]. (d) Vitam pauperem ducit ut *homo*, fatigatur ex itineribus, a Pharisæis despicitur; sed simul ut

[1] *Philip.* II, 6-7. — Pauca de interpretatione hujus textûs. Græca vox μορφὴ directe *gloriam* ac *majestatem* significat, quam Verbum ab æterno habuit, et quæ in naturâ humanâ refulgere debuisset, nisi Christus eam sub infirmitatibus carnis velâsset ; vel etiam aliquid intimius, scilicet expressionem harum notarum quæ divinitatem constituunt; indirecte tamen *naturam* divinam designat, quum gloria nihil aliud sit nisi fulgor ex ipsâ naturâ oriens. Incisum "*non rapinam arbitratus est*..." potest sic reddi : Christus, licet per omnia Deo æqualis, non tamen existimavit illam æqualitatem pretium, cui insistere debebat, sed se ipsum exinanire voluit. Cfr. *Velasquez* Comment. in Ep. ad Philip. in h. l.; *Corluy*, Spicileg. vol. II, p. 64 sq.; *Alford*, in h. l.; *Vincent*, Philippians, 1897; *Lightfoot*, in h. l.

[2] *Matt.* I, 20-23; II, 11. — [3] *Matt.* III, 13-17. — [4] *Matt.* IV, 2. 11.

Deus ægrotos sanat, et mortuos suscitat propriâ virtute [1]. (e) In horto Gethsemani ut *homo* contristatur, mœstus et tristis est usque ad mortem; ut *Deus* milites ipsum rapientes sono vocis prosternit et Malcho auriculam restituit [2]. (f) In cruce, siti torquetur ut *homo*, et desolatus moritur; sed quia *Deus* est, sol obscuratur, templi velum scinditur, sepulchra aperiuntur, mortui resurgunt, et tandem tertiâ die, sicut prædixerat, resurgit a mortuis, optimam divinitatis probationem Apostolis exhibens [3]. Quis igitur Evangelium bonâ fide legens negare posset Christum esse Deum simul et hominem, ac proinde divinam et humanam naturam fuisse unitas in unicâ Christi personâ?

88. II. *Ex Traditione :* (A) Ex *Symbolis*, quæ omnia Incarnationem Filii Dei aperte profitentur, et clare affirmant unum eumdemque Christum esse *Dei Filium unigenitum*, et simul *hominem*, *natum* de Virgine, *passum*, etc.

(B) Ex *Patribus* [4], qui uni eidemque Christo duplicem nativitatem, duplicem naturam, duplicem operationem ascribunt; sic v. g. *S. Ignatius* scribit [5]: "*Deus* noster J. Christus *parturiebatur* a Mariâ"; *Tertullianus* [6]: "vidimus duplicem statum non confusum, sed conjunctum in *unâ personâ Deum et hominem*". Quorum doctrinam contrahit *S. Leo* in Ep. 28 ad Flavianum, quam Patres C. Generalis IV susceperunt, clamantes Petrum per Leonem locutum esse; ibi ex multis Scripturæ textibus, Patrumque testimoniis demonstrat duplicem in Christo admittendam esse nativitatem et naturam: "Nativitas enim carnis manifestatio est humanæ naturæ; partus Virginis divinæ virtutis est indicium. Infantia parvuli ostenditur humilitate cunarum; magnitudo Altissimi declaratur vocibus Angelorum... Esurire, sitire, lactescere, atque dormire, evidenter humanum est; sed quinque panibus quinque millia hominum satiare, et largiri Samaritanæ aquam vivam, cujus haustus bibenti præstet ne ultra jam sitiat; supra dorsum maris plantis non desidentibus ambulare, et elationes fluctuum, increpatâ tempestate, consternare, sine ambiguitate divinum est". Jam paulo ante dixerat: "Qui enim verus est Deus, idem verus est homo, et nullum est in hac unitate mendacium, dum invicem sunt et humilitas hominis et altitudo Deitatis. Sicut enim *Deus non mutatur misera-*

[1] *Joa.* IV, 6; *Luc.* VI, 19; VII, 14 etc. — [2] *Matt.* XXVI, 37; *Joa.* XVIII, 6; *Luc.* XXII, 51. — [3] *Matt.* XXVII, 45-53. — [4] Cf. *Petavius*, op. cit. l. III, c. 6; *Stentrup*, th. 13; *Hurter*, n. 522-523. — [5] Ad *Ephes.*, n. 18. — [6] Cont. Prax. c. 27.

tione, ita *homo non consumitur dignitate. Agit utraque forma* cum alterius communione quod *proprium* est; *Verbo* scilicet *operante quod Verbi est*, et *carne exsequente quod carnis est. Unum* horum *coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis.* Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recedit, ita caro naturam nostri generis non relinquit". (*Denzing.* n. 132).

89. (C) Ex *Conciliis*, præsertim ex Concilio *Ephesino* (can. 2): "Si quis non confitetur carni secundum hypostasim unitum Dei Patris Verbum, unumque esse Christum cum propriâ carne, eumdem scilicet Deum simul et hominem A. S."; et ex C. *Chalced.* jam citato.

(D) Ex *praxi Ecclesiæ*, quæ semper Christo reddidit supremum latriæ cultum, ut supra probatum est, dum simul in suâ liturgiâ agnosceret eumdem pro nobis vere passum et mortuum fuisse, et proinde vere fuisse hominem.

90. III. *Ratione:* Ratio autem, fide adjutâ, sic arguere potest: In primo capite omni argumentorum genere demonstratum fuit Christum esse vere Deum; et aliunde a nemine dubitatur hodie illum fuisse vere hominem; atqui Christus non potest esse simul Deus et homo, nisi divina et humana natura ita in ipso fuerint unitæ, ut unicam efformaverint personam; si enim duplex fuisset in Christo persona, una divina, altera humana, non possent eidem personæ tribui actiones et proprietates utriusque naturæ, sed e contra divina opera personæ Verbi, humana autem humanæ personæ Christi ascribenda essent; persona enim est principium *quod* elicit actiones, et *cui* ultimo ascribuntur; si igitur duæ sint in Christo personæ, operationes non uni eidemque principio erunt tribuendæ, sed quædam uni, aliæ vero alteri.

Cur autem unio Verbi cum naturâ humanâ facta fuerit in personâ, non in naturâ sic declarat *S. Thomas*[1]: "Omne quod intrinsece inest alicui personæ, sive pertineat ad ejus naturam, sive non, unitur ipsi in personâ; cum hâc tamen differentiâ quod si pertineat ad conceptum naturæ, unitur non solum in personâ sed etiam in naturâ, dum si non pertineat ad conceptum naturæ, unitur solummodo in personâ. Atqui

[1] *S. Th. l. c. a. 2; Salmantic.* disp. III, dub. 2, n. 23.

natura humana est intrinsece in Verbo divino, ut fides docet, et aliunde non pertinet ad conceptum seu ad essentiam divinæ naturæ ; ergo unitur Verbo in personâ ".

§ II. De consectariis unionis hypostaticæ.

Demonstratâ existentiâ unionis hypostaticæ, remanet ut evolvamus ejus consectaria, ut sic melius Christus cognoscatur ; consectaria autem respiciunt *numerum naturarum et voluntatum* in Christo, ejus *filiationem*, et tandem *idiomatum communicationem.*

91. I. *Duæ sunt in Christo naturæ realiter distinctæ, integræ et impermixtæ, etiam post unionem*, scil. natura divina et natura humana. *De fide est*, contra Eutychianos, seu Monophysitas, ex *C. Chalced.* jam citato.

1° *Probatur.* (**A**) *Script.* Ex thesi præcedenti circa existentiam unionis hypostaticæ, Christus est simul Deus et homo, etiam post unionem ; atqui non potest esse verus Deus nisi veram integramque naturam divinam possideat, item non potest esse verus homo, nisi naturam humanam habeat integram ; supponatur enim humanam naturam a divinitate fuisse absorptam, Christus non est verus homo ; si contra divina natura in humanam convertatur, Christus jam non est Deus ; si utraque natura commisceatur, vel, more corporis et animæ, unicum compositum efficiat, jam Christus nec Deus nec homo erit, sed tertium quid, a duobus componentibus differens ; ergo remanet ut duæ naturæ distinctæ et integræ sint post unionem.

92. (**B**) *Tradit.*[1] (**a**) Antiqui Patres doctrinam nostram tradunt asserendo unum eumdemque Christum esse simul Deum et hominem ; ita v. g. *S. Justinus*[2] ait " Jesum Christum esse *Verbum formatum* et *hominem factum* " ; *S. Irenæus* scribit[3] : " Joannes unum et eumdem novit Verbum Dei, et hunc esse unigenitum, et hunc incarnatum esse pro salute nostrâ J. X. Dominum nostrum " ; *S. Ephrem* (orat. de marg. pret.) : " Perfectam habet duplicem naturam, ne duas perdat. Neque enim in unâ solâ naturâ Deus super terram est visus ; neque in alterâ solâ homo in cœlos ascendit : verum perfectus ex perfecto, homo ex homine, Deus ex Deo, ex Vir-

[1] *Cf. Petavius*, l. III, c. 6-9 ; *Stentrup*, th. 46.
[2] *Apolog.* II, n. 13. — [3] Ad Hær., l. III, c. 18.

gine Christus". (b) Alii Patres non solum doctrinam hanc asserunt, sed etiam egregiis probant argumentis ex ipsâ *unitionis* voce quæ significat duas vel plures naturas inter se diversas uniri, ex eo quod si una tantum esset natura, hæc nec divina nec humana esset : quæ argumenta fuse refert *Petavius* l. cit.

93. 2° *Solv. diff.* (A) Adversarii in medium proferunt hæc verba symboli *Athanasiani* : "sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus"; atqui in homine unica est natura ; ergo pariter in Christo.

Resp. : Illa comparatio usurpatur ad ostendendum unionem Verbi cum naturâ humanâ esse (a) *substantialem* et non moralem tantum; (b) *personalem*, ita ut natura humana et natura divina efforment unicam personam, sicut in homine : sicut enim unus homo e diversis naturis, corporali ac spirituali, componitur, quæ propriam servant in unitione differentiam, ita pariter unus Christus e duabus naturis existit, quæ, sine ullâ confusione, suas proprietates retinent[1]. Non autem usurpatur ad significandum unicam naturam esse in Christo, ut aperte constat ex contextu ; nam immediate ante præfata verba expresse declaratur Christum esse unum "*non confusione substantiæ* (seu naturæ) *sed unitate personæ*". Nam, ut ait *S. Thomas* (3, q. 2, a. 1 ad 2), "ex animâ et corpore constituitur in unoquoque nostrum duplex unitas naturæ et personæ : naturæ quidem, secundum quod anima unitur corpori, formaliter perficiens ipsum, ut ex duobus fiat una natura, sicut ex actu et potentiâ, vel materiâ et forma ; et quantum ad hoc non attenditur similitudo, quia natura divina non potest esse corporis forma, ut in primo probatum est ; unitas vero personæ constituitur ex eis in quantum est unus aliquis subsistens in carne et animâ : et quantum ad hoc attenditur similitudo ; unus enim Christus subsistit in divinâ naturâ et humanâ".

94. (B) Objiciuntur pariter verba *S. Cyril. Alex.*[2] : "Post unionem una jam intelligitur natura (μία φύσις) illa ipsius Dei Verbi incarnata" ; ergo post unionem una remanet natura.

Resp. Ille dicendi modus, quamvis primo intuitu æquivocationi favere videatur, optimum ac profundum sensum habet et a Cyrillo usurpatus fuit, ut Nestorii perfidiæ se opponeret meliusque vitaret imperfectam unionem, quâ hic duas copulabat naturas; nam dicendo *unam* Verbi naturam *incarnatam*, significabat duo : primo post Incarnationem duas in Christo esse naturas, naturam Verbi et naturam humanam (quæ designatur per vocabulum *incarnatam*); et secundo unum esse subjectum, Verbum scilicet Incarnatum, de quo tam divina quam humana prædicantur. Hinc ad Successum (ep. 46) Cyrillus esse scribebat. "Si dicentes *unam naturam Verbi*

[1] Cfr. *Petavius*, l. III. c. 10, n. 7 ; *Stentrup*, th. 49.

[2] *C. Nestor., l. II, ed Migne*, IX, 60.

tacuissemus ac minime adjunxissemus *incarnatam*, excluso propemodum dispensationis mysterio, esset fortasse illorum oratio non inepta, dum interrogare se simulant : ubinam est in humanitate perfectio, aut quomodo subsistit substantia nostra? Sed quia et illa in humanitate perfectio et essentiæ nostræ declaratio nostra est, dum dicimus *incarnatam*, desinant baculo niti arundineo"[1].

95. II. *In Christo duplex est voluntas et operatio. De fide* contra Monothelitas ex Conc. *Constantinop.* (680) : " Duas naturales voluntates in Christo et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inseparabiliter, inconfuse, secundum SS. Patrum doctrinam prædicamus " (*Denz.* 238).

1° *Probatur.* (**A**) Ex thesi præcedenti. Ex dictis duplex est natura integra in Christo, divina et humana ; atqui ad integritatem naturæ pertinet voluntas et operatio ; siquidem voluntas est proprietas naturæ, non personæ, ut videtur in mysterio SS. Trinitatis, ubi unica est voluntas, licet tres sint personæ ; ergo.

(**B**) *Script.* (**a**) Scriptura enim agnoscit in Christo, præter volitionem et operationem divinam, quam etiam Monothelitæ asserunt in Eo esse, aliam voluntatem et operationem : " Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem *meam*, sed voluntatem *ejus qui misit me*"[2] ; " Non *mea* voluntas sed *tua* fiat "[3] ; atqui in his textibus, duplex voluntas exhibetur, scilicet voluntas divina, quæ eadem est in Filio ac in Patre, et voluntas humana, quæ subditur voluntati divinæ. (**b**) Insuper adest duplex operatio ; operatio *divina* quando Christus dicit : " Pater meus usque modo operatur et ego operor "[4] ; item quando miracula proprio nomine efficit ; operatio *humana*, quando Christus dicit : " Filius hominis non venit ministrari sed ministrare "[5] ; et quando exhibetur ut esuriens, fatigatus ex itinere etc.

(**C**) *Ratione theol.* Ex dictis, Christus est verus Deus et verus homo : atqui si tollatur divina voluntas aut operatio, Christus non est Deus, cum voluntas sit pars essentialis naturæ ; si tollatur humana voluntas aut operatio, non est homo, nec mereri potest ; ergo duplex voluntas et operatio

[1] Cf. *Petav.* l. IV, c. 6-7 ; *Newman*, Tracts Theol. and Eccles. *p. 287* sq.; *Stentrup*, th. 47; *Hurter*, n. 526; *Powell*, op. cit. p. 8-12.
[2] *Joa.* VI, 38. — [3] *Luc.* XXII, 42. — [4] Joa. V, 17. — [5] Matt. XX, 28.

in eo admittenda est. Hinc intelligi datur quomodo a Patribus triplex operationum genus aliquando in Christo distinguatur *divina*, *humana* et *theandrica*: "siquidem ut *Deus* tantum operabatur, quando absens centurionis filium sanabat (operatio *divina*); ut *homo* tantum, etsi Deus erat, quando comedebat et tristabatur (operatio *humana*); mixtim autem operabatur miracula, cœci oculos illiniendo restituens (operatio *theandrica* seu *deivirilis*) [1].

96. 2° *Solv. difficultates.* (A) Objicitur quidem *Honorium* duplicem in Christo voluntatem negavisse in Ep. dogmaticâ ad Sergium, et propter hoc ut hæreticum postea damnatum fuisse. Sed immerito, nam (a) nullam ex cathedrâ edidit definitionem, sed, a Sergio deceptus, *hortatus est* tantum in privatâ Ep., pro bono pacis, abstinendum esse a vocabulo unius vel duplicis voluntatis; (b) aliunde non constat in eâdem Ep. ullum esse errorem dogmaticum [2]; nam ut explicat *Joannes* IV, secundus Honorii successor, "decessor meus docens de mysterio Incarnationis Christi dicebat, non fuisse in eo, sicut in nobis peccatoribus mentis et carnis *contrarias* voluntates"; (c) proinde a *Concilio VI* damnatus fuit non ut hæreticus proprio sensu, sed ut hæresi favens, silentium utrique parti inopportunum imponendo, ex quo monotheliticus error non parum propagatus fuit, ut explicatur a Leone II, ad Hispaniæ Episcopos scribente: "qui (Honorius) flammam hæretici dogmatis non, ut decuit Apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit".

[1] Ita *Maximus M.* (in 4 Dionys. Areop. epistolam). Cf. *Petavius*, l. VIII, c. 7-13; *Stentrup*, th. 51-53; *Hurter*, n. 554-558.

[2] Affirmat quidem *Honorius* unam esse voluntatem in Christo, sed ex contextu patet illam voluntatem esse divino-humanam, nec duas voluntates *ut sic* excludi, sed solum duas *contrarias* voluntates: proinde modus dicendi est obscurus, nec forsan sanæ philosophiæ consentaneus, non autem hæreticus. En verba Honorii: "Unde et *unam* voluntatem fatemur D. N. Jesu Christi, quia profecto e Divinitate assumpta est nostra natura, non culpa in illâ... Non est itaque assumpta a Salvatore vitiata natura, quæ repugnaret legi mentis ejus, sed venit quærere et salvare quod perierat, i. e. vitiatam humani generis naturam. Nam lex alia in membris aut voluntas diversa non fuit vel contraria Salvatori, quia super legem natus est humanæ conditionis". Cf. *Stentrup*, th. 54; *Hurter*, I, n. 595-600; sed præsertim *J. Pennachi*, de Honorii I R. P. causâ in Conc. VI, Romæ 1870; *Colombier*, Etudes des PP. Jésuites, dec. 69—apr. 70; *Legrand*, diss. IV, c. IV, *Migne*, T. Curs. IX, 502 sq.; *Bottala*, Reply to Renouf on Pope Honorius, nostr. *Tr. de Ecclesiâ, n. 189.*

(B) Objicitur insuper unicam esse personam in Christo; atqui ubi unica est persona, ibi unica operatio; ergo. *Nego minorem*, nam quando est unica persona, est quidem unicus operans, sed ille unicus operans duplicem possidere potest naturam, duplicem voluntatem, ac proinde duas species operationum elicere.

97. Ex eo quod Christus sit perfectus homo, sequitur pariter eum habuisse animam vere rationalem et corpus vere humanum, de quibus infra dicemus ubi de naturâ assumptâ.

98. III. *Christus, etiam ut hic homo, est Filius Dei naturalis, nec ullâ ratione dici potest adoptivus* [1].

1° Est filius *naturalis*. *De fide est* contra Adoptianos, qui duos in Christo filios distinguebant, alium *naturalem* nempe Verbum, alterum *adoptivum*, videlicet Christum quâ hominem. Quod ut intelligatur, sciendum est filium *naturalem* eum dici, qui vere genitus est ab eo cujus appellatur filius; filium autem *adoptivum* eum qui, cum sit persona extranea, a patre adoptante non genita, ex merâ benevolentiâ in adoptantis familiam suscipitur. In thesi dicimus: " Christus ut *hic homo* ", i. e. Christus spectatus ut persona Verbi subsistens in naturâ humanâ, nam pronomen demonstrativum designat personam; non autem dicimus " Christus ut homo ", quia talis expressio esset æquivoca et significare posset naturam humanam esse vere genitam a Patre; quod est hæreticum.

99. *Prob.* (A) Ex dictis Christus, ut hic homo, nihil aliud est nisi Verbum hypostatice unitum humanæ naturæ; non enim in eo est duplex persona, sed una tantum, quæ duplicem possidet naturam, proindeque Christus, ut hic homo, non est persona a Verbo distincta, sed Verbum; atqui Verbum, sese uniendo humanæ naturæ, non cessat esse Filius Dei naturalis; ergo Christus, ut hic homo, est Filius Dei naturalis [2].

[1] Cf. *S. Thom.* q. 23, a. 4; *Petavius*, l. VII, c. 1-5; *Legrand*, diss. X, c. 5; *Stentrup*, th. 39-41; *Franzelin*, th. 38; *Hurter*, n. 575 sq.

[2] Quod argumentum sic etiam cum S. Thomâ confici potest; filiatio proprie convenit hypostasi vel personæ, non autem naturæ. Atqui in Christo non est alia persona vel hypostasis quam increata, cui convenit *esse filium* per naturam; ergo Christus, qui est Filius Dei naturalis, *nullo modo* potest dici filius adoptivus (q. 23, a. 4).

(B) Christus in Scripturâ, spectatus ut hic homo, vocatur Filius Dei *unigenitus*[1]; *proprius*[2]: "qui *proprio* Filio suo non pepercit"; *verus*[3]: Filius Dei venit ut cognoscamus verum Deum et simus in *vero Filio* ejus"; atqui illa verba certe non possunt interpretari de filiatione adoptivâ; ergo. Merito igitur *Ephesinum* definivit "Christum esse veraciter Deum tanquam Filium per naturam".

100. 2° *Non potest dici adoptivus*: Pauci theologi, post *Durandum*, docuerunt Christum vocari posse filium Dei adoptivum ratione humanæ naturæ; non negarunt siquidem Christum, ut *hunc hominem*, esse Filium Dei naturalem, ac proinde distinguuntur ab Adoptianis, sed dixerunt Christum ut hominem posse vocari etiam Filium Dei adoptivum, secundum quid, seu secundum humanitatem, quatenus ejus natura humana ornata fuit gratiâ sanctificante, quæ nos facit filios Dei adoptivos. Illa sententia non est hæretica, quia non fuit sub hâc formâ a conciliis damnata, sed ut falsa merito rejicitur a theologis; nam: (a) Nunquam Christus ut Filius Dei adoptivus exhibetur sive in Scripturâ sive in Patribus: jamvero in mysteriis fidei non licet a communi usu loquendi recedere; ergo. (b) Insuper filiatio convenit proprie personæ, non naturæ, seu aliis verbis terminus directus generationis est persona, non natura; atque unica est persona in Christo, scil. persona Verbi; ergo pariter unica filiatio admitti debet, scil. filiatio divina realis, non autem adoptiva. (c) Adoptio est assumptio personæ *extraneæ* in familiam propriam; atqui Christus non potest vocari persona Deo extranea, quia nihil aliud est nisi Verbum unitum humanæ naturæ. Ergo non potest adoptari.

101. Hinc intelligi datur quo sensu Christus dici possit *creatura*, vel *servus*[4]. Siquidem Christus homo considerari potest secundum *essentiam*, vel secundum *subsistentiam* seu *personam*. (a) *Priori* modo consideratus, Christus homo potest dici *creatus*, ratione sc. humanæ naturæ; stricte loquendo potest etiam dici *creatura*, quatenus ejus humana natura vere creatura est, sed quia Ariani hoc modo loquendi abusi sunt, vitari debet; item dici potest *servus lato*

[1] *Joa.* III, 16. — [2] *Rom.* VIII, 32. — [3] *I Joa.* V, 20.

[4] Cf. *S. Thom.* q. 16, a. 8, 10; q. 20, a. 1; *Petavius*, l. VII, c. 6-9; *Légrand, diss. X, c. 4; Stentrup*, th. 37, p. 647 sq.; *Tepe*, n. 993 sq.

sensu quatenus fuit divinæ voluntati subjectus, et ipsi in omnibus obtemperare debuit; *non autem servus stricto sensu*, quia servus proprie est persona quæ alieni juris est, non suî, et nullum jus habet ad domini hereditatem : quod certe Christo non competit. (b) *Posteriori* autem modo consideratus, secundum subsistentiam, neque creatura neque servus dici potest, quum sit Filius Dei naturalis, Patri coæqualis.

102. IV. *Admittenda est in Christo communicatio idiomatum in concreto, non vero in abstracto*[1]. Certum est.

1° *Explicatur.* Communicatio idiomatum (a græcâ voce ἴδιον, proprium) in eo sita est, ut vi unionis hypostaticæ, quæ propria sunt Verbi affirmare liceat de Christo homine, et quæ propria sunt Christi hominis prædicari possint de Verbo : quod tamen generatim fieri debet per terminos *concretos*, eos scil. qui proprietatem designant, quatenus in aliquo subjecto existit, ut sunt v. g. homo, Deus, mortalis, æternus etc.; non autem per terminos *abstractos*, eos scil. qui proprietatem significant *in se*, prout a subjecto separatam, ut sunt humanitas, divinitas etc.

2° *Probatur.* (**A**) *Auctoritate;* constat ex omnibus textibus Script. et Trad. in quibus unus idemque Christus simul dicitur Deus et homo, Filius Dei et Filius hominis, auctor vitæ et interfectus etc.; sic enim manifeste evincitur proprietates utriusque naturæ communicari personæ Christi, et quidem per terminos concretos.

(**B**) *Rat. theol.* Doctrina exposita fluit ex unitate personæ. Vi axiomatis "*actiones sunt suppositorum*", actiones et proprietates cujuslibet naturæ tribuuntur personæ cui subditur, sic v. g. homini tribuuntur proprietates tum corporis tum animæ; atqui Christus duplicem possidet naturam, divinam et humanam; ergo proprietates utriusque naturæ de illo prædicari possunt.

103. 3° *Traduntur regulæ.* (**A**) Nomina *concreta*, sive substantiva sive adjectiva utriusque naturæ possunt prædicari de personâ Christi et de se invicem[2] : (**a**) *de personâ*

[1] Cf. *S. Th.* q. 16; *Petavius*, l. IV, c. 15-16; *Suarez*, disp. 35; *Salmant*, disp. 26; *Legrand*, dis. VI, c. 4, a. 2; *Stentrup*, th. 37.

[2] Attamen nomina concreta adjectiva, quæ *derivata* appellantur, ut *divinus*, humanus, minus accurate dicuntur de Christo et de se invi-

Christi; nomina enim concreta directe personam afficiunt et quum unica sit persona, illa nomina de eâ prædicari valent; ita dici potest : Christus est Deus, Christus est homo, est mortalis, est immortalis etc. (b) *De se invicem;* ita dici potest designando Christum : mortalis est æternus, quia sensus est : Christus, qui in suâ naturâ humanâ, est mortalis, simul æternus est in suâ divinâ naturâ. Excipiuntur tamen (a) nomina concreta, quæ supponunt adfuisse in Christo personam humanam; v. g. non potest dici : "hic homo factus est Deus", quia sic declararetur aliquam personam humanam prius exstitisse, et postea divinam factam fuisse; quod falsum est. (b) Nomina concreta quæ *reduplicantur*, v. g. dici nequit : Christus *quatenus homo*, est Deus; nam nomina concreta, quando reduplicantur, jam non personam sed naturam designant, nisi corrigantur per pronomen personale, ut "hic homo". (c) Nomina etiam concreta, quæ hæresi favent; v. g. dici non debet, Christus est creatura, quia licet illa propositio sit in se vera, tamen hæresi arianæ favet. Item Hormisdas approbare noluit hanc formulam : "Unus de Trinitate crucifixus est", quia licet in se vera, hæresi *Theopaschitarum* favebat, qui dicebant naturam divinam passam fuisse[1]; postea tamen a Concilio Constantinopolitano II recepta fuit.

104. (B) *Quoad nomina abstracta.* (a) Nomina abstracta unius naturæ de abstractis alterius naturæ prædicari nequeunt; v. g. dici nequit : divinitas est humanitas, quia naturæ distinctæ manent. Item abstracta non prædicantur de concretis; v. g. dici nequit : Divinitas est homo, humanitas est Verbum, quia concretæ proprietates non possunt cum

cem; v. g. Christus minus recte dicitur esse *divinus*, *dominicus*, *deifer*, quia hujusmodi expressiones stricte loquendo solummodo affirmant Christum naturam divinam participasse, non autem eam totam et integram habuisse.

[1] De hâc formulâ vide *Petavium*, l. V, c. 2-3; *Legrand*, l. c. p. 647 sq.; ex documentis ab his auctoribus citatis, constare videtur monachos scythas, qui hunc dicendi modum propugnabant ab errore eutychiano immunes fuisse. *Theopaschitæ*, addendo verba "*qui crucifixus est pro nobis*" sacro Trisagion hymno "Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis", qui ex usu recepto ad Trinitatem dirigitur, eo ipso passionem *toti Trinitati* tribuebant.

abstractis identificari. (b) Nomina abstracta naturæ humanæ de personâ Christi prædicari nequeunt; dici non debet v. g. Christus est humanitas, quia natura humana, licet Verbo unita, ab eo tamen distinguitur. (c) Nomina abstracta divinæ naturæ possunt de personâ Christi prædicari, quia in Deo qualitates abstractæ cum divinis personis identificantur, v. g. dici potest: "Christus est divinitas, est omnipotentia, vita" etc.

105. *Corollarium: Error Ubiquistarum rejiciendus est. Lutherus*, nimium extendens communicationem idiomatum, asseruit quædam divina attributa, præsertim vero *ubiquitatem*, communicata fuisse humanæ Christi naturæ; quod quidem excogitavit præsertim ad explicandam multiplicem Christi præsentiam in Eucharistiâ. Hodie tamen hic error etiam a Protestantibus rejicitur; et merito; varii enim Scripturæ textus exhibent Christum transeuntem de loco in locum, et ostendunt illum esse in tali loco et non in alio; ita dicitur: "Si fuisses *hic*, frater meus non fuisset mortuus[1]" ... "Jesum qui crucifixus est, quæritis, non *est hic*"[2]. Præterea, si Christi humana natura divinis attributis gaudeat, omniscientiâ, immensitate, omnipotentiâ, tunc non est amplius humana natura, quæ necessario finita est et limitata, sed jam conversa est in naturam divinam, et sic renovatur error Eutychianorum. Aliunde nec potest hoc modo explicari dogma præsentiæ realis; nam si Christi corpus ideo est in Eucharistiâ qui est ubique, nullâ specialiori ratione est sub speciebus consecratis quam in quolibet alio loco[3].

106. *Scholion: Theologorum opiniones de essentiâ unionis hypostaticæ.* Hucusque exposuimus Ecclesiæ doctrinam de unione hypostaticâ; sed ulterius procedunt theologi, et inquirunt in quo essentialiter consistat hæc unio. Varia theologorum systemata ad duo referri possunt. (a) Alii dicunt esse aliquem *nexum medium*, quo formaliter humana natura Verbo unitur. De naturâ autem hujus nexûs non consentiunt: quidam putârunt hunc esse aliquam *entitatem*, quâ veluti *glutino* humana natura cum divinâ copulatur;

[1] *Joa.* XI, 21. — [2] *Matt.* XXVIII, 6.

[3] Cf. *Petavius*, l. X, c. 7-10; *Legrand*, l. c. p. 658 sq.; *Schaff*, Creeds of Cristendom, vol. 1, p. 285 sq., 322 sq.

quod merito hodie rejicitur, quum nulla sit entitas *media* inter Deum et hominem quâ conjungi possint : nonnulli dixerunt, cum *Scotistis*, hunc nexum esse *modum accidentalem*, seu quamdam relationem ; sed hoc dici nequit, quia, in hoc casu, unio esset accidentalis ; tandem, juxta *Suarez* aliosque multos[1], unio hypostatica est *modus quidam substantialis*, in humanâ naturâ productus, vi cujus hæc unitur Verbo ; videlicet subsistentia creata est modus quidam substantialis ; hic autem modus exclusus est ab humanâ Christi naturâ, vi unionis ad Verbum ; ergo alius modus substantialis substitutus est, vi cujus humana Christi natura transiit sub dominio Verbi. Hæc sententia probabilitate non caret. (b) Multi tamen *Thomistæ*, post *Cajetanum*, *Gonet*, *Billuart* aliosque[2], docent nullum esse vinculum intermedium inter naturam humanam et naturam divinam, sed Verbum immediate humanæ naturæ uniri, per communicationem propriæ suæ subsistentiæ, quatenus vices supplet personalitatis humanæ : Quod sequenti probant argumento : Per id Verbum unitur actu et formaliter humanitati assumptæ, per quod eam terminat et sustentat ; atqui Verbum sustentat ac terminat humanam naturam directe, absque ullo intermedio ; ergo. Non negant tamen ex unione hypostaticâ diffluere in naturam assumptam dotes, quibus immutatur ac perficitur ; sed illa mutatio unionem consequitur, non autem constituit. Hæc opinio nobis probabilior videtur, præsertim quia non sunt multiplicanda entia sine necessitate ; porro ad unionem hypostaticam non necessarium esse videtur fingere aliquem nexum intermedium, vel etiam modum substantialem, sed sufficit ut Verbum immediate humanæ naturæ uniatur, eam *suam* faciendo, et in eâ operando quidquid humana persona perageret.

§ III. Concordia unionis hypostaticæ cum ratione.[3]

107. *Status quæstionis.* Expositis unionis hypostaticæ factis, ejusque consectariis, jam inquirere licet quodnam judicium de hoc mysterio ratio ferat. Jamvero communi consensu theologi concedunt Incarnationis possibilitatem, solius rationis ope cognosci aut demonstrari non posse ; est enim mysterium "absconditum a sæculis et generationibus" quod solâ ratione neque a priori neque a posteriori probari

[1] *Suarez*, disp. VIII, sect. 3 ; *Tepe*, n. 863 sq.

[2] *Gonet*, disp. VI, a. 3 ; *Billuart*, diss. IV, a. 3 ; *Billot*, th. 7.

[3] Cf. *S. Thom.*, 3 p. q. 1, a. 1-2 ; *Suarez*, disp. 3, disp. 8, s. 4 ; *Gonet*, Clypeus, de Deo Incarnato disp. II-III ; *Legrand*, diss. I ; *Satolli*, de Incarnat. *q. I, concl. I ; Hurter*, n. 490 sq., 467 sq.

potest[1]. Non est tamen rationi contrarium, nec ullam repugnantiam in se involvit, quidquid in contrarium dicant Unitarii[2] et Rationalistæ; sed, positâ revelatione, potest analogiis illustrari et convenientiæ argumentis suaderi, ut in sequenti thesi probabimus.

108. *Thesis :* **Mysterium Incarnationis rectæ rationi minime repugnat, sed e contra, positâ ejus revelatione, maxime conveniens apparet.**

1° **Non repugnat.** Si enim repugnaret, illud esset vel ex parte Verbi, vel ex parte naturæ humanæ, vel tandem ex parte unionis hypostaticæ; atqui,

(**A**) Non repugnat *ex parte Verbi :* in tantum repugnaret in quantum Verbum vices personalitatis humanæ supplere nequiret; atqui non est ita; nam personalitas Verbi est infinita, et continet eminenter omnes perfectiones personalitatis creatæ; potest ergo supplere vices personalitatis humanæ. Aliunde assumendo naturam humanam, non amittit perfectiones suas, non mutatur intrinsece, sed solum ad se elevat et nobilitat humanam naturam : item, omnes mutationes et passiones, quæ in Christo fuerunt, ut fames, sitis, dolor, humanam naturam, non divinam afficiebant[3].

[1] *Coloss.* I, 26; *Ephes.* III, 8.

[2] Unitariorum argumenta exponit *F. Clarke*, Orthodoxy, c. VIII, § 3, p. 203 sq.; præcipua infra soluta invenies.

[3] Hinc intelligi datur quo vitio laborent difficultates ab Unitariis propositæ (*F. Clarke*, l. cit.); dicunt siquidem Deum infinitum, qui totum replet ac sustentat orbem, in Palæstinâ nasci non potuisse : quis enim orbis curam gerebat, dum Deus infans in Virginis Mariæ ulnis ferebatur? Aliunde Jesus natus et mortuus est, famem et sitim passus est; jamvero Deus impassibilis est. Hæc et alia hujusmodi falso innituntur supposito quod Verbum, dum homo factus est, cessaverit esse Deus : quod concedi videtur a quibusdam Protestantibus ac proinde contra eos urgeri potest, sed a Catholicis omnino rejicitur, ut infra explicite dicemus. Verbum enim ad se elevando humanam naturam, divinam non amisit; natus est quidem in Bethlehem secundum humanam naturam, sed æternus et immensus remansit secundum divinam naturam, et dum ipse in ulnis B. Mariæ Virginis *ut homo* ferebatur, curam totius universi *ut Deus* minime intermittebat. Idem dic *de ceteris : ut homo* patiebatur, esuriebat et mortuus est, sed *ut Deus impassibilis* et immortalis semper fuit.

Objicitur quidem (a) mysterium Incarnationis opponi *immutabilitati* Verbi. *Resp.:* Non magis mutatur Verbum per Incarnationem quam Deus per creationem; siquidem Verbum remanet intrinsece idem, solummodo ad se elevat et sub dominio suo personali constituit aliquam naturam creatam; tota igitur mutatio facta est in naturâ humanâ, quæ fuit assumpta in consortium divinæ naturæ; v. g. quando Verbum dicitur in utero Virginis conceptum, natum, passum, mortuum, hæc omnia in naturâ humanâ a Verbo assumptâ contigerunt, non autem in naturâ divinâ, quæ immutabilis est. Nec dicatur per Incarnationem Verbum intrinsece fieri hominem, proindeque mutari; nam in seipso nihil novi accepit, tanquam sibi inhærens, sed solummodo terminavit ac complevit humanam naturam, ipsi communicando suam personalitatem; proinde tota mutatio facta est in humanâ naturâ, quæ ex tali unione multas dotes acquisivit, non autem in personâ Verbi, quæ, cum sit infinita, omnesque perfectiones in se contineat, nihil novi acquisivit nisi novam relationem[1] cum humanâ naturâ. Jamvero, ut profunde animadvertit *S. Thomas* (3, q. 16, a. 6 ad 2), ea quæ *relative* dicuntur possunt de novo prædicari de aliquo absque ejus mutatione, sicut homo de novo fit dexter, absque sui mutatione, per motum illius qui fit ei sinister. Atqui Verbum fit homo ratione unionis, quæ est *relatio* quædam, ideoque absque suî mutatione: mutatio enim tota est in humanâ naturâ, quæ in divinam personam assumitur. Quod sic declarari potest: Verbum, quod a totâ æternitate divinam naturam terminabat, jam a primo instanti Incarnationis incœpit humanam naturam terminare: quod quidem naturam humanam valde perficit, nil autem Verbo addit: sicut enim soli nulla perfectio accrescit quando radiis suis illuminare incipit novam terræ partem, ita pariter Verbum non perficitur dum personaliter regere incipit humanam naturam [2].

(b) Illud mysterium obstat *simplicitati* Verbi, quia tunc Verbum fit pars compositi. *Resp.:* Nego, nam Verbum non fit pars proprie dicta compositi, quum in se possideat totam perfectionem illius compositi, sed solum pars improprie dicta, eo sensu quod Verbum sub se possidet duas naturas, quarum divina est ipsi essentialis,

[1] Relatio quâ Verbum refertur ad humanitatem non est realis ex parte Verbi, quia nihil novi Ei confert; sed est realis ex parte humanæ naturæ, quæ per unionem hypostaticam perficitur novasque dotes acquirit.

[2] Simili comparatione utitur *S. Bonaventura* (3 dist. 1, a. 1, q. 1): "Si enim crystallus superinduatur radio domum jam illuminanti, crystallus illuminari dicitur et a radio pertransiri et ei copulari absque mutatione factâ ex parte radii, sed solum ex parte crystalli: sic suo modo, sed longe spiritualius intelligendum est in naturâ assumptâ et personâ Verbi".

humana autem præter essentiam, et ita ei accedens ut eam nullatenus mutet; sic persona Verbi simplicissima remanet.

(c) Incarnatio Verbi obstat *circuminsessioni* trium divinarum personarum; nam, vi illius circuminsessionis, Verbum non potest incarnari quin Pater et Spiritus incarnentur. *Resp.:* Nego, nam tres divinæ personæ sunt distinctæ et una potest possidere *personaliter* humanam naturam, sine aliis; circuminsessio efficit solummodo ut Pater et Spiritus modo speciali habitent in humanâ naturâ Christi, non autem ut eidem uniantur personaliter. Patres comparatione rem illustrant: si tres personæ unicum hominem vestiunt, unus est indutus, licet tres ad eum induendum concurrant; ita pariter in *Incarnat.*, tres divinæ personæ ad unionem faciendam active concurrunt, Verbum induendo vestimento humanitatis, sed una fuit persona induta, una Incarnata, sc. persona Verbi.

109. (B) Non repugnat *ex parte naturæ humanæ*[1]: In tantum enim repugnaret, in quantum Verbum non pos-

[1] Ad intelligentiam hujus argumenti, in memoriam revoca ea quæ de distinctione inter naturam singularem et personalitatem Philosophi disputant.

Siquidem omnes fatentur *in rebus divinis* personam non realiter, sed solum virtualiter distingui ab essentiâ. Pariter in *rebus creatis* omnes concedunt personam virtualiter saltem distingui ab earum naturâ individuâ; controvertitur autem utrum adsit distinctio *realis* inter personam et naturam individuam. *Thomistæ affirmant;* nam, juxta ipsos, personalitas est positiva perfectio naturæ etiam completæ superaddita, vi cujus substantia jam completa est sui juris, agit sibi et propter se, et est omnino incommunicabilis. His positis, dicunt Verbum assumpsisse quidem humanam naturam completam et integram, non autem illam positivam perfectionem quæ personalitatem constituit, sed Ipsum vices genere personalitatis humanæ. Cf. *Suarez*, D. Metaph., disp. XXXIV, s. 1-2; *Cajetanus*, in 3 p., q. 4, a. 2; *Goudin*, Metaph., d. 1, a. 4; *Zigliara*, Ontol. l. III, c. 1, a. 4; *Dupeyrat*, Manudact. Ontolog. p. 11, c. 2, a. 1, § 2; *Billot*, cap. II, p. 44 sq.

Scotistæ autem, cum nonnullis recentibus theologis, *negant;* dicunt siquidem naturam individuam completam, si sibi permittitur, eo ipso esse sui juris proindeque personam; si autem a superiori personâ assumatur, jam cessat esse sui juris, non quidem amissione alicujus realitatis, sed acquisitione novæ et superioris entitatis. Dicunt igitur Verbum assumpsisse naturam humanam integram, quæ simul persona fuisset, nisi Verbo unita fuisset; sed quia assumpta fuit a personâ superiori, non potuit esse sui juris nec proinde persona. Cfr. *Scotus*, in 3 dist. I, q. 1, n. 9; *Molina*, in 1 p. q. 29, a. 1, d. 2; *Tiphanus*, de Hypost. et pers.; *Franzelin*, th. 30-31; *Stentrup*, th. 31-34; *Hurter*, 533 sq.; *Lahousse*, Ontolog n. 552 sq.

set sibi assumere naturam humanam, quin assumeret personalitatem humanam; atqui non est ita. (a) Nam si admittatur cum *Thomistis*, personalitatem esse quid positivum et realiter distinctum a naturâ, tunc Verbum potuit assumere naturam humanam quin assumeret personalitatem; nec dicatur humanam naturam a Verbo assumptam jam non esse integram, nam integra et completa est ratione naturæ, et si propriâ personalitate caret, non exinde minuitur, sed e contra perficitur, quia personalitas divina, quam obtinet, est longe perfectior quam illa quâ privatur [1].
(b) Si admittatur cum *Scotistis*, personalitatem esse quid negativum, seu nihil aliud esse nisi naturam completam et singularem, quatenus a superiori personâ non assumitur, sed sibi permittitur, mysterium pariter concipi potest: nam Verbum, assumendo naturam humanam, impedivit ne illa natura esset *sui juris*, propriam personalitatem haberet, et sic potuit assumere naturam quin assumeret personalitatem. Nec dici valet Verbum non posse naturam humanam assumere, quin simul personalitatem assumat, quum inter utramque nulla sit realis distinctio; nam, licet adsit tantum distinctio virtualis inter utramque, Verbum assumere potuit humanam naturam integram, quin personam assumat, si sese hujusmodi naturæ uniendo, et suam propriam personalitatem communicando, impedivit ne talis natura sui juris esset: hoc enim posito, jam non est domina sui, nec in eâ verificantur conditiones ad personalitatem humanam requisitæ.

110. (C) Non repugnat ex parte *unionis hypostaticæ;* talis enim unio, licet conceptu difficilis, impossibilis esse dici nequit; nam si in homine duæ substantiæ tam diversæ, et primo intuitu tam oppositæ, substantia scilicet spiritualis et

[1] Ad rem *S. Thom.*, 3, q. 2, a. 2 ad 2: "Dignius autem est alicui, quod existat in aliquo se digniore quam quod existat per se; et ideo ex hoc ipso humana natura dignior est in Christo quam in nobis, quod in nobis quasi per se existens propriam personalitatem habet, in Christo autem existit in personâ Verbi: sicut etiam esse completivum speciei pertinet ad dignitatem formæ, tamen sensitivum nobilius est in homine propter conjunctionem ad nobiliorem formam completivam, quam sit *in bruto animali, in quo* est forma completiva".

corporalis, corpus et anima, tam intime uniri possunt ut unam naturam et unam personam efforment, quis dicere audebit Deo impossibile esse naturam divinam et naturam humanam in unam personam coadunare? Nonne omnia possibilia sunt apud Deum, quæ non sibi invicem contradicunt? Illustratur insuper exemplo arboris, cui inseritur ramus extraneus; tunc enim ex unâ radice, uno trunco, proferuntur duæ species fructuum. Jamvero, si res ita se habet in ordine naturali, cur Deus non posset, in ordine supernaturali, naturam divinam et naturam humanam ita unire ut eadem persona fructus divinos simul et humanos proferre posset? — *Objiciunt* quidem adversarii : Inter ea quæ uniuntur requiritur proportio; atqui nulla est proportio inter Verbum et naturam humanam. *Resp.* : Nulla est proportio *æqualitatis*, concedo; nulla est proportio *ordinis*, nego; nam inter Verbum et naturam humanam adest proportio quæ existit inter perfectum et perfectibile, et hoc sufficit ut unio sit possibilis; nam, ut ait *S. Thomas*[1], "quod est perfectum in se non unitur alteri ad acquirendam, sed ad communicandam perfectionem. Et sic Deus homini uniri voluit non propter se, quia non habet quo crescat ejus perfectio, sed propter hominem, cui subveniendum erat".

III. **2° Valde convenit sive ex parte Dei, sive ex parte hominis**[2].

(**A**) Ex parte *Dei*. Illud enim convenit ex parte Dei quod ejus attributa manifestat; atqui Incarnatio optime manifestat attributa Dei, præsertim ejus bonitatem, sapientiam, justitiam et potentiam :

(**a**) *Bonitatem*, nam in Incarnatione, Deus nobis largitur non solum optima dona, ut in creatione et justificatione, sed etiam proprium et unigenitum Filium suum : "Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret"[3]. Quæ quidem bonitas melius intelligetur, si consideretur *quis* donum illud præstiterit, Deus videlicet, qui nullâ re indiget et solâ misericordiâ motus est; *quid* dederit? Filium suum

[1] In 3 dist. I, q. 1, a. 1 ad 2.

[2] *S. Thom.*, 3, q. 1, a. 1-2; C. Gent. l. IV, c. 54; *Gonet*, disp. III, a. 1; *Billot*, th. 2; *Satolli*, p. 9 sq.; *Landriot*, 5-6ª Confér.

[3] *Joa.* III, 16.

unigenitum, sibi carissimum sibique coæqualem ; *quibus?* Hominibus peccatoribus : "Commendat autem caritatem suam Deus in nobis, quoniam, cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est" [1] ; *quomodo?* Modo perfectissimo, eum intrinsece uniendo humanæ naturæ ; *quo fine?* ut nos ab omni peccato redimeret : "Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum" [2]. Hinc cum *S. Bernardo* [3] exclamare licet : "Quanto minorem se fecit in humanitate, tanto majorem se exhibuit in bonitate ; et quanto pro me vilior, tanto mihi carior est".

(b) *Sapientiam*, quia per Incarnationem, Deus optimum medium invenit conciliandi justitiæ et misericordiæ jura, exigendo, ex unâ parte, perfectam satisfactionem pro peccato, et ex alterâ, parcendo homini peccatori, juxta illud : "justitia et pax osculatæ sunt" [4]. Oportebat siquidem eum qui satisfaceret, debitum hominum in se habere, et idem posse solvere ; homo purus poterat quidem habere debitum sed pro illo satisfacere non poterat ; Deus autem in se debitum habere nequibat ; sed Verbum Incarnatum, in quantum *homo*, debitum suscipere valet, et quatenus homo-Deus illud solvere. Pariter mirabilis fuit sapientiæ invenire modum quo terra cœlumque veluti ponte jungerentur ; quo diabolus fuerit deceptus, captus, justeque captivis spoliatus, quos antea in suam redegerat potestatem ; quo homines ad Deum diligendum, omniaque pro ejus gloriâ immolandum efficaciter excitarentur.

(c) *Justitiam*, quæ apparet in eo quod Deus exigit reparationem proportionatam culpæ, scilicet victimam infiniti pretii, juxta illud : "Quem proposuit Deus propitiationem, per fidem in sanguine ipsius, ad *ostensionem justitiæ suæ*" [5] ; quis enim justitiam Dei non miraretur simul et timeret, videndo quantum Unigenitus Dei Filius pati debuerit, licet innocens, ad peccata nostra exstergenda ? "Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet" [6] ?

---

[1] *Rom.* V, 8. — [2] *Tit.* II, 14. — [3] Serm. I in Epiph.
[4] *Ps. LXXXIV, 11.* — [5] *Rom.* III. 25. — [6] *Luc.* XXIII, 31.

(**d**) *Potentiam*, quæ manifestatur in unione duarum naturarum quæ tantum distant, et tam arcte conjunguntur, licet distinctæ maneant ; nam, ut ait *S. Leo*[1] : " Tanto et tam mirabili fœdere utramque naturam conseruit, ut nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio ". Eadem exhibetur in mirabilibus quæ hanc unionem sequuntur : siquidem Deus fit homo, Æternus nascitur in tempore, Immortalis moritur, Mortuus seipsum resuscitat, etc.; hæc enim omnia divinam potentiam sane exhibent.

112. (**B**) Ex parte *hominis :* Illud enim convenit quod hominem promovet in bonum, et removet a malo; atqui Incarnatio (**a**) promovet hominem *in bonum : fidem magis certificando*, nam post Incarnationem, fides nostra non solum testimonio prophetarum, sed etiam testimonio Filii Dei innititur ; quod certe majus est[2] ; *spem erigendo*, nam per Incarnationem facti sumus " heredes quidem Dei, coheredes autem Christi "[3] ; ac proinde cum fiduciâ æternam beatitudinem sperare possumus ; *caritatem excitando*, nam exhibitio amoris est causa efficacissima amoris et caritatis; atqui, in Incarnatione, Deus maximum amoris signum nobis exhibet, non solum dona creata, sed proprium Filium donando ; ergo, Incarnatio nos ad amorem divinum promovet, juxta illud : " sic nos amantem quis non redamaret ? " *omnium virtutum nobis præbendo exemplum*, juxta illud : " Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis "[4] ; siquidem optimum exemplar debet esse simul visibile et perfectum ; Deus autem in suâ naturâ est quidem perfectissimus, sed non visibilis ; homo e contra est visibilis, sed imperfectus et peccabilis ; at Deus factus est homo, et Christus venit in mundum, ut perfectum esset exemplar : ratione divinæ naturæ infinite sanctus est, ratione autem humanæ naturæ visibilis. Hinc egregie ait *Augustinus*[5] : " Homo sequendus non erat, qui videri poterat ; Deus sequendus erat, qui videri non poterat ; ut ergo

[1] Serm. I. de Nativit.

[2] *Hebr.* I. 1-2 : " Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in *prophetis*, novissime diebus istis locutus est nobis in *Filio*.."

[3] *Rom.* VIII, 17. — [4] *Joa.* XIII, 15. — [5] Serm. 52 de diversis.

exhiberetur homini et qui videretur ab homine, et quem homo sequeretur, Deus factus est homo " [1].

(b) Removet etiam hominem *a malo*, cum instruendo ne sibi præferat diabolum, auctorem peccati, qui ab homine Deo superatus est; Incarnatione siquidem nostræ dignitatis conscii facti sumus, juxta illud *S. Leonis* [2] : Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento cujus capitis, et cujus corporis sis membrum. Reminiscere quod erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen et regnum. Noli te diaboli iterum servituti subjicere, quia pretium tuum sanguis Christi est, qui veritate te judicabit, qui misericordiâ te redemit ". Homines etiam in hoc mysterio edocentur *peccati fœditatem* et malitiam, quæ tanto remedio indiguit; a *præsumptione et superbiâ* removentur, quæ sunt peccati causæ: quis enim superbiret, humilitatem Filii Dei considerando?

113. Quum vero tanta bona ex Incarnatione nobis accreverint, inquiri potest cur Verbum incarnatum non fuerit statim post lapsum. Hoc ex voluntate Dei pendet; attamen proponi possunt, post *S. Thomam*, argumenta convenientiæ [3] : (a) ex parte *hominis* : decebat enim ut homo, qui ex superbiâ peccaverat, humiliter agnosceret se liberatore indigere; atqui si Christus statim post peccatum venisset, homo talem indigentiam non agnovisset, dum e contra, dilatâ Incarnatione, homo suam infirmitatem melius cognoscere potuit, ad medicum clamare et gratiæ quærere auxilium : (b) ex parte *Verbi* : decebat enim ut Verbum propter suam dignitatem, longo præconum et prophetarum agmine præcederetur ; (c) ex parte *Ecclesiæ*, ne fervor fidei temporis prolixitate tepesceret, quum paulatim refrigescat caritas multorum.

Nec tamen debuit Incarnatio differri usque ad finem mundi; nam (a) Verbum est causa efficiens nostræ salutis : atqui non decebat opus redemptionis usque ad finem mundi differri ; (b) Christus eo tempore venire debuit quo melius poterat infirmitati nostræ succurrere ; atqui si Incarnatio dilata fuisset usque in finem mundi, Dei notitia et reverentia, et morum honestas totaliter abolitæ fuissent in terris.

[1] Immerito contendunt Unitarii exempla Christi minus efficacia esse eo quod Deus dicatur; nam verus est homo et condolere potest iis qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate (*Hebr.* V, 2). Cf. *Liddon*, op. cit. lect. 8, p. 494 sq.

[2] *Serm. I de Nativit.* — [3] Cf. *S. Th.*, l. c. a. 5-6; *Landriot*, 6e Conf.

Art. II. De Personâ Assumente.

Post dicta de unione hypostaticâ, remanet ut singulatim disputemus de duobus extremis unionis, scilicet de personâ assumente et de naturâ assumptâ. Circa personam assumentem pauca tantum dicemus, quia ejus naturam jam descripsimus in *Tr. de Deo Trino:* satis erit igitur inquirere: 1° de ipsâ personâ assumente; 2° de *tempore* assumptionis; 3° de *ordine* assumptionis; 4° de *modo* ejusdem.

I. De ipsâ personâ assumente.

114. *1ª Thesis:* **Sola persona Verbi incarnata fuit, seu assumpsit humanam naturam**[1]. *De fide* est ex variis symbolis, contra Patripassianos, qui, distinctionem personarum negantes, contendebant Patrem incarnatum et passum fuisse (*De Deo Trino*, n. 21).

(**A**) *Script.* Quotiescumque agitur de incarnatione in Sacris Litteris, semper asseritur Verbum, seu Filium Dei, non autem Patrem aut Spiritum Sanctum incarnatum fuisse; ita v. g. dicitur: "Verbum caro factum est"; "Sic enim Deus dilexit mundum ut *Filium* suum unigenitum suum daret"[2].

(**B**) *Trad.* Conc. *generale V* expresse definivit "unum de Trinitate incarnatum fuisse", et Conc. *Lat. IV* declaravit "unigenitum Dei filium Jesum Christum a totâ Trinitate fuisse communiter incarnatum". (*Denz.* n. 175, 356).

(**C**) *Ratione convenientiæ. Ex se* nihil obstabat quin Pater, vel Spiritus S. humanam naturam assumeret, sed posito revelationis facto, ratio investigare potest cur Filius, potiusquam Pater vel Spiritus S., incarnatus fuerit. Præcipuæ autem rationes convenientiæ desumuntur: (**a**) ex *fine Incarnationis:* ad redemptionem hominis tria præsertim erant necessaria, scilicet *doctrina*, *exemplum* et *mediator* gratiæ; atqui Verbum, ut Sapientia Patris, *doctrinam* præbere, ut exemplar omnium rerum, *exemplum* nobis dare, tandem ut persona quasi media inter Patrem et Spiritum,

[1] Cfr. *S. Thom.* 3 p. q. 3, a. 4-8; *Suarez*, disp. XII; *Salmantic.* disp. VIII; *Petavius*, l. II, c. 15.

[2] *Joa.* I, 14; III, 16.

mediatoris officium implere valebat; ergo: (b) ex *naturâ justificationis;* justificatio nostra in eo consistit quod efficiamur filii Dei adoptivi; atqui conveniebat ut efficeremur filii Dei adoptivi per eum qui est verus et proprius Dei filius, juxta illud Apostoli: "Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui"[1]; ergo.

115. 2° *Coroll. Pater et Spiritus S. modo speciali inhabitant in naturâ humanâ a Verbo assumptâ:* etenim, ex dictis in *Tr. de Deo Trino* (n. 90), tres divinæ personæ in se invicem inhabitant, ac proinde ubicumque una invenitur, ibi sunt duæ aliæ; atqui persona Verbi, per unionem hypostaticam, specialiter in humanâ naturâ habitat; ergo duæ aliæ personæ specialiter in eâdem naturâ habitant. Nec tamen dici potest Patrem et Spiritum fuisse *mediate* incarnatos: etsi enim modo speciali humanæ naturæ Christi uniantur, non assumpserunt eam *personaliter;* quod tamen necessarium est ad veram incarnationem.

116. *Thesis 2ª:* **Verbum divinum, humanam naturam assumendo, seipsum quidem exinanivit humanas infirmitates suas faciendo, sed divinam naturam divinaque attributa minime seposuit vel etiam ad tempus abdicavit.**

De fide est contra recentes quosdam Protestantes, qui theoriam, quam vocant *Kenoticam*[2], advocant. Duos præsertim textus in gratiam novi systematis allegant, priorem ubi de Christo dicitur[3]: "Quoniam propter vos *egenus* factus est, cum esset dives"; posteriorem, ubi de eodem scribitur[4]: "semetipsum *exinanivit*, formam servi accipiens". Exinde quidam[5] inferunt Verbum, per Incarnationem, expoliavisse divinitatem divinaque attributa, præsertim omnipotentiam ac omniscientiam, et induisse humanas dotes atque infirmitates, ita ut suæ divinitatis conscium non fuerit nisi post

[1] *Rom.* VIII, 29. — Cfr. *Monsabré*, 34ᵉ Confér.

[2] *Kenotica* dicitur illa theoria propter verbum ἐκένωσε quod usurpat S. Paulus describendo Christi exinanitionem in Incarnatione (*Philip.* II, 7).

[3] *II Cor.* VIII, 9. — [4] *Philip.* II, 7.

[5] Ita *Thomasius* et *Gess* in Germaniâ; *Godet* et *Pressensé* in Helvetiâ et Galliâ; *H. M. Goodwin* et *Howard Crosby* in Americâ; quorum systema expositum vide ap. *Bruce*, The Humiliation of Christ, Edinburgh, 1881, lect. IV; *Powell*, op. cit. p. 233 sq.; *Lichtenberger*, Encyclop. vol. III, p. 152 sq.

suam resurrectionem. Alii[1] non tam longe procedunt, sed asserunt Verbum, habitualiter saltem, intermisisse exercitium divinorum attributorum, potentiæ præsertim ac omniscientiæ, ita ut divinitatis suæ quandoque conscientiam amiserit. Contendunt ita melius explicari humanæ naturæ Christi realitatem ejusque facultatum liberum exercitium ac incrementum.

(**A**) Quæ quidem nova theoria catholico dogmati, prout ab antiquis Conciliis definito, manifeste opponitur. Jam enim *Chalcedonense* (451) definierat "unum eumdemque Christum, Filium Dominum unigenitum, in *duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublatâ naturarum differentiâ propter unitionem...*" Jamvero si duæ naturæ, divina et humana, sint in Christo inconfuse, immutabiliter et inseparabiliter, certo dici nequit Verbum Incarnatum exuisse naturam divinam vel divina attributa; pariter, si nunquam tollatur naturarum differentia propter unionem, utraque natura remanet in Christo perfecta ac sui conscia; neque etiam admitti valet suspensio divinorum attributorum aut divinæ conscientiæ: hæc enim mutatio esset in naturâ divinâ, quæ reprobatur a præfato Concilio. Eodem modo argui potest e Concilio *Constantinopolitano III* (680), cujus decreta retulimus n. 18-21, præsertim ubi declaratur Christum esse "*perfectum in deitate* et perfectum eumdem in humanitate... *Consubstantialem Patri secundum deitatem*, et consubstantialem nobis secundum humanitatem"; non enim perfectus in deitate foret vel consubstantialis Patri secundum deitatem qui, etiam ad tempus, quædam essentialia divinitatis attributa exuisset atque propriæ divinitatis conscius non esset.

(**B**) *Scripturæ* pariter hoc systema contradicit, (**a**) omnibus fere locis quibus Christus suam divinitatem ac cum Patre consubstantialitatem affirmat; non enim declarat se *fuisse* aut *fore*, sed *actualiter esse* Filium Dei unigenitum Patrique æqualem; atqui æqualis Deo actualiter tunc temporis non fuisset, si divina attributa seposuisset ad humanas infirmitates induendas; (**b**) iis pariter locis ubi exhibetur ut miracula patrans *propriâ virtute:* quum enim miracula divinam potentiam requirant, nemo potest ea *propriâ virtute* operari nisi actu sit Omnipotens; quod jam *Ephesinum* declaraverat, anathemate plectendo eos qui dicebant Christum a Spiritu Sancto, tanquam *alienâ virtute*, et non per proprium spiritum, divina signa fecisse (*supra*, n. 9). Nec in contrarium allegari possunt duo textus superius citati. Prior siquidem "egenus factus est, cum esset dives", græce legitur "*dives existens*"; hinc, juxta *Augustinum*, dives esse non desiit, quando pauper factus est (secus diceretur "cum dives *fuisset*"), sed quum esset intus dives, quate-

[1] Ita, inter alios, *Martensen*, *Gore*; *Dorner* etc. Cfr. *Bruce*, vel *Powell*, op. cit.

nus Deus, apparuit in paupertate quatenus homo. Posterior autem "*semetipsum exinanivit*", ita exponitur non solum a Patribus ac catholicis exegetis, sed etiam a plerisque Protestantibus : Filius Dei exinanivit semetipsum, i. e. inanem ac vacuum se fecit conditione ac majestate divinâ, non formam Dei deponendo, sed eam occultando sub formâ servi, ut sequentibus verbis declaratur "*formam servi accipiens*"; participium enim aoristum λαβών non indicat actionem præteritam, sed simultaneam, et clarius manifestat modum quo Verbum seipsum exinanivit [1].

(C) *Ratio* ipsa suadet novam hanc theoriam omnino rejiciendam esse. Probatum est enim in *Tr. de Deo uno* (n. 31) Deum esse omnino ac essentialiter immutabilem, "apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio" [2]; eumdem esse actum purum, proindeque semper operari. Porro Ens immutabile non potest, etiam per breve tempus, attributa sua deponere; nam ea deponere et iterum assumere est certe mutatio; pariter Ens semper ac necessario actuosum sui conscientiam nunquam amittere valet. Ergo Christus, ut Deus, suæ potentiæ aut scientiæ exercitium suspendere nequibat.

II. De tempore assumptionis.

Duo explicabimus : 1° assumptionem humanæ naturæ ab initio conceptionis factam fuisse, 2° eamdem perpetuo esse duraturam.

117. 1° *Verbum assumpsit humanam naturam primo instanti quo concepta fuit* [3]. *De fide* est contra *Origenistas*, qui præexistentiam animarum admittentes, docuerunt animam Christi exstitisse ante unionem hypostaticam, et meruisse Incarnationem; nec non contra *Paulum Samosatenum* et *Nestorium* [4], qui docuerunt Christum prius exstitisse, ut hominem, quam a Verbo assumeretur.

Probatur (A) *Script.* Ex dictis enim, Christo applicari debet prophetia Isaiæ : "Ecce Virgo concipiet ..." Unde

[1] Cfr. *Corluy*, Spicileg. II, p. 77; *Powell*, op. cit. p. 237-255, ubi etiam Patrum ac exegetarum Commentaria in h. loc. invenire est.

[2] *Jac.* I, 17.

[3] Cfr. *Suarez*, disp. XVI; *Petavius*, l. IV, c. 11; *Legrand*, diss. VI, c. III, a. 2; *Hurter*, n. 566.

[4] Nonnulli tamen negant hunc errorem a Nestorio propugnatum fuisse; certo tamen docuit unionem Verbi cum homine nonnisi incœptam fuisse a primo conceptu, et progressu temporis, ex meritis ipsius hominis uniti, perfectiorem evasisse. Cf. *Petav.*, l. I, c. 9, n. 4; *Garnerius*, diss. de hæresi in libris Nest. (in edit. operum Marii Merc.); *Franzelin*, th. 25.

sic: ex hoc textu B. Virgo concepit et peperit filium qui Deus est; atqui hoc dici non potest nisi Christus, a primo instanti conceptionis, fuerit Deus, ac proinde nisi unio hypostatica ab initio exstiterit; nam si natura humana Christi prius exstitisset quam Verbo uniretur, fuisset simul humana persona, et B. Virgo non fuisset mater Dei, sed solum mater humanæ personæ, quæ nonnisi postea ad divinam dignitatem evecta fuerit; ergo. Confirmatur ex eo quod Elizabeth, afflante Spiritu S., B. Virginem *matrem Dei* appellaverit: " unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me"[1]? non potest enim B. Virgo vocari Dei genitrix nisi natura humana quam genuit, ab initio fuerit hypostatice Verbo unita; ergo.

(B) *Tradit.* Hoc expresse declaratur in Epistolâ dogmaticâ *S. Leonis Magni:* " Natura nostra non sic assumpta est ut prius creata, post assumeretur, sed ut ipsâ assumptione crearetur "[2].

118. 2° *Verbum ita assumpsit humanam naturam ut eam nunquam reliquerit, et nunquam sit relicturum*[3]. Est contra *Marcellum Ancyranum* et *Photinum*, qui docuerunt, peracto finali judicio, Verbum depositurum esse naturam humanam: quum enim hi sabellianum errorem propugnarent, docendo Patrem incarnatum fuisse, putabant hanc unionem Patris cum carne esse temporalem quamdam manifestationem, quâ peractâ, humanam naturam seponeret. Est etiam contra *Gabriel* et alios qui contenderunt unionem hypostaticam interruptam fuisse triduo mortis Christi.

(A) *Unio hypostatica perseveravit triduo mortis;* certum est: (a) dicitur in Symbolo, J. Christum Filium Dei, post mortem, ad inferos descendisse, et sepultum fuisse; atqui si Verbum non remansisset unitum *animæ* Christi, quando descendit ad inferos, illa anima a Verbo separata non posset vocari Filius Dei; item si Verbum non remansisset unitum *corpori*, quando mortuum fuit, Filius Dei non posset dici sepultus; ergo Verbum unitum remansit tum corpori tum animæ. — Patres, Apollinaristas confutando, nostram the-

[1] *Luc.* I, 43. — [2] *Epist.* 35 ad Julianum, c. 3.
[3] Cfr. *Petavius*, l. XII, c. 18-20; [illegible]

sim manifeste supponunt; sic enim arguunt: si Verbum animæ rationalis locum in Christo teneret, post mortem Christi, corpus sine Verbo esset; jamvero hoc absurdum esse putant. (b) Aliunde mors occurrere potest quin destruatur unio hypostatica; nam mors non consistit in separatione divinitatis ab humanitate, sed in separatione corporis et animæ; atqui corpus et anima possunt a se invicem separari quin disjungantur a Verbo; ergo [1].

119. (B) *Unio hypostatica perseveratura est etiam post resurrectionem. De fide est.* (a) Dicitur de Christo: "Hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium" [2]. Unde sic: ex illo textu, Christus manet in æternum, non solum ut Deus, sed etiam *ut homo*, quum in æternum sacerdotium exerceat, quod est opus divino-humanum; atqui Christus non potest subsistere in æternum ut homo, nisi in æternum maneat unio hypostatica; ergo. (b) Aliunde *C. Chalcedonense* definivit illam unionem esse inseparabilem: "Docemus unum eumdemque Christum in duabus naturis... *immutabiliter*, *inseparabiliter*, esse agnoscendum". (c) Accedit argumentum *convenientiæ*: Incarnatio est opus Dei præstantissimum; atqui Deus non solet opera sua, præsertim vero perfectissima, destruere; ergo. Inde natum est axioma: "*Quod semel Verbum assumpsit, nunquam dimisit*".

III. De ordine assumptionis [3].

Ex dictis supra, Verbum assumpsit tum animam humanam, tum corpus, sed quæstio agitatur inter theologos utrum Verbum assumpserit immediate tum corpus tum animam, vel assumpserit immediate animam et mediate corpus.

120. (A) Si consideretur ordo *chronologicus*, Verbum assumpsit immediate tum corpus tum animam; etenim (a) dicitur in Scriptu-

[1] Magno æstu olim disputatum est Dominicanos inter et Franciscanos utrum triduo mortis Verbum unitum remanserit sanguini in cruce effuso; *Pius II* decretum edidit (1464) ne hâc de re disputarent donec quæstio a S. Sede definita fuisset (ap. *Denzing*, n. 609); nunquam vero definita fuit. Probabilius videtur Verbum unitum remansisse sanguini qui resurrectionis tempore corpus ejus vivificaturus erat.

[2] [illegible] VII, 24.

[3] [illegible] q. 6, a. 1-4; *Suarez*, disp. XVII; *Legrand*, l. c. a. 3.

râ: "Verbum caro factum est"; porro hæc verba sensu obvio important Verbum directe assumpsisse carnem; (b) confirmatur ex eo quod Verbo directe tribuantur operationes non solum animæ sed etiam corporis, ut manducatio, fatigatio, dolores physici etc.

(B) Si consideretur ordo *intentionis*, Verbum assumpsit corpus mediante animâ, seu propter animam; nam Verbum non assumpsit corpus nisi quia erat corpus humanum; atqui corpus non est humanum nisi propter animam rationalem cui unitur; ergo.

IV. De modo assumptionis[1].

121. 1° *Verbum divinum ita assumpsit humanam naturam, ut intrinsecus eam penetraret, licet ab eâ distinctum maneret.* Quam intimam unionem et penetrationem Latini *circumincessionem*, Græci περιχώρησιν appellant; consistit quidem in eo quod Verbum naturæ humanæ illabatur, eamque veluti pervadat; sed non in eo quod humana natura divinam penetret; nam, ut ait *Leporius* (in lib. emendat. n. 4): "Deus qui capax est, non capabilis, penetrans non penetrabilis, implens non implebilis, qui ubique diffusus, per infusionem potentiæ suæ misericorditer naturæ mixtus est humanæ".

Hoc ex dictis sequitur: quum enim Verbum *personaliter* humanæ naturæ uniatur, vicesque gerat humanæ personalitatis, totum hominem permeare debet. Quod Patres comparationibus illustrant; sic v. g. *Cyrillus Alex.* (ad Nest. l. 11) scribit: "Dicitur *carboni* persimilis propterea quod ex duabus ac dissimilibus rebus intelligitur, sed ita secundum veritatem convenientibus, ut in unitatem propemodum conjungantur. Ignis enim ubi lignum penetravit, illud in suam ipsius claritatem ac vires transfert, eo tamen servato quod erat". Alia Patrum testimonia vide apud auctores citatos.

122. 2° *Unio Verbi cum humanâ naturâ est omnium maxima*, non quidem ex parte naturarum quæ uniuntur, quia natura assumpta perfectior esse potuisset, sed ex parte ipsius unionis[2]. Ea enim unio maxima est, quâ extrema summe a se invicem dissita præstantissimo et arctissimo nexu colligantur; atqui extrema unionis hypostaticæ ex unâ parte sunt valde dissita, quum Verbum sit infinitum, humana vero natura finita; ex alterâ parte arctissime conjunguntur, quum in unam coadunentur personam, et ex illo nexu summe nobilitatur humana natura, quum ad divinam dignitatem elevetur.

123. 3° *Persona Christi est aliquo sensu composita*[3]. Siquidem considerari potest secundum illud quod est *in se*, et sic est omnino simplex, sicut et natura Verbi; alio modo considerari potest secun-

[1] *Thomassinus*, l. III, c. 4 sq.; *Petavius*, l. IV, c. 14; *Stentrup*, th. 38; *Hurter*, n. 538.

[2] *S. Thom.* q. 2, a. 9; *Suarez*, disp. IX; *Legrand*, l. c. a. 1.

[3] Cf. *S. Th.* q. 2, a. 4; *Suarez*, disp. VII, s. 4; *Salmantic.* disp. III, *dub. 3; Legrand*, dis. VI, c. 4, a. 1; *Hurter*, n. 565.

dum *munus* quod exercet, prout in duabus naturis subsistit, et tunc est composita, quia constat ex duabus naturis realiter distinctis, licet unitis : hinc legitur in ep. *Agathonis* ad imperat. : "Ex quibus (naturis) inconfuse, inseparabiliter et incommutabiliter est *compositus*" (*Denzing.* n. 235). Attamen Christo non competit illa compositionis species, quæ fit ex partibus proprie dictis et incompletis; nam, ex supra dictis, tum natura divina tum natura humana ut sic sunt completæ et integræ, nec Verbum per unionem perficitur, sed solum natura humana; proindeque Verbum et natura humana non sunt proprie loquendo partes compositi, sed elementa Christi personam constituentia.

Hinc dici potest Christum *esse ex duabus naturis*, sed ut omnis æquivocatio tollatur, adjici debet Christum esse etiam *in duabus naturis* : secus errori eutychiano quis faveret, ut declaratum est in C. *Chalcedonensi* (act. 4).

Art. III. De Naturâ assumptâ.

124. *Prænotanda.* (A) Descriptâ personâ assumente, jam ad naturam assumptam gradum facimus. Nulli dubium est naturam humanam, a Verbo assumptam, fuisse perfectam, non quidem perfectione absolutâ, quæ repugnat in ente creato, sed perfectione relativâ, ita ut Christus, ut homo, præstantior dici debeat omnibus hominibus, qui fuerunt aut erunt, "ut sit ipse primogenitus in multis fratribus"[1]. Imo, licet natura Christi humana, *specifice* spectata, inferior sit naturæ angelicæ, juxta illud, "minuisti eum paulo minus ab Angelis"[2], Angelis tamen superior est ratione *dignitatis*, tum propter unionem hypostaticam, tum propter eximias scientiæ et sanctitatis qualitates, quibus exornata fuit; ac proinde Christus ut homo merito vocari potest "caput omnis principatus et potestatis"[3].

(B) Verbum, nostram assumendo naturam, non solum qualitates sed etiam infirmitates aliquo modo assumpsit. Principii generalis instar, Patres et theologi admittunt Verbum illas omnes qualitates assumpsisse, quæ cum fine Incarnationis non pugnant, et illos solum defectus assumpsisse qui Incarnationis fini vere subservire poterant.

(C) Circa naturam assumptam, describemus : 1° dotes *intellectus* assumpti, seu *scientiam* Christi; 2° dotes *volunta-*

[1] *Rom.* VIII, 29. — [2] *Ps.* VIII, 6. — [3] *Coloss.* II, 10.

tis, sanctitatem scilicet, *libertatem* et *potentiam;* 3° dotes *appetitus sensitivi;* 4° dotes *corporis.*

§ I. De Scientia humana Christi [1].

125. *Christum habuisse animam vere rationalem proindeque intellectum creatum,* de fide est contra Apollinaristas, juxta Symb. *Athanasianum,* ubi dicitur : "Christus est perfectus homo, ex *animâ rationali* et humanâ carne subsistens".

(a) Christus enim expresse asserit sibi inesse **animam** : "Tristis est *anima mea* usque ad mortem" [2]; atqui illa anima non erat anima sensitiva tantum, sed vere rationalis, quia vocatur *spiritus* (πνεῦμα) [3] : "in manus tuas commendo spiritum meum" [4]; et insuper est anima voluntate humanâ prædita, ex dictis supra; atqui voluntas non nisi in animâ rationali residere potest. (b) Christo tribuuntur *oratio, gratiarum actio, obedientia, humilitas* [5]; atqui hæc omnia ei convenire nequeunt secundum divinam naturam, quum veram inferioritatem importent; ergo humanæ naturæ ascribi debent; sed natura humana in tantum actus hujusmodi perficere valet in quantum rationalis est; ergo Christus animam habuit rationalem. Hinc exclamat *Augustinus* [6]: "Videte absurditatem et insaniam non ferendam : animam irrationalem eum habuisse voluerunt, rationalem negârunt; dederunt ei animam pecoris, subtraxere hominis". (c) Scriptura commemorat Christum fuisse miratum [7]; atqui admiratio absque animâ rationali esse non potest, quia importat collationem effectûs ad causam, quatenus aliquis videns effectum, cujus causam ignorat, eam quærit; ergo [8].

Exinde sequitur animam humanam Christi scientiâ fuisse

[1] Cf. *S. Thom.*, q. 9-13; *Suarez*, disp. XXIV-XXX; *Salmant.* disp. XVII-XXII; *Billuart*, diss. X-XII; *Stentrup*, th. 69-73; *Franzelin*, th. 42; *Legrand*, diss. IX, c. 2, a. 1; *Tepe*, n. 926 sq.

[2] *Matt.* XXVI, 38.

[3] Vocabulum πνεῦμα rationalem animam designare linguæ græcæ periti norunt; cfr. *Thayer*, A Greek-english Lex. of the N. Test.; *Alford*, Greek Test., I *Thess.* V, 23.

[4] *Luc.* XXIII, 46; cf. *Matt.* XXVII, 50; *Joa.* XIX, 30.

[5] *Matt.* XXVI, 39; *Joa.* XI. 4; *Philip.* II, 8; *Hebr.* V, 8.

[6] *In Joa.* tr. 47, n. 9. — [7] *Matt.* VIII, 10. — [8] S. *Thom.* q. 5, a. 4.

ornatam. Protestantes non pauci, nostris præsertim diebus, plus æquo ejus scientiam limitant, eâ ratione ut nobis similior appareat, veri progressûs capax et omnino liber : hinc contendunt eum quædam ab initio ignorâsse, præsertim diem judicii, et suam divinitatem nonnisi post aliquod tempus et quasi pedetentim novisse. Ab hoc errore non satis recedunt *Guntheriani* paucique alii catholici moderni, qui docent Christum ut hominem visionem beatificam non habuisse ab initio, sed vere in scientiâ profecisse, ita ut diem judicii aliaque hujusmodi ad tempus ignoraverit.

Theologi autem scholastici, eâ ratione innixi quod Christo tribuendum sit quidquid perfectionis est in creaturis, dummodo finibus Incarnationis non repugnet, ei adscribunt omnem scientiam quæ creato intellectui inesse potest. Jamvero triplex scientia distingui potest : (a) scientia seu visio *beatifica*, quâ Deus facie ad faciem videtur resque intuitive videntur in Eo : hæc est propria Beatorum cognitio; (b) scientia *infusa*, quâ res cognoscuntur per species seu ideas a Deo infusas : hæc est propria Angelorum, licet accidentaliter hominibus communicari possit; (c) scientia *experimentalis*, quæ acquiritur per exercitium sensuum et intellectus. Christus autem hâc triplici scientiâ fruitur, juxta Angelicum Doctorem.

I. De visione beatificâ.

126. 1° *Thesis :* **Christus, ut homo, intuitivam Dei visionem a primo instanti conceptionis suæ habuit.** Ita *communiter*[1].

(A) *Script.* Scriptura sola argumentum apodicticum non præbet, sed solum probabile, quia textus allati probabiliter de Verbo ipso intelligi possunt. (a) Dicitur de Christo : "Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi *Unigeniti a*

[1] De certitudine hujus doctrinæ ait *Suarez* (disp. XXV, s. 1) : "Aliqui existimant simpliciter esse de fide. Sed non videtur, quia Scripturæ testimonia non sunt adeo expressa, quin aliis modis explicari possint, et nulla exstat de hâc re definitio Ecclesiæ, neque etiam traditio est satis aperta ... et ideo alii solum dicunt esse opinionem ita veram, ut contrarium opinari *temerarium* sit ... existimo enim contrariam sententiam etiam *erroneam et proximam* hæresi".

Patre, plenum gratiæ et *veritatis*"[1]; quæ quidem verba valde probabiliter prædicantur de Christo homine, quum sola natura humana ipsius possit gratiam recipere; atqui Christus non potest dici plenus veritatis nisi fruatur visione beatificâ, quia omnis alia cognitio est imperfecta, juxta illud S. Pauli: "Videmus nunc per speculum in ænigmate"[2]; aliunde talis visio ipsi donata fuit ab initio, quia ipsi adscribitur eo quod sit Unigenitus Patris; porro fuit Unigenitus Patris a primo instanti; ergo. (b) Confirmatur ex alio loco ubi Christus dicit: "Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, *Filius hominis*, qui est in cœlo"[3]; hic declaratur Christum, qui secundum naturam divinam descendit de cœlo, secundum naturam humanam (ut probabiliter infertur ex ipsâ voce *Filius hominis*) ascendisse in cœlum et in cœlo esse; atqui Christus non poterat ante ascensionem esse in cœlo secundum naturam humanam, nisi per visionem beatificam; revera verbis aliquando utitur, quæ id innuunt: "Quod scimus, loquimur, et quod *vidimus*, testamur... Ego quod *vidi apud Patrem* meum, loquor."[4] Huc etiam pertinet quod ait *Paulus*[5]: "In quo sunt omnes thesauri scientiæ et sapientiæ absconditi"; ergo.

(B) *Tradit.* (a) Ex *Patribus.* Plerique indirecte tantum thesim nostram propugnant, dum affirmant scientiam Christi fuisse perfectissimam, absque progressu vel incremento; jamvero si Christus non habuisset visionem beatificam ab initio, ejus scientia incrementi capax fuisset. *S. Augustinus* magis directe, quamvis per transennam, rem declarat: allegoricam significationem resurrectionis Lazari exponens, declarat *sudario*, cujus facies mortui tecta erat, significari nos, in præsenti vitâ, visione beatificâ non frui, sed multa ignorare; postea addit de Christo[6]: "Ipse solus in carne, non tantum in monumento non est oppressus, ut aliquod peccatum in eo inveniretur; sed nec linteis implicatus, *ut eum aliquid lateret*, aut ab itinere retardaret"; ex quibus Augustinus significat solum Christum, durante hâc mortali vitâ, plenam istam cognitionem habuisse, quæ vo-

[1] *Joa.* I, 14. — [2] *I Cor.* XIII, 12. — [3] *Joa.* III, 13. — [4] *Joa.* III, 11. — [5] *Coloss.* II, 3. — [6] Lib. 83 quæst. q. 65.

catur facie ad faciem [1]. (b) Ex *theologis* : theologi omnium scholarum, a sæc. XII usque ad tempora nostra, si excipias paucos modernos, unanimes sunt in propugnandâ thesi nostrâ ; jamvero ab unanimi theologorum consensu, in materiâ fidei, recedere non licet, nisi gravissimæ adsint rationes in contrarium ; ergo [2].

(C) *Rat. convenientiæ.* (a) Christus, ut homo, ab initio præceptor generis humani constitutus fuit, et homines ad visionem beatificam dirigere debuit, juxta illud : " Ego sum via, veritas, et vita " [3] ; atqui hoc munus perfecte exercere nequivit nisi, per visionem beatificam, perfectam cognitionem habuerit mysteriorum et ipsius beatitudinis ; nihil enim reducitur de potentiâ in actum nisi per aliquod ens in actu ; atqui pertingimus ad actum visionis beatificæ per humanitatem Christi ; ergo illa humanitas visionem beatificam in actu habere debuit [4]. (b) Christus ab initio fuit naturalis Dei Filius, proindeque heres ; atqui heres naturalis statim hereditate fruitur, nisi aliquid adsit quod ejus possessionem impediat ; ergo Christus ab initio divinâ fruebatur hereditate, quæ nihil aliud est nisi visio beatifica ; nullum enim assignari potest impedimentum quo Christus hereditatem adire prohibitus fuerit [5].

127. (D) *Solv. diffic.* (a) Si Christus ab initio Deum vidit facie ad faciem, non *viator*, sed comprehensor fuit, neque mereri potuit. *Resp.* Christus fuit *simul viator* et *comprehensor;* fuit quidem comprehensor, quatenus visione beatificâ fruebatur ; fuit autem viator, quatenus experimentalem, et etiam, valde probabiliter, infusam scientiam habuit, et ex hoc capite mereri potuit.

(b) Gloria corporis et gloria animæ necessario conjunguntur, si corpus et anima actu uniantur ; atqui corpus Christi glorificatum non erat ante Resurrectionem ; ergo nec ejus anima. *Resp.* Gloria debita quidem fuit corpori Christi a principio conceptionis, sed, propter nostram redemptionem, divinâ dispensatione eâ caruit, ut pro nobis pati posset.

---

[1] Quoad Patrum testimonia indirecta, vide auctores citatos. Notamus tamen cum *Petavio* (l. cit.) non omnes textus, a theologis allatos, ad rem pertinere, inspecto contextu.

[2] Quod argumentum late prosequitur *M. Canus*, de Loc. theol. l. XII, c. 12.

[3] *Joa.* XIV, 6. — [4] *S. Thom.* 3, q. 9, a. 2. — [5] *Suarez*, disp. XXV, s. I, n. 4.

(c) Qui visione beatificâ fruitur, pati nequit; atqui Christus passus est; ergo. *Resp.* Christus fruebatur quidem visione beatificâ, sed, Deo ita permittente, visio beatifica in superiori parte animæ continebatur, ac proinde tum corpus, tum inferior animæ pars pati poterant; imo et ipsa superior pars animæ aliquando videbatur derelictioni obnoxia, juxta illa verba Christi in cruce[1]: " Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me"? Nec aliunde impossibile est ut quis simul fruatur et tristetur; martyres enim, dum fortiter pro Deo tormenta tolerarent, gaudebant quidem pro ejus nomine pati, sed simul pœnam acerbam sentiebant.

128. 2° *Hujus scientiæ objectum.* (**A**) *Primarium objectum visionis beatificæ in Christo fuit Deus ipse, unus et trinus;* (**a**) certe visio illa *perfectior* in Christo fuit quam in quâlibet aliâ creaturâ, Angelis non exceptis. Nam tanto magis quis videt Deum quanto propinquior est ipsi; atqui, propter unionem hypostaticam, anima humana Christi propinquior est Deo quam quælibet alia creatura, quum ei uniatur in personâ; ergo[2]. (**b**) Attamen illa visio *non est comprehensiva;* Deus enim, utpote infinitus, non potest perfecte et totaliter comprehendi nisi ab intellectu infinito; atqui intellectus humanus Christi, licet relative perfectior omni intellectu creato, est tamen finitus; ergo[3].

(**B**) Secundarium objectum visionis beatificæ in Christo fuerunt omnia contingentia alicujus momenti, præterita, præsentia et futura; etenim Beati in Deo vident omnia quæ ad suum statum pertinent; atqui cognitio omnium contingentium ad proprium statum Christi pertinet; quum enim sit Caput, Rex et Judex omnium hominum, non potest perfecte regere et judicare homines, nisi cognoscat omnia quæ egerunt et agent; quum insuper sit aliquo sensu Caput Angelorum, debet etiam substantialiter cognoscere ea quæ ad ipsos pertinent. Non autem necessarium videtur Christum cognovisse per visionem beatificam omnia singularia nullius fere momenti, quæ ad statum ipsius minime pertinebant. Item non cognovit omnia possibilia, quia cognitio omnium possibilium infinitam scientiam requirit[4].

(**C**) Communiter admittitur a Patribus et theologis nul-

[1] *Matth.* XXVII, 46. — [2] *S. Thom.*, 3, q. 10, a 4. — [3] *S. Th.*, l. c., *a.* 1. — [4] *S. Th.*, l. c., a. 2-3.

lum incrementum fuisse in visione beatificâ Christi, sed eam fuisse tam perfectam ab initio quam in fine vitæ ipsius.

II. De scientiâ Christi infusâ.

129. (A) Quidam theologi, post *S. Bonaventuram*, docent non fuisse in Christo scientiam *per se infusam*[1], quia talis scientia omnino inutilis videtur, quam jam Christus omnia cognosceret per visionem beatificam ; aliunde quæ in Scripturis de ejus scientiâ leguntur, satis explicantur admissâ scientiâ beatificâ et experimentali ; quæ quidem duplex scientia pariter sufficit ad dignitatem Christi, munusque Redemptoris adimplendum.

130. (B) Plerique tamen theologi, cum *S. Thomâ*, affirmant in Christo fuisse *scientiam per se infusam ;* nam illa scientia Christo tribuenda est, quæ quibusdam aliis creaturis concessa est, et aliunde fini Incarnationis maxime convenit ; atqui scientia per se infusa Angelis, et scientia per accidens infusa quibusdam hominibus, v. g. Apostolis, pariter fuit concessa ; aliunde talis scientia maxime inservit Incarnationis finibus, nam, cum illâ, Christus mereri potuit ab initio, dum, sine illâ, ab initio mereri non potuisset : siquidem scientia experimentalis tunc non existebat in Christo ; aliunde actus eliciti, sub influxu visionis beatificæ, non sunt meritorii ; ergo Christus mereri nequibat ab initio, nisi tunc temporis scientiam infusam habuisset ; ergo[2].

III. De scientiâ Christi experimentali.

131. 1° *Existentia. Admittenda est in animâ Christi scientia experimentalis ;* etenim,

(A) S. Paulus de Christo dicit : "Et quidem cum esset

[1] Scientia *per se infusa* ea est quæ ex se naturam alicujus excedit, atque idcirco solâ communicatione divinâ obtineri potest, ut est v. g. cognitio futurorum contingentium, vel immediata essentiarum cognitio in homine mortali ; scientia *infusa per accidens* ea dicitur quæ, licet ex se nativis viribus comparari posset, de facto tamen divinâ communicatione obtinetur, ut est v. g. notitia alicujus idiomatis divinitus data : hanc esse in Christo concedebat S. Bonaventura.

[2] De objecto et proprietatibus hujus scientiæ infusæ vide ea quæ habet *S. Thomas* (q. 11, a. 1-6) ; *Faber*, Bethlehem, chap. 6, p. 276 ; *Bougaud*, Le Christianisme, t. III, c. 12.

Filius Dei, didicit ex eis quæ passus est, obedientiam "[1]; atqui illa verba important Christum, qui jam aliunde *theoretice* obedientiam cognoscebat, per propriam experientiam, per dolores ex obedientiâ susceptos, modo *novo* et *practico* quid sit obedientia, quid secum involvat cognovisse; sicut v. g. astronomus, qui jam mathematicis rationibus planetæ existentiam noverat, eam novo modo cognoscit ope telescopi videndo.

(B) Ex dictis supra, Christus habebat intellectum vere humanum, cum sensibus externis et internis; atqui talis intellectus otiosus remanere nequibat, sed ex quotidianâ inspectione creaturarum et suiipsius, ideas ac proinde scientiam acquirere debebat; ergo. (*S. Th.* q. 9, a. 4).

132. 2° *Qualitates.* (A) Illa scientia non simul, sed successive acquisita fuit, prout nimirum organa phantasiæ melius ad recipiendas sensibiles species disponebantur, ac proinde *verus progressus* admitti potest in scientiâ experimentali, quatenus Christus successive novas res videbat, ex eis novas ideas acquirebat, et ex ideis jam habitis novas conclusiones deducebat[2]. Hoc sensu accipi possunt hæc Scripturæ verba: "Jesus proficiebat *sapientiâ*, et ætate, et gratiâ apud Deum et homines"[3], quamvis quidam ex Patribus minus recte eadem intelligant non de vero progressu, sed de succcessivâ manifestatione sapientiæ jam acquisitæ.

(B) Scientia Christi immunis fuit ab errore, nam Verbum sua faciebat omnia judicia intellectus Christi; jamvero Verbum sua facere non potest judicia falsa.

(C) Communiter etiam asseritur scientiam ejus acquisitam sese extendisse ad omnia quæ cognosci possunt per virtutem intellectus agentis, non autem ad omnia singularia præterita, præsentia et futura, quæ tamen cognovit per scientiam infusam. Omnis enim scientia quæ in eo fuit, debuit esse perfecta in suo genere, quum nil imperfectum sine necessitate in eo ponendum sit; atqui scientia acquisita imperfecta esset, nisi sese ad omnia præfata protenderet, quum sint objectum adæquatum intellectûs. Nec dicatur Christum per scientiam inditam hæc omnia jam cognovisse;

[1] *Hebr.* V, 8. — [2] *S. Thom.*, 3, q. 12, a. 2. — [3] *Luc.* II, 52.

nam ad perfectionem ejus intellectûs pertinet non solum omnia cognoscere, sed etiam omni modo quo cognoscibilia sunt [1].

133. *Objicitur* autem : Christus declaravit se nescire diem judicii : " De die autem illo, vel horâ, nemo scit neque Angeli in cœlo, *neque Filius,* nisi Pater " [2] ; ergo non omnia sciebat quæ ad statum suum pertinent.

Resp. Dist. : hanc diem non cognovit tanquam *legatus* ad homines missus, seu scientiâ communicabili, *concedo*, quia non expediebat illam diem notam facere ; nullo modo cognovit, *nego*, nam ipse postea signa judicii annuntiavit [3]. Attamen fatemur quosdam antiquos Patres Arianis concessisse Christum, ut hominem, de facto ignoravisse diem judicii. Sed postea, quando directe quæstio agitata fuit de scientiâ humanâ Christi contra Agnoetas, qui sæculo VI, duce *Themistio*, diacono ex Eutychianorum sectâ, Christum hominem aliqua ignoravisse tenebant, docuerunt quamlibet ignorantiæ suspicionem ab ipso removendam esse, et *Agnoetas* ut *hæreticos* habuerunt [4]. Notandum est tamen cum *Maldonato* [5] Agnoetas ideo ut hæreticos damnatos fuisse, quia simpliciter et sine ullâ distinctione divinæ humanæque naturæ ignorantiam Christo tribuebant, quia credebant divinitatem in humanitatem fuisse conversam.

§ II. De sanctitate Christi [6].

134. Post ea quæ diximus de scientiâ Christi, jam de ejusdem sanctitate disserere necesse est. Sanctitas autem duplex est ; alia negativa, quæ nihil aliud est nisi immunitas a peccato et imperfectionibus, alia vero positiva, quæ est qualitas specialis, per quam creatura rationalis fit Deo grata, et capax operum supernaturalium. Utramque sanctitatem in animâ humanâ Christi fuisse probaturi sumus.

I. De Sanctitate negativâ Christi.

Sanctitas negativa Christi tria elementa complectitur : immunitatem *a peccato*, immunitatem *a concupiscentiâ*, immunitatem *ab imperfectionibus.*

---

[1] *S. Th.* q. 12. a. 1. — [2] *Marc.* XIII, 32. — [3] *Matt.* XXIV-XXV. — [4] *Petav.*, l. XI, c. 1, n. 15. — [5] Novem varias interpretationes hujus textûs recenset *Powell*, op. cit. p. 424-433. In *Matt.* XXIV, 36.

[6] Cf. *S. Thom.* q. 7-8; *Suarez*, disp. XVIII-XXIII; *Salmantic.* disp. XII-XVI; *Petavius*, l. XI, c. 5-12; *Legrand*, diss. IX, a. 2; *Billuart*, disp. VIII-IX ; *Stentrup*, th. 74, 77-84 ; *Franzelin*, th. 41 ; *Hurter*, n. 579 sq.

135. 1° **Christus homo fuit ab omni peccato immunis tum originali, tum actuali.** De fide est ex C. *Florent.* ubi legitur in *Decreto pro Jacobitis :* " Firmiter credit, profitetur et docet (Ecclesia) neminem ex viro feminâque conceptum a diaboli dominatione fuisse liberatum, nisi per meritum mediatoris Dei et hominum, Jesu Christi D. N., *qui sine peccato conceptus, natus et mortuus*, humani generis hostem, peccata nostra delendo, solus suâ morte prostravit " [1].

(**A**) Immunis *a peccato originali :* (**a**) ex *Scripturâ* saltem indirecte constat, tum quia, licet missus fuerit *in similitudinem carnis peccati* [2] et tentatus per omnia pro similitudine, fuit tamen *absque peccato* [3]; tum quia præsertim dicitur et est *Filius Dei naturalis*, ut supra probatum est ; atqui Filium Dei peccare prorsus repugnat ; ergo. (**b**) *Rat. theol.:* Illi soli originale peccatum contrahunt, qui naturaliter ex Adamo generantur, ut ex *Tr. de Deo Creante* patet ; atqui Christus non fuit naturaliter ex Adamo genitus, sed miraculose conceptus virtute Spiritus S.; ergo.

(**B**) Immunis a peccato *actuali*, ut constat : (**a**) *Script.:* illud enim *directe* declaratur : " Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus " [4]; et alibi : " Decebat ut nobis esset Pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus " [5]. *Indirecte* etiam constat ; nam solus inter homines Christus potuit dicere : " Quis ex vobis arguet me de peccato " [6] ? et nemo serio tali affirmationi contradixit. (**b**) *Trad.* Nam C. *Ephesinum* (can. 10) de Christo dicit : " Non enim eguit oblatione, *qui peccatum omnino nescivit* ". (**c**) *Rat. theol.* Verbum *suas* fecit omnes actiones Christi, etiam eas quæ in humanâ naturâ perficiuntur, juxta illud : *actiones sunt suppositorum ;* atqui non potest suum facere actum peccaminosum ; ergo.

136. 2° *Christus, homo, fuit absolute impeccabilis.* Certum videtur contra *Scotum*, *Gunther*, *Farrar* [7] et paucos alios, qui, dum admittunt Christum de facto non peccavisse, contendunt in ipso tamen fuisse potentiam peccandi. *Pro-*

[1] Ap. *Denzing.* n. 602. — [2] *Rom.* VIII, 3. — [3] *Hebr.* IV, 15. — [4] *I Petr.* II, 22. — [5] *Hebr.* VII, 26. — [6] *Joa.* VIII, 46. — [7] Cf. *Farrar*, The Life of Christ, c. 9.

batur (**A**) ex *Patribus*, inter quos audire sufficiat *S. Cyrillum Alex.* de Jesu dicentem [1]: "eximiam divinæ naturæ prærogativam sortitus est, nimirum non posse peccare". Quod *Origenes* (de Principiis, l. II, c. 6) comparatione illustrat: "si ergo massa aliqua ferri semper in igne sit posita, omnibus suis poris omnibusque venis ignem recipiens, et tota ignis effecta, neque ipsa ab igne separetur, nunquam dicemus hanc, quæ naturâ quidem ferri massa est, in igne positam et indesinenter ardentem, posse frigus aliquando recipere... Hoc ergo modo etiam illa anima, quæ quasi ferrum in igne, sic semper in Verbo, semper in sapientiâ, semper in Deo posita est, omne quod agit, quod sentit, quod intelligit Deus est; et ideo nec convertibilis et mutabilis dici potest, quæ inconvertibilitatem ex Verbi Dei unitate indesinenter ignitâ possedit".

(**B**) *Rat. theol.* (**a**) ex *visione beatificâ*: ille est impeccabilis qui Deum intuitive videt: clare enim intelligit Deum esse finem maxime amandum, eique adhæret sicut nunc necessario bonum in genere appetimus; atqui Christus ab initio intuitive Deum vidit et quidem modo perfectiori quam Beati in cœlo; ergo. (**b**) Ex *unione hypostaticâ*: meritum et demeritum actionum Christi hominis in personam Verbi redundant, quum *dirigat, gubernet* ac *suas* faciat omnes actiones humanæ naturæ assumptæ: atqui repugnat ut Verbum possit dici peccator; ergo impossibile est ut humana natura Christi peccet [2].

137. 3° Certum est Christum *nullos habuisse inordinatos concupiscentiæ motus, imo communiter tenetur nec ipsum habuisse fomitem concupiscentiæ*, seu potentiam habendi motus inordinatos.

Probat. (**a**) *Ex dictis*; nam concupiscentia est sequela

[1] In *Joan.*, VIII, 29.

[2] Hinc *S. Thomas* (in III dist. 12, q. 2, a. 1) de Christo ait: "Secundum quod fuit Deus, et anima ejus et corpus fuerunt quasi organum deitatis, secundum quod deitas regebat animam, et anima corpus: unde non poterat peccatum attingere ad ejus animam, sicut nec Deus potest peccare". — Attamen sententia Scoti a theologicâ censurâ immunis est, ex declaratione S. Congregationis jussu Pauli V editâ. Cfr. *Pesch*, n. 302.

originalis peccati; atqui Christus immunis fuit a peccato originali; ergo. (b) Ex Conc. *Œcum. V.* declarante (can. 12): "Si quis defendit Theodorum impiissimum Mopsuestenum, qui dixit alium esse Verbum et alium Christum, a passionibus animæ et concupiscentiis carnis molestatum, et a malis paulatim separantem se, et ita ex promotione operum melioratum... A. S." (*Denz.* n. 183). (c) Verbo tribuuntur, propter unionem hypostaticam, omnes actiones humanæ naturæ Christi; atqui repugnat motus concupiscentiæ posse tribui Verbo; licet enim tales motus, quando voluntarii non sunt, peccatum non sint, imputantur tamen homini, si illos prævenire et vitare potuerit; jamvero Verbum certo poterat illos motus prævenire et vitare; ergo. — Quoad *ipsum fomitem* sic arguit *Angelicus Doctor* (q. 15, a. 2): Quanto gratia et virtutes perfectius in animâ radicantur, tanto magis appetitum sensitivum rationi subjiciunt; sic igitur patet quod quanto virtus in aliquo fuerit magis perfecta, tanto magis in eo debilitatur vis fomitis; atqui in Christo fuit virtus secundum perfectissimum gradum, ex infra probandis; ergo in eo fomes peccati non fuit [1].

Christus autem *non fuit immunis ab impugnationibus mundi et diaboli*, sed e contra fuit "tentatus per omnia, pro similitudine, absque peccato", et ita victoriam promeruit, nobisque exemplum reliquit, quod, adjuvante gratiâ, imitari possumus, strenue contra tentationes certando [2].

138. 4° *Christus immunis fuit ab imperfectionibus in ordine morali.*

Ille est immunis a qualibet morali imperfectione qui voluntatem Dei semper agit, et ejus gloriam indesinenter promovet; atqui ita de Christo; nam ipse dixit: "Quæ placita sunt ei facio semper" [3] ... "Ego te clarificavi super terram,

[1] Imo plerique theologi tenent nec de potentiâ Dei absolutâ potuisse in Christo esse fomitem peccati; quod probant iisdem fere argumentis. Cf. *Salmant.*, disp. XXV, dub. 4; *Gonet*, disp. XX, a. 2.

[2] *Luc.* IV, 1-13; *Hebr.* IV, 15. De naturâ hujus tentationis vide Commentatores; cfr. *A. Loisy*, Les Evangiles synoptiques, p. 100-110; *Powell*, op. cit. p. 222-230.

[3] *Joa.* VIII, 29.

opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam"[1]; ergo. Nec mirum, quum Verbum actus moraliter imperfectos suos facere prorsus dedeceat.

II. De Gratiâ Unionis.

139. Sanctitas positiva Christi duplici gratiâ constituitur : gratiâ unionis et gratiâ sanctificante. *Prior*, quæ est omnino specialis Christo, definiri potest : illa gratia, quæ resultat ex ipsâ unione hypostaticâ humanæ naturæ cum personâ Verbi; talis gratia *substantialis* dicitur quia producitur ab ipsâ personâ Verbi substantialiter sanctificante humanam naturam : quum enim creaturæ sanctæ sint per unionem cum Deo, non potest Verbum uniri humanæ naturæ, quin, veluti suo contactu, illam sanctam efficiat. *Posterior* autem est illa qualitas creata et supernaturalis, jam antea definita et fusius in *Tr. de Gratiâ* declaranda, quâ divinæ efficimur consortes naturæ.

140 *Thesis.* **Christus, homo, habuit gratiam unionis, seu aliis verbis, ipsa unio hypostatica reddidit animam Christi sanctam et Deo gratam.**

Ita communiter contra Scotistas, qui contendunt unionem hypostaticam *per se*, absque gratiâ creatâ, formaliter non sanctificare humanitatem[2].

(**A**) *Script. et Tradit. :* Scriptura enim sola argumentum apodicticum non præbet. De Christo dicitur : "Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis"[3]; "Quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei"[4]. Unde sic : Christus dicitur unctus sanctitate speciali, ex qua fit Sanctus Sanctorum; atqui, juxta Patrum interpretationem, illa unctio non est solum gratia accidentalis, sed gratia substantialis producta per unionem humanitatis cum Verbo, ita v. g. *S. Greg. Naz.*[5]: "Humanitas fuit delibuta,

[1] *Joa.* XVII, 4.

[2] Cf. *Henno*, disp. XIV, q. 1; *Durandus*, In 3, dist. 12, q. 2, n. 7.

[3] *Ps.* XLIV, 8. Vocabulum *unxit* gratiam et sanctificationem significare patet ex his et similibus textibus : "Sed vos unctionem habetis a Sancto ... et vos unctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis" (*I Joa.* II, 20, 27; Cf. *II Cor.* I, 21-22).

[4] *Luc.* I, 35. — [5] Orat. 15, 42.

uncta, deificata, ipsâ unione ad Verbum". Quod *S. Joa. Damascenus* sic comparatione exponit[1]: "Quemadmodum qui unitur igni, non naturâ, sed unitione et accensione et communione fit ignis, sic etiam de carne Filii Dei idem assero. Nam illâ divinitatis secundum hypostasim communione, non mutatâ, Deus existit; non operatione Dei unctâ, ut unusquisque prophetarum, sed *totius ungentis præsentiâ*".

(**B**) *Rat. theol.* Ad hoc ut Christus gratiam unionis habeat, requiritur et sufficit ut ipsa unio hypostatica, independenter a quâlibet aliâ gratiâ, in animâ producat illius omnes effectus sanctitatis quas gratia præstat, scilicet immunitatem a peccato, participationem divinæ naturæ et filiationem divinam; atqui ita est; nam unio hypostatica *per se* (**a**) reddit Christum non solum immunem a peccato sed etiam omnino impeccabilem; (**b**) eumdem participem efficit divinæ naturæ non solum accidentaliter et moraliter, sed substantialiter et permanenter; (**c**) illum reddit Filium Dei non solum adoptivum, sed etiam naturalem, et ipsi confert jus speciale ad hereditatem divinam; ergo unio hypostatica, per se sola, producit omnes effectus sanctitatis, et Christum sanctificat modo omnino peculiari[2].

III. De Gratiâ Sanctificante et Virtutibus Christi.

Præter gratiam unionis, de quâ locuti sumus, Christus habuit gratiam sanctificantem, ejusdem naturæ ac ea quæ nobis confertur, cui annexæ fuerunt virtutes, aliaque dona supernaturalia, quæ fusius in *Tr. de Gratiâ* describuntur.

141. 1° *Thesis: Anima humana Christi gratiâ sanctificante creatâ exornata fuit.* Ita communiter, et probatur:

(**A**) *Script. et Trad.* Nam de Christo dicitur: "Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis... et de plenitudine ejus nos omnes accepimus et gratiam pro gratiâ"... "Jesus, plenus Spiritu San-

[1] Orat. 1 de imag. in fine.

[2] Gratia unionis dicitur infinita *secundum quid*, quia reddit humanitatem Christi infinite Deo gratam, non est autem infinita absolute et simpliciter, quum id soli Deo conveniat. Cf. *S. Thom.* 3, q. 7, a. 11; *Suarez*, disp. XXII, sect. 1, n. 13.

cto"[1]. In textibus allatis Christus declaratur plenus gratiæ et veritatis, et plenus Spiritu Sancto (qui sine gratiâ non datur) : atqui gratia, de quâ hic agitur non est gratia unionis, sed gratia sanctificans ejusdem speciei ac gratia quam habemus : nam Scriptura testatur nos participes esse hujus gratiæ : " de plenitudine ejus nos omnes accepimus "; atqui non possumus participes esse gratiæ unionis, quæ fluit ex unione hypostaticâ ; ergo.

Quod optime declarat *S. Bernardus*[2] : explicans siquidem verba " ideoque et quod nascetur ex te *Sanctum* ", ait : " posuit ergo indefinite *sanctum*, quia quidquid illud sit quod Virgo genuit, sanctum procul dubio ac singulariter sanctum fuit, et per *Spiritûs sanctificationem* et per *Verbi assumptionem* " ; ubi duplicem sanctitatem in Christo distinguit, creatam quam vocat Spiritûs sanctificationem, et gratiam unionis quam Verbi assumptionem appellat.

(**B**) *Rat. convenient.* Gratia habitualis in Christo admittenda est propter tria : (**a**) propter *unionem* animæ illius cum Verbo : quanto enim aliquod receptivum propinquius est causæ influenti, tanto magis participat de influentiâ ipsius ; atqui anima Christi propinquissima erat gratiæ fonti, sc. Deo ; ergo. (**b**) Propter *perfectionem* Christi : Nam etiamsi anima Christi per ipsam unionem hypostaticam sit sancta, tamen gratia sanctificans ei novum decorem addit ipsi inhærentem et quasi proprium : atqui quæcumque perfectio possibilis, et non repugnans unioni hypostaticæ, est Christo tribuenda ; ergo. (**c**) Propter ejus *munera* : Christus, ut homo, est mediator apud Deum, et ipse in nos effundere debet gratiam sanctificantem : atqui non potest convenienter diffundere illud quod non habet ; ergo convenienter debet possidere gratiam sanctificantem. (*Sum. Theol.* 3 p. q. 7, a. 1).

142. *Corollaria.* (**A**) *Christus habuit plenitudinem gratiæ non solum relativam, ut alii sancti, sed etiam absolutam.*

Duplex siquidem distinguitur plenitudo gratiæ : prior ***relativa***, quâ quis omnem gratiam possidet quam requirit ejus conditio et status, et in hoc sensu multi sancti dicti sunt

[1] *Joa.* I, 14 ; *Luc.* IV, 1. — [2] Homil. IV super *missus est.*

pleni gratiâ et Spiritu Sancto; posterior est plenitudo *absoluta*, quâ tanta gratia habetur quanta haberi potest *de potentiâ Dei ordinariâ;* et illam plenitudinem gratiæ solus Christus habuit. Nam Deus gratiam distribuit secundum munera et officia cujusque : atqui non potest dari majus munus et officium quam officium Christi, quum sit Caput, Redemptor et Mediator omnium hominum. Ergo gratia Christo collata fuit maxima, seu tanta quanta haberi potest de potentiâ Dei ordinariâ, licet augeri potuisset de potentiâ Dei extraordinariâ, quum finita esset. Aliunde anima Christi gratiam recipiebat, ut ex eâ quodammodo transfunderetur in alios; et ideo oportuit quod haberet maximam gratiam, sicut ignis, qui est causa caloris in omnibus calidis, est maxime calidus (*S. Th.* q. 7, a. 9).

143. (B) *Gratia Christo collata non fuit quidem infinita entitative, sed potest dici infinita in genere moris.*

(a) *Non est infinita entitative,* seu in se; nam illa gratia recepta fuit in animâ Christi tanquam in subjecto; atqui hæc anima aliquid infinitum recipere non potest, quia finitam capacitatem habet; ergo.

(b) *Est infinita in genere moris.* Etenim illud est infinitum in genere moris quod producere potest actiones infiniti valoris : atqui gratia sanctificans Christi producebat actiones supernaturales quæ, propter unionem hypostaticam, erant infiniti valoris; nam valor moralis actionum pendet ex dignitate personæ agentis, quæ in hoc casu erat infinita; ergo[1].

144. (C) *Christus habuit hanc plenitudinem gratiæ ab initio.* Etenim illa plenitudo gratiæ Christo tribuitur, ex supra

[1] Gratiam Christi esse infinitam sub alio respectu sic exponit *S. Thomas* (q. 7, a. 11) : "Alio modo potest considerari secundum propriam rationem gratiæ; et sic gratia Christi potest dici infinita, eo quod non limitatur; quia sc. habet quidquid pertinere potest ad rationem gratiæ, eo quod secundum propositum Dei cujus est gratiam mensurare, gratia confertur animæ Christi sicut cuidam universali principio... sicut si dicamus lucem solis esse infinitam, non quidem secundum suum esse, sed secundum rationem lucis, quia habet quidquid ad rationem lucis pertinere potest".

dictis, propter unionem hypostaticam : atqui unio hypostatica ab initio existebat; ergo.

145. (D) Hinc Christus non potuit *realiter* proficere in gratiâ, sed solum *apparenter*, quatenus scilicet manifestavit modo perfectiori illam perfectam sanctitatem, quam possedit ab initio. Dicitur tamen in Scripturâ Christum profecisse gratiâ apud Deum et homines [1]. Quod sic optime ab Angelico Doctore explicatur [2] : " In sapientiâ et gratiâ aliquis potest proficere dupliciter. Uno modo secundum ipsos habitus sapientiæ et gratiæ augmentatos. Alio modo secundum effectus, in quantum scilicet aliquis sapientiora et virtuosiora opera facit; et sic Christus proficiebat sapientiâ et gratiâ, sicut et ætate, quia secundum processum ætatis *perfectiora* opera faciebat, ut se verum hominem demonstraret, et in his quæ sunt ad Deum, et in his quæ sunt ad homines ". Quod sic concipi potest : ille gratiâ apud Deum crescit, qui fit ipsi gratior et magis acceptus, juxta vim ipsius nominis, et modum concipiendi nostrum; atqui Christus, dum virtuosiora opera gradatim perageret, Deique voluntatem quotidie faceret, Patri gratior et magis acceptus fiebat; ergo.

146. 2° *De Virtutibus Christi.* (A) *Christus habuit omnes virtutes theologicas et morales quæ non repugnant visioni beatificæ aut unioni hypostaticæ.*

Etenim virtutes supernaturales sunt veluti proprietates et effectus gratiæ sanctificantis, et tanto perfectius in animâ imprimuntur quanto perfectior est gratia sanctificans : atqui, ex dictis, gratia sanctificans Christo collata fuit perfectissima : ergo modo perfectissimo possedit virtutes supernaturales [3]. (*S. Th.* q. 7, a. 2).

[1] *Luc.* II, 52. — [2] *S. Th.* 3, q. 8, a. 12 ad 3.

[3] Virtutes Christi describere nostri non est instituti; studiosus autem theologiæ candidatus, dum Evangelium legit, verba et exempla Domini de variis virtutibus ad vitam christianam spectantibus sedulo notet memoriæque commendet, ut ex eis ædificetur aliosque ædificare valeat. Quo in studio juvari poterit sequentia opera legendo : *Ludolphum Carthus.* Vita Christi; *de Ligny*, Histoire de la vie de J. X.; *Sepp*, Das Leben Jesu; *Fouard*, La Vie de N. S. Jésus-Christ, anglice The Christ the son of God; *Le Camus*, Vie de N. S. Jésus-Christ; *Didon*, Jésus-Christ.

147. (B) *Christus non habuit virtutes repugnantes unioni hypostaticæ, scilicet fidem, spem, pœnitentiam et continentiam proprie dictam.*

(a) Christus non habuit fidem proprie dictam : nam fides versatur circa res non visas, nec cum visione beatificâ coexistere potest ; atqui Christus ab initio intuitive Deum videbat et omnes res divinas : ergo non potuit habere fidem. Habuit tamen meritum fidei, quatenus paratus erat assentire illis rebus, si eas non vidisset (*S. Th.* q. 7, a. 3).

(b) Christus non habuit spem proprie dictam : nam de essentiâ spei est exspectare fruitionem Dei nondum possessi : atqui Christus ab initio possessione Dei fruebatur; ergo non habuit virtutem spei. Attamen Christus habuit spem improprie dictam, quatenus firmiter exspectabat glorificationem proprii corporis (*S. Th.* q. 7, a. 4).

(c) Pariter non habuit virtutem pœnitentiæ proprie dictæ; non talis virtus est dolor de proprio peccato, cum emendationis voto : atqui Christus non poterat dolere de propriis peccatis, quia impeccabilis erat. Ergo. Attamen pœnitentiæ opera egit pro peccatis nostris, quatenus erat caput nostrum in ordine morali, et in eo fuit quidquid ad perfectionem pœnitentiæ pertinet, sc. detestatio peccati.

(d) Tandem non fuit in ipso virtus proprie dicta continentiæ, sed solum perfectissima temperantia et virginitas : nam continentia ordinatur ad motus inordinatos concupiscentiæ refrænandos : atqui tales motus inordinati non fuerunt in Christo. Ergo continentiâ non indigebat.

148. 3° *Christus habuit omnia dona Spiritus Sancti.*

(A) *Script. Isaias* enim expresse asserit Spiritum Sanctum Messiæ seu Christo collaturum esse omnia illa dona : " Requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris " [1].

[1] *Isa*, XI, 2. In textu hebraico sex tantum dona connumerantur, sed vocabulum *îreath Yehôvâh*, quod *timor Domini* redditur, plura significat, sc. non solum timorem Domini, sed etiam omnem erga Deum observantiam, religionem, pietatem; complectitur ergo etiam pietatis donum, ut universalis fert christiana traditio. Cf. ***Vigouroux***, Man. Bibl. t. II, n. 934; *Knabenbauer*, in Isaiam, in h. loc.

(**B**) *Rat. Theol.* (**a**) Illa dona semper consequuntur gratiam sanctificantem; atqui Christus possidebat gratiam sanctificantem perfectissimam; ergo. (**b**) Insuper dona illa sunt veræ perfectiones, animam perficientes eamque disponentes ut prompte obediat Spiritui Sancto : atqui omnes veræ perfectiones Christo sunt tribuendæ; et aliunde anima ejus perfectissime a Spiritu S. movebatur, juxta illud : " Jesus autem plenus Spiritu S. regressus est a Jordane et agebatur a Spiritu in desertum ".

Occurrit quidem difficultas quoad donum timoris, quod Christum parum decere videtur; sed solvitur, animadvertendo Christum non habuisse timorem servilem aut etiam timorem culpæ, sed solum timorem filialem et reverentiæ affectum erga Patrem (*S. Th.* q. 7, a. 5-6).

149. 4° *Christus habuit omnes gratias gratis datas.*

(**A**) Gratiæ gratis datæ sunt quædam privilegia supernaturalia, hominibus concessa in utilitatem aliorum, v. g. donum miracula patrandi, donum prophetiæ, scientiæ etc. Unde sic : Gratiæ gratis datæ communicantur fidei doctoribus, ut fidem, quam prædicant, verbis suadeant, et signis confirment : atqui Christus est primus et principalis Doctor fidei : ergo conveniebat ut ipsi conferrentur omnes gratiæ gratis datæ (*S. Th.* q. 7, a. 7).

(**B**) Potest insuper confirmari ex variis Evangelii locis, in quibus refertur Christum hisce gratiis usum fuisse, miracula patrando, prophetias edendo etc.

§ III. De libertate et potentia Christi.

Post dicta circa scientiam et sanctitatem Christi, remanet ut de ejusdem libertate, et potentiâ disseramus.

I. De libertate Christi[1].

150. 1° *Prænotanda.* Libertas *a coactione* est immunitas a vi externâ, seu expedita potestas pro libitu agendi, absque

[1] Cf. *S. Th.* q. 18, a. 4 ; *Suarez*, disp. XXXVII ; *Salmant.*, disp. XXVII ; *Petavius*, l. IX, c. 7-8 ; *de Lugo*, de Mysterio Incarnat. disp. XXVI ; *Legrand*, diss. IX, c. 2, a. 3 ; *Gazzaniga*, de Incarnat. s. II, diss. IV, c. 6 ; *Billuart*, diss. XVIII, a. 3-4 ; *Stentrup*, th. 75-76.

ullâ coactione; libertas autem *a necessitate* est facultas eligendi unum præ altero, ita ut agens non sit intrinsece determinatus ad unum. Hæc iterum triplex est : libertas *contradictionis* quâ eligere possumus inter actum et non actum, v. g. inter amare et non amare; libertas *specificationis*, quâ eligere valemus inter actus specie diversos, v. g. inter deambulare et legere; libertas *contrarietatis*, quâ quis eligere potest inter actus sibi contrarie oppositos, v. g. inter amare et odisse, facere bonum et operari malum. Jamvero Christus habuit quidem libertatem contradictionis et specificationis, non autem libertatem contrarietatis ad malum, quum esset impeccabilis.

151. 2° *Thesis :* **Voluntas humana Christi vere fuit libera, non solum a coactione, sed etiam a necessitate, saltem in plurimis.** *De fide est;* nam de fide est Christo inesse omnes proprietates humanæ naturæ connaturales, ex dictis; atqui de fide est unam ex his proprietatibus esse libertatem a necessitate, ut constat ex *tr. de Actibus Hum.;* ergo de fide est Christum vere fuisse liberum. Præterea de fide est ad meritum requiri libertatem a necessitate; nam ut *hæretica* damnata fuit hæc Jansenii propositio : "ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine *libertas a necessitate*, sed sufficit libertas a coactione" (*Denzing.* 968).

(**A**) *Script.* (**a**) De Messiâ enim, seu de Christo dicitur : "oblatus est, quia ipse voluit" [1]; quæ verba interpretans *Hieronymus* ait : "Non enim necessitate crucem, sed *voluntate* sustinuit, dicens in Evangelio : calicem quem mihi dedit Pater, non bibam illum"? Iterum Christus ipse de passione suâ loquens, ait : "Propterea diligit me Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso" [2]; quo loco utitur *Augustinus*[3] ut demonstret animam Christi corpus "non deseruisse invitam, sed *quia voluerit, quando voluerit, quo-*

[1] *Isa.* LIII, 7. Quidam textum hebraicum reddunt : "Oppressus est, sæviter tractatus, vexatus est, et ipse se submisit, non invitus"; quidquid sit, vis argumenti eadem est. Cf. *Knabenbauer*, in Isai. ibi; *Corluy*, Spicileg. t. II, p. 97.

[2] *Joa.* X, 17-18. — [3] *De Trinit.*, l. IV, c. 13.

modo voluerit". Revera ex textibus allatis sic argui potest: Christus seipsum offert ut victimam, quia vult, et habet a seipso potestatem ponendi vitam vel non ponendi eam; atqui hæc omnia perfectam libertatem supponunt, quum importent eligendi facultatem; ergo.

(b) Huc etiam pertinent textus, quibus Christo potestas eligendi adscribitur: "Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam; non enim volebat in Judæam ambulare"[1]... "Qui, proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contemptâ"[2]; hinc *S. Chrysost.* in h. loc. notat: "hoc est, licebat ipsi nil perpeti, si voluisset; et potestatem habebat, si voluisset, crucem non adire".

(B) *Rat. Theol.* Christus vera præcepta accepit, vere fuit obediens, et vere meruit; atqui præceptum, obedientia proprie dicta et meritum libertatem supponunt; nam nemo alteri præcipit actum a quo ille abstinere non potest, nemo actui necessario obedientiæ meritum tribuit, nemo præmio dignum putat opus nisi libere perficiatur.

152. 3° *Objectum libertatis in Christo.*

Disputant Theologi circa *objectum et extensionem* libertatis in Christo, propter difficultatem eam cum impeccabilitate conciliandi.

(A) Multi, inter quos *Vasquez*, *Lugo*, *Tournely*, docent Christum non fuisse liberum circa substantiam præceptorum, sed solum circa circumstantias eorumdem, et circa actus qui non cadunt sub præcepto; v. g. juxta ipsos, Christus non erat liber circa præceptum amandi Deum, sed circa circumstantias temporis, modi, circa intensitatem actus etc. Ratio fundamentalis desumitur ex impeccabilitate Christi: Si Christus, inquiunt, fuerit liber circa præcepta, potuit ea violare: porro qui potest violare præcepta, potest peccare, nec proinde est impeccabilis; ergo.

Ut autem explicent quomodo Christus fuerit liber in moriendo, alii dicunt cum *Petavio* Christo impositum fuisse a Patre præceptum moriendi *non strictum*, sed latum et improprium, cui absque peccato non obtemperare potuisset[3];

[1] *Joa.* VII, 1. — [2] *Hebr.* XII, 2.

[3] Nec *desunt testimonia* ex quibus colligi possit vocem *mandatum*

alii contendunt tale præceptum fuisse *conditionatum*, ita ut potuisset habere dispensationem ab illo; alii tandem admittunt fuisse vere præceptum *quoad substantiam*, *non* autem *quoad circumstantias* mortis, ac proinde Christum liberum fuisse circa hujusmodi circumstantias.

153. (B) Juxta *Thomistas* autem, Christus fuit liber in omnibus, non solum circa circumstantias præceptorum, sed etiam quoad ipsam substantiam præcepti. Etenim (a) Scriptura aperte declarat Christum fuisse liberum in morte subeundâ, ut ex dictis patet; atqui acceperat tamen verum moriendi præceptum, ut docet Scriptura: "Ego pono animam meam... hoc *mandatum* accepi a Patre meo"; ergo Christus fuit liber in observando moriendi præcepto, et si ita est, nil impedit quin liber fuerit etiam circa alia præcepta. (b) Insuper si admittatur Christum fuisse liberum solum circa circumstantias præceptorum, tunc tollitur præcipua pars meritorum Christi; nam principale meritum desumitur ex ipsâ substantiâ actus; atqui, juxta adversarios, illa substantia actus in Christo non fuit libera, nec proinde meritoria. (c) Tandem, si admittatur systema adversariorum, penitus tollitur obedientia Christi; nam Christus non fuit obediens in servando præcepta, quia circa eadem non erat liber; pariter non fuit obediens circa præceptorum circumstantias quia non cadebant sub præcepto, nec proinde sub obedientiâ proprie dictâ. Ergo juxta adversarios, omnino tollitur obedientia Christi.

154. 4° *Conciliatio libertatis Christi.* (A) *Cum impeccabilitate:* (a) Theologi qui dicunt Christum non fuisse liberum in præceptis servandis, sat facile conciliant libertatem cum impeccabilitate; si enim Christus fuit solum liber in actibus, qui non cadunt sub præcepto, poterat illos actus efficere vel non absque ullo peccato. (b) *Thomistæ* autem, quibus hâc in re assentiunt *Suarez*, *Lessius*, *Pesch* aliique, ita conciliant libertatem cum impeccabilitate: Christus habuit semper gratiam efficacem ad bonum faciendum, et illa gratia illi debebatur propter unionem hypostaticam; porro qui

talem significationem apud auctores sacros obtinere, v. g.: "Dominus enim *præcepit* ei ut malediceret David"; "et præcepit turbæ ut discumberent super terram" (II *Reg.* XVI, 10; *Matt.* XV, 35; Cf. *Marc.* VII, 36; X, 3-5; *Matt.* XIX, 7-8).

semper habet gratiam efficacem remanet quidem liber, quum gratia libertatem minime destruat, ut dicetur in *Tr. de Gratiâ*, sed tamen non peccat, seu habet privilegium impeccantiæ ; ille autem, cui debetur talis gratia efficax, non solum non peccat, sed nec peccare potest. Ergo Christus potuit esse liber simul et impeccabilis. Quod sic declarant : antequam Christus moriendi præceptum accepisset, poterat mori vel non mori : at vero præceptum Patris, *ab extrinseco* superveniens, hanc libertatem non abstulit, sed efficaciter ejus voluntatem movit ad eligendam mortem crucis ; ergo, etiam supposito Patris præcepto, Christus liber remansit.

Fatendum est tamen hisce argumentis non penitus tolli difficultatem, et rem esse mysterio plenam. Nec mirum : nam quotiescumque agitur de conciliandâ libertate Dei cum ejus immutabilitate, vel humanâ libertate cum præscientiâ et concursu, imbecillitatem ingenii nostri agnoscere debemus; irrationabile autem esset negare veritates, quarum existentia certo aliunde constat, eâ solâ ratione quia inter se conciliari nequeunt.

155. (B) *Cum visione beatificâ.*

Difficultas in eo sita est quod fruentes visione beatificâ necessario Deum ament ; atqui Christus fruebatur visione beatificâ ; ergo.

Ad solvendam hanc difficultatem, *Thomistæ* nonnulli duplicem amorem distinguunt in Christo, unum regulatum visione beatificâ ac proinde necessarium, alterum regulatum scientiâ infusâ vel acquisitâ ac proinde liberum. Et revera Christus erat simul comprehensor et viator ; quatenus comprehensor, Deum intuitive videbat et amabat necessario ; quatenus viator, cognoscebat Deum per scientiam infusam et acquisitam, et eum libere diligebat. *Salmanticenses* autem (l. c. n. 53) rem aliter explicant : duplicem actum amoris in Christo distinguunt, actum quo dilexit Deum clare visum consideratum secundum se, et ille actus necessarius fuit; et actum quo dilexit Deum consideratum in ratione ultimi finis exercite moventis ad creaturarum amorem, et hic actus liber fuit, seu aliis verbis Christus necessario dilexit Deum secundum se et propter se, libere eum amavit ut moventem ad diligendum creaturas. Quæ solutio magis difficilis nobis videtur.

II. De potentiâ Christi[1].

Christus, ut hic homo, potest quidem omnipotens dici, vi communicationis idiomatum : sed insuper quæstio inter theologos agitatur quænam potentia proprie *humanitati* Christi competat.

156. 1° *Anima Christi nec habuit nec habere potuit omnipotentiam simpliciter.* Nam, ex dictis, in unione hypostaticâ duæ naturæ in-

[1] Cf. *S. Thom.* q. 13; *Suarez*, disp. XXXI; *Salmantic.* disp. XXIII; *Petavius*, l. VIII, c. 12; *Stentrup*, th. 85; *Billuart*, diss. XIII.

confusæ et impermixtæ manserunt cum suis proprietatibus; atqui omnipotentia simpliciter est proprietas soli naturæ divinæ competens, quum veram infinitatem importet; (potentia enim sequitur naturam, proindeque infinita potentia infinitam supponit naturam); ergo naturæ humanæ Christi communicata non fuit. (*S. Th.* q. 13, a. 1).

157. 2° *Anima Christi habuit propriâ virtute excellentissimam potestatem.* Etenim, propter unionem hypostaticam, ad tantam dignitatem evecta est, ut ipsos Angelos sub hoc respectu facile superet; atqui potentia alicujus entis merito ejus dignitati proportionatur; ergo, cum *S. Thomâ* concludere licet (3 p. q. 13, a. 2) Christum potentiam habuisse "ad illos effectus faciendos, qui sunt animæ convenientes, puta ad gubernandum corpus et ad disponendos humanos actus, et etiam ad illuminandum per gratiæ et scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales".

158. 3° Anima Christi, *ut instrumentum Verbi*, "*habuit instrumentalem virtutem ad omnes immutationes miraculosas faciendas*, ordinabiles ad Incarnationis finem, qui est instaurare omnia, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt" (*S. Th.* l. c.) Instrumentum enim congruum esse debet fini propter quem assumitur; atqui finis, propter quem humana natura assumpta fuit, nihil aliud est nisi generis humani restauratio; ergo decebat humanitatem Christi instrumentalem habere virtutem ad illa miracula facienda quæ huic reparationi necessaria erant. Revera Jesus multa patravit miracula, ex dictis ubi de ejus divinitate, et quidem mediante humanâ naturâ assumptâ, ut ex his et similibus verbis colligitur: "virtus de illo exibat et sanabat omnes"; "tetigit me aliquis; nam ego novi virtutem de me exiisse"[1]; quum vero humana natura incapax sit hujusmodi operum, nonnisi instrumentaliter operabatur. Addit autem S. Doctor (l. cit.) humanitatem Christi non habuisse instrumentalem potestatem creaturas annihilandi: talis enim potestas creativæ potentiæ correspondet, et sicut solus Deus creare potest, ita solus creaturas in nihilum redigere.

Nonnunquam potestas miracula patrandi instrumentaliter etiam sanctis communicatur, sed in Christo illa potentia multo præstantior fuit quia erat (a) *universalis*, ad omnia scilicet miracula sese extendens, quæ finibus Incarnationis inservire poterant; (b) *expeditissima*, nam solo tactu, verbo vel nutu miracula patrabat; (c) ita *propria*, ut aliis eamdem communicare posset.

Utrum vero humanitas Christi *moraliter* tantum vel etiam *physice* ad facienda miracula concurreret disputatur inter *Scotistas* et *Thomistas*: priores tenent ejus humanitatem *moraliter* solummodo concurrere, quatenus ad tactum, verbum aut voluntatem ejus, divina virtus præsto est ad opus producendum; juxta *posteriores*, hu-

[1] *Luc.* VI, 8; VIII, 46.

manitas Christi ad ea concurrit etiam *physice*, quatenus supernaturalis virtus aut saltem transiens motio ei datur, ut vere, licet instrumentaliter, miracula efficiat. Nostro judicio, res incerta est, licet textus Scripturæ allati multique Patres posteriori opinioni magis favere videantur.

§ IV. De appetitu sensitivo Christi [1].

Christus habuit appetitum sensibilem, seu illam facultatem per quam inclinamur in bonum sensibile : talis enim appetitus est pars integrans humanæ naturæ. Appetitus autem sensibilis est sedes passionum, ac proinde fuerunt passiones in Christo, sed recte ordinatæ.

159. 1° *Fuerunt passiones in Christo*, teste Scripturâ scilicet, (**a**) *amor*, dicitur enim : " Ecce quem amas infirmatur" ; " Discipulus quem diligebat Jesus " [2]. Nec dici potest amorem hujusmodi fuisse solum voluntatis actum ; nam additur : [3] " Et lacrymatus est Jesus.." jamvero dilectio, quæ lacrymis se prodit, non est merus voluntatis actus, sed simul appetitus sensitivi affectio. (**b**) *Desiderium :* " Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum " [4]. (**c**) *Admiratio :* " Audiens autem Jesus miratus est [5]. (**d**) *Gaudium :* " Gaudeo propter vos ut credatis " [6]. (**e**) *Tristitia :* " Tristis est anima mea usque ad mortem " [7]. (**f**) *Timor :* " Cœpit pavere et tædere " [8]. (**g**) *Ira :* " Et circumspiciens eos cum irâ " [9].

Non fuit tamen in ipso desperatio proprie dicta, quæ deordinationem includit, sed solum illa animi dejectio, quæ nullam deordinationem moralem includit, sed magnam tristitiam supponit, v. g. quando Christus dixit in cruce : [10] " Deus meus, ut quid dereliquisti me " ?

160. 2° *Illæ passiones fuerunt recte ordinatæ*, et sic a nostris differentes : (**a**) Quoad *objectum*, nam in nobis feruntur

---

[1] Cf. *S. Thom.* q. 15, a. 4 ; *Suarez*, disp. XXXIV ; *Salmantic.* disp. XXV, dub. 8 ; *Legrand*, diss. IX, c. 2. a. 4, concl. 4 ; *Billuart*, diss. XV, a. 4; *Stentrup*, th. 63-67.

[2] *Joa.* XI, 3; XIII, 23. — [3] *Joa.* XI, 35 ; cf. *Matt.* XXIII, 37; *Luc.* XIX, 41. — [4] *Luc.* XXII, 15. — [5] *Matt.* VIII, 10. — [6] *Joa.* XI, 15. — [7] *Matt.* XXVI, 37. — [8] *Marc.* XIV, 33. — [9] *Marc.* III, 5; cf. *Joa.* II, 14-17. — [10] *Matt.* XXVII, 46.

sæpius ad illicita, dum in Christo tendebant solum ad bonum honestum. (b) Quoad *principium;* in nobis sæpe præveniunt, dum in Christo sequebantur imperium rationis; hinc dicitur: "infremuit spiritu, et turbavit seipsum"[1]. (c) Quoad *effectum;* passiones nos sæpe conturbant et commovent, dum in Christo regimini rationis perfecte subdebantur (*S. Th.* q. 15, a. 4).

§ V. De Corpore Christi.

Hucusque de animâ a Verbo assumptâ; nunc dicendum est de dotibus corporis ab illo assumpti, nempe de ejus origine et passibilitate.

I. De Origine Corporis Christi[2].

161. 1° Corpus Christi vere humanum fuit, et non phantasticum, ac vere genitum a beatâ Mariâ Virgine. *De fide* contra Docetas, ex variis *Symbolis*, præsertim *Athanasiano:* "homo est ex substantiâ matris in sæculo natus"; e Concil. *Chalcedonensi* definiente Christum esse "*consubstantialem nobis* secundum humanitatem, per omnia nobis similem absque peccato".

(A) *Scriptura* clare docet (a) Christi corpus non esse phantasticum. Nam legitur apud *S. Lucam*[3]: "Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum: palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere". Ut patet ex illis verbis, Christus ipse affirmat se habere verum corpus, (*carnem* et *ossa*) non autem phantasticum. Unde *Augustinus* ait[4]: "Si phantasma fuit corpus Christi, fefellit Christus, veritas non est. Est autem veritas Christus: non igitur fuit phantasma corpus ejus". (b) Disertis verbis asserit Christum conceptum et natum esse ex B. Virgine: "Ecce concipies in utero et paries Filium et vocabis nomen ejus Jesum"[5]; eumdem esse filium

[1] *Joa.* XI, 33.

[2] Cf. *S. Thom.* q. 31-33; *Suarez*, de Mysteriis Christi, disp. X-XI; *Petavius*, l. XIV, c. 3; *Legrand*, diss. IX, c. 2. a. 5, concl. 2; *Billuart*, de Mysteriis Christi, diss. I-II; *Stentrup*, th. 11; *Franzelin*, th. 14-15.

[3] *Luc.* XXIV, 39. — [4] Lib. de div. quæst. l. 83, q. 14. — [5] *Luc.* I, 31.

hominis, filium David, filium Abraham [1], factum ex muliere [2]; atqui illa omnia demonstrant corpus Christi vere ex B. Virgine, quæ erat de domo et familiâ David, efformatum fuisse, non autem ex materiâ cœlesti; ergo.

(**B**) *Ratio* ipsa ostendere potest valde conveniens fuisse Christum nasci ex muliere: (**a**) ad *exaltationem humanæ naturæ:* nam per hoc persona humana fit mater Dei, intime cum Deo conjungitur, imo fines divinitatis propinquissime attingit, et ita natura nostra valde nobilitatur. (**b**) Ad *reparationem humani generis:* Incarnatio ordinatur ad reparationem generis humani lapsi; atqui conveniebat ut Redemptor esset ex eodem genere ac Adamus, qui nos perdiderat, ut sic fieri posset caput morale et procurator generis humani; ergo [3]. (**c**) Ad *nobilitandum utrumque sexum:* conveniebat ut uterque sexus cooperaretur ad redemptionem, sicut cooperatus erat ad lapsum; atqui hoc optime fit, si Christus ex muliere nascitur; nam Redemptor nobis datur per mulierem quæ cum ipso, licet secundarie, ad nostram salutem cooperatur; ergo. (**d**) Ad *confirmandam veritatem humanitatis* Christi: nam si non vere natus fuisset ex muliere, ita confirmatus fuisset error dicentium ipsum non esse verum hominem [4].

162. 2° Christus, ut homo, conceptus est ex B. Maria, solo operante Spiritu Sancto, seu aliis verbis, B. Maria remansit Virgo in concipiendo et pariendo Christum. *De fide* contra Ebionitas et Rationalistas, ex variis Symbolis, ubi dicitur: qui conceptus est de Spiritu S. ex Mariâ Virgine [5].

(**A**) *Scriptura* aperte declarat B. Virginem concepisse de

[1] *Matt.* I, 1. — [2] *Galat.* IV, 4. — [3] *S. Th.* q. 4, a. 6. — [4] *S. Th.* q. 31, a. 4.

[5] Quidam contendunt quidem, cum *A. Harnack*, hanc clausulam de virginitate B. Mariæ in antiquis Symbolis deesse; sed immerito; nam certo invenitur in formulis secundi sæculi, quales traduntur a Tertulliano (de Virg. vel., 1), a Pseudo-Hippolyto (Canon Hippolyt.), et S. Ignatio M. (*Ephes.*, 18): ibi enim declaratur Christum conceptum vel natum esse ex *virgine* Mariâ, et ex Spiritu Sancto. Cfr. *Zahn*, Das Apostoliche Symbolum, Leipzig, 1893; *Revue Biblique*, 1894, p. 30 so. De *virginitate Mariæ* post partum infra dicemus, n. 283.

Spiritu Sancto, absque ullo virginitatis detrimento, imo cum speciali promissione quod illius virginitas integra servaretur[1]. Confirmatur alio textu : " Antequam convenirent, inventa est *in utero habens de Spiritu Sancto* "[2].

(B) *Ratio* ostendere potest illud conveniens esse : (a) ex *dignitate Patris :* ex dictis enim, prima persona SS. Trinitatis est pater Christi ; atqui non conveniebat ut illa dignitas transferretur ad aliquem virum ; ergo. (b) Ex *impeccabilitate* Christi : omnes homines naturaliter ex Adamo geniti peccato originali sunt obnoxii : atqui non decebat ut Christus obnoxius esset originali peccato ; ergo. (c) Ex *dignitate ipsius Christi :* nam maxime decebat ut ille, qui in sinu Patris absque ullâ imperfectione generatur, in tempore modo virginali nasceretur (Cf. *S. Th.* 3 p. q. 28, a. 1).

163. 3° *Corollarium.* (A) *Formatio corporis Christi est opus ad extra, ac proinde commune tribus personis divinis ; tribuitur tamen specialiter Spiritui Sancto,* quia est opus amoris ; atqui omnia opera amoris tribuuntur Spiritui Sancto ; ergo.

(B) Attamen Spiritus S. *dici nequit pater Christi* secundum carnem ; nam ut aliquis sit vere pater, debet producere filium ex propriâ substantiâ, et in similitudinem ejusdem naturæ ; atqui Spiritus S. non produxit corpus Christi ex propriâ suâ substantiâ, neque in similitudinem ejusdem naturæ, quum Christi humanitas sit prorsus diversa a Spiritus S. naturâ (*S. Th.* 3 p. q. 32. a. 3)[3].

II. De passibilitate Christi[4].

164. 1° *Corpus Christi fuit passibile et mortale ;* de fide est, ex Symbolis : " passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus... " Revera, Scripturâ teste, expertus est famem, sitim, fatigationem, acerbissimos passionis cruciatus, et tandem crucifixus et mortuus est, ut patet ex multis Evangelii locis[4]. Idem etiam aperte declarat *S. Petrus*[5] : " Christus

[1] *Luc.* I, 35. — [2] *Matt.* I, 18.

[3] De Genealogiis Christi et de modo quo conciliari possint nil dicimus, quia quæstio hujusmodi est magis historica quam dogmatica. Hâc de re perlegi possunt auctores qui de vitâ Christi aut de Evangeliis scripserunt, v. g. *Fouard*, vol. I, *Append.* III; *Patrizi*, de Evangeliis, l. III, diss. 9; *A. Hervey*, On the genealogies of O. Lord.

[3] Cf. *S. Thom.*, q. 14; *Suarez*, disp. XXXII; *Salmant.* disp. XXIV; *Legrand*, disp. IX, c. 2. a. 5, concl. 1; *Stentrup*, th. 55-59; *Hurter*, 508 sq.

[4] *Matt.* IV, 2 ; *Joa.* IV, 6 ; XIX, 28. — [5] 1 Petr. IV, 21.

passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus". Nec aliter Patres. Unus audiatur *Fulgentius* qui ceterorum Patrum doctrinam sic contrahit: "Famem tamen, sitim, fatigationem corporis ac dolorem veraciter sensit; quæ omnia pertinent ad illam partem pœnalis corruptionis, quam sic ex peccati pœnâ supplicio trahimus, ut ex eâ nullum peccati supplicium contrahamus. Esurisse Christum, sitisse, fatigationemque sensisse Evangelium docet, quem manifestum est esurisse, quando ad ficulneam venit, nec in eâ fructum invenit. Fatigatus etiam ex itinere sedit super puteum... Hanc infirmitatem in Domino non putativam, sed veram docet Apostolus: nam etsi crucifixus est, inquit, ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei" [1].

Ratio huic etiam suffragatur. Etsi præfatæ infirmitates non necessario assumptionem humanæ naturæ sequerentur, conveniebat tamen Christum pati propter tria: (a) ut satisfaceret pro peccato originali; (b) ut melius probaret se assumpsisse humanam naturam integram; (c) ut nobis patientiæ perfectum exemplum præberet [2].

165. 2° Inter humanas infirmitates, aliæ sunt *communes*, aliæ autem *accidentales*: priores illæ sunt quæ ex naturali constitutione humani corporis in præsenti statu consequuntur, et ideo communes sunt omnibus hominibus, ut sitis, fames, frigus, dolor, mors; posteriores illæ sunt quæ ex causis particularibus in individuis oriuntur, ut lepra, febris, etc.; quo posito, (a) Christus *assumpsit communes infirmitates*, quia sunt veluti consectarium humanæ naturæ in præsenti statu naturæ lapsæ; (b) *non autem habuit accidentales infirmitates*, scilicet morbos, quia non decebant illius perfectam naturam, quum sæpe veniant vel "ex culpâ hominis, puta ex inordinato victu, quandoque autem ex defectu virtutis formativæ: quorum neutrum convenit Christo, quia et

[1] Ep. 18 ad Reginam. — *S. Hilario* ascribitur error nostræ thesi contrarius; multi tamen eum excusant, dicentes eum noluisse dolorem a naturâ humanâ Xti removere, sed solum a divinitate. Cfr. *Constantius*, præf. gen. in opera S. Hilarii, sect. IV, § 3; *Stentrup*, th. 56; *Franzelin*, th. 42, Schol. I; *Hurter*, 514.

[2] *S. Thom.*, q. 14, a. 1.

caro ejus de Spiritu S. concepta est ..., et ipse nihil inordinatum in regimine suæ vitæ exercuit "[1]; (c) illos defectus Christus libere assumpsit, non necessitate naturæ, nec ab eis dominabatur, sed pro nutu eos vitare, temperare aut suspendere poterat.

III. De perfectione et pulchritudine ejus[2].

166. 1° *Christus assumpsit corpus humanum perfectum, integrum, et bene dispositum, conditioni suæ conveniens.* Ita communiter.

Etenim Verbum illos solummodo defectus assumpsit qui finibus Incarnationis vere utiles erant; atqui defectus huic perfectioni oppositi, cum non consistant in aliquâ actione vel passione, ad meritum vel satisfactionem non conferebant; aliunde perfectiones supra descriptæ ad debitam compositionem humani corporis pertinent; ergo Verbum easdem assumpsit.

167. 2° *Probabilius Christus assumpsit illam corporis pulchritudinem quæ virum decet.*

Quidam inter veteres Patres hoc quidem negaverunt propter *Isaiæ* verba : " Non est ei species neque decor "[3]; sed illud argumentum non valet, quia præfata verba passionem Christi describunt, ut ex contextu apparet. Alii autem, præsertim *Hieronymus* et *Chrysostomus*, affirmant, et eorum sententiam communiter amplectuntur theologi[4]. Quod tamen intelligendum est de virili, non de femineâ pulchritudine : " illam pulchritudinem habuit summe, quæ pertinebat ad statum et reverentiam et gratiositatem in aspectu; ita quoddam divinum radiabat in vultu ejus, quod omnes eum venerabantur, ut ait Augustinus "[5]. Cujus rei

[1] *S. Thom.* q. 14, a. 4.

[2] Cf. *S. Thom.* in Ps. XLIV; *Suarez*, disp. XXXII, s. II; *Salmant.* disp. XXIV, n. 14; *Legrand*, diss. IX, c. 2, a. 5, concl. 3; *Gazzaniga*, s. II. diss. II, c. III, n. 123 sq.; *Stentrup*, th. 60; *Landriot*, Le Christ de la Tradition, 10e Conf.; *Arnold*, Catholic Doctrinary, *verbo* Christ. Personal appearance.

[3] *Isa.* LIII, 2.

[4] Descriptionem externi habitûs Christi invenire est apud *Nicephorum*, Hist. l. II, c. 43.

[5] *S. Thom.* in Ps. XLIV.

rationem sic *Suarez* reddit (l. c.) : pulchritudo ex tribus consurgit : (a) ex omnium membrorum integritate, quam fuisse in corpore Christi certissimum est; non enim accepit corpus mutilum, sed integrum, ut Patres ore unanimi docent; (b) ex membrorum debitâ proportione, quæ pariter in Christo fuit, quia debebatur animæ ejus perfectissimæ, et corpori ipsi ut omnia opera vitæ exercere posset; (c) ex convenienti colore nativo, qui oritur ex optimo temperamento et complexione : quæ cum fuerint in Christo, illi connaturalis erat perfectus color ad pulchritudinem maxime accommodatus.

Corollaria pietatis[1].

168. Ex omnibus quæ in hoc capite disputavimus, sponte fluit nos Christum amare et imitari debere.

1° *Christum ferventi amore prosequi debemus.* Tria enim sunt amoris incentiva : *bonitas, beneficia, amoris* exhibitio : (A) *Bonitas*, quia amor fertur in bonum; jamvero in Christo est plenitudo bonitatis et pulchritudinis : (a) in ipso siquidem plenitudo divinitatis corporaliter inhabitat, proindeque omnes divinæ perfectiones quas in *Tr. de Deo Uno* descripsimus; sed quia perfectus est homo, omnes virtutes ac dotes, quas in hominibus mirari licet, in eo maximo gradu inveniuntur; (b) elucet pariter in eo plenitudo pulchritudinis, quæ tum ex gratiæ abundantiâ, tum ex naturæ donis resultat : "Speciosus formâ præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis"[2]. (B) *Beneficia* pariter ad amorem provocant, quum eis bruta quoque devinciantur; atqui Christus beneficiis nos oneravit, verbis, exemplis, meritisque nos ad cœlestem patriam trahendo : "Ama, inquit *Augustinus*, amorem illius, qui amore tui amoris descendit in uterum Virginis, et ibi amorem suum amori tuo copulavit, humiliando se, sublimando te, conjungendo lumen suæ æternitatis limo tuæ mortalitatis"[3]. (C) *Amor* denique amatum sibi conciliat, atqui "Christus dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis"; videlicet post dona sua dedit seipsum, dedit ad patiendum et moriendum, dedit indignis, dedit ingratis, nullis invitatus meritis, sed potius exasperatus offensis; "majorem hâc dilectionem nemo habet ut animam suam ponat quis pro amicis suis"[4]; Jesus autem animam suam dedit pro inimicis suis! Sic nos amantem quis non redamaret?

[1] Cf. *Contenson*, De Deo Conversante, diss. I, specul. 3; *Stentrup*, Soteriol. th. 133-136; *J. B. Saint-Jure*, De la Connaissance et de l'Amour du Fils de Dieu, opus anglice redditum.

[2] *Ps.* XLIV, 3. — [3] De Catechizand. rud., l. II.

[4] *Joa.* XV, 13.

169. 2° *Christum imitari debemus;* nam amor non est otiosus, sed magna operatur, et ad imitationem tendit. Aliunde Christus est (a) perfectissimum *exemplar* omnium virtutum, fatentibus ipsis adversariis : vere dignum et justum est ut imitatores illius efficiamur; (b) *dux* noster : ait enim : "ego sum *via*, veritas et vita"; descendit de cœlo ut nobis ostenderet viam quam sequi debemus ad cœlestem patriam attingendam : si velimus cum eo regnare, eum sequamur oportet [1] ; (c) *adjutor* noster, nam actionibus suis nobis gratias meruit, quibus vestigia ejus persequi valemus, et, dum ejus virtutes imitari conamur, auxilio opportuno infirmitatem nostram adjuvat.

[1] Apposite scribit *Ambrosius* (de Fide, l. III, c. 7) : "Viæ Domini velut quidam tramites bonæ vitæ sunt, quæ diriguntur a Christo, qui ait : Ego sum via, veritas et vita. Via ergo superna est Dei virtus; Christus enim nobis via est. Et bona via, quæ credentibus cœli regna patefecit. Viæ autem Domini viæ rectæ sunt, sicut scriptum est : *Vias tuas*, Domine, notas fac mihi. Via castitas, via fides, via est abstinentia ..."

Caput III.

DE MYSTERIO REDEMPTIONIS.

170. Exposito Incarnationis mysterio, de Redemptione jam disserendum est. Siquidem finis *ultimus* Incarnationis est utique gloria Dei, juxta illud: "universa propter *semetipsum* operatus est Dominus"[1]; sed finis *proximus*, saltem partialis, fuit redemptio generis humani, ut dicitur in Symbolo: "qui propter *nos* et propter *nostram salutem* descendit de cœlis"; dixi "saltem partialis", quia controvertitur inter theologos utrum Redemptio fuerit finis proximus *totalis* et adæquatus Incarnationis, de quo infra dicemus. Disputabimus 1° de *notione* et *necessitate* Redemptionis; 2° de ejusdem *existentiâ* per *satisfactionem* et *meritum* Christi; 3° de *sacrificio*, quo nos redemit: 4° per modum corollarii, de *titulis* Christi Redemptoris.

Art. I. Notio et necessitas Redemptionis.

I. Notio Redemptionis.

171. Redemptio *in genere* est actus quo res, antea possessa et amissa, iterum acquiritur, soluto pretio. Tria igitur importat: (a) amissionem alicujus rei, (b) recuperationem ejusdem, (c) solutionem alicujus pretii ad rem amissam recuperandam.

Redemptio *generis humani* est actus quo genus humanum lapsum, per substitutionem Christi satisfacientis et merentis, fuit a servitute diaboli ereptum, et in amicitiâ Dei reintegratum. Dicitur: (a) actus quo genus humanum *lapsum*: his verbis indicatur *subjectum* redemptionis scilicet homo, qui gratuito ad statum supernaturalem fuerat a Deo elevatus, sed, per peccatum originale, ex illo statu dejectus fue-

[1] XVI, 4.

rat, et sub captivitate diaboli positus. (b) Per *substitutionem* etc.; quibus verbis exprimitur *modus* quo facta fuit Redemptio: Christus siquidem constitutus fuit Caput morale nostrum, et loco nostri, pretium solvit redemptionis nostræ: per *satisfactiones* suas peccata nostra delevit, et per *merita* sua gratiam nobis restituit. (c) Fuit a *servitute* etc.; ita exponitur *duplex* Redemptionis effectus: per *peccatum*, homo servus diaboli constitutus fuerat, et divinâ amicitiâ juribusque ad æternam hereditatem privatus: per *Redemptionem*, a servitute diaboli fuit ereptus, et in gratiam ac proinde in amicitiam Dei redintegratus, cum jure ad æternam beatitudinem. In hâc igitur notione reperire licet tria elementa superius descripta: *amissionem* gratiæ ac donorum supernaturalium; eorumdem *recuperationem*, mediante *pretio* quod Christus pro nobis solvit.

II. Hypothetica necessitas Redemptionis[1].

172. *Status quæstionis.* Incarnationem absolute fuisse necessariam tenuit *Wicleffus;* quod hodie omnes rejiciunt; nam Incarnatio præsupponit creationem: porro creatio ipsa libera fuit, ut alibi probavimus. Creatione etiam positâ, Incarnatio non fuit necessaria, quidquid in contrarium dixerint *R. Lullus*, *Malebranche*[2] et *Leibnitius;* licet enim gloria *accidentalis* seu *externa* Dei per Incarnationem augeatur, Deus tamen, utpote sibi sufficientissimus, hâc extrinsecâ gloriâ minime indiget.

Sed quæstio moveri potest utrum Redemptio sit necessaria *hypothetice*, 1° positâ hypothesi *originalis peccati;* 2° positâ in Deo *voluntate reparandi* genus humanum; 3° posito quod Deus exigere velit reparationem *æquivalentem*.

173. 1° Positâ existentiâ peccati originalis, Redemptio non fuit necessaria sed conveniens.

(A) *Non fuit necessaria*, quatenus Deus poterat vel anni-

[1] Cf. *Suarez*, disp. IV; *Salmantic.* disp. I; *Petavius*, l. II, c. 12-14; *Legrand*, diss. V; *Billuart*, disp. III, a. 2; *Stentrup*, Soteriologia, th. 3-6; *Hurter*, n. 480 sq.

[2] Cf. *Malebranche*, Entret. sur la Métaphysique et la Religion, ent. IX n. 5 sq.; Traité de la nature et de la Grâce, 1 dis. a. 2-3.

hilare genus humanum in Adamo, vel eum ad ordinem naturalem reducere; certum est contra quosdam theologos, et præsertim contra *S. Anselmum*, qui docet Incarnationem in illâ hypothesi esse *necessariam* [1].

(a) *Script.* Illud enim necessarium dici nequit quod *misericordiæ* Dei tribuitur; atqui in Scripturâ Redemptio misericordiæ Dei tribuitur: "Deus, qui dives est in *misericordiâ*, propter nimiam *caritatem* quâ dilexit nos, convivificavit nos in Christo" [2]; item: "Secundum *misericordiam* suam salvos nos fecit" [3].

(b) *Ratione.* Redemptio necessaria non est neque ex parte Dei, neque ex parte hominis: non ex parte *Dei*, quia quamvis ex bonitate *inclinetur* ad bona sua communicanda, et ex misericordiâ ad peccata ignoscenda, minime tamen *necessitatur*, sed remanet liber in omnibus operibus ad extra; neque ex parte *hominis*, quia, quum homo *suâ* culpâ amisisset gratiam gratuito ipsi concessam, damnationem merebatur, a quâ nullomodo *exigere* poterat liberationem; ergo.

(B) Fuit tamen *conveniens*, si consideretur tum natura culpæ originalis, tum conditio peccantis. (a) Deus equidem angelis lapsis non pepercit, quia angeli singuli, propriâ voluntate, cum majori scientiâ, et sine deceptione peccaverant; homines autem non propriâ, sed protoparentum voluntate peccaverunt, et quidem a tentatore decepti; ergo eorum culpa minus gravis est quam angelorum, ac proinde divinam misericordiam magis provocat.

(b) Voluntas angelorum, ex naturâ suâ, veluti *immobiliter* adhæret sive bono, sive malo, quia uno intuitu vident omnia motiva, quæ ad bonum vel malum eos inducere possint [4];

---

[1] Cf. *S. Anselmus*, Cur Deus homo, l. I. Nonnulli theologi eum ab hoc errore immunem esse dixerunt, sed hoc vix admitti potest; sic enim arguit: impossibile est totum genus humanum suo carere fine; atqui, nisi reparetur, finem suum attingere nequit; ergo *debuit* reparari. Sed reparari *nequit* nisi per Incarnationem; offensa enim per peccatum Deo irrogata, utpote infinita, non potest compensari nisi per divinam personam; aliunde divina persona satisfacere nequit pro homine, nisi incarnetur. Doctrinam S. Anselmi hâc de re dilucide exponit *Oxenham*, The Atonement. c. 4, p. 180 ed. 1881.

[2] *Ephes.* I, 4. — [3] *Tit.*, III, 5. — [4] *S. Thom.* I, q. 64, a. 2.

dum e contra homines naturaliter *inconstantiâ* laborant, eo quod nec statim, nec simul considerant omnia motiva quæ ipsos ad agendum inducere possint; *convenit* igitur ut homines non statim ac peccant damnentur, sed ut ipsis detur *pœnitentiæ* locus.

174. 2° **Positâ in Deo voluntate genus humanum reparandi, Redemptio per Christum non fuit necessaria.** *Certum* est contra *Tournely* aliosque paucos theologos. Talis enim Redemptio necessaria non fuit, si Deus genus humanum reparare potuerit *alio* modo; atqui potuit illud reparare multis aliis modis: (a) *gratis* omnino condonando: quum enim ipse sit persona læsa, potuisset, sine ullo justitiæ detrimento, remittere offensam in se commissam, absque ullâ expiatione, solâ internâ pœnitentiâ contentus; (b) exigendo *imperfectam* satisfactionem, talem qualis perfici potuisset ab unoquoque homine; (c) committendo alicui *puro* homini, specialibus gratiis ornato, munus satisfaciendi *imperfecte* pro aliis hominibus.

Deus siquidem est summe justus; sed, licet possit, non tamen tenetur a peccatore pœnas offensæ proportionatas repetere. Siquidem sedulo distinguendum est inter justitiam divinam et ejus exercitium: justitia Dei infinita et necessaria est *in se*, sed ejus *exercitium* est finitum et *liberum*, aliisque attributis regulatur, præsertim sapientiâ; Deus igitur hoc attributum manifestare in omni casu minime tenetur, sed potest vel gratuito condonare, dummodo peccator pœnitens sit, vel imperfectam satisfactionem, peccatoris viribus proportionatam, solummodo exigere. Nec dicatur Deum, utpote sapientem provisorem, leges suas pœnis proportionatis sancire teneri; hoc enim concedimus modo generali; sed, sicut Rex potest in casu particulari clementiam manifestare quin justitiæ jura lædat, præsertim quum reus sinceræ pœnitentiæ signa dedit, ita pariter Deus poterat in hoc particulari casu misericordiam suam, salvâ justitiâ, benigne ostendere.

175. 3° **Posito quod Deus exigere voluerit satisfactionem æquivalentem, seu proportionatam delicto, Incarnatio alicujus personæ Divinæ stricte fuit necessaria.**

Ita *communiter* contra *Scotistas*, qui contendunt, etiam in illâ hypothesi, Incarnationem non esse necessariam, quia, juxta ipsos, peccatum mortale, non habens infinitam malitiam, potest per simplicem creaturam reparari.

Prob. (A) *Tradit.* Quum Scriptura hâc de re sileat, nihilque ab Ecclesiâ definitum fuerit, patrum testimonia nonnulla in medium proferre satis erit. Thesim nostram tam diserte propugnant, ut nonnullis visi sint absolute docere hominem nonnisi Verbo incarnato redimi potuisse. Ita *Athanasius* (orat. 3 cont. Arianos) habet : "Nisi enim divinitatis Verbi opera per corpus essent facta, nunquam homo divinus effectus fuisset, et vicissim *nisi quæ carnis propria sunt Verbi esse dicerentur, ab his homo penitus non fuisset liberatus*". Idem docet *Augustinus* (sermo 174) : "Non liberaretur humanum genus, nisi Sermo Dei dignaretur esse humanus". Nec minus clare *Basilius* (in Ps. 48) : "Ne igitur fratrem quæras, qui redimat, sed eum qui naturam tuam superat; neque merum hominem, sed hominem Deum Jesum Christum, qui et solus potest dare propitiationem Deo pro omnibus nobis"[1].

176. (B) *Ratione* duplici : (a) ex *infinitate* peccati. Antequam argumentum conficiamus, hæc sunt prænotanda : in peccato mortali tria sunt sedulo distinguenda : *offensa*, seu injuria Deo per peccatum irrogata; *malitia*, seu deordinatio actus peccaminosi in ipsâ voluntate peccatoris existens; et tandem *demeritum*, seu pœna peccato debita. Jamvero fatemur quidem malitiam et demeritum peccati, etiam mortalis, esse quid finitum; sed offensa Deo irrogata per peccatum mortale, est infinita in genere moris : hanc esse infinitam saltem *objective* omnes libenter concedunt, quum Deum infinitum attingat. Sed insuper *Thomistæ* contendunt eam esse infinitam *simpliciter*, non quidem sub omni respectu, sed in aliquo genere determinato, nempe in ordine morali relate ad prudentum æstimationem. Quod sic probant. Primum animadvertunt peccatum mortale esse *vere injustitiam* contra Deum, juxta illud : "Omnis qui facit

[1] Alia testimonia lege apud *Petavium*, l. II, c. 12; *Stentrup*, Soteriologia, th. 4, 6.

peccatum, et iniquitatem facit : et peccatum est iniquitas "[1], i. e. injustitia. Etenim peccans mortaliter, a Deo ultimo fine avertitur se convertendo ad creaturam; atqui præferre creaturam Deo est injuria et quidem maxima, eo magis quia Deus, utpote Supremus Dominus, jus strictum habet ut sit finis noster ultimus[2]. Exinde sic arguunt : ad reparandam æquivalenter offensam infinitam, requiritur Incarnatio alicujus personæ *Divinæ;* nam quævis creatura, utpote *finita*, reparationem non potest præbere infinitam, juxta illud : " *honor est in honorante* ", seu mensuratur secundum dignitatem personæ honorantis. Atqui offensa Deo irrogata per peccatum mortale, est infinita in genere moris; siquidem offensa crescit secundum dignitatem personæ læsæ, juxta illud : " *injuria est in personâ injuriatâ* ", seu crescit cum dignitate personæ offensæ. Atqui persona læsa in casu est *infinita;* ergo infinita est offensa ipsi irrogata. Comparatione confirmatur : injuria viro communi inflicta, est delictum ordinarium; eadem inflicta regi, fit crimen læsæ majestatis; si infligatur enti superiori, fit etiam ordinis superioris; tandem si *Deo* ipsi irrogetur, offensa est ordinis omnino divini seu vere infinita. Ergo.

Quod magis patebit si attendatur in materiâ damni injuriæ gravitatem æstimari ex quantitate et qualitate bonorum quæ destruuntur; v. g. si voluntarie destruantur tres imagines inæqualis valoris, una quæ centum nummorum valet, alia quinquaginta, alia decem, quantitas damni stricte juxta valorem imaginum æstimatur; iterum si quis famam lædat trium personarum inæqualem honorem habentium, profecto tanto major erit injuria quanto læsus honor major fuit; nam

[1] *I Joa.* III, 4.

[2] " Quicumque rem aliquam digniorem indigniori postponit, injuriam ei facit : et tanto amplius quanto res est dignior. Quicumque autem in re temporali finem sibi constituit, quod facit omnis mortaliter peccans, ex hoc ipso quantum ad affectum suum præponit creaturam Creatori, diligens plus creaturam quam Creatorem. Finis enim est qui maxime diligitur. Cum ergo Deus in infinitum creaturam excedat, erit peccantis mortaliter contra Deum infinita offensa ex parte dignitatis ejus, cui per peccatum quodam modo injuria fit, dum ipse Deus contemnitur et ejus præceptum ". (*S. Thom.* de Veritate, q. 28, a. 3. Cf. *Salmanticenses*, qui præ aliis de hoc præcl[illegible] disp. I.)

qui habebat gradus honoris ut centum, tot et non pauciores amisit, qui habebat ut decem tot et non plures amisit. Jamvero peccans mortaliter Deum privat, in quantum potest, seu affective, infinito honore ipsi debito; ergo infinite eum offendit.

177. *Objiciunt* adversarii eodem argumento probari posse peccatum veniale esse pariter infinitum : quod tamen a nemine conceditur. Hoc autem negamus, quia peccans mortaliter vere injustitiam committit sese avertendo a Deo ut ultimo fine; dum peccans venialiter, quamvis ab ordine rationis aliquo modo divertatur, tamen non avertitur a Deo ut ultimo fine, nec proinde veram injuriam committit, sed solum impedit ne dominium Dei extendatur ad illam particularem operationem : unde nulla paritas esse potest inter peccatum mortale et veniale.

Instant iterum : actus caritatis Deum ut summe bonum et finem ultimum attingit; ergo est infinitus sicut offensa, ideoque ad eam reparandam sufficit. — Nego actum caritatis eo sensu esse infinitum quo peccatum lethale; nam *honor est in honorante*, seu æstimatur juxta honorantis dignitatem; v. g. honor redditus a communi cive, non tanti fit quanti honor a præside vel rege præstitus; proindeque valor satisfactionis, etiam per caritatem, desumitur ex dignitate personæ satisfacientis; atqui in casu nostro persona satisfaciens est finita; ergo finitus est honor, actu caritatis Deo redditus.

178. (b) Ex *distantiâ* inter Deum et hominem : ad satisfactionem *æquivalentem* requiritur inter personam satisfacientem et personam offensam quædam *æqualitas*, seu proportio, aut saltem ut inferioritas personæ satisfacientis possit compensari per *excellentiam* operis satisfactorii; atqui inter Deum et hominem nulla est æqualitas, ut patet, imo talis est improportio ut nullo modo compensari possit per excellentiam operum quæ homo perficere posset; siquidem inter Deum et hominem est distantia infinita. Quod ita confirmatur : ex eodem capite ex quo crescit gravitas offensionis Dei, minuitur proportio satisfactionis exhibitæ a puro homine, quia hic infinite distat a dignitate personæ quæ injuriam passa est. Quæ improportio per gratiam creatam suppleri nequit : licet enim sit participatio divinæ naturæ sensu alibi explicando, semper remanet dignitas finita [1]. Ergo nunquam homo pro peccato satisfacere potuisset *æqui-*

[illegible] disp. IV, s. VII, n. 29-30; *Hurter*, n. 484.

valenter; ergo ad satisfactionem æquivalentem requiritur Incarnatio alicujus Personæ *divinæ.*

Art. II. De Satisfactione Christi.

Ex dictis, Christus nos redemit tum satisfactione, tum meritis suis. Dicemus primum de satisfactione, ejus scilicet *existentiâ, perfectione et universalitate.*

179. Satisfactio in genere est rei debitæ integra solutio. Satisfactio autem moralis, de quâ hic agitur, est redditio libera honoris æquivalentis ad compensandam injuriam alteri illatam; dicitur: (a) *redditio*, quia est actus justitiæ et veluti restitutio quædam; (b) *libera*, quia honor reddi non potest sine libero consensu voluntatis; (c) *honoris æquivalentis*, quia satisfactio proprie dicta prout distinguitur a condonatione. *æqualitatem* postulat inter opus satisfactorium et offensam; (d) *ad compensandam injuriam*, ut sic distinguatur a merito quod directe ad præmium ordinatur.

§ I. Existentia Satisfactionis Christi.

180. Existentiam satisfactionis Christi negârunt illi omnes qui peccatum originale rejiciunt; præsertim vero *Pelagiani, Sociniani, Unitarii et Rationalistæ.* Ultro concedunt Unitarii Christum *improprie* pro nobis satisfecisse, vitâ et morte suâ nobis bonum exemplum præbendo, quod sequi possumus, ut sic in amicitiâ Dei redintegrari valeamus, si per peccatum personale eam amiserimus; *improprie* pariter nos a peccatis liberavisse, fiduciam et amorem in Deum, tum doctrinâ, tum exemplo in nobis excitando; sed absolute negant ipsum peccata nostra in se suscepisse, et loco nostri passum et mortuum fuisse; imo aperte declarant illud impossibile esse, quum justitia prohibeat ne justus pro reis puniatur[1]. Contra quos, demonstrabimus Christum vere et proprie pro nobis satisfecisse, passionis et mortis suæ pretium in redemptionem generis humani offerendo, et loco nostrî seipsum in sacrificium immolando, ad iniquitates nostras expiandas: hinc satisfactio illa vocatur *vicaria*, quia *vices* nostras Christus satisfaciens agebat.

[1] Ita *Clarke*, Orthodoxy, ch. X, pp. 249, 264; cfr. *Lichtenberger*, op. *cit.* vol. XI, voce *Rédemption*; Réville, De la Rédemption, 1859.

Lutherani e contra ita extollunt satisfactionem vicariam Christi, ejusque infinitatem, ut nulla sit pro peccatoribus obligatio satisfaciendi per obedientiam aliaque bona opera, sed eis sufficiat, per fidem, merita et satisfactiones Christi apprehendere. Quos pariter confutabimus n. 206.

181. *Thesis I^a^ :* **Christus vere et proprie pro hominibus divinæ justitiæ satisfecit satisfactione vicariâ**[1]. *De fide* est ex variis *Symbolis*, ubi dicitur Christum propter nos et propter nostram salutem e cœlo descendisse, passum et mortuum fuisse, et ex *Trident.* (sess. VI, c. 7) : "Qui (Xtus) cum essemus inimici, propter nimiam caritatem quâ dilexit nos, suâ sanctissimâ passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et *pro nobis Deo Patri satisfecit*". Ut vero sensus thesis melius intelligatur, prænotamus Christum peccata nostra in se *formaliter* non suscepisse, ita ut ipse peccator evaderet nec proinde *proprie* loquendo *punitum* fuisse, si per pœnam intelligatur malum reo inflictum in vindictam culpæ ab eo commissæ. Sed Christus, ut caput morale totius generis humani, obligationem pro peccatis membrorum suorum satisfaciendi in se libere suscepit, et vice nostrâ pœnas vere sustinuit, si nomine pœnæ intelligatur laboriosa satisfactio quam pro nostris delictis solvit.

182. *Probat.* 1° *Script.* (A) *Ex prophetiâ Isaiæ* de servo Domini[2]. Hoc caput messianicum esse ideoque ad

[1] Cfr. *Petavius*, l. XII, c. 9; *H. Grotius*, Defensio fidei catholicæ de satisfactione Xti ; *A. Essenius*, Triumphus crucis, seu fides catholica de satisfactione ac merito Christi asserta ; *Tournely*, de Incarnat. q. V; *Legrand*, diss. VIII, c. 2; *Billuart*, diss. XXIX, a. 4; *Perrone*, de Incarnat. n. 611 sq. ; *Franzelin*, th. 46; *Stentrup*, Soteriol., th. 19; *Dale*, The Atonement, lect. III-VII; *J. Campbell*, The Nature of the Atonement, 6th. ed., London, 1886; *Smeaton*, The Doctrine of the Atonement, as taught by Christ, 1868; as taught by the Apostles, 1870; *Hurter*, n. 691 sq. ; *Tepe*, n. 1005.

[2] *Isa.* LIII. Cf. *Hengstenberg*, Christology, ed. Clark 1856, vol. II, p. 259 sq. ; *Reinke*, Exegesis critica in Isaiam cap. 52-53; The fifty-third ch. of Isaiah according to the jewish interpreters, by *Neubauer*, *Driver*, *Pusey*, 2 vol. 1876-77; *Knabenbauer*, Comment. in Isa., in h. l. ; *Corluy*, Spicileg. vol. II, p. 84 sq. ; *Maas*, Christ in type and prophecy, vol. II, 1896, p. 231 sq. ; Novæ Criticæ sectatores contendunt quidem hanc *partem prophetiæ non* ab Isaiâ, sed a juniore quodam prophetâ

Christum referri certo constat ex multis *N. T.* locis, v. g. "quod scriptum est oportet impleri in me : et cum iniquis deputatus est"[1]; ex antiquis *Rabbinis :* sic *Midrasch tanchuma* (fol. 53) de servo Domini habet : " Hic est rex Messias, qui excelsus, exaltatus et valde sublimis est, Abrahamo excelsior, Mose exaltatior, Angelis servientibus sublimior"[2]; ex *Patribus*, qui ore unanimi hoc vaticinium de Christo exponunt[3]; tandem ex *toto contextu :* nam ille de quo agitur, ut humili loco ortus describitur (2), variis cruciatibus et opprobriis affectus (3), a Deo percussus non ob propria peccata, sed ob peccata aliorum ut eis pacem cum Deo procuraret (4-6); sponte ac libere hæc opprobria ipsamque mortem subiit, et, licet cum sceleratis morte affectus, divitum sepulturâ donatus est, eo quod iniquitatem non fecerit (7-9); post mortem spirituali posteritate auctus est, multos justificat et salvat, ipsosque potentes sibi subditos videt (10-12). Porro hæc omnia Christo apprime conveniunt, ut ex ejus historiâ constat, ita ut hic locus a multis merito dicatur *passio D. N. J. X. secundum Isaiam;* frustra igitur Rationalistæ eum interpretari conantur de aliquo pio viro V. Test., vel de populo judaico, aut de meliore ejus parte, aut de prophetarum collectione : nulli sive individuo, præter Christum, sive collegio omnes istæ notæ simul conveniunt, quum omnes plus minusve peccaverint, nec ullus pro totâ gente passus fuerit, concivesque suos passione suâ liberaverit.

Quibus positis sic arguimus : Ille pro nobis *vere* satisfecit, et non solum per exemplum, qui peccata nostra in se suscepit, eadem per proprios dolores expiavit, et per illam expiationem nobis gratiam restituit; atqui hæc tria affirmantur de Christo in præfato capite : (a) Peccata nostra in se

scriptam fuisse tempore exilii babylonici jam ad finem vergentis; sed etiamsi hoc admitteretur, vis argumenti exinde non minueretur, quum etiam in hâc hypothesi prophetia eventum longe præcesserit.

[1] *Luc.* XXII, 37; cf. *Marc.* XV, 18; *Joa.* XII, 37-38; *Matt.* VIII, 17; XX, 28; *Act.* VIII, 28-35; *I Petr.* 22-25.

[2] Alia testimonia lege ap. *Maas*, op. cit., p. 234-237.

[3] Loca Patrum recenset *Kilber*, Analysis biblica, 2a ed., vol. I, p. 383 sq.

suscepit : " Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros portavit... Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras; attritus est propter scelera nostra" (4-5); "posuit Deus in eo iniquitatem omnium nostrum" (6). (b) Insuper illa peccata libere expiavit; nam dicitur : "Disciplina pacis nostræ super eum" (i. e. castigatio, quæ nobis pacem cum Deo afferret, per eum venit), "et livore ejus sanati sumus" (5). (c) Tandem, per dolores suos nobis gratiam seu justificationem restituit (11) : "Justificabit ipse justus servus meus multos, et iniquitates ipsorum portabit (i. e. auferet)". Ergo Christus vere pro nobis satisfecit.

183. (B) *Ex testimonio Christi.* Christus enim, postquam mortem suam tanquam ineluctabilem prædixerat[1], hujus rei rationem reddit, dicendo[2] : "Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam *redemptionem* pro multis"; porro, qui dat vitam suam tanquam pretium (*ransom-price*) ad redimendos homines, (hæc est enim significatio græcæ vocis λύτρον[3], quæ in Vulgatâ redditur per redemptionem) non solum improprie per exemplum, sed etiam proprie satisfacit, moriendo scilicet pro hominibus, et eorum loco; ergo. Confirmatur verbis Christi in ultimâ Cœnâ, ubi declarat sanguinem suum pro multis effundendum esse "" *in remissionem peccatorum* "[4]. Quæ quidem verba rationem reddunt cur Dominus vitam suam

[1] *Matt.* XVI, 21; XVII, 22. — [2] *Matt.* XX, 28; cf. *Marc.* X, 45.

[3] Juxta *Thayer* (Greek-english lex. of the N. T.) λύτρον significat : "Pretium redemptionis solutum pro servis" (*Levit.* XIX, 20; pro captivis, *Is.* XLV, 13; pro redemptione vitæ, *Ex.* XXI, 30; *Numer.* XXXV, 31 sqq.); λύτροω : "liberare post acceptum redemptionis pretium; redimere, liberare post solutum redemptionis pretium"; ἀπολύτρωσις : "redemptionem, liberationem, libertatem solutione pretii acquisitam ... in omnibus Novi Testamenti locis ubi hæc vox metaphorice usurpatur, liberationem significat ab irâ Dei sanĉti et a pœnâ peccato debitâ, meritis Jesu Christi"; ἱλασμός : "sacrificium placans, sacrificium propitiationis"... ἱλαστήριον : "notum propitiatorium, quo cooperiebatur Arca Fœderis in Sanĉtis Sanĉtorum, Victimæ propitiatoriæ sanguine aspersum, die Expiationis singulis annis ... item sacrificium expiatorium; victima expiatoria"...

[4] *Matt.* XXVI, 28.

pro nobis dederit, ut videlicet per tale sacrificium peccata nostra remitterentur.

184. (C) *Ex testimonio Apostolorum.* (a) *S. Petri:* "Non corruptibilibus auro et argento redempti estis (ἐλυτρώθητε)... sed pretioso sanguine quasi immaculati Christi"; "qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus" [1]. Unde sic: Hic S. Petrus affirmat nos redemptos esse *pretio soluto*, illud pretium nihil esse nisi sanguinem Christi; Christum *in se suscepisse* peccata nostra, et corpus ejus fuisse cruci affixum, ut per hoc a peccatis liberaremur; atqui hæc omnia veram et proprie dictam satisfactionem important, non autem metaphoricam per exemplum; ergo.

(b) *S. Pauli.* Nec minus clare S. Paulus loquitur: "Justificati gratis per gratiam ipsius per *redemptionem* (ἀπολυτρωσεως), quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus *propitiationem* (ἱλαστήριὸν) per fidem in sanguine ipsius" [2]; porro hæc verba indicant Christum esse causam *meritoriam* gratiæ quæ nobis gratuito confertur, et eumdem fuisse *victimam expiatoriam (propitiationem)*, fundendo sanguinem suum tamquam *pretium (redemptionem)* pro peccatis nostris; quod implicat veram satisfactionem. Eamdem doctrinam alibi [3] exponit Apostolus; ex quibus locis concludere fas est Christum pro nobis mortuum fuisse ut, per effusionem ejus sanguinis, divina justitia placari posset, et jura misericordiæ simul et justitiæ salvarentur.

(c) *S. Joannis:* Idem est sensus horum S. Joannis verborum: "Ipse est *propitiatio* pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi" [4]; vox enim propitiatio (græce ἱλασμος) significat sacrificium pro peccatis expiandis oblatum, vel victimam expiatoriam, ut constat ex locis parallelis [5]; proindeque ex hoc textu sicut ex aliis, concludere licet Christum sanguinem suum fudisse in compensationem pœnæ quam alias Deus peccatori inflicturus

[1] *I Petr.* I, 18; II, 24. — [2] *Rom.* III, 24.

[3] *Ephes.* II, 16; *Coloss.* I, 20-22; *Galat.* III, 13-14; *Hebr.* II, 14; IX, 11-16 etc.

[4] *I Joa.* II, 2. — [5] *Num.* V, 8; *Levit.* IV, 20; *Ezech.* XLIV, 27.

esset, seu loco nostrî veram et proprie dictam satisfactionem obtulisse.

185. Frustra Sociniani et Unitarii objiciunt vocabulum *redimere* nonnunquam in Scripturis usurpari ut liberationem quamcumque, etiam nullo pretio soluto, designet. Numquid enim ex hoc statuere licebit in omnibus locis hanc vocem sensu lato intelligendam esse, rejecto proprio et litterali vocabuli sensu? Insuper argumenta nostra non solum ex uno vel altero verbo, sed ex innumeris fere testimoniis deducuntur, totoque contextu firmantur, ut supra ostendimus. Præterea si Christus solummodo verbis et exemplis nos redemit, prout Sancti et Martyres fecerunt, cur solus inter omnes *Mediatoris* et *Redemptoris* nomine decoratur? cur solus dicitur sanguine suo nos redemisse, in se peccata nostra tulisse, eadem super lignum crucis expiasse, verum pretium pro nobis solvisse? Certe Stephanus pro persecutoribus oraverat[1], et morte suâ exemplum fortitudinis dederat, conversionemque Pauli obtinuerat. Num idcirco sanctus martyr dicitur in corpore suo tulisse Pauli peccata, et Apostolum Gentium Stephani livoribus fuisse sanatum? Hic igitur sensum verborum proprium retinendum esse omnia suadent.

186. 2° *Traditione.* (**A**) *Ex Patribus*, qui docent Christum vere et proprie pro nobis satisfecisse. Audiatur *Polycarpus*[2]: "Christus Jesus qui pertulit nostra peccata in corpore suo super lignum, qui peccatum non fecit, propter nos, ut vivamus in ipso, omnia sustinuit". Item *S. Irenæus* scribit Christum mortuum fuisse "ut exiliatus homo exiret de condemnatione"[3]. *Origenes* (homil. 24 in Num.), rationem reddens cur Filius Dei incarnatus fuerit, ait: "Verum quoniam introivit peccatum in hunc mundum, peccati autem necessitas propitiationem requirit, et propitiatio non fit nisi per hostiam, necessarium fuit providere hostiam pro peccato". Inter Latinos *S. Cyprianus* (de Lapsis) hæc habet: "veniam peccatis, quæ in ipsum commissa sunt, solus potest ille largiri, qui peccata nostra portavit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis nostris". Sed quid plura, quum adversarii fateri cogantur hanc fuisse unanimem Patrum sententiam, ut dicit ipse *Crellius* in præfatione Responsionis ad Grotium[4]?

[1] *Act.* VII, 59. — [2] Ad *Philip.*, 8. — [3] Adv. Hæres. l. IV, c. 7.

[4] Patrum de hoc dogmate doctrinam, variosque modos quibus eamdem cum ratione conciliare conantur dilucide exponunt *Oxenham*, op.

(B) Eamdem doctrinam declarârunt tum *Symbola* tum Concilia, præsertim *Ephesinum* (can. 10) ubi dicitur : " Obtulit (Christus) semetipsum pro nobis in odorem suavitatis Deo et Patri " ; et *Tridentinum* supra citatum (n. 181).

187. *Thesis 2ª :* **Dogma Catholicum vicariæ satisfactionis Christi rationi non repugnat, sed e contra multiplici ex parte convenit.**

188. 1° *Non repugnat.* (A) Unitarii et Rationalistæ objiciunt illud dogma supponere in Deo *vindictæ sensus*, et *gratuitati* Redemptionis adversari ; atqui tum ratio, tum Scriptura ostendunt in Deo nullos esse vindictæ sensus, sed e contra illum gratis condonare delicta nostra. Ergo.—*Resp.* (a) Dogma catholicum minime supponit in Deo *inordinatos* vindictæ sensus, quales sæpe existunt in homine, sed solum illam *justitiam vindicativam* quæ in omni superiore, sed præsertim in Deo, existere debet. Quando enim Deus offenditur, eo ipso lex naturalis violatur, et vera injustitia committitur ; atqui violatio legis *ex se* postulat reparationem; quæ ordinarie fieri nequit sine punitione rei ; qui enim *illegitimis* voluptatibus indulget, merito castigatur alicujus pœnæ inflictione, ut ordo violatus reparetur [1], et reus a peccando arceatur ; ergo juste punitur reus, quin inordinati vindictæ sensus in Deo supponantur. (b) Item dogma catholicum non adversatur *gratuitati* Redemptionis nostræ; Deus enim minime tenebatur Filium suum nobis dare, sed satisfactionem *personalem* exigere poterat, quum offensa ipsi irrogata constitueret *personale* debitum ; *gratuito* igitur misit Filium suum ; *gratuito* ejus satisfactionem pro nobis accepit, et in hoc sensu recte S. Paulus dicere potuit : " Justificati

cit. c. II-III ; *Shedd*, History of Christian doctrine, vol. II, l. V, c. I, p. 203 sq.

[1] Quod ita declarat *S. Thomas* (Opusc. 3, c. 7) : " Ad hoc igitur quod ad justitiæ ordinem reducatur, oportet quod voluntati subtrahatur de eo quod vult ; quod fit dum punitur, vel per subtractionem bonorum quæ vellet habere, vel per illationem malorum quæ pati recusat. Hæc ergo redintegratio justitiæ per pœnam, quandoque fit per voluntatem ejus qui punitur, dum ipsemet sibi pœnam imponit, ut ad justitiam redeat ; quandoque vero fit, eo invito, et tunc quidem ipse ad justitiam *non reducitur*, sed in eo impletur justitia".

gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu". Gratuita igitur est redemptio ex *parte nostrâ*, licet pretium redemptionis a Christo pro nobis solutum fuerit.

189. (B) *Instant :* Justitia vetat ne innocens pro reo puniatur, præsertim in causâ capitali ; atqui Christus erat innocens ; ergo. — *Resp.* Ad solutionem difficultatis, prænotandum est Christum passum fuisse, non ut personam privatam, sed ut caput morale nostrum. Siquidem genus humanum considerari potest sicut aliquod corpus morale, in quo distinguere licet caput et membra ; jamvero sicut, ab initio, Adamus constitutus fuerat caput morale et procurator totius generis humani, ac proinde non solum nomine proprio, sed etiam nomine omnium posterorum agere poterat, ita pariter Christus constitutus est caput morale et procurator generis humani in ordine ad Redemptionem. Quia vero caput alicujus corporis moralis in se suscipit *juridice* merita vel demerita membrorum, et loco ipsorum mercedem vel punitionem accipit, ita pariter Christus in se suscepit peccata nostra, non quidem intrinsece, sed *juridice*, et loco nostri punitionem, quam nos merebamur, libere sustinuit. Quod quidem sine justitiæ violatione factum est, tum quia Deus, utpote supremus omnium Dominus, poterat Christum constituere caput nostrum, tum quia Christus, jam constitutus caput morale generis humani, sponte suâ agere et pati poterat nomine nostri.

Rem autem ita se habuisse ex Scripturâ constat. (a) Christus constitutus est *caput morale* nostrum : " Omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit *caput* supra omnem ecclesiam, quæ est *corpus ipsius*..." [1] " Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum " [2] ; (b) Christus *libere* passus est pro membris suis : " Oblatus est quia ipse voluit..." [3] " Animam meam pono pro ovibus meis.... nemo tollit eam a me, sed ego tollo eam a meipso " [4] ; (c) hinc, sicut in Adam homines peccaverant, ita et in Christo justificantur : " Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia

[1] *Ephes.* I, 22. — [2] *Isa.* LIII, 6. — [3] *Isa.* LIII, 7. — [4] *Joa.* X, 15-18.

Dei et donum in gratiâ unius hominis Jesu Christi in plures abundavit..." [1]

His positis, difficultas proposita sic solvitur : justitia vetat ne innocens pro reo puniatur, si nec *legitime*, nec *lubens*, nec propter *graves rationes*, constitutus est sponsor et procurator pro reo, *concedo;* secus, *nego.* Atqui Christus innocens pro reis quidem passus et mortuus est; sed auctoritate legitimâ, videlicet a Deo ipso, caput et sponsor generis humani constitutus fuerat : ipse libere tale munus accepit, et in se reorum peccata suscepit ad ea expianda ; nec deerant graves causæ ad id faciendum ; nam ex hoc attributa Dei perfectissime manifestata sunt, ut jam diximus; imo detrimentum quod exinde Jesus passus est momentaneum fuit, brevique æternâ gloriâ compensatum ; nulla igitur injustitia commissa fuit, sed e contra justitia Dei in hoc maxime eluxit quod plena et perfecta satisfactio, quæ a puro homine solvi nequibat, ab Homine-Deo soluta fuerit.

190. 2° *Convenit* [2]. (**A**) *Ex parte Dei*, cujus sapientia optime manifestatur in mysterio Redemptionis, ex eo quod jura justitiæ et misericordiæ perfecte conciliare potuerit, ex unâ parte, æquivalentem satisfactionem et reparationem ordinis læsi exigendo, et ex alterâ, miseris hominibus parcendo, ut probavimus ubi de convenientiâ Incarnationis (n. 111).

(**B**) *Ex parte Christi*, qui pro nobis satisfaciendo, suam eximiam caritatem erga nos manifestat, et ita amorem nostrum sibi conciliat ; et insuper nova munera Mediatoris inter Deum et homines ac Supremi Pontificis perfectissime adimplet, ex quibus ipsi gloria accessit : " Nonne oportuit Christum pati, et ita intrare in gloriam suam " [3] ?

(**C**) *Ex parte hominum* qui peccatum fugere docentur, videndo quanta reparatio sit necessaria ad illud delendum : " empti enim estis pretio magno " [4]. Præterea hoc ad majorem dignitatem hominis cessit ut, sicut homo a diabolo victus fuerat, ita etiam homo esset qui diabolum vinceret; et ita diabolus maximam confusionem experitur, eo quia ab illâ humanâ naturâ vincitur quam in paradiso vicerat.

[1] *Rom*, V. 15. — [2] Cf. *S. Thom.* 3, q. 46, a. 3; *Oxenham*, op. cit. c. 7.
[3] *Luc.* XXIV, 26. — [4] *I Cor.* VI, 20.

" Homo quippe factus est ut quod victum fuerat vinceret. Haud enim ejus imbecillitatis erat ille qui omnia potest, quin omnipotenti suâ virtute hominem ex tyranni dominatu eripere valeret. Verum tyrannus querelæ occasionem habuisset, si postquam hominem ipse vicerat, illatâ vi a Deo spoliatus fuisset. Quocirca Deus pro suâ misericordiâ et erga homines benevolentiâ homo fit, quo simile similis opera instauret " [1].

§ II. De Perfectione Satisfactionis Christi [2].

191. Ratione perfectionis, satisfactio triplex esse potest : 1° *Congrua*, seu *insufficiens*, seu *imperfecta* ea est quæ non proportionatur debito, sed solum viribus satisfacientis : v. g. aliquis debet centum nummos, et solvit tantum quinquaginta, quia pauper est. 2° *Condigna*, seu *æquivalens*, ea est quæ proportionatur gravitati offensæ, ita ut tantum honoris reddatur quantum ablatum fuerit. Quando autem satisfactio, in se insufficiens, accipitur tamen a personâ læsâ, tunc vocatur *æquivalens extrinsece*, seu ex acceptione personæ læsæ. 3° *Perfecta*, seu ad *strictos juris apices*, ea est quæ non solum est æquivalens ex parte materiæ, sed est perfecta etiam ex parte formæ, scilicet fit (a) ad alterum, (b) ex bonis propriis, (c) ex bonis alias indebitis ; (d) tandem ita ut creditor teneatur hanc satisfactionem acceptare.

His positis, duo probabimus : 1° Satisfactionem Christi esse vere *æquivalentem ;* 2° eamdem esse *ad strictos juris apices.*

I. Satisfactio Christi fuit vere æquivalens.

Ut certa ab incertis secernamus, primum exponemus : 1° Quid sit de fide catholicâ circa hoc punctum ; 2° quid controvertatur.

192. 1° Certum est satisfactionem Christi esse in genere æquivalentem, imo superabundantem. Hoc enim

[1] *S. Joannes Damascen.*, De Fide Orthodoxâ, l. III, c. 18, n. 82.

[2] Cf. *S. Thom.* q. 48, a. 2; *Suarez*, de Incarnat. disp. IV, sect. III-VI; *Salmantic.* disp. I, dub. VI; *Legrand*, diss. VIII, c. 3; *Billuart*, diss. XIX, a. 5-8; *Stentrup*, Soteriol. th. 7-12; *Franzelin*, th. 47.

æquivalenter declarat *Clemens VI*[1]: "Non corruptibilibus auro et argento, sed suiipsius agni incontaminati et immaculati pretioso sanguine nos redemit: quem in arâ crucis innocens immolatus non guttam sanguinis modicâm, quæ tamen propter *unionem ad Verbum* pro redemptione totius humani generis suffecisset, sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse"; et infra addit thesaurum a Christo acquisitum esse *infinitum*, propter *infinita* ejus merita; ergo æquivalenter, imo superabunde satisfecit.

(A) *Script.* "Non sicut delictum, ita et donum... ubi abundavit delictum, *superabundavit* gratia"; "In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, secundum divitias gratiæ ejus, quæ *superabundavit* in nobis"[2]; ut patet, ibi expresse declaratur satisfactionem Christi non solum esse delicto proportionatam, per etiam superabundantem: quod fieri nequit nisi pretium ab eo solutum non solum sufficiens sed etiam superabundans fuerit.

(B) *Tradit.* Patres hanc doctrinam luculenter affirmant et comparationibus illustrant. Unus audiatur *Chrysostomus*, qui citata verba S. Pauli exponens, ait: "Quemadmodum ergo, si quis decem obolos debentem in carcerem conjiciat; nec ipsum solum, sed cum eo pariter conjugem ipsius, et filios et servos illius causâ; tum alius veniens non decem obolos tantum numerat, sed innumera talenta auri largiatur, ac vinctum ipsum in palatium introducat, et in supremi magistratus solium,... non jam fœnerator mentionem facere amplius possit decem obolorum illorum. Ita et in nobis factum est. Nam multo plura quam debebamus persolvit Christus, et tanto plura quanto stillam exiguam immensum pelagus excedit".

Ratio theologica infra exponetur (n. 194).

193. 2° *Controvertitur* autem quo sensu satisfactio Christi dicatur æquivalens. *Scotistæ* contendunt satisfactionem Christi in se fuisse insufficientem, et non posse dici æquivalentem nisi quia ut talis a Deo acceptata fuit. Ratio eorum est quia actiones Christi sunt finitæ et finiti valoris. *Tho-*

[1] Extravag. *Unigenitus*; l. V, t. 9. c. 2.
[2] *Rom.* V. 15-20; *Ephes.* I, 8.

mistæ autem, et cum illis omnes fere theologi, docent satisfactionem Christi *ex se* fuisse non solum æquivalentem, sed superabundantem, et illa sententia nobis omnino amplectenda videtur [1], probaturque,

(A) *Scripturâ.* Nam, ex dictis, S. Paulus vocat satisfactionem Christi simpliciter superabundantem; atqui præposterum esset ita appellare satisfactionem quæ *in se* prorsus insufficiens esset, et quæ æquivalens non fieret, nisi ex acceptatione Dei. Quis enim serio dicere audebit illum debitorem superabunde satisfecisse, qui, quum centum nummos deberet, quinquaginta tantum solvit, licet creditor, paupertatem ejus videns, hanc insufficientem solutionem acceptaverit? Nonne igitur Paulus aperte nos decepit, si, dum pretium a Christo solutum ex se ad solvenda debita impar esset, audacter affirmavit: ubi abundavit delictum, *superabundavit* gratia?

(B) *Tradit. Clemens VI*, in Bullâ supradictâ, asserit satisfactionem Christi esse superabundantem *ex ipsâ unione hypostaticâ;* atqui quod est superabundans ex unione hypostaticâ non potest dici sufficiens ex solâ acceptatione et condonatione Dei; ergo. Insuper S. Pontifex, in eâdem Bullâ manifeste supponit merita Christi esse infinita, ac proinde infiniti valoris; atqui quod est infiniti valoris est *ex se* superabundans ad satisfaciendum pro peccatis nostris.

194. (C) *Rat. Theol.* (a) Satisfactio Christi fuit *ex se æquivalens.* Illa enim satisfactio est ex se æquivalens, quæ est ex se infiniti valoris; atqui, propter unionem hypostaticam, ac proinde, ex se, actiones humanæ Christi licet finitæ in suâ entitate physicâ, fuerunt tamen *moraliter* infiniti valoris, et quidem dupliciter; nam actionum valor primario pendet a *dignitate personæ agentis* [2], et secundario a *pretio*

[1] "Illam (sententiam Thomistarum) existimo ita certam, ut contraria nec probabilis, nec pia, nec fidei satis consentanea videatur" (*Suarez*, disp. IV, sect. 3, n. 11).

[2] Quod illustrari potest comparatione: obsequium quod redditur a duce pluris habetur quam si a plebeio præstetur; si fiat a rege, pluris adhuc æstimatur: si vero fiat a personâ infinitâ, erit simpliciter infinitum (Cf. *Salmant.* l. c. n. 171).

rei oblatæ; atqui, persona agens, seu Christus, est persona vere infinita; ergo quidquid agit, infiniti valoris est. Item res oblata fuit ipse Christus, "qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus"[1]; atqui Christus, utpote Deus-homo, est persona infinita; ergo res oblata infiniti pretii est; ergo ejus actiones sunt infiniti valoris, et quidem ex duplici capite. (b) Insuper satisfactio Christi est *ex se superabundans.* Nam satisfactio Christi est infinita sub duplici respectu; sub respectu *personæ offerentis*, et sub respectu *victimæ oblatæ;* victima enim oblata erat ipse Christus; dum peccatum infinitum est solummodo sub uno respectu, scilicet ratione personæ offensæ; atqui quod est infinitum sub duplici respectu superat illud quod infinitum est sub uno tantum respectu. Præterea peccata non habent gravitatem infinitam nisi quia ratione offensæ *moraliter* afficiunt Deum; dum satisfactio Christi est simpliciter infinita ex conjunctione *physicâ* cum personâ infinitâ; porro talis conjunctio non potest non afferre modum infinitatis excellentiorem quam infinitatem moralem peccati; ergo.

195. Nec dicatur ex hoc principio sequi omnes Christi actiones fuisse ejusdem valoris, hominesque fuisse redemptos per primam ejus actionem. Nam (a) licet omnes ejus actiones æquales fuerint ratione *personæ* merentis, tamen æquales non fuerunt ratione *objectivæ* bonitatis (v. g. passio ejus magis meritoria fuit quam deambulatio per vicos Galilææ), aut *fervoris caritatis*, vel in *acceptatione Dei*, sed e contra sub hoc triplici respectu varii gradus perfectionis admitti possunt[2]. (b) Iterum, quamvis quælibet actio Christi, etiam minima, *ex se* ad nos redimendos satis fuisset, tamen, ex *positivâ ordinatione divinâ*, statutum fuerat nos

[1] *1 Tim.* II, 6.

[2] Nec dici potest in infinito gradus non dari. Respondet enim *S. Thomas* (3, q. 10, a. 3 ad 3): "Id quod est infinitum omnibus modis non potest esse nisi unum... Si tamen aliquid esset infinitum uno modo tantum, nihil prohiberet esse plura talia infinita; sicut si intelligeremus plures lineas infinitas secundum longitudinem protractas in alia superficie finita secundum latitudinem". Jamvero actiones Christi erant infinitæ solummodo sub aliquo respectu, proindeque sub aliis respectibus majoris vel minoris dignitatis esse poterant.

non per unam tantum, sed per omnes ejus actiones, præsertim vero ejus passionem et mortem in cruce, redimendos esse; unde merita ejus erant veluti in *suspenso*, donec per passionem ac mortem consummarentur. Quod quidem convenienter factum est ut sic melius intelligere possemus quantam caritatem Christus pro nobis habeat, quantoque odio peccatum prosequatur, quum, amore nostri, pro peccatis expiandis mori non dubitaverit.

II. Satisfactio Christi fuit ad strictos juris apices.

Quidam Theologi, inter quos *Scotistæ*, *Vasquez*, paucique alii docuerunt satisfactionem Christi non fuisse ad strictos juris apices; sed contrarium communiter tenent *Thomistæ* et alii Theologi, quorum sententiam probamus, ostendendo omnes conditiones ad hoc requisitas in eâ verificari.

196. 1° Satisfactio Christi fuit *ad alterum*. Objicit quidem *Vasquez* satisfactionem Christi non esse ad alterum, quia persona satisfaciens, scilicet Christus, eadem est ac persona Verbi, cui debetur satisfactio simul ac duabus aliis personis SS. Trinitatis. — Sed, ut satisfactio sit ad alterum, sufficit distinctio naturarum in Christo; nam, vi illius distinctionis, unica Christi persona est virtualiter duplex et duplicis personæ vices gerit: quatenus terminans naturam humanam, potuit satisfactionem solvere, et quatenus terminans naturam divinam, potuit satisfactionem accipere. Illustratur exemplo tutoris, qui est simul creditor pupilli; quatenus *creditor*, potest exigere solutionem debiti, et quatenus *tutor*, potest ex bonis pupilli sibimetipsi debitum solvere.

197. 2° *Fuit ex bonis propriis*. Objicit Vasquez Christum non potuisse satisfacere ex bonis propriis, quia omnes illius actiones erant sub dominio Dei, nec proinde ipsi *propriæ*. — Sed respondetur distinguendo: actiones Christi *physice* spectatæ, erant quidem sub dominio Dei, quia erant actiones alicujus creaturæ; sed *valor moralis* illarum actionum, utpote pendens a personâ Verbi, non cadebat sub dominio Dei; nam quidquid Verbum incarnatum agit, est sub dominio solius Verbi ut subsistentis in humanâ naturâ; aut, si cadebat, nonnisi modo omnino generali, sed sub spe-

ciali dominio Christi erat, juxta illud axioma : " *actiones sunt suppositorum* "; ergo, Christus potuit satisfacere bonis propriis.

198. 3° *Ex alias indebitis.* Asserit quidem Vasquez omnes actiones Christi esse Deo debitas ex aliis titulis, scilicet titulo creationis, gratitudinis, religionis etc. Respondetur eâdem distinctione : scilicet illæ actiones *physice* spectatæ, Deo quidem debebantur aliunde, sed in *suo valore morali*, ad solum Christum pertinebant, qui utpote æqualis Patri, nullam habebat obligationem proprie dictam erga Deum. Insuper actiones Christi, utpote infiniti valoris, poterant simul diversis obligationibus satisfacere; nam quod ex justitiâ solvitur, potest simul ex obedientiâ et caritate fieri, et sic multiplicem habere valorem.

199. 4° Tandem creditor, seu Deus, tenebatur accipere hanc Christi satisfactionem; nam, ut diximus, Christus fuerat, per speciale pactum, constitutus caput morale hominum; atqui, posito illo pacto, Deus tenebatur, vi fidelitatis, Christi satisfactionem acceptare; quia ideo Jesus constitutus fuerat caput et fidejussor generis humani, ut posset, loco nostrî, satisfactionem offerre; ergo.

§ III. De universalitate satisfactionis Christi [1].

Christi satisfactio universalis fuit quoad *homines* et quoad *peccata.*

200. I. *Quoad homines.* Hâc de re errarunt (a) *Prædestinatiani* (sæc. IX), et *Calvinistæ* qui docuerunt Christum pro solis prædestinatis satisfecisse [2]; (b) *Jansenistæ*, qui contendebant semipelagianum esse dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, quum revera non meruerit omnibus gratias vere ad salutem sufficientes; (c) *Vasquez*, paucique alii theologi, qui docuerunt eum non pro illis parvulis satisfecisse, qui moriuntur antequam ba-

[1] Quum hæc quæstio affinis sit quæstioni de voluntate salvificâ Dei, plerique theologi de illâ specialiter non disserunt, sed eam attingunt ubi de prædestinatione. Hanc tamen fuse pertractant *Petavius*, l. XIII, c. 1-16; *Stentrup*, Soteriol. th. 31-34; brevius *Tepe*, n. 1042 *sq.* Lege etiam quæ diximus *de Deo Uno*, n. 124 sq.

[2] *Cfr. Hodge*, Systematic. theol. vol. II, 333.

ptismus ipsis conferri possit. Ut ea quæ de fide sunt aut certa ab incertis secernamus, tres erunt propositiones.

201. 1° Christus vere satisfecit pro omnibus fidelibus, etiam pro illis qui non sunt prædestinati[1]. *De fide est ex Trident.* mox citando.

(**A**) *Scriptura.* (a) *S. Paulus*[2] aperte declarat Christum satisfecisse pro omnibus, præsertim fidelibus: "Qui est salvator omnium hominum, *maxime fidelium*". (**b**) Insuper *S. Paulus* manifeste supponit Christum mortuum esse etiam pro illis qui non prædestinantur, nam dicit: "Noli cibo tuo *perdere* illum pro quo Christus mortuus est"[3]; ergo supponit Christum etiam mortuum esse pro illis qui perdi possunt, i. e., qui non prædestinantur.

(**B**) *Traditione:* (a) Legitur enim in Symbolo: "Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis"; atqui omnes fideles, etiam non prædestinati, tenentur recitare Symbolum; ergo Christus satisfecit pro omnibus, etiam non prædestinatis. (b) Ex Concilio *Tridentino* dicente[4]: "Verum, etsi ille *pro omnibus mortuus est*, non omnes tamen mortis ejus beneficium accipiunt".

202. 2° Christus vere satisfecit pro omnibus infidelibus, saltem adultis. *Certum est et fidei proximum.*

(**A**) *Script.:* (a) Ex textibus in quibus modo generali asseritur Christum pro omnibus indiscriminatim satisfecisse v. g. "Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro *nostris* tantum, sed etiam pro totius mundi"[5]. (**b**) Ex speciali textu S. Pauli[6]: "Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes... pro omnibus hominibus, pro *regibus* et *omnibus qui in sublimitate sunt*... Hoc enim bonum et acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui *omnes* homines vult salvos fieri, et ad *agnitionem veritatis* venire... Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semet-

[1] Sensus est Christum satisfactionem et meritum obtulisse ut omnes et singuli saltem Fideles gratiam accipere possent cœlumque pertingere, si tamen conditiones ex parte ipsorum requisitas adimpleant.

[2] *I Tim.* IV, 10. — [3] *Rom.* XIV, 15. — [4] *Sess.* VI, cap. 3.

[5] *I Joa.* II, 2. — [6] *I Tim.* II, 1-6.

ipsum pro *omnibus*". Ibi S. Paulus obsecrat ut fiant orationes pro *omnibus*, quia Christus dedit semetipsum redemptionem pro *omnibus;* atqui, ex contextu apparet vocem illam *omnibus* complecti etiam *infideles*, quia in versiculo secundo agitur de regibus et magistratibus hujus temporis, qui adhuc infideles erant. Aliunde agitur de illis qui ad *agnitionem veritatis venire* indigent, et proinde de iis qui fidem nondum habent. Nec opponi possunt verba Christi[1] " Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo "; nam ex eo quod Christus hâc vice non oraverit pro mundo, minime sequitur eum nunquam pro illo orasse, præsertim quum postea addiderit : " Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me... ut credat *mundus* quia tu me misisti " (20); ex quo apparet eum pro mundo orasse, ut fidem scilicet acciperet.

(B) Damnata est ab *Alexandro VIII* sequens propositio : " Christus dedit semetipsum oblationem Deo pro omnibus et *solis* fidelibus ". Ergo certum est Christum non esse mortuum pro solis fidelibus sed etiam pro infidelibus[2].

203. 3° *Christus vere satisfecit etiam pro parvulis, qui baptizari non possunt.* Ita communiter contra *Vasquez.*

(A) *Script. :* (a) Quia nullibi Scriptura excludit parvulos a beneficio redemptionis, sed e contra asserit modo generali Christum pro omnibus satisfecisse. (b) Insuper S. Paulus docet omnes justificari et salvari per Christum, sicut omnes in Adamo peccaverunt : " Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei in plures abundavit "[3]; atqui parvuli de quibus agitur vere in Adamo peccaverunt; ergo per Christum accipiunt gratias sufficientes ad salutem.

(B) *Traditione.* Ex textu S. Augustini (Contra *Jul.*

[1] *Joa.* XVII, 9.

[2] Jam Concil. *I Carisiacum* contra Prædestinatianos idem declaraverat : " Christus Jesus, sicut nullus homo est, fuit vel erit, cujus natura in illo assumpta non fuerit, ita nullus est, fuit vel erit homo, pro quo passus non fuerit; licet non omnes passionis ejus mysterio redimantur ". (*Denzing.*, n. 282).

[3] *Rom.* V, 15.

IV, 42) : " Numquid parvuli homines non sunt, ut non pertineat ad eos quod dictum est, vult omnes salvos fieri "?

(C) *Ratione Theol.* Deus neminem deserit nisi prius ipse deseratur; atqui, si Christus non satisfecit pro illis parvulis, certe illos deserit, antequam ab ipsis deseratur; ergo.

204. II. *Quoad peccata.* 1° **Christus vere satisfecit pro omnibus peccatis, sive originali, sive actualibus, humani generis.** Propositio est *de fide* pro peccatis fidelium, *certa* pro peccatis infidelium, *communiter* admissa pro originali peccato parvulorum.

(A) *Script. :* (a) Expresse enim asseritur modo generali Christum satisfecisse pro omnibus peccatis : " Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab *omni iniquitate* " ... " Sanguis Jesu Christi emundat nos ab *omni peccato* "[1]. (b) Insuper specialiter declaratur Christum satisfecisse pro peccatis commissis sub Veteri Testamento : " In redemptionem earum prævaricationum quæ erant sub *priori testamento* "[2].

(B) *Ratione Theologicâ :* Ex dictis supra, Christus est Redemptor et Salvator omnium hominum; atqui non potest vere hunc titulum mereri, nisi satisfecerit pro *omnibus peccatis;* si enim unicum peccatum esset pro quo non satisfecisset, eo ipso unus saltem homo esset, cujus Redemptor dici non posset.

205. 2° **Christus nos liberavit non solum a culpâ, sed etiam a reatu pœnæ,** quatenus solvit pretium sufficiens ad tollendam omnem pœnam peccato debitam, dummodo tamen per fidem et caritatem passioni ejus communicemus.

(A) *Script. :* " Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit "[3]; atqui per istos languores et dolores intelligi debent pœnæ peccato debitæ, ut versiculo sequenti constat : " Vulneratus propter *iniquitates* nostras ", et communi Patrum interpretatione.

(B) *Rat. Theol.* (a) Christus, pro nobis satisfaciendo, nos ab inferno liberavit[4]; atqui liberatio ab inferno importat saltem liberationem a pœnâ æternâ; ergo. (b) Insuper, ex dictis, satisfactio Christi est infiniti valoris; atqui quod est infiniti valoris non solum

---

[1] *Tit.* II, 14; *I Joa.* I, 7. — [2] *Hebr.* IX, 15. — [3] *Isa.* LIII, 4.

[4] " Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum ... Et vos cum mortui essetis in delictis ... convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta; delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci " (*Col.* I, 13; II, 13-14.) Cf. *S. Th.* q. 49, a. 3-5.

maculam peccati, sed etiam omnem pœnam peccato debitam tollere potest, eo magis quia peccatum inter alia importat reatum ad pœnam. Ut autem de facto pœna illa tollatur, necesse est ut nobis applicentur satisfactiones Christi; quod fit per Sacramenta, Sacrificium Missæ, fidem, caritatem aliaque christianæ vitæ opera.

206 *Corollarium. Licet satisfactio Christi in se perfectissima fuerit et universalis, necesse est ut adulti Christum patientem imitentur, et cum eo pro peccatis suis per bona opera satisfaciant, si salvi fieri velint.* Certum est contra Protestantes, qui ita extollunt satisfactionum Christi perfectionem ut, juxta ipsos, nulla sit pro peccatoribus obligatio satisfaciendi, et sola fides sufficiat ut ejus satisfactiones et merita nobis applicentur [1].

Prob. (A) *Script. Christus* enim aperte declarat nullum posse ejus fieri discipulum, proindeque salvari, nisi tollat crucem suam: "Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me" [2]; item *S. Petrus* nos edocet Christum passum esse, "ut sequamini vestigia ejus" [3]; et *S. Paulus* manifeste supponit nos non posse cum Christo coronari, nisi cum illo patiamur: "Heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, si tamen compatimur ut et conglorificemur" [4]; hinc de se ipso dicebat: "Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne meâ pro corpore ejus quod est ecclesia" [5]. Porro hæc testimonia, aliaque multa quæ referre possemus, clare evincunt passionem Christi, licet in se completam, a nobis esse complendam, quatenus debemus, ut membra ejus, capiti nostro configurari, sequendo vestigia ejus, tollendo crucem nostram, passionesque mortificando, ut sic merita et satisfactiones ejus nobis applicentur; ergo non sufficit fides, licet libenter fateamur eam esse prorsus necessariam, ita ut opera, sine fide peracta, ad salutem inutilia sint.

(B) *Tradit.*, ex *Trident.* ubi dilucide catholica doctrina his verbis proponitur [6]: "Hac igitur ratione justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba: "Abundate in *omni opere bono*, scientes quod labor vester non est inanis in Domino; non enim injustus est Deus, ut obliviscatur *operis vestri* et *dilectionis*, quam ostendistis in nomine ipsius". Et: "Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem". Atque ideo bene operantibus usque in finem, et in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, et *tanquam gratia* filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et *tanquam merces* ex ipsius

[1] Cf. *Moelher*, Symbolism, § XXI-XXII; *Stentrup*, Soteriol. th. 8; *Bossuet*, Exposition de la Foi cathol., VIII.

[2] *Matt.* XVI, 24. — [3] *I Petr.* II, 21. — [4] *Rom.* VIII, 17.

[5] *Coloss.* I, 24. — [6] *Sess.* VI, cap. 16

Dei promissione *bonis* ipsorum *operibus et meritis* fideliter reddenda".

(C) *Rat. theol.* (a) Quamvis Christus sufficienter pro peccatis humani generis satisfecerit, sunt tamen unicuique remedia propriæ salutis quærenda. Mors enim ejus est quasi quædam universalis causa salutis, sicut peccatum primi hominis fuit quasi universalis causa damnationis; atqui universalis causa unicuique individuo applicari debet specialiter, ut effectum universalis causæ participet; aliunde talis applicatio meritorum Christi fit per fidem, sacramenta et bona opera; ergo[1]. (b) Præterea adultus sese præparare debet ad justificationem variis actibus, qui in *Tr. de Gratiâ* describuntur; et in statu gratiæ perseverare nequit sine bonis operibus; atqui hoc evidenter supponit uniuscujusque cooperationem tum ad propria peccata expianda tum ad perseverandum in bono; ergo. Aliunde experientiâ constat, etiam post Redemptionem, remanere in justificatis concupiscentiam et passiones; atqui non possumus passiones vincere, nisi carnem mortificaverimus: "Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis"[2]; ergo. (c) Nec dicatur per hoc injuriam fieri satisfactionibus Christi; valor enim satisfactorius et meritorius actionum nostrarum ab ejus satisfactionibus derivatur, et ad ejus gloriam conducit: "Cum enim, ut ait *Trident.* (l. cit.), ille ipse Christus Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites in ipsos justificatos jugiter virtutem influat", non magis detrahunt opera bona nostra a satisfactione Christi quam palmites a gloriâ vitis detrahunt fructus bonos ferendo; imo, ut ait *Suarez*[3], "hoc ipsum magis extollit merita et satisfactionem Christi, et ostendit ejus efficaciam, quia non solum satisfecit pro nobis, sed etiam nos facit cooperatores suos, vel ad nostram salutem, cum ad illam disponimur, et pro peccatis nostris satisfacimus per ejus gratiam, vel ad alienam, cum aliis applicamus sacramenta vel satisfactiones".

Art. III. De Merito Christi[4].

Post dicta de satisfactione Christi disputandum superest de ejus merito: per satisfactionem Christus offensam

[1] *S. Thom.*, C. Gent., l. IV, c. 45. — [2] *Galat.* V, 24.

[3] Disp. IV, sect. 3, n. 10; cfr. *Oxenham*, op. cit.. c. 7, p. 325. Merito igitur ait *Trident.* (sess. XIV, c. 8): "Omnis gloriatio nostra *in Christo* est: *in quo* vivimus, *in quo* meremur, *in quo* satisfacimus, facientes fructus dignos pœnitentiæ, qui *ex illo* vim habent, *ab illo* offeruntur Patri, et *per illum* acceptantur a Patre".

[4] Cf. *S. Thom.* q. 19, a. 3-4; 34, a. 3; *Salmant.* disp. XXVIII; *Suarez*, disp. XXXIX; *Legrand*, diss. IX, c. 1; *Bill.* diss. XIX, a. 1-3; *Stentrup*, th. 25-37.

Deo irrogatam reparavit : per meritum autem bona per peccatum amissa nobis restituit; quæ de perfectione et universalitate satisfactionis Christi diximus, vera sunt etiam de merito : declarare igitur satis erit *existentiam* et *objectum* meriti.

I. Notio et existentia meriti in Christo.

207. 1° *Notio :* (**A**) Meritum in genere, seu opus meritorium, est omne opus præmio dignum ; meritum autem *supernaturale* est opus supernaturale pro Deo factum, ex quo, positâ divinâ ordinatione, oritur jus ad supernaturalem retributionem. (**B**) Duplex distinguitur : (**a**) meritum *de condigno* est illud quod proportionatur præmio obtinendo, et cui proinde *ex justitiâ*, vel saltem ex *fidelitate* præmium debetur; (**b**) meritum *de congruo* est illud quod ex se non proportionatur præmio, et cui proinde ex *decentiâ* solum præmium debetur[1].

208. 2° *Existentia.* **(A) De fide est Christum pro nobis gratiam meruisse,** ut constat; (**a**) ex *Tridentino :* "Si quis dixerit homines sine Christi justitiâ, per quam nobis meruit justificari, A. S." Textus Scripturæ afferemus, ubi de objecto meriti.

(**b**) *Rat. theol.* Ille enim vere meruit cujus actionibus insunt omnes conditiones ad meritum requisitæ. Atqui ita est de actionibus Christi. Conditiones enim ad meritum necessariæ, sunt ex parte *agentis* status *viæ* et *gratiæ;* ex parte operis, *libertas*, *honestas* ac *supernaturalitas;* ex parte Dei *promissio.* Porro (**a**) Christus erat *viator*, ac proinde in statu merendi, tum ex parte corporis quod nondum glorificabatur, tum ex parte inferioris animæ, quæ non fruebatur delectatione ex visione beatificâ promanante; aliunde erat in *statu gratiæ;* (**b**) ejus opera erant *libera*, *honesta*, *supernaturalia*, *propter Deum facta*, juxta illud : "quæ placita sunt ei facio semper"[2]; imo eadem opera, propter dignitatem personæ, erant præmio proportionata; (**c**) tandem aderat promissio divina, vi cujus pro nobis mereri poterat,

[1] De merito fusius disputatur in *Tr. de Gratiâ*, n. 184 sq.

[2] *Joa.* VIII, 29.

utpote caput morale nostrum, juxta illud Isaiæ : " si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum " [1].

209. (B) *Corollaria.* (a) Christus mereri incœpit, juxta communem sententiam, a primo instanti Incarnationis : " Ingrediens mundum dicit : hostiam et oblationem noluisti... tunc dixi : ecce venio ut faciam, Deus, voluntatem tuam " [2]; talis enim oblatio Deo grata fuit ac proinde meritoria. (b) Insuper, per totam suam vitam, sine intermissione meruit per omnes actus humanos quos exercuit, quum liber esset in actibus suis saltem circa circumstantias, et aliunde actiones ipsius ex dictis haberent omnes conditiones ad meritum requisitas. Hinc, dum varia mysteria, quæ mortem ejus præcesserunt, mente colimus, cogitare juvat non solum *exemplis* sed etiam *gratiis*, quas per hujusmodi actiones nobis meruit, nos ad ejus imitationem potenter provocari. (c) Sed præsertim per *passionem* et *mortem* suam meruit, quæ, positivâ Dei ordinatione, ad complendum redemptionis opus ordinatæ fuerant ; hinc salus nostra *sanguini* et *morti* ejus maxime adscribitur : " Sanguis J. Ch. Filii ejus emundat nos ab omni peccato " ; " non corruptibilibus auro et argento redempti estis..., sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi " [3]. (d) Christus autem non meruit post mortem : nam ad meritum requiritur status *viæ*, qui, juxta ordinationem divinam, ipso instanti mortis desinit. Hinc Christus ipse dixit : " Me oportet operari opera ejus donec dies est, venit nox quando nemo potest operari " [4] : atqui illæ expressiones " *dies*, *nox* " sunt metaphoræ quibus designantur vita et mors Christi ; ergo. Unde et Apostolus ait [5] : " Hinc autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dexterâ Dei, de cetero exspectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. *Unâ enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos* ".

[1] *Isa.* LIII, 10. — [2] *Hebr.* X, 5.
[3] *I Joa.* I, 7 ; *I Petr.* I, 19 ; vide etiam textus citatos n. 184.
[4] *Joa.* IX, 4.
[5] *Hebr. X, 12 sq.*

II. Quid Christus nobis meruit?

Per peccatum originale homo amiserat : 1° bona supernaturalia, scilicet gratiam et gloriam ; 2° bona præternaturalia, scilicet immunitatem ab ignorantiâ, concupiscentiâ, dolore et morte. Christus per merita sua illa bona nobis restituit sed gradatim, quædam in præsenti vitâ, quædam autem in alterâ.

210. 1° *Quoad bona supernaturalia.* (**A**) *Quoad gratiam : Christus sufficienter*[1] *omnibus hominibus meruit sive gratiam habitualem* (seu justificationem) *sive gratias actuales*, quæ justificationem præparant aut consequuntur.
(**a**) *Script.* Quoad gratiam *habitualem* dicitur : " Vidimus gloriam ejus... plenum gratiæ et veritatis... et de plenitudine ejus nos omnes accepimus "[2] ; ergo omnes accipiunt, aut saltem accipere possunt de plenitudine gratiæ quam Christus possidet, et cujus participationem nobis meruit. Huc etiam veniunt textus supra citati de *satisfactione*, ubi declaratur nos justificatos fuisse per Christum : justificatio enim fit per gratiæ infusionem, ideoque merendo nostram justificationem, meruit gratiam. Quoad gratiam *habitualem et actualem :* " Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo Jesu "[3] ; jam vero in illo textu declaratur Deum effundere super nos omnem spiritualem benedictionem, id est, omnem gratiam habitualem et actualem, ob merita Christi. (**b**) Quod confirmat *Trident.*[4] : " Christus sua sanctissimâ passione in ligno crucis nobis justificationem meruit " : jam vero ille qui meretur justificationem eo ipso meretur gratias actuales ad illam obtinendam vel conservandam. Constat insuper ex praxi Ecclesiæ, quæ omnes gratias postulat per merita Christi dum dicit scilicet in fine orationum : *Per Dominum nostrum Jesum Christum.*

---

[1] Dicitur *sufficienter*, non efficaciter, quia Christus meruit quidem ut omnibus gratiæ offerrentur sive proxime sive mediate; sed gratiæ hujusmodi repelli possunt et revera a nonnullis propriâ culpâ repelluntur, ut fusius in *Tr. de Gratiâ* declaratur.

[2] *Joa.* I, 14-16. — [3] *Ephes.* I, 3. — [4] Sess. VI, cap. 7.

211. (**B**) Quoad *gloriam.* (**a**) Christus sufficienter meruit omnibus hominibus vitam æternam, i. e. gloriam tum animæ tum corporis. *Script.* : " Consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi *causa salutis æternæ* "... " Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur " [1].

Rat. theol. Qui meretur medium essentiale ad finem, eo ipso finem meretur : atqui, ex dictis, Christus nobis meruit gratiam, quæ est medium essentiale ad vitam æternam : ergo meruit etiam vitam æternam.

(**b**) Christus nobis etiam meruit bona naturalia, quatenus ad salutem inserviunt. Etenim bona naturalia ad salutem utilia, eo ipso sunt gratiæ Dei ; atqui, ex dictis, Christus nobis meruit omnes gratias quæ ad salutem inserviunt.

212. 2° *Quoad bona præternaturalia.* Ut diximus, hæc sunt immunitas ab ignorantiâ, concupiscentiâ, dolore et morte. Circa hæc bona, tria statuuntur : (**A**) Christus *non meruit ut illa bona nobis restituerentur in præsenti vitâ.* Nam (**a**) lugendâ constat experientiâ nos etiam post Redemptionem, ignorantiæ, concupiscentiæ, doloribus mortique subditos esse. (**b**) Insuper decebat ut nos propriæ saluti cooperaremur, vestigia Christi subsequendo ; atqui tota vita Christi fuit crux et martyrium ; ergo decebat ut nos subditi maneremus infirmitatibus hujus vitæ : "Si tamen compatimur, ut et conglorificemur " [2]. (**c**) Si homines venientes ad Christum, statim immortalitatem impassibilitatemque consequerentur, plures ad eum accederent magis propter hæc temporalia beneficia quam propter spiritualia, et sic quodammodo compellerentur homines ad fidem suscipiendam ; et sic meritum fidei minueretur [3].

213. (**B**) Christus tamen meruit ut ignorantia, concupiscentia et dolores non dominarentur in præsenti vitâ : nam (**a**) ex unâ parte dedit nobis patientiæ exemplum, quo incitamur ad patienter tolerandos omnes illos defectus et dolores ; (**b**) et insuper meruit ut dolores, quos patimur in præsenti vitâ, gloriam nostram in cœlo augerent, juxta illud

[1] *Hebr.* V, 9 ; *I Cor.* XV, 22. — [2] *Rom.* VIII, 17. — [3] *S. Thom.*, C. Gent. l. IV, c. 55.

S. Pauli : " Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem " ... " momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis " [1].

214. (C) Tandem Christus meruit ut omnes illæ infirmitates tollerentur in alterâ vitâ. Nam meruit pro omnibus vitam æternam et visionem beatificam : atqui in vitâ æternâ nulla infirmitas remanebit ; ergo.

III. Quid Christus sibi meruit?

215 1° *Christus sibi meruit tum gloriam corporis tum nominis exaltationem.*

(A) *Scriptura* aperte declarat Christum propter passionem suam glorificatum fuisse : " Videmus Jesum *propter passionem* mortis, gloriâ et honore coronatum " [2] ; atqui hic agitur de gloriâ corporis, quia Christus jam ab initio possidebat gloriam animæ seu visionem beatificam : ergo.

Christus etiam meruit *proprii nominis exaltationem*, scilicet, gentium adorationem, Ecclesiæ suæ diffusionem, uno verbo omnes honores quos jam accepit aut accipiet. Nam post relatas ejus humiliationes et passiones, S. Paulus addit : " *Propter quod* et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur " [3].

(B) Aliunde perfectius est habere aliquid per meritum quam sine merito, ceteris paribus ; atqui Christus poterat, absque ullâ imperfectione, mereri gloriam corporis et nominis exaltationem, quum illas ab initio non possideret.

216. 2° Christus *non meruit sibi gratiam habitualem vel animæ gloriam* Ita communiter. Nam, ex dictis, hæc

[1] *Rom.* V, 3-4 ; *II Cor.* IV, 17. — [2] *Hebr.* II, 9.

[3] *Philip.* II, 9-10. Optime animadvertit *S. Thomas* (Comment. in Ep. S. Paul. ibi) triplicem hic commemorari exaltationem Christi triplici humiliationi respondentem : (a) *gloriam* resurgentis " exaltavit illum " quæ respondet exinanitioni ejus " exinanivit semetipsum " ; (b) *notificationem divinitatis* " donavit illi nomen... ", quæ respondet humilitati quâ divinitatem suam celaverat " formam servi accipiens " ; (c) *reverentiam* totius creaturæ " omne genu flectatur ", quæ opponitur humilitati opprobria sustinenti " humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem "...

omnia ab initio habuit, tanquam sibi debita propter unionem hypostaticam : atqui quod habetur ab initio, tanquam aliquid debitum non potest amplius mereri ; ergo. Aliunde principium meriti non cadit sub merito, saltem de facto; atqui gratia habitualis est principium meriti, quum nullus actus meritorius sit, nisi a gratiâ habituali procedat sicut a principio effectivo, ut in *Tr. de Gratiâ* demonstratur ; ergo.

217. Utrum Christus pro angelis meruerit infra expendemus n. 254.

Art. IV. De Sacrificio Christi.

218. Christus quidem nos *satisfactione* et *merito* redemit; sed, licet omnes ejus actiones satisfactoriæ et meritoriæ fuerint, opus suum tamen complevit morte suâ, quæ verum est et proprie dictum sacrificium. Quod ut melius intelligatur, dicemus 1° *de Sacrificio in genere ;* 2° *de Sacrificio Christi in cruce.*

I. De Sacrificio in genere[1].

219. 1° *Notio :* (**A**) Vox *sacrificium* idem sonat ac sacrum facere, proindeque designat actionem quâ aliquid sacrum efficitur. *Lato sensu* definitur quodcumque opus bonum, sive internum sive externum, in honorem Dei elicitum ; quo sensu dicitur : " Immola Deo sacrificium laudis "[2].

220. (**B**) *Stricto sensu*, prout est specialis actus religionis, definitur : *oblatio rei sensibilis, ejusque destructio vel mutatio, a ministro legitimo soli Deo facta, ad supremum ejus dominium agnoscendum, ejusque justitiam placandam in statu naturæ lapsæ.* Dicitur : (**a**) *Oblatio* rei *sensibilis*, quia sacrificium est in genere oblationum, licet omnis oblatio non sit sacrificium. Res autem oblata debet esse sensibilis, nam sacrificium proprie dictum est actus cultus publici, et externa manifestatio virtutis religionis, ac proinde consistere

[1] Cf. *S. Th.* 2. 2. q. 185; *Suarez*, de Eucharistiâ, disp. 73; *Lugo*, de Euch. disp. XIX, sect. 1; *Stentrup*, Soteriol. c. IX, sect. 2; *A Cave*, The Scriptural doctrine of sacrifice ; *Oehler*, O. T. Theology, § 120-134; *Buathier*, Le Sacrifice dans le Dogme catholique, I part., ch. 1-3.

[2] *Ps.* XLIX, 14.

debet in oblatione victimæ sensibilis, quâ offerens significat velle seipsum Deo dedicare ; oblatio mere interna non esset nisi sacrificium improprie dictum. Hinc omnia sacrificia V. Legis, a tempore Abel [1] usque ad Mosaicam legem [2] in rebus sensibilibus consistebant.

(b) Et *immutatio* vel *destructio.* In hoc consistit ipsa sacrificii essentia, et apparet ejus a simplici oblatione discrimen. Nam sacrificium ordinatur ad supremum Dei dominium agnoscendum ; atqui tale dominium non potest melius agnosci nisi victimam immolando ; sic enim declaratur creaturas nullum habere jus ad existentiam, sed solum Deum esse Dominum vitæ et mortis. Immutatio autem victimæ duplex esse potest : vel *physica* destructio, ut fiebat in holocaustis, dum scil. victima occidebatur et comburebatur ; vel *moralis* immutatio, quâ scil. victima in statu humiliori constituitur, ut fiebat in libationibus, in quibus liquor effusus in statu decliviori et ad destructionem sui vergente constituebatur, aut in oblationibus cibariis [3].

(c) A legitimo *ministro :* quum enim sacrificium proprie dictum sit actus cultus publici, nomine totius societatis oblati, nemo potest illud offerre, nisi specialiter ad hoc munus deputetur. Hinc jam in lege Mosaica soli sacerdotes sacrificia regulariter offerebant ; et sub N. L., "omnis pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus *constituitur* in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et *sacrificia*" [4].

(d) *Soli Deo :* nam sacrificium est actus virtutis religionis ad supremum Dei dominium agnoscendum, et proinde actus latriæ, qui nulli creaturæ offerri potest.

(e) Ad *supremum ejus dominium agnoscendum :* quibus verbis indicatur finis præcipuus sacrificii, quod nempe directe tendit ad Dei gloriam [5], ad agnoscendum illum ut vitæ et mortis supremum Dominum.

(f) Ad *placandam ejus justitiam :* sed insuper, cum in statu naturæ lapsæ, divina majestas per peccatum offensa fuerit, homo, per sacrificium se mortis reum profitetur, et per hoc, offensam Deo irrogatam reparare intendit.

[1] *Gen.* IV, 3-4. — [2] *Levit.* II, 1-11. — [4] *Hebr.* V, 1. — [5] Cf.

221. 2° *Species:* Prætermissis aliis divisionibus, sacrificium ex parte finis est: (**a**) *latreuticum*, quando directe tendit ad agnoscendum supremum Dei dominium; tale erat *holocaustum* in A. L. in quo tota victima comburebatur, ut significaretur solum Deum jus habere ad existentiam. (**b**) *Eucharisticum*, quum ad gratias Deo agendas directe offertur; talis erat *hostia pacifica*, cujus una pars comburebatur, altera a sacerdotibus consumebatur, et tertia ab ipsis offerentibus comedebatur. (**c**) *Impetratorium*, quum ad nova beneficia obtinenda directe tendit; apud Judæos *hostia pacifica* habebatur etiam ut sacrificium impetratorium. (**d**) *Propitiatorium*, quando directe offertur pro peccatis aut pœnâ peccato debitâ; talis erat in A. L. *hostia pro peccatis*, cujus una pars consumebatur, altera in usum sacerdotum reservabatur.

222. 3° *Fundamentum.* Sacrificium, quatenus est *oblatio rei sensibilis*, ad recognoscendum Dei dominium, *ad jus naturale pertinet:* "Ex naturali ratione procedit, ait *S. Thomas* [1], quod homo quibusdam sensibilibus rebus utatur, offerens eas Deo in signum debitæ subjectionis et honoris, secundum similitudinem eorum qui dominis suis aliqua offerunt in recognitionem dominii". Cujus rei signum est in quâlibet ætate et apud quaslibet nationes semper fuisse aliquam sacrificiorum oblationem; quod enim apud omnes invenitur, naturale esse apparet. Quatenus vero *destructionem victimæ* importat, sacrificium *jure naturali aliquo modo fundatur;* nam homo vitam suam Deo debet; quia vero regulariter nec licet nec expedit vitam propriam sacrificare, substituitur alia vita vel entitas alterius rei, eaque destruitur, ut significetur nos eodem modo vitam nostram oblaturos, si liceret, ad agnoscendum Deum esse vitæ et mortis auctorem. Quod quidem magis necessarium videtur esse in statu naturæ lapsæ, quum peccator omne jus ad vitam servandam amiserit. Hinc etiam apud omnes Gentes sacrificia in aliquâ victimæ mutatione vel destructione consistebant.

223. 4° Ratione *originis*, tria tempora in sacrificiorum historiâ distinguere licet: sacrificia *legis naturæ*, *mosaica* et

[1] 2ª 2æ, q. 85, a. 1.

N. Legis. (a) Statim post lapsum peracta fuisse sacrificia S. Scriptura diserte testatur: "Factum est autem, post multos dies, ut *offerret* Cain de fructibus terræ *munera* Domino. Abel quoque *obtulit* de primogenitis gregis sui et de *adipibus* eorum" [1]; quæ quidem ultima verba clare manifestant Abel victimas Deo *immolavisse*. Iterum statim ac Noe de arcâ egressus est, *holocausta* Deo obtulit: "Ædificavit autem Noe *altare* Domino, et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit *holocausta* super altare" [2]. Hanc fuisse Abrahæ praxim ex multis Scripturæ locis aperte constat [3]; omnibus pariter notum est quomodo filium suum Isaac immolare paratus fuerit, et, Deo jubente, arietem loco filii holocaustum Domino obtulerit [4]; quod quidem *substitutionis* theoriam supra expositam illustrat. Alia sacrificia tum a Patriarchis, tum ab eis qui extra familiam Abrahæ et populum judaicum vivebant, in toto decursu legis naturæ peracta fuisse manifestum est ex historiâ tam sacrâ quam profanâ: sic v. g. Melchisedech, rex Salem, sacerdos Dei Altissimi panem et vinum obtulit [5]; ita pariter Jethro, sacerdos Madian ac socer Moysis, obtulit holocausta et hostias Deo [6]; quod pariter de Job asseritur [7]. Sic apud omnes Gentes [8], etiam idololatriæ deditas, semper in usu fuerunt templa, altaria, victimæ speciali curâ selectæ maxime inter animalia domestica, et loco hominis immolatæ ad numina sanguine placanda.

224. (b) Sub *lege mosaicâ*, multa sacrificia ab ipso Deo instituta sunt, tum ad veram religionem fovendam, tum ad præfigurandum Christi sacrificium: hæc descripta inveniuntur apud *Leviticum* et eorumdem mystica significatio declaratur præsertim in *Ep. ad Hebr.* [9] Triplex erat sacrificiorum genus: *holocaustum*, in quo tota victima comburebatur, *in honorem Dei*, ut, sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaretur

[1] *Gen.* IV. 3-4. — [2] *Gen.* VIII, 20. — [3] *Gen.* XII, 7-8; XIII, 4; XV, 9-12. — [4] *Gen.* XXII. — [5] *Gen.* XIV, 18. — [6] *Exod.* XVIII, 12. — [7] *Job.* I, 5.

[8] De Sacrificiis paganis cfr. *Encyclop. Britannica*, verbo *sacrifice*.

[9] *Hebr.* VIII-IX.

totum hominem et omnia quæ ipsius sunt, Dei dominio esse subjecta, et ei offerenda; sacrificium *pro peccato*, quod offerebatur in *remissionem peccati*, et in duas partes dividebatur, quarum una comburebatur, altera vero cedebat in usum sacerdotum, ad significandum quod expiatio fit a Deo per ministerium sacerdotum; *hostia pacifica*, quæ offerebatur Deo vel pro *gratiarum actione* vel pro *novis beneficiis* obtinendis, et in tres partes dividebatur : una pars incendebatur ad honorem Dei, alia pars cedebat in usum sacerdotum, tertia vero in usum offerentium, ad significandum quod salus hominis procedit a Deo dirigentibus ministris Dei, et cooperantibus ipsis hominibus qui salvantur. Quæ quidem doctrina fuse declaratur a *S. Thomâ*, 1. 2, q. 102; vide præsertim art. 3. ad 8.

225. (c) Sub *N. Lege* unum est sacrificium, sc. sacrificium Christi quod in ultimâ cœnâ peractum, deinde in cruce consummatum, quotidie in missâ renovatur[1]. De sacrificio crucis nunc agendum est; de sacrificio eucharistico alibi dicemus.

II. De Sacrificio Christi[2].

226. 1° *Existentia.* **Christus obtulit in ara crucis verum et proprie dictum Sacrificium.** *De fide* est contra Socinianos qui contendunt Christum non obtulisse verum sacrificium in cruce, sed solum, quando cœlum ingressus est; siquidem, juxta ipsos, mors Christi non fuit nisi præ-

[1] Nonnulli auctores, præsertim mystici, post *P. de Condren* (L'Idée du Sacerdoce et du Sacrifice de J.-C.), putant totam vitam Christi sacrificium esse : victimæ *consecratio* primo instanti Incarnationis facta est; *oblatio*, eodem instanti incœpta, die Præsentationis exterius manifestata est; *immolatio* in cruce peracta; *consummatio* die Resurrectionis perfecta; *communio* in cœlo in æternum, in terrâ per mysterium eucharisticum usque ad finem mundi persistet. Cfr. *M. Lepin*, L'Idée du Sacrifice, 1897, p. 79. — Hæc opinio, quæ magis pia est quam theologica, res plane distinctas confundit, sacrificium *lato* et *stricto* sensu sumptum, — ipsum sacrificii *actum* ejusque *remotam præparationem*, — victimæ *immolationem*, quæ in actu transitorio consistit, et *statum* victimæ, qui permanere potest.

[2] Cf. *S. Th.* q. 48, a. 3; *Petavius*, l. XII, c. 12; *Legrand*, diss. X, c. I, concl. III-IV; *Stentrup*, Soteriol. th. 77-80; *Franzelin*, th. 48; *Hurter, 683 sq.*; *Buathier*, op. cit. I part., ch. 4.

paratio ad sacrificium quod obtulit in cœlo et etiam nunc offert pro nobis intercedendo. Dicit autem *Trident.*[1], "Christum semel seipsum in arâ crucis, morte intercedente, Deo Patri obtulisse ut æternam illic redemptionem operaretur", et postea addit : "Sacrificium Eucharistiæ nihil aliud esse nisi representationem cruenti sacrificii semel in cruce peracti". Jamvero illa verba manifeste supponunt sacrificium crucis esse verum et proprie dictum sacrificium, cujus missa est representatio et renovatio.

227. (**A**) *Script.* (**a**) "Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et *hostiam* Deo in odorem suavitatis"... "*Pascha* nostrum immolatus est Christus"... Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo[2]". Unde sic : in illis textibus evidenter agitur de sacrificio Christi in cruce, ut constat ex verbis ; "Tradidit semetipsum hostiam, immolatus est, in sanguine suo" ; atqui illud sacrificium exhibetur ut sacrificium proprie dictum, nam in primo textu declaratur Christum seipsum obtulisse, non solum tanquam *oblationem* (quæ vox intelligi posset de sacrificio improprie dicto), sed etiam *hostiam* (θυσίαν) : atqui illa vox indicat sacrificium cruentum et proprie dictum ; ergo sacrificium Christi in cruce fuit verum et proprie dictum sacrificium. (**b**) Confirmatur ex Ep. ad *Hebr.*, in quâ Apostolus probat omnem Pontificem sacrificia offerre debere, Christum esse vere pontificem, ac proinde verum sacrificium obtulisse, illudque semel obtulisse seipsum offerendo[3] ; atqui sacrificium de quo agitur est certe sacrificium crucis, quum postea[4] legatur : "Per proprium *sanguinem* introivit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ". Præterea in eodem capite S. Paulus comparationem instituit inter Summum Pontificem A. Legis et Christum ipsum ; sicut enim Pontifex sacrificium ante ingressum in Sanctissimum offerebat, ita Christus nonnisi sacrificio oblato cœlos penetravit ; sicut Pontifex semel in anno Sanctuarium ingrediebatur, non sine sanguine, sic et Christus, per proprium sanguinem, semel introivit in regnum cœlorum ; sicut sacrificia antiqua inquinatos sanctificabant

[1] *Sess.* XXII, cap. 1. — [2] *Ephes.* V, 2 ; *I Cor.* V, 7 ; *Apoc.* I, 5.
[3] *Hebr.* V, 1 ; VII, 27 et alibi passim. — [4] Hebr. IX, 12.

ad emundationem carnis, sic multoque perfectius sanguis Christi nos mundat ab omni peccato: "Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum S. semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi?[1]" Porro hæc comparatio manifeste supponit mortem Christi fuisse verum sacrificium antiquis sacrificiis multo perfectius.

228. Objiciunt Sociniani illationem sanguinis in Sancta Sanctorum per S. Sacerdotem fuisse verum expiationis sacrificium, proindeque Christum per analogiam sacrificium peregisse, quando, post ingressum in cœlum, sanguinem suum Deo Patri obtulit. Sed immerito; nam hujusmodi cæremonia nihil aliud erat nisi complementum sacrificii jam peracti; verum enim sacrificium in ipsâ immolatione victimæ situm est; igitur Christus verum sacrificium in cruce obtulit, et ingressus in cœlum nihil aliud fuit nisi complementum sacrificii quod in cruce obtulerat. Quæ interpretatio contextu firmatur; nam, teste Apostolo, Jesus *semel tantum oblatus est*[2], et *unâ oblatione consummavit* in sempiternum sanctificatos[3]; quod dici nequit de oblatione in cœlo factâ, quum sit jugis perpetuoque renovetur: "semper vivens ad interpellandum pro nobis"[4].

229. (B) *Tradit.* Inter multa Patrum testimonia[5], hæc verba *S. Augustini* (Enarrat. 2 in Ps. 26) referre satis erit: "Et quidem solus ille sacerdos talis exstitit, ut *ipse etiam esset sacrificium;* obtulit Deo non aliud quam se ipsum. Non enim inveniret præter se mundissimam rationalem victimam, tanquam agnus immaculatus *fuso sanguine* redimens nos, concorporans nos sibi, faciens nos membra sua, ut in illo et nos Christi essemus".

230. (C) *Rat. Theol.* Ex definitione superius explicatâ ad verum sacrificium quatuor requiruntur et sufficiunt: res seu victima sensibilis, ejusdem immutatio, legitimus minister, recognitio supremi Dei dominii; atqui in morte Christi omnes illæ conditiones adsunt, nam, (a) Christus utpote verus homo, est victima sensibus obvia; (b) insuper victima immutatur, quia Christus vere immolatus est et mortuus est in cruce; (c) adest etiam legitimus minister, scilicet Christus ipse, qui est sacerdos in æternum, et seipsum obtulit

[1] *Hebr.* IX, 14.—[2] *Hebr.* IX, 28.—[3] *Hebr.* X, 14.—[4] *Hebr.* VII, 25.—[5] Cf. *Petavius, l. II, c. XII*, n. 2; *Stentrup*, l. c. p. 257 sq.

pro totâ hominum societate. Nec dicatur Christi immolationem a tortoribus peractam fuisse; isti enim fuerunt solummodo causa instrumentalis et materialis mortis ejus; sed verus sacerdos fuit ipse Christus, quatenus *seipsum voluntarie tradidit morti* a tortoribus infligendæ, juxta illud: " Ego ponam animam meam : nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso[1] " : non potuissent enim vitam ejus eripere, nisi ipse seipsum eis tradidisset; et hoc sufficit ut Christus vere fuerit sacerdos, nam in sacrificiis A. Legis victimæ etiam a laicis immolabantur, et a sacerdotibus offerebantur[2]. (**d**) Tandem melius agnosci non poterat supremum Dei dominium quam per mortem hominis Dei; sic enim demonstrabatur omnes creaturas, etiam perfectissimas, a Deo pendere quoad totum suum esse, solumque Deum jus habere ad existentiam et honorem.

231. 2° *Qualitates.* Sacrificium Christi in cruce fuit :

(**a**) *Perfectissimum :* nam perfectio alicujus sacrificii pendet præsertim ex *dignitate victimæ*, et ex *perfectione immolationis;* atqui in sacrificio crucis victima oblata erat infiniti valoris, et immolatio fuit completa, quum post multos et diuturnos dolores, Christus tandem mortem violentam passus fuerit; ergo.

(**b**) Finibus Incarnationis *accommodatum :* nam finis Incarnationis non est solum redimere hominem, sed etiam illi præbere remedia adversus triplicem concupiscentiam. Atqui Christus in passione hæc remedia nobis præbet per exemplum, nos docendo quomodo divitias, honores et voluptates contemnere debeamus : fuit enim omnibus bonis externis, etiam vestibus, spoliatus, opprobriis saturatus, et omni tormentorum genere afflictus (*S. Th.* 3, q. 46, a. 3-7).

(**c**) Ex se *efficacissimum :* illud enim sacrificium est ex se efficax, quod ex naturâ suâ potest Deum placare, nobis-

[1] *Joa.* X, 18.

[2] *S. Th.*, 3, q. 47, a. 1. Cf. *Oehler*, op. cit. § 126; *Lund*, Judische Heiligthümer, p. 579, sq. Quod aliunde clare colligitur ex *Lev.* I, 5, ubi dicitur victimam immolari ab eo pro quo sacrificium offerebatur, et offerri a sacerdotibus : " immolabitque vitulum coram Domino, et offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem ejus ".

que restituere omnia bona per peccatum amissa; atqui ita est de sacrificio Christi, quod est *infiniti valoris*, ut probavimus ubi de satisfactione et merito Christi, et insuper optimos produxit effectus, nos liberando tum a peccato, tum a potestate diaboli et reatu pœnæ, nos cum Deo reconciliando, januamque cœli nobis aperiendo, ut egregie exponitur a *S. Thomâ* [1], qui totus hâc de re legendus est [1].

Corollarium : De titulis et muneribus Christi Redemptoris.

232. Post dicta de satisfactione, merito et sacrificio Christi, quibus redempti sumus, dicendum superest de titulis seu muneribus Christi Redemptoris. Jamvero illi tituli quatuor præsertim sunt: scilicet Christus est *Caput*, *Rex*, *Propheta*, *Sacerdos;* quatenus *Caput*, vitam supernaturalem et motum in nos infundit; ut *Rex*, fideles in societate spirituali coadunatos gubernat; ut *Propheta* eosdem illuminat et instruit; tandem ut *Sacerdos*, sacrificium Deo pro nobis offert, et est perpetuus inter Deum et homines mediator.

I. De Christo Capite [2].

233. *Christus, ut homo Deus, est caput tum hominum tum Angelorum, non tamen eodem gradu.* Dixi *ut homo Deus*, quia tale munus Christo competit non propter naturam humanam solam, nec propter divinam solam, sed propter utramque simul : ut Filius Dei, gratiam in nos influere potest; ut homo, nobis assimilatur.

234. 1° *Christus est caput omnium hominum, exceptis tamen damnatis.*

(A) *Script.* " Ipsum (Christum) dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius [3] "; in hoc textu duo asseruntur, videlicet Ecclesiam efformare aliquod corpus morale seu mysticum, et Christum esse caput ejusdem. Hinc *Augustinus* (Enarrat. in Ps. 139, 2) scribit : " Christus ad-

[1] 3, q. 49, a. 1-5. Cfr. *Billot*, op. cit. th. 46-47.

[2] Cfr. *S. Th.* 3, q. 8; *Suarez*, disp. XXIII; *Salmantic.* disp. XVI; *Legrand*, diss. X, c. 3; *Petavius*, l. XII, c. 17; *Billuart*, disp. IX, *Stentrup*, Soteriol. th. 170-173; *Billot*, th. 86.

[3] *Ephes.* I, 22; cf. IV, 15; V, 23; *Colos.* I, 18.

venit, quia Christus caput nostrum esse voluit, caput sc. cujusdam corporis. Non enim potest dici caput, ubi corpus nullum est, cui sit caput. Proinde si caput Christus, et alicujus corporis caput est Christus. Corpus illius capitis sancta Ecclesia est, in cujus nos membris sumus, si caput nostrum diligimus".

(B) *Ratione theol.* Nam in corpore humano caput est illa pars quæ eminet (a) *prioritate* ordinis, nam caput est prima pars corporis; (b) *perfectione*, quia in capite vigent omnes sensus; (c) *virtute* influendi, nam caput ratione cerebri, agit in cetera membra, ea movendo et gubernando; atqui hæc tria Christo competunt relate ad alios homines: (a) est *prior*, non quidem tempore ut homo, sed *dignitate*: "primogenitus in multis fratribus [1]"; et ejus gratia altior est ac prior, quia omnes alii gratiam acceperunt per respectum ad gratiam ipsius [2]; (b) habet etiam *perfectionem*, quia possidet plenitudinem gratiæ et veritatis: "in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi [3]"; (c) tandem habet virtutem influendi, quia "de plenitudine ejus nos omnes accepimus [4]"; et revera, ut dictum est, omnis gratia ac proinde omnis motus in ordine supernaturali a Christo Redemptore venit; hinc *Trident.* ait [5]: "quum enim ille ipse Christus Jesus tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat"...

235. 2° Christus est quidem caput omnium hominum, sed *secundum diversos gradus*. (A) Est caput *actu* seu de facto: (a) beatorum, qui perfecte ac immobiliter ipsi uniuntur per gloriam; (b) justorum in terrâ, qui ipsi mobiliter uniuntur per fidem et caritatem; (c) fidelium peccatorum qui ipsi uniuntur per fidem tantum. (B) Est autem caput in *potentiâ* infidelium omnium qui possunt ad veram fidem converti; nam quamdiu infideles manent in terrâ, Christus remote saltem agit in ipsos, ut illos ad fidem adducat; atqui talis influxus sufficit ut possit vocari eorum caput in potentiâ; ergo. (C) Nullomodo autem est caput damnatorum in

[1] *Rom.* VIII, 29. — [2] *Rom.* VIII, 29. — [3] *Colos.* II, 3; cf. *Joa.* I, 14. [4] *Joa.* I, 16. — [5] *Sess.* VI, cap. 7.

inferno; nam isti nullum influxum gratiæ a Christo amplius accipere possunt.

236. 3° Christus est *caput Angelorum*, minus tamen perfecte quam hominum. Probatur.

(**A**) *Script.* Dicitur enim de Christo [1]: "Qui est caput omnis principatus et potestatis", scilicet omnium Angelorum, ut patet ex contextu et locis parallelis.

(**B**) *Rat. theol.* Christus enim, etiam relate ad Angelos, habet aliquo sensu omnes conditiones requisitas ut sit eorum caput: nam (**a**) ratione unionis hypostaticæ Angelis præeminet; (**b**) majorem plenitudinem gratiæ quam ipsi possidet; (**c**) et tandem in eos infundit non quidem gratiam et gloriam essentialem, sed gloriam accidentalem, ut infra (n. 254) dicemus; ergo.

Christo igitur uniamur sicut membra capiti; cum *honore* prosequamur, quum sit primogenitus in multis fratribus; ejus supernaturalem excellentiam agnoscamus, adeuntes cum *fiduciâ* ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, nam et ipse in corda nostra gratiæ et sapientiæ thesauros infundere desiderat; sed præsertim ab ipso *motum* accipiamus, hoc est, in omnibus actibus non spiritu mundi, nec spiritu proprio, sed Spiritu Christi ducamur; nam "si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus" [2].

II. De Christo Rege[3].

237. 1° Regia potestas est facultas suprema homines in societate ordinatos ad finem communem dirigendi. Duplex est: *temporalis*, quæ subditos dirigit ad bonum temporale obtinendum, et *spiritualis*, quæ homines dirigit ad beatitudinem supernaturalem. Jamvero Christus est rex *spiritualis*, quatenus fundavit super terram societatem spiritualem, scilicet Ecclesiam, cujus vere rector et dominus est [4].

---

[1] *Colos.* II, 10. — [2] *Rom.* VIII, 9.

[3] Cf. *Suarez*, disp. 48; *Salmantic.* disp. 32; *Petavius*, l. XII, c. 15; *Stentrup*, th. 137 sq.; *Liddon*, op. cit. lect. III; *Seeley*, Ecce Homo, p. 1, c. 3, 4, 7, 9.

[4] Controvertitur inter theologos utrum Christus fuerit insuper rex *temporalis* totius mundi. Communior sententia affirmat ipsum fuisse regem *quoad jus*, seu, ut aiunt, in actu primo: "omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia" (I *Cor.* XV, 17); non autem *quoad usum et exercitium*, quum ipse dixerit: "regnum meum

238. 2° *Christus, ut homo Deus, est rex imperii spiritualis.* Probatur (**A**) *Script.* (**a**) In *Veteri Testamento* Messias ut rex annuntiatur : " Ego autem constitutus sum Rex super Sion "... " vocabitur... princeps pacis, multiplicabitur ejus imperium "[1]; atqui Christus est Messias : ergo. (**b**) *In Novo Test.* Christus pariter vocatur Rex : " Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum "[2]. Item Christus a Pilato interrogatus, " ergo rex es tu "? respondet : " tu dicis, quia *rex sum ego* "[3]. Hinc vocatur " Rex Regum et dominus dominantium "[4].

(**B**) *Rat. theol.* Christus est rex hominum multiplici titulo : (**a**) titulo *hereditatis*, quia, vi unionis hypostaticæ, quatenus est Filius Dei, omnibus hominibus præeminet, et jus habet eos regendi, juxta illud : " Postula a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam "[5]; (**b**) titulo *redemptionis :* nam Christus nos a captivitate diabolicâ eripuit, et acquisivit pretio proprii sanguinis : " Non estis vestri, empti enim estis pretio magno "[6]; (**c**) titulo *liberæ electionis :* nam omnes qui per baptismum Ecclesiam ingrediuntur, vel postea vota baptismi renovant, eo ipso libere se subdunt imperio Christi, qui supremus est Ecclesiæ Rex.

239. 3° Excellentia autem regiæ potestatis Christi colligitur ex ejus dotibus ; est videlicet : (**A**) *suprema*, nam Christus, utpote Filius Dei, subditos habet non solum populos, sed etiam reges terræ, et ipse nemini subditur. Hinc ipsi inest (**a**) potestas *legislativa*, quâ potest sive antiquas leges abrogare, sive novas condere ; quâ potestate usus est in sermone supra montem, ubi legem mosaicam complevit et perfecit[7], aut etiam in ultimâ Cœnâ, quando dixit : " mandatum novum do vobis "[8] ; quæ potestas ei tam propria est ut eamdem aliis communicare possit : " Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis "[9]... (**b**) Ipsi pariter

non est de hoc mundo " (*Joa.* XVIII, 36), et vitam pauperem et humilem libere elegerit, imo et censum solverit, licet ab eo immunis fuerit. (*Matth.* XVII, 23-26).

[1] *Ps.* II, 6; *Isa.* IX, 6. — [2] *Luc.* I, 32. — [3] *Joa.* XVIII, 37.
[4] *Apoc.* XIX, 6. — [5] *Ps.* II, 8. — [6] *I Cor.* VI, 20.
Matt. V, 17, 21 sq. — [8] *Joa.* XIII, 34.
Matt. XVI, 18 sq.; XVIII, 17 sq.

competit potestas *judiciaria*, quâ judicare potest vivos et mortuos : " Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio "... " qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum " [1].

(B) *Universalis*, quatenus extenditur ad omnia loca, omnia tempora, omnes creaturas : " Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ "... " et regnabit in domo Jacob in æternum "... " omnia subjecta sunt ei " [2]. Hinc præclare ait *Tertullianus* [3] : " Christi autem regnum et nomen ubique porrigitur, ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter... omnibus æqualis, omnibus rex, omnibus judex, omnibus Deus et dominus est ".

(C) *Ad finem præstantissimum ordinata;* dum enim reges terræ bonum civium temporale per media imperfecta prosequuntur, Christus ad finem supernaturalem et beatitudinem æternam per media perfectissima subditos suos efficaciter ducit.

Regi igitur immortali et invisibili *honor et gloria;* reges enim terræ sapientiâ, potentiâ, magnificentiâ et bonitate facile superat ; eidem *obedientia*, et quidem absoluta præstetur, quum potestatem habeat non solum super corpora sed etiam super animas ; imo *amor* ei reddatur, nam regnum ejus regnum dilectionis est, et ipse nobis amoris exemplum præbuit ; nam " se nascens dedit socium, convescens in edulium, se moriens in pretium, se regnans dat in præmium ".

III. De Christo Prophetâ et Magistro [4].

240. Prophetæ antiqui non solum futura annuntiabant sed etiam (a) res divinas docebant ; (b) legis observationem et cultum divinum promovebant ; (c) doctrinam suam non solum exemplis, sed miraculis et vaticiniis confirmabant [5].

[1] *Joa.* V, 22 ; *Act.* X, 42 ; cf. XVII, 31. — [2] *Ps.* II, 8 ; *Luc.* I, 32 ; *I Cor.* XV, 27. — [3] Lib. contra Judæos, c. 7.

[4] Cfr. *S. Thom.* q. 42 ; *Suarez*, de Mysteriis Christi, disp. XXX ; *Stentrup*, Soteriol. th. 126 sq. *Petavius*, l. II, c. 10-11.

[5] Apud Judæos propheta vocabatur *nahbi* a verbo *nabha*, quod idem sonat ac *annuntiare*, *proferre* sermonem Dei ; vel etiam *roeh* and *choseh, i. e. videns*, quia propheta res divinas videbat ut easdem annun-

Jamvero Christus illud munus propheticum perfecte adimplevit, fuitque Propheta, Magister et Doctor.

241. 1° *Christus, ut homo Deus, fuit eximius Propheta seu Doctor ac Magister.*

(**A**) *Script.* (**a**) *In Vet. Test.* Christus ut *Propheta eximius* annuntiatus est : " Prophetam de gente tuâ et de fratribus tuis suscitabit Dominus " [1]. (**b**) *In novo Test.* ipsi Judæi Christum agnoverunt ut Prophetam : " Propheta magnus surrexit in nobis "... " Hic est vere Propheta "[2]. Hinc et Christus de seipso dixit : " Vos vocatis me : Magister et Domine, et bene dicitis ; sum etenim " [3].

(**B**) *Rat. theol.* Ille enim eximius est Propheta, qui perfectissime omnia munera veri prophetæ adimplevit ; atqui ita de Christo ; nam (**a**) res divinas docuit cum auctoritate quam nemo unquam obtinuit, juxta illud : " Erat enim docens eos sicut potestatem habens et non sicut Scribæ eorum et Pharisæi [4]. (**b**) Legem antiquam a falsis interpretationibus expurgavit, eamque ampliavit et perfecit, præsertim quoad legem caritatis, ut videre est in sermone supra montem [5] ; item cultum divinum instauravit, homines edocens quomodo Deum in spiritu et veritate adorarent [6]. (**c**) Tandem suam doctrinam exemplis confirmavit : " Cœpit facere et docere " [7] ... " exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis " [8] ; eamdem miraculis et vaticiniis confirmavit, annuntiando suiipsius mortem et resurrectionem, eversionem Jerusalem, etc. Ergo Christus fuit eximius Propheta.

242. 2° *Corollaria.* (**A**) Christus in docendo, a quâlibet humanâ auctoritate et scholâ *independens* fuit ; nam (**a**) Scriptura expresse testatur illum directe missionem suam accepisse a Deo, et eamdem directe Apostolis transmisisse : " Sicut misit me vivens Pater, et ego mitto vos. Euntes

tiare seu predicare posset. Cf. *C. Elliot*, O. T. Prophecy, p. 1. Preliminary observations; *Le Hir*, Etudes Bibliques, vol. I, Les Prophètes d'Israël.

[1] *Deut.* XVIII, 15. — [2] *Luc.* VII, 16; *Joa.* VII, 40. — [3] *Joa.* XIII, 13. — [4] *Matt.* VII, 29. — [5] *Matt.* V, 17-48. — [6] *Joa.* IV, 23. — [7] *Act.* I, 1. — [8] *Joa.* XIII, 15.

ergo docete omnes gentes..." [1]. (b) Insuper Christus, ratione unionis hypostaticæ, plenitudinem scientiæ habuit, nec scientiam suam ex Judaicis scholis vel græcis hausit, sed absque ullius magistri humani ope, plenus scientiâ et doctrinâ repertus est: "Et mirabantur Judæi, dicentes: quomodo hic litteras scit, cum non didicerit" [2]?

(B) Christus est *unicus Doctor et Magister novæ Legis;* nam (a) hoc declaravit Pater cœlestis, dum in Transfiguratione dixit: "Hic est filius meus: ipsum audite" [3]. Idem expresse docet Christus ipse dicens: "Magister vester unus est, Christus" [4]. (b) Revera, cum Christus sit perfectissimus Doctor et Propheta, conveniebat ut ipse omnia dogmata et præcepta Legis Novæ doceret, ita ut subsequentes magistri essent tantum ejus discipuli, et ejus doctrinæ expositores.

Supremum igitur Prophetam et Magistrum N. Legis libenter audiamus; verba enim vitæ æternæ habet; ejus doctrinam in Evangelio contentam attente meditemur, actibus pingendo paginam quam legimus; ministris ejus verbum ejus annuntiantibus docilem præbeamus aurem; ipse enim dixit: "Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit" (*Luc.* X, 16).

IV. De munere Christi sacerdotali [5].

243. Sacerdos (a verbis *sacra dans*) seu pontifex [6] ille est qui auctoritate legitimâ deputatur ad offerendum Deo sacrificium, aliaque divina mysteria dispensanda. Hinc, juxta S. Paulum, ut quis sit sacerdos, debet: (a) a *Deo vocari* et

[1] *Matt.* XXVIII, 18.

[2] *Joa.* VII, 15. Quod confirmatur ex ipsâ inspectione doctrinæ Christi, cujus *originalitas* etiam a Rationalistis agnoscitur, v. g. *Lecky*, Rational. in Europe, i. 338; *Seeley*, Ecce Homo, ch. IX. Speciales characteres doctrinæ Christi optime declarantur a *Liddon*, Divinity of Xt. 107 sq., et *Row*, Christian Evidences, lect. III. Vide quæ alibi scripsimus *De Verâ Relig.*, n. 141-164.

[3] *Luc.* IX, 35. — [4] *Matt.* XXIII, 10.

[5] Cf. *S. Th.* q. 22; *Suarez*, disp. XLVI-XLVII; *Salmantic.* disp. XXXI; *Petavius*, l. XII, c. 11; *Legrand*, diss. X, c. 1; *Billuart*, diss. XX, a. 3; *Stentrup*, Soteriol. th. 73 sq.

[6] Apud Romanos, sacerdotes sacrum pontem reficiebant, propterea que *pontifices (pontem facere)* dicebantur. Quod nomen optime Christo convenit, qui pontem inter cœlum et terram exstruxit.

inter homines eligi, ut possit esse simul Deo gratus et hominibus compatiens : " Omnis namque pontifex *ex hominibus* assumptus, pro hominibus constituitur... nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui *vocatur a Deo* " [1]. (b) *Mediatoris officium* exercere, scilicet veluti medius stare inter Deum et homines ad Deum placandum, et ad impetrandas gratias ab ipso pro hominibus : " constituitur in iis quæ sunt ad Deum " [2]. (c) *Sacrificium* præsertim *Deo* offerre : " ut offerat dona et *sacrificia* "; et illud sacrificium debet esse efficax ad Deum honorandum hominesque sanctificandos : sacerdos enim bona divina hominibus dispensare debet.

244. 1° *Thesis. Christus, ut homo Deus* [3], *est Supremus Pontifex seu Sacerdos. De fide est ex* C. *Ephesino* definiente " Christum *pontificem* et apostolum confessionis nostræ factum esse " (*Denzing.* n. 82).

(A) *Script.* (a) Jam in *Vet. Test.* Christus annuntiatus fuerat ut sacerdos : " Juravit Dominus et non pœnitebit eum ; tu es *sacerdos* in æternum " [4] ; (b) In *Nov. Test.* S. Paulus demonstrat Christum esse supremum Pontificem Novæ Legis : " Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum " [5] : describit enim varias conditiones quæ in sacerdote desiderantur, ostenditque eas summo gradu in Christo inveniri, ut ex ratione theologicâ patebit.

(B) *Rat. theol.* Ille est vere sacerdos, qui conditiones ad sacerdotium requisitas perfecte adimplet; atqui ita de Christo ; nam (a) electus et *vocatus fuit a Deo*, juxta illud : " Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum " [6] ; et *ex hominibus* fuit assumptus, ut posset nostris infirmitatibus compati [7] ; (b) mediatoris officium exercuit, quia nos cum Patre reconciliavit [8],

[1] *Hebr.* V, 1, 4. — [2] *Hebr.* V, 1.

[3] Christus non fuit sacerdos secundum divinam naturam, quia sacerdos debet orare, et mediator esse inter Deum et homines : porro hoc facere nequibat nisi secundum naturam humanam ; aliunde valor infinitus ejus sacerdotii sacrificii a divinitate procedit; unde est sacerdos prout homo Deus. Ex quo sequitur eum sacerdotem fuisse jam a primo instanti Incarnationis.

[4] *Ps.* CIX, 4. — [5] *Hebr.* IV, 14. — [6] *Hebr.* V, 5. — [7] *Hebr.* V, 2. — [8] *Ephes.* II, 14-15.

pro nobis oravit[1], nec cessat in cœlis orare : " semper vivens ad interpellandum pro nobis "[2] ; (c) tandem pro nobis seipsum verum sacrificium obtulit in arâ crucis (n. 226 sq.) : hinc est simul sacerdos et victima ; ergo.

245. 2° *Corollaria.* (A) Christus est *sacerdos in æternum :* (a) Hoc expresse declaratur a Scripturâ : " Tu es sacerdos in æternum "... " Hic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium "[3] ; (b) aliunde Christus nunquam cessabit exercere aliquos sacerdotales actus : etsi enim unicum sacrificium Christus in cruce peregerit, tamen seipsum offert in terris per manus sacerdotum, et in cœlo erit mediator religionis, per quem Patrem adorabimus, nec unquam virtus ejus sacrificii exhaurietur[4].

246. (B) Christus est sacerdos *secundum ordinem Melchisedech.* Hoc pariter expresse docetur a Scripturâ, et merito ; nam Melchisedech fuit figura Christi Sacerdotis : (a) quoad *nomen :* vox enim Melchisedech interpretatur rex *justitiæ*, et insuper ille fuit rex *Salem*, seu rex *pacis ;* atqui Christus est rex justitiæ et princeps pacis : ergo ; (b) quoad *originem :* nam Melchisedech apparet in Scripturâ " sine patre, sine matre, sine genealogiâ, neque initium dierum, neque finem vitæ habens "[5] ; similiter Christus factus est sacerdos non per carnalem successionem, sicut Levitæ, sed ex præordinatione divinâ et non habet successores, sed solum vicarios ; (c) quoad *præeminentiam :* nam Melchisedech benedixit Abraham, patrem sacerdotum generis levitici, ac proinde præstantior fuit sacerdotibus Aaroniticis ; similiter Christus longe antecellit sacerdotes antiquæ legis ; (d) quoad *sacrificium :* Melchisedech obtulit sacrificium panis et vini ; jamvero Christus seipsum offert sub speciebus panis et vini (*S. Th.* q. 22, a. 6).

---

[1] *Hebr.* V, 7. — [2] *Hebr.* VII, 25. — [3] *Ps.* CIX, 5; *Hebr.* VII, 24.

[4] *S. Th.* 3, q. 22, a. 5. Exinde tamen concludi nequit esse sacrificium *proprie dictum* in cœlo, ut pauci incaute dixerunt ; nam tale sacrificium immutationem victimæ exigit, quæ in cœlo non invenitur : ibi enim Christus triumphans sedet ad dexteram Patris, non autem immolatur.

[5] *Hebr.* VII, 3.

Habentes igitur Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei, cum *fiduciâ* eum adeamus, ut *per ipsum*, et *cum ipso*, et *in ipso Deum laudemus* et glorificemus, quippe qui inhabiles sumus ex nobismetipsis Trinitatem, prout decet, honorare. Ad eum pariter confugiamus in *rebus adversis*, aut variis quibus affligimur *tentationibus*: "Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato"[1]. Per ipsum *gratias*, quibus indigemus, a Deo confidenter postulemus; nam "salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis"[2]. Quum vero Ipse fuerit simul *sacerdos* et *victima*, et nos simus gens sancta, genus electum, regale sacerdotium, offeramus cum illo sacrificium Deo acceptabile, tum *internum*: "sacrificium Deo spiritus contribulatus"; tum *externum*: "exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem"[3].

Controversia de motivo finali Incarnationis.

247. *Status quæstionis*: Jam diximus motivum proximum Incarnationis fuisse Redemptionem generis humani, motivum autem ultimum fuisse gloriam Dei. Sed ulterius progrediuntur theologi, et inquirunt quodnam fuerit motivum finale, seu determinativum Incarnationis, an *sola* generis humani reparatio primus et præcipuus fuerit hujus mysterii finis, ita ut, Adamo non peccante, Incarnatio nec decreta nec peracta fuisset. 1° Juxta *Thomistas*, multosque aliarum scholarum theologos, motivum illud fuit Redemptio generis humani, ita ut, Adamo non peccante, Verbum incarnatum non fuisset. 2° Juxta *Scotistas*, motivum illud fuit excellentia et complementum universi, eo sensu quod Deus decreverit Incarnationem ad complendam et perficiendam creationem; hinc, juxta ipsos, Verbum incarnatum fuisset, etiamsi Adamus non peccasset: sed tunc venisset in carne impassibili. 3° Juxta *Suarez*, Deus decrevit Incarnationem propter duplex motivum, tum propter perfectionem universi, tum propter Redemptionem, ac proinde Verbum incarnatum fuisset, etiam Adamo non peccante. Proinde conclusio Suarez eadem est omnino ac conclusio Scoti, nec ejus-opinio substantialiter differt ab opinione Scotistarum.

I. Systema Thomistarum[4].

248. 1° Animadvertunt imprimis Thomistæ quæstionem propositam esse quæstionem *facti*, non *meræ possibilitatis*; fatentur Ver-

[1] *Hebr.* IV, 15. — [2] *Hebr.* VII, 25. — [3] *Rom.* XII, 1.

[4] Cf. *S. Th.* q. 1, a. 3; *S. Bonaventura*, in 3 dist. 1, a. 2, q. 2; *Capreolus*, in 3 dist. 1, q. unic. a. 1; *Cajetanus*, in h. art.; *Joannes a S. Thoma*, disp. III, a. 2; *Gonet*, disp. V, § 1; Salmantic. disp. V.

bum potuisse incarnari, Adamo non peccante; sed de facto in ordine actuali, motivum proximum adæquatum Incarnationis fuit Redemptio generis humani, ita ut, Adamo non peccante, de facto Verbum incarnatum non fuisset. En eorum argumentum generale : Ea quæ ex solâ voluntate Dei pendent, nobis innotescere nequeunt nisi per Scripturam et Traditionem; atqui in Scripturâ et Traditione unicum Incarnationis motivum assignatur, scilicet redemptio generis humani; ergo de facto Incarnatio decreta fuit propter illud solum motivum.

(A) Quoties enim Scriptura loquitur de motivo Incarnationis, toties simpliciter asserit Christum venisse ad homines redimendos. "Venit Filius hominis *salvare quod perierat*" [1]; "Venit enim Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat" [2]. *S. Augustinus* (serm. 174) hæc ultima verba explicans, addit: "Si homo non periisset, Filius hominis non venisset". S. Paulus docet pariter Jesum venisse in hunc mundum "peccatores salvos facere" [3], et *S. Augustinus* ejus verba explicans, dicit: "Nulla fuit causa Christi veniendi nisi peccatores salvos facere. Tolle vulnera, tolle morbos, et nulla est causa medicinæ" (Sermo 175, n. 1).

249. (B) *Tradit.* (a) Ex *Patribus*, quorum plerique thesim nostram propugnant, licet eam non proponant cum distinctionibus scholasticis; ita *S. Irenæus* [4]: "Si enim non haberet caro salvari, nequaquam Verbum Dei caro factum esset". *S. Athanasius* [5]: "Quod autem homo est factus; nunquam accidisset, nisi hominum necessitas causam præbuisset". Alios textus vide apud *Petavium*, *Stentrup*, aliosque auctores citatos. (b) Ex *Symbolo*, in quo unicum motivum Incarnationis assignatur: "qui propter nos et nostram salutem descendit de cœlis". (c) Ex *Liturgiâ*; dicitur enim in benedictione cerei paschalis: "O certe necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem"; atqui, si Verbum incarnatum fuisset, etiam Adamo non peccante, Adæ peccatum non posset certo vocari necessarium, aut felix culpa, nec dici causa, etiam occasionalis, Christi adventus.

250. 2° Hisce argumentis Scotistæ respondent: (a) Verba Scripturæ et Patrum interpretari debent eo sensu quod Verbum incarnatum fuerit in carne *passibili* propter redemptionem nostram; sed

dub. 1; *Vasquez*, disp. X, c. 4; *Valentia*, disp. I, q. 1; *Becanus*, c. I, q. 8; *Lugo*, disp. I; *Legrand*, diss. VII, c. 3; *Billuart*, disp. III, a. 3; *Stentrup*, Soteriol. th. 2; *Petavius*, l. II, c. 17, n. 7 sq.; *Billot*, th. 3.

[1] *Matt.* XVIII, 11. — [2] *Luc.* XIX, 10.

[3] *I Tim.* I, 15; cf. *Joa.* III, 17; *Matt.* XIV, 13.

[4] Adv. Hæres., l. V, c. 14.

[5] *Orat. 2 cont.* Arian. ed. *Migne*, t. II, p. 268.

hoc non impedit quin incarnatum fuisset in carne impassibili, Adamo non peccante. Illud tamen responsum vix conciliatur cum textibus allatis, in quibus non dicitur Verbum in carne passibili, sed *simpliciter*, absque ullâ distinctione, Verbum venisse propter peccata nostra, nec incarnaturum fuisse absque peccato.

(b) Scriptura et Patres, addunt Scotistæ, indicant solum unum ex motivis Incarnationis, illud scil. quod relate ad nos præcipuum esse videtur; sed ex hoc non sequitur nullum esse aliud motivum æque aut etiam magis principale, quod tacetur. — Hoc autem admitti nequit; nam Scriptura, quæ tota fere ordinatur circa explicationem Incarnationis, valde probabiliter non silet circa motivum principale hujus mysterii; et insuper Patres, qui Scripturam interpretantur, positive dicunt nullum aliud esse motivum: quod intelligi debet saltem de ordine rerum præsenti.

II. Systema Scotistarum[1].

251. 1° Ex Scripturâ duo præsertim citantur textus ad probandum motivum determinativum Incarnationis esse excellentiam illius mysterii et perfectionem totius universi.

(A) "Deus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio"[2]. Unde sic: Illa verba interpretanda sunt de Sapientiâ incarnatâ, seu de Christo ut homine; atqui Christus ut homo non est initium operum Dei ratione *temporis;* ergo est initium operum Dei ratione *intentionis*, seu fuit intentus a Deo ante omnem creaturam, ideoque ante prævisionem originalis peccati.

Respondent Thomistæ: *Nego majorem*, nam illa verba intelligenda sunt de Sapientiâ increatâ, ut patet ex toto contextu, in quo dicitur: "ab æterno ordinata sum,... cum eo eram cuncta componens" etc.[3] Circa hoc concordant omnes fere hodierni interpretes; quidam ex antiquis Patribus illum textum interpretati sunt de Sapientiâ incarnatâ, decepti a versione græcâ, quæ, loco verbi "possedit", habebat "creavit"; sed hodie talis interpretatio rejicitur, quia textui hebraico opponitur; aliunde *Pius IX* in Bullâ *Ineffabilis* præfata verba intelligi asserit de increatâ Sapientiâ et ejus sempiternâ origine. — Insuper, etiamsi concederetur major, non exinde admittenda esset conclusio Scotistarum, nam Christus vocatur initium viarum Domini, juxta Patres, quia Incarnatio est initium

[1] Cfr. *Alexander Halensis*, p. 3, q. 2, membr. 13; *Albertus M.*, in III dist. 20, a. 5; *Scotus* in III dist. 7, q. 3, et dist. 9, q. unica; *Suarez*, disp. V; *Hurtado*, disp. XIII, sect. 2; *S. Franciscus Salesius*, Traité de l'Amour de Dieu, *anglice* Treatise on the love of God, l. II, c. 5; *Faber*, The B. Sacrament, l. IV, sect. I; The Precious blood, c. 3; *Oxenham*, op. cit. c. I, p. 96 sq.

[2] *Prov.* VIII, 22. — [3] Cf. *De Deo Trino*, n. 67.

reparationis seu redemptionis nostræ, non autem quia fuit intentus ante omnes alias creaturas; vel quia Deus, mundum decernendo ac creando, ad Christum respexit, quem ut futurum mundi Redemptorem jam videbat.

(B) Christus est "primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terrâ; omnia per ipsum creata sunt"[1]. Unde sic : ex illo textu Christus ut homo est primogenitus omnis creaturæ; atqui non est primogenitus ratione temporis; ergo est primogenitus ratione intentionis. — *Respondent* multi Thomistæ : Illa verba intelligenda sunt de Christo ut Deo, et significant Verbum fuisse genitum ante omnes creaturas et per ipsum omnia creata fuisse, ut ex contextu satis evincitur. — Aliunde, etiamsi de Christo homine audiantur, possunt interpretari ut verba *Proverbiorum* superius (A) exposita.

252. 2° *Ex Trad.* Scotistæ innituntur præsertim auctoritati *S. Cyrilli*[2]. *Respondent* Thomistæ : S. Cyrillus loco citato probat contra Arianos divinitatem Verbi, et de æternâ ejus generatione disputans, dicit Verbum non fuisse a totâ æternitate genitum propter nos : quod quidem thesi nostræ non opponitur. Alibi autem S. Cyrillus clare et expresse thesim Thomisticam docet his verbis : "nisi enim peccassemus, non factus fuisset nostri similis"[3].

253. 3° *Ratione.* Scotistæ multa convenientiæ argumenta afferunt ad opinionem suam suadendam. (A) Dicunt siquidem Incarnationem Verbi, antecedenter ad peccatum decretam, multum conferre ad potentiam et bonitatem Dei manifestandam, — ad gloriam ipsius Christi ejusque Matris, — ad honorem humani generis, necnon ad complementum totius universi. — Quod libenter concedunt plerique Thomistæ; sed ex hoc minime sequitur Incarnationem de facto, Adamo non peccante, futuram fuisse; non enim quidquid convenienter fieri potest, eo ipso fit; alioquin simili argumento probaretur fieri debuisse mundum nostro perfectiorem, atque optimismum tenendum esse. Unde argumenta hujusmodi Incarnationis possibilitatem ac convenientiam non ante *futuritatem* exhibent.

---

[1] *Colos.* I, 15, 16.

[2] Sic arguit *S. Cyrillus* contra Arianos (*Thesaur.* lib. 5, c. 3) : "Si, ut hæretici dicunt, *ut nos produceret* Deus, *Filium produxit*, erit ipse *propter nos factus, non nos propter ipsum;* cur ergo *nobis non aget gratia*, qui *propter nos* est? Erit etiam *ipse* sic *gloria nostra*, ut *femina viri;* non enim vir creatus est propter feminam, sed femina propter virum ... Si *propter nos Filius* factus est, *primi nos* erimus apud Deum; sic enim Deus *nos primo, deinde Filium propter nos intendisse* videtur". Porro hæc omnia censet S. Cyrillus absurda.

[3] Dial. 5 *de Trinit.*, *P. G.* t. 75, p. 968.

(B) Addunt Scotistæ : Deus plus amat Christum quam ceteras creaturas; atqui debet prius eligi quod plus diligitur; ergo prius eligitur Christus quam creaturæ.

Respondent Thomistæ : *concedo majorem; nego minorem*, nam aliquid potest plus diligi, et tamen eligi posterius; Deus enim liber est in omnibus operibus ad extra, et a fortiori in eorum ordinatione; potest igitur primum intendere ceteros homines, deinde autem Christum ad eos redimendos : nec in hoc minus diligit Filium, quum e contra redemptio ad ipsius gloriam valde conferat.

(C) *Instant :* Illud quod est perfectius non potest intendi propter id quod est imperfectius ; atqui Christus est perfectior hominibus; ergo non potest intendi propter illos.

Respondent Thomistæ : Illud argumentum, si aliquid probaret, demonstraret impossibilitatem Incarnationem propter homines redimendos ordinandi : quod tamen nemo admittere potest. Unde respondendum est Christum non potuisse quidem ordinari ad nos tamquam ad finem *ultimum*, sed potuisse ordinari ad nos redimendos tamquam ad finem *intermedium*. Ita etiam Angeli, quamvis sint nobis perfectiores, ad nos custodiendos a Deo ordinantur : quia talis finis non est eorum finis ultimus, sed solum intermedius. Quamvis autem peccatum fuerit permissum prius Incarnatione, per modum causæ *occasionalis*, Christus prior omnino est in triplici ordine causæ *efficientis*, *formalis* et *finalis :* nam ipse est auctor salutis nostræ, exemplar nostræ justificationis, ac finis ad quem tendere debemus.

Conclusio. Inspectâ Scripturâ, inspectis pariter Patribus, non alia causa Incarnationis determinativa nobis innotescit nisi Redemptio generis humani; Scotistarum igitur opinio est mera hypothesis, quæ rationibus convenientiæ suaderi potest, sed tenuem probabilitatem solum attingit ; merito enim cum S. Thomâ putamus ea quæ a solâ voluntate Dei pendent, nonnisi Scripturâ et Traditione innotescere non posse; atqui Scriptura et Traditio, quamvis non diserte excludant scotisticam theoriam, ei parum favere videntur.

Corollarium de merito Christi pro Angelis.

254. Cum hâc controversiâ alia connectitur de merito Christi pro angelis. Juxta omnes theologos, Christus meruit Angelis *gloriam quamdam accidentalem*, quatenus videlicet obtinuit pro illis ut melius cognoscerent varias circumstantias Incarnationis et Redemptionis, quarum cognitio eorum felicitatem accidentalem adauget[1]. Sed quæstio est utrum insuper Christus meruerit Angelis et Adamo innocenti gratiam substantialem, quæ illis a Deo collata fuit.

1° *Scotistæ affirmative* respondent, textui S. Pauli innixi[2] : "In

[1] *S. Thom.* De Verit. q. 29, a. 7. — [2] Colos. I, 15-19.

ipso (in Christo) condita sunt universa in cœlis et in terrâ, vîsibilia et invisibilia, sive Throni sive Dominationes etc."; unde sic argumentantur : ex hoc textu Angeli conditi sunt in Christo; atqui hoc nihil aliud significat nisi Angelos accepisse a Christo gratiam : ergo. Quod confirmant ex *Eph.* I, 10 et *Coloss.* I, 20, ubi dicitur omnia instaurari et pacificari in Christo, sive quæ in cœlis sive quæ in terris sunt. — Revera si Christus ante omnes alias creaturas intentus fuerit, omnino decet ut omnium sit caput, pro omnibus gratiam merendo.

2o *Negant* autem *Thomistæ* et plerique alii theologi. Nam (a) textus ex *Coloss.* de Christo agit ut Deus est, et affirmat solummodo Angelos creatos fuisse a Christo ut Deo, seu per Verbum : nullomodo asserit Angelos gratiam accepisse per Redemptionem Christi; duo autem alii textus audiri possunt eo sensu quod Christus cœlum cum terrâ reconciliavit, vel Angelos pacificavit lato sensu, ipsis gloriam solummodo accidentalem largiendo.

(b) E contra Scriptura nos edocet Verbum incarnatum fuisse ad salvandos peccatores[1] : " non enim veni vocare justos sed peccatores "; atqui Angeli boni peccatores non sunt; ergo Verbum non propter eos incarnatum est. Insuper Christus dicitur " mediator Dei et hominum "[2], non autem Angelorum.

(c) Cujus rei rationem reddit *Angelicus Doctor* (l. cit.) : " sicut mereri est viatoris, ita etiam non nisi pro viatore aliquis mereri potest; quia oportet ut ei, pro quo quis meretur, aliquid desit eorum quæ sub merito cadunt. Angeli autem non sunt viatores quantum ad præmium essentiale, et ideo quantum ad hoc nihil eis meruit. Sunt autem aliquomodo viatores respectu præmii accidentalis, in quantum nobis ministrant : ad quos valet eis meritum Christi ".

[1] *Matt. IX, 13.* — [2] *I Tim.* II, 5.

Caput IV.

DE CONSECTARIIS UTRIUSQUE MYSTERII.

Post ea quæ diximus circa Incarnationis et Redemptionis mysteria, remanet ut quædam consectaria ex hoc duplici mysterio fluentia exponamus circa *cultum Christi* et *B. Mariæ* Virginis; quibus pauca addemus de *cultu Sanctorum, reliquiarum et imaginum.*

Art. I. De Cultu Christi[1].

1. De Cultu humanitati Christi debito.

255. 1° *Notiones præviæ.* (A) Cultus in genere est actus quo aliquem veneramur, propter ejus excellentiam. Potest esse *civilis* vel *religiosus*, prout excellentia, quæ recognoscitur, est civilis vel religiosa. Sed hic loquimur tantum de cultu religioso, quo Deo vel ejus sanctis debitum honorem et reverentiam exhibemus. Duplex præsertim cultus religiosus distingui potest: (a) *latriæ* (λατρεία, famulatus), qui est honor supremus soli Deo exhibendus propter illius supremum dominium, aut infinitam ejus excellentiam; (b) *duliæ* (δουλεία, servitus) qui est honor servis Dei exhibitus, ob supernaturales eorum dotes quas ab eo acceperunt; talis cultus vocatur *hyperdulia* quando B. Mariæ exhibetur; sicut enim propter singularem ejus excellentiam, præsertim ejus divinam maternitatem, alios sanctos supereminet, ita cultus ei delatus gradu superat cultum ipsis redditum. Iterum cultus est: (a) *absolutus* quando quis colitur propter excellentiam ipsi propriam et inhærentem; talis est cultus

---

1 Cf. *S. Th.* q. 25, a. 1-2; *Suarez*, disp. LIII; *Salmantic*, disp. XXXV; *Petavius*, l. XV, c. 1-4; *Legrand*, diss. XII; *Gerdil*, de adorandâ Hum. Christi (*Migne*, T. Curs. IX, p. 913 sq.); *Billuart*, disp. XXIII, a. 1-2; *Perrone*, n. 517 sq.; *Stentrup*, Christologia, th. 43; *Hurter*, n. 591.

Deo vel sanctis ipsis delatus. (b) *relativus*, quando quis colitur propter excellentiam alterius objecti, cum quo specialem relationem habet; talis est cultus imaginibus et reliquiis exhibitus, quia veneratio nostra in iis non sistit, sed ad eum quem repræsentant transit. Tandem in cultu duo sunt distinguenda: (a) objectum *materiale*, seu id quod colitur; (b) objectum *formale*, seu ratio propter quam aliquid colitur.

256. (B) Ad tollendas æquivocationes Protestantium, duo sunt prænotanda: (a) Voces *latria* et *dulia*, etymologice spectatæ, eumdem sensum habent, scilicet *servitium*, *servitus*, et in primævis sæculis promiscue adhibebantur; proinde in antiquis scriptoribus sensus ex contextu determinandus est[1]. (b) Iterum vocabula "*adoro* vel *adoratio*" aliquando significabant cultum soli Deo debitum, aliquando autem cultum inferiorem hominibus et sanctis præstitum; e contra vox "*veneratio*" ab aliquot Patribus de solo Deo prædicabatur; unde pariter sensus debet ex contextu determinari.

257. (C) Circa cultum Christi humanitati reddendum errarunt (a) *Nestoriani* et *Rationalistæ*, qui unionem hypostaticam negantes, eo ipso adorationem proprie dictam Christo homini tribuendam esse negarunt. (b) Erravit pariter *Wicleffus*, qui contendebat humanitati Christi, si per impossibile a Verbo sejungeretur, divinum cultum tribuendum esse. (c) Tandem, inter *Socinianos*, quidam, etsi nega-

[1] Idem dicendum est de græcis vocibus προσκύνησις (adoratio), et θεράπεια (servitium), quæ promiscue sumebantur pro omni reverentiæ signo; hinc *S. Joa. Damascenus* ait: "adoratio *subjectionis* signum est, hoc est demissionis et humiliationis... Adoratio est *obsequii* ac *reverentiæ* signum" (De imag. orat. I, 14; III, 27). In Ecclesiâ autem Latinâ, jam a tempore *S. Augustini* distinctio facta est inter *latriam* et *duliam;* ait siquidem (de Civit. Dei, l. X, c. 1): "*Latriam* quippe nostri, ubicumque S. Scripturarum positum est, interpretati sunt servitutem; sed ea servitus, quæ debetur hominibus, secundum quam præcipit Apostolus, servos dominis suis subditos esse debere, alio nomine græce nuncupari solet. *Latria* vero, secundum consuetudinem, quâ locuti sunt, qui nobis divina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter ut pene semper, *ea dicitur servitus quæ pertinet ad colendum Deum*".

rent divinitatem Christi, asseruerunt cultum latriæ ipsi deberi, ut Dei legato[1].

258. 2° *Thesis :* **Christus, ut hic homo, est adorandus,** *seu* **humana Christi natura, quatenus hypostatice Verbo conjuncta, una et eadem adoratione cum eodem Verbo est colenda.** *De fide est* ex *Conc. gen. V* definiente : "Si quis... non unâ adoratione Verbum incarnatum cum ejus carne adorat, juxta quod Sanctæ Dei Ecclesiæ ab initio traditum est, talis anathema sit". (*Denzing.* n. 180).

Explicatur : Duo sunt distinguenda in cultu humanitatis Christi, objectum et motivum : (**a**) objectum est quidem ipsa humana natura Christi, non autem in abstracto considerata, sed in concreto, seu quatenus actualiter et personaliter unita Verbo. (**b**) Motivum autem illius cultus est unio hypostatica talis naturæ cum personâ Verbi : proinde humanitas Christi adoratur quidem *in se*, sed *non propter se*, et adoratio ipsi reddita non sistit in humanitate, sed in Verbo quod humanitatem terminat.

259. *Probatur.* (**A**) *Script.* "Omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem"[2]; "Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen : ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum"[3]; "Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : et adorent eum omnes Angeli Dei"[4]; "Dignus est Agnus qui occisus est accipere virtutem et divinitatem"[5] (i. e. honores divinos). Unde sic : ex textibus allatis, Christus adorandus est sicut Pater, in cœlo et in terrâ, etiam ab Angelis Dei, et honores divinos accipere debet; atqui hæc omnia prædicantur de Christo homine, scilicet de Christo accipiente potestatem judicandi, exinanito et obediente, vel

[1] Hæc enim leguntur in *Catech. Racov.* q. 236, ubi Socinianorum doctrina continetur : "Quid præterea Dominus Jesus huic præcepto addidit? Id quod etiam Dominum Jesum pro Deo agnoscere tenemur, i. e. pro eo qui in nos potestatem habet divinam, et cui nos *divinum exhibere honorem* obstricti sumus". Cf. *Moelher*, Symbolism § LXXXIX.

[2] *Joa.* V, 23. — [3] *Philip.* II, 8-10. — [4] *Hebr.* I, 6. — [5] *Apoc.* V, 12.

mundum ingrediente, de Agno occiso; ergo Christus homo est adorandus.

(B) *Trad.* (a) ex *Patribus;* ait siquidem *Athanasius*[1]: "Nos creaturam neutiquam adoramus... sed Dominum creaturæ *incarnatum Deum Verbum adoramus.* Quamvis enim caro ipsa per sese pars est creaturarum, tamen Dei corpus est facta. Ac neque corpus ejusmodi per se dividentes, per Verbum adoramus: neque Verbum adorare volentes, ipsum longe a carne disjungimus. Verum istud scientes, ut jam diximus, Verbum caro factum est, hoc ipsum etiam in carne positum Deum agnoscimus". (b) Ex *Conciliis*, videlicet *Ephesino*, can. 8, *Œcum. V* jam citato, *Nicæno II* (act. 5), ubi dicitur: "Cum Christus adoratur, non separatur humanitas a divinitate, sed utraque ut unum adoratur". Huic accedit damnatio propositionis Synodi *Pistoriensis* asserentis "adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam ejus partem, fore semper honorem divinum datum creaturæ"[2].

(C) *Rat. theol.* Christus, ut hic homo, nihil aliud est nisi Verbum habens humanam naturam sibi personaliter conjunctam, seu Verbum carne vestitum; atqui Verbum adorandum est cultu latriæ, quocumque habitu se nobis manifestet, sicut rex colendus est regio cultu, quocumque habitu sit indutus; honor enim non naturæ, sed *personæ* redditur; non enim manus hominis honoratur, sed totus homo; in Christo autem non est nisi una persona, scil. Verbum in divinâ ac humanâ naturâ subsistens: ergo non est nisi una res adoranda, videlicet Verbum Incarnatum; ideoque in personâ Verbi coadoratur ejus humanitas, quatenus Ei hypostatice unita, et quidem eâdem adoratione ac Verbum ipsum[3].

260. 3° *Corollaria:* (A) Omnes et singulæ partes humanæ naturæ Christi possunt cultu latriæ adorari, quia omnes sunt æque Verbo hypostatice unitæ: non tamen expedit ut singulis partibus specialis cultus exhibeatur, nisi specialis adsit ratio, ne infidelium irrisioni locus detur. (B) Præter hunc latriæ cultum, non potest ejus humanitati, seorsim

[1] Ep. ad Adolph. — [2] *Denzing.* nn. 180, 1424.
[3] *S. Thom.*, 3, q. 25, a. 1.

spectatæ, tribui cultus inferioris ordinis, propter finitam ejus excellentiam. Ita communiter contra *Suarezium;* nam cultus directe ad personam tendit, nec in naturâ sistit; jamvero cultus personæ Christi conveniens, est cultus latriæ non autem cultus inferioris ordinis.

II. De Cultu Sacratissimi Cordis Jesu [1].

261. 1° *Ejus natura.* Ut melius intelligatur, ejusdem *objectum, finem* et præcipuos *actus* describemus. (**A**) *Objectum materiale* duplex est, scilicet (**a**) cor Christi *physicum*, non solitarie sumptum nec quatenus inanime, sed ut vivum, sentiens, et animæ ejus ac personæ divinæ hypostatice conjunctum; (**b**) cor ejus *symbolicum*, seu amor divinus et humanus, cujus cor physicum est symbolum : " Substantia devotionis SS. Cordis Jesu, ait *Pius VI* [2], eo spectat ut, in symbolicâ Cordis imagine, immensam caritatem, effusumque amorem divini Redemptoris nostri meditemur atque veneremur ". Objectum *formale*, seu motivum propter quod Cor Jesu colitur, est tum infinita dignitas Verbi, cui hypostatice unitur, tum divino-humana caritas quam exhibuit præsertim erga nos : hinc intelligi datur cur Cor Christi præ ceteris partibus ejus corporis colatur, quia videlicet immensæ caritatis, quam erga nos habuit, est symbolum [3].

[1] Cf. *Galiffet*, de Cultu SS. Cordis Dei ac D. N. J. X., Romæ 1726, *gallice* versum sub titulo de l'Excellence de la dévotion au Cœur Adorable de J. X., *anglice* The Adorable Heart of Jesus; *Muzzarelli*, sur la Dévotion et le culte dû au S. Cœur de Jésus; *Franco*, Devotion to the S. Heart; *Nilles*, de Rationibus festorum SS. Cordis Jesu et puriss. Cordis Mariæ; *Bucceroni*, Commentar. de Cultu SS. Cordis Jesu; *Leroy*, de SS. Corde Jesu; *Dalgairns*, Devotion to the S. Heart; *Manning*, Glories of the Sacred Heart; *Perrone*, de Incarnat. 536 sq., *Stentrup*, Christol. 44-45; *Hurter*, n. 596; *Riche*, le Cœur de l'Homme et le S. Cœur de Jésus; *J.-B. Terrien*, La Dévotion au S. Cœur.

[2] Lit. ad Ep. Pistoriens. 30 Junii 1781.

[3] Vocabulum *cor* in Scripturâ multa significat : (**a**) *cogitationis sedem*, v. g. " cogitatio cordis humani in malum prona " (*Gen.* VIII, 21); (**b**) *voluntatis affectiones* et desideria, v. g. " voluntas cordis mei fit pro illis in salutem " (*Rom.* X, 1); " Deus discretor intentionum cordis " (*Hebr.* IV, 12); " Desiderium cordis ejus " (*Ps.* XX, 3); (**c**) [illegible] *ipsam* : " Beati mundo corde " (*Matt.* V, [illegible] culatum " (*Ps.* CXVIII, 80); (**d**) [illegible]

(**B**) *Finis* autem hujus devotionis duplex præsertim assignari potest: (**a**) prior, ut corda nostra amore inflammentur erga Christum, cujus innumera erga nos amoris pignora per Cor Sacratissimum in memoriam nostram revocantur; (**b**) posterior, ut reparentur injuriæ ipsi illatæ, præsertim in Eucharistiâ: non enim possumus Christum amare quin ejus doloribus compatiamur.

(**C**) Præcipui tandem actus, quibus hic finis attingi potest, sunt: (**a**) *Cognitio* SS. Cordis Jesu, quia quo magis ejus divinam excellentiam, eximiam caritatem aliasque virtutes cognoscemus, eo majorem erga illud devotionem concipiemus. (**b**) *Adoratio*, quia supremus latriæ cultus omnibus humanæ naturæ Christi partibus debetur, maxime vero ejus Cordi, quod est unum ex nobilissimis organis, et simul infiniti ejus amoris signum. (**c**) *Amor*, qui naturaliter defluit ex summâ SS. Cordis Jesu amabilitate, pulchritudine et benignitate: dum enim nobis exhibetur Cor illud amore nostrî flagrans, efficaciter ad ejus amorem provocamur: "nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos"[1]. Qui quidem amor non solum piis desideriis et *affectibus*, sed etiam *verbis* et *operibus* manifestari debet, præsertim vero *imitatione virtutum* quas SS. Cor Jesu exercuit, *caritatis* videlicet, *humilitatis* et *mansuetudinis*: "**discite** a me quia mitis sum et humilis corde"[2]. (**d**) *Reparatio* injuriarum ipsi illatarum, nam Cor Jesu, licet amantissimum, sæpe sæpius hominum oblivione offenditur, imo injuriis quotidie lacessitur etiam ab eis qui illud amare **maxime** deberent; nonne igitur justitia, caritas erga Christum et caritas erga proximum ad reparandas tot tantasque

---

fusa est in cordibus nostris" (*Rom.* V, 5); "Diliges Dominum Deum **tuum ex toto corde tuo**" (*Matt.* XXII, 37); (**e**) alias etiam *passiones*, **quæ ex amore** fluunt, v. g. in Scripturâ commemorantur *timores cordis*, ***superbia cordis***, *simplicitas cordis*, *tristitia cordis*, etc. (*Eccli.* XL, 2; ***Jer.* XLIX, 16**; ***Act.*** II, 46; *Joa.* XVI, 6); (**f**) uno verbo omnia quæ *intra hominem* sunt per oppositionem ad ea quæ parent: "Homo videt ea quæ parent, Deus autem intuetur cor" (I *Reg.* XVI, 7). Ex quo sequitur sensum hujus vocabuli ex contextu determinandum esse. Communius tamen *cor* amorem designat.

[1] *I Joa.* IV, 19. — [2] *Matt.* XI, 29.

injurias, tum a nobis tum ab aliis inflictas, compellere debent? Quæ quidem officia persolvuntur præsertim in solemni festo SS. Cordis Jesu [1], et a piis personis primâ feriâ sextâ cujuslibet mensis.

262. Ex hoc intelligi datur quænam sit differentia inter cultum SS. Cordis et cultum S. Eucharistiæ: (**a**) ratione *objecti materialis;* objectum enim prioris est Cor Christi, dum objectum posterioris est totum Corpus Christi; (**b**) ratione *objecti formalis:* motivum cur specialiter colitur Cor Christi non est solum ejusdem unio hypostatica cum Verbo, sed etiam infinitus ipsius amor erga nos, dum motivum cur colitur ejus Corpus in Eucharistiâ est simpliciter unio hypostatica illius Corporis cum Verbo; (**c**) ratione *finis:* finis prioris est amor Christi et reparatio injuriarum ipsi illatarum, dum finis posterioris est reddere debitum honorem Corpori Christi in altari habitantis.

263. 2° *Ejus legitimitas.* Cultum SS. Cordis Jesu impugnaverunt: (**a**) *Jansenistæ*, qui contendebant illum esse novum, erroneum et valde periculosum. Idem hodie docent plerique *Protestantes*, eo quia talis devotio *dividit* Christum ideoque opponitur decretis *Ephesini* ac *Chalcedonensis* Concilii [2]. (**b**) *Increduli et Rationalistæ* illum cultum ut superstitiosum pariter impugnant, et tamquam falso fundamento innixum; cor enim physicum, ut aiunt, non est sedes amoris, nec proinde specialem meretur honorem.

264. *Thesis:* **Cultus SS. Cordis Jesu, sensu explicato intellectus, est ab omni superstitionis labe immunis, pius et valde utilis.**

---

1 Christus ipse a B. Margaritâ postulaverat ut hoc festum institueretur: " Itaque a te requiro, ut feriâ sextâ, quæ post octavam festi corporis mei proxima sequitur, Cordi meo colendo peculiariter sit dicata: quâ die ad sacram mensam accedendo injuriæ Cordi meo in altaris mysterio inflictæ, eo maxime tempore quo palam fidelium venerationi expositus sum, violati honoris reparatione sarciantur. Et quidem spondeo eos omnes qui hoc honore Cor meum afficient, ipsius divini Cordis influxu, cœlestium gratiarum copiâ fore cumulandos ". (Ap. *Galiffet*, De Cultu S. Cordis, l. I, c. 4).

Ita *Littledale*, Plain Reasons, p. 147.

(A) *Auctoritate Ecclesiæ;* (a) *Pius VI* damnavit hanc synodi Pistoriensis propositionem : "doctrina, quæ devotionem erga SS. Cor Jesu rejicit inter devotiones, quas notat *(synodus)* velut novas, erroneas, aut saltem periculosas, intellecta de hâc devotione, qualis est ab Apostolicâ Sede probata ; falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam Sedem injuriosa". Postea, in sequenti propositione explicat quo sensu hæc devotio a S. Sede approbata fuerit, quatenus videlicet SS. Cor adoratur "ut est Cor Jesu, cor nempe personæ Verbi, cui inseparabiliter unitum est" (*Denzing.* 1425); ergo illa devotio nec nova, nec erronea, neque periculosa censeri potest. (b) Ex *institutione festi* SS. Cordis Jesu. Primum quidem concessa non fuerat sub Benedicto XIII institutio illius festi, quia postulator *J. de Galiffet,* innitebatur dubio principio, cor scilicet organum seu sedem amoris esse, ut refert ipse *Benedictus XIV,* qui tunc temporis erat *Promotor fidei:* "Addidi oretenus statui tanquam certum a Postulatoribus causæ Cor esse, ut vocant, comprincipium sensibile omnium virtutum et affectionum, quasique centrum voluptatum et dolorum omnium internorum ; sed id quæstionem philosophicam involvere, cum recentiores philosophi amorem, odium et reliquas animi affectiones non in corde tanquam sede suâ, sed in cerebro collocent... Quamobrem... reverenter insinuavi non esse petitioni annuendum, innixæ potissimum antiquorum philosophorum sententiæ cui recentiores adversantur"[1]. Re autem melius expositâ, anno 1765, *Clemens XIII* hoc festum celebrari permisit ; idem festum *Pius IX* ad universam extendit Ecclesiam (ad. 1856) ac denique *Leo XIII,* orbis Catholici votis obsecundans, ad ritum duplicis primæ classis evexit (1890). Insuper die 22 Aprilis 1875, *Pius IX* hortatus fuerat omnes Catholici orbis fideles ut semetipsos SS. Cordi Jesu specialiter consecrarent. Ex quibus sequitur Ecclesiam non semel hunc cultum approbavisse ; atqui Ecclesia infallibilis est in rebus liturgicis stricte cum dogmate connexis; ergo. Confirmatur insuper ex mirabili diffusione hujus cultus per universam Ecclesiam, quæ nonnisi

[1] De Servorum Dei Beatif., l. IV, p. 2, c. 31.

divinâ virtute fieri potuit, ut jam animadvertebant Episcopi Poloni in Memoriali S. C. Rit. oblato, ad obtinendam concessionem festi in honorem S. Cordis: "Quod sane miraculo proximum est, neque enim videtur fieri potuisse sine divino instinctu ut tot populi loco, ingenio, moribus, studiis tam longe dissiti, cultum novum, nec prius ab ipsis auditum aut cognitum arripuerint, ac communibus studiis amplexi sint, præsertim si attendatur cultum SS. Cordis ordinariis subsidiis ad sui propagationem caruisse". Revera Spiritus Sanctus, qui Ecclesiam regit et gubernat, permittere nequit universam Ecclesiam in re tanti momenti, ad salutem conferente, per plura sæcula decipi [1].

265. (B) *Rat. theol.* (a) Imprimis ille cultus est a superstitione immunis et legitimus qui ad personam divinam terminatur; atqui ita est de cultu SS. Cordis; nam qui colit partem personæ ipsam personam colit, v. g. qui deosculatur manum Pontificis, ipsum Pontificem colit; cultus enim non naturam aut partem naturæ solum attingit, sed totam personam; ergo qui colit Cor Jesu, ipsum Jesum colit, quum Cor ejus, sive *materiale*, sive *symbolicum*, seu caritas, hypostatice personæ Verbi sit conjunctum. Rationes autem adesse cur *specialis* cultus SS. Cordi solvatur, paulo attendenti patent; Cor enim materiale Christi certe una est ex nobilissimis sacræ ejus humanitatis partibus, ex quo fluxit sanguis ille pretiosissimus, quo redempti sumus, et in quo vividiores animi sensus manifestantur: experientiâ enim compertum est cor vel subsilire lætitiâ, vel angi mœrore, variisque commoveri motibus secundum varias affectiones et passiones quæ animam ipsam afficiunt. Sed ratio præcipua cur specialis cultus SS. Cordi reddatur, est quia ut *symbolum ejus amoris* consideratur; certum est enim apud omnes gentes vocabulum *cor* adhiberi ad denotandum amorem, et merito quidem, quum amor ceteræque passiones, quæ ex eo procedunt, cum corde materiali connectantur. Quamobrem Cor Jesu æstimari debet symbolum illius amoris sive humani sive divini quem pro nobis habuit. Atqui hæc est sufficiens

[1] *Quod* diserte evolvit *Dalgairns*, The devotion to the S. Heart of *Jesus*, c. I.

ratio cur SS. Cor speciali modo colatur; nam quidquid Christus egit et passus est, id totum ex amore profluxisse constat ex his Apostoli verbis: "dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis" [1]; nonne amore nostri, propter nos et propter nostram salutem, descendit de cœlis, propter nos egenus factus est, semetipsum exinanivit, vitam laboriosam et apostolicam duxit; nonne ex amore sacramenta, præsertim vero Eucharistiam, instituit; nonne pro nobis passus est, mortuus est? Amor Christi igitur est principium omnium mysteriorum, quæ ad Redemptionem nostram ordinantur, fons omnium gratiarum quæ nobis obveniunt; ergo speciali cultu agnosci et coli debet, proindeque omnino legitima est devotio erga SS. Cor Jesu.

(b) *Nec minus pia et utilis est.* Nam ille cultus est pius et utilis qui sanctus est in suo objecto, in suo fine, in actibus quibus exercetur, et in effectibus quos producit; atqui ita est de cultu SS. Cordis; siquidem sanctus est *in suo objecto*, nam objectum materiale est Cor Christi hypostatice unitum Verbo, objectum autem formale est immensa caritas Christi, Hominis Dei, utpote fons omnium beneficiorum quæ a Salvatore accepimus. Porro fieri nequit ut quis sanctissimum illud objectum frequenter contempletur, quin recordetur immensi amoris Christi erga nos, et omnium beneficiorum ab eo acceptorum, simul et acerbissimorum dolorum quos pro nobis tam patienter toleravit. Hæc enim omnia multaque alia in ipsâ imagine SS. Cordis, prout pingi solet non modo repræsentata sed veluti insculpta exhibentur. Jamvero nihil sanctius, nihil aptius ad fovendum amorem erga Christum, caritatem erga proximum, patientiam in adversis. *In suo fine*, nam finis est amor Christi et reparatio injuriarum ipsi illatarum; atqui nihil sanctius est quam proficere in amore Hominis Dei, nihil laudabilius quam reparare injurias ipsi illatas; sic enim promovetur gloria Christi, regnum ejus intra animas propagatur, solatium ejus Cordi affertur; sic animæ in sanctitate cito progrediuntur: sanctitas enim essentialiter in amore Dei consistit et proximi dilectione; porro Salvatorem nostrum amare nequimus, quin simul Deum et

[1] *Ephes. V, 2.*

proximum diligamus. *In suis actibus:* actus enim quibus ille cultus exercetur, sunt actus adorationis, amoris, reparationis et insuper imitationis virtutum quas exercuit Cor Jesu ; porro illi actus sunt maxime apti ad fovendam pietatem ; nam, ut ait *Galiffet*[1], "sunt autem hæc, ut apparet, non vanæ cæremoniæ, non signa vacua exterioris pietatis, non ostentus vani, oculis hominum perstringendis aut auri populari captandæ accommodati... cuncta interiora, cuncta sancta, cuncta pietate christianâ dignissima ; adeo ut, in eo quidem genere, nihil sincerius, nihil solidius, nihil sanctius, nihil Deo ac Christo Jesu dignius esse posse videatur". *In suis effectibus*, nam effectus illius devotionis sunt abundantiores gratiæ ad proficiendum in amore Dei, et caritate erga proximum : siquidem, experientiâ teste, per meditationem infinitæ caritatis Christi, cor caritate accenditur : peccatores, contritionem et peccatorum detestationem suorum concipiunt, justi ad majorem fervorem incitantur, sacerdotes zelo animarum accenduntur et conversionem peccatorum efficacius promovent. Unde *Pius IX*, in Brevi Beatificationis B. Margaritæ dicit : "Ecquis tam durus ac ferreus sit quin moveatur ad redamandum Cor illud suavissimum, idcirco transfixum ac vulneratum lanceâ, ut animus ibi noster quoddam quasi latibulum ac perfugium habeat, quo se ab hostium incursione recipiat ac tueatur" ?

266. 3° *Solvuntur difficultates : Objiciunt* Jansenistæ (A) cultum SS. Cordis esse *novum* ac proinde rejiciendum. *Resp.* Ille cultus non est novus, sed in suo objecto *spirituali*, quatenus cultus amoris divini et humani Jesu, jam a primis Ecclesiæ sæculis viguit : insuper, in suo objecto *materiali*, quatenus cultus sive vulnerum Christi, sive præsertim Cordis physici, a lanceâ vulnerati, jam ab initio non omnino ignotus fuit, ut constat ex Actis Martyrum ; medio Ævo, sparsim floruis in multis communitatibus, ut constat ex operibus S. Bernardi et S. Bonaventuræ necnon ex scriptis S. Melchtildis, Gertrudis aliarumque SS. Virginum ; tandem a sæculo XVII, promoventibus B. Margaritâ Alacoque et Patre Eudes, illa devotio mirum in modum propagata

[1] *Galiffet*, op. cit. l. II, c. 4.

fuit in universum orbem [1]. Jamvero cultus, qui altas habet radices in antiquitate et observatus fuit ab eximiis sanctis, non potest rejici ut *novus*, præsertim quum nemo dubitet progressum admittendum esse in piis devotionibus, afflante et dirigente Spiritu S., quum et aliquis progressus in dogmatibus admitti possit, ex dictis in *Tr. de Fide* (n. 84 sq.).

(B) Addunt illum cultum esse *periculosum*, quia, si semel liceat colere specialem partem corporis Christi, pari jure colendæ erunt omnes et singulæ partes corporis ejus. *Resp. Nego consequentiam:* nam, ut pars corporis Christi specialiter adoretur, necesse est ut adsit specialis ratio, et insuper accedat Ecclesiæ approbatio. Atqui, ex dictis, pro Corde Jesu colendo adest specialis ratio, et insuper Ecclesiæ approbatio: et sic tollitur periculum de quo agitur.

267. (C) Objiciunt hodierni *increduli* cultum SS. Cordis Jesu inniti falso fundamento; nam, aiunt, cor non est sedes amoris, sed potius cerebrum, ac proinde cerebrum Christi, non ejus Cor, esset specialiter adorandum. — *Resp.* Cultus SS. Cordis est omnino independens a quæstione agitatâ inter physiologistas utrum cor sit sedes amoris, vel non; imo libenter admittimus, saltem ut probabilius, ipsum cerebrum esse sedem affectionum sensibilium; sed cor est certo (a) *symbolum amoris*, nam, apud omnes gentes, amor et caritas significantur per cor; (b) et insuper cor est *sedes* in quâ *manifestatur* amor sensibilis; statim enim ac vehementem affectionem sensibilem experimur, cor nostrum commovetur, ut constat experientiâ et omnes physiologi fatentur [2].

[1] Quum limites hujus *Synopsis* hæc omnia probare non sinant, lege testimonia ab auctoribus jam citatis collecta, *Galiffet*, p. I, c. 1-2; *Leroy*, op. cit. c. 2; *Dalgairns*, op. cit. c. I; *P. Le Doré*, Les SS. Cœurs et le Vén. P. Eudes, premier apôtre de leur culte, Paris, 1891.

[2] Quod sequenti comparatione illustrari potest: " Hæc phœnomena iis quæ ex galvanometro generantur comparata sunt. Hæc machina tribus partibus constat: pilâ electricâ, filis et quadrantis acu. Cum in pilâ vis electrica gignitur, statim tum in pilâ, tum in filis veræ modificationes licet sensibus non obviæ adsunt. In acu tantum hujusmodi modificationes maxime sensibus obnoxiæ apparent: vel minimæ *currentis* variationes eam obturbant, exagitant, quasi amentem reddunt. Hoc in casu pila phœnomenorum primigeniorum principium et sedes evidenter est; quadrantis vero acus est tantum earum exter-

Jamvero hoc plane sufficit ut cultu speciali Cor Christi veneremur, quia ex concessis sequitur illud sacratissimum Cor esse symbolum amoris infiniti quo nos prosequitur, et insuper sedem, ubi ille amor manifestatus est modo sensibili. Ergo.

Art. II. De Cultu B. Mariæ Virginis [1].

Expletis iis quæ Christi cultum respiciunt, ingratum non erit pauca de prærogativis et cultu B. Virginis, ejus matris, addere. Dicemus de ejus *dignitate, sanctitate, officiis* erga homines, et *cultu* ipsi exhibendo.

§ I. De dignitate Matris Dei [2].

Quum divina maternitas fons sit et radix omnium privilegiorum et munerum, quibus insignita fuit B. Virgo, hujus dignitatis *existentiam*, et *excellentiam* exponemus.

narum manifestationum instrumentum. Idem fit in sensibilitatis phœnomenis : hic, cerebrum est veluti pila, nervi filis, cor acu fungitur". (*Riche*, Le Sacré-Cœur, Paris, 1879, c. I, p. 4).

[1] Cf. *S. Hieronymus*, de perpetuâ virginitate B. M. ad. Helvidium; *S. Cyrillus Alex.*, Encomium in S. Mariam; *S. Proclus*, Laudes sanctorum, Orationes duæ in SS. Dei Genitricem; *S. Joa. Damascenus*, homil. de B. Mariâ V.; *Joannes Euboensis*, serm. VIII in Conceptionem Deiparæ; *S. Germanus*, C. P. sermo IX in SS. Deiparæ annunciationem; *S. Bernardus*, de Laudibus Virginis matris; serm. de 12 prærogat. B. M., de aquæductu; *Albertus Magnus*, Mariale Tr. de Laudibus B. Mariæ; *S. Thomas*, in Salut. Angel. expositio; *Suarez*, de Mysteriis Xti, disp. I-XXIII ; *Summa Aurea* de laudibus Mariæ (ed. *Migne*); *De Rhodes*, de Deiparâ Virgine Mariâ; *Contenson*, Marialogia; *D'Argentan*, Grandeurs de la S. Vierge; *Bossuet*, Sermons sur la S. Vierge ; *Nicolas*, La V. Marie dans le plan divin, cujus pars *anglice* reddita est sub hoc titulo *The Virgin Mary ; Newman*, Anglican Difficulties (II), Letter to Pusey, Discourses to mixed Congregations (17-18) ; *Northcote*, Mary in the Gospels ; *Melia*, Mary, the object of veneration, confidence and imitation to all christians ; *Petitalot*, La Vierge Mère d'après la théologie, anglice versum *The Virgin Mother ; Combalot*, Le Culte de la B. V. Marie ; *Van den Berghe*, Marie et le Sacerdoce ; *P. Giraud*, de la Vie d'Union avec Marie ; Prêtre et hostie, vol. II, ed. 1885, p. 547 sq. ; *T. Livius*, The B. Virgin in the Fathers, London, 1893.

[2] Cf. *S. Th.* q. 35, a. 3; *Suarez*, op. cit. disp. I, XII; *Petavius*, l. V. c. 15-19; *Stentrup*, th. 42; *Petitalot*, c. XI ; *Melia*, c. VIII ; *Scheeben*, § 276.

268. I. B. Virgo Maria est vere Dei Genitrix, seu Dei Mater. *De fide* est præsertim contra Nestorianos ex C. *Ephesino :* " Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, propterea Dei Genitricem, sanctam Virginem, A. S." (*Denz.* 73). Sensus autem thesis non est B. Virginem genuisse divinam Verbi naturam (quod hæreticum esset), sed ipsam genuisse Christum qui Deus est; sicut enim illa merito dicitur et est mater Regis, quæ genuit filium, qui rex est, ita pariter B. Virgo merito dicitur et est Mater Dei, quia genuit Filium, qui Deus est.

Probatur (**A**) *Scripturâ.* (**a**) Ex dictis enim supra, B. Virgo vere concepit et genuit J. Christum ; atqui Christus est vere Deus, ut fuse probavimus; ergo B. V. concepit et genuit Filium, qui Deus est, seu est Mater Dei. (**b**) Insuper Elisabeth, afflante Spiritu Sancto, vocavit B. Virginem matrem Domini : " Unde hoc ut veniat mater *Domini* mei ad me?[1] " atqui vox *Dominus* in *N. T.* verum Deum communiter designat, quando non est in vocativo casu; et aliunde constat ex contextu talem esse significationem illius vocis in præsenti casu, quum infra addatur : " perficientur ea quæ dicta sunt tibi a *Domino* ", ubi vox *Domino* certe Deum significat.

(**B**) *Traditione* idem constat : (**a**) ex testimonio *Patrum* qui sive implicite, sive explicite, B. Virginem ab antiquissimis temporibus Matrem Dei vocaverunt; sic *S. Ignatius M.* (ad Smyrn.) scribit : " *Deus* parturiebatur a Mariâ "; *Hippolytus*[2] *:* " *Verbum* e cœlis descendit in S. Virginem Mariam, ut *ex eâ incarnatum* ... salvaret Adam qui ceciderat "; *S. Irenæus*[3] *:* " Recapitulans in se Adam *Verbum existens ex Mariâ* ". Jam a sæc. III nomen ipsum θεοτόκος (Dei Genitrix) B. Mariæ tribuitur; ita *S. Dionysius Alex.* ad Paulum Samosat. scribit : " Quoniam tu dicis hominem eximium Christum, et non verum Deum ... incarnatum e sanctâ Virgine et *Dei Genitrice* Mariâ "; *S. Athanasius*[4] declarat Verbum " propter nos assumptâ carne de Virgine *Dei Genitrice* Mariâ hominem esse factum "[5]; (**b**) ex testi-

[1] *Luc.* I, 43. — [2] Cont. Noet. n. 17. — [3] Adv. Hæres., l. III, c. 21.
[4] Cont. Arian. orat. 4.
[5] Alia testimonia lege apud *Petavium*, l. V, c. 15 sq.; *Stentrup*, th. 42.

monio Juliani Apostatæ, qui Christianos accusabat eo quod non cessarent Mariam vocare *Theotocon*, i. e. Dei Genitricem [1]; (c) tum ex Symbolis quæ declarant Christum, verum Deum, ex Mariâ Virgine conceptum et natum fuisse; tum præsertim ex C. *Ephesino* jam citato.

(C) *Ratione.* Illa est mater Dei quæ concipit et generat personam quæ Deus est; atqui B. Virgo concepit et genuit personam Christi, qui Deus est; generatio enim terminatur non ad naturam, sed ad personam quæ subsistit in naturâ genitâ; v. g. mater Petri, licet corpus illius tantum generet, dicitur merito genuisse Petrum ipsum, seu personam Petri; quod jam animadverterat S. Cyrillus Alex. (*Ep.* I): "Licet illæ terrestrium duntaxat corporum matres fiant, non alteram tamen partem, sed totum, quod ex animâ et corpore conflatur, parere dicuntur"; ergo (*S. Th.* 3 q. 35, a. 4).

269. II. *Excellentia hujus dignitatis:* 1° *In se.* (A) Dignitas Matris Dei longe supereminet omnes alias dignitates, exceptâ unione hypostaticâ. Etenim unio hypostatica superat omnes dignitates ordinis non solum naturalis, sed etiam supernaturalis, ut omnes fatentur [2]; atqui dignitas Matris Dei proxime pertinet ad ordinem unionis hypostaticæ; nam B. Virgo, præbendo materiam corporis Christi, illudque voluntarie concipiendo, parturiendo ac nutriendo, fuit veluti causa instrumentalis unionis hypostaticæ, atque cooperatrix divinarum personarum in magno Incarnationis opere, ita ut unio hypostatica Verbi cum humanâ naturâ *in* Mariâ et *per* Mariam, operante tamen Spiritu S., com-

[1] Cfr. *S. Cyrillus Alex.*, contra Jul., l. 8.

[2] Quod sic egregie exponit *Basilius Seleuc.* (serm. 39 in Deip. Annunt.): "Quis non miretur quantopere superemineat quotquot honoramus Sanctos? Nam si Deus *servis* tantum impertitus est gratiæ, qualem *matri* virtutem inesse cogitabimus? An non majorem multo quam ei subjectis? Cuivis id notum est. Si Petrus beatus appellatus est clavesque regni cœlorum concreditas habuit, cur non præ omnibus una beata prædicetur, cui datum est illum eniti, quem ille ore confessus est? Si Paulus vas electionis cognominatus est, quod augustum Christi nomen extulerit illudque ubique terrarum evulgaverit, quale vas erit *Dei mater?*"

pleta fuerit; ergo, post unionem hypostaticam, maternitas divina superat omnes alias dignitates. Hinc *S. Bonaventura* ait[1]: "Quia fuit mater Dei, quo nihil nobilius cogitari potest, sic tantam habuit bonitatis dignitatem, quod nulla mulier capere potuit. Si enim omnes creaturæ, quantumcumque ascenderent in gradus nobilitatis, essent præsentes, omnes deberent reverentiam Matri Dei".

(B) Insuper dignitas Matris Dei potest dici *infinita moraliter*. Etenim dignitas moralis alicujus personæ desumitur ex operibus, seu fructibus quos producere potest; atqui B. V., ut Mater Dei, produxit fructum infiniti valoris, scilicet Christum; ergo illius dignitas est infinita moraliter: "Filius infinitat matris bonitatem; infinita bonitas in fructu infinitam quamdam adhuc ostendit in arbore bonitatem[2]". Quod brevius *S. Thomas* sic exprimit[3]: "B. Virgo, ex hoc quod est mater Dei, habet quamdam dignitatem infinitam ex bono infinito quod est Deus".

270. 2° *In suis consectariis.* (A) Beata Virgo, utpote Mater Dei, speciales et intimas relationes contrahit cum tribus divinis personis[4]: (a) aliquomodo participat *fecunditatem Patris;* nam illa fecunditas consistit in eo quod Pater de suâ substantiâ, modo omnino virginali, Unigenitum suum generat; atqui B. Virgo aliquo modo huic fecunditati sociatur; nam eumdem Filium generat in tempore quem Pater ab æterno generat, et illum pariter generat ex suâ substantiâ, modoque virginali; ergo. Hinc vocatur a Patribus non solum *primogenita* Patris, utpote ante alias creaturas intenta, sed etiam ejus *cooperatrix* in opere Incarnationis.

(b) Contrahit *affinitatem specialem cum Verbo;* nam fit Mater Verbi Incarnati, et tanta est unio inter Matrem et Filium, ut merito, cum auctore cujus opera Augustino tribuuntur,

[1] In I dist. 44, exposit. textûs, dub. 3.

[2] Ita *Albertus M.* Marial., q. 197. — [3] I, q. 25, a. 6.

[4] Hinc in Bullâ *Ineffabilis* de Mariâ dicitur: "Veluti ineffabile Dei miraculum, imo omnium miraculorum apex, ac digna Dei Mater exstiterit, et ad Deum ipsum pro ratione creaturæ *quam proxime accedens,* omnibus qua humanis qua angelicis præconiis celsior evaserit".

dici possit: "Caro Christi, caro est Mariæ". Revera infans quodammodo unum est cum matre, in cujus utero gestatur, sicut fructus cum arbore. Sed insuper Maria Filio conjuncta fuit *in toto vitæ decursu* per familiarem conversationem: quem in utero gesserat, aluit, fovit, in præsepio reclinavit, vestivit, jugiter lateri Ejus adhæsit, simul cum Eo oravit, simul jejunavit, simul comedit, simul sanctis operibus vacavit. In *passione* ei adhæsit, eosdem dolores cum eo passa est; quod Filius in carne, hoc Mater in corde pertulit. Hinc Ipsi conjuncta remanet in *gloriâ* per beatitudinem: "Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate [1]".

(c) Fit aliquomodo *Sponsa Sp. Sancti;* nam, ut diximus, formatio corporis Christi in utero B. Virginis tribuitur Sp. Sancto: "Spiritus S. superveniet in te, et Virtus Altissimi obumbrabit tibi [2]"; atqui, quamvis illa formatio non sit vera generatio, ex dictis (n. 135), constituit tamen speciales affinitatis relationes inter Spiritum S. et B. Virginem, ita ut in sensu morali et mystico, Maria vocetur a Patribus *Sponsa Spiritûs Sancti* [3]. Hinc etiam vocatur aliquando *complementum* totius Trinitatis, non quidem eo sensu quod Trinitas in se indigeat aliquo complemento, quum sit fons totius perfectionis, sed quia de facto Trinitas B. Virgine usa est, tamquam instrumento, ad perficiendum Incarnationis opus.

(B) Insuper B. V., ob dignitatem Matris Dei, acquirit *specialia jura in Christum.* (a) Videlicet jus strictum habet ad amorem et reverentiam ejus. Etenim lex naturalis præcipit ut filii parentes ament ac revereantur; atqui B. V. vere

[1] *Ps.* XLIV, 10. — [2] *Luc.* I, 35.

[3] Quandoque etiam Maria vocatur a Patribus *Sponsa Patris*, quia videlicet ejus fecunditati consociatur, et in tempore generat Eum qui a Patre ab æterno generatur. Nec tamen exinde concludere licet eam Patri consociatam fuisse in æternâ generatione Verbi; si quandoque pii auctores his aut similibus verbis usi sunt, intelligi debent eo sensu quod generatio Verbi, utpote æterna, nunquam præterita dici potest, sed semper præsens; proinde eo tempore quo Maria Christum concipiebat, Pater Filium generare non cessabat, ideoque B. Virgo eodem instanti consociabatur Patri Filium generanti. Quem etiam loquendi modum usurpat *Bossuet* (Sermon pour la Nativité, ed. Lebarq, 1890, *I, p. 182*).

est mater Christi; ergo jus habet strictum ut ab eo ametur et veneretur; (b) jus minus strictum habet ad illius obedientiam; non habet quidem jus strictum ut ab eo obediatur, quia, stricte loquendo, Christus, vi unionis hypostaticæ, superior erat matri suæ, et potuisset ab illius potestate emancipari; attamen, de facto, voluntarie ei obedivit, juxta illud: "Erat subditus illis", et illa obedientia fluebat ex naturali reverentiâ quam filius habere debet erga matrem [1].

271. Propter tantam dignitatem, Patres nonnulla Scripturæ testimonia ad matrem Dei sensu typico vel accommodatitio referunt: (a) ex *psalmis* illa, in quibus celebratur splendor et sanctitas *tabernaculi templi civitatis* Dei [2]; et merito quidem, fuit enim B. Virgo speciali ratione tabernaculum et templum Dei; (b) omnia quæ in laudem *Sponsæ* dicuntur in *Cantico* Canticorum [3]: vera enim sponsa Christi est Ecclesia: porro inter Ecclesiæ membra certe eminet B. Virgo; (c) quæ in libris Sapientialibus de divinâ Sapientiâ prædicantur [4], quippe quæ B. Virginis puritatem, cum Deo intimam familiaritatem, et partes quas in mundi reparatione habuit, optime illustrant.

Ex hâc dignitate maternitatis Dei fluunt omnia privilegia B. Virgini concessa. Recte siquidem ait *Cornelius a Lapide* [5]: "Sicut enim humanitas Christi, quia Verbo unita ab eo accipit dotes et privilegia tali unione et conjugio digna, ... sic pariter D. B. Virgini largitus est omnia charismata et decora, quæ talem matrem Christi

[1] Nonnunquam quærunt Protestantes cur de Mariæ dignitate Evangelia tam parce loquantur. Ratio est quia docendo Mariam esse *Matrem Jesu*, *Matrem Domini*, omnia complectuntur encomia quæ ipsi tribui possunt. Quod intellexit ipse *Lutherus* scribens (Comment. ad B. V. M. Cant., op. IX, 85, ed. 1554): "Quâ re (titulo matris Dei) tam præclara et ingentia bona ei data sunt ut superent captum cujuscumque; hinc enim omnis honos ac beatitudo provenit ut in universo genere humano unica sit persona superior cunctis, cui nemo sit par, quod cum cœlesti Patre Filium tantum habeat communem ... Ergo propterea unico verbo totus ejus honos concluditur, si *Parentis* Dei insigniatur nomenclatura, quandoquidem nemo majora vel de illâ prædicare vel illi nunciare possit, etiamsi tot linguas habeat quot flores terra herbulasque, cœlum stellas, ac mare sustinet arenas".

[2] *Ps.* LXXXVI, 1-3; XLV, 5; CXXXI, 13; XVIII, 16.

[3] *Cantic.* II, 2; IV, 7; VI, 9.

[4] *Prov.* VIII; *Eccli.* XXIV; *Sap.* VII. De his textibus aliisque similibus, cf. *Livius*, op. cit. p. 63-116.

[5] *In Matt. I, 6.*

et sponsam Dei decebant. Unde sic conclude : B. Virgo est mater Dei ; ergo ipsa longe excellentior est omnibus angelis, etiam seraphinis et cherubinis. Mater Dei est; ergo purissima est et sanctissima, adeo ut sub Deo major puritas intelligi nequeat. Mater Dei est ; ergo quidquid ulli Sanctorum concessum est privilegii (in genere gratiæ gratum facientis), hoc illa præ omnibus obtinet".

§ II. De sanctitate B. Mariæ Virginis.

Dicemus de ejus *immaculato conceptu*, *virginitate* et *gratiâ*.

I. De Immaculato Conceptu.

272. 1° *Status quæstionis.* Ut germanus habeatur conceptus Immaculatæ Conceptionis B. Mariæ, referre et breviter explicare satis erit verba quibus *Pius IX* (Bulla *Ineffabilis*, 1854) hoc dogma definivit, declarans "doctrinam quæ tenet Beatissimam Virginem Mariam, *in primo instanti suæ conceptionis, fuisse, singulari omnipotentis Dei gratiâ et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpæ labe præservatam immunem*, esse a Deo revelatam, atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam". In quâ definitione tria præsertim notanda occurrunt :

(a) B. Virgo præservata fuit a labe seu *maculâ* originalis peccati; non fuit quidem exempta a debito, saltem remoto[2],

[1] Cfr. *S. Th.*, q. 27, a. 2; in I dist. 44, q. 1, a. 3 ad 3; *Suarez*, op. cit. disp. III; *Petavius*, l. XIV, c. 2; *Plazza*, Causa immac. concept. ss. Matris Dei; *Ballerini*, Sylloge monument. ad myster. concept. immac. Deiparæ; *Passaglia*, de Immac. Deiparæ conceptu: *Malou*, l'Immac. Conception de la B. V. M.; *D. Guéranger*, Mémoire sur la question de l'Immac. Conception, Paris, 1850; *Palmieri*, de Deo Creante. c. IV; *Pesch*, de Deo Creante, n. 297 sq.; *De Pesquidoux*. L'Immac. Conception, Paris, 1898.

[2] B. Virgo non immunis fuit a *debito proximo*, si in illâ lege inclusa fuit quâ omnes Adæ posteri, ipso peccante, peccatum contrahere debebant; immunis autem fuit ab eo, proindeque habuit solummodo *remotum debitum*, si ab ipsâ lege inclusionis exempta fuerit, quamvis naturaliter in eâ includi debuisset. Quum hujusmodi quæstionis solutio a solâ voluntate Dei pendeat, et nil certi hâc de re manifestaverit, ab eâ expendendâ abstinemus. Unum certum est, sc. B. Virginem *Redemptione indiguisse*, quum nonnisi intuitu meritorum Christi ab *originali* labe præservata fuerit.

originalis peccati, quia utpote naturaliter ab Adamo descendens, debuisset illud contrahere, nisi Deus speciali privilegio illam ab istâ lege præservâsset : sed immunis fuit ab *actuali infectione peccati originalis*, quia Deus impedivit ne lex generalis circa propagationem illius peccati Mariæ applicaretur; proindeque a primo instanti *gratiâ sanctificante* ornata fuit; nam in præsenti Providentiæ ordine, non datur status medius inter statum peccati mortalis et statum gratiæ.

(b) Illud privilegium collatum fuit B. Virgini *primo instanti* ejus conceptionis; id est illo instanti quo anima rationalis infusa fuit in illius corpus; unde hic non agitur de conceptione activâ, vel de conceptione passivâ inchoatâ, sed de conceptione jam omnino perfectâ, quæ vocatur animatio, et locum habet, quando anima rationalis corpori unitur.

(c) Illud privilegium collatum fuit B. Virgini non *jure proprio*, sed ex *gratuitâ* concessione Dei, et quidem ob prævisa merita Christi. Hinc magna est differentia inter Christum et B. Virginem : Christus jure proprio fuit immunis tum a debito etiam remoto, tum a maculâ peccati originalis; B. autem Virgo immunis fuit solum a maculâ, et hoc per gratuitum privilegium.

273. 2° *Thesis :* **B. Virgo, in primo instanti suæ conceptionis, intuitu meritorum Christi, fuit ab omni originalis culpæ labe præservata immunis.** *De fide ex Bullâ Ineffabilis* superius citatâ.

274. *Scripturâ innuitur.* (**A**) ex *Protoevangelio*[1] : " Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius : ipsa *(hebraice* ipsum) conteret caput tuum ". Juxta Patres, *semen mulieris* est saltem *typice* Christus ipse, cujus virtute contritum est caput *serpentis*, i. e. *diaboli*, ac proinde *mulier* est B. Virgo[2]. Quo posito, ex hoc textu

[1] *Gen.* III, 15. Hic locus *protoevangelium* vocatur, quia ut prima Messiæ annuntiatio habetur.

[2] Dixi *saltem typice*, quia controvertitur, etiam inter catholicos, utrum præfata verba *litteraliter* de Christo et B. Virgine prædicata fuerint. Nonnulli *affirmant*, ut *Passaglia, Patrizi, Bade;* et hæc interpretatio *multis Patribus placuit;* sic v. g. *S. Irenæus* ait (C. Hær. l. III, c. 23) :

duplex erui potest argumentum : (a) declaratur specialem inimicitiam seu perfectam oppositionem futuram esse inter diabolum, seu peccatum, et inter mulierem, seu B. Virginem; atqui illa oppositio non esset completa, si, etiam per unicum instans, B. Virgo fuisset subdita originali peccato; ergo. (b) Insuper asseritur eamdem simul cum Filio suo plenam victoriam reportaturam esse super diabolum ac peccatum; licet enim pronomen "*ipsum*", in textu hebraico, directe referatur ad semen mulieris, sc. Christum debet etiam indirecte referri ad matrem ejus, ut antithesis, enuntiata in primo membro, sit completa; atqui talis victoria plena non esset, si B. Virgo primo suæ Conceptionis instanti, peccato maculata fuisset; ergo.

(B) Ex *Angelicâ salutatione :* "Ave, gratiâ plena, Dominus tecum"[1]; ibi tribuitur Mariæ omnimoda plenitudo

"Serpente mordente et occidente et interpediente gressus hominis, quoadusque venit semen prædestinatum calcare caput ejus, quod fuit *partus* Mariæ". Alii vero, præsertim moderni ***negant,*** nam tota contexta oratio ostendit hic litterali sensu agi de Evâ, et de semine justorum, cui opponitur semen serpentis seu collectio hominum nequam. Quia vero Eva fuit typus V. Mariæ, sicut Adam fuit aliquo sensu typus Christi, — ut communiter tradunt Patres (apud *Passaglia*, n. 902 sq.) — prælaudata verba de B. Virgine et de Christo interpretari debent saltem typice, ut ex Bullâ *Ineffabilis* patet. — De hoc vaticinio cf. *Patrizi*, De immaculatâ Mariâ V. a Deo prædictâ ; *Hengstenberg*, Christology, vol. I, p. 4 sq.; *Passaglia*, n. 887 sq.; *Meignan*, Les Prophéties messianiques, Prophet. du Pentat. 1856 p. 205 sq.; *Corluy*, vol. I, p. 347 sq.; *Maas*, Christ in type, vol. I, p. 184 sq.

[1] *Luc.* I, 28. In textu græco legitur κεχαριτωμένη (gratiosissima, Deo dilectissima); quam vocem Patres *gratiâ plenam* reddiderunt; et merito, nam gratia est quæ nos Deo gratos et dilectos reddit. Traditionalem vero sensum hujus salutationis sic exponit Bulla *Ineffabilis :* "Hac singulari solemnique salutatione nunquam alias auditâ ostendi Deiparam fuisse omnium divinarum gratiarum sedem, omnibusque divini Spiritûs charismatis exornatam, imo eorumdem charismatum infinitum prope thesaurum abyssumque inexhaustum, adeo ut ***nunquam maledicto obnoxia*** et una cum Filio perpetuæ benedictionis particeps ab Elisabeth divino actâ Spiritu audire meruerit : "Benedicta tu inter mulieres et benedictus fructus ventris tui" (*Luc.* I, 42). De hoc textu cf. *Passaglia*, n. 1075 sq., *Palmieri*, th. 88. De aliis autem textibus qui sensu sive *typico* sive *accommodato* de B. V. immaculato conceptu intelligi possunt, lege *Passaglia*, n. 451 sq. vel Bullam *Ineffabilis.*

gratiæ, quæ in simplici creaturâ inveniri possit; atqui illa plenitudo non esset perfecta, nisi sese extenderet ad primum instans, in quo Maria concepta fuit; ergo. Attamen debemus fateri illa argumenta cogentia non esse, nisi accedente Patrum atque Pontificum interpretatione.

275. Neque obstant textus Script. quibus affirmatur omnes in Adamo peccavisse, v. g. "in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt" [1]. Nam admitti potest B. Virginem peccavisse in Adamo, eo sensu quod habuerit *debitum contrahendi* originale peccatum, non autem eo sensu quod contraxerit maculam peccati. Lex enim universalis patitur exceptiones; atqui, in casu de quo nunc agitur, constat Mariam fuisse ab hâc universali lege exemptam. Nec dicatur per hoc destrui legem universalem; nam habemus exemplum in S. Script., ex quo patet legem generalem exceptiones admittere, quando scilicet Assuerus ita alloquitur Esther: "non morieris: non enim *pro te* sed pro *omnibus* hæc lex constituta est" [2]. Objiciuntur insuper verba, quibus declaratur omnes homines redemptione indiguisse. Sed immerito; nam dogma Catholicum de Concept. Immaculatâ non excludit necessitatem redemptionis pro Mariâ, sed e contra asserit B. Virginem indiguisse *gratiâ redemptionis* non quidem *reparativâ*, sed *præservativâ*.

276. *Tradit. probatur.* (A) *Ex historiâ hujus dogmatis.* Ut melius argumentum intelligatur, in memoriam revocanda sunt quæ in *Tr. de Fide* (n. 88) diximus de *triplici stadio* in nonnullorum dogmatum explicatione distinguendo. Siquidem in dogmatis nostri historiâ triplex stadium agnosci potest: (a) in *primo*, nullâ exortâ controversiâ, Immaculata B. Virginis Conceptio in dogmate divinæ Maternitatis et perfectissimæ ejus Puritatis implicite credita et proposita fuit; (b) in *secundo*, controversia orta est in unâ parte Ecclesiæ, in Latinâ scilicet, et aliquamdiu veritas obnubilata fuit; (c) in *tertio* tandem, re maturius perpensâ, et nubibus fugatis, dogma solis instar clarius apparuit donec tandem solemniter definitum fuerit.

(a) *Implicite* propositum fuit. Multi enim Patres asserunt B. Virginem esse *purissimam*, *per omnia* et *funditus immaculatam*, *illibatam*, eam fuisse *omni tempore puram*, *peccatum nunquam dominatum* fuisse in eam; imo *supersanctam*, *superinnocentem*, *undequaque* sive ex toto *sanctam*, *puram ab*

[1] *Rom.* V, 12. — [2] *Esth.* XV 13.

omni labe; sanctis sanctiorem, mundiorem cœlestibus mentibus; solam sanctam, solam innocentem, solam immaculatam, solam undequaque illibatam, solamque undequaque benedictam[1]. Atqui hujusmodi formulæ implicite Immaculatum B. Virginis conceptum continent; ex his enim colligitur immunitas a quâvis prorsus maculâ peccati, proindeque etiam ab originali labe; quomodo enim dici posset *undequaque*, ex toto sancta, si originali peccato infecta fuit, *omni tempore* pura, si ab initio maculata est, *purior Angelis*, si instanti conceptionis immunda fuit? Hinc in orat. *Gregorii Neocæsariensis* in Deip. annunt. (orat. 3, c. 1; quæ tamen oratio a nonnullis alii auctori anonymo tribuitur) legitur: "Missus est Gabriel servus incorporeus ad Virginem labis nesciam; missus est qui liber a peccato ad incapacem corruptionis". Iterum quando prædicatur *sola sancta*, *sola innocens*, necesse est ut gradum puritatis attigerit qui ipsi omnino singularis est.

Aliud argumentum desumitur ex *comparatione* quam Patres *inter Mariam et Evam* instituunt. Sic v. g. *S. Irenæus* (C. Hær. l. III, c. 22) scribit: "Quemadmodum Eva virum quidem habens Adam, virgo tamen existens, inobediens facta, et sibi et universo generi humano causa facta est mortis, sic et Maria habens prædestinatum virum, et tamen virgo obediens, et sibi et universo generi humano causa facta est salutis". Similiter *S. Ephrem* (serm. 4 in div. Script.): "Ambæ puræ, ambæ simplices Maria et Eva sibi ex adverso respondent, altera mortis nostræ, altera vitæ causa fuit". Alibi docent B. Virginem esse *novam Evam, priori perfectiorem, majorique gratiâ* donatam; atqui hæc omnia vera non essent si Maria fuisset originali peccato maculata; nam Eva fuerat ab initio gratiâ ornata, nullam originalem maculam contraxerat; ergo pariter secunda Eva ab omni originali labe immunis fuit[2].

Eadem doctrina in dogmate *divinæ maternitatis* include-

[1] Patrum testimonia accurate collegit et exposuit *Passaglia*, op. cit. sect. II et VI.

[2] Quod argumentum egregie exponit *Newman*, Anglican difficulties, *vol. II*, p. 31 sq.; cf. *Livius*, op. cit., ch. 1, p. 35 sq.

batur. Docent enim Patres B. Virginem puritate suâ meruisse ut esset Dei mater; quod quidem non de merito proprio, sed de merito congruentiæ intelligi debet; quod et Ecclesia in suis precibus approbavit: "B. Virgo, cujus viscera meruerunt portare Christum Dominum... quia quem meruisti portare, resurrexit". Porro puritas, quæ talem meretur honorem, immunis esse debet ab omni prorsus labe, ut Patres ipsi arguunt: "Exceptâ itaque S. V. Mariâ, de quâ propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo quæstionem" (*S. August.* de Nat. et Gratiâ, c. 36). Quæ quidem ratio pro omni peccato valet etiam veniali et originali.

Nec desunt, licet pauciora sint, testimonia magis *directa;* ita legimus in relatione martyrii *S. Andreæ*, quæ est saltem *sæculi III:* "Quoniam de immaculatâ terrâ factus fuerat homo primus... necessarium fuit ut de Immaculatâ Virgine nasceretur perfectus homo Filius Dei". Item *Origenes* (sæc. III) de Mariâ dicit: "Neque persuasione serpentis decepta est, neque ejus afflatis venenosis infecta" (*hom.* I). Sæc. IV° *S. Ephrem* (In Carminibus Nisib.), Christum alloquens dicit: "In Te, Domine, nulla macula, nec ulla labes in Matre tuâ". Item *S. Ambrosius*, (in Ps. 118): "V. Maria ab omni labe peccati fuit integra".

(b) Fatendum est tamen a sæc. XII ad XIV hanc veritatem aliquamdiu obnubilatam fuisse in Ecclesiâ Latinâ; in Ecclesiâ autem Græcâ nullum dubium hâc de re ortum est. Rationes autem cur in Occidente etiam optimi theologi de dogmate illo dubitârint, fuerunt tum universalitas originalis peccati et Redemptionis, tum difficultas omnia Traditionis documenta perlustrandi, in quibus exceptio huic generali legi pro B. Virgine commemoratur, tum imperfectæ notiones de conceptione activâ et passivâ et controversiæ de tempore animationis; ex quo factum est multos scholasticos theologos, a S. Bernardo ad Scotum, vel obscure hâc de re locutos fuisse, vel aperte hanc veritatem negavisse.

(c) His tamen non obstantibus [1], et licet integræ scholæ ex

[1] **Mutatio,** quæ in scholis paulatim obtinuit, maxime debetur Scoto; ***quum enim theologi, qui huic*** piæ opinioni obstabant, urgerent ex hâc

adverso steterint, fides in Immaculatum Virginis conceptum in dies invaluit tum inter Pastores, tum inter Fideles; festum Conceptionis per totam Ecclesiam propagatum fuit; Pontifices variis Constitutionibus prohibuerunt ne contra hanc piam doctrinam quis loqui, concionari, tractare, disputare auderet; ita v. g. *Sixtus IV*, *Alexander VII* (*Denzing.* nn. 619, 943, 962). "Omnes autem nôrunt, ait *Pius IX* (Bulla *Ineffabilis*), quanto studio hæc de Immaculatâ Deip. Virginis Conceptione doctrina a spectatissimis religiosis Familiis, et celebrioribus theologicis Academiis ac præstantissimis rerum divinarum scientiâ Doctoribus fuerit tradita, asserta ac propugnata. Omnes pariter nôrunt quantopere solliciti fuerint sacrorum Antistites vel in ipsis ecclesiasticis conventibus palam publiceque profiteri SS. Dei Genitricem V. Mariam, ob prævisa Christi Domini Redemptoris merita, nunquam originali subjacuisse peccato..." Hinc *Tridentinum*, cum de peccato originali ederet decretum, solemniter declaravit "non esse suæ intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, B. et immaculatam V. Mariam, Dei Genitricem" (*sess.* V, can. 5). Tandem, quum jamdiu Antistites. Ecclesiastici viri, Regulares Ordines, ac vel ipsi Imperatores et Reges a S. Sede enixe efflagitâssent ut Immaculata Conceptio B. M. V. veluti fidei catholicæ dogma declararetur, *Pius IX*, postquam ab Episcopis totius orbis catholici postulâsset quid de hâc definitione sentirent, pro supremâ et infallibili quâ pollet auctoritate, rem solemniter definivit.

Porro ex factis hucusque breviter expositis colligi potest veritatem quam tuemur, revelationis deposito contineri; quod constat non solum ex infallibili definitione Pontificis, sed etiam ex *communi fidelium sensu*; talis enim consensus moraliter *unanimis*, et simul *universalis*, quum in utrâque Ecclesiâ Occidentali et Orientali viguerit, etiam apud schismaticos, — *de re ad fidem pertinente* et cum aliis fidei

opinione dignitatem Christi minui, si B. Virgo redemptione non indigeret, Scotus ostendit dignitatem Christi non minui, sed augeri, si matrem tam perfecte redemerit ut meruerit eam a peccato originali *præservari*; quod argumentum multis placuit etiam extra scholam *franciscanam*.

dogmatibus connexâ, — *per multa sæcula* invalescens, et non obstante quorumdam doctorum temporaneâ oppositione, tandem aliquando prævalens, explicari nequit sine assistentiâ et influxu Spiritûs S., qui totam regit Ecclesiam, eam ab errore tuetur et in veritatis tramite dirigit.

277. (B) *Ex institutione festi Conceptionis.* Quam antiquum sit hoc festum inferri potest ex eo quod etiam apud varias sectas orientales celebretur, quæ certe ab Ecclesiâ Romanâ illud non mutuaverunt [1]. Jam enim sæc. VII in Ecclesiâ Græcâ celebrabatur, ut refert *Andreas Cretensis* in hymno quem pro die 9 Dec. composuit; iterum sæc. VIII, *Joannes Euboensis* ait suâ ætate festum hujusmodi jam in pluribus Ecclesiis celebrari. Sæc. IX, *Petrus*, qui postea Argorum Episcopus fuit, orationem habuit in Siciliâ pro hâc festivitate; eamdem eodem tempore in Ecclesiâ Neapolitanâ fuisse habitam testatur vetus marmoreum Kalendarium. *Rothomagi*, in Normanniâ, an. 1072, Academia Immac. Conceptionis ab Episcopo Joanne instituta fuit. Tempore S. Anselmi, i. e. sub initio s. XII, festum hujusmodi celebrabatur in Angliâ et per totam fere Galliam: exinde in Germaniam invectum est, brevique in universalem Ecclesiam [2]. Porro objectum hujus festi non fuit sanctificatio Mariæ in utero, quocumque instanti facta fuerit, sed ejus sanctificatio in ipsâ infusione animæ, ut constat tum ex diversis titulis festi (conceptio B. Annæ, oraculum conceptionis Deiparæ etc.), tum ex homiliis Patrum, tum ex declaratione *Sixti IV* (1482), aliorumque Pontificum reprobantium assertionem in hoc festo non ipsam conceptionem Mariæ sed ejus sanctificationem celebrari [3]. Atqui non

[1] Mentio hujus festi invenitur in Rituali S. Sabæ, sæculo V, sed cum hoc Rituale immutatum sit, dubitatur utrum in primâ editione festum jam commemoratum fuerit.—[2] *Palmieri*, th. 84; *Ballerini*, Sylloge, p. 1.

[3] "Etenim clare aperteque docuere festum agi de Virginis Conceptione, atque uti falsam, et ab Ecclesiæ mente alienissimam proscripserunt illorum opinionem, qui non Conceptionem ipsam, sed sanctificationem, ab Ecclesiâ coli arbitrarentur et affirmarent. Neque mitius cum iis agendum esse existimârunt, qui ad labefactandam de Immac. Virginis Conceptione doctrinam, excogitato inter primum atque alterum *Conceptionis instans* et momentum discrimine, asserebant cele-

celebratur festum nisi de re sanctâ, ut Patres et theologi ore unanimi proclamant. Ergo Conceptio B. Virginis *sancta* reputata fuit ab Ecclesiâ, sive græcâ, sive latinâ.

278. *Solvuntur difficultates.* (a) Objiciuntur textus Patrum in quibus asseritur *solum* Christum fuisse *peccati expertem.* Resp. Illi textus, inspecto contextu, nil aliud significant nisi Christum solum fuisse *proprio jure* immunem a peccato ; sed hoc non impedit quin B. Virgo *per privilegium gratuitum*, a peccato immunis fuerit. (b) Alii dicunt carnem Mariæ fuisse *carnem peccati.* Resp.: Patres asserunt etiam carnem Christi fuisse *carnem peccati*, ac proinde illa verba emolliri debent, et nil aliud significant nisi carnem B. Virginis ex carne Adami, quæ infecta fuit per peccatum, derivatam esse, non autem Mariam ipsam fuisse peccato maculatam. (c) Nonnulli asserunt Mariam fuisse *mundatam*, *sanctificatam;* ergo antea fuit peccatrix. *Resp.* : Nego conclusionem ; nam illa verba significare possunt solummodo B. Virginem in primo instanti accepisse gratiam, per quam præservata fuit ab originali peccato, et illam gratiam fuisse deinceps adauctam, ita ut B. Virgo *sanctior* in dies profecerit. (d) Tandem contra illud dogma affertur S. Bernardi, multorum scholasticorum ac præsertim S. Thomæ auctoritas. *Resp.* Mens illorum Doctorum, juxta multos, est dubia[1]; illorum verba de facto intellecta sunt in vero sensu, etiam ante definitionem illius dogmatis et quidem a multis theologis. Fatemur tamen hanc interpretationem obvio sensui ab his Doctoribus intento contrariam videri. *S. Bernardus*, ad canonicos Lugdunenses scribendo, (Ep. 174) eos vituperat eo quod festum Conceptionis B. V. Mariæ in suam ecclesiam introduxerint, non solum quia nondum Romana Ecclesia hoc festum approbaverat, sed etiam quia non in ipso conceptu, sed solum post Conceptum sanctificata fuit ; solo enim Christo excepto, unusquisque de seipso veraciter confitetur: In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea. — *S. Bonaventura* pariter docuit sanctificationem Virginis subsecutam esse originalis peccati contradictionem (In 3, d. 3, a. 1, q. 2) : " hic autem modus dicendi, ait, communior est et rationabilior et securior". — *S. Thomas* in quibusdam locis immaculatam conceptionem negare, in aliis autem affirmare videtur. Ita in S. theologicâ (3, q. 27, a. 2) scribit: " B. Virgo contraxit quidem originale peccatum, sed ab eo fuit mundata, antequam ex utero nasceretur... Si nunquam anima Virginis fuisset contagio origina-

brari quidem Conceptionem sed non primo instanti atque momento ". (Bulla *Ineffabilis*).

[1] De mente S. Thomæ cf. *Spada*, Esame critico sulla dottrina del angelico D. S. Tommaso...; *Sicard*, S. Thomas et l'Imm. Conception; *Rouar* [redacted] lre des Frères Prêcheurs et l'Immac. Conception.

lis peccati inquinata, hoc derogaret dignitati Christi, secundum quam est universalis omnium Salvator". Quod in duodecim circiter aliis locis repetit. Ex adverso autem in paucis aliis hæc aut similia habet: "Talis fuit puritas B. Virginis, quæ a peccato originali et actuali immunis fuit" (In 1, d. 44, q. 1, a. 3). Ex quo factum est ut ejus discipuli de ejus mente disputaverint ac etiam hodie disputent. Nostro judicio, pia doctrina de immaculato conceptu in Ecclesiâ Latinâ obnubilata fuerat, ac plerique theologi a sæc. XII ad XIV hâc de re dubitabant, ut jam diximus. Quod a recentioribus editoribus S. Bonaventuræ ita explicatur (Schol. in 3, d. 3, a. 1. q. 1): "Et revera, habitâ ratione omnium circumstantiarum, hæc hæsitatio tunc erat laude digna et quasi necessaria. Assertio enim hujus privilegii in occidentalibus terris videbatur nova; Ecclesia nondum aliquid determinaverat de hâc quæstione, eadem festum Conceptionis B. Virginis potius videbatur tolerare in aliquibus locis quam approbare; praxis Ecclesiæ Græcæ et plures Patrum græcorum sententiæ in Occidente tunc non innotuerant; nondum eliquatæ erant graves difficultates, quæ ex universalitate tum peccati originalis tum redemptionis petitæ objiciebantur; denique (et hoc summopere dignum est observatione) primi fautores festi Conceptionis et defensores hujus privilegii ita male hoc mysterium explicabant, veris falsa immiscebant et invalidis vel falsis rationibus confirmabant, ut eorum positionibus et piæ sententiæ sic intellectæ jure contradicendum esset". Quibus positis, ac datâ hæsitatione eximiorum Mediæ Ætatis Doctorum, magis ac magis patet doctrinam de Immaculato Conceptu, nonnisi adjuvante ac dirigente Spiritu S., in Ecclesiâ universalem fieri potuisse.

279. *Ratione suadetur*[1]. Ratio hoc mysterium demonstrare nequit, sed solum ejus convenientiam ostendere potest: (A) *Ex parte Christi.* Decebat ut Christus eligeret matrem sibi dignam, in quantum fieri potest; atqui si Maria fuisset concepta in peccato originali, non fuisset digna fieri mater ipsius sanctitatis, sed potius illius ignominia in Filium redundasset, juxta illud: "gloria filiorum patres eorum"[2]; imo prorsus decebat, ut, sicut Unigenitus in cœlis Patrem habuit, quem Seraphim ter sanctum extollunt, ita matrem haberet in terris, quæ nitore sanctitatis nunquam caruerit.

(B) *Ex parte SS. Trinitatis.* B. Virgo, utpote Mater Dei, speciales relationes habet cum tribus divinis personis; est

[1] Cf. *Bossuet*, Serm. pour la fête de la Conception; *Monsabré*, Car. 1877, 30 Conf.; *De Pesquidoux*, op. cit. t. I, p. 76-97.

[2] *Prov. XVII, 6.*

siquidem Filia primogenita Patris, Mater Filii, Sponsa et templum Spiritûs S.; atqui non convenit ut persona, Deo tam intime conjuncta, sit ab initio infecta originali peccato: " domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierum "[1]. Ait siquidem *S. Cyrillus* Alex. (in Conc. Ephes.): " Quis unquam audivit architectum, qui sibi domum ædificavit, ejus occupationem et possessionem primo suo inimico cessisse "[2].

(C) *Ex parte Redemptionis.* B. Virgo, utpote Redemptoris Mater, redemptioni nostræ cooperata fuit; atqui decebat ut Co-Redemptrix nostra a quolibet peccato esset immunis: talis enim cooperatio ad opus sanctitatis specialem requirit sanctitatem, præsertim vero immunitatem ab illâ maculâ quam Redemptio tollere intendit.

280. 3° *Corollaria.* (A) *B. Virgo nullum experta fuit concupiscentiæ motum;* nam concupiscentia est consectarium originalis peccati; atqui B. Virgo immunis fuit ab originali peccato; ergo etiam a concupiscentiâ. Solummodo disputatur inter theologos utrum in Mariâ fomes peccati fuerit ab initio plene exstinctus vel solum ligatus: juxta *S. Thomam* (3, q. 27, a. 3), ab initio fuit tantum ligatus nec penitus exstinctus nisi tempore conceptionis Christi; juxta *Suarez*[3], multosque alios, ab initio penitus fuit exstinctus.

(B) *B. Virgo nullum commisit peccatum actuale, sive mortale, sive veniale.* Hoc enim aperte constat ex *Tridentino* definiente[4]: " Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse ... aut contra, posse in totâ vitâ peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de *B. Virgine tenet Ecclesia*

[1] *Ps.* XCII, 5.

[2] Quod argumentum sic præclare exponit *Pius IX (Ineffabilis):* " Et quidem decebat omnino ut perfectissime sanctitatis splendoribus semper ornata fulgeret... tam venerabilis mater, cui Deus Pater unicum Filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum tanquam seipsum diligit, ita dare disposuit, ut naturaliter esset unus idemque communis Dei Patris et Virginis Filius, et quam ipse Filius substantialiter facere sibi matrem elegit, et de quâ Spiritus S. voluit, et operatus est, ut conciperetur et nasceretur ille, de quo ipse procedit ".

[3] *Disp. IV*, sect. V. — [4] *Sess.* VI, c. 23.

A. S.' Et sane decebat, ut Ea, quæ in suo utero sanctitatis auctorem gestare debebat, nullo unquam peccato inquinaretur, ut sic in eâ impleretur, quod dictum est: "Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te" [1]. Objiciuntur quidem verba S. Basilii, S. Chrysostomi et S. Cyrilli Alex., in quibus asseritur B. Virginem aliquot peccata venialia commisisse; sed ex contextu apparet S. Cyrillum nihil aliud docere nisi Mariam fuisse tentatam, duos autem alios non ut testes Ecclesiæ, sed ut doctores privatos, locutos esse, et quidem falso principio innixos quod, nisi Maria peccâsset, Redemptione non eguisset; quid igitur valet duorum auctoritas privata contra communem aliorum sententiam [2]?

II. De perpetuâ virginitate Mariæ [3].

281. Hoc privilegium B. Mariæ impugnârunt *Ebionitæ* et *Cerinthiani*, qui dixerunt Christum ex Mariâ et Joseph secundum leges naturæ fuisse conceptum; quibus nostrâ ætate se adjunxerunt *Rationalistæ*, ut *Paulus*, *Strauss*, *Renan*, *aliique*. Alii autem contenderunt B. Virginem, post natum Salvatorem, alios ex Josepho genuisse filios; ita multi *Apollinaristæ*, *Helvidius*, quem Hieronymus invicte confutavit, *Jovinianus*, et nostrâ ætate *Protestantes* nonnulli, v. g. *Neander*, *Meyer*, *Alford*, *Farrar*, qui virginitatem matrimonio præstantiorem esse agnoscere nolunt [4]. Doctrina autem catholica est Mariam semper virginem fuisse ante partum, in partu et post partum. Jam probavimus, eam modo virginali Christum concepisse; remanet igitur probandum eamdem virginem remansisse in partu et post partum.

---

[1] *Cant.* IV, 7; cf. *S. Th.* 3, q. 27, a. 4.

[2] Quam difficultatem dilucide expositam et confutatam videre est apud *Newman*, Ang. Diff. II, 128-152.

[3] Cf. *S. Hieronymus*, adversus Helvidium; *S. Th.* q. 28; *Suarez*, de Mysteriis, disp. V-VI; *Petavius*, l. XIV, c. 3-6; *Franzelin*, th. 15; *Stentrup*, th. 11; *Gazzaniga*, op. cit., sect. II, diss. 4, c. 15; *Vigouroux*, Livres Saints et Critique ration. t. IV; *Fillion*, Comment. sur S. Matt., p. 283 sq.; *Mill*, Mythical interpretation, 219; *Lightfoot*, Galatians, diss. II "The brethren of the Lord"; *Andrews*, The life of O. Lord, p. 111 sq.; *Fouard*, The Christ, vol. I, Append. V; *Gigot*, Outlines of N. Testament History, New York, 1898, p. 65-67.

[4] *Farrar*, The Early days of Christianity, c. XIX.

282. 1° *B. Maria Virgo remansit in partu*, i. e. *pariendo Christum, virginitatis sigillum non amisit. De fide* est ex C. *Lateranensi* (a. 649), sub Martino I, ab Agathone recognito : " Si quis secundum SS. Patres non confitetur proprie et secundum veritatem D. Genitricem Sanctam *semperque Virginem* immaculatam Mariam... absque semine concepisse ex Spiritu S., et *incorruptibiliter eam genuisse*, indissolubili *permanente et post partum ejusdem virginitate*, condemnatus sit[1] ". Quod constat (**A**) ex *Symbolis*, in quibus dicitur Christum *natum esse de Mariâ virgine;* nam, ut ait *S. Augustinus*[2], si Jesu nascente " corrumperetur ejus integritas, non jam ille de virgine nasceretur, eumque falso, quod absit, natum de Virgine Mariâ tota confiteretur Ecclesia ". (**B**) ex *Patribus*, qui (**a**) hanc veritatem probant ex textu : Ecce virgo concipiet et pariet Filium; ita v. g. legitur in *Ep. Synodi Mediolanensis* ad Siricium Papam : " Hæc est virgo quæ in utero concepit, *virgoque peperit;* sic enim scriptum est : " Ecce Virgo in utero concipiet et pariet filium. Non enim concepturam tantummodo virginem, sed et parituram virginem dixit ". (**b**) eamdem comparationibus illustrant : sicut obsignato sepulcro Christus resurrexit, et, januis clausis, ad discipulos ingressus est, ita nascendo, inviolato virginitatis sigillo, foras prosiluit; sicut solis radius crystallum penetrat, sine quavis ejus læsione, ita Jesus ex utero matris illæsâ ejus virginitate prodiit.

283. 2° *B. Maria virgo remansit etiam post partum.* De fide est ex canone jam citato. (**A**) Revera *Patres* (**a**) oppositam sententiam rejiciunt ut *insaniam* et *blasphemiam, sacrilegium, impietatem, perfidiam, hæresim.* Ita v. g. *S. Ambrosius*[3] eam multoties *sacrilegium* appellat : " Fuerunt qui eam (Mariam) negarent virginem perseverâsse. Hoc *tantum sacrilegium* silere jamdudum maluimus "... Ibidem rationem hujus rei affert : " Non deficit Maria, non deficit virginitatis magistra; nec fieri poterat ut quæ Deum portaverat portandum hominem arbitraretur. Nec Joseph vir justus in hanc proruisset amentiam ut matri Domini corpo-

[1] *Ap. Denzing.* n. 204. — [2] Enchirid. c. 34.
[3] *De instit virgin.* c. 5-9.

reo concubitu misceretur". Antea *Origenes* jam dixerat: "In tantam nescio quis prorurit *insaniam*, ut assereret negatam fuisse Mariam a Salvatore, eo quod post nativitatem illius juncta fuerit Joseph[1]". Eodem modo loquuntur *S. Hieronymus* (*op. cit.* n. 15), *Gennadius*, *Epiphanius*, aliique permulti, quorum testimonia legi possunt apud *Petavium*[2]. (b) Hinc Maria vocatur a Patribus ἀειπαρθένος, seu semper Virgo, virgo per excellentiam. (c) Nec hanc doctrinam ut privatam opinionem, sed ut *Ecclesiæ fidem* tradunt; appellant enim ad sensum populi christiani: "Christum amantium aures non sustinent hoc audire quod Dei genitrix aliquando virgo esse desierit[3]". Appellant ad verba Mariæ: "Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco"? et exinde colligunt eam vovisse illibatam servare virginitatem; et merito quidem, his enim verbis pudice declarabat se virum carnaliter non cognovisse, nec cognoscere velle. Appellant pariter ad eum Evangelii locum, ubi refertur Christum, in cruce pendentem, matrem S. Joanni commendâsse, et exinde concludunt B. Virginis neque filios neque filias fuisse: secus eis, non Joanni eam commendâsset. Pariter multi censent hanc virginitatem ab Ezechiele fuisse prædictam his verbis[4]: "Porta hæc clausa erit: non aperietur, et vir non transibit per eam; quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa Principi". Quæ quidem omnia adeo clara sunt ut multi Protestantes hanc fuisse primævæ Ecclesiæ fidem agnoscere cogantur[5].

---

[1] Homil. 7 in Luc. — [2] *Petav.* l. XIV, c. 13.

[3] *S. Basilius*, hom. 25 de Nat. Christi.

[4] *Ezech.* XLIV, 2; cf. *Livius*, op. cit. p. 114.

[5] Hæc enim habet Anglicanus Episcopus *Bull* (On the due praise and hon. of the Virgin, Cath. Safeguards, vol. II, p. 288, London, 1851): "Ex Beatissimæ Virginis dignitate necessario consequitur ipsam semper Virginem mansisse, sicut constanter tenuit ac defendit Catholica Ecclesia. Hoc Vas adeo purum, ad Divinitatis sanctuarium apposite consecratum, potuisse in posterum ab homine profanari, fingere indecorum est". Quod non impedivit quominus *Farrar* assereret: "Fides in perpetuam Virginitatem, cujus in Ecclesia per plura sæcula (?) vestigium desideratur, ex duplici principio pernicioso et parum in Scripturis fundato originem duxit. Primum, quod Virgini supra-humanam *dignitatem adscribit, nullum* habet fundamentum et insuper a Scri-

284. (B) Quam fidei doctrinam *S. Thomas* argumentis convenientiæ illustrat (q. 28, a. 3); siquidem error contrarius (a) *perfectioni Christi* derogat; sicut enim est *Unigenitus Patris*, ita decuit ut esset *unigenitus matris*, tanquam perfectissimum germen ejus; (b) injuriam facit *Spiritui S.*; quum enim uterus virginalis, in quo Christi carnem formavit, ejus sanctuarium fuerit, non decebat ut per commixtionem virilem violaretur; (c) derogat *dignitati et sanctitati matris Dei*, quæ ingratissima videretur, si tanto Filio contenta non esset, et virginitatem miraculose servatam sponte amittere voluisset; (d) derogat *sanctitati ipsius Joseph*, qui maximæ præsumptionis reus esset, si cum eâ, quæ de Spiritu S. conceperat, commercium carnale habere voluisset.

285. Nec objici possunt S. Matthæi[1] verba: "*Antequam* convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu S... Et non cognoscebat eam, *donec* peperit filium suum *primogenitum*"; particulæ enim *antequam* et *donec* quid non sit factum ante Christi conceptum et partum inculcant, ut omnibus sit evidens S. Josephum non esse patrem Christi; quid autem postea factum sit, ab Evangelistâ prætermittitur, quippe quod ad ejus scopum non spectabat. Res alio textu illustrari potest: "Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis *donec* ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum"[2]: ex quo certe concludi nequit Christum non amplius sessurum ad dexteram Patris, quando ejus inimici subditi erunt; ergo pariter vox "*donec*" in textu allato non importat B. Virginem a Josepho cognitam fuisse post Christi partum. Tandem vox "*primogenitus*" alios fuisse filios minime probat, quum apud Judæos primogenitus appellaretur is filius, ante quem nullus alius natus fuerat, sive alii post ipsum nati sint sive non[3].

---

pturâ rejicitur. Alterum, quod matrimonium damnat et cœlibatum in perfectionis consilium evangelicum convertit, non solum a Scripturâ damnatur, sed insuper in perniciosis hæresibus radicitus fixus est, et apertis sæpiusque repetitis Sacrorum Librorum documentis contradicit". Ad quod ultimum confutandum attente legere sufficiat ea quæ de virginitatis excellentiâ scribit *S. Paulus* (I *Cor.* VII, 25-40), ubi certo certius docetur virginitatem matrimonio perfectiorem esse.

[1] *Matt.* I, 18, 25. — [2] *Ps.* CIX, 1.

[3] Quod egregie exponit *S. Hieronymus* (op. cit. n. 4): "Quasi si quis dixerit: antequam in portu pranderem, ad Africam navigavi, non possit stare sententia, nisi ei in portu prandendum quandoque sit; aut *si velimus* dicere: Paulus apostolus, antequam ad Hispanias pergeret, *Romæ in vincula* conjectus est; aut certe illud: Helvidius, antequam

286. Neque huic veritati obstant textus, in quibus agitur de *fratribus* Domini, v. g. "Nonne mater ejus dicitur Maria? et *fratres* ejus Jacobus et Joseph et Simon et Judas? Et *sorores* ejus nonne omnes apud nos sunt"[1]? Nam (a) quidam inter Patres, præsertim Græcos, putarunt fratres illos filios esse S. Josephi, quos ex aliâ uxore antea ductâ habuisset : quæ quidem opinio nunc antiquata est in Ecclesiâ latinâ, necnon sensui fidelium opposita de virginitate S. Josephi. (b) Sed communis sententia, a *S. Hieronymo* advocata, est fratres illos fuisse *consobrinos Christi;* vox enim *frater*, lato sensu sumpta, talem interpretationem patitur[2]; aliunde quatuor fratres, supra enumerati, probabiliter erant filii Cleophæ, seu Alphæi, et Mariæ, sororis matris Domini, ut constare videtur, tum ex variis Scripturæ locis simul collatis[3], tum ex auctoritate *Hegesippi*, qui declarat Cleopham, patrem Simonis, fuisse Christi patruum. Nihil ergo ex his contra perpetuam B. Mariæ virginitatem deduci potest.

287. 3° *Corollarium. B. Maria virginitatem Deo vovit.* Ita communiter.

(A) Hoc enim Patres colligunt ex verbis Mariæ : "Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco"? "Quod profecto non diceret, ait *Augustinus* (de Virginit. c. 4), nisi Deo virginem se ante vovisset"; si nullum enim emisisset votum, Josephum *cognoscere* potuisset et ex illo prolem habere.

---

pœnitentiam ageret, morte præventus est; statim aut Paulo post vincula ad Hispanias sit eundum : aut Helvidio pœnitentia agenda post mortem"... Integer locus legendus est. Cf. *Revue Biblique* 1894, p. 56 sq.

[1] *Matt.* XIII, 55-56.

[2] Quod iterum egregie illustrat *S. Hieronymus* (op. cit. n. 16) : "Jam nunc doceberis quatuor modis in Scripturis divinis fratres dici *naturâ, gente, cognatione, affectu. Naturâ* Esau, Jacob, duodecim patriarchæ, Andreas et Petrus; Jacobus et Joannes. *Gente*, quâ omnes Judæi inter se fratres vocantur, ut in Deuteronomio : "Si autem emeris *fratrem* tuum, qui est hebræus" (XV, 12)... Et Ap. Paulus : "optabam, inquit, ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitæ" (*Rom.* IX, 3-4). Porro *cognatione* fratres vocantur, qui sunt de unâ familiâ... Quod illustrat exemplo Abraham et Lot, de quibus dicitur : "discesserunt unusquisque a fratre suo" (*Gen.* XIII, 8 sq.); et certe Lot non erat frater Abrahæ, sed filius fratris ejus; exemplo Laban et Jacob; dixit autem Laban ad Jacob : "num quia *frater* meus es tu, gratis servies mihi"? (*Gen.* XXIX, 15). Jamvero Jacob erat filius sororis Laban".

[3] *Matt.* XXVII, 56; *Marc.* XV, 40, 47; XVI, 1; *Joa.* XIX, 25.

(B) Animadvertit autem *S. Thomas* (q. 28, a. 4) B. Mariam, antequam Joseph desponsaretur, non simpliciter, sed *sub conditione* virginitatem vovisse; nam, quum tempore legis cultus Dei per generationem præsertim propagaretur, Maria, licet in desiderio virginitatem habuerit, eam non vovit absolute, sed sub conditione si Deo placeret. Potuit igitur desponsari, divino auxilio confidens quod nunquam matrimonium consummaret. Postmodum vero, accepto sponso, secundum quod mores illius temporis exigebant, simul cum eo virginitatis votum absolute emisit.

III. De gratiâ et sanctitate B. Virginis[1].

Ut aliquo modo noscere possimus quanta fuerit Mariæ sanctitas, expendendum est quantâ mensurâ in *primo instanti* gratiam acceperit, et quomodo in *decursu vitæ* eamdem auxerit.

288. 1° *In primo instanti suæ conceptionis, B. Virgo majorem accepit gratiam quam singuli homines aut Angeli in suâ primâ sanctificatione.* Certum est. Nam gratia cuique a Deo collata, proportionatur dignitati et muneri uniuscujusque; atqui munus Mariæ, quæ jam destinabatur ut esset Mater Dei, superat quamlibet dignitatem; ergo majorem gratiam quam ceteri accepit. (*S. Th.* q. 27, a. 4). Hinc in Bullâ *Ineffabilis*, hæc leguntur: " Quapropter illam longe ante omnes angelicos Spiritus cunctosque Sanctos cœlestium omnium charismatum copiâ de thesauro divinitatis depromptâ ita mirifice cumulavit"... Insuper valde probabile est B. Virginem accepisse ab initio majorem gratiæ gradum quam omnes puræ creaturæ simul sumptæ. Nam ab initio magis dilecta fuit quam omnes simul creaturæ, quia jam diligebatur ut Mater Dei; atqui gradus gratiæ proportionatur amori quem Deus habet pro aliquâ creaturâ; ergo[2].

[1] Cf. *S. Th.* q. 27; *Suarez*, de Mysteriis, disp. IV, XVIII-XX; *Petavius*, l. XIV, c. 1; *de Rhodes*, q. IV; *Contenson*, l. X, diss. VI, c. 1, spec. 2; *Depoix*, Tr. Theol. de B. M. V. p. 11, c. 3, a. 2; *Petitalot*, c. 16; *Melia*, op. cit. I p. 6; *Livius*, op. cit. p. 208 sq.

[2] Quod adhuc, post *S. Thomam* (q. 27, a. 5) sic probari potest: Quanto aliquid magis appropinquat principio in aliquo genere, tanto *magis* participat effectum illius principii; hinc Angeli qui sunt Deo

289. 2° *Gratia, B. Mariæ collata, augmentum suscepit in vitâ, triplici præsertim modo:* (a) per *actus meritorios.* Certum est illos actus fuisse prope *innumeros*, quia per vigiliam saltem non fuerunt interrupti, et eosdem fuisse *ferventissimos*, propter perfectissimam caritatem, quâ informabantur; ac proinde B. Virgo meruit immensum gratiæ augmentum, quâlibet die magis ac magis accrescens; imo, juxta *Suarez*, per omnes et singulos actus probabiliter meruit gratiam duplo majorem quam gratiam antea habitam, propter fervorem quo eos perfecit: hæc est enim, inquit, lex generalis quod quilibet actus bonus, cum maximo fervore elicitus, mereatur gratiam sibi omnino æqualem; v. g. actus fervens ut quatuor, producit gratiam ut quatuor.

(b) Per *Incarnationem Verbi* in ejus sinu: communiter enim admittunt theologi immensum gradum gratiæ collatum fuisse B. V. in illo instanti; et merito; si enim sola præsentia Christi Joannem Baptistam sanctificavit, in die Visitationis, nosque sanctificat in sacramento Eucharistiæ, quanto magis idem præstitit Incarnatio Verbi in sinu Mariæ et ejus commemoratio per novem menses?

(c) Per *Sacramenta* quæ recepit; videlicet Baptismum probabiliter suscepit, non quidem ut remedium originalis peccati, sed tanquam signum quo signantur membra Ecclesiæ, et fiunt apta ad recipienda cetera Sacramenta. Insuper recepit Eucharistiam, quæ ipsi ministrata fuit post Pentecosten per Apostolum Joannem. Accepit etiam plenitudinem donorum Sp. Sancti in die Pentecostes.

290. Ex his omnibus apparet B. Virginem merito a Patribus vocari *gratiæ abyssum*, mare omnium gratiarum. Ejus virtutes præclare descripsit *S. Ambrosius*[1]: Quid nobilius Dei matre? quid splendidius eâ quam Splendor elegit? Quid castius eâ quæ corpus sine corporis contagione generavit? Nam de ceteris ejus virtutibus quid loquar?

propinquiores magis participant Dei bonitatem. Atqui B. Virgo propinquissima fuit Christo, gratiæ fonti, qui ex eâ naturam humanam accepturus erat; ergo. Quanta vero fuerit illa gratiæ plenitudo fusius declarat in *Exposit. in salut. angel.*

[1] De Virginib. l. 2, c. 2. n. 6 (P. L. XVI, n. 209.)

Virgo erat non solum corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum ; corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi parcior, legendi studiosior : non in incerto divitiarum, sed in prece pauperum spem reponens: intenta operi, verecunda sermone, arbitrum mentis solita non hominem, sed Deum quærere : nullum lædere, bene velle omnibus, assurgere majoribus natu, æqualibus non invidere, fugere jactantiam, rationem sequi, amare virtutem ... Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum : non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior; ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis".

291. *Corollarium : De Assumptione B. Virginis.* Hinc intelligi datur cur Ecclesia canat : "Exaltata est S. Dei Genitrix supra choros Angelorum ad cœlestia regna"; nam in perfectione *beatitudinis*, sicut in virtutum perfectione, homines et Angelos superat. Insuper est traditio, utriusque Ecclesiæ Latinæ et Græcæ consensu firmata, et festi Assumptionis institutione innixa, B. Virginem, post mortem, non solum secundum animam, sed etiam secundum corpus, *in cœlum assumptam fuisse.* Hæc veritas de fide non est; imo probari nequit neque Scripturâ, neque antiquorum Patrum explicitis testimoniis. Per quatuor enim priora sæcula nihil explicite traditum est de corporeâ B. Virginis assumptione in operibus Patrum genuinis quæ supersunt, sed nonnulla inveniuntur testimonia de gloriâ ejus cœlesti in genere, et de eâ intelliguntur verba Apocalypsis : "Et signum magnum apparuit in cœlo : mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim"[1]. Quinto sæculo, jam pauca inveniuntur testimonia de ejus corporali assumptione, v. g. in operibus Pseudo-Dionysii. A sexto autem sæculo, res diserte traditur non solum in operibus Patrum, sed etiam in liturgiis tum græcis, tum latinis[2]; et, licet nonnulli quandoque hâc de re

[1] *Apoc.* XII, 1.

[2] Quæ testimonia vide ap. *Livius*, op. cit., p. 360 sq.; *A. Lana*, La Resurrezione e corporea assunzione della S. V. Madre di Dio, Roma, *1880; Tepe*, n. 1130 sq.; cf. *Janucci*, De Deiparentis Assumptione,

dubitaverint, hujus veritatis persuasio tam communis evasit, ut hodie vix ullus inveniri possit qui ei contradicat. Imo hæc traditio adeo certa videtur, ut ducenti circiter Episcopi a C. *Vaticano* postulaverint eamdem tamquam fidei doctrinam definiri; *citra temeritatem* igitur rejici nequit. Nec desunt convenientiæ argumenta pro tanto privilegio. (**a**) Sicut enim Christus triplicem reportaverat victoriam de peccato per impeccabilitatem, de concupiscentiâ per absolutam integritatem, de morte per gloriosam resurrectionem et ascensionem, ita pariter decebat ut B. Virgo, quæ Filio suo consociata exhibetur, triplicis hujus triumphi particeps esset, videlicet victoriam reportaret de peccato per immaculatam conceptionem, de concupiscentiâ per virginalem maternitatem, de morte per acceleratam resurrectionem et in cœlum assumptionem. (**b**) Decebat pariter ut caro B. Virginis, quæ sine corruptione corpus Christi conceperat, nec ullam maculam contraxerat, incorruptibilitatem ejus participaret.

§ III. De officiis B. Mariæ erga homines[1].

Tria præsertim sunt: siquidem B. Virgo est *mediatrix*, *regina* et *mater* omnium Christianorum.

292. 1° *B. Virgo est mediatrix, non quidem principalis sed secundaria*, seu mediatrix ad Mediatorem, *non necessaria* quidem, sed valde *utilis*. Dicitur *secundaria* quia solus Christus mediator est principalis, quum solus condignam satisfactionem pro peccatis nostris obtulerit, et omnes gratias ad salutem necessarias pro nobis ex condigno meruerit: "unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus"[2]; *non necessaria*, quia *ex se* directe Deum mediante Christo adire valemus.

Probatur: Ille est mediator secundarius, qui sub dependentiâ principalis mediatoris, ad nostram salutem realiter

Taurini, 1884, ubi multa inveniuntur, quæ tamen non omnia fuerunt ad trutinam criticæ revocata.

[1] Cfr. *S. Bernardus*, Sermo de aquæductu in Nat. B. M.; *Suarez*, op. cit. disp. XXIII; *Petavius*, l. XIV, c. 9; *Depoix*, op. cit. p. 111, e. 1; *Hurter*, n. 669 sq.; *Petitalot*, op. cit. c. XIX; *Melia*, op. cit. c. XXVII-XIX. — [2] *I Tim.* II, 5.

concurrit ; atqui ita de B. Virgine ; nam concurrit ad salutem nostram triplici modo : (a) non solum *physice* concipiendo et pariendo Salvatorem nostrum, sed etiam *moraliter*, tum consensum præbendo Incarnationis mysterio, juxta illud : " Ecce ancilla Domini ; fiat mihi secundum verbum tuum " ; tum Christo in cruce immolato compatiendo ; (b) nobis merendo *de congruo* gratias ad salutem necessarias. Patres enim docent Mariam ad nostram salutem concurrisse, sicut Eva ad nostram ruinam concurrerat : " Auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria " ; (c) efficaciter interpellando in cœlo ad obtinendas gratias pro nobis ; quod colligi potest ex Evangelio, ex eo quod, ipsius præsentiâ Elisabeth et S. Joannes Baptista sanctificati fuerint [1], et, eâdem rogante, primum miraculum patratum fuerit [2] ; nam si tanta potestas ipsi data fuerit in terrâ, non minori certe gaudet in cœlo. Imo multi theologi docent nullam gratiam dari de facto sine ejus intercessione [3], quia, inquiunt, convenit ut Deus, qui per Mariam nobis dedit Christum, fontem gratiæ, per Ipsam etiam gratias particulares dispenset, quæ singulis hominibus conceduntur : " Sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam " [4]. Attamen fatentur invocationem B. Mariæ non esse absolute necessariam ad salutem, quum gratia directe a Christo Mediatore postulari possit ; sed solum valde utilem, scilicet esse viam brevem, promptam et securam ad gratiam ideoque salutem obtinendam [5].

[1] *Luc.* I, 39-45. — [2] *Joa.* II, 3-10.

[3] Recte animadvertit *J. H. Newman* ex hoc non sequi nullam gratiam dari sine *recursu* ad Mariam : hæc enim intercedere potest etiam pro eis qui ad eam non precantur : " Dominus noster pro paganis qui eum ignorabant mortuus est, et ejus Mater pro christianis exorat qui eam ignorant. Ipsa juxta filii sui voluntatem intercedit et cum Hic animam in particulari vult salvam facere, statim pro eâ preces fundit. Licet obvium, immo prudens sit (pro iis qui ab Ecclesiâ docti ejus potentiam norunt), ad ejus patrocinium confugere, nihilominus pietatem in Mariam esse conditionem *sine quâ non* salutis æternæ, affirmari non potest ". (Diffic. of Anglic., vol. II, 1888, p. 105-106.)

[4] *S. Bernardus*, Serm. in Nat. B. Mariæ.

[5] Sunt qui contendant impossibile omnino esse B. Virginis cultorem damnari ; est quidem *spes magna* neminem, qui ei pie ac perseveranter *famulatur*, periturum ; sed *infallibilis* resipiscentia a peccato, vel per-

293. 2° *B. Virgo est regina non solum hominum sed etiam omnium creaturarum ;* nam, ut diximus, Christus est Rex omnium creaturarum ; atqui B. Virgo est Mater Christi ; ergo eo ipso est Regina omnium creaturarum. Sicut enim mater alicujus Regis merito vocatur Regina, et aliquam jurisdictionem in regno exercet, præsertim vero jurisdictionem benevolentiæ et caritatis, ita pariter Mater Christi Regis potestatem quamdam benevolentiæ et misericordiæ exercet in ejus regno. Hinc a *S. Bern. Sen.* (serm. 61) merito dictum est : " Tot creaturæ serviunt gloriosæ Virgini Mariæ, quot serviunt Trinitati " ; hinc exclamat Ecclesia : " Salve, *Regina*, mater misericordiæ " !...

294. 3° *Tandem B. Virgo est mater omnium Christianorum in ordine supernaturali :* (**a**) titulo *cognationis* cum Christo : nam Maria est mater Jesu ; atqui hic dignatus est *frater* noster fieri secundum naturam, carnem assumendo, et secundum gratiam nos adoptando in fratres " heredes autem Dei, coheredes autem Christi " [1], ita ut simus veluti membra ejus, et unum corpus morale cum eo efficiamur ; ergo Maria est mater nostra ; (**b**) titulo *cooperationis* ad nostram salutem ; nam Redemptioni nostræ cooperando, nos veluti spiritualiter genuit, et potiori ratione quam Eva *mater viventium* nuncupatur ; (**c**) titulo *amoris*, nam cum maternâ sollicitudine de nostrâ salute curat, nobis providendo gratias ad salutem necessarias, nos tuendo contra dæmonum incursus, et in corde nostro formando virtutes Christi, quum meliori ratione quam Apostolus sic nos alloqui possit ; " Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis [2] " ; (**d**) titulo *donationis*, quum Christus in cruce moriens nos in filios ipsi dederit : Joannes enim cui dictum est : " ecce mater tua " juxta nonnullorum Patrum interpretationem, omnes discipulos ac Christianos repræsentabat. Unde *S. Antoninus* scribit [3] : " Sicut Christus nos genuit verbo veritatis ad esse gratiæ spirituale in cruce patiendo, ita B. Virgo nos genuit et peperit in maximis do-

severantia in gratiâ nemini, quantumvis erga B. Virginem religioso, absolute promitti potest. Cfr. *Bucceroni*, op. cit., Comment. V, p. 80.

1 *Rom. VIII, 17.* — 2 *Galat.* IV, 19. — 3 4 p., tit. XIII, c. 10.

loribus Filio compatiendo". Liceat igitur cum *S. Bernardo* concludere [1]: "Totis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, et votis omnibus Mariam veneremur".

§ IV. De Cultu B. Mariæ exhibendo [2].

295. Protestantes acriter impugnant cultum quem Catholici B. Virgini persolvunt, ut superstitiosum, illusorium, immo omnino idololatricum [3]. Illud quidem verum esset si cultum *latriæ* ipsi redderemus, sed res ita non se habet, ut patebit ex simplici expositione fidei catholicæ. Cultus, B. Virgini redditus, vocatur cultus *hyperduliæ*, et triplicem præsertim actum complectitur: (**a**) *venerationem* et *reverentiam*, propter dignitatem divinæ maternitatis ipsi collatam et ejus eximiam sanctitatem; (**b**) *invocationem* et *fiduciam*, quia est potens simul et misericors mediatrix ad Christum; (**c**) *amorem filialem*, quia est Mater nostra spiritualis; talis amor ad illius virtutum *imitationem* nos incitat.

296. Cultus hyperduliæ B. Mariæ redditus est omnino legitimus. Probatur 1° *Script. S.* (**a**) Deus nos edocet quantâ *veneratione* habenda sit Maria, dum ipse, per Angelum Gabrielem, eam sic alloquitur: "Ave, gratiâ plena" [4]... pariter, dum per os Elisabeth, B. Virgini dicit: "Benedicta tu inter mulieres" [5]... (**b**) Christus nos edocet quantam *fiduciam* in Mariâ habere debeamus, dum ipse primum miraculum efficit, rogante B. Virgine, quamvis hora quam intenderat pro manifestatione suæ potentiæ, nondum advenisset [6]; per hoc enim ostendit se nihil posse recusare Matri suæ. (**c**) Tandem Christus, in cruce moriens, nos edocet *quanto amore* B. Virginem diligere debeamus, dum

[1] Serm. in Nativ. B. V.

[2] Cfr. *Suarez*, op. cit. disp. XXII; *Petavius*, l. XIV, c. 8; *Depoix*, p. III, c. 2; *Gazzaniga*, op. cit., sect. II, disp. IV, c. 14; *Petitalot*, c. XXI; *Melia*, c. XVIII; *Newman*, Angl. diff., vol. II, p. 68 sq.; Discourses to Mixed. Congreg. p. 342 sq.; *Grignon de Montfort*, Traité de la Vraie dévotion à la S. V., *anglice* redditum curâ *F. W. Faber*.

[3] Ita *Hodge*, Systematic theology, vol. III, p. 284-287. Cf. Littledale, Plain Reasons, 53.

[4] *Luc.* I, 28. — [5] *Luc.* I, 42. — [6] Joa. II, 3-10.

dixit Joanni, et omnibus Christianis per illum repræsentatis : " Ecce mater tua " [1] ; non poterat enim clarioribus verbis ad filialem amorem erga B. Virginem nos invitare.

297. 2° *Tradit.* (a) *Ex variis Liturgiis.* Siquidem in Liturgiâ S. Petro adscriptâ, et quæ est saltem antiquissima, legitur : " Libera nos, Domine, ab omni malo, *intercessionibus* Mariæ Deiparæ ". In Liturgiâ S. Jacobi : " Commemorationem agamus Sanctissimæ et Imm. Dominæ nostræ Matris Dei ac omnium Sanctorum, ut precibus eorum misericordiam consequamur ". In Liturgiâ Syriacâ : " Sancta Maria, ora pro nobis, inquam, peccatoribus " [2].

(b) *Ex Monumentis ;* jam enim in Catacumbis inveniebantur imagines sive pictæ, sive sculptæ B. Virginis, quarum quædam hanc repræsentabant cum puero Jesu nimbo coronatam, quo Christianorum veneratio significabatur ; aliæ autem Mariam, brachiis extentis, pro Christianis orantem, quo declarabatur Ipsam uti *Mediatricem*, a primis Christianis fuisse agnitam [3]. Insuper statim ac pax Ecclesiæ reddita fuit, templa non pauca in honorem B. Mariæ ædificata sunt, sive Romæ, sive Byzantii, sive in Judæâ, ac deinde per totum orbem terrarum, ita ut plene adimpleta fuerint quæ Maria, spiritu prophetico, dixerat : " Beatam me dicent omnes generationes " [4].

(c) Ex *Patribus.* Unus audiatur *Germanus* Constantinop. Episcopus (Synod. VII, act. IV) : " Nam et ipsam proprie vereque matrem veri Dei *colimus*, et magnificamus, et universâ visibili et invisibili creaturâ superiorem arbitramur ". Cetera testimonia lege apud *Petavium*, l. c.

Ex his omnibus argumentis constat cultum B. Virginis viguisse a primis temporibus, tum in Ecclesiâ Romanâ, tum in Ecclesiâ græcâ ; atqui impossibile est ut universalis Ecclesia, ab initio, cultum superstitiosum et idololatricum

[1] *Joa.* XIX, 27.

[2] Cf. *Rock*, Hierurgia, ed. 1833, vol. II, p. 783 sq.

[3] Cf. *de Rossi*, Imagini scelte della B. Maria Vergine tratte dalle Catacombe Rom., *Roma*, 1863 ; *Lehner*, Die Marienverehrung in den ersten Jahrhunderten ; *Shahan*, The B. V. in the Catacombs, p. 32 sq.

[4] *Luc.* I, 48. Quod ipsi Protestantes agnoscere coguntur, ut videre est apud *Schaff*, *History of* the Christian Church, vol. III, § 81-83.

foverit; ergo cultus B. Mariæ minime superstitiosus est, sed e contra omnino legitimus.

298. 3° *Rat. theologicâ.* Ille enim cultus est legitimus, qui nullum detrimentum cultui divino affert, sed potius solido nititur fundamento, et valde utilis est ad salutem; atqui ita est de cultu B. Mariæ: (a) *nullum detrimentum* affert cultui divino; non est enim cultus supremus latriæ, sed cultus inferior duliæ, seu cultus venerationis et reverentiæ, quo agnoscimus eximiam dignitatem et supernaturales dotes B. Virgini a Deo collatas; atqui talis veneratio, nedum Deum offendat, ad Deum potius ultimo refertur, auctorem omnium donorum quæ in Mariâ veneramur. Quis enim negabit Matris honorem in Filium redundare? De facto Christus magis colitur, et ejus divinitas melius agnoscitur, ubi viget devotio erga ejus Matrem, ita ut cultus Mariæ cultui Christi inserviat, ut recte animadvertit probatque *Newman* [1]. (b) *solido nititur fundamento;* nam certe Deum ipsum imitari licet; atqui Verbum ad nos per Mariam venit, et ex eâ corpus et sanguinem accepit quibus nos redemit; ergo et nos Jesum per Mariam adire decet, et veluti ex ejus manibus nostræ redemptionis pretium accipere, ut egregie sic declarat *S. Bernardus:* " Sed jam advertistis, ni fallor, quoniam Virgo regia ipsa est via, per quam Salvator advenit, procedens ex ipsius utero, tanquam sponsus de thalamo suo. Tenentes ergo viam... studeamus et nos, dilectissimi, ad ipsam per eam ascendere, qui per ipsam

[1] Cf. Discourses to mixed Cong., *The Glories of Mary for the sake of her Son*, ubi hæc inter alia leguntur (p. 347 sq.): " Fides quæ docet Mariam esse *Deiparam*, seu matrem Dei, est illud firmum subsidium quo nos Apostoli doctrinam confirmamus, eamque ab omni æquivocatione servamus immunem; est illud testimonium quo malorum spirituum "Antichristi qui exierunt in mundum", sophismata detegere possumus. Hæc fides Jesum Deum esse declarat; eum hominem esse supponit; nobis ideam suggerit eum esse Deum, licet factus sit homo; et quamvis Deus sit, tamen verus est homo. Sicut degens in terris suum divinum Filium Maria per se custodivit, in utero gestavit, suis amplexibus recepit, suo lacte nutrivit, ita modo et ad ultimum usque *Ecclesiæ* tempus, ejus gloria et cultus nostram veram fidem in Jesu *tamquam* Homine et tamquam Deo proclamant et definiunt".

ad nos descendit, per eam venire in gratiam ipsius, qui per eam in nostram miseriam venit " [1].

(c) Est valde *utilis*. Tali enim cultu obtinemus a Deo, per intercessionem B. Mariæ, multas gratias ad salutem valde utiles, quas propriis orationibus non tam facile consequeremur, sicut in rebus humanis multi favores obtinentur a Rege, mediante Reginâ, qui secus vix obtineri possent. Aliunde cultus B. Virgini exhibitus ad augendam reverentiam, quæ mulieri debetur, non parum contulit, ita ut rationalistæ nonnulli libenter agnoscant per hoc mulieris conditionem in christianis gentibus ad altiorem gradum evectam fuisse [2].

299. Attamen omnis excessus sive in laudibus sive in cultu B. Mariæ sedulo vitari debet, nostraque facimus hæc *Petavii* [3] verba: " Illud vero ad extremum monere omnes audebo cultores ac laudatores Virginis sanctæ, ut ne pietati, ac devotioni in illam suæ nimium indulgeant; et ut veris contenti solidisque præconiis, ficta et commentitia repudient ". Quod quidem monitum *Pius IX* renovavit damnando (13 Jan. 1875) duo opuscula, in quibus disserebatur de sacratissimo sanguine B. Virginis. Revera nonnulli pii auctores hâc in re Protestantium objectionibus ansam præbuerunt, verbis utendo quæ nimiam potestatem Mariæ concedere videntur: excusandi sunt quidem, propter filialem amorem qui verba ipsorum dictavit, et sane minus vituperandi quam hæretici qui, sub prætextu Filium honorandi, matrem tam indigne tractant; non sunt tamen imitandi [4].

---

[1] In adventu serm. 2, n. 5.

[2] " Mundus per ideas quas sibi efformat regitur; ast raro, immo numquam alia idea majorem simulque salubriorem exercuit vim, quam quæ de Maria in *medio-ævo* concepta fuit. Prima vice tunc mulier ad dignitatem quæ ipsi naturaliter pertinet evecta fuit; infirmitas æque ac dolor tanquam aliquid sancti habita sunt. Non amplius hominis serva aut ejus ludibrium, nec amplius despectionis et sensualitatis ideis sociata, mulier in Maria Virgine ad inauditas celsitudines sese extulit, et reverentis observantiæ objectum facta est, cujus nec minimam ideam veteres habuere ". (*Lecky*, History of Rational. vol. I, p. 226).

[3] *Petav.* l. XIV, c. 8.

[4] *Nonnulla exempla piarum* hujusmodi exaggerationum recenset

Stricte loquendo, modus quo invocari debet B. Virgo hic est: "ora, vel intercede pro nobis"; si vero aliæ formulæ inveniantur in piis scriptoribus, in quibus gratiæ *directe* videntur a B. Virgine postulari, ita intelligi debent ut divinum auxilium per *Mariæ intercessionem* imploretur.

Art. III. De Cultu Sanctorum [1].

300. *Protestantes* generatim, errores *Vigilantii* et *Fausti* Manichæi renovantes, Sanctorum cultum ut impium, superstitiosum imo et idololatricum rejiciunt. Ut doctrina catholica hâc de re perspicue cognoscatur, referre sufficit ipsa *Tridentini* verba; declarat scilicet [4]: "Sanctos una cum Christo regnantes, *orationes suas pro hominibus Deo offerre; bonum atque utile* esse suppliciter eos *invocare:* et ob beneficia impetranda *a Deo per filium ejus Jesum Christum* Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere". Ex quibus constat: (a) invocationem Sanctorum esse quidem bonam ac utilem, sed non necessariam ad salutem; (b) gratias non a sanctis ipsis sed a Deo exspectandas esse; (c) sanctorum intercessionem inniti meritis Christi, qui solus est Salvator noster et Mediator proprie dictus, dum Sancti sunt tantum mediatores improprie et secundarii. Igitur cultus ipsis redditus, non est cultus supremus latriæ, sed solum cultus duliæ, quo eorum excellentiam et supernaturales dotes agnoscimus et *veneramur*, eorum opem *invocamus*, et exempla *imitari* intendimus. Hoc ultimum legitimum esse

Pusey in opere *Eirenicon;* recte autem ostendit *J. H. Newman* (Diff. of Angl., vol. II, p. 89-118) hos excessus ab Ecclesiâ nunquam probatos fuisse, sed potius quandoque reprehensos.

[1] De Cultu Sanctorum, videre est *Suarez*, de Incar. disp. LII; *Salmant.*, disp. XXXVI; *Petavium*, l. XV, c. 5-6; *Bellarminum*, Controvers. de Ecclesiâ Triumph. l. I, c. 11-20; *Trombelli*, de Cultu Sanctorum; *Perrone*, de Cultu Sanctorum, c. 1-3; *Tepe*, n. 1140 sq.; *Waterworth*, The Faith of Catholics, vol. III; *Milner*, End of Rel. Controv. let. 31-35, opus gallice versum ap. *Migne*, Démonst. Ev. t. XVII, p. 817 sq.; *Card. Gibbons*, Faith of our Fathers, XIII-XIV, etc.

[2] Sess. XXV, De Invocat. et veneratione etc. ap. Denzing, n. 860.

ultro fatentur Protestantes [1] : duo autem priora licita esse probabimus.

301. *Thesis I[a]* : **Cultus duliæ, quo Sanctos veneramur, pius est et honestus.**

(**A**) *Script.* Scripturâ enim innuitur cultum religiosum Angelis aut Prophetis redditum fuisse. Ita Abraham, tres Angelos videns sibi occurrentes, adoravit in terram [2]; item Balaam, videns Angelum Dei stantem, adoravit eum pronus in terram [3]; pariter Josue, conspiciens Angelum qui se vocabat Principem exercitûs Domini, cecidit pronus in terram, et adoravit [4]. Tandem, Sulamitis, cujus filius ab Eliseo suscitatus fuerat, corruit ad pedes ejus, eumque adoravit ut sanctum et thaumaturgum [5]. Atqui, in his omnibus casibus, Script. S. nedum talem cultum reprobet, e contra ex contextu, illum approbare videtur. Porro si cultus religiosus exhiberi potest piis hominibus in terrâ degentibus, a fortiori reddi potest Sanctis in cœlo regnantibus.

Objiciunt Protestantes Paulum et Barnabam cultum respuisse sibi a Lystrensibus oblatum [6]; ergo cultus Sanctis redditus omnino illegitimus est. *Resp.* Paulus et Barnabas non omnem cultum ac venerationem respuerunt, sed solum cultum latriæ seu *honores divinos* sibi oblatos, post miraculum quod patraverant ; dicebant enim Lystrenses eos deos esse, volebantque eis sacrificium offerre.

---

[1] " De cultu sanctorum docent quod memoria sanctorum proponi potest ut imitemur fidem eorum et bona opera, juxta vocationem... Sed Scriptura non docet invocare Sanctos, seu petere auxilium a Sanctis ; quia unum Christum nobis proponit mediatorem, propitiatorium, pontificem et intercessorem " (*Confes. Augustana*, a. 21 apud *Schaff*, Creeds of Christendom, vol. III, p. 26; Cf. p. 243 sq.).

[2] *Gen.* XVIII, 2. — [3] *Num.* XXII, 31.

[4] *Joa.* V, 13. Nonnulli Patres antiquissimi Angelum Domini, de quo in his apparitionibus agitur, Verbum divinum esse putaverant, sed a tempore S. Augustini communis evasit opinio eum esse Angelum creatum, a Deo missum, tanquam præconem (Cf. *Liddon*, op. cit. lect. II). Quidquid sit, ex his apparitionibus contra Protestantes sic arguere licet : Angelus, de quo agitur, erat vel creatura vel aliqua Dei repræsentatio : si prius, ex Scripturâ licet Angelos creatos cultu religioso, quamvis secundario, honorare ; si posterius, Dei imagines et repræsentationes colere licet.

[5] *4 Reg.* IV, 37; cf. 3 *Reg.* XVIII, 7; *4 Reg.* II, 14-15.

[6] *Act.* XIV, 7-17.

Unde ex hoc colligi potest solummodo cultum latriæ Sanctis denegandum esse; quod libenter concedimus. Objiciunt pariter Angelum accipere noluisse cultum sibi a Joanne redditum[1]. *Resp.* Factum allegatum duo ostendit, Joannem tanquam legitimum habuisse Angelorum cultum, quum bis eum adorare voluerit; aliunde Angelum hunc cultum respuisse, non quia illegitimum, sed quia dignitas Apostoli ac Prophetæ similis est dignitati angelicæ, ut patet ex ejus responso: "Vide ne feceris; conservus enim tuus sum, et fratrum tuorum prophetarum... Deum adora"; quasi diceret: Nolo ut me colas, nam tu mihi æqualis es: ambo sumus ministri Dei, ambo prophetæ. Cultum autem duliæ servis Dei reddendum esse censet Joannes, quum alibi Philadelphiæ episcopum nomine Dei alloquens, dicat: "Ecce faciam illos ut veniant et *adorent* ante pedes tuos; et scient quia ego dilexi te"[2].

302. (**B**) *Tradit.* (**a**) *Ex festis in Sanctorum honorem institutis.* Jam enim, sæc. II°, *Smyrnensis* Ecclesia, in Epistolâ martyrium S. Polycarpi referens, natalem ejus martyrii diem cum gaudio celebrari expresse affirmat; item sæc. III, auctor constit. Apostolicarum commemorat plures festos dies in honorem martyrum, præsertimque S. Stephani[3].
(**b**) Ex *templis* vel *altaribus* in honorem Sanctorum erectis; jam enim in Catacumbis, super martyrum corpora sacrum offerendi, eos invocandi, et per hymnos celebrandi mos erat; et statim ac pax Ecclesiæ reddita fuit, in eorum honorem ædificatæ fuerunt ecclesiæ.
(**c**) Ex *Patribus* qui talem cultum approbant. Sic *Basilius* (ep. 291) ait: "Martyrum honores cum summo studio procurantur ab iis qui in domino sperant"; item *Hieronymus* (ep. ad Ripar.): "Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum". Objicitur quidem a *S. Augustino* vetari ne templa Angelis et Sanctis erigantur; sed ipse alibi mentem suam explicat (c. Faust. l. 20, c. 21): "Populus christianus memorias martyrum religiosâ solemnitate concelebrat... ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quamvis in memoriis martyrum, constituantur altaria".

303. (**C**) *Rat. Theol.* (**a**) Certo certius Deum imitari

[1] *Apoc.* XIX, 10; XXII, 8-9. — [2] *Apoc.* III, 9.
[3] Quod Protestantes ipsi agnoscere coguntur, licet illud approbare nolint. Cf. *Schaff*, op. cit. § 84.

legitimum est; atqui Deus ipse Sanctos suos honorat et glorificat; dicit enim : " Quicumque glorificaverit me glorificabo eum "[1]; " Si quis mihi ministraverit honorificabit eum Pater meus "[2]; ergo. Et revera Sanctorum cultus in Dei honorem redundat, quum dotes, propter quas illos colimus, ex Deo promanent, Supremumque Artificem in Sanctis suis mirifice operantem agnoscamus. (b) Insuper illis qui specialem habent excellentiam, specialis reverentia debetur, ut patet ex honoribus qui magnis viris redduntur; atqui Sancti, qui heroicis virtutibus in terrâ eminuerunt, et nunc in cœlo cum Christo regnant, specialem excellentiam habent; ergo.

304. *Thesis II[a]* : **Licitum est et utile Sanctos invocare.** *De fide est ex Trident.* superius (n. 300) allegato.

Prob. (**A**) *Script.* (**a**) Constat justos viventes pro vivis intercedere posse, imo talem intercessionem ab ipso Deo commendari : " Ite ad servum meum Job ... orabit pro vobis "[3]; " Fratres, orate pro nobis "[4]; " Adjuvetis me in orationibus vestris "[5]; atqui, si Sanctorum precibus in terrâ degentium sese commendare licet, cur ad preces Sanctorum qui in cœlo sunt, confugere non liceret? Nonne ad Deum propius accedunt, ac proinde nonne efficacius nobis succurrere possunt[6]? Nec dicatur Sanctos preces nostras audire non posse : si enim Angeli nostras cognoscunt orationes Deoque offerunt[7]; si super peccatoris pœnitentiam gaudent[8], nonne pari jure Sancti preces nostras cognoscere possunt? Quomodo autem preces nostræ eis innotescant

[1] *I Reg.* II, 30. — [2] *Joa.* XII, 26. — [3] *Job.* XLII, 8. — [4] *I Thess.* V, 25. [5] *Rom.* XV, 30.

[6] Quod sic nervose urget *S. Hieronymus* (ad Vig. n. 6) : " Si Apostoli et Martyres adhuc in carne constituti possunt orare pro ceteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti : quanto magis post coronas, victorias et triumphos? Unus *Moyses* sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam ... et, postquam cum Christo esse cœperunt, minus valebunt? *Paulus* ap. ducentas septuaginta sex sibi dicit in navi animas condonatas (*Act.* XXVII, 24); et postquam resolutus esse cœperit, tunc ora clausurus est et pro his, qui in toto orbe ad suum Evangelium crediderunt, mutire non poterit? "

[7] *Tob.* XII, — [8] *Luc.* XV, 7.

nostri non est determinare, licet probabiliter dici possit Beatos in Deo videre quidquid eorum interest, ideoque quidquid ab eis postulamus [1].

(b) Insuper, Sanctos in cœlo pro nobis intercedere, expresse constat; nam[2] Angelus pro Israelitico populo deprecans exhibetur, et[3] de Jeremiâ prophetâ, jam defuncto, dicitur: "Hic est fratrum amator et populi; hic est qui multum *orat* pro populo"; atqui si Angeli et Sancti pro nobis orant in cœlo, et de facto gratias nobis obtinent, nonne licet et expedit illos invocare? Nonne prudentia id dictat?

305. (B) *Tradit.* (a) *Ex Patribus;* jam sæc. III *Origenes* (lib. de Orat.) scripsit: "Obsecratio, expostulatio, et gratiarum actio non absurde potest Sanctis offerri". Eodem sæculo, *S. Cyprianus* librum suum de Habitu Virginum concludit per orationem seu invocationem Virginum in cœlo regnantium[4]. (b) *Ex praxi Ecclesiæ.* Eusebius enim jam IV° sæc., scribit[5]: "Sanctorum sepulcra celebrare, et preces ibi votaque nuncupare consuevimus, idque a nobis merito fieri statuimus". (c) Idem constat ex *Actis Martyrum*, v. g. Martyrum Scillitanorum (an. 200) ubi legitur: "Consummati sunt Christi martyres ... et *intercedunt* pro nobis ad D. J. Christum"; ex *liturgiis* (*supra*, n. 296) in quibus preces Deo offeruntur per intercessionem B. M. et Sanctorum; quod *S. Cyrillus Jerosol.*[6] explanans, ait: "Postea recordamur eorum, qui obdormierunt, SS. Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, ut Deus eorum precibus et legationibus orationem nostram suscipiat"; tandem ex

[1] De Sanctis in genere dici potest quod *J. H. Newman* de B. Virgine scripsit (Diffic. of. Angl., vol. II, p. 84): "Ut nostras preces cognoscat nec singulari potentiâ, nec donis personalibus opus habet; preces nostras ipsi Jesus pandit. Omnipotens Moysi in monte de ejus populi ad ima Synai idolatriâ sermonem fecit, ut pro eo deprecatorem se præberet: ita pariter divina præsentia est intermedia potestas quæ nos ad Mariam, et Mariam ad nos ducit".

[2] *Zach.* I, 12. — [3] *II Mach.*, XV, 14.

[4] Ceteros textus vide ap. *Petavium* et *Perrone*, l. cit.; cf. *J. H. Newman*, op. cit. p. 73 sq.; *Livius*, op. cit. ch. VII, p. 278 sq.

[5] De Præparat. evang. l. XIII, c. 11.

[6] Catech. myst. V, 19.

inscriptionibus innumeris, in Catacumbis repertis, in quibus hæc et alia hujusmodi leguntur : " vivas in Deo et roga; ora pro nobis parentibus tuis; pete pro filiis tuis; petas pro sorore tuâ, etc." [1].

306. (C) *Rat. Theol.* Illa enim invocatio utilis est, quæ solido innititur fundamento, et aliunde Christo Mediatori injuriam nullomodo facit; atqui ita est de invocatione Sanctorum; (a) *innititur enim solido fundamento;* nam Sancti nos juvandi *voluntatem* habent, quum eximiâ erga nos caritate præditi sint; si enim, dum in terris degerent, de salute proximi solliciti essent, ceterosque homines ut fratres et commilitones agnoscerent, pro eis deprecando, laborando et patiendo, numquid caritas eorum morte subito exstinguitur, vel in cœlo fit otiosa et sterilis? Respondet *S. Bernardus*[2] : " Sedet veteranus miles debitâ jam suavitate et securitate quietus : securus quidem sibi, sed nostrî sollicitus. Non enim cum putredine carnis simul se exuit visceribus pietatis; nec sibi sic induit stolam gloriæ, ut nostræ pariter miseriæ oblivionem indueret. Non est terra oblivionis quam anima Victoris inhabitat... Numquid cœlestis habitatio animas quas admittit indurat, aut memoriâ privat, aut spoliat pietate? Fratres, latitudo cœli dilatat corda, non arctat; exhilarat mentes, non alienat; affectiones non contrahit, sed extendit ". Item *potestate* gaudent, quâ nos adjuvare possunt : sunt enim Dei amici, et quia pro gloriâ ejus multum laboraverunt, multa beneficia pro nobis obtinere valent; si enim potentes in terrâ fuerunt, ut ex dictis constat, nonne potentiores sunt in cœlis? Aliunde petitionum nostrarum cognitionem obtinere possunt ex dictis (n. 304). Ergo nil obstat quin Sanctos cum fiduciâ invocemus.

(b) Sanctorum invocatio *nullam Christo mediatori injuriam*

[1] Cf. *Ruinart*, Acta Martyrum, loc. indic. sub vocibus " *Sancti honorandi; Sanctorum suffragia, invocatio*"; *Trombelli*, de Cultu Sanct. diss. V, c. 16; *de Rossi*, Roma sotterranea, t. II, p. 17 sq., Bullettino archeol. 1863, p. 3; 1864, p. 34 etc.; *Northcote-Brownlow*, Roma sotterranea, vol. I, p. 290. *Martigny*, Dictionnaire des Antiqu. chrét. voce " *Saints*".

[2] *Serm. 2 de S. Victore.*

facit; nam quando sanctos invocamus, ut amicos Christi illos precamur, utque ipsi nomine nostro ad Eum recurrant; porro talis agendi modus, nedum Ei injuriam faciat, e contra ad ejus gloriam valde confert. Sicut enim causæ secundæ, quæ principalis causæ virtute agunt, ab ejus causalitate non detrahunt, sed potius ejus virtutem manifestant, ita pariter Sancti, qui sunt veluti secundarii mediatores, sub influxu et dependentiâ principalis Mediatoris agentes, nedum ejus gloriæ noceant, e contra eamdem manifestant, quum ipsi nil obtinere valeant nisi ejus meritorum virtute. Hinc Ecclesia ab eis gratias directe non postulat, sed ut pro nobis orent precatur. Si vero de facto formulæ a quibusdam adhibeantur, quibus *directe* a Sanctis gratiæ postulantur, subintelligitur illas gratias, mediante Sanctorum intercessione, a Deo expostulari. Et ita solvitur objectio Protestantium, quæ est ex verbis Apostoli: "Unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus" [1]; hic enim Apostolus loquitur de Mediatore *principali*, nec excludit mediatores seu intercessores secundarios, quum ibidem obsecret fideles pro aliis hominibus orare.

Art. IV. De Cultu Reliquiarum et Imaginum[2].

I. De Cultu Reliquiarum.

307. Reliquiarum nomine veniunt, non tantum Sanctorum corpora et ossa, sed etiam vestes, aliaque hujusmodi quibus usi sunt, et quæ apta sunt ad piam eorum excitandam memoriam. Cultus qui reliquiis redditur, non est cultus *absolutus*, sed tantum *relativus;* quippe quas non propter earum intrinsecam excellentiam honoramus sed propter excellentiam Sanctorum, ad quos olim pertinuerunt. *Protestantes* vero, Vigilantium imitantes, qui jam sæculo IV, a S. Hieronymo confutatus est, contendunt talem cultum esse superstitiosum, omnibusque fraudibus obnoxium. Contra

[1] *I Tim.* II, 5.

[2] Cfr. *S. Th.* q. 25, a. 6; *Suarez*, de Incarnat., disp. LIV-LV; *Petav.*, l. XV, c. 11-18; *Bellarminus*, op. cit. l. III; *Salmantic.* disp. XXVIII; *Trombellius*, de Cultu Sanctorum; *Perrone*, op. cit. c. IV-V; *Waterworth*, op. cit. vol. III; *Rock*, Hierurgia, vol. II, pp. 371 sq., 535 sq.; *Card. Gibbons*, op. cit. c. XV; *Milner*, op. cit.; **Hurter**, n. 887 sq.

quos doctrinam catholicam *Tridentinum*[1] his verbis declaravit : " Sanctorum martyrum et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi et templum Spiritus S., ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda, a fidelibus *veneranda* esse ; per quæ multa beneficia a Deo hominibus præstantur ".

308. *Thesis :* **Sanctorum reliquias honorare licet et expedit.** *De fide est,* utpote a *C. Trid.* definitum.

(**A**) *Script.* Quædam miracula a Sanctorum reliquiis patrata fuisse Scriptura refert : sic " Eliæ pallium Jordanis aquas divisit "[2] ; Elisei cadaver vitam mortuo restituit[3] ; umbra Petri infirmitates sanabat[4] ; S. Pauli sudaria ægrotos curabant[5] ; in Evangelio[6] refertur mulierem a Christi vestimenti fimbriâ sanatam fuisse ; atqui, si Deus, mediantibus Sanctorum vestimentis ac reliquiis miracula patratur, nonne illas reliquias venerari licet?

309. (**B**) *Trad.* (**a**) *Ex Praxi Ecclesiæ.* Historice constat, primos Christianos in martyrum reliquiis colligendis sollicitos fuisse, ut eas decenti loco collocarent ac colerent ; altaria super Sanctorum reliquiis erecta fuisse, præsertim vero martyrum, superque martyrum sepulcris, in eorum honorem, sacrificium oblatum fuisse ; eorumdem reliquias ut thesaurum inæstimabilem, gemmis pretiosissimis cariorem, habitas fuisse ; atqui hæc omnia probant primos Christianos reliquias Sanctorum magnâ veneratione prosecutos fuisse ; ergo cultus eisdem redditus est legitimus, nisi forte dicatur universalem Ecclesiam, a Christo usque ad sæc. XVI nefandæ idololatriæ indulsisse. (**b**) *Ex Patribus :* " Si non sunt honorandæ Martyrum reliquiæ, omnes Episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi sunt[7] "!

310. (**C**) *Rat. Theol.*[8] (**a**) Corpora Sanctorum fuerunt templa Spiritûs S., et instrumenta heroicarum virtutum ; atqui quodcumque Deo consecratur, et sanctitatis est instru-

[1] *Sess.* XXV, ap. *Denzing.* n. 861. — [2] *4 Reg.* II, 14. — [3] *4 Reg.* XIII, 21. — [4] *Act.* V, 15. — [5] *Act.* XIX, 12. — [6] *Matt.* IX, 20.

[7] *S. Hieronymus* cont. Vigil. Alios textus lege ap. *Petavium,* l. XIV, 13.

[8] *S. Th.,* 3, q. 25, a. 6.

mentum, merito veneratur; ergo. Quod sic optime declarat *S. Maximus*[1]: "Honoro in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices; honoro pro confessione Domini sacratos cineres; honoro in cineribus semina æternitatis; honoro corpus quod mihi Deum meum ostendit diligere, quod me propter Deum mortem docuit non timere... quod cum Christo regnabit in cœlo". (b) In rebus humanis, illa omnia quæ ad notos viros spectarunt, magno cum honore servantur; itemque magno cum amore, omnia quæ parentum, aut amicorum memoriam excitare valent, custodiuntur; atqui Sancti vere sunt heroes, simulque parentes nostri in fide et amici. Ergo eorum reliquiæ cum honore et amore servandæ sunt, ut sic ardens desiderium, vehemensque studium eorum virtutes imitandi, crescat in nobis. Nonne et ipsi Protestantes, ea omnia quæ ad Lutherum, aut Calvinum aut quemcumque alium præstantem virum pertinuerunt, honorifice custodiunt?

311. *Solvuntur difficultates.* (A) Deus Moysis corpus, ne coleretur, abscondit; ergo cultus reliquiarum licitus non est. *Resp.* Disting. antecedens: ne coleretur cultu latriæ, *concedo;* ne *simpliciter* honoraretur, *nego;* siquidem Judæi, qui tunc temporis ad idololatriam maxime proni erant, expositi fuissent periculo adorandi Moysen, post illius mortem, si ejus corpus non fuisset absconditum; quod periculum hodie non existit.

(B) Multæ sunt falsæ, vel dubiæ reliquiæ; ergo reliquiarum cultus minime legitimus est. *Resp.:* (a) Talis assertio omnino est exaggerata; Ecclesia enim in reliquiis asservandis, plerumque cauta fuit; conciliumque *Trid.* decrevit non esse novas reliquias recipiendas, nisi recognoscente ac approbante Episcopo. (b) Etiamsi quædam reliquiæ spuriæ essent, ille tamen cultus idololatricus non esset: cultus enim de quo agitur, cultus est *relativus*, et dirigitur ad Sanctum ipsum, cujus reliquiæ venerantur, illumque attingit, etiamsi forte reliquiæ sint suppositæ.

(C) Miracula ascribere illis reliquiis, quæ inanimes sunt, nefanda est superstitio. *Resp.:* hoc verum esset, si ipsis reliquiis ascriberentur miracula; sed soli Deo, qui per illa miracula Sanctorum exuvias glorificare intendit, assignantur. Insuper si Protestantium objectio aliquid valeret, probaret Scripturam ipsam idololatriæ favisse; nam, ut diximus, ibi plurima referuntur miracula per reliquias, seu potius per Deum, reliquiarum occasione, patrata fuisse.

[1] Serm. 88 de nat. SS. Martyrum.

II. De Cultu Imaginum.

312. *Status quæstionis.* (**A**) Juxta Catholicam doctrinam, imagines Domini, B. Mariæ et Sanctorum cultu *relativo* venerandæ sunt; non quidem, ut monet *Tridentinum* (l. c.), quia in ipsis divinitas est et virtus, sed quoniam honor ipsis exhibitus ad prototypa refertur: "non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a Gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant, sed quoniam *honor qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant*". Illæ imagines ad duo inserviunt: populum circa præcipua fidei mysteria instruunt, eumque ad devotionem incitant.

(**B**) Imaginum cultum impugnaverunt olim *Iconoclastæ*, præsertim vero *Leo Isauricus* Imperator qui, sæc. VIII, imagines e templis submoveri jussit[1]. Inter hodiernos Protestantes, alii, præsertim *Presbyteriani*[2], imagines etiam tanquam ornamentum, omnino prohibent; alii vero, ut ornamentum, non autem ut cultûs objectum illas admittunt.

313. *Thesis:* **Pia est et licita Imaginum veneratio.** *De fide est, ex Conc. Trid.* supra citato.

(**A**) *Script.:* Deus ipse quasdam imagines effingi imperavit; ita, v. g. "duos quoque Cherubim aureos facies ex utrâque parte oraculi"[3]; item mandavit ut æneus serpens conficeretur, qui Redemptionem repræsentaret[4]; tandem Arcam, quæ divinæ præsentiæ symbolum erat, maximâ veneratione Judæi prosequebantur[5]; atqui si ab Ipso Deo

[1] De Iconoclastis vide *Petavium*, l. XV, c. 11; *Alzog*, Church History, § 177; *Schaff*, Hist. of the Ch. Church, vol. IV, § 100.

[2] "Quoniam vero Deus Spiritus est invisibilis et immensa essentia, non potest sane ullâ arte aut imagine exprimi; unde non veremur, cum Scripturâ, simulacra Dei mera nuncupare mendacia. Rejicimus itaque non modo gentium idola, sed et Christianorum simulacra. Tametsi enim Christus humanam assumpserit naturam, non ideo tamen assumpsit ut typum præferret statuariis atque pictoribus". (Confessio Helvetica posterior 1506, apud *Schaff*, Creeds, p. 241).

[3] *Exod.* XXV, 18. — [4] *Num.* XXI, 8; *Joa.* III, 14.

[5] *Jos.* VIII, 6; *II Reg.* VI, 2-19.

imaginum usus et veneratio commendantur, cur a Protestantibus uti superstitiosus earum cultus rejicitur?

314. (B) *Tradit.* (a) In Catacumbis inveniuntur imagines Christi, B. Mariæ et quorumdam Sanctorum, præsertim Apostolorum et Martyrum, quæ antiquissimæ sunt, et aliquo pio cultu venerabantur; nam quædam ex illis inveniuntur in cryptis, in quibus Missæ Sacrificium offerebatur; insuper imagines non paucæ nimbis seu aureolis redimuntur, quibus peculiaris veneratio significatur quâ prototypâ venerabantur. (b) *Eusebius* etiam *statuam æneam* commemorat in honorem Christi erectam per mulierem, quæ a sanguinis profluvio liberata fuerat; item etiam hodie in Lateranensi Museo, antiquissima S. Hippolyti statua servatur. (c) *S. Basilius* (*Epist.* 370 ad Jul. Apostatam) scribit: "Characteres imaginum sacrarum (Apostolorum ac Martyrum), honoro et exosculor eximie, cum hæ ab Apostolis traditæ sint, nec sint prohibitæ, imo in omnibus Ecclesiis nostris depictæ". (d) Ipsi pagani Christianos accusabant quod cruces adorarent; ita *Julianus*[1] dicebat: "Crucis lignum adoratis, ejusque signa in fronte formatis, et postibus ædium insculpitis". Ex his omnibus constat primos Christianos imagines coluisse, et si Catholici idololatræ sunt, ut Protestantes asserunt, idem vitio primis Christianis vertendum est.

315. (C) *Rat. Theol.* (a) Apud omnes populos, imagines, sive parentum, sive carorum, sive illustrium virorum honore dignæ judicantur, ob illas quas repræsentant personas; atqui si hujusmodi honorantur imagines, cur Christi, B. Virginis ac Sanctorum pariter non honorarentur? "Si regum laureata et iconas missas ad civitates vel regiones obvii adeunt populi cum cereis et incensis, non cerâ perfusam tabulam, sed imperatorem honorantes; quanto magis oportet in Ecclesiis Christi Domini iconam depingi Salvatoris Dei nostri, et intemeratæ matris ejus, omniumque SS. et Beatorum Patrum"? (C. *Œcumen. VII*, act. I).
(b) Insuper illæ imagines ad *instruendos* præsertim illitteratos, qui eis quasi quibusdam libris edocentur, ad augendam

[1] Apud S. Cyril., Cont. Jul., l. VI.

nostram erga ipsos Sanctos *devotionem*, ad eorum *imitandum virtutes* multum conferunt; nam ita a naturâ comparati sumus, ut imaginibus sensibilibus ad excitandos in nobis pietatis sensus magis promoveamur [1]: "Ut enim per syllabas in Evangeliis descriptas salutem consequuntur omnes, ita per imagines arte coloribusque pictas et expressas docti et indocti ex objectâ re utilitatem capiunt" [2].

316. *Solvuntur difficultates.* (A) In *Exodo* dicitur [3]: "Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem"; atqui per hæc verba cultus imaginum reprobatur; ergo. *Resp.*: Per illa verba, non omnes prorsus imagines pingere prohibetur, sed illas tantum quæ ut *idola* adorari possent, ut ex contextu probatur; nam versu præcedenti dicitur: "non habebis deos alienos coram me", statimque post verba ab adversariis citata hæc leguntur: "non adorabis ea neque coles"; proindeque agitur hic de *idolis* [4], i. e. de imaginibus falsorum deorum quas neque habere, neque fingere vel colere licet. Quod ex locis *parallelis* confirmatur: eadem enim prohibitio alibi renovatur, v. g. *Levit.* [5] ubi dicitur: "non facietis vobis idolum et sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terrâ vestrâ *ut adoretis eum*"; ideoque id quod prohibetur est effingere *imagines quæ adorentur*, seu vera idola. Revera Judæi, qui in Ægypto tot idola viderant, ab eisdem faciendis deterrendi erant; aliunde idem constat ex eo quod Ipse Deus quasdam imagines effingere, ut supra diximus, præceperat; tandem si ista verba absoluto sensu acciperentur, ipsi Protestantes reprehendendi essent, quia et ipsi statuas ac imagines affingunt, quas ut ornamentum adhibent.

---

[1] Quod sic egregie exponit *Card. Gibbons*, (l. cit.): "Religiosæ imagines tamquam rudium catechismus considerari possunt. Licet Ecclesia et Status homines instituere adnitantur, magna tamen humani generis pars indocta manebit. Præclare factæ imagines rudibus sunt quod doctis libri. Quot hominum millia in fidei ignorantia decessissent, si ab his imaginibus nihil institutionis accepissent! Cum Augustinus Anglorum apostolus in conspectu regis Ethelberti Evangelium prædicaturus prima vice constitit, argentei Christi e cruce pendentis, et nostri Salvatoris imagines coram concionatore locatæ sunt; quæ auditorum oculis eloquentiores quam auribus verba fuerunt".

[2] Synod. œcum. VIII, ap. *Denzing.*, n. 273. — [3] *Exod.* XX, 4.

[4] Distinctio certe facienda est inter *idola* (εἴδωλον) et *imagines* (εἰκων): prius vocabulum in V. et N. Test. falsorum numinum repræsentationes, vel ipsa falsa numina plerumque designat; posterius solummodo similitudinem alicujus rei. Cf. *Thayer*, Greek-english Lexicon.

[5] *Levit.* XXVI, 1.

(B) Cultus imaginum est *idololatricus! Resp.* : esset quidem idololatricus, si imagines cultu absoluto venerarentur; sed eis exhibemus solummodo cultum relativum, id est, qui ad ipsum Deum vel Sanctos refertur; nec abusus, si qui sint, vitio Ecclesiæ vertendi sunt, quippe quæ non semel publice eos condemnavit.

(C) Saltem talis cultus mentes Christianorum *a vero Dei cultu avertit! Resp.* : minime, nam e contra per imagines ad cogitandum de Deo, Christo et Sanctis provocamur, et sic vera pietas maxime fovetur.

(D) Conc. *Francofordiense* (794) decretum conc. *Nicæni* II de cultu imaginum reprobavit. — *Resp. Francofordienses* Patres, adulteratâ græci textus versione decepti, putârunt Conc. Nicænum docuisse eumdem honorem imaginibus deferendum esse ac SS. Trinitati, et hoc ut ineptissimum reprobârunt; sed usum imaginum ut legitimum agnoverunt, licet earumdem venerationem positive non approbaverint, propter periculum idololatriæ, quod huic praxi inesse timebant [1].

(E) Objicitur tandem canon Conc. *Elvirensis* (336) in quo dicitur : " Placuit picturas in Ecclesiâ esse non debere, ne quod colitur et adoratur, in parietibus depingatur ".

Resp. Eruditi adhuc disputant de verâ interpretatione hujus Canonis; nonnulli dicunt hanc prohibitionem ortum duxisse non ex imaginum contemptu, sed ex periculo profanationis, si publice in parietibus pingerentur tempore persecutionis; alii contendunt hic agi de imaginibus Dei qui, prout est, pingi non potest. Quidquid sit, decretum illud a Conc. particulari editum pro specialibus circumstantiis, non fuit ab Ecclesiâ recognitum, quum post sicut ante ejus promulgationem, imagines in ecclesiis depictæ fuerint.

III. De cultu Crucis [2].

317. Sub nomine Crucis tria complectimur : *vivificam crucem*, cui Christus affixus est, et quæ sub hoc respectu est reliquiarum præstantissima; crucis *imaginem*, quæ inter sacras imagines præcipuum locum tenet; *signum* crucis, quod in actione transeunte consistit, et est pia devotionis praxis.

---

[1] Cf. *Héfélé*, Histoire des Conciles, vol. V, § 400; *Petavius*, l. XV, c. 12; Congrès scientif. 1895, Sc. Relig., p. 173 sq.

[2] Cfr. *Petavius*, l. XV, c. 7-10; *Gretser*, de Cruce libri V; *Bellarminus*, op. cit. l. II, c. 26-30; *Amer. Cath. Quaterly Review*, Octobris 1877, p. 726 sq.; *Chaffangon*, Le Crucifix, Lyon; *Rock*, Hierurgia, vol. II, p. 501 sq.; *J. Hoppenot*, Le Crucifix dans l'Histoire et dans l'Art.

1° *Cultus veræ crucis pius est et utilis.* Constat : (a) *Ex praxi Ecclesiæ;* nam statim ac vera crux inventa fuit, a S. Helenâ, ut communiter creditur [1], fideles magnâ pietate eam coluerunt; particulæ veræ crucis in omnibus Ecclesiæ partibus magno cum honore receptæ sunt, testante S. Cyrillo [2]; et Ecclesia, in Crucis honorem duplex festum, scilicet S. Crucis Inventionis ac Exaltationis, instituit; in Jerusalem jam circa finem sæc. IV celebrabatur dies commemorativa hujus inventionis; in Romanâ Ecclesiâ festum Inventionis sæc. VII institutum est [3]. Porro, hæc omnia crucis cultum, antiquitus ut legitimum ac pium agnitum fuisse ostendunt; ergo.
(b) *Rat. Theol.* Etenim illud certo est venerandum quod Christi passionis est memoriale, illius contactu consecratum, tandemque nostræ salutis instrumentum; atqui ita est de verâ cruce, quæ Christi passionem et erga nos infinitum amorem commemorat, speciali modo carnis tactu, sanguinisque Christi effusione consecrata fuit, ac est veluti ara, in quâ tanquam victimam pro redemptione nostrâ seipsum obtulit; "delens quod adversus nos erat chirographum decreti, et... affigens illud cruci" [4].

318. 2° *Cultus imaginum crucis pariter legitimus est,* ut constat. (a) *Ex praxi Ecclesiæ;* nam crucis effigiem in altaribus antiquitus collocatam, et a fidelibus magno cum honore habitam fuisse, ex multis documentis constat [5]. Ait

[1] Multi Protestantes veram crucem inventam fuisse negant (vide *Hodge*, vol. III, p. 459); confutantur in optimâ disputatione a *Newman* scriptâ dum adhuc Protestans esset, (Essays on Miracles, p. 287 sq.). Factum hujus inventionis certum est; licet enim de eo Eusebius taceat, refertur a S. Cyrillo Hierosol. (*P. Gr.* XXXIII, 52, 686 687, 1167), S. Ambrosio (*P. Lat.* XVI, 1399), Rufino (*H. E.* I, 7, 8), Paulino (ep. 31), Sulpit. Sev. (*Chron.* II, 34), Socrate (I, 17) Sozomen. (II, 1), Theodoreto (*H. E.* I, 18) etc. Sed pauca in narratione hujus inventionis apud quosdam auctores reperiuntur, quæ ut fabulosa a multis criticis habentur. Cf. *Duchesne*, Liber Pontificis, t. I, p. CVII, n. 44 sq.

[2] Cateches. IV, 10; X, 9.

[3] *Duchesne*, Origines du culte chrét. p. 263 ed. 1889.

[4] *Coloss.* II, 14. — [5] Cfr. *Petav.* l. XV, 9; *Martigny*, Dict. des Antiq. chrét., vocibus *croix, crucifix.*

siquidem *S. Chrysostomus* (hom. 61) : "Quippe reges, deposito diademate, crucem suscipiunt ... in purpureis vestibus crux inest : in diadematibus crux : in orationibus crux ... et ubique terrarum crux sole ipso clarius refulget". Res tam longe processit, ut Concil. *in Trullo* prohibuerit ne crucis figuræ in solo ac pavimento construerentur, ne incedentium conculcatione victoriæ tropæum injuriâ afficeretur. (b) *Rat. theol. :* Nam et crucis imagines sunt Domini Passionis memoriale ; mentique nostræ Ipsum Christum pro nobis patientem exhibent ; nosque ad ejus patientiam imitandam provocant : crux enim non est solum ara immolantis, sed etiam docentis cathedra, ubi vividius etiam quam in Evangelio, crucis amorem prædicat ; atqui pius est et legitimus cultus qui ad Ipsum Christum dirigitur, nosque ad Christi patientis vestigia sequendum adjuvat ; ergo.

319. 3° *Signum crucis. Usus signi crucis pius est et laudabilis.* Nam illud est pium et laudabile quod ab initio ab Ecclesiâ approbatum est, miraculis confirmatum, et ob pia motiva usurpatur ; atqui tale est crucis signum : (a) A multis Ecclesiæ Patribus approbatum fuit. "Ad omnem progressum, ait *Tertullianus* (de Cor. mil. c. 3), ad omnem aditum et exitum, ad vestitum et calceatum, ad lavacra et mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcumque conversatio nos exercet, frontem crucis signaculo terimus". (b) Item confirmatum fuit a multis miraculis quæ a Patribus narrantur, et in Actis genuinis Martyrum et Sanctorum leguntur. (c) Tandem adhibetur ad pia motiva, videlicet ut Christi passionis memoria servetur, publiceque appareat nostram fiduciam in Christo positam fuisse, nosque in ejus Cruce gloriari.

320. 4° *Natura cultûs imagini crucis debitii.* (A) Certum est et ab omnibus admissum crucis cultum esse *relativum*, non autem *absolutum ;* crux enim, sicut quælibet imago, est res inanima et irrationalis, nec propter propriam excellentiam, sed propter Christum in cruce affixum veneratur.

(B) Disputant autem theologi utrum ille cultus relativus *sit* cultus *latriæ*, aut cultus *inferior* seu *duliæ*. (a) Juxta

S. Thomam, cultus ille est cultus latriæ, quia ad Christum in cruce pendentem dirigitur; atqui Christus est cultu latriæ adorandus; ergo [1]. (b) Juxta *Bellarminum* (l. cit. c. 25) et alios, cultus ille solum est cultus *duliæ*, quia non idem honor imagini ac exemplari debetur; exemplari seu Christo cultus quidem latriæ debetur, sed imagini inferior solum cultus seu simplex veneratio debetur. Magis arridet sententia S. Thomæ, nam non debetur cultus imagini, nisi quatenus personam repræsentat; ideoque cultus imaginibus Christi exhibitus, ad latriam reducitur, dum cultus imaginibus B. Virginis ac Sanctorum redditus, ad duliam pertinet. Quidquid sit, præ oculis hæc *Trid.* verba semper habeantur: "Honor qui eis (imaginibus) exhibetur, ad prototypa quæ illæ repræsentant, refertur, ita ut per imagines quas osculamur, et coram quibus caput aperimus et procumbimus Christum adoremus et Sanctos veneremur".

321. Post dicta de Verbo Incarnato et Redemptore, præ oculis habeamus quæ Salvator Apostolis in ultimâ Cœnâ dixit: "Ego sum via, veritas et vita" [2]; videlicet: "Ego sum via, quam sequi debes; veritas cui credere debes; vita quam sperare debes" [3]. Jesum igitur pro nobis passum sequamur, Jesum docentem attento docilique animo audiamus, Jesum fontem vitæ amplectamur, ut vitâ ejus viventes, auspice Mariâ, Sanctorumque vestigiis inhærentes, cum Jesu Christo in æternum regnare possimus.

S. Thom. 3, q. 25, a. 4. — [2] *Joa.* XIV, 6. — [3] *Imit.*, l. 3, c. 56.

INDEX

HUJUS VOLUMINIS.

PRÆFATIO ET APPROBATIONES vii

De Fide.

Præcipui auctores qui de Fide scripserunt 1
Concilii Vaticani decreta et canones de Fide . . . 2
PROLEGOMENA 7
Theologiæ dogmaticæ specialis objectum et divisio . . 7
Tr. de Fide objectum, utilitas et divisio 8
Fidei definitio et species 10

CAP. I. De Objecto fidei.

ART. I. DE OBJECTO MATERIALI FIDEI. 14
§ I. *De objecto materiali fidei divinæ* 14
De veritatibus formaliter revelatis : quid sunt? . 14
Numquid sunt objectum fidei divinæ? . . . 16
De veritatibus virtualiter revelatis : notio, suntne objectum fidei divinæ? 18
De revelationibus privatis : quid sunt, utrum credibiles, utrum credendæ? 21
§ II. *De objecto materiali fidei catholicæ* . . . 23
Notio veritatis fidei catholicæ, hæreseos, censurarum. 23
§ III. *Incrementum objecti fidei* 28
Ab Adamo ad Christum 30
Post Apostolorum tempora 32
Corollaria : error Guntheri confutatur, canon Vincentii Lirinensis explicatur 38

ART. II. DE OBJECTO FORMALI FIDEI 39
Motivum fidei saltem partiale est auctoritas Dei . . 40
Estne revelatio partiale fidei motivum? . . . 41
Num fidei motivum per revelationem credi debet? . 43
Corollarium : Quo sensu fides est discursiva? . . 44

CAP. II. De Actu fidei.

RT. I. DE PRÆPARATIONE ACTUS FIDEI 46
De propositione revelationis 46
De motivis credibilitatis : utrum necessaria sunt, qualem certitudinem præbere debent? 48
Corollarium : Nemo fidem amittit sine aliquâ culpâ . 51

RT. II. DE PRODUCTIONE ACTUS FIDEI 52
De analysi seu resolutione actus fidei 52
Actus fidei elicitur ab intellectu, sub imperio voluntatis, juvante gratiâ 53
Causæ motivæ actûs fidei 56
Modus quo fidei actus a rudibus et incredulis elici potest . 57

RT. III. DE PROPRIETATIBUS ACTUS FIDEI. 60
De fidei firmitate 60
De fidei infallibilitate 62
De fidei obscuritate 63
De fidei libertate 65

RT. IV. DE SUBJECTO FIDEI 67
De iis qui sunt in termino, videlicet Beatis, animis in Purgatorio, damnatis. 67
De hominibus viatoribus, peccatoribus, hæreticis . . 68

PPENDIX : DE HABITU INTER FIDEM ET RATIONEM . . 71
Status quæstionis : duo errores vitandi . . . 71
Fides et ratio sunt media cognoscendi distincta et legitima. 72
Inter fidem et rationem nulla vera dissensio . . 74
Fides et ratio sibi mutuam opem præstant . . . 76

De Deo Uno.

uctores consulendi 81
oncilii Vaticani decreta et canones 82
bjectum, utilitas et divisio tractatûs. 83

CAP. I. De Dei existentiâ.

e possibilitate ac modo demonstrandi existentiam Dei . 86
e argumentis quibus Dei existentia probatur . . . 91
e *divinis nominibus*. 100

CAP. II. De Attributis divinis.

Prænotanda de attributis Dei in genere. . . . 103

ART. I. DE ATTRIBUTIS DEI NEGATIVIS. 105
De simplicitate Dei 105
De immutabilitate Dei 109
De Dei æternitate. 111
De Dei immensitate 113
De Dei infinitate 116

ART. II. DE ATTRIBUTIS DEI POSITIVIS 119
De sapientiâ Dei. 119
De potentiâ Dei. 120
De Dei sanctitate. 122
De Dei bonitate et misericordiâ 124
De Dei justitiâ 126

CAP. III. De operationibus divinis.

Prænotanda de operationibus Dei in genere . . . 129

ART. I. DE SCIENTIA DIVINA 130
Objectum hujus scientiæ; existentia et concordia cum libertate humanâ 130
Dotes divinæ scientiæ. 134
Species : — Thomistarum et Molinistarum systemata . 136

ART. II. DE VOLUNTATE DIVINA. 140
Objectum divinæ voluntatis 141
Prærogativæ divinæ voluntatis, præsertim libertas . 143
Divisiones divinæ voluntatis. 146

ART. III. DE PROVIDENTIA DEI. 147
Notio et existentia Providentiæ 147
Ejusdem leges 149
Solutio difficultatum ex malorum existentiâ. . . 151

ART. IV. DE PRÆDESTINATIONE ET REPROBATIONE . . 154
Status quæstionis 154
De voluntate Dei salvificâ contra hæreticos. . . 155
Theologorum de Prædestinatione systemata . . . 164
Molinistarum systema exponitur. 165
Thomistarum et Congruistarum systema. . . . 166
Corollaria : de numero prædestinatorum et de signis prædestinationis 168

De Deo Trino.

Auctores consulendi 171
Excerpta ex Symbolo Athanasiano 172
Objectum, utilitas et divisio tractatûs 173
Prolegomena : definitio mysterii SS. Trinitatis . . . 176
Præcipui errores adversus mysterium SS. Trinitatis . . 180
Anti-trinitarii veteres 181
Tritheitæ 183
Errores contra processiones divinas 184
Recentes Antitrinitarii 184

CAP. I. De existentiâ trium personarum.

ART I. DE TRINITATE PERSONARUM 186
Mysterium Trinitatis *adumbratum in V. Testamento* . 187
Idem mysterium *plene revelatum N. Testamento* . . 190
Difficultates ex Scripturâ solvuntur 195
Idem mysterium *Traditione probatur* 196
Fides *Patrum ante-niccenorum* vindicatur . . . 199
Corollarium : Mysterium Trinitatis non fuit a Paganis mutuatum. 205

ART. II. DE CONSUBSTANTIALITATE PERSONARUM. . . 206
Verbum vere est a Patre distinctum Patrique consubstantiale. 206
Principia ad solvendas difficultates 213
Spiritus S. est vere a Patre Filioque distinctus, et simul utrique consubstantialis 214
Solvuntur difficultates. 217
Corollaria : Tres divinæ personæ sunt coæquales . 218
Tres divinæ personæ in se invicem habitant . . 219
Una est operatio ad extra tribus personis communis. 220

ART. III. CONCORDIA HUJUS MYSTERII CUM RATIONE . . 220
Mysterium Trinitatis non potest solâ ratione cognosci vel demonstrari. 221
Nulla tamen est contradictio in dogmate exposito. . 223
Recentes Unitariorum objectiones solvuntur . . 224
Mysterium SS. Trinitatis comparationibus et argumentis convenientiæ suadetur 226
Corollaria pietatis. 231

CAP. II. De Relationibus divinarum personarum.

ART. I. DE GENERATIONE VERBI 232
Notiones præviæ circa processionem et generationem . 232
Verbum a Patre procedit per veram generationem. . 233
Comparatio inter Verbum Dei et nostrum . . . 237
Corollaria : Verbum a totâ æternitate genitum fuit . 237
Non est alia distinctio inter Patrem et Filium ac distinctio originis 238

ART. II. DE PROCESSIONE SPIRITUS SANCTI. . . . 239
Græcorum errores. 239
Thesis : Spiritus S. a Patre Filioque procedit . . 240
Corollaria : Spiritus procedit a Patre et Filio tanquam ab unico principio, et unicâ spiratione . . . 245
Modus quo processio Spiritûs S. a generatione Verbi differt 245
Jure particula "*Filioque*" Symbolo addita fuit . . 246
COROLLARIA DE PROCESSIONIBUS. 247
Quodnam est principium quo proximum processionum? 247
De notionibus divinis. 248
De divinis Nominibus 249

ART. III. DE DIVINIS MISSIONIBUS. 251
De missionibus in genere; quid sunt, quænam personæ mittere et mitti possunt? 251
De missione invisibili 253
De missione visibili 256
Corollaria pietatis. 257
Scholion : Regulæ ad recte loquendum de SS. Trinitate. 258

De Deo Creante et Elevante.

Auctores consulendi 260
Excerpta ex Conc. Lateranensi IV 261
Decretum Tridentinum de peccato originali . . . 261
Objectum, utilitas et divisio tractatûs. 263

CAP. I. De Opificio mundi.

ART. I. DE MOSAICA COSMOGONIA. 265
Mundus et omnia quæ in eo sunt fuerunt a Deo creata. 266
Mundus non ab æterno sed in tempore creatus est. . 268
Deus solus est causa efficiens mundi 269

Omnes res a Deo creatæ, bonæ sunt 270
Nil certi ex Genesi definiri potest circa dies genesiacos. 271
Litterales expositiones describuntur 273
Allegorica systemata exponuntur. 275
Systema de diebus periodis proponitur . . . 277
Corollarium : Incredulorum difficultates solvuntur . 280

RT. II. DE TRANSFORMISMO 281
Transformismus absolutus materialistarum repugnat . 283
Transformismus mitigatus non absolute fidei adversatur, et ut hypothesis probabilis propugnari potest, donec Ecclesia hâc de re judicium protulerit 286

CAP. II. De Angelis.

RT. I. DE ANGELIS IN GENERE. 291
Angelorum definitio quoad nomen et quoad rem . . 291
Angelorum existentia 292
Angelorum dotes naturales. 296
Angelorum gratia et lapsus 297
De ordinibus Angelorum 300

RT. II. DE ANGELIS CUSTODIBUS. 302
Existentia quoad singulos homines 302
Existentia quoad communitates 304
Angelorum custodum erga nos obsequia . . . 305
Nostra erga Angelos custodes officia 306
Corollaria 307

RT. III. DE ANGELIS MALIS 308
De tentatione diabolicâ : existentia, modus, remedia . 308
De obsessione et possessione diabolicâ : notio, existentia, remedia. 310
De magiâ, magnetismo, spiritismo et hypnotismo . . 313
Magiæ notio. 313
Magnetismi et spiritismi origo 316
Hypnotismi phænomena describuntur. . . . 317
Phenomena quibus occulta, remota ac futura detegun-tur, diabolica sunt 319
Cetera, plerumque saltem, naturaliter explicari possunt. 322
Hinc usus indiscriminatus magnetismi et hypnotismi est periculosus. 324
Spiritismus est superstitio graviter illicita . . . 325

CAP. III. De Homine.

ART. I. DE HOMINIS ORIGINE 327
De Protoparentum creatione. 327
Protoparentes tum quoad corpus, tum quoad animam fuerunt a Deo creati. 327
Quid de opinione Mivart censendum? . . . 331
De unione corporis et animæ. 332
De Unitate generis humani. 334
Errores, thesis, solutio difficultatum 334
De ortu singulorum hominum 340

ART. II. DE HOMINIS ELEVATIONE AD STATUM SUPERNATURALEM. 343
§ I. *Notio et possibilitas talis elevationis.* 343
De ordine naturali 343
De ordine supernaturali 345
De variis statibus humanæ naturæ relate ad gratiam. 347
De possibilitate hominem elevandi ad statum supernaturalem 348
§ II. *Existentia gratiæ et donorum gratuitorum in Adamo.* 352
Protoparentes in statu gratiæ constituti fuerunt. . 353
Protoparentes immunes fuerunt ab ignorantiâ . . 356
Immunes fuerunt a concupiscentiâ 357
Immunes a morte ac dolore 359
Animalibus dominabantur. 360
Protoparentes non fuerunt in statu barbariæ creati . 361
§ III. *De Supernaturali gratiæ et donorum Adamo collatorum.* 363
Ordo gratiæ Adamo collatus supernaturalis est. . 363
Cetera dona, Adæ collata, præternaturalia fuerunt . 368
Corollaria. 370

ART. III. DE HOMINIS LAPSU. 372
§ I. *De Existentiâ originalis peccati* in protoparentibus. 372
De Existentiâ originalis peccati in ejus posteris . 375
§ II. *De naturâ originalis peccati.* 382
Falsæ sententiæ rejiciuntur. 383
Vera sententia exponitur et probatur. . . . 385
Corollaria. 389
§ III. *De Effectibus originalis peccati* 390
In protoparentibus. 390
In eorum posteris, sive in præsenti, sive in alterâ vitâ. 391

§ IV. *De Concordiâ originalis peccati cum ratione* . . 399
In se non repugnatæ divinæ justitiæ, sapientiæ vel-bonitati. 399
Quoad *transmissionis modum*, neque ex parte Dei neque ex parte parentûm repugnat 402

De Verbo Incarnato et Redemptore.

uctores consulendi 404
oncilii Ephesini canones. 406
efinitio Concilii Chalcedonensis. 407
xcerpta ex Symbolo Athanasiano 408
efinitio Concilii Constantinopolitani 408
bjectum et utilitas Tractatûs 410
ivisio. 412

CAP. I. De divinitate Christi.

Errores antiqui. 413
Recentes errores 415
RT. I. DIVINITAS CHRISTI EX PROPHETIIS ADUMBRATUR. . 418
Ex Psalmo II. 418
Ex prophetiâ Isaiæ de Emmanuele 421
RT. II. DIVINITAS CHRISTI EX EJUS TESTIMONIO PROBATUR. 424
Christus divinitatem suam coram discipulis, populo et judicibus declaravit. 424
Illa Christi affirmatio vera est. 428
Principia ad solvendas difficultates 430
RT. III. DIVINITAS CHRISTI EX EJUS MIRACULIS PROBATUR. 432
Christus miracula patravit propriâ virtute . . . 432
Christus miracula patravit ad suam divinitatem probandam. 435
RT. IV. DIVINITAS CHRISTI APOSTOLORUM ET EVANGELISTARUM PRÆDICATIONE DEMONSTRATUR 436
Quatuor Evangelistæ divinitatem Christi annuntiaverunt. 437
Idem dogma Apostoli prædicârunt. 440
Illa prædicatio hujus dogmatis revelationem importat . 441
RT. V. DIVINITAS CHRISTI EX FIDE PRIMÆVÆ ECCLESIÆ PROBATUR. 442
Testimonium Ecclesiæ docentis 443

Testimonium Ecclesiæ orantis 445
Testimonium Ecclesiæ patientis 445
Illa fides sine revelatione explicari nequit . . . 446

CAP. II. De Mysterio Incarnationis.

ART. I. DE UNIONE HYPOSTATICA. 448
§ I. *Notio et existentia.* 448
Definitio quoad nomen et quoad rem. . . . 448
Errores oppositi 451
Existentia unionis hypostaticæ 453
§ II. *Consectaria unionis hypostaticæ* 460
Duæ sunt in Christo naturæ 460
Duæ voluntates et operationes. 462
Christus est Filius Dei naturalis 464
In Christo admittenda communicatio idiomatum in concreto, non in abstracto 466
Error ubiquistarum. 468
Theologorum opiniones de essentiâ unionis hypostaticæ. 468
§ III. *Concordia unionis hypostaticæ cum ratione* . . 469
Hæc unio non repugnat 470
Imo convenit rationi, ex parte Dei et ex parte hominis. 474
ART. II. DE PERSONA ASSUMENTE. 478
Persona assumens est Verbum 479
Kenotica theoria exponitur et confutatur . . . 479
De tempore assumptionis 481
De ordine assumptionis. 483
De modo assumptionis 484
ART. III. DE NATURA ASSUMPTA 485
§ I. *De scientiâ Christi* 486
Visio beatifica. 487
Scientia infusa. 491
Scientia experimentalis 491
§ II. *De sanctitate Christi.* 493
Sanctitas negativa 493
Gratia unionis. 497
Gratia sanctificans et virtutes 498
Dona Spiritûs S. et gratiæ gratis datæ . . . 502
§ III. *De libertate et potentiâ Christi* 503
Libertatis Christi natura, existentia, objectum, conciliatio cum impeccabilitate et visione beatificâ. . 503
Potentiæ Christi natura et extensio 507

§ IV. *De appetitu sensitivo Christi.* 509
Fuerunt in Christo passiones, sed ordinatæ. . . 509
§ V. *De Corpore Christi* 510
Origo Corporis Christi 510
Ejus passibilitas 512
Ejus perfectio et pulchritudo 514
Corollaria pietatis. 515

CAP. III. De Mysterio Redemptionis.

RT. I. NOTIO ET NECESSITAS 517
Notio redemptionis in genere et in specie . . 517
Necessitas hypothetica 518
RT. II. DE SATISFACTIONE CHRISTI. 524
§ I. *Existentia satisfactionis Christi* 524
Existentia probatur. 525
Illud dogma non repugnat, sed convenit rationi . 530
§ II. *De perfectione satisfactionis Christi* . . . 533
Satisfactio Christi fuit vere æquivalens . . . 533
Ad strictos juris apices 537
§ III. *De universalitate satisfactionis Christi.* . . 538
Quoad homines. 538
Quoad peccata. 539
Corollarium : obligatio cum Christo satisfaciendi . 542
RT. III. DE MERITO CHRISTI 543
Notio et existentia 544
Quid Christus nobis meruit? 546
Quid Christus sibi meruit? 548
RT. IV. DE SACRIFICIO CHRISTI 549
De Sacrificio in genere : notio, species, fundamentum, historia 549
De sacrificio Christi in cruce : existentia, qualitates . 553
COROLLARIUM DE TITULIS ET MUNERIBUS CHRISTI. . 555
Christus est *caput* hominum et Angelorum, non tamen eodem sensu 555
Christus est *rex* imperii spiritualis. 559
Christus est *propheta* et *doctor* 561
Christus est *sacerdos* in æternum secundum ordinem Melchisedech. 563
Scholion : Utrum Redemptio fuerit motivum determinativum Incarnationis? 566
Opiniones Thomistarum et Scotistarum. . . . 566

CAP. IV. De consectariis utriusque mysterii.

ART. I. DE CULTU CHRISTI. 572
§ I. *De cultu humanitati Christi debito.* . . . 572
Notiones præviæ 572
Thesis de adoratione Christo debitâ. . . . 574
Corollaria. 575
§ II. *De cultu Sacratissimi Cordis Jesu.* . . . 576
Natura 576
Legitimitas 578
ART. II. DE CULTU B. MARIÆ VIRGINIS 584
§ I. *De dignitate Matris Dei.* 584
Maria est vere Dei Genitrix 585
Ista dignitas sive in se sive in suis consectariis est excellens 586
§ II. *De sanctitate Mariæ Virginis* 590
Probatur immaculata Conceptio Beatæ Mariæ. . 590
Probatur perpetua virginitas Mariæ. . . . 601
De gratiâ B. M. collatâ et ejus augmento . . 606
§ III. *De officiis B. Mariæ erga homines* . . . 609
Est mediatrix, regina et mater omnium Christianorum. 609
§ IV. *De cultu B. Mariæ exhibendo* 612
Cultus hyperduliæ B. M. redditus est omnino legitimus. 612
ART. III. DE CULTU SANCTORUM. 616
Errores 616
Cultus Sanctorum est pius et honestus . . . 617
Licitum est et utile Sanctos invocare 619
ART. IV. DE CULTU RELIQUIARUM ET IMAGINUM. . . 622
Licet et expedit honorare Sanctorum reliquias . . 623
Pia et licita est veneratio Imaginum 625
Pius et utilis est cultus veræ crucis, imaginum crucis, et usus signi crucis 629

Typis Societatis S. Joannis, Desclée, Lefebvre et Soc. Tornaci.

Excerpta ex anglicis auctoribus.

De Fide.

N. 87. *Anglicanos*, qui contendunt definitiones *priorum*, non autem *posteriorum* Conciliorum esse accipiendas, optime confutat *Oxenham.* The Catholic Doctrine of the Atonement, ed. 1890, p. 17 : "For the question at once occurs : Where are we to draw the line? Theological science cannot come to a standstill, and if we are bound to accept the definitions of Nice and Chalcedon, why are we to reject the decrees of later Councils? If the *sensus fidelium* is enough to guarantee the Invocation of Saints, or Purgatory? The Holy Ghost, who guided the Church during the earlier ages, cannot be supposed to have withdrawn His illuminating gifts; and, since the new forms and varied resources of error are confined to no particular period, so neither should be the Church's capabilities for meeting them, if need be, by fresh definitions, and a fuller exhibition of that portion of revealed truth which happens to be assailed".

N. 90. *Progressum quemdam in catholicis dogmatibus* expectandum esse sic declarat *J. Newman* (Development, p. 58-59) : "Again, if Christianity be an universal religion, suited not simply to one locality or period, but to all times and places, it cannot but vary in its relations and dealings towards the world around it, that is, it will develop. Principles require a very various application according as persons and circumstances vary, and must be thrown into new shapes according to the form of society which they are to influence. Hence all bodies of Christians, orthodox or not, develop the doctrines of Scripture. Few but will grant that Luther's view of justification had never been stated in words before his time : that his phraseology and his positions were novel, whether called for by circumstances or not. It is equally certain that the doctrine of justification defined at Trent was, in some sense, new also. The refutation and remedy of errors cannot precede their rise; and thus the fact of false developments or corruptions involves the correspondent manifestation of true ones".

N. 117. *Fidem esse Dei donum* sic declarat *J. H. Newman* (Discourses to Mixed Congreg. XI, p. 224 ed. 1886 : "Faith is the gift of God, and not a mere act of our own, which we are free to exert when

we will. It is quite distinct from an exercise of reason, though it follows upon it. I may feel the force of the argument for the divine origin of the Church; I may see that I ought to believe; and yet I may be unable to believe... Faith is not a mere conviction in reason, it is a firm assent, it is a clear certainty greater than any other certainty; and this is wrought in the mind by the grace of God, and by it alone. As then men may be convinced, and not act according to their conviction, so may they be convinced, and not believe according to their conviction ... In a word, the arguments for religion do not compel any one to believe, just as arguments for good conduct do not compel any one to obey. Obedience is the consequence of willing to obey, and faith is the consequence of willing to believe; we may see what is right, whether in matters of faith or obedience, of ourselves, but we cannot will what is right without the grace of God".

N. 120. *Viam quam simplices sequi possunt ad fidem consequendam* recte intellexit *Mallock*, rationalista, dum de Ecclesia catholicâ hæc scribit : " First she asks us to make some acquaintance with herself; to look into her living eyes, to hear the words of her mouth, to watch her ways and works, and to feel her inner spirit; and then she says to us : *Can you trust me? If you can, you must trust me all in all; for the very first thing I declare to you is, I have never lied. Can you trust me thus far? Then listen, and I will tell you my history*". (Is Life worth living, chap. XII, p. 304.)

De Deo Uno.

N. 9. *Dei existentiam e rebus creatis cognosci posse* ita agnoscit *Max Müller* (ap. *Nineteenth Century*, Dec. 1894, p. 893) : "*Sa Majesté le Hasard* has long been dethroned in all scientific studies, and neither *Natural selection*, nor *Struggle for Life*, nor the influence of *environnement* or any other *aliases*, of it, will account for the *Logos*, the thought, which, with its thousand eyes looks at us through the transparent certain of nature, and calls for thoughtful recognition from the *Logos* within ".

N. 34. *Divinam æternitatem* egregie describit *J. H. Newman* (Discourses to Mixed Congreg., XIV, p. 287 sq.) : " Since He is from everlasting, and has created all things from a certain beginning, He has lived in an eternity before He began to create anything. What a wonderful thought is this! there was a state of things in which God was by Himself, and nothing else but He. There was no earth, no sky, no sun, no stars, no space, no time, no beings of any kind; no men, no Angels, no Seraphim. His throne was without ministers; He was not waited on by any; all was silence, all was repose, there was nothing but God... He lived a whole eternity without change of any kind... The Eternal is the Sleepless, He pauses not, He suspends not His powers, He is never tired of Himself; He is never wearied of

His own infinity. He was from eternity ever in action, though ever at rest; ever surely in rest and peace profound and ineffable, yet with a living present mind, self-possessed, and all conscious, comprehending Himself and sustaining the comprehension. He rested ever, but He rested in Himself; His own resource, His own end, His own contemplation, His own blessedness".

N. 44. *Infinitam Dei perfectionem* accurate describit *J. H. Newman*: "God is an Individual, Self-dependent, All-perfect, Unchangeable Being; intelligent, living, personal and present; almighty, all-seeing, all-remembering; between whom and His creatures there is an infinite gulf; who has no origin, who is all-sufficient for Himself; who created and upholds the universe; who will judge every one of us, sooner or later, according to that Law of right and wrong which He has written on our hearts. He is one who is sovereign over, operative amidst, independent of, the appointments which He has made; One in whose hands are all things, who has a purpose in every event, and a standard for every deed, and thus has relations of His own towards the subjectmatter of each particular science which the book of knowledge unfolds; who has with an adorable, never-ceasing energy implicated Himself in all the history of creation, the constitution of nature, the course of the world, the origin of society, the fortunes of nations, the action of the human mind". (*Idea of a University*, Dis. II, p. 36 ed. 1888).

N. 126. *Antelapsariorum* systema sic exponit *C. Hodge*, calvinista: "According to this view, God, in order to manifest his grace and justice, selected from creatable men (i. e. from men to be created) a certain number to be vessels of mercy, and certain others to be vessels of wrath. In the order of thought, election and reprobation precede the purpose to create and to permit the fall. Creation is in order to redemption. God creates some to be saved, and others to be lost". Ipse autem hæc repudiat. (*Systematic theol.*, New York, 1885, t. II, p. 316).

Infralapsariorum systema sic describit (p. 319): "According to the infralapsarian doctrine, God, with the design to reveal his own glory... determined to create the world; secondly, to permit the fall of man; thirdly, to elect from the mass of fallen men a multitude whom no man could number, as "vessels of mercy"; fourthly, to send his Son for their redemption; and fifthly, to leave the residue of mankind, as he left the fallen angels, to suffer the just punishment of their sins".

N. 137. *Catholicam expositionem capitis IX ad Rom.* optimi Protestantium exegetæ hodie admittunt: "The absolute election of Jacob, — the *loving* of Jacob and the *hating* of Esau, — has reference simply to the election of one to higher privileges as head of the chosen race, *than the other. It* has nothing to do with their eternal salvation. In

the original to which St Paul is referring Esau is simply a synonym for Edom". (*Gore*, Studia biblica, III, p. 44, apud *The Internat. Critical Commentary*, Romans, by *Sanday*, New York, 1895, p. 245). — Ibidem, p. 254, ita explicatur v. 16 : "[St Paul] lays down the principle that God's grace does not necessarily depend upon anything but God's will". Not that I have not reasons to do it, but that I need not, in distributing of mercies which have no foundation in the merits of men, render any other reason or motive but mine own will, whereby I may do what I will with mine own". (*Hammond*).

N. 154-155. *De prædestinatorum numero* hæc habet *Faber* (Creator, B. III, c. 2) : "If the parables of the Gospel might be taken as proofs, we should rather conclude that the greater, not the less number would be saved. J. C. compares the separation of the good and bad at the last judgment, to the division of the good grain from the cockle. Now, in a field cultivated with care, the cockle is never more abundant than the wheat. He compares it to the separation of the bad fish from the good; now to what fisher did it ever happen to take fewer good fish than bad. Of ten virgins called to the marriage, five are admitted to the company of the spouse. In the parable of the talents two servants are recompensed, one only is punished; in that of the feast, only one of the guests is rejected". — De *catholicis peccatoribus* ait : "Yet we must distinguish, at any given moment, between Catholics not living so as to be saved, and their not being ultimately saved at last... There are multitudes of men who have an exceedingly bad chapter in their lives, some ten or twenty years of wickedness, and then change, as if the volcanic matter in them had burned out".

De Deo Trino.

N. 63. *Doctrinam catholicam de Trinitate a Platone* vel Platonicis philosophicis non mutuatam fuisse sic declarat *J. H. Newman* (Arians, p. 91) : "If Plato's doctrine bears a greater resemblance to the revealed truth than that of others, this is owing merely to his reserve in speaking on the subject. His obscurity allows room for an ingenious fancy to impose a meaning upon him. Whether he includes in his Trinity the notion of a first Cause, its active energy, and the influence resulting from it; or again the divine substance as the source of all spiritual beings from eternity, the divine power and wisdom as exerted in time in the formation of the material world, and thirdly, the innumerable derivative spirits by whom the world is immediately governed, is altogether doubtful". — "Nay, even the writers who revived his philosophy in the third and fourth centuries after Christ, and embellished the doctrine with additions from Scripture, discover a like extraordinary variation in their mode of expounding it. The Maker of the world, the *Demiurge*, considered by Plato sometimes as the first,

sometimes as the second principle, is by Julian placed as the second, by Plotinus as the third, and by Proclus as the fourth that is the last of three subordinate powers, all dependent on a First, or the One supreme Deity".

N. 115. *Convenientiæ argumentum ad suadendum SS. Trinitatis mysterium* eloquenter exponit *Lacordaire* (Confér. de N. Dame, 48e Conf., De la Vie intime de Dieu; angl. vers. Conf. on God, The Inner Life of God), ubi hæc inter alia dicit: "God is a spirit; His first act, then, is to think. But His thought could not be like ours, multiple, unceasingly appearing but to vanish, and vanishing but to appear again. Ours is multiple, because, since we are finite, we can but represent to ourselves one by one the objects susceptible of being known to us... On the contrary, in God, whose activity is infinite, the mind at once engenders a thought equal to itself, which fully represents it, and which needs no second expression, because the first has exhausted the abyss of things to know, the abyss of the infinite. That unique and absolute thought, the first-born and the last of the mind of God, remains eternally in His presence as an exact representation of Himself, or to speak the language of the sacred books, as "His image, the brightness of his glory, and the figure of his substance"... In man the thought is distinct from the mind by an imperfect distinction, because it is finite; in God the thought is distinct from the mind by a perfect distinction, because it is infinite: that is to say, that in man the thought does not attain to becoming a person, whilst in God it does attain thereto... When we have thought, a second act appears: we love... Love is at the same time distinct from the mind, and distinct from the thought... and yet it proceeds from the one and from the other, and forms but one with both... In God it is the same. From the coeternal regard interchanged between the Father and the Son, springs a third term of relation, proceeding from the one and the other, really distinct from them, raised by the force of the infinite to personality, and which is the Holy Ghost, that is to say, the holy, the unfathomable and stainless movement of divine love. As the Son exhausts knowledge, the Holy Ghost exhausts love in God, and by Him the cycle of divine fecundity and life closes".

De Deo Creante.

N. 19. *Mosaicam narrationem de creatione esse inspiratam* libenter concedit *Dillman* (Genesis, p. 9), qui, licet rationalisticis faveat ideis, de mosaicâ cosmogoniâ scribit: "From the moment an attempt was made to portray, in language intelligibile to man, the work of creation, something that will ever remain a mystery to us, it has been impossible to outline a picture which is grander or more worthy. With reason, then, does one see in it a proof of its revealed character. *Only there where God had* manifested Himself could He be delineated.

It is the work of the Spirit of Revelation". Ap. *Zahm*, Bible, Science and Faith, p. 31.

N. 34. Narrationem mosaicam esse *divino humanam;* i. e. *divinitus homini inspiratam* bene exponit *Dana*, in naturalibus scientiis optime versatus : "Again, *if divine, the account must bear marks of human imperfection, since it was communicated through man.* Ideas suggested to a human mind by the Deity, would take shape in that mind according to its range of knowledge, modes of thought, and use of language... The central thought of each step in the Scripture cosmogony—for example, Light; the Dividing of the fluid earth from the fluid around it, individualizing the earth; the Arrangement of its land and water; Vegetation; and so on—is brought out in the simple and natural style of a sublime intellect, wise for its times, but unversed in the depths of science which the future was to reveal... The order of events in the Scripture cosmogony corresponds essentially with that which has been given (in the Manual of Geology)... In this succession we observe not merely an order of events, like that deduced from science; there is a system in the arrangement and a far-reaching prophecy, to which philosophy could not have attained however instructed". (Manual of Geology, New York, 1880, p. 847, 849).

N. 38. *Generationem spontaneam*, eo sensu acceptam quod Deus ipse materiæ dederit facultatem, in certis circumstantiis, viventia producendi, non esse fidei contrariam, optime declarat *Gladstone* (Introduction to the *People's Bible History*) : "Suppose for a moment that it were found or could be granted in the augmentation of science that the first and lowest forms of life have been evolved from lifeless matter as their immediate antecedent. What statement of H. Scripture would be shaken by the discovery? What would it prove to us, except that there had been given to certain inanimate substances the power, when they were brought into certain combinations, of reappearing in some of the low forms which live, but live without any of the worthier prerogatives of life? No conclusion would follow for reasonable men, except the perfectly rational conclusion that the Almighty had seen fit to endow with certain powers in particular circumstances, and to withhold from them in other circumstances, the material elements which He had created, and of which it was surely for Him to determine the conditions of existence and productive power, and the sphere and manner of their operation".

N. 39. De facto autem *generatio spontanea* minime probatur; nam *Huxley* ipse ait (Origin of species, lect. III): Mr Pasteur arrived at last at the clear and definite result, that all these appearances are like the case of the worms in the piece of meat ... simply germs carried by the air and deposited in the liquids in which they afterward appear. For my own part, I conceive that, with the particulars of Mr Pasteur's experiments before us, we cannot fail to arrive at his conclusions, and

that the doctrine of spontaneous generation has received a final *coup de grace*".— Idem demonstravit aliis experimentis *J. Tyndall* (Essays on the Floating-Matter of the air, New York, 1892), qui p. 126) aperte dicit : "*No case of pseudo-spontaneous generation ever occurred under my hands that was not to be accounted for in an equally satisfactory manner*".

N. 41. *Evolutio majorem intelligentiam requirit quam stabilium specierum creatio*, ut ab ipsis transformistis agnoscitur : "The teleological and the mechanical views of Nature are not necessarily mutually exclusive; on the contrary, the more purely a mechanist the speculator is, the more firmly does he assume a primordial molecular arrangement, of which all the phenomena of the universe are the consequences; and the more completely thereby is he at the mercy of the teleologist, who can always defy him to disprove that this primordial molecular arrangement was not intended to evolve the phenomena of the universe". Ita *Huxley*, The Academy, Octob. 1869, apud *Mivart*, Gen. of species, p. 291.

N. 47-51. *Quædam argumenta evolutionistarum* allegamus, quo melius intelligantur : "The individual higher animal in embryonic development passes through temporary stages, which are similar in many respects to permanent or mature conditions in some of the lower forms in the same group... Surely this fact, if it be a fact, is wholly inexplicable, except by the theory of derivation or evolution. The embryo of a higher animal of any group passes now through stages represented by lower forms, because in its evolution its ancestors did actually have these forms". (*Le Conte*, Evolution, Appleton, 1891, c. VII, p. 148-149). Idem auctor tanquam exempla inutilium organorum exhibet "the rudimentary teeth of the embryo of the whale which are never cut, the rudimentary pelvic bones of the whales, the worm-like appendage attached to the cæcum of the large intestine in man and many mammals" p. 180-182).— *De evolutione equi* scribit : "The beautiful form and structure of this animal were not made at once, but by a slow process of integration of small changes from generation to generation, and from epoch to epoch of the earth's history... This was a small animal, no bigger than a fox, with three toes behind and four serviceable toes in front, with an additional fifth palmbone (splint), and perhaps a rudimentary fifth toe like a dew-claw. This was in early Eocene times. Then, in later Eocene, came the *orohippus*, which differs from the last chiefly in the disappearance of the rudimentary fifth toe and splint. Next, in the Miocene, came the *mesohippus* and *miohippus*. These were larger animals (about the size of a sheep), and had three serviceable toes all around... Then, in the Miocene, came the *protohippus* and *pliohippus*. These were still larger animals being about the size of an ass ... Lastly, only in the Quaternay, comes the genus *Equus*, or true horse. The size of the animal is become greater,

the middle toe stronger, the side-splints smaller; but in the side-splints of the modern horse we have still remaining the evidence of its three-toed ancestor" (p. 126-128).

Argumentum ex *anatomiâ morphologicâ* sic comparatione illustratur: "Natural classification may be better likened to a tree. The main trunk would represent the lowest organism. This soon separates into two main branches, the *vegetable* and the *animal* kingdoms. Each of these gives off large branches, which are *classes*, and these give off smaller, which ramify again into *orders*, *genera*, and finally into *species*, which may be considered the leaves of the tree. Now this tree of life is just what would have arisen, had all species come into existence by evolution. Of course, God could, in his infinite wisdom, have formed such a plan and carried it out by means of direct creation. But we should never have recourse to a preternatural explanation of the phenomena of nature, when we can find a sufficient explanation of them in nature itself". (*A. Orban*, Amer. Cath. Quarterly Rev. April 1891, p. 288).

Quædam exempla fecunditatis hybridarum exhibet *Claus-Sedgwick* Text-book of Zoology, p. 142): "There are, however, exceptions to the sterility of the hybrid which appear to afford weighty proof against immutability of species. The experiments in breeding between the hare and rabbit, made on a large scale in Angoulême by *Roux*, have shown that their progeny, the hare-rabbit, is perfectly fertile. Half-bred hybrids of the rabbit and hare have been bred, and have been reproductive through many generations of pure in-breeding. In like manner careful inquiries into the hybridism of plants, especially the investigations of *W. Herbert*, lead to the conclusion that many hybrids are as perfectly productive among themselves as genuine species".

N. 108. *Præcipua hypnotismi phænomena* ita describit *Björnström* (Hypnotism, c. 4): "The principal characteristics of lethargy are: complete insensibility of the skin and mucous membranes, increased irritability of the motor nerves, and, as a rule, insusceptibility to suggestion or imparted hallucination... The characteristic feature of catalepsy is the immobility, the statue-like attitude... Without apparent fatigue, the limbs retain the most difficult positions in which they are placed, but make no resistance to change of attitude... The skin is insensible to the strongest irritation, but certain senses, such as the muscular sense, vision and especially hearing, partly at least retain their activity, by which they are susceptible to suggestion... The mental faculties of the somnambulist are highly sharpened: he answers questions and is easily led through the most varied suggestions. There is hardly any limit to what can be produced by suggestion, and the actions of the somnambule often border on the marvelous. The automatism of the somnambulist differs from that of the cataleptic. The

latter is a mere automaton, a machine acting without consciousness, without aim, blindly obeying external sensorial impression. The somnambulist, on the contrary, is a subject, a personality, who acts spontaneously, by his own impulse, or obeying the will of the operator, yet with a certain independence, a certain consciousness peculiar however to the new somnambulistic personality, and which does not return to memory with the wakeful condition ".

N. 121. *Quasdam e physicis differentiis inter hominem et simiam* egregie exponit *A. de Quatrefages*, L'Espèce humaine, Paris, 1878, c. XI, p. 78, *anglice* redditum The Human species, Appleton, 1890, c. XI, p. 107 sq. : " Now man and apes present a very striking contrast in respect to type. Their organs, as I have already remarked, correspond almost exactly term for term; but these organs are arranged after a very different plan. In man they are so arranged that he is essentially a *walker*, while in apes they necessitate his being a climber just as strongly ... A *walking* animal cannot be descended from a *climbing* one... The researches of Welker upon the sphenoïdal angle of Virchow lead to the same conclusion, for in man the angle diminishes from the time of birth, whilst in the ape it is always increasing, so much so that sometimes it is effaced ... In the ape the temporal sphenoïdal convolutions, which form the middle lobe, make their appearance and are completed before the anterior convolutions which form the frontal lobe. In man, on the contrary, the frontal convolutions are the first to appear, and those of the middle lobe are formed later. It is evident, especially after the most fundamental principles of Darwinism, that an organized being cannot be a descendant of another whose development is in an inverse order to its own. Consequently... man cannot he considered as the descendant of any simian type whatever ".

Intellectuales autem hominis facultates a brutorum instinctu non derivari sic asserit *A. Wallace*, licet Darwinismum aliunde advocet : " The special faculties we have been discussing clearly point to the existence in man of something which he has not derived from his animal progenitors, something which we may best refer to as being of a spiritual essence or nature, capable of progressive development under favorable conditions. On the hypothesis of this spiritual nature, superadded to the animal nature of man, we are able to understand much that is otherwise mysterious or unintelligible in regard to him, especially the enormous influence of ideas, principles, and beliefs, over his whole life and actions ... Thus we may perceive that the love of truth, the delight in beauty, the passion for justice, and the thrill of exultation with which we hear of any act of courageous self-sacrifice, are the workings within us of a higher nature which has not been developed by means of the struggle for material existence " (*Darwinism*, ch. 15).

N. 122. *Mivart ostendere nititur suum systema Scripturæ non adversari:* "Scripture seems plainly to indicate this when it says that God made man from the dust of the earth, and breathed into his nostrils the breath of life". This is a plain and direct statement that man's body was not created in the primary and absolute sense of the word, but was evolved from pre-existing material... and was, therefore, derivatively created, i. e., by the operation of secondary laws. His soul, on the other hand, was created in quite a different way not by any preexisting means external to God, but by the direct action of the Almighty, symbolized by the term "breathing" (*Mivart*, Genesis of species, c. 12, 300).

Annulos intermedios inter hominem et brutum adhuc desiderari fatentur hodierni transformistae: "In vain were we hunting for these missing links which ought to connect man directly with the monkey; the primitive man, the proanthropos has not yet been found... At the present moment we can say that among the peoples of ancient times none was any nearer to the ape than we are. Every existing race is human; even though some show characteristics or forms peculiar to the ape. We cannot assert positively and truthfully that on this account these men look like monkeys". Ita *Virchow* (Congress of Anthropology, Vienna, 1889; cf. *Thein*, Christian Anthropology, n. 128).

N. 129. *Discrimina, quæ inter varias hominum stirpes vigent, disparitatem originis non arguere fatetur Darwin* (Descent of Man, p. I, c. 7): "Although the existing races of man differ in many respects, as in colour, hair, shape of skull, proportions of the body, etc., yet if their whole organization be taken into consideration, they are found to resemble each other closely in a multitude of points. Many of these points are of so unimportant, or of so singular a nature, that it is extremely improbable that they should have been independently acquired by aboriginally distinct species or races. The same remark holds good with equal or greater force with respect to the numerous points of mental similarity between the most distinct races of men..."

N. 130. *Ex linguarum varietate* nil deducitur contra unitatem generis humani: "Though languages may at first sight appear very different, though their notions, humors, peculiarities may seem very singular, nevertheless they betray a certain analogy, and we shall understand their numerous relations better according as the philosophical history of nations and the study of language become more perfect". Ita *Humboldt* apud *Thein*, op. cit. n. 277. Idem docent *Max Müller*, Wissenschaft der Sprache, et *Steinthal*, Ueber den Ursprung der Sprache. Hinc in *Encyclop. Britan.* legitur (vocabulo *Anthropology*, V): "The endless variety in vocabulary and structure among the languages of the world affords important evidence as to the mental diversities of the nations speaking those languages. But the

unity of the faculty of speech in man stands as the primary fact, while the character of the grammar and dictionary belonging to any one nation represents only a secondary fact, such as might be fairly set down as resulting from their particular stage and circumstances of linguistic development".

N. 131. *Nil pariter deduci potest ex difficultate remotas insulas attingendi.* De incolis *Oceaniæ* hæc habet *Waitz*, Germanus rationalista : "These difficulties are evidently nowhere greater than in the Pacific Ocean or even as great; and yet the Pacific Ocean affords abundant proofs not only that these difficulties are not insuperable, but also that they do not hinder either immigration from other countries or the spreading of the inhabitants from one group of islands to another" (Anthropologie, vol. I, p. 225) Quoad *Americam*, hæc notare sufficiat : "From 1872 to 1876 forty-nine Chinese barks were carried along by the currents towards the Pacific Ocean; nineteen landed on the Aleutian Islands, ten on the shores of Alaska, three on those of the United States, two on the Sandwich Islands". (*Thein*, op. cit. n. 289).

N. 162. *Status barbariæ, in quibusdam regionibus adhuc prævalens, non probat hominem ab initio fuisse barbarum :* quod optime evolvit *Argyll* (Primeval man, p. IV) : "Yet nothing in the natural history of Man can be more certain than both morally and intellectually, and physically he can, and he often does sink from a higher to a lower level. This is true of Man both collectively and individually, of men and of societies of men. Some regions of the world are strewn with the monuments of civilizations which have passed away. Rude and barbarous tribes stare with wonder on the remains of Temples, of which they cannot conceive the purpose, and of cities which are the dens of beasts... Now what are the changes of external circumstance which first, in the natural course of things, would bring an adverse influence to bear upon Mankind? ... This cause is simply the law of increase... Hence the necessity of migrations... Then, as it would always be the weaker tribes who would be driven from the ground which had become overstocked, and as the lands to which they went forth were less and less hospitable in climate and productions, the struggle for life would be always harder. And so it always happens in the natural and necessary course of things that the races which were driven farthest would be the rudest, the most engrossed in the pursuits of mere animal existence". — Quod præsertim de religione affirmari potest : "If there is one thing which a comparative study of religions places in the clearest light, it is the inevitable decay to which every religion is exposed... Whenever we can trace back a religion to its first beginnings, we find it free from many blemishes that affected it in its later stages". (*Max Müller*, Chips from a German Workshop, vol. I *præf. XXIII*).

Primævum hominem intelligentiæ gradu haud inferiori fuisse præditum candide fatetur *Virchow* (Congress of Anthropol. Munich, Sept. 1877) : "When we study the quaternary fossil man, who certainly should resemble our original ancestors more than we do... we always find a man like ourselves. It is a little over ten years ago that skulls were found on the turf, in the lacustrine deposits, or in the ancient caves. Scientists thought they saw in them singular characters pointing towards a savage state, incompletely developed ... But all such notions are vanishing. The ancient troglodytes, the cave-dwellers, the men of the turf prove to be quite a respectable society. They have heads of such proportions that many individuals now living would think themselves happy if they had heads as large ... And when we compare the whole of the fossil remains known until now with the present state of things, we may boldly say that among the men now living there exists a much greater number of individuals relatively inferior than among the fossils in question".

N. 207. Originalis peccati transmissio illustratur *lege solidaritatis*, quam ipsi rationalistæ agnoscunt : "Modern French philosophers have dwelt much on what they call the solidarity of the human race. By this they mean that two individuals are not independent of each other like two trees standing side by side, but like two buds on the same tree or bough. There is a common life-sap flowing through them all. Let the life of the tree be attacked anywhere, in its roots, its trunk, its limbs, and all these individual buds feel it... so it is with separate men grafted into the great tree of mankind. No one lives to himself, nor dies to himself. If one suffers, all suffer. The life of mankind becoming diseased pours disease into all individual men" (*J. F. Clarke*, Orthod. p. 136).

De Verbo Incarnato.

N. 29. *Socinianorum doctrina* apud *Schaff*, Christ and Christianity, p. 95-96, sic exponitur : "By nature Christ is only a man and his existence began with his conception and birth. Nevertheless he is distinct from all other men by several peculiarities, and has become by grace and by his own merits the son of God in a preeminent sense. Socinianism admits his supernatural conception by an immediate act of divine omnipotence without the agency of man; his sinless life and character; his miracles; his resurrection and ascension. It asserts the peculiar doctrine that Jesus, before he entered upon his public ministry, was once or twice miraculously carried up to heaven (like Paul) and directly instructed by the Father concerning the way of salvation".

N. 30. *Unitariorum hodiernorum* doctrina sic breviter contrahitur a *J. Clarke* (Manual of Unit. belief, l. VII) : "Unitarians believe *Jesus to be* a created being, finite and not infinite, and therefore below

the supreme Being in his nature and person. Some, called Arians, think him to have been created before all other finite beings; but this view is held by few, and seems to have been only a transition belief... Unitarians therefore generally hold Jesus to be a man; human in soul and body ... As the Scriptures frequently call Jesus the son of God, but never call him God the son, Unitarians believe him to have been the Son in the sense of intimate union with God and dependence on Him ... Though they do not believe it right to call Jesus God, they see no objection to the epithet divine : he was a divine man, not a human God ".

N. 67. *Christum non fuisse deificatum* cæco discipulorum *enthusiasmo* sic probat *Liddon* (The divinity of our Lord p. 273-274) : " The theory that Jesus was deified by enthusiasm assumes the existence of a general disposition in mankind which is unwarranted by experience. Generally speaking men are not eager to believe in the exalted virtue, much less in the superhuman origin or dignity of their fellow-men. And to do them justice, the writers who maintain that Jesus was invested with divine honours by popular fervour, illustrate the weakness of their own principle very conspicuously. While they assert that nothing was more easy and obvious for the disciple of the apostolic age than to believe in the divinity of his Master, they themselves reject that truth with the greatest possible obstinacy and determination, well attested though it be, now as then, by historical miracles and by overwhelming moral considerations ".

N. 75. *Divinitatem Christi* comprobat *victoria* quam de paganismo reportavit : " How was it that a jewish peasant, untaught even in the simple lore of Syrian literature, should have conceived those truths, which have enlarged the sphere of man's knowledge, and made the one grand revolution in the history of his race? How could his designs have been developed, with a power which shook the mightiest kingdoms, overthrew all preceding forms either of faith or philosophy, and have finally cast into a new mould the most distant countries and generations of the earth? How was it that one who spoke no language, save a dialect of the Barbarous East, could triumph over the pride of the Porch and the subtilty of the Academy? How came the might of thirty legions to yield to the staff and sting of the son of David? What compelled men to admit the paradox of the fervid African, and allow the very strangeness of this truth to stamp it with the character of being divine : crucifixus est Dei Filius; non pudet, quia pudendum est; et mortuus est Dei filius : prorsus credibile est, quia ineptum est; et sepultus resurrexit : certum est, quia impossibile est " [*Tertull.* de Carne Christi, sect. V]. Ita *Wilberforce*, The Doctrine of the Incarnation, c. 5, p. 79.

N. 77. *Mysterium Incarnationis* ita exponitur a Cardinali *Manning* (The Glories of the S. Heart, lect. 1) : " What is the Incarnation? *The Athanasian Creed will* tell us; it is *assumptio humanitatis in*

Deum: the assumption of humanity into God. It is not the conversion of Godhead into flesh, nor the conversion of the flesh into Godhead. It is not the confusion of two natures into one. It is the assumption of human nature into the unity of the divine Person of the Eternal son of God. He took the nature of man; He assumed it to Himself... There were in Jesus two distinct and perfect natures, neither changed nor confounded. It is impossible that the divine nature should become the human, or that the human should become the divine: for eternity and infinity cannot be communicated to the creature; neither can eternity or infinity be put off or circumscribed to the outline and stature of the creature. The two natures were perfectly distinct, without diminution or confusion... But though He had two natures, two intelligences, two hearts and two wills perfect and distinct, yet there was but one agent. All His actions were divine and human, because the agent is both God and man. His actions are therefore called *theandric* or *deiviriles*, because they are the actions of God and man. There is but one agent, because there is but one person; and that one person is the person of the Eternal Word... The absence of human personality in the Incarnation of the son is no imperfection of the sacred Humanity. It is its highest perfection. Our human nature was elevated; it was perfected with a perfection above its own, and was thereby lifted above the order of creation. It was assumed into immediate union with a divine Person, and because it was assumed into the unity of a divine Person it was in Him united to the Divine Nature, and thereby deified".

N. 116. *Duplicem formam kenoticæ theoriæ* sic exponit *H. C. Powell* (The Principle of the Incarnation, 1896, p. 232-33): "He (*Godet*) maintained that Our Lord, during His life on earth, actually laid aside His divine omnipotence, omniscience, omnipresence, holiness, love, consciousness, *exchanging* these Divine attributes for human ones, and especially allowing His divine consciousness of Sonship to be *extinguished* within Him. According to Godet, then, our Lord, though He was God the son, was on earth as God without Godhead... But when we turn to the views of English writers on the subject, we by no means find them equally decided in expression. No one seems to have adopted Godet's view in all its naked boldness of statement. Mr Gore certainly has not done so. He does indeed speak of our Lord as having in some sense "abandoned" His divine attributes. He minimises as much as possible the exercise of Divine power in his miracles. He describes His "illumination" as being analogous to that of Apostles and Prophets, though of much higher degree. But he also speaks of our Lord as "not habitually living in the exercise of omniscience", from which expression it seems fair to conclude that, in face of the evidence of the Gospels, he did not see his way to the *position* that our Lord abandoned His divine attributes or His omniscience *altogether*".

N. 173. *S. Anselmi doctrinam de necessitate Incarnationis* ita contrahit *Oxenham* (The Catholic doctrine of the Atonement, 1881, p. 183-185): "It is impossible that mankind, as a whole, should fail to attain the end for which they were created, because it is inconsistent with the being of God to suffer any rational nature to perish completely and thus to fail to perfect the work He has begun ... But man has forsaken his true end by sin, and can only be restored to it by redemption. By sin he has robbed God of what was due to Him from human nature, and has, so far as was possible deprived Him of a part of His honor (*Deum exhonorat*); he has committed an evil which, if not actually infinite, is yet so great that the preservation of the universe would be too dearly purchased by the commission of even the slightest sin. And therefore he has incurred a debt which can only be paid by something greater than the whole universe, greater than all that is outside God. But he has nothing to pay it with himself, for all that he has and is he already owes to God as his Creator, without any reference to the compensation of sin... Nor indeed, is free forgiveness possible. God cannot suffer anything to mar the perfect order of his kingdom. The sinner must either make adequate satisfaction to God, according to the measure of his sin, or endure the penalty. This satisfaction, to be equal to the sin, must be greater than anything outside God, and therefore only God can supply it; but it must be paid by man, or it is not man's satisfaction. The debt was so great that none but God could pay it, and none but man owes it, therefore One must pay it who is God and Man. Hence the necessity for the Incarnation. But the Incarnation would not suffice of itself. The perfect obedience of Christ, as Man, could be no satisfaction for sin, for obedience is due to God from every rational creature. But His death was not due, for death is an obligation incurred by sin; and His death accordingly, as a voluntary offering, is the sufficient and only possible satisfaction, which not only equals, but infinitely exceeds, the payment owed for the sins of the whole world".

N. 180. *Unitarii suum de satisfactione Christi systema* sic exponunt: "The innocent cannot be *punished* in the place of the guilty; but he can suffer, and constantly *does* suffer, in the place of the guilty ... Christ did not die to pay a debt to God, or to appease his wrath, but to "bring us to God", and to put the Spirit into our heart by which we can say "Abba, Father". The atonement is made to the divine justice — but not to distributive justice, which rewards and punishes, but to divine justice in its highest form, as holiness. And this consists in making us fit to appear before God, notwithstanding our sinfulness, because we have received a principle of holiness which will ultimately cast out all our sins" (*F. Clarke*, Orthodoxy, chap. X, 249, 264).

N. 267. Quo melius intelligatur *cor esse sedem ubi amor sensibilis manifestatur*, hâc comparatione utemur: "But this comparison

becomes still closer if applied to the *electrometer*. This apparatus is likewise composed of three parts : the electric battery, the wires, and the needle of the dial. When electric action is produced in the battery, there result immediately in this battery and in the wires, internal and very real modifications, although these are quite imperceptible on the exterior. It is only by the needle that these modifications manifest themselves in a sensible manner. The slightest variations in the current disturb and agitate it to an extraordinary degree. In this case, the battery is the principle and seat of the primitive phenomena : the needle of the dial is only the instrument of their sensible manifestations. It is the same with regard to the phenomena of effective sensibility. Here the battery is the brain, the wires are the nerves, and the needle is the heart". (*Riche*, Agreement of Science and Faith upon the S. Heart of Jesus).

N. 298. *Excellentiam cultus B. Virgini exhibitus agnoscunt etiam non pauci Rationalistæ :* "The world is governed by its ideals, and seldom or never has there been one which has exercised a more profound, and on the whole, a more salutary influence than the mediæval conception of the B. Virgin. For the first time woman was elevated to her rightful position, and the sanctity of weakness was recognized as well as the sanctity of sorrow. No longer the slave or toy of man, no longer associated only with ideas of degradation and sensuality, woman rose, in the person of the Virgin Mother, into a new sphere, and became the object of a reverential homage of which antiquity had no conception." (*Lecky*, History of Rational vol. I, p. 226).

N. 315. *Utilitatem imaginum ad instruendos illiteratos* egregie exponit *Card. Gibbons* (Faith of our Father, c. XV) : "Religious paintings are the catechism of the ignorant. In spite of all the efforts of Church and state in the cause of education, a great proportion of the human race will be found illiterate. Descriptive pictures will teach those what books make known to the learned. How many thousands would have died ignorant of the christian faith, if they had not been enlightened by paintings! When Augustine, the Apostle of England, first appeared before King Ethelbert to announce to him the Gospel, a silver crucifix and a painting of our Saviour were borne before the preacher; and these images spoke more tenderly to the eyes than his words to the ears of the audience ..."